QL671
.A65
*

FOR THE PEOPLE
FOR EDVCATION
FOR SCIENCE

LIBRARY
OF
THE AMERICAN MUSEUM
OF
NATURAL HISTORY

(4391)

AQUILA.

A MAGYAR ORNITHOLOGIAI KÖZPONT FOLYÓIRATA.

PERIODICAL OF ORNITHOLOGY. * JOURNAL POUR ORNITHOLOGIE.
ZEITSCHRIFT FÜR ORNITHOLOGIE.

SZERK. — REDACT.

HERMAN OTTÓ.

JAHRGANG III. ÉVFOLYAM

1896.

CUM TAB. 2 COLORATIS.

BUDAPEST.

A MAGYAR ORNITHOLOGIAI KÖZPONT KIADVÁNYA.

1896.

22591

FRANKLIN-TARSULAT NYOM. ÁLTA

TARTALOM. — INHALT.

Herman O.:	Éles határok és látszólagos megkésések, ezek jelentősége a madarak tavaszi vonulásában	Scharfe Grenzen und scheinbare Verspätungen, ihre Bedeutung für den Frühlingszug der Vögel	1
Gaal Gaszton:	A madárvonulás Magyarországon az 1895. év tavaszán	Der Vogelzug in Ungarn während des Frühjahrs 1895	7
	Első rész:	Erster Theil:	
	A magyarországi megfigyelő hálózat s munkálkodásának eredménye 1895-ben	Ungarns Beobachtungs-Netz und dessen Beobachtungen im Jahre 1895	7
	Második rész:	Zweiter Theil:	
	Feldolgozás	Bearbeitung	41
Hegyfoky K.:	Meteorologiai adatok az 1895. évi tavaszi madárvonulási jelentéshez	Meteorologische Angaben zum II. Jahresberichte über den Frühjahrszug der Vögel im Jahre 1895	117
Dr. Helm T.:	Tavaszi megfigyelések a frohburgi tavakon	Frühjahrsbeobachtungen an den Teichen von Frohburg	124
Chernel:	Költözködő madarak tavaszi megjelenése Kőszegen	Die Frühjahrs-Ankunft der Zugvögel in Kőszeg (Güns)	126
Middendorff:	A távolból	Aus der Ferne	136
Uhlig T.:	Telelő fürjek a Fertő déli partján	Überwinternde Wachteln am südlichen Ufer des Neusiedler-Sees	138
Szalay L. E.:	Korai adatok a *Vanellus cristatus* L. tavaszi vonulásában	Frühe Daten im Frühlingszuge des *Vanellus cristatus* L.	139
M. O. K.	Az ezredév	Das Jahrtausend	141
M. O. K.	Személyváltozás	Personalveränderung	141
M. O. K.	Okleveleink	Unsere Diplome	141
Elismerés		Anerkennung	142
A hasznos és káros madarakról szóló munka		Das Werk über nützliche und schädliche Vögel	142
	Personalia		142
	Necrologus		144
A M. O. Központhoz érkezett nyomtatványok jegyzéke:		An die U. O. C. eingelangte Schriften:	
	Ajándékok	Geschenke	144
	Cserepéldányok	Tausch-Exemplare	147
Herman O.:	Petényi J. Salamon hagyatéka. Bevezetés	J. Salamon v. Petényi's ornithologischer Nachlaß. Einleitung	149
Csorgey T.:	*Pastor roseus*, Linn. Pásztormadár. Petényi Sal. J. hagyatékából feldolgozva	Pastor roseus, L. Der Rosenstaar. Aus dem handschriftlichem Nachlasse J. S. Petényi's bearbeitet	161
Pražak J. P.:	Az *Acrocephalus palustris horticolus* Naum.-ról	Ueber Acrocephalus palustris horticolus Naum.	187
Rzehak Em.:	A seregély (*Sturnus vulgaris*, L.) érkezési középszáma Morvaországra nézve	Der mittlere Ankunftstag des Staares (Sturnus vulgaris, L.) für Mähren	197
Dr. Madarász:	A Baldamus fürjről	Die Baldamus-Wachtel	206
Dr. Almásy Gy.	Néhány adat Magyarország Ornisához	Einige Addenda zur Ornis Ungarn's	209
Br. d'Hamonville:	A madarak vonulása Manonville-ben	Passage des viseaux à Manonville	216
Czynk Ede:	A nádi fülesbagoly (*Asio accipitrinus*) fészkeléséről Fogarasmegyében	Die Sumpfohreule (Asio accipitrinus) als Brutvogel im Fogarascr Comitat	223

*

Cerva Frigy.	Az *Asio accipitrinus*, Pall. költőmadár Magyarországon	Asio Accipitrinus, Pall. Brutvogel in Ungarn	224
Cerva Fr.:	A nagy fészekaljaknak gyakorisága 1896 tavaszán	Auffallende Häufigkeit von großzähligen Gelegen im Frühjahr 1896	226
Cerva Fr.:	Kék kakuktojások	Blaue Kukukeier	227
Szabó Gy.:	*Lanius senator*, L.	Lanius senator, L.	228
Chernel J.:	Vörösfejű gébics (*Lanius senator*, L.)	Der rothköpfige Würger (Lanius senat., L.)	
Pfennigberger J.:	Néhány vonuló madárról, mely nálunk kitelel	Über einige überwinternde Zugvögel	229
Kosztka L.:	Muscicapa grisola		231
Medveczky J.:	*Serinus hortulanus* télen	Serinus hortulanus im Winter	232
Czynk E.:	A nyirfajd (*Tetrao tetrix*, L.) előfordulása Erdélyben	Über das Vorkommen des Birkhuhnes (Tetrao tetrix, L.) in Siebenbürgen	232
Csató Ján.:	További adatok a nyirfajdnak — *Tetrao tetrix*, L. — Erdélyben való előjöveteléről	Weitere Angaben über das Vorkommen des Birkhuhnes — Tetrao tetrix, L. — in Siebenbürgen	234
M. O. K. — U. O. C.	«*Coturnix dactylisonans*, M. × *Perdix cinerea*, L.»		236
M. O. K.	*Hirundo rustica* L. novemberben	U. O. C. Hirundo rustica, L. im November	237
M. O. K.	A délamerikai *Myopsittacus monachus*, Bodd. Magyarországon	U. O. C. Der südamerikanische Myopsittacus monachus Bodd. in Ungarn erlegt	238
M. O. K.	A hasznos és káros madarakról szóló munka	U. O. C. Das Werk über nützliche und schädliche Vögel	238
M. O. K.	A legszerényebb «kongresszus»	U. O. C. Der bescheidenste «Congreß»	240
M. O. K.	Bőrgyűjtemény	U. O. C. Balgsammlung	241
M. O. K.	Dr. Madarász Gyula	U. O. C. Dr. Julius v. Madaráß	242
M. O. K.	Biró Lajos	U. O. C. Ludwig Biró	243
M. O. K.	Dr. Finsch Ottó	U. O. C. Dr. Otto Finsch	243
M. O. K.	Liburnau dr. Lorenz L.	U. O. C. Dr. L. Lorenz v. Liburnau	243
M. O. K.	Dresser nagy műve	U. O. C. Dresser's großes Werk	243
M. O. K.	Personalia	U. O. C. Personalia	243
A Magyar Ornithologiai Központhoz érkezett nyomtatványok jegyzéke:		An die Ungarische Ornithologische Centrale eingelangte Schriften:	
Ajándékok		Geschenke	244
Cserepéldányok		Tausch-Exemplare	246
Index alphabeticus avium			248

AQUILA.

In excelso figit nidum
Regina avium....

A MAGYAR MADÁRTANI KÖZPONT FOLYÓIRATA.

PERIODICAL OF ORNITHOLOGY. EDITED BY THE HUNGARIAN CENTRAL-BUREAU FOR ORNITHOLOGICAL OBSERVATIONS.

JOURNAL POUR L'ORNITHOLOGIE. PUBLIÉ PAR LE BUREAU CENTRAL POUR LES OBSERVATIONS ORNITHOLOGIQUES.

ZEITSCHRIFT FÜR ORNITHOLOGIE. ORGAN DES UNGARISCHEN CENTRALBUREAUS FÜR ORNITH. BEOBACHTUNGEN.

Nr. 1. 2. sz. — 1896. Mai. 31. Budapest, N.-Muzeum. Évfolyam III. Jahrgang

Éles határok és látszólagos megkésések, ezek jelentősége a madarak tavaszi vonulásában.

Irta: Herman Ottó.

Mennél mélyebbre hatol a rendező, osztályozó kéz ama chaosban, melyet Middendorf A. oly találóan nevezett a vonulási adatok rendetlen halmazának — «Wust» — s a melyre oly kitünően ráillik az a példabeszéd, hogy az ember a fától nem látja az erdőt, — annál érdekesebben alakulnak a viszonyok. Gyakran egy sorozatból, egészen jelentéktelen és csekélységnek látszó feljegyzésből nagyhirtelenül egy fénysugár lövel s oly jelenségeket világit meg tisztán, melyek többnyire még ma is az ismeretes «csodálatos» vagy «különös» sorozatba tartoznak, tulajdonképen oda kényszerittetnek, csupán azért, mert az illetők a rendetlen halmaz osztályozásától visszariadnak.

Szorosan véve az avi- vagy ornithophænologus itt szakasztott azzal a feladattal és módszerrel áll szemben, mint a meteorologus, kinek elődjei szintén visszarettentek az adathalmazoktól s a kiknek eleinte a látszólag savanyú almára kellett fanyalodniok, a mely azután a tárgynak rendszeres kezelése folytán, mind édesebb és édesebbé vált, ugyannyira, hogy ma már a positiv tudás hasznára a megfigyelési hálózatokat, az önmüködőleg jegyző eszközöket és az összehasonlító eljárást határozottan megköveteli.

A vonulási adatok erdejében már az első, rendező fogások is positiv eredményt adnak, még pedig a következőt:

1. A vonulás a maga lefolyásában **nem** függ a röpüléstől, helyesebben a röpülés gyorsaságától.*

* Aquila I. Herman O. «A füsti fecske tavaszi vonulása», p. 9.

Scharfe Grenzen und scheinbare Verspätungen: ihre Bedeutung für den Frühlingszug der Vögel.

Von Otto Herman.

Je tiefer die ordnende, sichtende Hand in dem, durch A. v. Middendorf treffend «Wust» benannten Chaos der Zugsdaten — auf welchen der Spruch: «Man sieht den Wald vor Bäumen nicht» wie gemacht paßt — eindringt, desto interessanter gestalten sich die Verhältnisse. Oft schießt ein Lichtstrahl ganz plötzlich aus einer Reihe ganz harmlos, ja unbedeutend scheinender Aufzeichnungen hervor und beleuchtet ganz scharf Verhältnisse, welche auch heute noch vielfach in die bekannte Reihe der «merkwürdigen» oder «räthselhaften» hingehören, eigentlich hineingezwungen werden, u. zw. aus der einzigen Ursache, weil man vor der Sichtung des «Wustes» zurückscheut.

Der Avi- oder Ornithophänologe steht hier, strenge genommen, ganz derselben Aufgabe gegenüber, wie der Meteorologe, dessen Vorfahren ja auch vor den Datenmassen zurückschreckten, anfangs in den scheinbar sauren Apfel beißen mußten, welcher sich aber durch methodische Behandlung des Stoffes stets süßer und süßer erwies, um heute schon Beobachtungsnetze selbstregistrierende Instrumente und vergleichendes Verfahren kategorisch zu fordern u. zw. zum Frommen des positiven Wissens.

Schon die ersten ordnende Griffe in den Datenwald ergaben positive Resultate, u. zw. die folgenden:

1. Der Zug hängt in seinem Verlaufe **nicht** vom Flugvermögen, richtiger der Geschwindigkeit des Fluges ab.*

* Aquila. I. O. Herman «Der Frühlingszug der Rauchschwalbe» p. 9. u. ff.

22491

2. Szó sincs tehát *vándorlásról* — a folytonosság értelmében — hanem csupán *előrehaladásról*.[1]

3. A füsti fecskének, hogy európai fészkelési területét újra megszállhassa — szorosan véve — 92 napra van szüksége, noha röpülésének sebességénél fogva még ennyi óráig sem tartana, hogy az — akkor — ismeretes legdélibb fekvésü Murciától, a legészakibb fekvésü Luleåba érjen.[2]

4. A földirati szélességek szerint való előrehaladás egybevág a hypsometrikus viszonyok szerint valóval.[3]

5. Középértékek és a már ismert rövidebb megfigyelési sorozatoknak hosszabb sorozatokra való átszámitása alapján *elméletileg* feltehető és elfogadható, hogy a füsti fecske *előrehaladása* körülbelől a 9·4 foku izothermával esik össze;[4] a többi fajoknál ez még meghatározásra vár.

6. A vonulás az illető év vonulási időszakának meteorológiai jellemével a legszorosabban összefüggő.[5]

7. A vonulásnak bizonyos sajátságai a territoriális földalakulat sajátosságával járnak.[6]

E tételeken kivül az eddig követett eljárásból még különösen az a tanuság tünt ki, hogy a *fekvések szélsőségei és az ingadozások* azok, a melyek a relative legjobb értéket szolgáltatják, és hogy ez utóbbiak azok, a melyek az összehasonlító eljárás számára a *relative legbiztosabb alapot nyujtják.* Más szóval a nagy távolságok, egyesülve a megfigyelések hosszú sorozatával, a vonulás lefolyásának képét élesbitik.

Ebből logice kétségkivül az is következik, hogy *az éles határokon fekvő megfigyelési pontok kiválóan foulosak*, mert lehetővé teszik a vonulás kezdetének, tetőzésének és végének **éles** megfigyelését, a mely három, igen fontos elem continentális helyeken inkább összefolyó, vagy épen meg sem figyelhető.

Hogy mily positiv becsük van azoknak az eredményeknek, a melyek éles határok mellett fekvő megfigyelési helyekről valók, bizonyitják

[1] Aquila I. idem, ibidem.
[2] Aquila I. idem, ibidem.
[3] Aquila I. idem, ibidem.
[4] Aquila II. Hegyfoky K. «A füsti fecske vonulásának elméleti meghatározása» stb., p. 111.
[5] Herman O. «A madárvonulás elemei Magyarországon» 1891-ig. 1895.
[6] Idem, ibidem. «Mintamegfigyelés».

2. Es handelt ſich alſo auch nicht um ein Wandern — im Sinne des Continuirlichen genommen — ſondern um ein Vorrücken.[1]

3. Die Rauchſchwalbe bedarf zur Beſiedelung ihres europäiſchen Brutgebietes — ſtrenge genommen — 92 Tage, wo ſie doch dem Flugvermögen nach nicht einmal ſo vieler Stunden bedürfte, um vom — damals — bekannten ſüdlichſten Punkt — Murcia — bis zum nördlichſten — Luleå — zu gelangen.[2]

4. Das Vorrücken des Zuges nach geographiſchen Breiten iſt jenem nach hypſometriſchen Höhen congruent.[3]

5. Auf mittlere Werthe und Umrechnung bekannter kürzerer Beobachtungsreihen kann — theoretiſch — beſtimmt angenommen werden, daß das Vorrücken der Rauchſchwalbe mit jenem der Iſotherme 9·4 Grad zuſammenfällt;[4] iſt bei anderen Arten noch zu beſtimmen.

6. Daß der Zug mit dem meteorologiſchen Charakter der Zugsperiode der betreffenden Jahre engſtens zuſammenhängt.[5]

7. Daß der orographiſche Charakter der Territorien gewiſſe Eigenheiten des Zuges bedingt.[6]

Außer dieſen Punkten ergab ſich aus dem angewendeten Verfahren noch beſonders die Lehre, daß es die Extreme der Lagen und der Schwankungen ſind, welche die relativ beſten Werthe ergeben und dieſe letzteren es ſind, welche für das vergleichende Verfahren die relativ ſolideſte Baſis bieten. Mit anderen Worten: die großen Diſtanzen im Verein mit langen Beobachtungsreihen verſchärfen das Bild des Verlaufes des Zuges.

Logiſch folgt hieraus ganz zweifellos, daß die an ſcharfen Grenzen gelegenen Beobachtungspunkte von allergrößter Wichtigkeit ſind, weil ſie das ſcharfe Erfaſſen des Beginnes, der Culmination und des Endes des Zuges ermöglichen, welche drei ſo wichtige Elemente auf continentalen Beobachtungspunkten mehr verſchwimmen, oder überhaupt gar nicht wahrgenommen werden können.

Von welchem poſitiven Werthe die Reſultate ſind, welche an ſcharfen Grenzen gelegene Beobachtungspunkte ergeben, das lehren die engliſchen Beob-

[1] Aquila I. idem, ibidem.
[2] Aquila I. idem, ibidem.
[3] Aquila I. idem, ibidem.
[4] Aquila II. J. Hegyfoky «Theoret. Beſtimmung des Rauchſchw. Zuges» etc. p. 111.
[5] O. Herman «Elemente des Vogelzuges in Ungarn bis 1891.» 1895.
[6] Idem, ibidem, Muſterbeobachtung.

az angol megfigyelések,[1] melyek azt mutatják, hogy Anglia szigetterületeit bizonyos vonuló madárfajok *állandóan ugyanazon pontokon érik el*, vagyis szállják meg.

A midőn e folyóirat első füzetében a füsti fecske — Hirundo rustica — vonulását feldolgoztam, rám nézve legfontosabb volt az idő egymásutánja, viszonyítva a megfigyelő állomások földrajzi fekvéséhez, mert a vonulás képe csak ezekben a viszonyokban találhatott biztos támasztékot.

A legdélibb európai pontot illetőleg, az egyetlen murciai adattal — *R. Brehmtől* — kellett beérnem; Itáliát illetőleg feltűnően *késői adatokra* találtam; *Alfréd Brehm* után Cairo-Chartumra vonatkozólag még április 2-ról *szóló adatot is jegyeztem*, «Európa felé visszavonuló füsti fecskék» czímen, noha e nap, mint vonulási középnap, egészen a 49° é. sz.-ig terjedő területekre is érvényes.

Ugyane jelenséggel találkoznunk a fehér gólyánál is, melynek vonulását Brehm — Cairo-Chartumban — márczius 12-ére teszi, márczius 24-ét pedig, mint a fővonulás napját jegyzi,[2] noha Középnémetország középszámai — márczius 24. — még magára az 50° északi szélességre is kiterjednek; *Heuglin* feljegyzései pedig Középnémetországban csupán *februári* (!) adatot említenek.

Általában még a legkipróbáltabb megfigyelőknél — és nem is épen ritkán — találkozunk úgynevezett «késői adatokkal», melyek legtöbbször, vagy épen hibás megfigyeléseknek nyilvánittatnak, vagy legalább mint ilyenek tekintetnek, különösen azokban az esetekben, a mikor elfogadható, mondhatni «szokásos» okok a megkésést ki nem magyarázzák.

Ezekután semmi kétség, hogy a látszólagos megkésés és az ugynevezett átröpülés mivoltának megfejtése, különösen pedig az «átrepülés»-é, melyet Gätke az ő «Vogelwarte» czimü munkájában a fehér és a veres csillagu kékbegy példájával magyaráz,[3] continentális pontokon még a legpontosabb megfigyelések esetén sem sikerülhet, mert a vonulás legfontosabb mozzanatainak minden kétséget kizáró *tiszta* rögzítése

[1] Report on the Migration of Birds etc. (Harvie-Brown, Cordeaux Kermode) 1880—1888. London.

[2] Brehm E. A. Etwas über den Zug der Vögel in N. O. Afrika. Journ. f. Ornith. I. 1853, p. 74—78.

[3] Gätke H. «Die Vogelwarte Helgoland», Braunschweig 1891, p. 147.

achtungen,[1] welche ergaben, daß gewisse Vogelarten Englands insulares Gebiet stets an denselben Punkten erreichen, um nicht «betreten» zu sagen.

Gelegentlich der Bearbeitung des Zuges der Rauchschwalbe — Hirundo rustica — im ersten Bande dieser Zeitschrift, war die Zeitfolge in ihrem Verhältnisse zur geographischen Lage der Punkte für mich von grösster Wichtigkeit, weil das Bild des Zuges nur in diesen Verhältnissen einen entsprechenden Stützpunkt finden konnte.

Hinsichtlich des südlichsten Punktes in Europa mußte ich mich mit dem einzigen Datum von Murcia — R. Brehm — begnügen; hinsichtlich Italiens ergaben sich auffallend späte Daten, ja ich verzeichnete nach Alfred Brehm noch Daten vom 2. April von Cairo—Chartum als «auf dem Rückzug nach Europa befindliche Rauchschwalben,» wo doch dieser Tag als Zugsmittel territorial bis in die Gegend des 49° n. B. hinanreicht.

Dieselbe Erscheinung treffen wir auch beim weißen Storche an, welchen A. Brehm — Chartum-Cairo — unter «12. März auf dem Zuge; 24. März in vollem Zuge» anführt,[2] wo doch die mittleren Daten — 24. März — für Mitteldeutchland selbst bis in den 50. Grad nördl. Breite hinanreichen und Heuglin's Aufzeichnungen ebenfalls in Mitteldeutschland lauter Februardaten anführen.

Ueberhaupt treffen wir gar nicht selten, selbst bei den erprobtesten Beobachtern, sogenannte «späte Daten» an, welche meist als Beobachtungsfehler erklärt oder wenigstens angenommen werden; besonders in Fällen, wo annehmbare «übliche» Ursachen für eine Verspätung ausgeschlossen sind.

Es unterliegt demnach keinem Zweifel, daß uns die Erklärung des Wesens der scheinbaren Verspätungen und auch des sogenannten «Ueberfliegens», welches Gätke in seiner Vogelwarte besonders durch das Beispiel des weißsternigen und rothsternigen Blaukehlchen's veranschaulicht,[2] selbst bei schärfster Beobachtung auf continental gelegenen Punkten nicht gelingen kann, da ein, jeden Zweifel ausschließendes sicheres Erfassen der richtigen Momente

[1] Report on the Migration of Birds etc. (Harvie-Brown, Cordeaux, Kermode) 1880—1888. London.

[2] Brehm E. A. Etwas über den Zug der Vögel in N. O. Afrika. Journ. f. Ornith. I. 1853. p. 74—78.

[3] Gätke H. «Die Vogelwarte Helgoland, Braunschweig.» 1891. p. 147.

csaknem teljesen ki van zárva s még inkább az egyes mozzanatok közti *összefüggés* pontos megállapítása.

Ilyen körülmények között kétségbevonhatatlan tény, hogy *az absolut éles határokon fekvő pontok kiváló fontossággal birnak, mert ily helyeken figyelhető meg legélesebben a vonulás kezdete, culminátiója s befejeződése.*

Épen ez a körülmény az, a mely az ángol Lieut. Colonel, L. *Howard*, L. *Irby* már második kiadásban megjelent kitünő könyvének, Gibraltár tengerszoros ornithologiájáról * épen a költözködés kérdése tárgyában is fölötte nagy értéket biztosít.

Megvallom mohósággal nyitottam rá a tartalomjegyzékre, hogy a füsti fecskét — *Hirundo rustica* — felkeressem és hogy megtudjam viselkedését ezen a valóban éles határon, a miről azután a munka 93. lapja csakugyan felvilágositást is nyújt.

A «**Hirundinidæ**» — czim alatt «*Hirundo rustica* Linnaeus. The Common Swallow. Moorish: Kotaifa. Spanish: Golondrina», — a szerző először is a franczia Favier tudósitását közli, a mely általánosságban azt mondja, hogy a füsti fecske januárban és februárban vonul Európa felé és hogy szeptemberben, októberben tér vissza Afrikába. Érdekes az a megjegyzés, hogy a Tangerben fészkelők is tél idején dél felé vonulnak.

Sokkal fontosabb az, a mit a szerző saját tapasztalata alapján ir le, még pedig fontos azért, mert az *élesen meghatározható Gibraltárra vonatkozó adatok kellezve vannak.*

A már emlitett helyen igy ir a szerző: «Gibraltárra a füsti fecske rendesen *február 13-án érkezik;* kóborlók azonban alkalmilag deczemberben és januárban is mutatkoznak. Megfigyeltem, hogy a tengerszorost egy-egy jókora csapat *még április 15-én repülte át;* az utolsókat, a melyek átvonultak, *ugyane hó 24-én jegyezlem föl.*»

Már csak annak a körülménynek a megállapitása is, hogy a vonulás — sensu strictiori — *február 13-án kezdődik meg s csak április 24-én ér végel*, igen nagybecsü, de még fontosabbá teszik a következők: «Megfigyeltem, hogy a fészek *február 23-án készen voll* s hogy a fiókák *május 24-én keltek szárnyra.*»

* The Ornithology of the Straits of Gibraltar. London, Porter 1895.

des Zuges beinahe völlig ausgeſchloſſen iſt, die einzelnen Momente im Zuſammenhange ſchon ganz und gar.

Unter ſo bewandten Umſtänden liegt es auf der Hand, daß die an abſolut ſcharfen Grenzen gelegenen Punkte eine große Wichtigkeit erlangen, weil dort der Beginn, die Culmimination und das Aufhören des Zuges am ſchärfſten erfaßt werden können.

Gerade dieſer Umſtand iſt es, welcher dem in zweiter Auflage erſchienenen prächtigen Buche des engliſchen Lieut. Colonel, L. Howard L. Irby F. L. S. über die Ornithologie der Meerenge von Gibraltar* auch für die Migrationsfrage einen überaus hohen Werth ſichert. Ich geſtehe es, daß ich mit unbezwinglicher Haſt den Index aufſchlug, um Hirundo rustica, die Rauchſchwalbe, aufzuſuchen um deren Verhalten an dieſer wirklich ſcharfen Grenze zu erfahren, worüber ja auch pag. 93 des Werkes Aufſchuß giebt.

Unter dem Titel «*Hirundinidæ*. 93 Hirundo rustica Linnæus. The Common Swallow. Morish: Kotaifa. Spanish Golondrina» — ſtellt der Autor vor Allem die Notizen des Franzoſen Favier voran, welcher im Allgemeinen ſagt, die Rauchſchwalbe paſſire im Januar und Februar gen Europa und kehre im September und October gen Afrika zurück. Intereſſant iſt die Bemerkung, daß die in Tanger niſtenden im Winter ſüdlich fortziehen.

Viel wichtiger iſt das, was der Autor aus eigener Erfahrung niederſchreibt, wichtig darum, weil es ſich auf einen ſcharf beſtimmbaren Punkt bezieht — Gibraltar — und weil die Angaben datiert ſind.

An angeführter Stelle ſagt der Autor: «About Gibraltar the Swallow generally arrives about the 13th of February, allthoug a straggler in occasionally seen in December and January. I have observed them crossing the Straits is considerable numbers up to the 15th of April; the latest passing were noticed on the 24th of that month.»

Schon die Fixierung des Umſtandes, daß der Zug — sensu strictiori — mit dem 13. Februar beginnt und erſt mit dem 24. April aufhört, iſt von ſehr großer Bedeutung; dieſe wird jedoch durch folgende Zugabe noch erhöht: «I have observed the nest finished on the 23rd February, and young birds able to fly on the 24th of May.»

* The Ornithology of the Straits of Gibraltar. London, Porter 1895.

E mintaszerű feljegyzésekből már most le akarom vonni a tanúságot, még pedig, hogy:

1. A legkorábbi érkezési adat Európát illetőleg, nem a Rheinhold *Brehmtől* való *murciai* februárius 25-ike, hanem Howard L. Irby *gibraltári* adata: *február 13-ika*; ezzel az európai fészkelési terület megszállása *92* napról *105*-re szökken. Különösen kiemelem, hogy a 65° é. sz. alatt fekvő Luleåt, mint a legészakibb fészkelési helyet azért veszem tekintetbe, mert innen megfigyelési *sorozat* áll rendelkezésünkre. *Gätke* [1] a 68°, *Collell* [2] a 70° é. sz.-et tekinti, mint az *előfordulás* legészakibb határát, mindakettő azonban csak általánosságban.

2. *Nordlindernek* Luleåra vonatkozó adatsorozatából ornithologiailag — a két szélső adatot — és meteorologiailag — az összes adatokat tekintve — a *középszám* Luleåra nézve *május 26.* (Herman, Aquila I. és Hegyfoky, Aquila II. p. 142.)

Ebből következik, hogy mikor a Gibraltáron a fiatal füsti fecskék *számyra kelnek*, t. i. május 24-én, ugyanez a madárfaj még csak akkor tájon *jelenik meg először* s fog a fészkeléshez Luleåban! Már ez a körülmény is feltétlenül *oly előrehaladásra mulat, a mely a meteorologiai lünetekkel szerves kapcsolatban van s a mely az izolhermák előrehaladására is figyelmeztet.*

3. *Howard L. Irby* feljegyzéseinek legérdekesebb része mégis az a tény, hogy a Gibraltáron február 13-án megtelepedett és fészkelő füsti fecskéket e faj későbbi, még pedig április 24-én megjelenő csapatai is *átrepülik*, általában véve mindenesetre északi irányban. Ezekre az átvonulókra nézve *Howard L. Irby* két adatot említ, u. m.: április 15-ét, mely mint érkezési középidő egészen az 53. é. sz.-ig, Neuwarpig terjed ki; és április 24-ét, mely, mint közép az 55. é. sz.-ig, tehát Angolország közepéig érvényes.[3]

Ha már most a legtöbb aviphænologusnak oly könnyedén általánosító eljárását akarnám követni, úgy azt mondhatnám:

«Az április 24-én Gibraltár, tehát a 36°7′27″ é. sz. és 12°20′ k. h. felett — Ferrótól számítva — átvonuló fecskék Angliának vannak szánva». Ezt azonban tenni nem akarom, mert erre nézve, különösen localis és absolut értékü erősség nincsen.

[1] Gätke, l. c., p. 435.

[2] Remarks on the Ornithology of Northern Noway 1873.

[3] Herman O. Aquila I. 1894, p. 17.

Ich will nun aus diesen sehr musterhaften Aufzeichnungen die Lehren ziehen, u. zw.:

1. Das früheste Datum der Ankunft in Europa ist nicht jenes von Murcia — Reinhold Brehm — Februar 25., sondern jenes von Gibraltar — Howard L. Irby — Februar 13.; mithin steigt auch der Zeitraum der Besiedlung des europäischen Gebietes von 92 auf 105 Tage. Ich bemerke ausdrücklich, daß ich als nördlichsten Brutort Luleå — 65° n. B. — nehme, weil von dort eine Beobachtungsreihe vorliegt; Gätke führt als nördlichste Grenze der Verbreitung 68°,[1] Collett[2] den 70. Grad n. Br. an, beide aber nur im Allgemeinen.

2. Das Mittel für Luleå ist aus Nordlinders Datenreihe ornithologisch — aus den Extremen — und meteorologisch — aus allen Daten — der 26. Mai (nach Herman, Aquila I und Hegyfoky Aquila II, p. 142). Hieraus folgt, daß wenn auf Gibraltar die jungen Rauchschwalben schon flügge werden — Mai 24. — dieselbe Vogelart in Luleå erst ankommt und sich zum Nisten rüstet! Schon dieses deutet unbedingt auf ein Vorrücken hin, welches mit den meteorologischen Elementen organisch zusammenhängt, daher auf das Vorrücken mit der Isotherme hindeutet.

3. Das interessanteste Element der Aufzeichnungen Howard L. Irby's ist jedoch der Umstand, daß die auf Gibraltar vom 13. Februar an seßhaften und nistenden Rauchschwalben durch später — u. zw. bis zum 24. April — ankommenden Züge derselben Vogelart überflogen werden, allgemein genommen jedenfalls in nördlicher Richtung. Für diese überfliegende Durchzügler führt Howard L. Irby zwei Daten an, u. zw. den 15. April, welcher als mittlerer Ankunftstag bis in den 53. Grad nördl. Br. — Neuwarp — hinaureicht, und den 24. April, welcher als Mittel bis zum 55. Grad nördl. Br., also bis zur mittleren Lage von England reicht.[3]

Wollte ich nun das so leichthin generalisierende Verfahren der meisten Aviphänologen anwenden, so könnte ich sagen: «die am 24. April über Gibraltar, also 36°7′27″ nördl. Br. und 12°20′ ö. L. von Ferro dahinziehenden Rauchschwalben sind für England bestimmt.» Dies will ich aber nicht thun, weil dafür, besonders local, kein Anhaltspunkt von absolutem Werth vorhanden ist.

[1] Gätke l. c. p. 435.

[2] Remarks on the Ornitologie of Northern Norway 1873.

[3] O. Herman, Aquila I. 1894. p. 17.

Két következtetés azonban határozottan jogosult, mert megállapítja, hogy:

1. Egy adott ponton helyesen észlelt *későbbi adatok nem mindig hibásak.*

2. Hogy a vonulás *egy és ugyanazon fajra nézve* — a füsti fecskét illetőleg egész bizonyosan — oly csoportokban történik, a melyek leszármazásuk szerint *bizonyos északi vidékhez tartoznak s oda a meteorologiai viszonyokhoz képest, bizonyos időbeli, a meteorologiai viszonyok alakulásától függő ingadozásokon belül, visszatérnek.*

Ilyképen Alfred *Brehmnek* — Cairo-Chartumból való — látszólag késői vonulási adatai — valamint a másokéi is természetesen épen oly helyesek lehetnek, mint az a jelenség, hogy egy és ugyanazon fajnak fészkelési területe — példa rá a Saxicola ornanthe L. * — gyakran roppant kiterjedésű.

A tájékozódásról a «Madárvonulás elemei Magyarországon 1891-ig» című 1895. Budapesten megjelent munkámban szóltam.

Howard L. Irby megfigyelései azonban a lehető legteljesebben igazolják, mily fontossággal bírnak az alkalmas, még pedig a tengerparton és lehetőleg az európai kontinens legeslegdélibb részén fekvő pontok, a hol is az Európára nézve igazi költözködőkről, t. i. azon fajokról, melyek e világrészből tél idején egészen eltávoznak, igen fontos és az északi jelenségeknek is nyitját szolgáltató mozzanatok állapíthatók meg.

A continens belsejében levő éles határokról és az oscillatio viszonyairól más alkalommal.

* Herman O. A madárvonulás elemei stb. Budapest 1895, p. 42.

Zwei Schlüsse sind aber vollkommen begründet, u. zw.:

1. Daß die für einen gegebenen Punkt richtig beobachteten späteren Daten nicht immer Fehler sind.

2. Daß der Zug ein und derselben Art — jener der Rauchschwalbe ganz gewiß — in Gruppen geschieht, welche ihrer Abstammung nach je einer gewissen nördlichen Gegend angehören, wohin sie nach Maßgabe der meteorologischen Verhältnisse innerhalb gewisser Zeitschwankungen zurückkehren.

Auf diese Art werden die scheinbar späten Zugsdaten Alfred Brehm's — Cairo-Chartum — und Anderer verständlich, so gut, wie auch die Erscheinung, daß das Brutgebiet ein und derselben Art oft von geradezu ungeheurer Ausdehnung ist, wie z. B. von Saxicola œnanthe L.*

Ueber die Orientierung habe ich in den «Elementen des Vogelzuges in Ungarn bis 1891», Budapest 1895, p. 43 abgehandelt.

Die Beobachtungen Howard L. Irby's deuten am allerschärfsten auf die Wichtigkeit der Besetzung geeigneter Punkte, u. zw. der am Meere gelegenen allersüdlichsten des europäischen Continentes hin, wo für die, für Europa echten Wanderer, d. h. jene Arten, welche den Welttheil für den Winter ganz verlassen, höchst wichtige, auch für die nördlichen Erscheinungen aufklärende Momente erfaßt werden können.

Ueber scharfe Grenzen im Inneren des Continentes und die Verhältnisse der Oscillation und des Zuges, ein anderesmal.

* O. Herman «Elemente des Vogelzuges etc.» Budapest 1895. p. 42.

A madárvonulás Magyarországon az 1895. év tavaszán.

(A Magy. Orn. Közp. II-ik évi jelentése.)

Feldolgozta Gaal Gaston.

Der Vogelzug in Ungarn während des Frühjahres 1895.

(II. Jahresbericht der Ung. Orn. Centrale.)

Bearbeitet von Gaston von Gaal.

ELSŐ RÉSZ.

A magyarországi megfigyelőhálózat s munkálkodásának eredménye 1895-ben.

A M. O. K. másodízben lép vonulási anyagának évenkint közrebocsátandó feldolgozásával a szives olvasó elé, s miután felfogásban, formában, s a feldolgozás lényegében a tavalyi eljárástól eltérni semmi oka sem volt, egyes lényegtelenebb dolgok kivételével, a mit azonban minden egyes esetben külön indokolni el nem mulasztok, mindenben megtartottuk a tavalyi formát. — Az eljárásra vonatkozó mindama megjegyzések is akként maradnak érvényben, a mint azokat tavalyi jelentésünkben (Aquila II. 1895) közreadni szerencsénk volt.

De nem hagyhatok megemlítés nélkül egy dolgot, mely a Magy. Orn. Központot méltó büszkeséggel tölti el, s melyben működésének eredményét s jutalmát látja: t. i. a megfigyelők folytonos szaporodását. A tavalyi gárdából alig maradt ki egy-kettő, a kiket nem várt dolgok (betegség stb.) akadályoztak. Sajnálattal nélkülöztük kiváltképen a meteorologiai állomások adatait, a melyek kimaradásának csak egy sajnálatos félreértés az oka. De bőven kárpótolt másrészt az a maga nemében páratlan hálózat, a melyet a magy. kir. erdészek buzgósága teremtett meg a hazai tudományosságnak s magának ennek a testületnek is nem kis diességére, s melynek nagy jelentőségét már régibb időkből volt alkalmunk ismerni.

Erster Theil.

Ungarns Beobachtungs-Netz und dessen Beobachtungen im Jahre 1895.

Die U. O. C. tritt zum zweiten Male mit der Bearbeitung ihres jährlich einlaufenden Zugsmateriales vor die geehrten Leser. Nachdem wir von unserer vorjährigen Methode — was Auffassung, Form und Wesen der Bearbeitung anbelangt — abzuweichen gar keine Ursache hatten, haben wir — mit Ausnahme einiger unwesentlicher Punkte (was ich aber in einem jeden Falle extra zu begründen nicht versäumt habe) — die vorjährige Art gänzlich beibehalten. Demnach bleiben auch jene Bemerkungen giltig, welche wir bezüglich unseres Verfahrens in unserem vorjährigen Berichte (Aquila II. 1895) zu präcisieren die Ehre gehabt haben.

Einen Umstand kann ich jedoch nicht ohne Erwähnung lassen, welcher die U. O. C. mit berechtigtem Stolze erfüllt, in welchem sie ein Resultat und eine Belohnung ihres Wirkens erblickt; das ist der fortwährende Zuwachs an Beobachtern. Aus der Garde der Vorjährigen sind kaum ein Paar ausgeblieben, u. zw. die durch unerwartete zwingende Umstände (Krankheit ꝛc.) verhindert waren. Mit großem Bedauern haben wir besonders die Daten der meteorologischen Stationen entbehrt, welche in Folge eines bedauerlichen Mißverständnisses ausgeblieben sind (die P. T. meteor. Beobachter glaubten nähmlich, daß unsere Aufforderung zum Beobachten der Rauchschwalbe nur für das eine Jahr: 1894 gielt). Wir wurden dagegen reich entschädigt durch jenes — wir können sagen einzige — Beobachtungs-Netz, dessen Wichtigkeit wir schon von früheren Zeiten her nur zu gut kannten, — welches nähmlich der Eifer der ungarischen Forstbehörden zu Stande gebracht hatte, zu nicht geringem Ruhme sowohl der vaterländischen Wissenschaft, als auch jener Corporation selbst.

Kiváltkép az 1895. év folyamán nem egy privát ember is csatlakozott a Központ megfigyelői gárdájához, bizonyságául annak, hogy az eszme hódit, s hogy a nagy közönség körében mily élénken él a tudományok iránti érdeklődés, s azok előbbre vitelének szükségérzete. Csakis arra a factorra volt és van szükség, a mely e szunnyadó, spontán törekvéseknek irányt szabni akar, s a kijelölt irányban vezetni is tudja. Hogy a Magyar Ornithologiai Központ e hivatásnak mennyiben felelt meg, arról maga az érdeklődés fejlődése mindennél világosabban beszél.

A mi a magam csekély személyét illeti, most másodizben van szerencsém a jelentések anyagát feldolgozni. Érzem a feladat nagyságához mérve fogyatékos erőmet, s nem mulaszthatom el a hiányokért a szakkörök szives elnézését kérni. Mentsen ki — a mennyiben menthető — az a tény, hogy nem a jó szándékon, hanem csakis a képesség hiányain mult minden.

Besonders während d. J. 1895 schlossen sich aber auch mehrere Private der Centrale an, zum Beweise dessen, daß die Idee erobert, und daß auch das große Publikum ein lebhaftes Interesse für die Wissenschaften fühlt, so auch den Drang, zu deren Förderung beizutragen. Es war und bleibt auch nur noch jener Factor zu wünschen übrig, welcher diesen schlummernden, spontanen Bestrebungen eine Richtung geben, und in der angedeuteten Richtung dieselben auch leiten kann. In welchem Maaße die U. O. C. dieser Forderung, respective diesem Berufe entsprochen hat, davon spricht die Steigerung des Interesses deutlicher, als es Worte vermögen.

Was nun meine bescheidene Person selbst anbelangt, der ich jetzt zum zweiten Male das Zugsmaterial zu bearbeiten die Ehre habe, — fühle ich sehr gegenüber der Aufgabe meine Schwäche, und versäume auch nicht die Nachsicht der Fachkreise zu erbitten. Es entschuldige mich — wenn das möglich ist — die Thatsache, daß es meinerseits nicht an guten Willen, sondern blos an Fähigkeit mangelte.

Almásy György dr.

(Dr. Georg von Almásy).

A M. O. K. 1894 óta rendes megfigyelője *Diós-Jenőn* (Nógrád m.). Megfigyeléseit beküldötte 1895. jun. 15-én. Megfigyeléseihez pontosan vezetett meteor. naplót is mellékelt.

Seit 1894 ständ. Beobachter der U. O. C. in Diós-Jenö (Com. Nógrád). Seine Beobachtungen sandte er am 15. Juni 1895. ein. Seinen Beobachtungen fügte er auch ein pünktlich geführtes meteor. Tagebuch bei.

Az 1895. év tavaszán a következő fajok érkezését jegyezte:

Er hat die Ankunft folgender Arten beobachtet:

Jan. — — *Buteo vulgaris*, Bechst. — Néha 1—1 db. — Hie und da je 1 Stück.

« — — *Accipiter nisus*, L. — Január és februárban sok. Február végén fogy. Mart. 19-én 1 db. →ÉNy. — Im Jänner und Februar viele. Ende Februar abnehmend. Am 19-ten März 1 Stück →NW.

« — — *Turdus merula*, L. — Egész télen egyes vén ♂ példányok. — Den ganzen Winter über einzelne alte ♂ ♂.

Jan. 26. — *Fringilla montifringilla*, L. — Néhány db. — Einige.

Febr. — — *Fringilla coelebs*, L. — 3 him. — 3 Männchen.

« 5. — *Buteo vulgaris*, Bechst. — Számos vonul D →É. — Viele ziehen S →N.

« 14. — *Alauda arvensis*, L. — 1 db. K →Ny. — 1 Stück O →W.

« 15. — *Turdus pilaris*, L. — 1 db. — 1 Stück.

« 16—19. *Motacilla alba*, L. — 1 db. a melegforrásnál. — 1 St. an der Therme.

« 19. — *Ampelis garrula*, L. — 4 db. — 4 St.

« 20. — *Ampelis garrula*, L. — 4 db. — 4 St.

« 21. — *Ampelis garrula*, L. — 20—30 darab. — 20—30 St.

« 19. — *Gallinago scolopacina*, Br. — 1 db. a melegforrásnál. — 1 St an der Therme.

« 28. — *Fringilla montifringilla*, L. — Egy csapat. — Ein Flug.

« végétől / vom Ende (bis Anfang) Mart. *elejéig Emberiza miliaria*, L. — 1 db. — 1 St.

Mart. 1—3. *Fringilla coelebs*, L. — Valamivel

több, néhány ♀ is. — Etwas mehr, auch einige ♀ ♀.

Mart. 4. — *Anas* . . . . . (sp?). — Egy db. nyomai a havon. — Fußſpuren eines Stückes im Schnee.

« 4. — *Anser segetum*, Gm. — Lábnyomok a hóban, kb. 10 db. — Fußſpuren im Schnee, etwa 10 St.

« 8. — *Fringilla montifringilla*, L. — 1 db. Azontúl nincs. — 1 St., ſeitdem keine mehr!

« 9. — *Chrysomitris spinus*, L. — 10—20 db. a majorban. — 10—20 St. im Maierhofe.

« 12. — *Columba oenas*, L. — 1—2 db. Nem biztos hogy az elsők-e. — 1—2 St.; es iſt nicht ſicher ob die Erſten!

« 14. — *Alauda arvensis*, L. — 2—3 darab. — 2—3 St.

« 14. — *Motacilla alba*, L. — Az első tulajdonképeni vonulók 5—6 db. — Die erſten eigentl. Zügler. 5—6 St.

« 15. — *Columba palumbus*, L. — 2 db. — 2 St.

« 15. — *Chrysomitris spinus*, L. — Még 4—5 db. s többet nem láttam. — Noch 4—5 St., dann keine mehr.

« 16. — *Anser segetum*, Gm. — 15 db. ÉÉK →DNy. — 15 St. NNO → SW.

« 17. — Ugyanugy 11 db. — Ebenfalls 11 Stück.

« 19. — 9 db. →É felé, a tónál megfordul s →DNy-ra vissza. — 9 St. → N., beim See kehren um, und ziehen gegen →SW zurück!

« 19. — *Emberiza miliaria*, L. — Egyszerre jó sok. — Plötzlich recht viele.

« 19. — *Vanellus cristatus*, L. — Az első 2—3 db. — Die erſten 2—3 St.

« 19. — *Emberiza schoeniclus*, L. — Az első. — Die Erſte.

« 19. — *Anthus pratensis*, L. — Első 2—3 db. — Die erſten 2—3 St.

« 22. — *Sturnus vulgaris*, L. — 20—25 db. csapat DK →ÉNy. — Ein Flug von 20—25 St. SO →NW.

« 22. — *Anas boschas*, L. — ♂, ♀.

« 23. — *Erithacus rubecula*, L. — Az első. — Das Erſte.

« 25. — *Pratincola rubicola*, L. — 4—5 párzott pár fészkelő tanyájukon. Határozottan első érkezés. — 4—5 gepaart. Paare auf die Brutplätzen. Entſchieden erſte Ankunft.

Mart. 25. — *Scolopax rusticola*, L. — Első. — Die Erſte.

« 26—27. *Turdus musicus*, L. — Az elsők. — Die Erſten.

« 27. — *Chelidon urbica*, L. — 1 db. intravillán. — 1 St. Intravillan.*

« 27. — *Larus ridibundus*, L. — 2 drb. →K. — 2 St. →O.

« 28. — *Anthus trivialis*, L.

« 28. — *Motacilla flava*, L. — Első. — Erſte.

« 28. — *Motacilla boarula*, L. — Lövetett az itt észlelt egyetlen példány. — Wurde das hier beobachtete einzige Exemplar geſchoſſen.

« 28. — *Saxicola oenanthe*, L. — Elsők. — Die Erſten.

« 28. — *Ruticilla tithys*, Scop.

« 28. — *Totanus calidris*, L. — 1 db. — 1 St.

« 28. — *Ficedula rufa*, Bechst.

« 29. — *Bucephala clangula*, L. — Egy párzott pár. — Ein gepaartes Paar.

« 29. — *Gallinago gallinula*, L. — 1 db. — 1 St.

« 30. — *Querquedula circia*, L. — ♂, ♀.

« 31. — *Upupa epops*, L. — Az első. — Der Erſte.

« (végén / Ende) *Turdus iliacus*, L. — Sok vonul át ugy apr. elején is. — Ziehen viele durch, auch anfangs April.

Apr. 2. — *Hirundo rustica*, L. — Az első. — Die Erſte. Extravillan.

« 2. — *Cuculus canorus*, L. — Az első szól. — Der Erſte ruft.

« 2. — *Ardea cinerea*, L. — 2 db. — 2 St.

« 3. — *Erithacus luscinia*, L. — Az első szól kint; a kertben csak 17-én szólal meg. — Die Erſte ſchlägt im Extravillan; im Garten erſt nur am 17. d. M.

« 3. — *Ciconia alba*, L. — 2 db. — 2 St.

« 3. — *Podiceps cristatus*, L. — 6—8 darab. 6—8 St.

* Megfigyelő azt irja, hogy azontúl egészen apr. 12-éig nem volt látható.

* Beobachter ſchreibt, daß ſeitdem bis zum 12. April keine zu ſehen.

Apr. 3. — *Anser segetum*, Gm. — Néhány 100 vonul →K. — Einige 100 →O.
« 4. — *Bucephala clangula*, L. — Ismét 3 db. — Wieder 3 St.
« 4. — *Turdus pilaris*, L. — Nagy csapat. — Großer Flug.
« 4. — *Milvus ictinus*, Sav. — Első. — Erſte.
« 4. — *Upupa epops*, L. — Első 2 db. — Die erſten 2 St.
« 6. — *Erithacus cyaneculus*, Wolf. — 1 ad. ♂.
« 7. — *Milvus korschun*, Gm.
« 7. — *Cerchneis tinnuncula*, L. — Első. Erſte.
« 7. — *Ficedula trochilus*, L.
« 7. — *Buteo vulgaris*, Becust. — Egészen apr. 19-ig naponta több-kevesebb átvonuló. — Vom 7—19. Apr. täglich mehr-weniger Durchzügler.
« 9. — *Circaëtus gallicus*, L. — 1 db. — 1 St.
« 9. — *Muscicapa grisola*, L.
« 9. — *Yunx torquilla*, L.
« 9. — *Querquedula crecca*, L.
« 9. — *Hirundo rustica*, L. — Intravillán.
« 10. — *Ruticilla phoenicura*; L. — 1 ♂.
« 10. — *Anthus campestris*, L. — 1 ♂ ad.
« 10. — *Serinus hortulanus*, L. — Néhány csapat à 5—10 db. — Einige Flüge à 5—10 St.
« 10. — *Caprimulgus europaeus*, L. — 1 db. Ny →K. — 1 St. W →O.
« 10. — *Ortigometra porzana*, L.
« 10. — *Fulica atra*, L. — 1 db., az első; 23-áig nincs, akkor ismét 2 db. — 1 St. der erſte. Bis den 23. keine, dann wieder 2 St.
« 10. — *Sylvia cinerea*, Bechst.
« 11. — *Turdus iliacus*, L. — E nap óta nincs. — Seit heute keine mehr.
« 12. — *Pratincola rubetra*, L.
« 13. — *Aquila naevia*, Gm. — Első. — Erſte.
« 13. — *Pernis apivorus*, L. — Egy párzott pár DNy →ÉK. — Ein gepaartes Paar SW →NO.
« 13. — *Falco subbuteo*, L. — Az első DNy →ÉK. — Der erſte SW →NO.
Apr. 13. — *Ficedula sibilatrix*, Bechst.
« 15. — *Turdus pilaris*, L. — E nap óta nincs. — Seit heute keine mehr.
« 16. — *Sylvia curruca*, L.
« 16. — *Podiceps nigricollis*, Sund. — 1 db. 17-én ismét egy, azontul 29-ig nincs, akkor ismét 1—2 db. — 1 St., am 17. wieder 1 St., seitdem keine bis zum 29., dann wieder 1—2 St.
« 18. — *Acrocephalus turdoides*, Mey. — Az első, azután nincs egészen 30-ikáig, ekkor 3—4 db. — Der Erſte, dann bis zum 30. fehlend, wo wieder 3—4 eintreffen.
« 19. — *Muscicapa collaris*, Bechst.
« 19. — *Cypselus apus*, L. — 1 db. DNy →ÉK. — 1 St. SW →NO.
« 20. — *Gallinago gallinula*, L. — Ismét 1 db. — Wieder 1 St.
« 21. — *Muscicapa atricapilla*, L. — 1 ♂ ad.
« 21. — *Turtur auritus*, Gray. — Első 2 db. — Die erſten 2 St.
« 21. — *Anthus pratensis*, L. — E nap óta nincs. — Seit heute keine mehr.
« 22. — *Cotile riparia*, L. — Az első 4—5 db. Teljes számban csak május 5—6-án érkeztek meg. — Die erſten 4—5 St., in voller Zahl erſt am 5—6. Mai ankommend.
« 22. — *Aegialitis fluviatilis*, Becust.
« 23. — *Gallinula chloropus*, L. — Az első 2 db. — Die erſten 2 St.
« 24. — *Circus macrourus*, Gm. — Lőttem egy ♀. — Ein ♀ geſchoſſen.
« 25. — *Monticola saxatilis*, L. — ♂ és ♀.
« 25. — *Hydrochelidon fissipes*, L. — 5—8 db. — 5—8 St.
« 29. — *Tringoides hypoleucus*, L. — Az elsők. — Die Erſten.
« 30. — *Oriolus galbula*, L.
« 30. — *Totanus ochropus*, L. — 1 ♂.
Mai 1. — *Ortigometra crex*, L.
« 3. — *Coracias garrula*, L.
« 4. — *Aythya ferina*, L. — 2 ♂ és 1 ♀; az egyetlen idei előfordulás. — 2 ♂ und 1 ♀, das einzige Vorkommen im heurigen Frühjahre.
« 8. — *Ardea minuta*, L. — Az első. — Der Erſte.

Bikkessy Guido.

(Guido von Bitteſſy).

A M. O. K.-nak 1894 óta rendes megfigyelője Magyar-Óvárt (Mosony m.). — Megfigyeléseit beküldötte 1895 decz. 16-án.

Seit 1894 ordentl. Beobachter der U. O. C. in Magyar-Óvár (Com. Moſon). — Seine Beobachtungen hatte er am 16. Dez. 1895 eingeſendet.

A tavaszi vonulás alatt a következő fajok érkezését jegyezte:

Während des Frühjahrszuges notierte er die Ankunft folgender Arten:

Mart. 10. — *Alauda arvensis*, L. — (in) Miklósfalu. — Tömegesen. — Maſſenhaft.
« 27. — *Fringilla coelebs*, L.
Apr. 13. — *Hirundo rustica*, L. — (in) Miklósfalu.
« 15. — *Erithacus luscinia*, L. — (in) Miklósfalu.
« 30. — *Turtur auritus*, Gray. — (in) Miklósfalu.
« 30. — *Cuculus canorus*, L. — (in) Miklósfalu. — Első érkezés bizonytalan. — Erſte Ankunft unſicher.
Mai 3. — *Oriolus galbula*, L.

Boroskay János.

(Johann von Boroſkay).

A M. O. K.-nak 1895 óta rendes megfigyelője *Zólyom*ban (Zólyom m.). Megfigyeléseit beküldötte 1895 május 26-án.

Seit 1895 ord. Beobachter der U. O. C. in Zólyom (Altſohl, Com. Zólyom). Seine Beobachtungen hat er am 26. Mai eingeſendet.

A tavaszi vonulás alkalmával a következő fajok érkezését jegyezte:

Während des Frühjahrszuges notierte er die Ankunft folgender Arten:

Apr. 9. — *Chelidon urbica*, L.
« 10. — *Hirundo rustica*, L.
« 10. — *Cuculus canorus*, L.
« 17. — *Saxicola oenanthe*, L.
« 19. — *Ficedula sibilatrix*, Bechst.
« 30. — *Acrocephalus turdoides*, Mey.
Mai. 2. — *Sylvia atricapilla*, L.
« 3. — *Ortigometra porzana*, L.
« 5. — *Muscicapa grisola*, L.
« 5. — *Oriolus galbula*, L.
« 7 — *Lanius collurio*, L.
« 7. — *Lanius minor*, Gm.
« 11. — *Ortigometra crex*, L.
« 14. — *Columix dactylisonans*, Mey.

Buda Ádám.

(Adam von Buda).

A M. O. K.-nak 1894 óta lev. tagja és rendes megfigyelője *Réán* (Hunyad m.). Megfigyelését beküldötte 1895 jun. 1-én.

Seit 1894 corresp. Mitglied und ſtänd. Beobachter der U. O. C. in Réa (Com. Hunyad). Seine Beobachtungen hatte er am 1. Juni 1895 eingeſendet.

A tavaszi vonulás alkalmával a következő fajok érkezését jegyezte:

Während des Frühjahrszuges notierte er die Ankunft folgender Arten:

Jan. 15. — *Archibuteo lagopus*, Gm. — 1 darab. — 1 St.
« 15. — *Gallinago scolopacina*, Br. — 4 db. — 4 St.
« 15. — *Turdus pilaris*, L. — 20—30 darab. — 20—30 St.
« 15. — *Fringilla montifringilla*, L.
« 18. — *Turdus merula*, L. — 1 db. — 1 St.
« 23. — *Turdus merula*, L. — 3 db. — 3 St.
Febr. 18. — *Plectrophanes nivalis*, L. — 5 darab. — 5 St.
« 23. — *Totanus ochropus*, L.
« 23. — *Alauda arvensis*, L. — 2 db. — 2 St.
« 23. — *Gallinago scolopacina*, Br. — 5 db. — 5 St.
Mart. 7. — *Columba oenas*, L.
« 8. — *Asio otus*, L. — 1 db. lövetett a kertben. — 1 St. im Garten geſchoſſen.
« 11. — *Motacilla alba*, L. — Kis csapat. Az elsők. — Kleiner Flug, die Erſten.
« 23. — *Vanellus cristatus*, L.
« 23. — *Charadrius apricarius*, L.

Mart. 28. — *Erithacus rubecula*, L.
« 28. — *Scolopax rusticola*, L.
« 29. — *Ficedula trochilus*, L.
« 30. — *Saxicola oenanthe*, L.
« 30. — *Aegialitis fluviatilis*, Bechst.
Apr. 2. — *Hirundo rustica*, L. — 3 db. extravillán. — 3 St. Extravillan.
« 4. — *Ruticilla phoenicura*, L.
« 4. — *Sturnus vulgaris*, L. — Egy csapat. — Ein Flug.
« 4. — *Yunx torquilla*, L.
« 4. — *Motacilla flava*, L. — Több. — Mehrere.
« 4. — *Upupa epops*, L.
« 5. — *Sylvia curruca*, L.
« 7. — *Hirundo rustica*, L. — Intravillán.
« 9. — *Philomachus pugnax*, L. — Egy csapat. — Ein Flug.
« 9. — *Podiceps cristatus*, L. — Csapatban. — Ein Flug.
« 9. — *Podiceps griseigena*, Bodd.
« 9. — *Podiceps nigricollis*, Sund. — Csapatban. — Ein Flug.
« 9. — *Totanus stagnatilis*, Bechst.
« 11. — *Ficedula sibilatrix*, Bechst.
« 11. — *Sylvia cinerea*, Bechst. — Megjöttek s megtelepedtek. — Angekommen, angesiedelt.
« 11. — *Tringoides hypoleucus*, L.
« 13. — *Ardea cinerea*, L.
« 13. — *Ficedula rufa*. Bechst. — Egy csapat; 14-én nagy csapat. — Ein Flug; am 14. großer Flug.
« 14. — *Cerchneis vespertina*, L.
« 15. — *Ciconia alba*, L.
« 15. — *Circaëtus gallicus*, Gm.
« 15. — *Podiceps minor*, L.
« 15. — *Totanus glareola*, L.
« 16. — *Circus aeruginosus*, L.
« 17. — *Cuculus canorus*, L.
« 18. — *Erithacus luscinia*, L.
« 22. — *Pandion haliaëtus*, L.
« 23. — *Totanus calidris*, L. — Több. — Mehrere.
« 23. — *Ciconia nigra*, L.
« 23. — *Totanus glottis*, L.
« 24. — *Anthus trivialis*, L.
« 24. — *Pratincola rubicola*, L.
« 26. — *Muscicapa collaris*, Bechst.
« 28. — *Lanius minor*, Gm.
« 29. — *Glareola pratincola*, L.
Apr. 30. — *Oriolus galbula*, L.
« 30. — *Sylvia atricapilla*, L.
« 30. — *Sylvia hortensis*, Bechst.
Mai 1. — *Coturnix dactylisonans*, Mey.
« 3. — *Coracias garrula*, L.
« 3. — *Turtur auritus*, Gray.
« 4. — *Ruticilla tithys*, Scop.
« 4. — *Cypselus apus*, L.
« 9. — *Cotile riparia*, L.
« 11. — *Ardea purpurea*, L.
« 12. — *Lanius collurio*, L.

Chernel István.

(Stefan von Chernel).

A M. O. K.-nak 1894 óta rendes megfigyelője és lev. tagja *Kőszeg*-en (Vas m.). Megfigyeléseihez pontosan vezetett meteor. naplót is mellékelt, valamint az 1895. évi kőszegi vonulás általános jellemzését. Megfigyeléseit 1895 máj. 11-én küldte be.

Corresp. Mitglied und seit 1894 ord. Beobachter der U. O. C. in Kőszeg (Com. Vas). Außer den Beobachtungen gab er eine allgemeine Schilderung des heurigen Zuges in Kőszeg, und ein pünktlich geführtes meteor. Tagebuch. Seine Beobachtungen sandte er am 11. Mai d. J. ein.

A tavaszi vonulás alkalmával a következő fajok érkezését jegyezte:

Während des Frühjahrszuges notierte er die Ankunft folgender Arten:

Jan. 1. — *Fringilla montifringilla*, L. — Egészen febr. 10-ig naponta néhány db. — Bis 10. Feber täglich einige.
« 8. — *Asio otus*, L. — 1 db. — 1 St.
« 10. — *Asio otus*, L. — 1 db. — 1 St.
« 28. — *Motacilla boarula*, L. — Télen, ha a patakon nyilt helyek maradnak, rendesen minden évben itt. — Wenn im Winter auf dem Bache offene Stellen bleiben, ist sie jährlich zu sehen.
Febr. 18. — *Asio otus*, L. — 1 db. — 1 St.
« 22. — *Sturnus vulgaris*, L. — Első 4 darab. — Die ersten 4 St.
« 28. — *Anser segetum*, Gm. — 17 db. alacsonyan → ÉK száll. — 17 St. niedrig ziehend → NO.

Mart. 2. — *Motacilla alba*, L. — Első →É. — Die erſte →N.
« 3. — *Fringilla montifringilla*, L. — Ismét néhány. — Wieder einige.
« 4. — *Fringilla coelebs*, L. — Első ének. Egész télen látható volt kisebb számban. — Erſter Geſang. War in geringer Anzahl den ganzen Winter zu ſehen.
« 5. — *Fringilla montifringilla*, L. — Ismét néhány. — Wieder etliche.
« 10. — *Ardea cinerea*, L. — 2 darab ÉNy →D. Ezt a madarat tavaszszal itt még nem észleltem. — 2 St. NW →S. Dieſen Vogel ſah ich noch nie hier auf dem Frühjahrszuge.
« 11. — *Alauda arvensis*, L.
« 12. — *Turdus iliacus*, L. — Az első. Azontúl több egész mart. 25-ig. — Der Erſte, dann einige bis zum 25. März.
« 12. — *Emberiza miliaria*, L. — Első 3 db. az idén télen nem volt látható. — Die erſten 3 St., im heurigen Winter war nicht zu ſehen.
« 14. — *Vanellus cristatus*, L. — Első 7 db. — Die erſten 7 Stücke.
« 16. — *Anas boschas*, L. — Csapatban. — Ein Flug.
« 19. — *Larus ridibundus*, L. — 1 db. Itt rendkivüli ↤↦. — 1 St. Hier außergewöhnlich ↤↦.
« 19. — *Querquedula crecca*, L. — 1 ♀ ♂.
« 21. — *Scolopax rusticola*, L. — Haraszti (Vas m.) — Zu Haraßti (Com. Vaš).
« 21. — *Erithacus rubecula*, L. — Elsők. Nem telelt át. — Die erſten, hat nicht überwintert.
« 23. — *Fringilla coelebs*, L. — Nagy csapat, vonulók. — Großer Flug, Zügler.
« 23. — *Falco regulus*, Pall. — 1 db. — 1 St.
« 23. — *Columba oenas*, L. 6—10 db. D→É: az elsők. — Die Erſten; 6—10 St. S→N.
« 23. — *Anthus pratensis*, L. — Az első 5 db. — Die erſten 5 St.
« 24. — Ismét 1 db. — Wieder 1 St.
« 23. — *Turdus pilaris*, L. — Csapat. — Ein Flug.
Mart. 24. — *Scolopax rusticola*, L. — 2 db. — 2 St.
« 24. — *Rulicilla lithys*, Scop.
« 24. — *Turdus musicus*, L.
« 25. — *Serinus hortulanus*, L.
« 25. — *Pratincola rubicola*, L.
« 25. — *Hirundo rustica*, L. — Első 1 db. intravillán. — Die Erſte. 1 St. Intravillan.
« 26. — *Columba palumbus*, L.
« 26. — *Ficedula rufa*, Bechst.
Apr. 8. — *Yunx torquilla*, L.
« 8. — *Rulicilla phoenicura*, L.
« 8. — *Erithacus luscinia*, L.
« 10. — *Chelidon urbica*, L.
« 11. — *Saxicola oenanthe*, L.
« 13. — *Ficedula trochilus*, L.
« 13. — *Anthus trivialis*, L.
« 15. — *Sylvia cinerea*, Bechst.
« 16. — *Sylvia atricapilla*, L.
« 16. — *Cuculus canorus*, L.
« 19. — *Sylvia curruca*, L.
« 19. — *Ficedula sibilatrix*, Bechst.
« 21. — *Anthus pratensis*, L. — Egy csapat (50 db.) D→É. — Ein Flug (ca. 50 St.) S→N.
« 23. — *Muscicapa atricapilla*, L.
« 24. — *Muscicapa collaris*, Bechst.
« 24. — *Lanius collurio*, L.
« 25. — *Turtur auritus*, Gray.
« 30. — *Lanius minor*, Gm.
Mai. 3. — *Muscicapa grisola*, L.
« 3. — *Oriolus galbula*, L.
« 4. — *Ortygometra crex*, L.
« 4. — *Anthus campestris*, L.
« 5. — *Coturnix dactylisonans*, Mey.
« 5. — *Sylvia nisoria*, Bechst.
« 6. — *Sylvia hortensis*, Bechst.

Chernel István és Meszleny Benedek.

(Stefan von Chernel und Benedikt von Meßleny.)

Közös megfigyeléseik *Velenczéről* (Fehér m.). A melyeken kivül azonban Meszleny Benedek úr külön is küldött be megfigyeléseket azokról a fajokról, a melyeket ő maga figyelt meg.

Gemeinſame Beobachtungen unſerer beiden Beobachter aus Velencze (Com. Fehér). Außer dieſen ſandte aber Herr v. Meßleny auch ſeparat einen Bericht ein über jene Arten, welche er allein beobachtet hatte.

A tavaszi vonulás alkalmával a következő fajok érkezését jegyezték:

Während des Frühjahrszuges notierten sie die Ankunft folgender Arten:

Mart. 11. — *Chaulelasmus streperus*, L.
« 26. — *Larus ridibundus*, L.
« 26. — *Tringoides hypoleucus*, L.
« 29. — *Podiceps nigricollis*, Sund.
« 29. — *Podiceps cristatus*, L.
« 29. — *Hirundo rustica*, L.
« 30. — *Turdus musicus*, L.
« 30. — *Ficedula rufa*, Bechst.
« 31. — *Aythya ferina*, L.
« 31. — *Scolopax rusticola*, L.
Apr. 1. — *Larus canus*, L. — 8—10 db. — 8—10 St.
« 1. — *Podiceps griseigena*, Bodd.
« 1. — *Ortigometra porzana*, L.
« 1. — *Ciconia alba*, L.
« 1. — *Motacilla flava*, L.
« 1. — *Colile riparia*, L.
« 1. — *Chelidon urbica*, L.
« 2. — *Ruticilla phoenicura*, L.
« 2. — *Ficedula trochilus*, L.
« 2. — *Anthus trivialis*, L.
« 2. — *Caprimulgus europaeus*, L.
« 3. — *Spatula clypeata*, L.
« 3. — *Gallinula chloropus*, L.
« 3. — *Ortigometra minuta*, Pall.
« 3. — *Botaurus stellaris*, L.
« 4. — *Anser segetum*, Gm. — Nagy csapat a tó felett →É; 6-án öt csapatban (à 100—100 db.) a tó fölé jön É-ról. Azontúl többé nem látható. — Großer Flug überm See ziehen gegen →N; am 6. kommen 5 Flüge (à 100—100 St.) von N-en, seitdem keine mehr gesehen.
« 4. — *Upupa epops*, L.
« 6. — *Ardea purpurea*, L.
« 6. — *Luscinia melanopogon*, Temm.
« 8. — *Acrocephalus phragmitis*, Bechst.
« 8. — *Hydrochelidon fissipes*, L.
« 9. — *Cuculus canorus*, L.
« 10. — *Erismatura leucocephala*, Scop. — 5 db. — 5 St.
« 10. — *Erithacus luscinia*, L.
« 11. — *Serinus hortulanus*, Koch.
« 11. — *Larus canus*, L. — Azontúl nincs. Seitdem keine mehr.
« 13. — *Ficedula sibilatrix*, Bechst.

Csató János.

(Johann von Csató).

A M. O. K.-nak tiszteleti tagja s 1894 óta rendes megfigyelője *Nagy-Enyed*-en (Alsó-Fehér m.). Megfigyeléseit beküldötte 1895 aug. 30-án.

Ehrenmitglied und ord. Beobachter der U. O. C. in Nagy-Enyed (Com. Alsó-Fehér). Seinen Bericht sandte er am 30. August 1895 ein.

A tavaszi vonulás alkalmával a következő fajok érkezését jegyezte:

Während des Frühjahrszuges notierte er die Ankunft folgender Arten:

Febr. 28. — *Alauda arvensis*, L.
Mart 1. — *Fringilla coelebs*, L.
« 8. — *Fringilla montifringilla*, L. — 1 db. — 1 St.
« 11. — *Milvus ictinus*, Sav.
« 12. — *Fulica atra*, L.
« 13. — *Columba oenas*, L.
« 13. — *Pratincola rubicola*, L.
« 13. — *Sturnus vulgaris*, L.
« 15. — *Motacilla alba*, L.
« 15. — *Plectrophanes nivalis*, L. — 2 darab. — 2 St.
« 16. — *Turdus musicus*, L.
« 20. — *Turdus merula*, L.
« 22. — *Milvus korschun*, L.
« 23. — *Vanellus cristatus*, L.
« 25. — *Ficedula rufa*, Bechst.
« 25. — *Saxicola oenanthe*, L.
« 25. — *Turdus pilaris*, L.
« 26. — *Ardea cinerea*, L.
« 26. — *Botaurus stellaris*, L.
« 27. — *Circus aeruginosus*, L.
« 27. — *Scolopax rusticola*, L.
« 28. — *Anthus pratensis*, L.
« 28. — *Ciconia alba*, L.
« 29. — *Alauda arborea*, L.
« 29. — *Chelidon urbica*, L.
« 29. — *Erithacus rubecula*, L.
« 29. — *Hirundo rustica*, L.
« 30. — *Querquedula circia*, L.
« 30. — *Accentor modularis*, L.
« végén / Ende — *Circaetus gallicus*, Gm.
Apr. 5. — *Cuculus canorus*, L.
« 8. — *Ruticilla phoenicura*, L.
« 8. — *Sylvia curruca*, L.
« 10. — *Caprimulgus europaeus*, L.
« 10. — *Upupa epops*, L.

Apr. 12. — *Aquila naevia*, Gm.
« 12. — *Totanus ochropus*, L.
« 13. — *Acrocephalus turdoides*, Mey.
« 13. — *Locustella luscinioides*, Savi.
« 15. — *Yunx torquilla*, L.
« 16. — *Aegialitis fluviatilis*, Bechst.
« 16. — *Sylvia hortensis*, Bechst.
« 17. — *Pratincola rubetra*, L.
« 20. — *Cerchneis vespertina*, L.
« 25. — *Nycticardea nycticorax*, L.
« 25. — *Turtur auritus*, Gray.
« 26. — *Lanius minor*, Gm.
« 26. — *Sylvia nisoria*, Bechst.
« 27. — *Erithacus philomela*, Bechst.
Mai. 2. — *Coracias garrula*, L.
« 3. — *Tringoides hypoleucus*, L.
« 5. — *Oriolus galbula*, L.
« 6. — *Coturnix dactylisonans*, Mey.
« 6. — *Lanius collurio*, L.
« 9. — *Ficedula sibilatrix*, Bechst.

Czynk Ede.

(Eduard von Czynk).

A M. O. K.-nak levelező tagja s 1894 óta rendes megfigyelője *Fogaras*-on (Fogaras m.). Megfigyeléseihez az 1895-iki vonulás általános jellemzését is adja, egyúttal belemegy azoknak a helyi okoknak tárgyalásába, a melyeknek a Fogarason mutatkozó rendszeres késés tulajdonítható.* Megfigyeléseit beküldötte 1895 julius 10-én.

Correſpondierendes Mitglied und ſeit 1894 ord. Beobachter der U. O. C. in Fogaras (Com. Fogaras). Außer den Beobachtungen gab er eine allgemeine Schilderung des Charakters des heurigen Zuges, und ſchildert jene Urſachen, welche — ſtreng localen Urſprunges — die regelmäßige Verſpätung in Fogaras verurſachen können.* Seine Beobachtungen ſandte er am 10. Juli 1895 ein.

A tavaszi vonulás alkalmával a következő fajok érkezését jegyezte:

Während des Frühjahrszuges notierte er die Ankunft folgender Arten:

Jan. 3. — *Ampelis garrula*, L. — (in) Felmér. — Nagy csapatok. — Große Flüge.
Jan. 23. — *Columba oenas*, L. — 1 db. — 1 St.
« 27. — *Gallinago scolopacina*, Bp. — 1 db. — 1 St.
« 30. — *Sturnus vulgaris*, L.
Febr. 5. — *Plectrophanes nivalis*, L.
« 16. — *Totanus ochropus*, L.
« 16. — *Columba oenas*, L. — 10—15 db. ból álló csapatok. — Flüge à 10—15 Stück.
« 27. — *Sturnus vulgaris*, L. — Tulajdonképeni vonulók. — Normales Erſcheinen.
« 28. — *Vanellus cristatus*, L.
Mart 6. — *Cerchneis tinnuncula*, L.
« 10. — *Ardea cinerea*, L.
« 10. — *Gallinago scolopacina*, Bp. — Nagyobb számban. — In größerer Anzahl.
« 10. — *Motacilla alba*, L.
« 10. — *Numenius arquatus*, L.
« 10. — *Turdus musicus*, L.
« 13. — *Botaurus stellaris*, L.
« 13. — *Nyroca leucophthalmos*, Bechst.
« 14. — *Erithacus rubecula*, L.
« 14. — *Ficedula rufa*, Bechst.
« 16. — *Alauda arborea*, L.
« 16. — *Pratincola rubicola*, L.
« 16. — *Scolopax rusticola*, L.
« 18. — *Alauda arvensis*, L.
« 19. — *Milvus ictinus*, Sav.
« 20. — *Ciconia alba*, L.
« 23. — *Circus aeruginosus*, L.
« 23. — *Ortigometra porzana*, L.
« 24. — *Upupa epops*, L.
« 25. — *Anthus trivialis*, L.
« 25. — *Pratincola rubetra*, L.
« 25. — *Ruticilla tithys*, Scop.
« 26. — *Aquila naevia*, Gm.
« 26. — *Fulica atra*, L.
« 26. — *Podiceps cristatus*, L.
« 26. — *Ampelis garrula*, L. — Egyes csapatok. — Vereinzelte Flüge.
« 27. — *Aegialitis fluviatilis*, Bechst.
« 27. — *Philomachus pugnax*, L.
« 29. — *Podiceps griseigena*, Bodd.
« 30. — *Podiceps nigricollis*, Sund.
Apr. 1. — *Hirundo rustica*, L.
« 2. — *Sylvia curruca*, L.
« 3. — *Rallus aquaticus*, L.
« 3. — *Querquedula circia*, L.
« 4. — *Anthus pratensis*, L.

* Erről alább még lesz szó.
* Das wird noch weiter unten beſprochen.

Apr. 7. — *Accentor modularis*, L.
« 8. — *Ardea purpurea*, L.
« 10. — *Ciconia nigra*, L.
« 10. — *Cuculus canorus*, L. A récsei erdőkben. In den Récsеer-Waldungen.
« 11. — *Ruticilla phoenicura*, L.
« 13. — *Falco subbuteo*, L.
« 13. — *Ficedula trochilus*, L.
« 13. — *Totanus glareola*, L.
« 14. — *Gallinula chloropus*, L.
« 14. — *Pandion haliaetus*, L.
« 15. — *Chelidon urbica*, L.
« 16. — *Saxicola oenanthe*, L.
« 17. — *Tringa minuta*, Leisl.
« 18. — *Hydrochelidon fissipes*, L.
« 18. — *Motacilla flava*, L.
« 18. — *Tringoides hypoleucus*, L.
« 20. — *Yunx torquilla*, L.
« 21. — *Tringa alpina*, L.
« 21. — *Nycticardea nycticorax*, L.
« 21. — *Ficedula sibilatrix*, Bechst.
« 21. — *Acrocephalus turdoides*, Mey
« 22. — *Muscicapa grisola*, L.
« 22. — *Sylvia cinerea*, Bechst.
« 23. — *Cuculus canorus*, L. (In) Fogaras.
« 24. — *Acrocephalus phragmitis*, Bechst.
« 26. — *Caprimulgus europaeus*, L.
« 26. — *Erithacus philomela*, Bechst.
« 27. — *Sterna fluviatilis*, Naum.
« 27. — *Sylvia hortensis*, Bechst.
« 27. — *Oriolus galbula*, L.
« 28. — *Lanius minor*, Gm.
« 28. — *Ortigometra pygmaea*, Naum.
« 28. — *Colile riparia*, L.
« 29. — *Cypselus apus*, L.
« 29. — *Sylvia atricapilla*, L.
Mai. 2. — *Ardea minuta*, L.
« 2. — *Coturnix dactylisonans*, Mey.
« 2. — *Muscicapa collaris*, Bechst.
« 2. — *Turtur auritus*, Gray.
« 3. — *Erithacus luscinia*, L.
« 3. — *Hypolais icterina*, L.
« 3. — *Lanius collurio*, L.
« 4. — *Ortigometra crex*, L.
« 5. — *Acrocephalus arundinaceus*, Gm.
« 6. — *Locustella naevia*, Bodd.
« 10. — *Coracias garrula*, L.
« 13. — *Locustella fluviatilis*, Wolf.
« 17. — *Acrocephalus palustris*, Bechst.

Erdőhatóságok (Magy. kir.).

(Kön. ung. Forstbehörden).

1891 óta most van ismét e tekintélyes testületnek — ca. 250 állomás — alkalma a magyar tudományt megszolgálni, s a mint az alább közlendő adatok számából kitetszik, a magas földmüv. ministerium útján hozzá intézett kérelmünknek derekasan felelt meg, a mikor egy oly hálózatot teremtett, a mely párját ritkitja az egész földkerekségen. S daczára, hogy kérelmünk tisztán csak a *Hirundo rustica* s a *Ciconia alba* megfigyelésére szoritkozott, sokan voltak azok, a kik nem maradtak csak ennyinél, hanem megfigyeléseiket több madárfajra is kiterjesztették. El nem mulaszthatjuk itt dicsérettel kiemelni különösen *Erll Gusztáv* liptóujvári m. k. erdőmester és *Fekete János* doroszlói m. k. erdész urakat, a kik egész sorozat vonulási adatot küldtek be hozzánk, valamint a *Morovič, Tótvárad, Ujvidék, Kézdi-Vásárhely, Szent-Gothárd, Ungvár, Kovászna, Dombó, Mácsa, Dorgos, Sistarovecz, Keczer-Peklén, Királymező, Kosztrina, Dubrinics, Kabolya-Polyána, Csik-Sz.-Márton, Csik-Szereda* stb-i erdőhivatalokat, a melyek megfigyeléseiket dicséretes buzgósággal szintén több fajra terjesztették ki.

A mi *Erll Gusztáv* és *Fekete János* urakat illeti, reméljük, hogy őket rövid időn *rendes megfigyelőink* között üdvözölhetjük.*

S most hadd következzenek a megfigyelési adatok maguk, a melyeket a megfigyelő állomások nagy számára való tekintettel, az áttekinthetőség érdekében, fajok szerint láttunk czélszerünek elrendezni.

Seit dem Jahre 1891 hat die ansehnliche Körperschaft der kön. ungarischen Forstbehörden — ca. 250 Stationen — zum ersten Male die Gelegenheit gehabt, die Ziele der ungarischen Wissenschaft nach Kräften zu fördern. Sie entsprach tüchtig — wie wir sehen werden — unserer Bitte, welche wir durch Intervention des hohen kön. ung. Ackerbauministeriums an sie gelangen ließen, indem sie ein Beobachtungs-Netz bildete, welches auf der ganzen Erdenrund nicht seinesgleichen hat. Unsere Bitte hatte sich zwar nur auf zwei Vogel-Arten: Hirundo rustica und Ciconia alba beschränkt,

* Ertl Gusztáv erdőmester ur azóta tényleg belépett a M. O. K. rendes megfigyelői közé. *M. O. K.*

dennoch aber waren deren mehrere, die ihre Beobachtungen auch auf andere Vogelarten ausdehnten. Es ist uns eine angenehme Pflicht, unter Anderen die Herren: **Gustav Ertl** k. ung. Forstmeister in Liptó-Ujvár und **Johan Fekete** k. ung. Förster in Dorosló, welche uns ganze Reihe von Daten einsandten, mit besonderem Lobe und Danke hervorzuheben, außerdem noch eine ganze Reihe von Forstämtern zu erwähnen, welche mehrere Arten beobachteten, wie jene in Morovič, Tótvárad, Ujvidék, Kézdi-Vásárhely, Szent-Gothárd, Ungvár, Kovážna, Dombó, Mácsa, Dorgos, Sistarovecz, Keczer-Peklén, Királymező, Koßtrina, Dubrinics, Kabolya-Polyána, Csik-Sz.-Márton, Csik-Szereda und andere. Bezüglich der Herren: Gustav Ertl und Johann Fekete, hegen wir die angenehme Hoffnung, sie beide bald in der Reihe unserer ständigen Beobachter begrüßen zu können.*

Nun mögen die Daten selbst folgen, welche wir wegen der großen Anzahl der Stationen in der Reihe der Vogelarten zu ordnen für zweckmäßig hielten.

A magy. kir. erdőhatóságok a tavaszi vonulás alkalmával a következő fajok érkezését jegyezték:

Die kön. ung. Forstbehörden notierten während des Frühjahrszuges die Ankunft folgender Arten:

Alauda arvensis, L.

Mart. 18. — (in) Mácsa.

Ardea cinerea, L.

Mart. 20. — (in) Dombó.
« 23. — « Apátfalva.
« 25. — « Moravič.

Ardea purpurea, L.

Mart. 30. — (in) Moravič.

Chelidon urbica, L.

Apr. 1. — (in) Szent-Gotthard.
« 4. — « Kovászna.
« 8. — « Dubrinics.
« 8. — « Ungvár.
« 20. — « Kisgaram.
« 22. — « Ujhuta.

* Herr Forstmeister Gustav Ertl ist seitdem factisch in die Reihe unserer ständigen Beobachter eingetreten. U. O. C.

Ciconia alba, L.

Mart. 10. — (in) Alsó-Lendva.
« 10. — « Vadászerdő.
« 12. — « Adasevce.
« 12. — « Morovič.
« 15. — « Nemci.
« 17. — « Ujvidék.
« 18. — « Isaszegh.
« 20. — « Hidvég (Erdély).
« 20. — « Kézdi-Vásárhely.
« 20. — « Lipovác. — Extravillán! Intravillán: mart. 29.
« 20. — « Ungvár.
« 21. — « Ogradina.
« 22. — « Berzászka.
« 22. — « Sepsi-Szt-György.
« 23. — « Berzova.
« 23. — « Nagy-Borosnyó.
« 23. — « Vinkovce.
« 23. — « Županja.
« 24. — « Bethlen.
« 24. — « Deés.
« 24. — « Gurahonez.
« 25. — « Pankota.
« 25. — « Radványez.
« 26. — « Denta.
« 26. — « Kiszető.
« 26. — « Székely-Udvarhely.
« 26. — « Temes-Rékás.
« 27. — « Boros-Jenő.
« 27. — « Görgény-Szt-Imre.
« 27. — « Kis-Rebra.
« 27. — « Nagy-Rebra.
« 27. — « Kovászna.
« 27. — « Neposz. (Szamosvölgy; Szamos-Thal.)
« 27. — « Palánka.
« 28. — « Alsó-Kubin.
« 28. — « Bálinez.
« 28. — « Csik-Szt-Márton.
« 28. — « Csik-Szereda.
« 28. — « Deliblát.
« 28. — « Fogaras.
« 28. — « Kerczisora.
« 28. — « Kolozsvár.
« 28. — « Körmend.
« 28. — « Rónaszék.
« 28. — « Rozsnyó.
« 28. — « Varannó.
« 29. — « Jasenovác.
« 29. — « Pojenár.

Mart. 30. — (in) Apatin.
« 30. — « Badin.
« 30. — « Makód. (Szamosvölgy; Szamos-Thal.)
« 30. — « Mititei. (Szamosvölgy: Szamos-Thal.)
« 30. — « Nagy-Becskerek.
« 30. — « Nagy-Kanizsa.
« 30. — « Naszód. (Szamosvölgy; Szamos-Thal.)
« 30. — « Rezsőpart.
« 30. — « Sátoralja-Ujhely.
« 30. — « Szepes-Ófalu.
« 30. — « Visk.
« 31. — « Sistarovecz.
« 31. — « Telcs. (Szálvavölgy; Szálva-Thal).
Apr. 1. — « Beszterczebánya.
« 1. — « Fenyőháza.
« 1. — « Geletnek.
« 1. — « Nagy-Atád.
« 1. — « Oszada.
« 1. — « Pancsova.
« 1. — « Rózsahegy.
« 1. — « Szent-András.
« 1. — « Turdosin.
« 1. — « Zólyom-Lipcse.
« 2. — « Bereczk.
« 2. — « Déva.
« 2. — « Kakasfalu.
« 2. — « Petéri.
« 2. — « Uj-Bars.
« 3. — « Apátfalva.
« 3. — « Breznóbánya.
« 3. — « Fehértemplom.
« 3. — « Szászrégen.
« 4. — « Dubrinics.
« 4. — « Rimaszombat.
« 6. — « Kossova.
« 6. — « Vajda-Hunyad.
« 7. — « Majer. (Szamosvölgy; Szamos-Thal.)
« 7. — « Oláh-Szt-György. (Szamosvölgy; Szamos-Thal.)
« 7. — « Zala-Egerszeg.
« 8. — « Budatin.
« 8. — « Paulis.
« 8. — « Valgemare.
« 8. — « Vissó.
« 9. — « Tótvárad.
« 10. — « Dombó.
Apr. 10. — (in) Facset.
« 10. — « Lipovljani.
« 10. — « Padurány.
« 10. — « Poverzsina.
« 10. — « Szinna.
« 10. — « Uj-Radna. (Kosnavölgy; Kosna-Thal.)
« 11. — « Csornoholova.
« 12. — « Albák.
« 12. — « Felső-Porumbák.
« 12. — « Felső-Vidra.
« 12. — « Gömör-Ráhó.
« 12. — « Less. (Ilvavölgy; Ilva-Thal.)
« 12. — « Magura. (Beszt.-Naszód.)
« 12. — « Nagy-Ilva.
« 12. — « Zalatna.
« 13. — « Balassa-Gyarmat.
« 18. — « Dorgos.
« 29. — « Szászváros.

Ciconia nigra, L.

Apr. 9. — (in) Morovič.

Columba oenas, L.

Mart. 8. — (in) Alsó-Lendva.
« 9. — « Szent-Gothárd.
« 11. — « Dombó.
« 13. — « Mácsa.
« 14. — « Dorgos.
« 15. — « Ungvár.
« 18. — « Keczer-Peklén.
« 19. — « Sistarovecz.

Cotile riparia, L.

Mart. {végén / Ende} (in) Ujvidék.
Apr. 5. — « Dombó.
« 10. — « Királymező.

Cuculus canorus, L.

Mart. 30. — (in) Dorgos.
Apr. 1. — « Sistarovecz.
« 5. — « Nagymaros.
« 6. — « Radváncz.
« 6. — « Topánfalva.
« 10. — « Ungvár.
« 11. — « Tótvárad.
« 19. — « Kabolya-Polyána.

Cypselus apus, L.

Apr. 12. — (in) Kosztrina.
« 12. — « Sztavna.

Erithacus luscinia, L.

Apr. 11. — (in) Csepreg.

Erithacus rubecula, L.

Apr. 12. — (in) Vissó.

Grus cinerea, L.

Mart. 20. — (in) Ó-Kemencze.
« 20. — « Ungvár. — Egész mart. 31-ig, valamint apr. 1—16-ig csapatosan. — Bis zum 31. März, und zwischen den 1—16. Apr. Flugweise.
« 27. — « Kovászna.
Apr. 1. — « Dubrinics.
« 1. — « Kézdi-Vásárhely.
« 6. — « Nagy-Borosnyó.

Hir. rustica, L.

Mart. 19. — (in) Bezdán.
« 19. — « Sistaroveč.
« 22. — « Kalocsa. — Extravillán.
« 24. — « Alsó-Lendva.
« 24. — « Vadászerdő.
« 25. — « Brlog.
« 25. — « Jasenovácz.
« 25. — « Ogradina.
« 25. — « Palánka.
« 25. — « Temes-Rékás.
« 25. — « Vinkovce.
« 26. — « Paulis.
« 26. — « Vácz.
« 27. — « Berzászka.
« 27. — « Bustyaháza.
« 27. — « Ó-Kemencze.
« 27. — « Visk.
« 28. — « Nagy-Kanizsa.
« 28. — « Tapolcza.
« 29. — « Bokszeg.
« 29. — « Denta.
« 29. — « Kabolya-Polyána.
« 29. — « Liboresa. — Az első; visszament →D-nek, s ujra mutatkozott apr. 9-én. — Die Erste; zog sich →S zurück; zeigte sich wieder erst am 6-ten April.
Mart. 30. — « Huszt.
« 30. — « Kakasfalu.
« 30. — « Kerczisora.
« 30. — « Kis- és Nagy-Rebra.
« 30. — « Kiszető.
« 30. — « Makód. (Szamosvölgy; Szamos-Thal).
« 30. — « Mititei. (Szamosvölgy; Szamos-Thal.)
« 30. — « Morovič.
« 30. — « Naszód. (Szamosvölgy; Szamos-Thal.)
« 30. — « Néposz. (Szamosvölgy; Szamos-Thal.)
« 30. — « Znióváralja.
« 31. — « Apátfalva.
« 31. — « Beszterczebánya.
« 31. — « Csákova.
« 31. — « Topánfalva.
« végén Ende « Ujvidék.
Apr. elején Anfang « Uj-Gradiska.
« 1. — « Alsó-Hámor.
« 1. — « Facset.
« 1. — « Felső-Vidra.
« 1. — « Garamrév.
« 1. — « Görgény-Szt-Imre.
« 1. — « Isztiesó.
« 1. — « Kolozsvár.
« 1. — « Kossova.
« 1. — « Lenge
« 1. — « Liget.
« 1. — « Lippa.
« 1. — « Nemci.
« 1. — « Padurány.
« 1 — « Poverzsina.
« 1. — « Rónaszék.
« 1. — « Rudnó
« 1. — « Szent-Gothárd.
« 1. — « Torda.
« 1. — « Üvegesür.
« 1. — « Zsarnócza.
« 2. — « Bethlen.
« 2. — « Deliblát.
« 2. — « Les. (Ilvavölgy; Ilva-Thal.)
« 2. — « Magura. (Beszterecze-Naszód.)
« 2. — « Monor. (Sajóvölgy; Sajó-Thal.)

Apr. 2. — (in) Nagy-Atád.
« 2. — « Nagy-Hva. (Hvavölgy; Hva-Thal.)
« 2. — « Román-Budak. (Rebravölgy; Rebra-Thal.)
« 2. — « Rajič.
« 2. — « Székely-Udvarhely.
« 2. — « Telcs. (Szálvavölgy; Szálva-Thal.)
« 2. — « Uj-Bars.
« 2. — « Vajda-Hunyad.
« 2. — « Visegrád.
« 3. — « Balassa-Gyarmat.
« 3. — « Berzova.
« 3. — « Bocskó.
« 3. — « Bogdán-Rahó.
« 3. — « Buttyin.
« 3. — « Buziás.
« 3. — « Geletnek.
« 3. — « Gyalu.
« 3. — « Mácsa.
« 3. — « Máriacsalád.
« 3. — « Mocsolyás.
« 3. — « Nagy-Maros.
« 3. — « Nyitra-Kolos.
« 3. — « Pécsvárad.
« 3. — « Szegszárd.
« 3. — « Ungvár. — Szórványosan. Tömegesen apr. 16. — Einzelne; die Masse am 16. Apr.
« 3. — « Vág-Sellye.
« 3. — « Zala-Egerszeg.
« 4. — « Badin.
« 4. — « Bereczk.
« 4. — « Telki.
« 4. — « Felső-Fancsal.
« 4. — « Kis-Ülés.
« 4. — « Körmend.
« 4. — « Nagybecskerek.
« 4. — « Ohaba-Bisztra.
« 4. — « Panesova.
« 4. — « Rozsnyó.
« 4. — « Sátoralja-Ujhely.
« 4. — « Szászsebes.
« 4. — « Zólyom.
« 5. — « Csáka.
« 5. — « Decs.
« 5. — « Dombó.
« 5. — « Lipovljani.
« 5. — « Óhegy.
« 5. — « Óviz.
« 5. — « Parasznya.

Apr. 5. — (in) Radváncz.
« 5. — « Rahó.
« 5. — « Técső.
« 5. — « Unip.
« 5. — « Zupanja.
« 6. — « Abrudbánya.
« 6. — « Bisztra.
« 6. — « Csertés.
« 6. — « Dalbosecz.
« 6. — « Isaszeg.
« 6. — « Mocsár.
« 6. — « Szarvkő.
« 6. — « Szászrégen.
« 6. — « Szent-András.
« 6. — « Topánfalva.
« 6. — « Torda.
« 6. — « Trencsén. — 1 darab; apr. 16-án több. — 1 Stück; am 16. Apr. mehrere.
« 6. — « Zólyom-Lipcse.
« 7. — « Albák.
« 7. — « Alsó-Vist.
« 7. — « Apatin.
« 7. — « Csik-Sz.-Márton.
« 7. — « Csikszereda.
« 7. — « Dobrest.
« 7. — « Fenyőháza.
« 7. — « Herkulesfürdő.
« 7. — « Igal.
« 7. — « Izgár.
« 7. — « Jerszeg.
« 7. — « Kecskés.
« 7. — « Májer. (Szamosvölgy; Szamos-Thal.)
« 7. — « Oláh-Sz.-György. (Szamosvölgy; Szamos-Thal.)
« 7. — « Péteri.
« 7. — « Rimaszombat.
« 7. — « Sárkány.
« 7. — « Szombathely.
« 7. — « Uj-Radna. (Kosnavölgy; Kosna-Thal.)
« 7. — « Valkó.
« 7. — « Varannó.
« 7. — « Vernes.
« 8. — « Borgó-Prund. (Borgóvölgy; Borgó-Thal.)
« 8. — « Budatin.
« 8. — « Diós-Győr.
« 8. — « Dobrócs.
« 8. — « Dubrinics.
« 8. — « Fajna-Vissó.

Apr. 8. — (in) Fogaras.
« 8. — « Gödemesterháza.
« 8. — « Gölniczbánya.
« 8. — « Karám.
« 8. — « Kézdi-Vásárhely.
« 8. — « Kisucza-Ujhely.
« 8. — « Mármaros-Sziget.
« 8. — « Nagy-Borosnyó.
« 8. — « Palota-Ilva.
« 8. — « Rezsőpart.
« 8. — « Rózsahegy.
« 8. — « Vissó.
« 9. — « Breznóbánya.
« 9. — « Dobó.
« 9. — « Kisgaram.
« 9. — « Mihálytelek.
« 9. — « Offenbánya.
« 9. — « Temes-Szlatina.
« 10. — « Alsó-Fancsal.
« 10. — « Benesháza.
« 10. — « Budakesz.
« 10. — « Csertés.
« 10. — « Dóczy-Fürész.
« 10. — « Erdő-Surány.
« 10. — « Felső-Hámor.
« 10. — « Gilcság.
« 10. — « Gyertyánfa-Élesmart.
« 10. — « Jeczenye.
« 10. — « Királymező.
« 10. — » Lazesesina (Kőrösmező).
« 10. — « Liptó-Oszáda.
« 10. — « Liptó-Ujvár.
« 10. — « Oszáda.
« 10. — « Radna.
« 10. — « Szászrégen.
« 10. — « Szinna.
« 10. — « Tiszesora (Kőrösmező).
« 10. — « Zala-Erdőd.
« 11. — « Brusztura.
« 11. — « Fehértemplom.
« 11. — « Jalna.
« 11. — « Mermesd.
« 11. — « Német-Mokra.
« 11. — « Pécska.
« 11. — « Vaczok.
« 12. — « Bélabánya.
« 12. — « Déva.
« 12. — « Felső-Porumbák.
« 12. — « Furdia.
« 12. — « Kaposvár.
« 12. — « Magura (Com. Kolos).
« 12. — « Szepsi-Sz.-György.

Apr. 12. — (in) Szikla.
« 12. — « Szinevér-Polyana.
« 12. — « Tópatak.
« 12. — « Turja-Remete.
« 12. — « Oása.
« 12. — « Zalathna.
« 13. — « Dorgos.
« 14. — « Feketevág.
« 14. — « Keezer-Peklén.
« 14. — « Szélakna.
« 15. — « Alsó-Kubin.
« 15. — « Bálincz.
« 15. — « Bisztra.
« 15. — « Hidvég (Erdély).
« 15. — « Maros-Borgó. (Borgóvölgy; Borgó-Thal.)
« 15. — « Szepes-Ófalu.
« 15. — « Trebusa.
« 15. — « Vichodna.
« 16. — « Nagy-Bittse.
« 16. — « Sugág.
« 16. — « Szudriás.
« 17. — « Reketó.
« 17. — « Szászváros.
« 18. — « Ausel.
« 18. — « Homonna.
« 18. — « Kosztrina.
« 18. — « Maluzsina.
« 18. — « Szvidovecz (Kőrösmező).
« 20. — « Sztavna.
« 20. — « Turdosin.
« 21. — « Csornohorova.
« 21. — « Marisel.
« 22. — « Podolin.
« 22. — « Tótvárad.
« 23. — « Aranyidka.
« 24. — « Dobrus.
« 24. — « Szepes-Szombat.
« 24. — « Teplicska.
« 25. — « Szomolnok.
« 25. — « Szvarin.
« 26. — « Illava.
« 26. — « Luhi-Bogdán.
« 28. — « Kudsir.
« 29. — « Ogulin. — Az elsők; tömegesen csak máj. 10—14. — Die Erſten; die Maſſe erſt am 10—14. Mai.
« 30. — « Prigona.
Mai 1. — « Béles.
« 2. — « Körmöcz.
« 2. — « Magura (Com. Hunyad).

Motacilla alba, L.

Mart. 6. — (in) Kosztrina.
« 8. — « Sztavna.
« 11. — « Ungvár.
« 12. — « Dombó.
« 14. — « Alsó-Lendva.
« 14. — « Német-Mokra.
« 15. — « Dorgos.
« 16. — « Mácsa.
« 20. — « Csik-Sz.-Márton.
« 20. — « Csik-Szereda.
« 22. — « Rónaszék.
« 24. — « Feketevág.
« 24. — « Geletnek.
« 26. — « Kabolya-Polyána.
« 27. — « Keczer-Peklén.
« 27. — « Tótvárad.
« 29. — « Szepes-Ófalu.

Motacilla boarula, L.

Mart. 30. — (in) Feketevág.

Motacilla flava, L.

Mart. 26. — (in) Kabolya-Polyána.

Oriolus galbula, L.

Apr. 6. — (in) Ungvár.
« 21. — « Dorgos.
Mai 3. — « Tótvárad.

Scolopax rusticola, L.

Mart. 12. — (in) Morovič. — Mart. 23-án a legtöbb; apr. 11-től nincs. — Am 23. März die Meisten; seit Apr. 11 keine.
« 15. — « Dombó.
« 16. — « Dorgos.
« 17. — « Radvánez.
« 19. — « Szent-Gothárd.
« 20. — « Ungvár. — Apr. 13-tól nincs. Die letzten am 13. April.
« 24. — « Alsó-Lendva.
« 25. — « Kézdi-Vásárhely.
« 25. — « Varannó.
« 26. — « Nagy-Kanizsa.
« 27. — « Keczer-Peklén. — Apr. 10-től fogva nincs. — Seit 10. Apr. keine.
Mart. 30. — (in) Kabolya-Polyána.
« 31. — « Tótvárad.
Apr. 1. — « Csornoholova.
« 1. — « Székely-Udvarhely.
« 1. — « Sistarovecz.
« 7. — « Csik-Sz.-Márton.
« 7. — « Csik-Szereda.
« 7. — « Szomolnok.
« 12. — « Szepes-Ófalu.
« 14. — « Feketevág.

Sturnus vulgaris, L.

Mart. 12. — (in) Dorgos.
« 23. — « Sistarovecz.

Turtur auritus, Gray.

Mart. 23. — (in) Geletnek.

Upupa epops, L.

Apr. 8. — (in) Ujvidék.

Vanellus cristatus, L.

Mart. 20. — (in) Csik-Sz.-Márton.
« 20. — « Csik-Szereda.

S most külön adjuk *Ertl Gusztáv* erdőmester *(Liptó-Ujváron)* és *Fekete János* m. k. erdész *(Doroszlón)* urak megfigyeléseit, a melyek ugyan szintén az erdészeti megfigyelések során érkeztek hozzánk, de ezeket a megfigyelt fajok tekintélyes száma folytán külön adni tartottuk szükségesnek.

Nun geben wir die Beobachtungen der Herren: Gustav Ertl k. u. Forstmeister in Liptó-Ujvár und Johan Fekete k. ung. Förster in Doroßló, welche zwar zwischen den Forst-Beobachtungen zu uns eingesendet wurden, welche wir jedoch wegen der ansehnlichen Anzahl der beobachteten Arten separat zu geben für nöthig hielten.

1. Liptó-Ujvár.

Febr. 18.—Mart. 20. — *Ampelis garrula*, L.
Mart. 25. — *Motacilla alba*, L.
« 25. — *Motacilla boarula*, L.
« 26. — *Fringilla coelebs*, L.
« 27. — *Turdus musicus*, L.
« 29. — *Buteo vulgaris*, Bechst.

Mart. 31. — *Alauda arvensis*, L.
Apr. 1. — *Ficedula rufa*, Bechst.
« 1. — *Ruticilla tithys*, Scop.
« 2. — *Columba palumbus*, L.
« 6. — *Scolopax rusticola*, L.
« 7. — *Totanus stagnatilis*, Bechst.
« 10. — *Ruticilla phoenicura*, L.
« 10. — *Serinus hortulanus*, L.
« 11. — *Saxicola oenanthe*, L.
« 12. — *Cerchneis tinnuncula*, L.
« 18. — *Aquila naevia*, Gm.
« 19. — *Chelidon urbica*, L.
« 20. — *Erithacus rubecula*, L.
« 21. — *Yunx torquilla*, L.
« 21. — *Anthus trivialis*, L.
« 23. — *Alauda arborea*, L.
« 23. — *Accentor modularis*, L.
« 29. — *Aegialitis fluviatilis*, Bechst.
« 29. — *Ficedula sibilatrix*, Bechst.
Mai 2. — *Cuculus canorus*, L.
« 4. — *Muscicapa grisola*, L.
« 4. — *Muscicapa parva*, Bechst.
« 5. — *Pratincola rubetra*, L.
« 12. — *Cypselus apus*, L.
« 15. — *Lanius collurio*, L.
« 15. — *Sylvia hortensis*, Bechst.
« 18. — *Sylvia cinerea*, Bechst.
« 26. — *Coturnix dactylisonans*, Mey.

2. Doroszló.

Mart. 9. — *Motacilla alba*, L.
« 11. — *Vanellus cristatus*, L.
« 12. — *Alauda arborea*, L.
« 12. — *Sturnus vulgaris*, L.
« 16. — *Erithacus rubecula*, L.
« 18. — *Columba oenas*, L.
« 18. — *Cerchneis tinnuncula*, L.
« 19. — *Ardea cinerea*, L.
« 20. — *Numenius arquatus*, L.
« 20. — *Gallinago scolopacina*, Bp.
« 24. — *Columba palumbus*, L.
« 24. — *Yunx torquilla*, L.
« 24. — *Scolopax rusticola*, L.
« 27. — *Upupa epops*, L.
« 27. — *Chrysomitris spinus*, L.
« 29. — *Cotile riparia*, L.
Apr. 10. — *Erithacus luscinia*, L.
« 10. — *Emberiza citrinella*, L.
« 10. — *Cuculus canorus*: L.
« 17. — *Oriolus galbula*, L.
« 19. — *Turtur auritus*, Gray.
« 21. — *Coracias garrula*, L.

Fászl István.

(Stefan Fäßl).

A M. O. K.-nak 1894 óta rendes megfigyelője *Sopron*-ban. Megfigyeléseit beküldötte 1895 julius 20-án.

Seit 1894 ordentl. Beobachter der U. O. C. in Sopron (Oedenburg). Seine Beobachtungen hatte er am 20. Juli 1895 eingesendet.

A tavaszi vonulás alkalmával a következő fajok érkezését jegyezte:

Während des Frühjahrszuges notierte er die Ankunft folgender Arten:

Jan. 5. — *Buteo vulgaris*, Bechst.
Febr. 6. — *Emberiza schoeniclus*, L.
« 9. — *Ampelis garrula*, L. — Egy kis csapat. — Ein kleiner Flug.
« 9. — *Motacilla boarula*, L.
« 23. — *Columba oenas*, L.
« 25. — *Columba palumbus*, L.
« 26. — *Alauda arvensis*, L.
« 26. — *Chrysomitris spinus*, L.
« 26. — *Sturnus vulgaris*, L.
Mart. 3. — *Ampelis garrula*, L. — Az utolsók. — Die letzten.
« 4. — *Motacilla alba*, L.
« 7. — *Vanellus cristatus*, L.
« 12. — *Querquedula crecca*, L.
« 12. — *Querquedula circia*, L.
« 12. — *Fulica atra*, L.
« 12. — *Erithacus rubecula*, L.
« 12. — *Dafila acuta*, L.
« 13. — *Anser cinereus*, Mey.
« 13. — *Ficedula rufa*, Bechst.
« 13. — *Charadrius apricarius*, L.
« 14. — *Falco subbuteo*, L.
« 14. — *Turdus musicus*, L.
« 18. — *Alauda arborea*, L.
« 19. — *Pratincola rubicola*, L.
« 19. — *Upupa epops*, L.
« 19. — *Totanus ochropus*, L.
« 19. — *Anthus pratensis*, L.
« 20. — *Fringilla montifringilla*, L.
« 26. — *Scotopax rusticola*, L
« 26. — *Gallinago scolopacina*, Bp.
« 26. — *Gallinago gallinula*, L.
« 27. — *Ruticilla tithys*, Scop.
« 27. — *Hirundo rustica*, L.
Apr. 2. — *Ortygometra porzana*, L.
« 2. — *Erithacus cyaneculus*, Wolf.

Apr. 3. — *Motacilla flava*, L.
« 3. — *Circus aeruginosus*, L.
« 7. — *Ruticilla phoenicura*, L.
« 7. — *Chelidon urbica*, L.
« 8. — *Sylvia atricapilla*, L.
« 8. — *Ficedula trochilus*, L.
« 8. — *Ciconia alba*, L.
« 9. — *Yunx torquilla*, L.
« 9. — *Cuculus canorus*, L.
« 9. — *Sylvia curruca*, L.
« 10. — *Erithacus luscinia*, L.
« 12. — *Muscicapa atricapilla*, L.
« 13. — *Gallinago scolopacina*, Bp. — Az utolsók. — Die Letzten.
« 21. — *Caprimulgus europaeus*, L.
« 22. — *Musicicapa collaris*, Bechst.
« 22. — *Coracias garrula*, L.
« 22. — *Turtur auritus*, Gray.
« 23. — *Gallinago major*, Gm.
« 23. — *Ficedula sibilatrix*, Bechst.
« 23. — *Ardea minuta*, L.
« 27. — *Oriolus galbula*, L.
« 27. — *Lanius minor*, Gm.
« 27. — *Lanius collurio*, L.
Mai. 4. — *Coturnix dactylisonans*, Mey.
« 4. — *Muscicapa grisola*, L.
« 4. — *Sylvia hortensis*, Bechst.
« 7. — *Sylvia nisoria*, Bechst.

Forgách Károly gróf.

(Karl Graf Forgách).

A M. O. K.-nak levelező tagja s 1894 óta rendes megfigyelője *Ghymes*-en (Nógrád m.). Megfigyeléseit beküldötte 1895 május 30-án.

Correspondierendes Mitglied und seit 1894 ord. Beobachter der U. D. C. in Ghymes (Com. Nógrád). Seine Beobachtungen sandte er am 30. Mai 1895 ein.

A tavaszi vonulás alkalmával a következő fajok érkezését jegyezte:

Während des Frühjahrszuges notierte er die Ankunft folgender Arten:

Mart. 3. — *Columba oenas*, L.
« 16. — *Alauda arvensis*, L.
« 18. — *Sturnus vulgaris*, L.
« 18. — *Motacilla alba*, L.
« 18. — *Vanellus cristatus*, L.
« 21. — *Columba palumbus*, L.
« 22. — *Scolopax rusticola*, L.
Apr. 2. — *Hirundo rustica*, L.
« 4. — *Upupa epops*, L.
« 8. — *Erithacus luscinia*, L.
« 20. — *Cuculus canorus*, L.
« 21. — *Turtur auritus*, Gray.
« 28. — *Oriolus galbula*, L.
Mai. 5. — *Orlygometra crex*, L.
« 5. — *Coturnix dactylisonans*, Mey.

Greisiger Mihály dr.

(Dr. Michael Greisiger).

A M. O. K.-nak 1894 óta rendes megfigyelője *Szepes-Bélán*. Megfigyeléseit beküldötte 1895 junius 6-án.

Seit 1894 ordentl. Beobachter der U. D. C. in Szepes-Béla. Seine Beobachtungen hatte er am 6. Juni 1895 eingesendet.

A tavaszi vonulás alatt a következő fajok érkezését jegyezte:

Während des Frühjahrszuges notierte er die Ankunft folgender Arten:

Jan. 15. — *Fringilla montifringilla*, L.
Febr. 4. — *Plectrophanes nivalis*, L. — 5 darab. — 5 St.
Mart. 13. — *Motacilla alba*, L.
« 17. — *Columba oenas*, L.
« 19. — *Alauda arvensis*, L.
« 19. — *Turdus musicus*, L.
« 23. — *Sturnus vulgaris*, L.
« 28. — *Ruticilla tithys*, Scop.
« 30. — *Motacilla boarula*, L.
Apr. 2. — *Erithacus rubecula*, L.
« 4. — *Saxicola oenanthe*, L.
« 4. — *Scolopax rusticola*, L.
« 5. — *Fringilla coelebs*, L.
« 7. — *Ficedula sibilatrix*, Bechst.
« 13. — *Ficedula rufa*, Bechst.
« 14. — *Hirundo rustica*, L.
« 19. — *Serinus hortulanus*, Koch.
« 20. — *Upupa epops*, L.
« 22. — *Ciconia alba*, L. — 20 db. vonult →É. — 20 St. →N.
« 23. — *Chelidon urbica*, L.
« 24. — *Ciconia alba*, L. — Még 1 db. — Noch ein Stück.
« 28. — *Cypselus apus*, L.
« 29. — *Pratincola rubetra*, L.
Mai. 5. — *Cuculus canorus*, L.

Mai. 8. — *Rallus aquaticus*, L.
« 14. — *Lanius collurio*, L.
« 25. — *Coracias garrula*, L.

Gretzmacher Gyula.

(Julius Gretzmacher).

A M. O. K.-nak 1894 óta rendes megfigyelője *Selmeczbányán* (Hont m.). Megfigyeléseit beküldötte 1895 okt. 17-én.

Seit 1894 ord. Beobachter der U. O. C. in Selmeczbánya (Schemnitz, Com. Hont). Seine Beobachtungen hatte er am 17. Okt. eingesendet.

A tavaszi vonulás alatt a következő fajok érkezését jegyezte:

Während des Frühjahrszuges notierte er die Ankunft folgender Arten:

Mart. 1. — *Fringilla coelebs*, L.
« 3. — *Ampelis garrula*, L.
« 15. — *Motacilla alba*, L.
« 15. — *Turdus merula*, L.
« 18. — *Alauda arvensis*, L.
« 19. — *Turdus musicus*, L.
« 24. — *Ciconia alba*, L.
« 29. — *Rulicilla lithys*, Scop.
« 30. — *Erithacus rubecula*, L.
Apr. 12. — *Yunx torquilla*, L.
« 15. — *Monticola saxatilis*, L.
« 20. — *Chelidon urbica*, L.
« 23. — *Cuculus canorus*, L.
« 25. — *Cypselus apus*, L.
Mai. 1. — *Lanius collurio*, L.

Hauer Béla.

(Adalbert Hauer).

A M. O. K.-nak 1894 óta rendes megfigyelője *Kis-Harlán* (Pest m.). Megfigyeléseit időnkint küldte be.

Seit 1894 ord. Beobachter der U. O. C. in Kis-Harta (Com. Pest). Seine Beobachtungen sandte er zeitweise ein.

A tavaszi vonulás alatt a következő fajok érkezését jegyezte:

Während des Frühjahrszuges notierte er die Ankunft folgender Arten:

Febr. 22. — *Anser cinereus*, Mey.
Mart. 14. — *Vanellus cristatus*, L.
Mart. 16. — *Numenius arquatus*, L.
« 16. — *Numenius phaeopus*, L.
« 20. — *Alauda arvensis*, L.
« 21. — *Sterna fluviatilis*, Naum.
« 22. — *Turdus merula*, L.
« 23. — *Tringa minuta*, Leisl.
« 23. — *Recurvirostra avocetta*, L.
« 25. — *Turdus pilaris*, L.
« 27. — *Cerchneis tinnuncula*, L.
« 28. — *Ciconia alba*, L.
« 29. — *Ardea cinerea*, L.
Apr. 1. — *Chelidon urbica*, L.
« 1. — *Columba palumbus*, L.
« 2. — *Erithacus rubecula*, L.
« 4. — *Upupa epops*, L.
« 12. — *Dafila acuta*, L.
« 16. — *Colurnix dactylisonans*, Mey.
« 18. — *Philomachus pugnax*, L.
« 25. — *Cuculus canorus*, L.
Jun. 12. — *Coracias garrula*, L.

Havliček József.

(Josef Havlicek).

A M. O. K.-nak 1894 ősz óta rendes megfigyelője *Kupinovón* (Szerém megye). A megfigyelési terület az ország legdélibb részeiről való s mintán hydrographiailag a *Száva* folyó s a csodás madárvilágáról — locus classicusként — ismert *Obedszka-Bara* mocsár jellemzik, egyike legfontosabb megfigyelő állomásunknak — kiváltképen vizi madáralakokra. Megfigyeléseit beküldötte 1895 jul. 10-én.

Seit dem Herbste 1894 ord. Beobachter der U. O. C. in Kupinovo (Syrmien). Der Beobachtungsort ist eine der südlichsten unserer Stationen; und durch jenen Umstand, daß dieselbe durch den Szave-Fluß und durch den — wegen seiner überaus reichen Vogelwelt — mit Recht so berühmten Sumpf Obedßka-Bara hydrographisch charakterisiert wird — eine unserer wichtigsten Beobachtungs-Stationen, besonders, was die Wasservögel anbelangt. — Herr Havliček hatte seinen Bericht am 10. Juli 1895 eingesendet.

A tavaszi vonulás alatt a következő fajok érkezését jegyezte:

Während des Frühjahrszuges notierte er die Ankunft folgender Arten:

Jan. 19. — *Vanellus cristatus*, L. — 1 db. — 1 St.

Febr. 12. — *Vanellus cristatus*, L. — Egyesek. — Einzelne.
« 16. — *Alauda arvensis*, L.
« 27. — *Columba oenas*, L.
« 27. — *Sturnus vulgaris*, L.
« 27. — *Vanellus cristatus*, L. — Csapatok. — In Zügen.
Mart. 2. — *Totanus ochropus*, L.
« 3. — *Fulica atra*, L.
« 5. — *Ardea cinerea*, L.
« 5. — *Motacilla alba*, L.
« 9. — *Gallinago scolopacina*, Bp.
« 10. — *Grus cinerea*, L. — 1 csapat. — 1 Zug.
« 12. — *Columba palumbus*, L.
« 12. — *Scolopax rusticola*, L.
« 14. — *Grus cinerea*, L. — 1 csapat. — 1 Zug.
« 16. — *Grus cinerea*, L. — Fővonulás. — Voller Zug.
« 16. — *Gallinula chloropus*, L.
« 20. — *Erithacus rubecula*, L.
« 20. — *Podiceps cristatus*, L.
« 22. — *Circus aeruginosus*, L.
« 24. — *Hirundo rustica*, L. — Extravillán.
« 26. — *Ciconia alba*, L.
« 28. — *Milvus korschun*, Gm.
« 29. — *Muscicapa collaris*, Bechst.
« 31. — *Upupa epops*, L.
Apr. 1. — *Botaurus stellaris*, L.
« 1. — *Nycticorax nycticorax*, L.
« 1. — *Cuculus canorus*, L.
« 4. — *Circus pygargus*, L.
« 5. — *Hirundo rustica*, L. — Intravillán.
« 6. — *Graculus pygmaeus*, Pall.
« 11. — *Platalea leucorodia*, L.
« 11. — *Numenius arquatus*, L.
« 12. — *Ibis falcinellus*, L.
« 16. — *Ardea alba*, L.
« 16. — *Ardea comata*, Pall.
« 16. — *Ardea garzetta*, L.
« 20. — *Orligometra porzana*, L.
« 21. — *Colile riparia*, L.
« 22. — *Coturnix dactylisonans*, Mey.
« 23. — *Turtur auritus*, Gray.
« 25. — *Ardea minuta*, L.
« 25. — *Motacilla boarula*, L.
« 26. — *Ciconia nigra*, L.
« 27. — *Caprimulgus europaeus*, L.
« 28. — *Oriolus galbula*, L.
Apr. 29. — *Coracias garrula*, L.
« 30. — *Orligometra crex*, L.
Mai. 3. — *Merops apiaster*, L.
« 25. — *Pastor roseus*, L.

Kenessey László.

(Ladislaus von Kenessey).

A M. O. K.-nak 1894 óta rendes megfigyelője *Pettend*-en (Székesfehérvár m.). Megfigyeléseit beküldötte 1895 julius 5-én.

Seit 1894 ord. Beobachter der U. O. C. in Pettend (Com. Stuhlweißenburg). Seine Beobachtungen hatte er am 5. Juli 1895 eingesendet.

A tavaszi vonulás alatt a következő fajok érkezését jegyezte:

Während des Frühjahrszuges notierte er die Ankunft folgender Arten:

— — *Emberiza miliaria*, L. — Áttelelt szép számmal. — In Mehrzahl überwintert.
Jan. 14. — *Fringilla montifringilla*, L. — Látható volt mart. 24. — War bis zum 24. März zu sehen.
Febr. {eleje / Anfang} *Falco regulus*, Pall. — Látható volt febr. 23-ig. — War bis zum 23. Feber zu sehen.
« {közepétől / vom Mitte} *Anser segetum*, Gm. — Látható volt apr. 3-ig. — War bis zum 3. Apr. zu sehen.
« 22. — *Fringilla coelebs*, L.
Mart. 1. — *Alauda arvensis*, L.
« 2. — *Motacilla alba*, L.
« 4. — *Motacilla alba*, L. (in) Velencze.
« 4. — *Vanellus cristatus*, L. — (in) Velencze.
« 5. — *Columba oenas*, L.
« 9. — *Larus ridibundus*, L. — (in) Velencze.
« 9. — *Anas boschas*, L. — Melegvíznél. — Bei der Therme. — (in) Velencze.
« 13. — *Chrysomitris spinus*, L.
« 13. — *Columba palumbus*, L.
« 14. — *Sturnus vulgaris*, L.
« 16. — *Cerchneis tinnuncula*, L.
« 17. — *Anser cinereus*, Mey.
« 17. — *Accentor modularis*, L.
« 21. — *Falco subbuteo*, L.

Mart. 21. — *Erithacus rubecula*, L.
« 27. — *Turdus iliacus*, L. — Mart. 30-ig. Bis zum 30. März.
« 28. — *Scolopax rusticola*, L. — (in) Nadap.
« 28. — *Yunx torquilla*, L.
« 28. — *Motacilla flava*, L.
Apr. 1. — *Ciconia alba*, L. — (in) Agárd.
« 1. — *Cotile riparia*, L. — (in) Agárd.
« 1. — *Circus pygargus*, L.
« 1. — *Larus canus*, L. — (in) Pákozd.
« 1. — *Podiceps griseigena*, Sund. — (in) Velencze. A tavon. — Auf dem See.
« 3. — *Chelidon urbica*, L. — (in) Velencze.
« 3. — *Larus canus*, L. — (in) Velencze. A tavon. — Auf dem See.
« 5. — *Muscicapa grisola*, L.
« 5. — *Pratincola rubetra*, L.
« 5. — *Chelidon urbica*, L.
« 6. — *Chelidon urbica*, L. — (in) Sukoro.
« 7. — *Hirundo rustica*, L.
« 9. — *Turdus merula*, L.
« 11. — *Erithacus luscinia*, L.
« 11. — *Turtur auritus*, Gray.
« 11. — *Sylvia curruca*, L.
« 11. — *Ruticilla phoenicura*, L.
« 13. — *Sylvia cinerea*, Bechst.
« 13. — *Pratincola rubicola*, L.
« 14. — *Saxicola oenanthe*, L.
« 15. — *Upupa epops*, L.
« 16. — *Muscicapa collaris*, Bechst.
« 17. — *Sylvia hortensis*, Bechst.
« 18. — *Muscicapa atricapilla*, L.
« 25. — *Cuculus canorus*, L.
« 26. — *Lanius collurio*, L.
« 27. — *Oriolus galbula*, L.
« 27. — *Coracias garrula*, L.
« 27. — *Cerchneis vesperlina*, L.
« 30. — *Coturnix dactylisonans*, Mey.
Mai. 6. — *Cypselus apus*, L. — (in) Pozsony.
« 20. — *Muscicapa parva*, Bechst.

Kocyán Antal.

(Anton Kocyán).

A M. O. K.-nak 1894 óta rendes megfigyelője *Zuberecz*-en (Árva m.). Megfigyeléseit beküldötte 1895 okt. 19-én.

Seit 1894 ord. Beobachter der U. O. C. in Zuberecz (Com. Árva). Seine Beobachtungen hatte er am 19. Okt. 1895 eingesendet.

A tavaszi vonulás alkalmával a következő fajok érkezését jegyezte:

Während des Frühjahrszuges notierte er die Ankunft folgender Arten:

Mart. 18. — *Alauda arvensis*, L.
« 24. — *Motacilla alba*, L.
« 25. — *Motacilla boarula*, L.
« 26. — *Fringilla coelebs*, L.
« 26. — *Columba palumbus*, L.
« 26. — *Cerchneis tinnuncula*, L.
« 26. — *Turdus musicus*, L.
« 26. — *Turdus pilaris*, L. — Mart. 28-ig 20—40 dbos csapatok —> É. — Bis zum 28. März Flüge zu 20—40 St. —>N.
« 28. — *Ruticilla tithys*, Scop.
« 31. — *Sturnus vulgaris*, L.
« 31. — *Erithacus rubecula*, L.
Apr. 1. — *Anser cinereus*, Mey.
« 3. — *Ficedula rufa*, Bechst.
« 3. — *Saxicola oenanthe*, L.
« 8. — *Hirundo rustica*, L.
« 9. — *Ficedula trochilus*, L.
« 9. — *Scolopax rusticola*, L.
« 18. — *Aquila naevia*, Gm.
« 20. — *Anthus trivialis*, L.
« 20. — *Accentor modularis*, L.
« 20. — *Pratincola rubetra*, L.
« 20. — *Serinus hortulanus*, Koch.
« 24. — *Cuculus canorus*, L.
Mai. 5. — *Chelidon urbica*, L. — Extravillán.
« 9. — *Sylvia atricapilla*, L.
« 9. — *Sylvia cinerea*, Bechst.
« 12. — *Chelidon urbica*, L. — Intravillán.
« 16. — *Muscicapa parva*, L.
« 20. — *Yunx torquilla*, L.

Kosztka László.

(Ladislaus von Koßtka).

A M. O. K.-nak 1894 óta rendes megfigyelője *Gács*-on (Nógrád m.). Megfigyeléseit beküldötte 1895 május 30 án.

Seit 1894 ord. Beobachter der U. O. C. in Gács (Com. Nógrád). Seine Beobachtungen hatte er am 30. Mai 1895 eingesendet.

A tavaszi vonulás alatt a következő fajok érkezését jegyezte:

Während des Frühjahrszuges notierte er die Ankunft folgender Arten:

Jan. 1. — *Plectrophanes nivalis*, L.
Mart. 4. — *Alauda arvensis*, L. — 1 db. — 1 St.
« 9. — *Ampelis garrula*, L.
« 12. — *Columba oenas*, L.
« 12. — *Sturnus vulgaris*, L.
« 15. — *Vanellus cristatus*, L.
« 16. — *Motacilla alba*, L.
« 16. — *Anthus pratensis*, L. — Melegforrásnál. Apr. 12. körül tünedeznek. — Bei der Therme. Am 12. Apr. verminderu sie sich.
« 17. — *Alauda arborea*, L.
« 23. — *Pratincola rubicola*, L.
« 24. — *Turdus musicus*, L. — Nagy menyniségben. — In Masse.
« 25. — *Motacilla flava*, L.
« 25. — *Turdus pilaris*, L. — Egy csapat. — Ein Flug.
« 26. — *Rulicilla lithys*, Scop.
« 26. — *Scolopax rusticola*, L.
« 28. — *Erithacus rubecula*, L.
« 31. — *Ficedula rufa*, Bechst.
Apr. 6. — *Serinus hortulanus*, Koch.
« 7. — *Ciconia alba*, L.
« 7. — *Upupa epops*, L.
« 7. — *Cuculus canorus*, L.
« 7. — *Hirundo rustica*, L.
« 7. — *Chelidon urbica*, L.
« 7. — *Rulicilla phoenicura*, L.
« 8. — *Yunx torquilla*, L.
« 8. — *Anthus trivialis*, L.
« 8. — *Saxicola oenanthe*, L.
« 8. — *Muscicapa collaris*, Bechst.
« 8. — *Muscicapa atricapilla*, L.
« 9. — *Erithacus luscinia*, L.
« 12. — *Caprimulgus europaeus*, L.
« 15. — *Sylvia curruca*, L.
« 17. — *Lanius senator*, L.
« 17. — *Ficedula sibilatrix*, Bechst.
« 24. — *Turtur auritus*, Gray.
« 24. — *Ficedula trochilus*, L.
« 25. — *Sylvia cinerea*, Bechst.
« 26. — *Falco subbuteo*, L.
« 29. — *Lanius minor*, Gm.
Mai. 1. — *Oriolus galbula*, L.
« 2. — *Cypselus apus*, L.
Mai. 2. — *Anthus campestris*, L.
« 4. — *Muscicapa grisola*, L.
« 4. — *Pratincola rubetra*, L.
« 6. — *Ortygometra crex*, L.
« 6. — *Coturnix dactylisonans*, Mey.
« 6. — *Lanius collurio*, L.
« 7. — *Coracias garrula*, L.
« 21. — *Hypolais icterina*, L.

Kunszt Károly.

(Karl Kunßt).

A M. O. K.-nak 1894 óta rendes megfigyelője *Somorján* (Pozsony m.). Megfigyeléseit beküldötte 1895 jul. 10-én.

Seit 1894 ord. Beobachter der U. O. C. in Somorja (Com. Preßburg). Seinen Bericht hatte er am 10. Juli 1895 eingesendet.

A tavaszi vonulás alatt a következő fajok érkezését jegyezte:

Während des Frühjahrszuges notierte er die Ankunft folgender Arten:

— — *Emberiza schoeniclus*, L. — Áttelelt sok. — Ueberwinterten viele.
— — *Emberiza miliaria*, L. — Áttelelt. — Hat überwintert.
Jan. 3. — *Fringilla montifringilla*, L. — Itt-ott 2—3 db. — Hie und da 2—3 St.
« 6. — *Plectrophanes nivalis*, L. — Látható volt mart. 4-ig. — War bis zum 4. März zu sehen.
« 6. — *Alauda arvensis*, L. — 3 db. — 3 St.
« 10. — *Ardea cinerea*, L. — 1—1 db. — 1—1 St.
Febr. 8. — *Bucephala clangula*, L.
« 8. — *Circus cyaneus*, L.
« 8. — *Mergus albellus*, L.
« 8. — *Alauda arvensis*, L. — 1 db. — 1 St.
« 8. — *Mergus merganser*, L.
« 20. — *Turdus merula*, L.
« 20. — *Bucephala clangula*, L.
« 25. — *Ampelis garrula*, L. — 1 db. — 1 St.
Mart. 4. — *Columba palumbus*, L.
« 5. — *Fringilla montifringilla*, L. — 1 ♂.
« 5. — *Alauda arvensis*, L. — 1 db. — 1 St.

Mart. 7. — *Ampelis garrula*, L. — (in) Ménfő (Győr m.)
« 11. — *Motacilla alba*, L.
« 16. — *Pratincola rubicola*, L.
« 16. — *Sturnus vulgaris*, L.
« 16. — *Vanellus cristatus*, L.
« 18. — *Totanus ochropus*, L.
« 19. — *Anthus pratensis*, L.
« 19. — *Ruticilla titlys*, Scop.
« 19. — *Turdus musicus*, L.
« 19. — *Turdus iliacus*, L — Látható volt apr. 3-ig. — War bis zum 3. Apr. zu ſehen.
« 20. — *Ardea cinerea*, L. — 1 db. — 1 St.
« 20. — *Anas boschas*, L.
« 22. — *Podiceps minor*, Gm.
« 23. — *Bucephala clangula*, L. — Még sok. — Noch viele da.
« 23. — *Fringilla coelebs*, L.
« 23. — *Erithacus rubecula*, L.
« 23. — *Colymbus septentrionalis*, L.
« 23. — *Cerchneis tinnuncula*, L.
« 24. — *Graculus carbo*, L.
« 24. — *Motacilla flava*, L.
« 27. — *Saxicola oenanthe*, L.
« 27. — *Larus ridibundus*, L.
« 27. — *Accentor modularis*, L.
« 29. — *Ortigometra porzana*, L. — Orosházáról küldtek egyet. — Aus Orosháza (Com. Békés) hat man 1 St. geſchickt.
« 29. — *Ficedula rufa*, Bechst.
« 29. — *Anser segetum*, Gm.
« 30. — *Mergus albellus*, L. — Itt-ott 1—2 db. — Hie und da 1—2 St.
« 30. — *Mergus merganser*, L. — Itt-ott 1—2 db. — Hie und da 1—1 St.
« 30. — *Oidemia . . . . . sp.?* — Egy csapat. — Ein Flug.
« 30. — *Hirundo rustica*, L.
« 30. — *Ciconia alba*, L.
« 31. — *Upupa epops*, L.
« 31. — *Tringoides hypoleucus*, L.
« 31. — *Anthus trivialis*, L.
« 31. — *Querquedula circia*, L.
Apr. 1. — *Ardea purpurea*, L.
« 3. — *Scolopax rusticola*, L.
« 3. — *Ortigometra minut*, Patt.
« 3. — *Oedicnemus crepitans*, Temm.
« 4. — *Chelidon urbica*, L.
» 4. — *Numenius arquatus*, L.
Apr. 6. — *Ardea cinerea*, L. Több. — Mehrere.
« 6. — *Erithacus cyaneculus*, Wolf.
« 6. — *Ficedula trochilus*, L.
« 7. — *Accipiter nisus*, L.
« 7. — *Aegialitis fluviatilis*, Bechst.
« 7. — *Cotile riparia*, L.
« 7. — *Fulix cristata*, L. — Csapatban. Flugweiſe.
« 7. — *Fulix marila*, L. — 1 ♂.
« 7. — *Sylvia curruca*, L.
« 7. — *Pratincola rubetra*, L.
« 9. — *Buteo vulgaris*, Bechst.
« 10. — *Circus aeruginosus*, L.
« 11. — *Erithacus luscinia*, L.
« 11. — *Gallinago scolopacina*, Bp.
« 11. — *Gallinago major*, Gm.
« 11. — *Gallinago gallinula*, L.
« 11. — *Milvus korschun*, Gm.
« 11. — *Sterna fluviatilis*, Naum.
« 11. — *Yunx torquilla*, L.
« 11. — *Serinus hortulanus*, Koch.
« 14. — *Cuculus canorus*, L.
« 14. — *Turdus pilaris*, L.
« 14. — *Muscicapa collaris*, Bechst.
« 15. — *Sylvia atricapilla*, L.
« 15. — *Muscicapa atricapilla*, L.
« 16. — *Ortigometra porzana*, L.
« 16. — *Gallinula chloropus*, L.
« 16. — *Fulica atra*, L.
« 18. — *Caprimulgus europaeus*, L.
« 20. — *Turtur auritus*, Gray.
« 20. — *Sylvia cinerea*, Bechst.
« 20. — *Falco subbuteo*, L.
« 20. — *Acrocephalus turdoides*, Mey.
« 23. — *Ficedula sibilatrix*, Bechst.
« 25. — *Oriolus galbula*, L.
« 26. — *Sylvia hortensis*, Bechst.
« 26. — *Sterna minuta*, L.
« 26. — *Lanius collurio*, L.
« 26. — *Circus pygargus*, L.
« 26. — *Acrocephalus arundinaceus*, Gm.
« 26. — *Acrocephalus phragmitis*, Bechst.
« 26. — *Acrocephalus palustris*, Bechst.
« 29. — *Coturnix dactylisonans*, Mey.
« 29. — *Botaurus stellaris*, L.
« 29. — *Ardea minuta*, L.
Mai. 1. — *Locustella fluviatilis*, Wolf.
» 1. — *Locustella luscinioides*, Savi.
« 1. — *Locustella naevia*, Bodd.
« 4. — *Sylvia nisoria*, Bechst.
« 5. — *Muscicapa grisola*, L.

Mai. 5. — *Ortigometra crex*, L.
« 5. — *Lanius minor*, Gm.
« 8. — *Hypolais icterina*, L.
« 10. — *Cerchneis vesperlina*, L.
« 15. — *Merops apiaster*, L.
« 19. — *Coracias garrula*, L.
— — *Pastor roseus*, L. — (in) Bátka. (Com. Gömör.) — Lövetett. — Geschossen.

Lakatos Károly.

(Karl von Latatos).

A M. O. K.-nak 1894 óta rendes megfigyelője *Horgos*-on (Csongrád m.). A terület nevezetesebb vizei a *Tisza* folyam, a *Horgos*- és a *Madaras-tó*. Megfigyeléseit beküldötte 1895 nov. 22-én.

Seit 1894 ord. Beobachter der U. O. C. in Horgos (Com. Csongrád). Bedeutendere Gewässer der Beobachtungs-Orte sind der Theiß-Fluß, der Horgos-See und Madaras-See. Seine Beobachtungen hatte er am 22. November d. J. 1895 eingesendet.

Az 1895. évi tavaszi vonulás alatt a következő fajok érkezését jegyezte:

Während des Frühjahrszuges (1895) notierte er die Ankunft folgender Arten:

Átteleltek: — *Accipiter nisus*, L.
Haben überwintert: — *Archibuteo lagopus*, Gm.
— *Buteo vulgaris*, Bechst.
« — *Emberiza miliaria*, L.
« — *Emberiza pythiornus*, Pall. — (in) Szeged.*
« — *Emberiza schoeniclus*, L.
« — *Falco regulus*, Pall.
« — *Otocoris alpestris*, L.
« — *Asio accipitrinus*, Pall.
« — *Querquedula circia*, L.
« — *Turdus pilaris*, L.
Febr. — *Fringilla coelebs*, L.
« Jelső fele / Letzte Hälfte *Ampelis garrula*, L. — (in) Szeged. Csapatostól a város terein egészen mart. 7-ig. — Flugweise auf den Promenaden bis zum 7. März.
« 18. — *Acanthis linaria*, L. — Csapatostól mart. 26-ig. — Truppenweise bis zum 26. März.
Febr. 18. — *Alauda arvensis*, L. — Néhány kis csapat. — Einige kleine Flüge.
« 27. — *Sturnus vulgaris*, L.
« 28. — *Numenius arquatus*, L. — (in) Szeged.
« 28. — *Philomachus pugnax*, L. — (in) Szeged.
Mart. 3. — *Numenius arquatus*, L. — Az elsők. — Die Ersten.
« 8. — *Anthus campestris*, L.
« 8. — *Motacilla alba*, L. — Fővonulás mart. 13—17-ig. — Hauptzug: März 13—17.
« 13. — *Ciconia alba*, L. — 1 db. DNy →ÉK. — Ezután egészen 26-áig egy sincs. — 1 Stück SW →NO. Seitdem bis 26. keine.
« 16. — *Alauda arvensis*, L. — Nagy csapat. — Großer Flug.
« 17. — *Numenius arquatus*, L. — Mart. 17-től apr. 27-ig fővonulás. — Vom 12. März bis 27. Apr. Hauptzug.
« 23. — *Falco subbuteo*, L.
« 23. — *Hirundo rustica*, L. — 2 db. extravillán. — 2 St. Extravillan.
« 26. — *Ciconia alba*, L. — Csapat, extravillán. — Flug, Extravillan.
« 28. — *Circus pygargus*, L.
« 28. — *Fulica atra*, L. — (in) Szeged. — Egy db. belátlhatlan magasból holtan hullott egy ház udvarára. — Ein Stück fiel verendet in den Hof eines Hauses.
« 28. — *Mareca penelope*, L. — Csapat. — Flug.
« 28. — *Ralicilla phoenicura*, L.
« 28. — *Ciconia alba*, L. — Intravillán.
« 29. — *Circus aeruginosus*, L.
« 29. — *Dafila acuta*, L.
« 29. — *Gallinago scolopacina*, Br. — Az elsők. — Die Ersten.
« 29. — *Numenius phaeopus*, L. — Az első. — Der Erste.
« 30. — *Anthus pratensis*, L. — Az első. Der Erste.
Apr. 1. — *Hirundo rustica*, L. — Nagy csapat (300—400 db.) ereszkedett a tóra. — Großer Flug (ca. 300—400 St.) fielen über den See ein.

* Erre vonakozólag lásd p. 80. n. 60. Diesbezüglich vide p. 80. Nr. 60.

Apr. 1. — *Ardea cinerea*, L. — (in) Deszk.
« 2. — *Circus macrurus*, L.
« 3. — *Ardea purpurea*, L. — Fővonulás apr. 7—16 között. — Hauptzug zwischen 7—16. Apr.
« 3. — *Hirundo rustica*, L. — (in) Szeged. — Intravillán.
« 3. — *Totanus glottis*, L.
« 4. — *Upupa epops*, L.
« 5. — *Acrocephalus turdoides*, Mey.
« 5. — *Limosa aegocephala*, L. — Az elsők. — Die Ersten.
« 7. — *Botaurus stellaris*, L.
« 8. — *Aegialitis hiaticula*, L.
« 8. — *Tringa alpina*, L. — Az elsők s apr. végefelé az utolsók. — Die ersten; die letzten gegen Ende April.
« 8. — *Vanellus cristatus*, L.
« 9. — *Erithacus cyaneculus*, Wolf.
« 9. — *Totanus fuscus*, L.
« 10. — *Aegialitis cantianus*, Lath.
« 10. — *Aquila naevia*, Gm.
« 10. — *Cerchneis tinnuncula*, L. — (in) Szeged.
« 10. — *Cerchneis vespertina*, L.
« 10. — *Cerchneis vespertina*, L. — (in) Szeged.
« 10. — *Ciconia nigra*, L.
« 11. — *Lanius minor*, Gm.
« 11. — *Erithacus luscinia*, L.
« 11. — *Motacilla flava*, L.
« 13. — *Caprimulgus europaeus*, L.
« 13. — *Erithacus philomela*, Bechst.
« 13. — *Oedicnemus crepitans*, Temm.
« 14. — *Cotile riparia*, L.
« 14. — *Ficedula trochilus*, L.
« 15. — *Gallinago gallinula*, L. — Az elsők. Fővonulás apr. 21—29. közt. Die Ersten; Hauptzug zwischen 21—29. Apr.
« 16. — *Lanius collurio*, L.
« 17. — *Cuculus canorus*, L.
« 18. — *Anthus trivialis*, L.
« 18. — *Nycticorax nycticorax*, L.
« 18. — *Tringoides hypoleucus*, L.
« 19. — *Yunx torquilla*, L.
« 20. — *Totanus glareola*, L. — Fővonulás apr. 22—28-ig. — Hauptzug von 22—28. April.
Apr. 21. — *Coracias garrula*, L.
« 21. — *Gallinago major*, Gm. — Az elsők. Fővonulás apr. 23. máj. 7-ig. Die Ersten; Hauptzug zwischen 23. Apr. und 7. Mai.
« 21. — *Totanus calidris*, L. — (in) Madarász-tó.
« 24. — *Glareola pratincola*, L.
« 24. — *Oriolus galbula*, L.
« 24. — *Turtur auritus*, Gray.
« 25. — *Ortigometra crex*, L.
« 26. — *Pernis apivorus*, L.
« 27. — *Ardea comata*, Pall.
« 27. — *Himantopus autumnalis*, Haas.
« 27. — *Tringa subarquata*, Gould. — Első kis csapat. Rohamos vonulás május 10-ig. — Der erste kleine Flug; starker Zug bis 10. Mai.
Mai 3. — *Totanus stagnatilis*, Bechst.
« 4. — *Ardea minuta*, L.
« 5. — *Anthus pratensis*, L. — Az utolsó. Der Letzte.
« 6. — *Gallinago gallinula*, L. — Utolsók. — Letzten.
« 6. — *Numenius arquatus*, L. — Utolsók. — Letzten.
« 10. — *Limosa aegocephala*, L. — Utolsók. — Letzten.
« 11. — *Gallinago scolopacina*, Bp. — Utolsó. — Letzte.
« 14. — *Numenius phaeopus*, L. — Utolsó. Letzte.
« 20. — *Tringa subarquata*, Gould. — Körülbelül az utolsó. — Ungefähr die Letzten.
« 21. — *Gallinago major*, Gm. — Utolsó. Letzte.

Lovassy Sándor dr.

(Dr. Alexander von Lovassy).

A M. O. K.-nak levelező tagja s 1894 óta rendes megfigyelője *Keszthely*-en (Zala m.). Megfigyeléseit beküldötte 1895 decz. 5-én.

Corresp. Mitglied und seit 1894 ord. Beobachter der U. O. C. in Keßthely (Com. Zala). Seine Beobachtungen hatte er am 5. Dez. 1895 eingesendet.

A tavaszi vonulás alkalmával a következő fajok érkezését jegyezte:

Während des Frühjahrszuges notierte er die Ankunft folgender Arten:

Jan. 1. — *Anas boschas*, L. — Áttelelt Hévizen. — An der Therme (Héviz) überwintert.

« 1. — *Emberiza miliaria*, L. — Itt telelt. — Ueberwintert.

« 1. — *Podiceps minor*, K. — Egy pár Hévizen kitelelt. — Ein Paar hat bei der Therme (Héviz) überwintert.

Febr. 11. — *Anser cinereus*, Mey. — Az elsők. Die Ersten.

« 20. — *Bucephala clangula*, L — Ca. 20 db. telepedett meg. — Ca. 20 St. haben sich angesiedelt.

Mart 1. — *Sturnus vulgaris*, L. — 10 db. — 10 St.

« 2. — *Vanellus cristatus*, L. — 1 db. — 1 St.

« 5. — *Motacilla alba*, L. — Az elsők Hévizen 14-ikén csapatosan érkezik; 22-ikén fővonulás tetőpontja. Die Ersten bei der Therme. Am 14. kommen Flugweise; am 22. culminiert der Hauptzug.

« 7. — *Anser segetum*, Gm. — Az elsők. Die ersten.

« 14. — *Fulica alra*, L. — Nagyobb csapat jelent meg Hévizen. — Größerer Flug erschien bei der Therme (Héviz).

« 18. — *Larus ridibundus*, L. — 10 db., az elsők. — 10 St., die Ersten.

« 22. — *Ficedula rufa*, Bechst. — Héviz körül sok van, bár fagyos az idő. Bei der Therme (Héviz) viele, obzwar es friert.

« 22. — *Erithacus rubecula*, L.

« 22. — *Turdus pilaris*, L. — Szól. — Singt.

« 23. — *Ardea alba*, L. — 6 db. — 6 St.

« 24. — *Ardea cinerea*, L. — 5—6 db. — 5—6 St.

« 24. — *Scolopax rusticola*, L.

« 25. — *Himantopus autumnalis*, Haas. — Első 4 db. — Die ersten 4 St.

« 25. — *Numenius arquatus*, L. — Első 10 db. — Die ersten 10 St.

« 25. — *Podiceps cristatus*, L.

Mart. 28. — *Platalea leucorodia*, L. — Első 10 db. — Die ersten 10 St.

« 30. — *Graculus carbo*, L. — Első 4 db. Die ersten 4 St.

Apr. 1. — *Anser segetum*, Gm. — Az utolsók. — Die Letzten.

« 1. — *Ampelis garrula*, L. — Egy csapat; különben nem volt látható. — Ein Flug, sonst nicht gesehen.

« 1. — *Botaurus stellaris*, L. — Első szól. — Erster Ruf.

« 2. — *Cerchneis vesperlina*, L.

« 6. — *Erithacus cyaneculus*, Wolf.

« 6. — *Hirundo rustica*, L. — Extravillán sok. — Extravillan viele.

« 6. — *Circus cyaneus*, L.

« 6. — *Ardea purpurea*, L. Elsők. — Die Ersten.

« 7. — *Chelidon urbica*, L. — Intravillan. — 1 db. — 1 St.

« 8. — *Circus aeruginosus*, L.

« 8. — *Lusciniola melanopogon*, Temm. — A nádasban sok. — Viele im Röhrichte.

« 9. — *Cuculus canorus*, L. — Első szól. Erster Ruf.

« 10. — *Hirundo rustica*, L. — Intravillan.

« 10. — *Ficedula trochilus*, L.

« 10. — *Spatula clypeata*, L. — Első észlelés. — Zum erstenmale beobachtet.

« 10. — *Sterna fluviatilis*, Naum. — Néhány; az elsők. — Einige; die Ersten.

« 10. — *Querquedula circia*, L. — Első észlelés. — Erstenmal beobachtet.

« 10. — *Orligometra minuta*, Pall.

« 10. — *Mareca penelope*, L.

« 10. — *Acrocephalus arundinaceus*, Gm.

« 15. — *Ardea comata*, Pall. — 2 db. — 2 St.

« 16. — *Locustella luscinioides*, Savi.

« 18. — *Hydrochelidon fissipes*, L. — Nagy csapat érkezett. — Großer Flug angekommen.

« 19. — *Nyctiardea nycticorax*, L. — Első 4 db. — Die ersten 4 St.

« 21. — *Acrocephalus turdoides*, Mey.

« 22. — *Tringoides hypoleucus*, L.

« 22. — *Tolanus calidris*, L. — Első érkezés bizonytalan. — Erste Ankunft unsicher.

« 22. — *Pratincola rubetra*, L. — Első ér-

kezés bizonytalan. — Erſte Ankunft unſicher.

Apr. 22. — *Pandion haliaetus*, L.
« 22. — *Bucephala clangula*, L. — Az utolsók. — Die Letzten.
« 22. — *Gallinula chloropus*, L. — Első érkezés bizonytalan. — Erſte Ankunft unſicher.
Mai 2. — *Ibis falcinellus*, L. — Egy csapat. — Ein Flug.
« 3. — *Oriolus galbula*, L. — Első szól. Erſter Ruf.
« 12. — *Hydrochelidon leucoptera*, Meisn. H. fissipesek közt: első érkezés bizonytalan. — Zwiſchen H. fissipes: erſte Ankunft unſicher.
« 12. — *Ardea minuta*, L. — Elsők. — Die Erſten.
« 12. — *Lanius collurio*, L. — Első érk. bizonytalan. — Erſte Ankunft unſicher.
« 24. — *Numenius arquatus*, L. — Utolsó szól. — Der letzte ruft.

Medreczky István.

(Stefan Medreczky).

A M. O. K.-nak 1894 óta rendes megfigyelője *Ungvár*-ott (Ung m.). Megfigyeléseit beküldötte 1895 jun. 22-én. Megfigyeléseihez az idei vonulás általános jellemzését is adja, valamint egy faunistikus adat közelebbi körülményeit, a Numenius tenuirostris-ra vonatkozólag.

Seit 1894 ordentl. Beobachter der U. O. C. in Ungvár (Com. Ung). Seinen Bericht hatte er am 22. Juni 1895 eingeſendet. Außer den Beobachtungen giebt er eine allgemeine Charakteriſierung des heurigen Frühjahrszuges, und die näheren Umſtände — einer faunistiſch wichtigen Erſcheinung — der Erlegung des Numenius tenuirostris.

A tavaszi vonulás alkalmával a következő fajok érkezését jegyezte:

Während des Frühjahrszuges notierte er die Ankunft folgender Arten:

— — *Accentor modularis*, L. — Egész télen több. — Den ganzen Winter mehrere.
— — *Fringilla montifringilla*, L. — 1894. okt. 13-tól 1895. mart. 16-ig. Vom 13. Okt. 1894 bis 16. März 1895.
— — *Turdus pilaris*, L. — 1894. decz. 1-től 1895. mart. 9-ig. — Vom 1. Dez. 1894 bis 9. März 1895.
Jan. 10. — *Acanthis linaria*, L. — Gyéren. Nur spärlich.
Febr. 21. — *Plectrophanes nivalis*, L.
« 23. — *Serinus hortulanus*, Koch.
« 23. — *Ampelis garrula*, L. — Tömegesen mart. 21-ig. — Maſſenhaft bis 21. März.
Mart. 12. — *Alauda arvensis*, L.
« 13. — *Columba oenas*, L.
« 13. — *Sturnus vulgaris*, L.
« 15. — *Motacilla alba*, L.
« 19. — *Fringilla coelebs*, L.
« 21. — *Anser cinereus*, Mey. — Tömegesen vonult át apr. 5-éig. — In Maſſen durchgezogen bis 5. April.
« 23. — *Ficedula rufa*, Bechst.
« 23. — *Rulicilla titlys*, Scop.
« 24. — *Scolopax rusticola*, L.
« 26. — *Turdus musicus*, L.
« 30. — *Erithacus rubecula*, L.
« 30. — *Pratincola rubetra*, L.
« 30. — *Saxicola oenanthe*, L.
« 31. — *Tringoides hypoleucus*, Temm.
Apr. 2. — *Hirundo rustica*, L.
« 5. — *Grus cinerea*, L.
« 6. — *Accentor modularis*, L.
« 7. — *Anthus trivialis*, L.
« 7. — *Ciconia alba*, L.
« 7. — *Ruticilla phoenicura*, L.
« 7. — *Upupa epops*, L.
« 8. — *Chelidon urbica*, L.
« 8. — *Sylvia curruca*, L.
« 10. — *Turtur auritus*, Gray.
« 12. — *Cuculus canorus*, L.
« 12. — *Cypselus apus*, L.
« 12. — *Yunx torquilla*, L.
« 15. — *Erithacus luscinia*, L.
« 20. — *Coturnix dactylisonans*, Mey.
« 20. — *Erithacus philomela*, L.
« 24. — *Sylvia atricapilla*, L.
Mai 1. — *Muscicapa atricapilla*, L.
« 4. — *Sylvia nisoria*, Bechst.
« 4. — *Muscicapa grisola*, L.
« 4. — *Lanius collurio*, L.
« 5. — *Oriolus galbula*, L.
Jun. 13. — *Sterna fluviatilis*, Naum. — Többesben. — Mehrere.

Menestorfer Gusztáv.

(Gustav Menestorfer).

A M. O. K.-nak 1895 óta rendes megfigyelője *Temes-Kubin*-ban (Temes m.). A megfigyelési terület topographiai jellegét a Duna s nagyszámu kiöntései, u. n. *Barrák*, szabják meg. Megfigyeléseit beküldötte 1895 jun. 15-én.

Seit 1895 ordentl. Beobachter der U. O. C. in Temes-Kubin (Com. Temes). Den topographischen Charakter des Beobachtungs-Gebietes bestimmt der Donau-Fluß, mit seinen zahlreichen Ueberschwemmungen, den sogenannten Barra's. Seine Beobachtungen hatte er am 15. Juni 1895 eingesendet.

A tavaszi vonulás alkalmával a következő fajok érkezését jegyezte:

Während des Frühjahrszuges notierte er die Ankunft folgender Arten:

Jan. {elején / Anfang} — *Mergus merganser*, L.
« 3. — *Turdus pilaris*, L.
« 16. — *Otocoris alpestris*, L.
« 18. — *Alauda arvensis*, L. — 3—4 csapat. — 3—4 Flug.
« 18. — *Columba oenas*, L. — 2 db., azontúl nincs egész mart. 2-áig. — 2 St., dann keine bis zum 2. März.
« 23. — *Philomachus pugnax*, L. — 2 ♀.
« {végén / Ende} — *Anser segetum*, Gm.
Febr. 1. — *Alauda arvensis*, L. — 4 db. — 4 St.
« 11. — *Botaurus stellaris*, — L. — ♂.
« 11. — *Vanellus cristatus*, L. — 17 db. É →D — 17. St. vom N →S.
« 13. — *Alauda arvensis*, L. — 9 db. — 9 St.
« 27. — *Motacilla alba*, L. — 2 db. — 2 St.
« 27. — *Sturnus vulgaris*, L. — 3 db. — 3 St.
Mart. 2. — *Dafila acuta*, L. — 30—40 db. — 30—40 St.
« 2. — *Alauda arvensis*, L. — Sok csapat. — Viele Flüge.
« 4. — *Querquedula circia*, L. — Igen sok. — Sehr viele.
« 4. — *Philomachus pugnax*, L. — 15 db. 15 St.
« 4. — *Querquedula crecca*, L. — Igen sok. — Sehr viele.
« 4. — *Anas boschas*, L. — Sok. — Viele.
Mart. 4. — *Mareca penelope*, L. — Sok. — Viele.
« 4. — *Grus cinerea*, L. — 8 db. →É. — 8 St. →N.
« 4. — *Cerchneis tinnuncula*, L. — 2 db. 2 St.
« 7. — *Fulica atra*, L. — 1 db. — 1 St.
« 7. — *Gallinago gallinula*, L.
« 7. — *Numenius arquatus*, L. — Az első 2 db. — Die ersten 2 St.
« 8. — *Alauda arvensis*, L. — Százezerek. — Hunderttausende.
« 8. — *Nyroca leucophthalmus*, Bechst. Sok. — Viele.
« 8. — *Gallinago scolopacina*, Bp.
« 9. — *Sturnus vulgaris*, L. — Ezres csapatok. — Tausende in Flügen.
« 10. — *Falco subbuteo*, L.
« 10. — *Rulicilla phoenicura*, L. — 1 ♂.
« 10. — *Turdus merula*, L. — Egyesek. — Einzelne.
« 14. — *Sterna fluviatilis*, Naum. — 15 db. 15 St.
« 14. — *Anser brachyrrhynchus*, Baill. — 17 db-ból álló csapatból lövetett 4 db. — Aus einem Fluge zu 17 St. geschossen 4 St.
« 14. — *Gallinago major*, Gm. — Sok. — Viele.
« 15. — *Turdus pilaris*, L. — Ca. 200 db. →ÉNy. — Ca. 200 St. →NW.
« 15. — *Mergus albellus*, L. — ♂.
« 15. — *Charadrius apricarius*, L. — 1 ♀.
« 18. — *Scolopax rusticola*, L. — 1 db. — 1 St.
« 19. — *Ciconia alba*, L. — 1 db. — 1 St.
« 21. — *Nycticardea nycticorax*, L. — 1 ♂.
« 22. — *Numenius arquatus*, L. — Igen sok. — Sehr viele.
« 22. — *Hirundo rustica*, L. — 1 db. — 1 St.
« 22. — *Rulicilla tillys*, Scop.
« 22. — *Motacilla alba*, L. — Sok vonul →Ny. — Viele ziehen →W.
« 22. — *Circus aeruginosus*, L.
« 22. — *Ardea cinerea*, L. — Az első. — Der Erste.
« 22. — *Luscinia melanopogon*, Temm. ♂.
« 25. — *Botaurus stellaris*, L. — ♂.
« 25. — *Upupa epops*, L. — 1 db. — 1 St.
« 26. — *Turdus pilaris*, L. — Sok száz →É. — Viele Hunderte →N.

Apr. 3. — *Ciconia nigra*, L.
« 3. — *Milvus ictinus*, Savi.
« 6. — *Ardea alba*, L. — 1 db. — 1 St.
« 7. — *Erithacus luscinia*, L.
« 7. — *Cuculus canorus*, L. — (Valószinüleg nem az első. — Wahrscheinlich nicht der Erste!)
« 9. — *Podiceps cristatus*, L.
« 9. — *Motacilla flava*, L. — Egyesek →Ny. — Einzelne →W.
« 9. — *Sylvia atricapilla*, L. — 1 ♂.
« 9. — *Ardea purpurea*, L. — Az első. Der Erste.
« 9. — *Chelidon urbica*, L. — Százas csapat. — Ein Flug zu ca. 100 St.
« 15. — *Ardea comata*, Pall. — Az első 4 db. — Die ersten 4 St.
« 21. — *Cerchneis vespertina*, L. — 1 ♂.
« 22. — *Merops apiaster*, L. — 20 db. — 20 St.
« 23. — *Ardea garzetta*, L. — 10 db. — 10 St.
« 23. — *Coturnix dactylisonans*, Mey.
« 24. — *Cotile riparia*, L. — 4 db. →K. — 4 St. →O.
« 26. — *Ibis falcinellus*, L. — Az elsők: 35 db. — Die Ersten; 35 St.
« 27. — *Himantopus autumnalis*, Haas. — 2 db. — 2 St.
« 30. — *Hydrochelidon fissipes*, L. — Ezeres csapat. — Flug zu Tausenden.
« 30. — *Turtur auritus*, Gray. — 3 pár. — 3 Paare.
« (végén / Ende) — *Coracias garrula*, L.
Mai 1. — *Ardea minuta*, L.
« 1. — *Spatula clypeata*, L.
« 13. — *Hydrochelidon leucoptera*, Meisn. Többfelé. — Mehrfach.
« 14. — *Muscicapa parva*, L. — ♂.
« 15. — *Hydrochelidon hybrida*, Pall.
« 18. — *Numenius arquatus*, L. — 3 db. — 3 St.
« 22. — *Muscicapa parva*, L. — Még 2 db. Noch 2 St.
« 25. — *Gallinago major*, Gm. — 1 db. — 1 St.

Meszleny Benedek.

(Benedikt von Meßleny).

A M. O. K.-nak 1895 óta rendes megfigyelője *Velenczén* (Székesfehér m.). A megfigyelési terület topografiai helyzetét a *Velenczei tó* és a *dinnyési mocsár* jellemzik. Megfigyeléseit beküldötte 1895 május 26-án.

Seit 1895 ord. Beobachter der U. O. C. in Velencze (Com. Stuhlweißenburg). Das Beobachtungsterrain wird topographisch durch den Velenczeer-See und den Dinnyéser-Sumpf charakterisiert. Seine Beobachtungen hatte er am 26. Mai 1895 eingesendet.

A tavaszi vonulás alkalmával a következő fajok érkezését jegyezte:

Während des Frühjahrszuges notierte er die Ankunft folgender Arten:

Febr. 28. — *Fulica atra*, L. — Hiteles állitás szerint 1 db. — Nach glaubwürdigem Einsagen 1 St.
Mart. 4. — *Motacilla alba*, L. — 1 db. a melegvíznél. — 1 St. bei der Therme.
« 4—6. — *Alauda arvensis*, L. — Nagy csapatban. Ezután hideg idő, s mart. 13-ig nem volt látható. — Großer Flug: dann ungünstige kalte Witterung, und bis zum 13. März sind keine zu sehen.
« 9. — *Anser cinereus*, Mey. — 11 db. Ny →K. — 11 St. von W →O.
« 11. — *Fulica atra*, L. — 24 db. a melegvizen s azóta naponkint érkezik; a legtöbb mart. végén s apr. elején. — 24 St. bei der Therme, seitdem täglicher Zug, die meisten Ende März und Anfang April.
« 11. — *Chaulelasmus streperus*, L. — 3 db. a melegvizen. — 3 St. bei der Therme.
Apr. 8. — *Hydrochelidon fissipes*, L. — 1 db. 1 St.
« 21. — *Turtur auritus*, Gray.
« 22. — *Acrocephalus turdoides*, Mey. — Meglehetős számban; állitólag már előbb itt volt. — In ziemlich großer Anzahl; angeblich schon früher angekommen.
« 24. — *Sylvia curruca*, L.
« 24. — *Sylvia nisoria*, Bechst. — «1 db., de nem egészen biztos, mert május 5-ig többet nem láttam.» — «1 St., dennoch nicht ganz sicher, da ich bis 5. Mai keine gesehen habe.»

Apr. 29. — *Sterna fluviatilis*, Naum. — 2 db. 2 St.
Mai 1. — *Larus minutus*, Pall. — Legalább 300—400 db. volt itt május 10-ig. Mindeſtens 300—400 St. waren hier bis zum 10. Mai.
« 3. — *Locustella fluviatilis*, Wolf.
« 4. — *Oriolus galbula*, L. — («Állitólag már egy héttel előbb itt volt.» — «Angeblich ſchon vor einer Woche angekommen.»)
« 4. — *Sylvia atricapilla*, L. — («Állitólag már előbb itt volt.» — «Angeblich ſchon früher angekommen.»)
« 5. — *Lanius collurio*, L.
« 7. — *Hydrochelidon leucoptera*, Meisn. 10—15 db. — 10—15 St.
« 19. — *Muscicapa parva*, L. — 1 db. — 1 St.
« 25. — *Hydrochelidon hybrida*, Pall. — Az első 2 db. — Die erſten 2 St.

Pfennigberger József.

(Joſef Pfennigberger).

A M. O. K.-nak 1894 óta rendes megfigyelője *Béllyén* (Baranya m.). Megfigyeléseit beküldötte 1895 május 18-án.

Seit 1894 ordentl. Beobachter der U. O. C. in Béllye (Com. Baranya). Seine Beobachtungen hatte er am 18. Mai 1895 eingeſendet.

A tavaszi vonulás alkalmával a következő fajok érkezését jegyezte:

Während des Frühjahrszuges notierte er die Ankunft folgender Arten:

Jan. 7. — *Plectrophanes nivalis*, L. — Egészen febr. 7-éig itt. — Bis zum 7. Feber hier.
« 7. — *Alauda arvensis*, L. — Egy csapat. — Ein Flug.
Mart. 4. — *Alauda arvensis*, L. — Igen sok. Viele.
« 5. — *Sturnus vulgaris*, L. — 6 db. — 6 St.
« 7. — *Motacilla alba*, L.
« 8. — *Gallinago gallinula*, L.
« 8. — *Fulica atra*, L.
« 9. — *Vanellus cristatus*, L.
« 15. — *Columba palumbus*, L.
Mart. 18. — *Scolopax rusticola*, L.
« 20. — *Ficedula rufa*, Bechst.
« 21. — *Upupa epops*, L.
« 21. — *Ruticilla phoenicura*, L.
« 21. — *Circus aeruginosus*, L.
« 24. — *Ciconia alba*, L.
« 25. — *Ardea alba*, L.
« 25. — *Nyctiardea nycticorax*, L.
« 25. — *Hirundo rustica*, L.
« 29. — *Yunx torquilla*, L.
« 29. — *Saxicola oenanthe*, L.
« 29. — *Pratincola rubicola*, L.
Apr. 2. — *Erithacus luscinia*, L.
« 5. — *Cuculus canorus*, L.
« 15. — *Coturnix dactylisonans*, Mey.
« 16 — *Turtur auritus*, Gray.
« 20. — *Caprimulgus europaeus*, L.
« 30. — *Oriolus galbula*, L.
« 30. — *Lanius collurio*, L.
« 30. — *Coracias garrula*, L.
Mai 4. — *Lanius minor*, Gm.
« 9. — *Nisaetus pennatus*, Gm.
« 12. — *Merops apiaster*, L.

Pungur Gyula.

(Julius Pungur).

A M. O. K.-nak 1894 óta rendes megfigyelője *Zilah*-on (Szilágy m.). Megfigyeléseit beküldötte 1895 okt. 25-én.

Seit 1894 ordentl. Beobachter der U. O. C. in Zilah (Com. Szilágy). Seine Beobachtungen hatte er am 25. Oft. 1895 eingeſendet.

A tavaszi vonulás alkalmával a következő fajok érkezését jegyezte:

Während des Frühjahrszuges notierte er die Ankunft folgender Arten:

Mart. 12. — *Columba oenas*, L.
« 15. — *Sturnus vulgaris*, L.
« 15. — *Motacilla alba*, L.
« 18. — *Emberiza miliaria*, L.
« 24. — *Scolopax rusticola*, L.
« 24. — *Alauda arvensis*, L.
Apr. 6. — *Motacilla flava*, L.
« 7. — *Chelidon urbica*, L.
« 12. — *Ciconia alba*, L.
« 12. — *Ruticilla phoenicura*, L.
« 12. — *Hirundo rustica*, L.
« 12. — *Erithacus rubicola*, L.

Apr. 28. — *Cuculus canorus*, L.
« 28. — *Upupa epops*, L.
« 28. — *Turtur auritus*, Gray.
« 28. — *Oriolus galbula*, L.
« 28. — *Erithacus philomela*, Bechst.
Mai 1. — *Caprimulgus europaeus*, L.
« 4. — *Cypselus apus*, L.
« 5. — *Coracias garrula*, L.
« 5. — *Coturnix dactylisonans*, Mey.
« 5. — *Lanius collurio*, L.
« 5. — *Ortigometra crex*, L.
« 5. — *Yunx torquilla*, L.

Stettner Markó.

(Markus Stettner).

A M. O. K.-nak 1895 óta rendes megfigyelője *Felső-Lövőn* (Vas m.). A megfigyelési terület dombvidék, a melyet sok apróbb patak szel át, s egyik közülük egy kisebb mocsarat is alkot. Megfigyeléseit beküldötte 1895 május 11-én.

Seit 1895 ordentl. Beobachter der U. O. C. in Felső-Lövő (Com. Vas). Das Beobachtungsterrain ist eine Hügelgegend, welche durch mehrere kleinere Bäche bewässert wird. Einer dieser Bäche verbreitet sich zu einem kleineren Sumpf. Seine Beobachtungen hatte er am 11. Mai 1895 eingesendet.

A tavaszi vonulás alkalmával a következő fajok érkezését jegyezte:

Während des Frühjahrszuges notierte er die Ankunft folgender Arten:

Mart. 15. — *Motacilla alba*, L.
« 23. — *Ruticilla tithys*, Scop.
« 23. — *Ruticilla phoenicura*, L.
« 23. — *Pratincola rubetra*, L.
« 24. — *Hirundo rustica*, L.
Apr. 6. — *Yunx torquilla*, L.
« 8. — *Anthus pratensis*, L.
« 9. — *Upupa epops*, L.
« 11. — *Cuculus canorus*, L.
« 12. — *Nycticardea nycticorax*, L.
« 13. — *Ciconia alba*, L.
« 16. — *Saxicola oenanthe*, L.
« 17. — *Circus cyaneus*, L.
« 18. — *Muscicapa grisola*, L.
« 21. — *Lanius collurio*, L.

Szüts Béla.

(Béla von Szüts).

A M. O. K.-nak 1894 óta rendes megfigyelője *Tavarnán* (Zemplén m.). Megfigyeléseit beküldötte 1895 jun. 4-én.

Seit 1894 ord. Beobachter der U. O. C. in Tavarna (Com. Zemplén). Seine Beobachtungen hatte er am 4. Juni 1895 eingesendet.

A tavaszi vonulás alkalmával a következő fajok érkezését jegyezte:

Während des Frühjahrszuges notierte er die Ankunft folgender Arten:

Febr. 8. — *Plectrophanes nivalis*, L. — 20—30 db. egy csapatban átvonult. — Ein Flug (ca. 20—30 St.) durchgezogen.
« 19. — *Ampelis garrula*, L. — 8—10 db. az utolsók. — 8—10 St., die Letzten.
Mart. 10. — *Columba oenas*, L.
« 12. — *Motacilla alba*, L.
« 14. — *Scolopax rusticola*, L.
« 14. — *Sturnus vulgaris*, L.
« 18. — *Pratincola rubetra*, L.
« 18. — *Alauda arvensis*, L.
« 19. — *Alauda arborea*, L.
« 25. — *Vanellus cristatus*, L.
« 25. — *Anthus pratensis*, L.
« 28. — *Ciconia alba*, L. — Nagy csapat. Großer Flug. — Extravillan.
« 30. — *Ciconia alba*, L. — Intravillan.
« 30. — *Erithacus rubecula*, L.
« 31. — *Saxicola oenanthe*, L.
Apr. 4. — *Hirundo rustica*, L.
« 4. — *Ruticilla phoenicura*, L.
« 6. — *Cuculus canorus*, L.
« 8. — *Upupa epops*, L.
« 13. — *Yunx torquilla*, L.
« 16. — *Motacilla flava*, L.
« 17. — *Erithacus luscinia*, L.
« 20. — *Chelidon urbica*, L.
Mai 4. — *Turtur auritus*, Gray.
« 6. — *Oriolus galbula*, L.
« 7. — *Coracias garrula*, L.
« 8. — *Lanius minor*, Gm.
« 10. — *Coturnix dactylisonans*, Mey.
« 12. — *Ortigometra crex*, L.

Vadas Jenő.

(Eugen Vadas).

A M. O. K.-nak 1894 óta rendes megfigyelője *Selmeczbányán* (Hont m.). Megfigyeléseit beküldötte 1895 jul. 7-én.

Seit 1894 ord. Beobachter der U. D. C. in Selmeczbánya (Com. Hont). Seine Beobachtungen hatte er am 8. Juli 1895 eingesendet.

A tavaszi vonulás alkalmával a következő fajok érkezését jegyezte:

Während des Frühjahrszuges notierte er die Ankunft folgender Arten:

Mart. 15. — *Motacilla alba*, L.
« 30. — *Columba palumbus*, L.
Apr. 4. — *Caprimulgus europaeus*, L.
« 4. — *Ruticilla tithys*, Scop.
« 7. — *Hirundo rustica*, L.
« 7. — *Scolopax rusticola*, L.
« 12. — *Yunx torquilla*, L.
« 16. — *Cuculus canorus*, L.
« 17. — *Ruticilla phoenicura*, L.
« 21. — *Chelidon urbica*, L.
« 26. — *Cypselus apus*, L.
Mai 1. — *Lanius collurio*, L.

Wachenhusen Antal.

(Anton von Wachenhusen).

A M. O. K.-nak 1894 óta rendes megfigyelője *Székesfehérvár*-ott (Székesfehérvár m.). Megfigyeléseit beküldötte 1895 máj. 13-án.

Seit 1894 ord. Beobachter der U. D. C. in Székesfehérvár (Com. Stuhlweißenburg). Seine Beobachtungen hatte er am 13. Mai 1895 eingesendet.

A tavaszi vonulás alkalmával a következő fajok érkezését jegyezte:

Während des Frühjahrszuges notierte er die Ankunft folgender Arten:

Jan. 11. — *Falco regulus*, Pall.
Febr. 24. — *Philomachus pugnax*, L. — Seregélyes mellett lőttek egyet. — Bei Seregélyes erlegt.
« 24. — *Sturnus vulgaris*, L.
« 25. — *Alauda arvensis*, L.
Mart. 11. — *Cerchneis tinnuncula*, L.
« 13. — *Anthus pratensis*, L.
Mart. 13. — *Motacilla alba*, L.
« 18. — *Columba palumbus*, L. — (in) Moór.
« 18. — *Fulica atra*, L. — (in) Velence. A tavon. — Auf dem See.
« 22. — *Fulica atra*, L. — Az elsők Székesfehérvárott a Sóstón. — Die ersten in Székesfehérvár auf dem Sóstó (Salz-See).
« 25. — *Gallinago scolopacina*, Bp.
« 28. — *Hirundo rustica*, L. — Extravillan.
« 29. — *Totanus calidris*, L.
« 29. — *Ardea cinerea*, L.
Apr. 1. — *Saxicola oenanthe*, L.
« 1. — *Ruticilla phoenicura*, L.
« 1. — *Ortigometra porzana*, L.
« 1. — *Gallinago gallinula*, L.
« 2. — *Ciconia alba*, L.
« 3. — *Hirundo rustica*, L. — Intravillan.
« 3. — *Chelidon urbica*, L. — Extravillan.
« 4. — *Chelidon urbica*, L. — Intravillan.
« 9. — *Ardea purpurea*, L.
« 11. — *Yunx torquilla*, L.
« 11. — *Upupa epops*, L.
« 12. — *Pandion haliaetus*, L. — (in) Lovasberény.
« 21. — *Cuculus canorus*, L.
« 21. — *Acrocephalus turdoides*, Mey.
« 24. — *Coturnix dactylisonans*, Mey.
« 24. — *Ortigometra crex*, L.
Mai 2. — *Oriolus galbula*, L.
« 2. — *Lanius minor*, Gm.
« 4. — *Coracias garrula*, L.

Az itt felsorolt rendes megfigyelőkön kívül a M. O. K. egyes magánosoktól is kapott adatokat, a melyeket alább közlünk.

Außer den hier erwähnten ord. Beobachtern erhielt die U. D. C. auch von einzelnen Privaten einige Beobachtungen, welche hier continuell gegeben werden.

Gaal Gaston.

(Gaston von Gaal).

Mart. 1. — *Sturnus vulgaris*, L. — (in) Sziget-Szt-Miklós. — (Com. Pest.)

Mart. 14. — *Scolopax rusticola*, L. — (in) Büsü (Com. Somogy).
« 15. — *Ampelis garrula*, L. — (in) Budapest. — Sok száz a Városligetben a Park-club cseltis-fáin.
« 17. — *Ampelis garrula*, L. — 50—60 db. ugyanott. — 50—60 St. ebendort.
« 25. — *Scolopax rusticola*, L. — (in) Sziget-Szt-Miklós.
« 28. — *Hirundo rustica*, L. — (in) Sziget-Szt-Miklós. — 28 db. — Ca. 28 St.
« 30. — *Ciconia alba*, L. — (in) Sziget-Szt-Miklós.
Apr. 1. — *Upupa epops*, L. — (in) Sziget-Szt-Miklós.
« 3. — *Gallinula chloropus*, L. — (in) Sziget-Szt-Miklós.
« 14. — *Erithacus luscinia*, L. — (in) Lelle (Com. Somogy).
« 14. — *Sylvia atricapilla*, L. — (in) Lelle. Lehet, hogy már előbb is itt volt. — Möglich, daß schon früher hier gewesen.
« 25. — *Coracias garrula*, L. — (in) Lelle.

Kiss Elemér.

(Elemér von Kiss).

Mart. 13. — *Columba palumbus*, L. — (in) Magyar-Gencs. (Com. Vas.)
« 15. — *Vanellus cristatus*, L. — U. o. — Ebendort.
« 20. — *Motacilla alba*, L. — Dtto.
« 21. — *Ciconia alba*, L. — Dtto.
« 28. — *Hirundo rustica*, L. — Dtto.
Apr. 8. — *Erithacus luscinia*, L. — Dtto.
« 21. — *Coracias garrula*, L. — Dtto.
« 30. — *Coturnix dactylisonans*, Mey. — Dtto.

Kotsis Gyula.

(Julius von Kotsis).

Mart. 3. — *Columba palumbus*, L. — (in) Hegykő (Com. Sopron).
« 3. — *Columba oenas*, L. — (in) Hegykő (Com. Sopron).
« 3. — *Alauda arvensis*, L. — (in) Hegykő (Com. Sopron).

Lendl Adolf dr.

(Dr. Adolf Lendl).

Febr. 17. — *Syrnium uralense*, Pall. — (in) Sajó-Gömör (Com. Gömör).
« 17. — *Falco regulus*, Pall. — (in) Tata (Com. Komárom).
« 18. — *Plectrophanes nivalis*, L. — (in) Eszterháza (Com. Sopron).
« 19. — *Ampelis garrula*, L. — Egy hét óta az ország minden részéből. — Seit einer Woche aus dem ganzen Lande erhalten.
« 20. — *Syrnium uralense*, Pall. — (in) Ungvár (Com. Ung).
Mart. 1. — *Hierofalco sacer*, Gm. — (in) Kécsa (Com. Torontál).
« 3. — *Sturnus vulgaris*, L. — (in) Pozsony és (und in) Diószeg (Com. Pozsony).
« 6. — *Mergus albellus*, L. — (in) Drávatorok (Com. Baranya).
« 9. — *Pratincola rubicola*, L. — (in) Kécsa.
« 11. — *Sturnus vulgaris*, L. — (in) Pécs.
« 12. — *Mergus albellus*, L. — (in) Ujvidék (Com. Bács).
« 12. — *Philomachus pugnax*, L. — (in) Ujvidék.
« 13. — *Mergus merganser*, L. — (in) Galgócz (Com. Nyitra).
« 18. — *Mergus merganser*, L. — (in) Nagy-Atád (Com. Somogy).
« 19. — *Sturnus vulgaris*, L. — (in) Budapest.
« 23. — *Vanellus cristatus*, L. — (in) Kécsa (Com. Torontál).
« 23. — *Pratincola rubicola*, L. — (in) Kécsa (Com. Torontál).
« 24. — *Ortygometra porzana*, L. — (in) Ujvidék.
« 25. — *Vanellus cristatus*, L. — (in) Tata.
« 25. — *Vanellus cristatus*, L. — (in) Bogdán-Luhi (Com. Mármaros).
« 25. — *Anthus aquaticus*, L. — (in) Ungvár.
« 26. — *Accentor collaris*, Scop. — (in) Borsod-Apátfalva.
« 26. — *Erithacus cyaneculus*, Wolf. — (in) Bocsár (Com. Torontál).
« 30. — *Numenius tenuirostris*, Vieill. — (in) Ungvár.

Apr. 7. — *Ficedula trochilus*, L. — (in) Diós-Jenő (Com. Nógrád).
« 7. — *Nycticardea nycticorax*, L. — (in) Kastélyos-Dombó (Com. Somogy).
« 10. — *Yunx torquilla*, L. — (in) Jánosháza (Com. Zala).
Mai 7. — *Limicola pygmaea*, Koch. — (in) Valla (Com. Mosony).
« 17. — *Anthus cervinus*, Pall. — (in) Eszterháza (Com. Sopron).
Jun. 2. — *Pastor roseus*, L. — (in) Perjámos (Com. Torontál).
« 8. — *Pastor roseus*, L. — (in) Kunhegyes (Com. Jász-N.-K.-Szolnok).

Linder Károly.

(Karl Linder).

Mart. 27. — *Hirundo rustica*, L. — (in) Szarvas (Com. Békés).

Madarász Gyula dr.

(Dr. Julius von Madarász).

Apr. 5. — *Muscicapa atricapilla*, L. — (in) Budapest.
« 12. — *Saxicola oenanthe*, L. — (in) Bojár (Com. Pest).
« 12. — *Ruticilla phoenicura*, L. — Dtto.
« 12. — *Sylvia curruca*, L. — Dtto.
« 12. — *Anthus campestris*, L. — Dtto.
« 14. — *Philomachus pugnax*, L. — (in) Fülöpszállás (Com. Pest).

Őry Aladár.

(Aladár von Őry).

Febr. 25. — *Plectrophanes nivalis*, L. — (in) Zöldes (Com. Arad). — 4 db. csapat. — Ein Flug ca. 4 St.

Pojlák József.

(Josef von Pojlák).

Mart. 2. — *Sturnus vulgaris*, L. — (in) Szilágy-Cseh (Com. Szilágy).
Mart. 18. — *Motacilla alba*, L. — (in) Szilágy-Cseh (Com. Szilágy).
« 20. — *Scolopax rusticola*, L. — (in) Szilágy-Cseh (Com. Szilágy).
Apr. 1. — *Ardea cinerea*, L. — (in) Szilágy-Cseh (Com. Szilágy).

Wartha Vincze dr.

(Dr. Vincenz von Wartha).

Mart. 17. — *Vanellus cristatus*, L. — (in) Aquincum (Com. Pest).
« 17. — *Bucephala clangula*, L. — (in) Budapest.
« 17. — *Emberiza miliaria*, L. — (in) Budapest.
« 19. — *Sturnus vulgaris*, L. — (in) Aquincum.
« 19. — *Motacilla alba*, L. — (in) Aquincum.
« 19. — *Motacilla flava*, L. — (in) Aquincum.
« 30. — *Hirundo rustica*, L. — (in) Budapest.
Apr. 7. — *Ciconia alba*, L. — (in) Kelenföld (Com. Pest). — Egy óriás csapat (ca. 500—600 db.) jött DK-ről s —›É-nak el. — Ein Flug von ca. 500—600 St. kam von SO und zog gegen —›N.

Wachsmann János.

(Johann Wachsmann).

Jan. 9. — *Sturnus vulgaris*, L. — (in) Pápa (Com. Veszprém).
« 11. — *Gallinago gallinula*, L. — (in) Pápa (Com. Veszprém).
Febr. 13—14. *Ampelis garrula*, L. — (in) Pápa (Com. Veszprém).
Mart. ? — *Pastor roseus*, L. — (in) Almás puszta (Bakony).
« 30. — *Ciconia alba*, L. — (in) Pápa.
« 30. — *Hirundo rustica*, L. — (in) Pápa.

MÁSODIK RÉSZ.

Feldolgozás.

A feldolgozás rendje a tavalyi marad. Először a megfigyelő-állomásokat adjuk, lehetőleg pontos földirati s tengerszinfeletti fekvéseikkel; azután fajonkint kritikailag dolgozzuk fel az idei vonulási adatokat; majd kiemeljük, úgy mint tavaly, az idei vonulás jellemző jelenségeit.

Csakis a megfigyelő-állomások sorrendjére vonatkozólag állott be a tavalyihoz képest némi változás, a melyet az alábbiakban indokolunk. Tavaly az állomásokat tisztán csak a dél-északi fekvés sorrendjében sorakoztattuk. Tekintve azonban azt a körülményt, hogy a csoportosítás ezen módszerénél a kelet-nyugati fekvés viszonya, illetve hatása teljesen elvész, mert igen sokszor előfordult, hogy néhány ″-nyi é. sz. különbség miatt a legkeletibb s a legnyugatibb pontok kerültek közvetlen egymás mellé, czélszerűbbnek találtam azt a beosztást, a mely fél fokról fél fokra az északi szélességek rendjét követi ugyan, de ezen fél foknyi széles, s szalaghoz hasonló zónákon belül a nyugat →keleti fekvés sorrendjében sorakoztatja az állomásokat. Ez az eljárás úgy a fokozatos északfelé haladás, mint a nyugat-keleti fekvés hatását feltünteti, s a mi fő, az egymáshoz közel fekvő helyek adatait hozza egymás mellé, a mi a vonulásról mindenesetre egyöntetübb s tisztább képet nyujt. Különösen ott van ennek az eljárásnak jelentősége, a hol viszonylag nagyszámu adatokat kell egymáshoz hasonlítanunk, a mint például a *Ciconia alba* és *Hirundo rustica*-nál történni fog.

Ezeknek előrebocsátása után áttérhetünk az idei magyarországi megfigyelő-állomások kimutatására.

Zweiter Theil.

Bearbeitung.

Die Art der Bearbeitung bleibt die Vorjährige. Wir geben zuerst die Beobachtungsstationen, sammt ihrer möglichst pünktlichen geographischen und hypsometrischen Bestimmung; dann in der Reihenfolge der einzelnen Vogelarten die kritische Bearbeitung der heurigen Zugsdaten; endlich versuchen wir die Beleuchtung aller charakteristischen Erscheinungen des heurigen Frühjahrszuges.

Nur das Nacheinander der Beobachtungsstationen betreffend, muß ich die Aufmerksamkeit auf eine Veränderung lenken, welche ich, wie folgt, zu begründen versuche. Im vorigen Jahr haben wir die Beobachtungsstationen ausschließlich nach ihrer süd-nördlichen Lage geordnet. Wenn wir aber auf jenen Umstand hinweisen, daß bei dieser erwähnten Methode der Gruppierung, die Verhältnisse, resp. die Wirkungen der west-östlichen Lage gänzlich verloren gehen, weil es sehr oft vorgekommen ist, daß wegen einiger ″ N. B. Unterschied ganz entgegengesetzt liegende westliche und östliche Punkte neben einander geriethen, so fand ich jene Eintheilung für zweckmäßiger, welche die süd-nördliche Reihenfolge zwar beibehält, jedoch von halben Grad zu halben Grad fortschreitend, innerhalb der so entstehenden Zonen die Beobachtungsstationen nach ihren west →östlichen Lagen folgen läßt. Dieses Vorgehen bringt sowohl die Wirkung der süd-nördlichen, als auch jene der west-östlichen Verhältnisse zur Geltung, und was die Hauptsache ist, es bringt die Daten der einander wirklich nahe liegenden Stationen zusammen, wodurch wir unbedingt ein gleichmäßigeres und helleres Bild des Zuges erhalten können. Die Bedeutung dieses Verfahrens tritt besonders dort in den Vordergrund, wo wir eine verhältnißmäßig große Anzahl von Daten zu vergleichen haben, wie dies zum Beispiel bei Ciconia alba und Hirundo rustica heuer geschehen wird.

Nach Voranschickung dieser Bemerkungen mögen nun die Beobachtungsstationen selbst folgen:

A magyarországi madártani megfigyelő állomások jegyzéke az 1895. év tavaszán

Ungarns ornith. Beobachtungs-Stationen im Frühjahre des Jahres 1895:

D. (S.) → É. (N.).

I. Zóna. — I. Zone.

A 44°30′—45° é. sz. között. — Zwischen 44°30′—45° N. B.

Legdélibb pont: Südlichster Punkt: 44°38′40″ é. sz. N. B.
Legészakibb pont: Nördlichster Punkt: 44°54′12″ é. sz. N. B.

Hrtkovci	82 m.	44°53′— É. sz. (N. B.) 37°26′—″ K. h. (Ö. L.)		Com. Szerém.
Kupinovo	78 m.	44°42′25″ 37°43′—	«	« Com. Szerém.
Panesova	79 m.	44°52′12″ 38°18′22″	«	« Com. Torontál.
Temes-Kubin	82 m.	44°44′50″ 38°38″30′	«	« Com. Temes.
Deliblát	93 m.	44°50′10″ 38°42′ 5″	«	« Com. Temes.
Fehértemplom	97—141 m.	44°54′12″ 39° 5′30″	«	« Com. Temes.
Berzászka	81 m.	44°38′40″ 39°37′10″	«	« Com. Krassó-Szörény.
Dalboseez	254 m.	44°51′21″ 39°37′25″	«	« Com. Krassó-Szörény.
Ogradina	58—249 m.	44°40′— 39°59′—	«	« Com. Krassó-Szörény.
Herkulesfürdő	153—600 m.	44°53′13″ 40° 5′51″	«	« Com. Krassó-Szörény.

II. Zóna. — II. Zone.

A 45°—45°30′ é. sz. között. — Zwischen 45°—45°30′ N. B.

Legdélibb pont: Südlichster Punkt: 45° 4′20″ é. sz. N. B.
Legészakibb pont: Nördlichster Punkt: 45°30′—″ é. sz. N. B.

Ogulin	323 m.	45°16′—″ É. sz. (N. B.) 32°53′25″ K. h. (Ö. L.)		Com. Fiume.
Lipovljani	143 m.	45°24′— 34°33′30″	«	« Com. Pozsega.
Jasenovácz	94 m.	45°16′20″ 34°34′30″	«	« Com. Pozsega.
Uj-Gradiska	129 m.	45°15′40″ 35° 2′45″	«	« Com. Pozsega.
Županja	86 m.	45° 4′20″ 36°22′—	«	« Com. Szerém.
Vinkovce	90 m.	45°17′20″ 36°29′—	«	« Com. Szerém.
Nemci	90 m.	45° 8′30″ 36°42′—	«	« Com. Szerém.

Lipovác	83 m.	45° 3′25″ É. sz. (N. B.) 36°44′30″ K. h. (Ö. L.)		Com. Szerém.
Morovič	85 m.	45°30′— 36°53′—	«	« Com. Szerém.
Adasevce	84 m.	45° 5′— 36°53′20″	«	« Com. Szerém.
Palánka	83 m.	45°15′10″ 37° 4′—	«	« Com. Bács.
Ujvidék	84 m.	45°15′35″ 37°30′36″	«	« Com. Bács.
Nagy-Becskerek	83 m.	45°22′53″ 38° 3′27″	«	« Com. Torontál.
Denta	93 m.	45°21′30″ 38°55′—	«	« Com. Temes.
Temes-Szlatina	315 m.	45°15′42″ 39°56′46″	«	« Com. Temes.

III. Zóna. — III. Zone.

A 45°30′—46° é. sz. között. — Zwischen 45°30′—46° N. B.

Legdélibb pont: Südlichster Punkt: 45°30′20″ é. sz. N. B.
Legészakibb pont: Nördlichster Punkt: 45°57′40″ é. sz. N. B.

Brlog	220—293 m.	45°37′40″ É. sz. (N. B.) 33° 3′15″ K. h. (Ö. L.)		Com. Zágráb.
Rajič	118 m.	45°54′— 34°23′—	«	« Com. Belovár-Körös.
Kastélyos-Dombó	109 m.	45°57′20″ 35°17′—	«	« Com. Somogy.
Béllye	87 m.	45°36′14″ 36°24′29″	«	« Com. Baranya.
Drávafok	88 m.	45°35′— 36°32′30″	«	« Com. Baranya.
Bezdán	91 m.	45°51′21″ 36°35′27″	«	« Com. Bács.
Apatin	86 m.	45°40′21″ 36°39′—	«	« Com. Bács.
Doroszló	91 m.	45°36′30″ 36°51′30″	«	« Com. Bács.
Bocsár	85 m.	45°44′— 37°57′—	«	« Com. Torontál.
Kécsa	81 m.	45°45′— 38°30′—	«	« Com. Torontál.
Csákova	83 m.	45°31′— 38°47′30″	«	« Com. Temes.
Liget	88 m.	45°36′— 38°53′—	«	« Com. Temes.
Vadászerdő	97 m.	45°46′53″ 38°56′15″	«	« Com. Temes.

Unip	91 m.	45°39′30″ 39°— 15″	É. sz. (N. B.) K. h. (Ö. L.)	Com. Temes.
Temes-Rékás	106 m.	45°48′— 39°10′ 7″	«	«	Com. Temes.
Buziás	128 m.	45°39′— 39°16′20″	«	«	Com. Temes.
Izgár	131 m.	45°32′45″ 39°16′25″	«	«	Com. Krassó-Szörény.
Jerszeg	131 m.	45°30′30″ 39°17′15″	«	«	Com. Krassó-Szörény.
Vernes	152 m.	45°30′20″ 39°19′—	«	«	Com. Krassó-Szörény.
Kiszetó	110 m.	45°45′27″ 39°24′—	«	«	Com. Temes.
Bálincz	125 m.	45°48′56″ 39°31′25″	«	«	Com. Krassó-Szörény.
Dobrest	350 m.	45°53′24″ 39°36′14″	«	«	Com. Krassó-Szörény.
Szudriás	147 m.	45°47′17″ 39°41′49″	«	«	Com. Krassó-Szörény.
Padurány	161 m.	45°52′42″ 39°43′42″	«	«	Com. Krassó-Szörény.
Poverzsina	168 m.	45°53′12″ 39°48′15″	«	«	Com. Krassó-Szörény.
Furdia	214 m.	45°44′35″ 39°49′40″	«	«	Com. Krassó-Szörény.
Facset	162 m.	45°51′24″ 39°50′25″	«	«	Com. Krassó-Szörény.
Kossova	196 m.	45°51′12″ 39°58′48″	«	«	Com. Krassó-Szörény.
Ohába-Bisztra	271 m.	45°30′39″ 40°— 43″	«	«	Com. Krassó-Szörény.
Vajda-Hunyad	220—381 m.	45°45′16″ 40°33′49″	«	«	Com. Hunyad.
Déva	184 m.	45°53′ 2″ 40°34′18″	«	«	Com. Hunyad.
Réa	360 m.	45°34′25″ 40°34′20″	«	«	Com. Hunyad.
Szászváros	224—340 m.	45°50′22″ 40°51′52″	«	«	Com. Hunyad.
Ausel [1]	Ca. 700—800 m.	Ca.	45°50′— 41°— 3′—	«	«	Com. Hunyad.
Oasa [2]	Ca. 700—800 m.	Ca.	45°50′— 41°— 3′—	«	«	Com. Hunyad.

[1] [2] Havasi helyek Kudzsir határában, melyeknek, miután a katonai térképen nincsenek, sem földrajzi fekvése, sem tengersz. magassága nem volt meghatározható. — Berg-Niederlaſſungen neben Kudzsir, welche auf der Special-Karte nicht zu finden ſind, demnach weder die geographiſche noch die hypſometriſche Lage pünktlich zu beſtimmen war.

Gilcság *	Ca. 700—800 m.	Ca.	45° 50′— É. sz. (N. B.) 41° 3′— K. h. (Ö. L.)	Com. Hunyad.
Magura *	Ca. 1300 m.	Ca.	45° 50′— 41° 3′— « «	Com. Hunyad.
Prigona *	Ca. 1513 m.	Ca.	45° 50′— 41° 3′— « «	Com. Hunyad.
Kudzsir	322—670 m.		45°50′50″ 41° 3′23″ « «	Com. Hunyad.
Szászsebes	263 m.		45° 57′40″ 41°14′— « «	Com. Hunyad.
Sugág	461 m.		45°45′20″ 41°18′ 3″ « «	Com. Szeben.
Bisztra	1321 m.		45° 40′25″ 41°21′40″ « «	Com. Szeben.
Felső-Porumbák	479 m.		45°42′56″ 42° 8′21″ « «	Com. Szeben.
Kercisora	491 m.		45°43′45″ 42°15′— « «	Com. Fogaras.
Alsó-Vist	426 m.		45°47′30″ 42°23′30″ « «	Com. Fogaras.
Vajda-Récse	553 m.		45°44′— 42°36′30″ « «	Com. Fogaras.
Fogaras	430 m.		45°50′36″ 42°38′ 9″ « «	Com. Fogaras.
Felmér	485 m.		45°55′50″ 42°40′40″ « «	Com. Nagy-Küküllő.
Sárkány	Ca. 470 m.		45°50′— 42°48′30″ « «	Com. Fogaras.
Hidvég	510 m.		45°50′20″ 43°15′30″ « «	Com. Háromszék.
Sepsi-Sz.-György	542 m.		45°52′ 9″ 43°27′32″ « «	Com. Háromszék.
Nagy-Borosnyó	564 m.		45°48′ 2″ 43°40′30″ « «	Com. Háromszék.
Kovászna	560 m.		45°50′45″ 43°50′— « «	Com. Háromszék.

IV. Zóna. — IV. Zone.

A 46°—46°30′ é. sz. között. — Zwischen 46°—46°30′ N. B.

Legdélibb pont: Südlichster Punkt: 46°—′ 9″ é. sz. N. B.
Legészakibb pont: Nördlichster Punkt: 46°27′40″ é. sz. N. B.

Nagy-Kanizsa	160 m.		46°27′25″ É. sz. (N. B.) 34°39′38″ K. h. (Ö. L.)	Com. Zala.
Nagy-Atád	130 m.		46°13′40″ 35° 1′40″ « «	Com. Somogy.

* L. a jegyzetet a 44. lapon.

Kaposvár	142 m.	46°21′24″ É. sz. (N. B.) 35°27′18″ K. h. (Ö. L.)		Com. Somogy.
Büsü	156 m.	46°27′40″ 35°38′—	«	« Com. Somogy.
Pécs	160 m.	46° 4′30″ 35°54′—	«	« Com. Baranya.
Pécsvárad	259 m.	46° 9′30″ 36° 5′—	«	« Com. Baranya.
Szegszárd	110 m.	46°21′10″ 36°22′—	«	« Com. Tolna.
Madarász-tó *	93 m.	46°11′— 37°35′40″	«	« Com. Csongrád.
Horgos	87 m.	46° 9′— 37°38′—	«	« Com. Csongrád.
Szeged	84 m.	46°15′— 37°49′—	«	« Com. Csongrád.
Deszk	83 m.	46°13′— 37°54′50″	«	« Com. Csongrád.
Apátfalva	89 m.	46°10′15″ 38°14′27″	«	« Com. Csanád.
Perjámos	97 m.	46° 2′45″ 38°32′—	«	« Com. Torontál.
Pécska	102 m.	46° 9′48″ 38°44′48″	«	« Com. Arad.
Csála {Erdészlak / Jägerhaus}	105 m.	46°10′30″ 38°49′—	«	« Com. Arad.
Paulis	125—322 m.	46° 7′ 6″ 39°15′27″	«	« Com. Arad.
Radna	124—153 m.	46° 5′36″ 39°21′—	«	« Com. Arad.
Pankota	110 m.	46°19′50″ 39°21′30″	«	« Com. Arad.
Lippa	208 m.	46° 5′27″ 39°21′33″	«	« Com. Temes.
Sistarovecz	245 m.	46°— 45″ 39°24′12″	«	« Com. Temes.
Dorgos	245 m.	46° 3′ 2″ 39°30′ 3″	«	« Com. Temes.
Boros-Jenő	111 m.	46°25′45″ 39°31′—	«	« Com. Arad.
Bokszeg	126 m.	46°25′10″ 39°36′30″	«	« Com. Arad.
Berzova	150—250 m.	46° 7′ 6″ 39°39′—	«	« Com. Arad.
Buttyin	146 m.	46°19′30″ 39°47′—	«	« Com. Arad.

* Középvonal. — Mittellinie.

Tótvárad	189—270 m.	46°— 30″ É. sz. (N. B.) 39°49′27″ K. h. (Ö. L.)		Com. Arad.
Zöldes	212 m.	46°13′50″ 40°— 25″	«	« Com. Arad.
Gurahoncz	177 m.	46°16′20″ 40°— 25″	«	« Com. Arad.
Valyemare	283 m.	46°19′10″ 40° 1′30″	«	« Com. Arad.
Mermesd	310 m.	46°18′30″ 40°14′—	«	« Com. Arad.
Pojenár	267 m.	46°14′20″ 40°16′—	«	« Com. Arad.
Felső-Vidra	715 m.	46°21′30″ 40°29′57″	«	« Com. Torda-Aranyos.
Csertés	1002 m.	46°24′50″ 40°40′30″	«	« Com. Torda-Aranyos.
Topánfalva	540—900 m.	46°21′56″ 40°43′22″	«	« Com. Torda-Aranyos.
Abrudbánya	600 m.	46°16′30″ 40°44′—	«	« Com. Alsó-Fehér.
Bisztra	563—900 m.	46°22′30″ 40°46′20″	«	« Com. Torda-Aranyos.
Zalatna	440—630 m.	46° 6′42″ 40°53′38″	«	« Com. Torda-Aranyos.
Offenbánya	471—800 m.	46°22′53″ 40°56′57″	«	« Com. Torda-Aranyos.
Rakató (= Reketó)	Ca. 800 m.	46° 2′— 40°59′40″	«	« Com. Alsó-Fehér.
Benedek	315 m.	46°13′— 41°15′30″	«	« Com. Alsó-Fehér.
Nagy-Enyed	270 m.	46°18′36″ 41°28′16″	«	« Com. Alsó-Fehér.
Székely-Udvarhely	508 m.	46°18′19″ 42°57′43″	«	« Com. Udvarhely.
Csik-Szereda	670 m.	46°21′46″ 43°27′56″	«	« Com. Csik.
Csik-Sz.-Márton	688 m.	46°16′— 43°36′20″	«	« Com. Csik.
Kézdi-Vásárhely	570 m.	46°— 9″ 43°48′23″	«	« Com. Háromszék.
Bereczk	592 m.	46° 2′44″ 43°58′10″	«	« Com. Háromszék.

V. Zóna. — V. Zone.

A 46°30′—47° é. sz. között. — Zwischen 46°30′—47° N. B.

Legdélibb pont: Südlichster Punkt: 46°30′15″ é. sz. N. B.
Legészakibb pont: Nördlichster Punkt: 46°58′10″ K. h. Ö. L.

Szent-Gothárd	232 m.	46°57′18″ É. sz. (N. B.) 33°56′27″ K. h. (Ö. L.)		Com. Vas.
Alsó-Lendva	162—300 m.	46°33′59″ 34° 7′ 8″	«	« Com. Zala.
Zala-Egerszeg	156 m.	46°50′43″ 34°30′46″	«	« Com. Zala.
Keszthely	132 m.	46°46′17″ 34°*54′30″	«	« Com. Zala.
Tapolcza	126 m.	46°52′53″ 35° 6′30″	«	« Com. Zala.
Lelle	116 m.	46°47′— 35°22′—	«	« Com. Somogy.
Igal	176 m.	46°32′12″ 35°36′12″	«	« Com. Somogy.
Kalocsa	97 m.	46°31′12″ 36°38′33″	«	« Com. Pest.
Kis-Harta	98 m.	46°41′30″ 36°41′35″	«	« Com. Pest.
Bojár pa.	97 m.	46°44′20″ 36°42′30″	«	« Com. Pest.
Fülöpszállás	98 m.	46°49′15″ 36°54′15″	«	« Com. Pest.
Szarvas	85 m.	46°51′50″ 38°13′—	«	« Com. Békés.
Orosháza	91 m.	46°33′30″ 38°20′—	«	« Com. Békés.
Albák	716 m.	46°30′15″ 40°36′30″	«	« Com. Torda-Aranyos.
Béles	932 m.	46°39′45″ 40°41′50″	«	« Com. Kolos.
Dobrus	1110 m.	46°36′35″ 40°43′30″	«	« Com. Kolos.
Marisel	1199 m.	46°39′41″ 40°47′53″	«	« Com. Kolos.
Magura	Ca. 1300 m.	46°38′10″ 40°48′—	«	« Com. Kolos.
Gyalu	413—600 m.	46°45′21″ 41° 3′19″	«	« Com. Kolos.
Kolozsvár	349 m.	46°46′14″ 41°15′26″	«	« Com. Kolos.
Torda	391 m.	46°34′30″ 41°27′—	«	« Com. Torda-Aranyos.

* Tavaly hibásan volt 35°-nak irva. — Voriges Jahr war fehlerhaft 35° angegeben.

Monor	479 m.	46°57′—	É. sz. (N. B.)	Com. Beszterecze-Naszód.
		42°21′—	K. h. (Ö. L.)	
Szász-Régen	398 m.	46°46′45″	« «	Com. Maros-Torda.
		42°22′10″		
Görgény-Sz.-Imre	421—700 m.	46°46′28″	« «	Com. Maros-Torda.
		42°31′ 9″		
Üvegesür	544—800 m.	46°50′12″	« «	Com. Maros-Torda.
		42°36′ 4″		
Isztiesó	Ca. 1000 m. Ca.	46°50′—	« «	Com. Maros-Torda.
		42°42′—		
Alsó-Fancsal	606 m.	46°45′15″	« «	Com. Maros-Torda.
		42°45′20″		
Palota-Ilva	Ca. 800 m.	46°57′15″	« «	Com. Maros-Torda.
		42°47′50″		
Felső-Fancsal	1200 m.	46°48′30″	« «	Com. Maros-Torda.
		42°50′30″		
Gödemesterháza	950 m.	46°58′10″	« «	Com. Maros-Torda.
		42°51′40″		

VI. Zóna. — VI. Zone.

A 47°—47°30′ é. sz. között. — Zwischen 47°—47°30′ N. B.

Legdélibb pont: Südlichster Punkt: 47°—′48″ é. sz. N. B.
Legészakibb pont: Nördlichster Punkt: 47°28′—″ é. sz. N. B.

Felső-Lövő	350—410 m.	47°21′20″	É. sz. (N. B.)	Com. Vas.
		33°52′30″	K. h. (Ö. L.)	
Kőszeg	274 m.	47°23′30″	« «	Com. Vas.
		34°12′30″		
Haraszti	210 m.	47° 3′—	« «	Com. Vas.
		34°13′—		
Körmend	193 m.	47°— 48″	« «	Com. Vas.
		34°16′ 9″		
Szombathely	221 m.	47°13′48″	« «	Com. Vas.
		34°17′21″		
Csepreg	180 m.	47°24′15″	« «	Com. Sopron.
		34°22′30″		
Zala-Erdőd	152 m.	47° 3′20″	« «	Com. Zala.
		34°48′20″		
Jánosháza	149 m.	47° 7′30″	« «	Com. Zala.
		34°50′—		
Magyar-Gencs	130 m.	47°22′30″	« «	Com. Vas.
		34°57′30″		
Pápa	154 m.	47°19′40″	« «	Com. Veszprém.
		35° 8′—		
Almai puszta	491 m.	47°17′15″	« «	Com. Veszprém.
		35°28′—		
Moór	203 m.	47°22′30″	« «	Com. Székesfehér.
		35°52′40″		

Székesfehérvár	111 m.	47°11′24″ É. sz. (N. B.) 36° 4′40″ K. h. (Ö. L.)		Com. Székesfehér.
Pákozd	113 m.	47°12′50″ 36°13′—	«	« Com. Székesfehér.
Lovasberény	158 m.	47°18′40″ 36°13′20″	«	« Com. Székesfehér.
Seregélyes	111 m.	47° 6′30″ 36°14′40″	«	« Com. Székesfehér.
Sukoró	180 m.	47°14′30″ 36°16′20″	«	« Com. Székesfehér.
Agárd	120 m.	47° 9′— 36°17′—	«	« Com. Székesfehér.
Nadap	201 m.	47°15′35″ 36°17′—	«	« Com. Székesfehér.
Velence	114 m.	47°14′30″ 36°18′35″	«	« Com. Székesfehér.
Pettend	Ca. 120 m.	47°15′50″ 36°23′20″	«	« Com. Székesfehér.
Kelenföld	Ca. 110 m.	47°28′— 36°41′30″	«	« Com. Pest.
Sziget-Sz.-Miklós	102 m.	47°21′— 36°43′—	«	« Com. Pest.
Kunhegyes	92 m.	47°22′— 38°18′—	«	« Com. J.-N.-K.-Szolnok.
Turkeve	88 m.	47° 6′25″ 38°24′25″	«	« Com. J.-N.-K.-Szolnok.
Zilah	267 m.	47°10′48″ 40°43′30″	«	« Com. Szilágy.
Nyirsid	284 m.	47°13′50″ 40°47′10″	«	« Com. Szilágy.
Szilágy-Cseh	232 m.	47°24′40″ 40°51′—	«	« Com. Szilágy.
Deés	251 m.	47° 8′36″ 41°32′45″	«	« Com. Szolnok-Doboka.
Bethlen	Ca. 250 m.	47°10′45″ 41°51′—	«	« Com. Szolnok-Doboka.
Makód	329—450 m.	47°15′53″ 41°58′—	«	« Com. Besztereze-Naszód.
Mititei	Ca. 400 m.	47°17′— 41°59′—	«	« Com. Besztereze-Naszód.
Telcs	Ca. 400 m.	47°26′— 42° 4′—	«	« Com. Besztereze-Naszód.
Naszód	326—600 m.	47°17′14″ 42° 4′13″	«	« Com. Besztereze-Naszód.
Kis-Rebra	332 m.	47°17′15″ 42° 7′—	«	« Com. Besztereze-Naszód.
Nagy-Rebra	376 m.	47°19′40″ 42°10′—	«	« Com. Besztereze-Naszód.

Neposz	361—600 m.	47°16′34″ É. sz. (N. B.) 42°12′32″ K. h. (Ö. L.)		Com. Besztercze-Naszód.
Román-Budak	530 m.	47° 3′40″ 42°19′30″	« «	Com. Besztercze-Naszód.
Oláh-Sz.-György	490—800 m.	47°22′18″ 42°20′15″	« «	Com. Besztercze-Naszód.
Borgó-Prund	462 m.	47°13′14″ 42°23′19″	« «	Com. Besztercze-Naszód.
Majer	560—800 m.	47°24′11″ 42°24′15″	« «	Com. Besztercze-Naszód.
Less	734—899 m.	47°18′47″ 42°24′53″	« «	Com. Bihar.
Magura	550—600 m.	47°22′25″ 42°28′40″	« «	Com. Besztercze-Naszód.
Maros-Borgó	600—700 m.	47°12′40″ 42°31′45″	« «	Com. Besztercze-Naszód.
Nagy-Ilva	600—900 m.	47°21′50″ 42°32′32″	« «	Com. Besztercze-Naszód.
Uj-Radna	Ca. 600 m.	47°26′25″ 42°33′25″	« «	Com. Besztercze-Naszód.

VII. Zóna. — VII. Zone.

A 47°30′—48° é. sz. között. — Zwischen 47°30′—48° N. B.

Legdélibb pont: Südlichster Punkt: 47°30′40″ é. sz. N. B.
Legészakibb pont: Nördlichster Punkt: 47°56′50″ é. sz. N. B.

Szarvkő	269 m.	47°52′40″ É. sz. (N. B.) 34° 6′30″ K. h. (Ö. L.)		Com. Sopron.
Sopron	212 m.	47°41′12″ 34°15′29″	« «	Com. Sopron.
Hegykő	119 m.	47°37′23″ 34°27′43″	« «	Com. Sopron.
Eszterháza	125 m.	47°37′20″ 34°32′—	« «	Com. Sopron.
Valla	117 m.	47°43′35″ 34°36′20″	« «	Com. Moson.
Miklósfalu	123 m.	47°56′30″ 34°44′15″	« «	Com. Moson.
Magyar-Óvár	122 m.	47°52′50″ 34°56′20″	« «	Com. Moson.
Böös	114 m.	47°53′40″ 35°14′40″	« «	Com. Pozsony.
Ménfő	128 m.	47°37′30″ 35°16′—	« «	Com. Győr.
Tata	166 m.	47°38′30″ 35°59′—	« «	Com. Komárom.
Telki	247 m.	47°33′— 36°29′40″	« «	Com. Pest.

Budakesz	231 m.	47°30′40″ É. sz. (N. B.) 36°35′45″ K. h. (Ö. L.)			Com. Pest.
Nagy-Maros	368 m.	47°47′25″ 36°37′27″	«	«	Com. Hont.
Visegrád	346 m.	47°47′22″ 36°38′18″	«	«	Com. Pest.
Diós-Jenő	261 m.	47°56′50″ 36°42′30″	«	«	Com. Nógrád.
Aquincum	109 m.	47°34′— 36°43′—	«	«	Com. Pest.
Budapest (Városliget)	108 m.	47°31′— 36°45′—	«	«	Com. Pest.
Vácz	111 m.	47°46′33″ 36°48′—	«	«	Com. Pest.
Alsó-Betény	230 m.	47°52′30″ 36°54′45″	«	«	Com. Nógrád.
Mácsa	150 m.	47°41′45″ 37° 3′18″	«	«	Com. Pest.
Isaszeg	301 m.	47°31′35″ 37° 3′30″	«	«	Com. Pest.
Valkó	148—188 m.	47°34′— 37°10′21″	«	«	Com. Pest.
Mármaros-Sziget	274—600 m.	47°55′49″ 41°33′14″	«	«	Com. Mármaros.
Rónaszék	362—600 m.	47°52′55″ 41°42′13″	«	«	Com. Mármaros.
Trebusa	367—1000 m.	47°56′19″ 41°50′33″	«	«	Com. Mármaros.
Vissó	480—1000 m.	47°43′— 42° 4′25″	«	«	Com. Mármaros.
Fajna-Vissó	Ca. 700—1200 m. Ca.	47°48′— 42°22′—	«	«	Com. Mármaros.

VIII. Zóna. — VIII. Zone.

A 48°—48°30′ é. sz. között. — Zwischen 48°—48 30′ N. B.

Legdélibb pont: Südlichster Punkt: 48°—′43″ é. sz N. B.
Legészakibb pont: Nördlichster Punkt: 48°30′—″ é. sz. N. B.

Pozsony	164 m.	48° 8′43″ É. sz. (N. B.) 34°46′20″ K. h. (Ö. L.)			Com. Pozsony.
Cs.-Somorja	130 m.	48° 1′— 34°58′—	«	«	Com. Pozsony.
Diószeg	122 m.	48°12′20″ 35°18′30″	«	«	Com. Pozsony.
Galgócz	156 m.	48°25′35″ 35°28′—	«	«	Com. Nyitra.
Vág-Sellye	121 m.	48° 9′— 35°32′30″	«	«	Com. Nyitra.

Ghymes	192 m.	48°22′46″	É. sz. (N. B.)	Com. Nyitra.
		35°53′26″	K. h. (Ö. L.)	
Máriacsalád pa.	282 m.	48° 4′35″	«	Com. Bars.
		36° 2′15″	«	
Uj-Bars	171 m.	48°14′30″	«	Com. Bars.
		36°11′15″	«	
Kis-Ülés	597 m.	48°30′—	«	Com. Bars.
		36°14′—	«	
Rudnó	207 m.	48°25′50″	«	Com. Bars.
		36°20′15″	«	
Felső-Hámor	269 m.	48°29′50″	«	Com. Bars.
		36°20′25″	«	
Garamrév	211—700 m.	48°27′44″	«	Com. Bars.
		36°21′45″	«	
Zsarnócza	230 m.	48°29′—	«	Com. Bars.
		36°23′15″	«	
Alsó-Hámor	Ca. 300—400 m.	48°27′45″	«	Com. Bars.
		36°24′40″	«	
Szélakna	863 m.	48°26′41″	«	Com. Hont.
		36°31′ 7″	«	
Selmeczbánya	593—942 m.	48°27′36″	«	Com. Hont.
		36°33′38″	«	
Lenge	Ca. 600 m.	48°30′—	«	Com. Bars.
		36°35′20″	«	
Bélabánya	484 m.	48°28′30″	«	Com. Hont.
		36°36′—	«	
Tópatak	594 m.	48°26′50″	«	Com. Hont.
		36°38′30″	«	
Balassa-Gyarmat	148 m.	48° 4′50″	«	Com. Nógrád.
		36°57′45″	«	
Gács	311 m.	48°21′—	«	Com. Nógrád.
		37°14′—	«	
Gömör-Ráhó	273 m.	48°28′10″	«	Com. Gömör.
		37°37′—	«	
Rimaszombat	208 m.	48°23′ 7″	«	Com. Gömör.
		37°41′15″	«	
Bátka	176 m.	48°22′45″	«	Com. Gömör.
		37°50′40″	«	
Mocsolyás	334—422 m.	48° 7′50″	«	Com. Borsod.
		37°56′35″	«	
Sajó-Gömör	187 m.	48°27′10″	«	Com. Gömör.
		37°59′—	«	
Borsod-Apátfalva	311 m.	48° 3′15″	«	Com. Borsod.
		38° 1′10″	«	
Uj-Huta	582 m.	48° 4′20″	«	Com. Borsod.
		38°18′—	«	
Parasznya	183—300 m.	48°10′15″	«	Com. Borsod.
		38°18′33″	«	

Diósgyőr	183 m.	48° 6'13"	É. sz. (N. B.)		Com. Borsod.
		38°21'15"	K. h. (Ö. L.)		
Sátoralja-Ujhely	117 m.	48°23'50"	«	«	Com. Zemplén.
		39°19'30"			
Bocskó	141 m.	48° 5'45"	«	«	Com. Ugocsa.
		40°49'—			
Huszt	168 m.	48°10'35"	«	«	Com. Máramaros.
		40°57'46"			
Visk	200 m.	48° 3'15"	«	«	Com. Máramaros.
		41° 5'24"			
Bustyaháza	209 m.	48° 3'15"	«	«	Com. Máramaros.
		41° 8'30"			
Técső	216 m.	48°— 43"	«	«	Com. Máramaros.
		41°14'27"			
Német-Mokra	Ca. 700 m.	48°22'55"	«	«	Com. Máramaros.
		41°30'30"			
Dombó	383—900 m.	48°10'18"	«	«	Com. Máramaros.
		41°33'13"			
Királymező	528—1400 m.	48°19'31"	«	«	Com. Máramaros.
		41°36'33"			
Brusztura	602—1400 m.	48°21'55"	«	«	Com. Máramaros.
		41°38'19"			
Kabola-Polyána	410—1000 m.	48° 3'34"	«	«	Com. Máramaros.
		41°44'21"			
Tiszcsora	1200 m.	48°20'—	«	«	Com. Máramaros.
		41°51'—			
Rahó	443 m.	48° 3'20"	«	«	Com. Máramaros.
		41°52'20"			
Szvidovecz	Ca. 700 m.	48°14'—	«	«	Com. Máramaros.
		41°59'30"			
Bogdán-Rahó	548 m.	48° 2'32"	«	«	Com. Máramaros.
		42° 1'19"			
Lazescsina	721 m.	48°16'18"	«	«	Com. Máramaros.
		42° 5'17"			
Bogdán-Luhi	613—1000 m.	48° 3'40"	«	«	Com. Máramaros.
		42° 5'30"			

IX. Zóna. — IX. Zone.

A 48°30'—49° é. sz. között. — Zwischen 48°30'—49° N. B.

Legdélibb pont: Südlichster Punkt: 48°30'25" é. sz. N. B.
Legészakibb pont: Nördlichster Punkt: 48°59'31" é. sz. N. B.

Trencsén	211 m.	48°53'45"	É. sz. (N. B.)		Com. Trencsén.
		35°42'30"	K. h. (Ö. L.)		
Nyitra-Kolos	Ca. 250 m.	48°33'—	«	«	Com. Nyitra.
		36° 2'10"			
Dóczy-Fürész	384 m.	48°31'20"	«	«	Com. Bars.
		36°15'45"			

Erdő-Surány	400—500 m.	48°31′45″	É. sz. (N. B.)		Com. Bars.
		36°18′—	K. h. (Ö. L.)		
Gyertyánfa	Ca. 300—400 m.	48°32′10″	«	«	Com. Bars.
		36°20′—			
Élesmart	623 m.	48°33′50″	«	«	Com. Bars.
		36°20′—			
Geletnek	239—500 m.	48°32′36″	«	«	Com. Bars.
		36°27′56″			
Znió-Váralja	510 m.	48°58′30″	«	«	Com. Túrócz.
		36°28′—			
Körmöczbánya	554—1000 m.	48°42′19″	«	«	Com. Bars.
		36°35′12″			
Mocsár	615 m.	48°32′30″	«	«	Com. Bars.
		36°37′—			
Jallna	268—600 m.	48°35′19″	«	«	Com. Bars.
		36°37′30″			
Kecskés	Ca. 400 m.	48°30′45″	«	«	Com. Zólyom.
		36°40′—			
Dobó	447 m.	48°30′25″	«	«	Com. Zólyom.
		36°43′—			
Liboresa	228 m.	48°57′35″	«	«	Com. Trencsén.
		36°46′25″			
Óhegy	470—1000 m.	48°50′ 5″	«	«	Com. Zólyom.
		36°46′57″			
Badin	373—600 m.	48°39′56″	«	«	Com. Zólyom.
		36°47′34″			
Zólyom	295—500 m.	48°34′46″	«	«	Com. Zólyom.
		36°47′41″			
Beszterczebánya	362—600 m.	48°44′10″	«	«	Com. Zólyom.
		36°48′56″			
Oszáda	587—1000 m.	48°57′ 6″	«	«	Liptó.
		36°55′56″			
Zólyom-Lipcse	375—600 m.	48°46′ 6″	«	«	Com. Zólyom.
		36°56′49″			
Szent-András	424—800 m.	48°47′49″	«	«	Com. Zólyom.
		37° 3′ 2″			
Jeczenye	507—1100 m.	48°50′16″	«	«	Com. Zólyom.
		37° 7′34″			
Péteri	461—900 m.	48°48′49″	«	«	Com. Zólyom.
		37° 8′—			
Rezsőpart	490—900 m.	48°48′20″	«	«	Com. Zólyom.
		37°13′ 2″			
Kis-Garam	492—800 m.	48°47′48″	«	«	Com. Zólyom.
		37°15′ 3″			
Karám	544—900 m.	48°45′12″	«	«	Com. Zólyom.
		37°18′ 4″			
Breznóbánya	498—900 m.	48°48′26″	«	«	Com. Zólyom.
		37°18′45″			

Szikla	947 m.	48°39′30″ É. sz. (N. B.) 37°19′— K. h. (Ö. L.)		Com. Zólyom.
Dobroes	576—800 m.	48°44′ 3″ 37°22′28″	«	« Com. Zólyom.
Benesháza	549—1100 m.	48°49′48″ 37°25′29″	«	« Com. Zólyom.
Maluzsina	733—1400 m.	48°58′48″ 37°26′30″	«	« Com. Liptó.
Mihálytelek	620—900 m.	48°45′50″ 37°26′52″	«	« Com. Zólyom.
Vaczok	629—1000 m.	48°51′34″ 37°28′22″	«	« Com. Zólyom.
Teplicska	919—1200 m.	48°57′58″ 37°45′26″	«	« Com. Liptó.
Rozsnyó	314—797 m.	48°39′47″ 38°12′ 4″	«	« Com. Gömör.
Óviz	815—1100 m.	48°48′ 4″ 38°20′45″	«	« Com. Szepes.
Szomolnok	561—900 m.	48°43′50″ 38°24′26″	«	« Com. Szepes.
Gölniczbánya	372—700 m.	48°51′20″ 38°36′—	«	« Com. Szepes.
Aranyidka	659—1000 m.	48°45′ 7″ 38°40′32″	«	« Com. Abauj-Torna.
Kakasfalu	375—700 m.	48°56′45″ 39°— 8″	«	« Com. Sáros.
Keczer-Peklén	328 m.	48°49′37″ 39° 4′49″	«	« Com. Sáros.
Varannó	132—250 m.	48°53′30″ 39°21′—	«	« Com. Zemplén.
Tavarna	163—300 m.	48°54′50″ 39°25′20″	«	« Com. Zemplén.
Homonna	156—350 m.	48°56′25″ 39°34′30″	«	« Com. Zemplén.
Szenna	103 m.	48°40′— 39°42′—	«	« Com. Zemplén.
Szinna	216—400 m.	48°59′10″ 39°49′—	«	« Com. Zemplén.
Ungvár	120—262 m.	48°37′30″ 39°58′10″	«	« Com. Ung.
Radvánez	136—200 m.	48°36′55″ 39°59′20″	«	« Com. Ung.
Ó-Kemenecze	149—400 m.	48°41′22″ 40° 4′13″	«	« Com. Ung.
Dubrinics	169—400 m.	48°48′20″ 40°10′—	«	« Com. Ung.
Kosztrina	298—600 m.	48°56′40″ 40°15′30″	«	« Com. Ung.

Turia-Remete	180—400 m.	48°43′14″ É. sz. (N. B.) 40°15′36″ K. h. (Ö. L.)		Com. Ung.
Csornoholova	240—600 m.	48°51′15″ 40°16′23″	«	« Com. Ung.
Sztavna	379—700 m.	48°59′31″ 40°22′ 4″	«	« Com. Ung.
Szinevér-Polyána	791—1400 m.	48°34′50″ 41°20′40″	«	« Com. Máramaros.

X. Zóna. — X. Zone.

A 49°—49 30′ é. sz. között. — Zwischen 49°—49°30′ N. B.

Legdélibb pont: Südlichster Punkt: 49°—′—″ é. sz. N. B.
Legészakibb pont: Nördlichster Punkt: 49°23′10″ é. sz. N. B.

Illava	Ca. 250 m.	49°—′—″ É. sz. (N. B.) 35°54′— K. h. (Ö. L.)		Com. Trencsén.
Nagy-Bittse	308—600 m.	49°13′30″ 36°13′35″	«	« Com. Trencsén.
Budatin	400—600 m.	49°14′15″ 36°24′10″	«	« Com. Trencsén.
Kisucza-Ujhely	358—688 m.	49°18′20″ 36°27′25″	«	« Com. Trencsén.
Fenyőháza *	500—1000 m.	49° 7′— 36°51′—	«	« Com. Liptó.
Alsó-Kubin	468—700 m.	49°12′36″ 36°57′49″	«	« Com. Árva.
Rózsahegy	496—900 m.	49° 4′40″ 36°58′10″	«	« Com. Liptó.
Turdossin	569—800 m.	49°20′12″ 37°13′35″	«	« Com. Árva.
Zuberecz	750—1300 m.	49°15′40″ 37°16′40″	«	« Com. Árva.
Liptó-Ujvár	652—1200 m.	49° 2′11″ 37°23′26″	«	« Com. Liptó.
Szvarin	684—1100 m.	49°—′45″ 37°31′15″	«	« Com. Liptó.
Vichodna	775 —900 m.	49° 3′32″ 37°33′30″	«	« Com. Liptó.
Feketevág	750—1100 m.	49°—′55″ 37°36′30″	«	« Com. Liptó.
Szepes-Szombat	683 m.	49° 4′— 37°59′—	«	« Com. Szepes.
Szepes-Ófalu	500—900 m.	49°23′10″ 38° 1′30″	«	« Com. Szepes.
Szepes-Béla	631—800 m.	49°11′19″ 38° 7′28″	«	« Com. Szepes.
Podolin	570—800 m.	49°15′40″ 38°12′—	«	« Com. Szepes.

* Nyaraló-telep Gombás község határában. — Villen-Colonie beim Dorfe Gombás.

Az egész 1895-ben megfigyelt területnek:

Des ganzen, im Jahre 1895 beobachteten Terrain's:

Legdélibb pontja: Südlichſter Punkt:	Berzászka (Com. Krassó-Szörény)	44°38′40″ é. sz. (N. B.)
Legészakibb pontja: Nördlichſter Punkt:	Szepes-Ófalu (Com. Szepes)	49°23′10″ « «
Legnyugatibb pontja: Weſtlichſter Punkt:	Ogulin (Com. Fiume)	32°53′25″ k. h. (Ö. L.)
Legkeletibb pontja: Oeſtlichſter Punkt:	Bereczk (Com. Háromszék)	43°58′10″ « «

Az 1895. év tavaszán Magyarország területén megfigyelt madarak betürendes jegyzéke:

Das alphabetiſche Verzeichniß der Vögel, welche während des Frühjahrszuges im J. 1895 in Ungarn beobachtet wurden:

1. ←→ **Acanthis linaria,** L.

Febr. 18. — (tól, bis) mart. 26-ig. — (in) Horgos. Csapatostól. — In Flügen.
Jan. 10. — (in) Ungvár.

2. ←→ **Accentor modularis,** L.

Apr. 7. — (in) Fogaras.
Mart. 30. — « Nagy-Enyed.
« 17. — « Pettend.
« 27. — « Somorja.
Apr. 6. — « Ungvár.
« 20. — « Zuberecz.
« 23. — « Liptó-Ujvár.

Fogaras dátuma aránylag késő, oka talán az lesz, hogy ott, megfigyelő jelentése szerint, csak egyesével és pedig csakis mint átvonuló madár jelentkezik. Ellenben szépen demonstrálják a fokozatos késést a Pettend-től Liptó-Ujvárig feljegyzett dátumok. — Ungváron néhány darab át is telelt.

Fogaras verhältnißmäßig zu ſpät; die mögliche Urſache kann in jenem Umſtande liegen, daß dieſe Art, nach dem Berichte des Beobachters, nur einzeln und nur als Durchzugsvögel im Beobachtungs-Gebiete zeigt. Sehr ſchön demonſtriren dagegen die ſtufenweiſe Verſpätung die Daten zwiſchen Pettend und Liptó-Ujvár. — In Ungvár ſollen einzelne auch überwintert haben.

L. (F.) — Mart. 17. — (in) Pettend.
Lk. (Sp.) — Apr. 23. — « Liptó-Ujvár.
J. (Sch.) = 38 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 4—5.

3. ←→ **Acrocephalus aquaticus** Temm. (?)

Dr. Almássy György egy hozzám intézett levelében azt irja, hogy ezt a madarat ő küldte dr. Lendlhez, s az *Acrocephalus phragmitis*, Bechst. volt, Lendl csakis tévedésből irhatta «*aquaticus*»-nak. Ebben az értelemben corrigálandó ez az adat az Aquila II. 1895. p. 188 is.

Dr. Georg von Almáſſy ſchreibt mir in einem Privatbriefe, daß dieſer Vogel von ihm an Dr. Lendl geſchickt wurde. Der Vogel iſt aber ein Acrocephalus phragmitis, Bechst., demnach hatte ihn Dr. Lendl nur aus Irrthum für einen «aquaticus» bezeichnen können. In dieſem Sinne iſt demnach die Angabe in Aquila II. 1895. p. 188 ebenfalls zu corrigiren.

4. ←→ **Acrocephalus arundinaceus,** Gm.

Mai 5. — (in) Fogaras.
Apr. 10. — « Keszthely.
« 26. — « Somorja.

Fogaras a többi állomásokhoz viszonyitva késő.

Fogaras gegen die übrigen Stationen etwas ſpät.

5. ←→ **Acrocephalus palustris,** Bechst.

Mai 17. — (in) Fogaras.
Apr. 26. — « Somorja.

6. ⟷ **Acrocephalus phragmitis,** Bechst.

Apr. 24. — (in) Fogaras.
« 8. — « Velencze.
« 7. — « Diós-Jenő.*
« 26. — « Somorja.
L. (F.) — Apr. 7. — (in) Diós-Jenő.
Lk. (Sp.) — « 26. — « Somorja.
J. (Sch.) = 20 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 16—17.

7. ⟷ **Acrocephalus turdoides,** Mey.

Apr. 21. — (in) Fogaras.
« 5. — « Horgos.
« 13. — « Nagy-Enyed.
« 21. — « Keszthely.
« 22. — « Székesfehérvár.
« 22. — « Velencze.
« 18. — « Diós-Jenő.
« 20. — « Somorja.
« 30. — « Zólyom.

Fogaras fekvéséhez képest, ismét késő, daczára hogy, megfigyelő megjegyzése szerint, más évekhez képest az idén *korán* jött meg.

Fogaras im Verhältniſſe zu ſeiner geogr. Lage wieder ſpät; obzwar laut Bemerkung des Beobachters gegen frühere Jahre heuer noch früh angekommen.

L. (F.) — Apr. 5. — (in) Horgos.
Lk. (Sp.) — « 30. — « Zólyom.
J. (Sch.) = 26 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 17—18.

8. ⟷ **Aegialitis cantianus,** Lath.

Apr. 10. — (in) Horgos.

9. ⟷ **Aegialitis fluviatilis,** Bechst.

Mart. 30. — (in) Réa.
« 27. — « Fogaras.
Apr. 16. — (in) Nagy-Enyed.
« 22. — « Diós-Jenő.
« 7. — « Somorja.
« 29. — « Liptó-Ujvár.

* Lásd megjegyzésünket az Acrocephalus aquaticus-nál.

Vide: unſere Bemerkung bei Acrocephalus aquaticus.

Nagy-Enyed és *Diós-Jenő* aránylag késő, annyival is inkább, mert a Nagy-Enyedhez közelfekvő *Fogarason*, ottani megfigyelőnk jelentése szerint, már «apr. 4-én mindenütt látható».

Nagy-Enyed und Diós-Jenö verhältnißmäßig zu ſpät; umſomehr, da laut Bemerkung von Czynk's in Fogaras — welcher Punkt nahe zu Nagy-Enyed liegt — dieſe Art ſchon «am 4. Apr. überall verbreitet iſt».

L. (F.) — Mart. 27. — (in) Fogaras.
Lk. (Sp.) — Apr. 29. — « Liptó-Ujvár.
J. (Sch.) = 34 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 12—13.

10. ⟷ **Aegialitis hiaticula,** L.

Apr. 8. — (in) Horgos.

11. ⟷ **Alauda arborea,** L.

Mart. 12. — (in) Doroszló.
« 16. — « Fogaras.
« 29. — « Nagy-Enyed.
« 18. — « Sopron.
« 17. — « Gács.
« 19. — « Tavarna.
Apr. 23. — « Liptó-Ujvár.

Liptó-Ujvár túl késő, figyelembe nem jöhet.

Liptó-Ujvár zu ſpät, muß außer Acht gelaſſen werden.

L. (F.) — Mart. 12. — (in) Doroszló.
Lk. (Sp.) — « 29. — « Nagy-Enyed.
J. (Sch.) = 18 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 20—21.

12. ⟷ **Alauda arvensis,** L.

Febr. 16. — (in) Kupinovo.
Jan. 18. — « Temes-Kubin.
« 7. — « Bélye.
Febr. 23. — « Réa.
Mart. 18. — « Fogaras.
Febr. 18. — « Horgos.
« 28. — « Nagy-Enyed.
Mart. 20. — « Kis-Harta.
« 11. — « Kőszeg.
Febr. 25. — « Székesfehérvár.
Mart. 4—6. « Velencze.
« 1. — « Pettend.

Mart. 24. — (in) Zilah.
Febr. 26. — « Sopron.
Mart. 3. — « Hegykö.
« 10. — « *Miklósfalu.*
Febr. 14. — « Diós-Jenö.
Mart. 18. — « Mácsa.
Jan. 6. — « Somorja. — (3 db.; 3 St.)
Febr. 8. — « Somorja. — (1 db.; 1 St.)
Mart. 5. — « Somorja. — (1 db.; 1 St.)
« 16. — « Ghymes.
« 18. — « Selmeczbánya.
« 4. — « Gács. — (1 db.; 1 St.)
« 14—23. « Gács. — (átvonul: zieht durch.)
« 18. — « Tavarna.
« 12. — « Ungvár.
« 18. — « Zubereez.
« 31. — « Liptó-Ujvár.
« 19. — « Szepes-Béla.

A mint láthatjuk, az első érkezés dátumai meglehetősen tarka képet adnak. — Figyelembe nem jönnek: *Kis-Harta*, mert ott az «első ének» jegyeztetett, a mi pedig, mint tudjuk, e fajnál épen nem felel meg az első «érkezésnek», sőt mindenkor jóval később következik be; *Miklósfalu*, a hol, megfigyelő szerint, mart. 10-én már «teljes számban» vannak; valamint *Somorja* jan. 6-iki dátuma, a mely csak áttelelési adat számba jöhet. Nagyon érdekes *Gács* mart. 14-iki feljegyzése (Kosztka), a mely naptól fogva mart. 23-ig ott nagyobb mennyiségben vonultak át «hangtalanul» ÉNy-nak, de a nagy hó miatt nem szálltak meg. — Velenczén mart. 4—5-én a melegforrásnál, 6-ikán pedig már a hómentes helyeken is nagy csapatban volt látható. Azután, mint megfigyelőnk (Meszleny) irja, egész mart. 13-ig nem látott, attól fogva pedig rendes számban voltak. — Kiemelendő még az a körülmény, hogy csaknem az összes megfigyelők egyöntetü jelentése szerint, a pacsirta első érkezésekor még mindig vastag hóréteg feküdt.

Die Daten der ersten Ankunft geben — wie wir sehen — ein buntes Bild. — Wir müssen folgende Daten unberücksichtigt lassen: Kis-Harta, weil dort der «erste Gesang» notiert wurde, welcher, wie wir wissen, mit der ersten «Ankunft» nicht gleichbedeutend ist, ja sogar immer beträchtlich später erfolgt; dann: Miklósfalu, wo die Lerchen, nach Bemerkung unseres Beobachters, am 10. März schon in voller Anzahl anwesend waren; und Somorja's erstes Datum (Jan. 6.), welches nur als Ueberwinterungsdatum angesehen werden darf. — Sehr interessant ist die Beobachtung unseres Beobachters (v. Kosztka) in Gács, laut deren dort vom 14. bis 23. März die Lerchen in größerer Anzahl gegen —>NW. «lautlos» durchzogen, sich aber in Folge des alles bedeckenden Schnees nirgends niedergelassen haben. — In Velencze war am 4—5. März bei der Therme, am 6. schon auch auf schneefreien Plätzen ein großer Flug zu sehen. Dann sind sie aber, laut unseres Beobachters (v. Meßleny), verschwunden, und bis zum 13. März nicht vorgekommen; seitdem in gewöhnlicher Anzahl vorhanden. — Es ist noch besonders hervorzuheben, daß beinahe sämmtliche Berichte darin übereinstimmen, daß zur Zeit der ersten Ankunft der Feldlerche noch überall hoher Schnee lag.

A fenti három adat kizárásával az «*első érkezés*» formulája már most igy alakul:

Mit Ausschluß der erwähnten drei Stationen gestaltet sich nun unsere Formel für das «erste Erscheinen» wie folgt:

L. (F.) — Jan. 18. — (in) Temes-Kubin.
Lk. (Sp.) — Mart. 31. — « Liptó-Ujvár.
J. (Sch.) = 72 nap (Tage).
K. (M.) = Febr. 23—24.

A vonulásnak sokkal egyöntetübb képét adják a mezei pacsirta vonulásának ez idei culminátiói, vagyis azok a dátumok, a melyek a vonulók zömének érkezését jelzik. Tekintve, hogy erről jelentéseink legnagyobb része pontosan beszámol, nem tartottam érdektelennek az alábbi sorozatban ezt is adni.

Ein viel gleichmäßigeres Bild des heurigen Lerchen-Zuges geben die Culminationen, nämlich jene Daten, welche die Ankunft der Massen der ziehenden Lerchen angeben. Da dieselben beinahe alle Beobachter pünktlich notiert haben, halte ich es für nicht uninteressant, auch diese Daten, wie folgt, anzugeben:

Febr. 24. — (in) Kupinovo. — Nagyobb csapatok. — Größere Flüge.
Mart. 2. — « Temes-Kubin. — Sok csapat. Viele Flüge.
« 8. — « Temes-Kubin. — Százezerek. Hunderttausende.
« 4. — « Béllye. — Sok. — Viele.
« 11. — « Réa. — Mindenütt elterjedve szólnak. — Ueberall verbreitet und singend.

Mart. 26. — (in) Fogaras. — Mindenütt. — Ueberall.
« 16. — « Horgos. — Az első nagy csapat, ca. 200 db. — Der erſte große Flug, ca. 200 St.
« 28. — « Horgos. — Kezdenek énekelni. — Fangen an zu ſingen.
« 19. — « Nagy-Enyed. — Néhány. — Mehrere.
« 20. — « Kis-Harta. — Először szólnak. Erſter Geſang.
« 18. — « Kőszeg. — Mindenfelé énekel. — Singt überall.
« 15. — « Pettend. — Mindenütt bőven és énekel. — Ueberall viele, ſingend.
Apr. 6. — « Zilah. — Énekel. — Singt.
Mart. 14. — « Sopron. Számos, de nem énekel. — Viele, aber nicht ſingend.
« 19. — « Sopron. — Mindenfelé énekel. — Ueberall ſingend.
« 10. — « Miklósfalu. — Teljes számban. — In voller Anzahl.
« 22—23. « Diós-Jenő. — Mindenfelé egyenkint és csapatosan. — Ueberall einzeln und Flugweiſe.
« 16. — « Somorja. — Rendes számban, énekel. — In voller Anzahl, ſingend.
« 26. — « Gács. — Egész vonalon letelepedve, énekel. — Auf der ganzen Strecke verbreitet, ſingend.
« 25. — « Tavarna. — Egész vonalon telepszik és énekel. — Auf der ganzen Strecke angeſiedelt und ſingt.
« 20. — « Ungvár. — Tömegesen. — Maſſenhaft.
« 25. — « Zuberecz. — Szaporodik és szól. — Vermehrt ſich und ſingt.
« 25. — « Szepes-Béla. — Sok. — Viele.

A culminátiók dátumai, a mint látjuk, meglehetős egyöntetü képet adnak, s a belőlük kiszámított formula igy alakul:

Die Daten der Culmination geben, wie wir ſehen, ein genügend einheitliches Bild, wenn wir nun die Formel aus denſelben aufſtellen, geſtaltet ſich dieſe wie folgt:

L. (F.) = Febr. 24. — (in) Kupinovo.
Lk. (Sp.) = Mart. 28. — « Horgos.
J. (Sch.) = 33 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 12.

Tehát a culminátiók középszáma az első érkezések középszámával szemben 17 napi késést mutat.

Das Mittel der «Culminationen» zeigt alſo gegen das Mittel der «erſten Ankunft» eine Verſpätung von 17 Tagen.

13. ↔ Alcedo ispida, L.

— — (in) Somorja. — Az idén nem telelt át. — Heuer hat nicht überwintert.

Ez ugyan negativ adat, de mint ilyen is érdekes.

Das iſt zwar eine negative Angabe, dennoch aber ſehr intereſſant.

14. † Ampelis garrula, L.

Az elsők: Die Erſten:		Hol? Wo?	Az utolsók: Die Letzten:
Jan. 3.	— (in)	Felmér.	— Mart. 26.
Febr.	eleje / Anfang	« Szeged.	— « 7.
Apr. 1.	— «	Keszthely.	— « —
Febr. 13—14.	«	Pápa.	— « —
Mart. 7.	— «	Ménfő.	— « —
« 15—17.	«	Budapest.	— « —
Febr. 9.	— «	Sopron.	— « 3.
« 19—21.	«	Diós-Jenő.	— « —
« 25.	— «	Somorja.	— « —
Mart. 3.	— «	Selmeczbánya.	— « —
« 9.	— «	Gács.	— « —
Decz. 23. (1894).		Tavarna.	— Febr. 19.
Febr. 23.	— «	Ungvár.	— Mart. 21.
« 18.	— «	Liptó-Ujvár.	— « 20.

A mennyire a jelentések lehetővé tették, iparkodtam úgy az első, mint az utolsó mutatkozást egy bizonyos ponton feltüntetni; bár az is igaz hogy az ily vándor (†) fajoknál ez igen sokszor lehetetlen, mert hirtelen felbukkanva valahol, rövid tartózkodás után ép oly hirtelen el is tünnek, úgy hogy sokszor az érkezés dátuma egyúttal távozási dátum is (pl. Somorja, Gács, Keszthely stb.). — A mennyire idei jelentéseink alapján kimondható, e faj az 1894/95-iki télen

1894 decz. 23-tól 1895 apr. 1-éig tartózkodott hazánkban.

Soweit es unsere Beobachtungen erlaubten, war ich bemüht sowohl das erste Erscheinen, wie auch den letzten Aufenthalt möglichst zu fixieren; obzwar es nicht zu übersehen ist, daß es bei der Gruppe der «Wanderer» (†) sehr oft unmöglich ist, beide Momente merklich zu unterscheiden, weil sie plötzlich auftretend, nach kurzem Aufenthalt gerade so plötzlich auch verschwinden, so daß das Datum des Erscheinens zugleich auch ihr Verschwinden bezeichnet (z. B. in Somorja, Gács, Keßthely ꝛc.). — Wir können auf Grund der heuer eingelaufenen Berichte so viel constatieren, daß der Seidenschwanz während des Winters 1894/95 vom 23. Dezember 1894 bis 1. Apr. 1895 sich in Ungarn aufhielt.

15. ←○→ Anas boschas, L.

Mart. 4. — (in) Temes-Kubin.
Jan. 1. — « *Héviz (Keszthely).*
Mart. 9. — « Velencze.
« 16. — « Kőszeg.
« 22. — « Diós-Jenő.
« 20. — « Somorja.

Keszthely-en a Hévizen áttelelt; dátuma figyelembe nem jöhet. — Különben az összes dátumok későiek, a kemény és hosszú télnek megfelelőleg.

Hat in Keßthely auf der Therme (Héviz) überwintert; das Datum muß außer Acht gelassen werden. — Sonst sind alle Daten spät, entsprechend dem sehr strengen und langen Winter.

L. (F.) — Mart. 4. — (in) Temes-Kubin.
Lk. (Sp.) — « 22. — « Diós-Jenő.
J. (Sch.) = 19 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 13.

16. V Anser brachyrrhynchus, Baill.

Mart. 14. — (in) Temes-Kubin.

Igen ritka téli «vendég» (V). Egy 17 darabból álló csapatból lőtt Menestorfer Gusztáv 4 db-ot, melyek közül egy Almássy György dr. gyüjteményében van.

Kommt im Winter als ein sehr seltener «Gast» (V) nach Ungarn. Aus einem Fluge von 17 Stück erlegte Herr Gustav Menestorfer 4 Stück; eines von diesen befindet sich in der Balgsammlung des Herrn Dr. Georg von Almássy.

17. ←→ Anser cinereus, Mey.

Febr. 11. — (in) Keszthely.
« 22. — « Kis-Harta.
Mart. 9. — « Velencze.
« 17. — « Pettend.
« 13. — « Sopron.
« 25. — « Ó-Kemencze.
« 28. — « Dubrinics.
«21.—Apr.5.« Ungvár.
« 22. — « Radvánez.
« 28. — « Sztavna.
Apr. 1. — « Zuberecz.
« 4. — « Szepes-Ófalu.

Pettend a közeli Velenczéhez hasonlítva késő. *Ungvár*-on mart. 21-től apr. 5-ig tömegesen vonult át.

Pettend ist gegen das benachbarte Velencze zu spät. — Zu Ungvár vom 21. März bis 5. Apr. in Massen durchziehend.

L. (F.) — Febr. 11. — (in) Keszthely.
Lk. (Sp.) — Apr. 4. — « Szepes-Ófalu.
J. (Sch.) = 53 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 9.

18. ←→ Anser segetum, Gm.

Az elsők: Die ersten:		Hol? Wo?		Az utolsók: Die letzten.
Jan.	{végén Ende}	(in) Temes-Kubin.	—	
Mart. 7.	—	« Keszthely.	— Apr.	1.
Apr. 4.	—	« Velencze.	— «	6.
Febr.	{közepe Mitte}	« Pettend.	— «	3.
« 28.	—	« Kőszeg.	—	
Mart. 4.	—	« Diós-Jenő.	— «	3.
« 29.	—	« Somorja.	—	

Temes-Kubin-ban, megfigyelőnk jelentése szerint, jan. végén ezerek voltak láthatók. — *Velencze* apr. 4-iki dátuma érkezésnek késő, miután a szomszédos Pettenden február közepétől fogva ott tartózkodott. — **Ha valahol, úgy az átvonuló (←→) fajoknál rendkívül fontos a vonulás egész menetének figyelemmel kisérése s pontos feljegyzése.** Ezeknél ugyanis már egy és ugyanazon vonulási mozgalom alatt is mindig két momentumot kell lehetőleg fixiroznunk, az első érkezést s az utolsó mutatkozást, csakis ily eljárás útján kapunk világos képet vonulásuk alakulásáról.

In Temes-Kubin waren Ende Jänner, laut unseres Beobachters, Tausende sichtbar. — Velencze's erstes Datum (Apr. 4.) ist für die «Ankunft» zu spät, umsomehr, weil in dem benachbarten Pettend vom Mitte Feber bis Apr. 4. die Saatgänse sichtbar waren. — **Bei den Durchzugsvögeln (⟷) ist es in erster Reihe besonders wichtig, den ganzen Verlauf des Zuges ausführlich zu beobachten und pünktlich zu notieren.** Bei dieser Gruppe hat man nämlich während derselben Zugsperiode immer zwei Momente möglichst zu fixiren: die erste Ankunft und das Verschwinden; nur ein solches Verfahren giebt uns über ihren Zug ein befriedigendes Bild.

Már most az 1895-iki, bár hiányos adatok alapján, a következő két formulát állíthatjuk fel:

Nun können wir auf Grund unserer zwar etwas mangelhaften Daten vom Jahre 1895 folgende zwei Formeln erhalten:

I. Az **első érkezés** formulája:
Formel der **ersten Ankunft:**

L. (F.) — Jan. 31.*— (in) Temes-Kubin.
Lk. (Sp.) — Mart. 29. — « Somorja.
J. (Sch.) = 58 nap (Tage).
K. (M.) = Febr. 28—Mart. 1.

II. Az **utolsó mutatkozás** formulája:
Formel des **letzten Aufenthalts:**

L. (F.) — Apr. 1. — (in) Keszthely.
Lk. (Sp.) — Apr. 6. — « Velencze.
J. (Sch.) = 6 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 3—4.

A fennebbi anyag természetesen nem elégséges ahhoz, hogy további következtetésekbe is belemehetnénk, de mégis szükségesnek tartottam a fenti két formula felállítását azért, hogy velük az eljárást dokumentáljam, melyet egy rendkívül érdekes madáresoport (az ⟷) vonulásának kutatásánál követnünk kell. Szerény véleményem szerint ugyanis épen ezek az átvonuló madárfajok fogják — helyes s tervszerűleg keresztülvitt megfigyelés mellett — a madárvonulás tüneményének kulcsát (főképen a vonulás iránya és útjára nézve) legelőbb kezünkbe adni.

* Megközelítőleg.
Aproximativ.

Das oben angegebene Material reicht nicht aus, um in weitere Conclusionen einzugehen. Ich hielt es aber dennoch für nothwendig, die obigen zwei Formeln aufzustellen, um damit jenes Verfahren zu dokumentiren, welches wir bei der Beurtheilung dieser so außerordentlich interessanten Gruppe (der Durchzügler ⟷) in der Zukunft anzuwenden beabsichtigen. Es ist nämlich meine — zwar bescheidene — Ueberzeugung, daß den Schlüssel zur Aufklärung des Zugsphänomens, besonders was die Zugsrichtung und die eventuellen Wege des Zuges anbelangt, eben diese Gruppe zuerst in unsere Hände liefern wird — vorausgesetzt freilich eine entsprechende und planmäßig durchgeführte Beobachtung.

19. ⟷ **Anthus campestris,** L.

Mart. 8. — (in) Horgos.
Apr. 12. — « Bojár.
Mai 4. — « Kőszeg.
Apr. 10. — « Diós-Jenő.
Mai 2. — « Gáes.

Kőszeg aránylag késő: oka az lehet, hogy ez a madár, megfigyelőnk megjegyzése szerint, ott nem fordul elő. Idei előfordulása az első azon a vidéken, a melyről egyáltalán tud. Most is csak egy darabot látott.

Kőßeg verhältnißmäßig spät; mögliche Ursache jener Umstand, daß diese Art, laut Bemerkung unseres Beobachters (v. Chernel), dort gar nicht vorkommt. Ihr heuriges Auftreten ist überhaupt das Erste in der Umgebung, von welchem Chernel Kenntniß hat. Auch heuer sah er nur ein Stück.

L. (F.) — Mart. 8. — (in) Horgos.
Lk. (Sp.) — Mai 4. — « Kőszeg.
J. (Sch.) = 58 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 5—6.

20. ⟷ **Anthus cervinus,** Pall.

Mai 17. — (in) Eszterháza.

21. ⟷ **Anthus pratensis,** L.

Az elsők: Die ersten:		Hol? Wo?		Az utolsók: Die letzten:
Apr. 4.	— (in)	Fogaras.		—
Mart. 30.	— «	Horgos.	— Mai	5.
« 28.	— «	Nagy-Enyed.		—
Apr. 8.	— «	*Felső-Lövő.*		—

Mart. 23. — (in) Kőszeg. — Apr. 21.
« 13. — « Székesfehérvár. —
« 19. — « Sopron. —
« 19. — « Diós-Jenő. — Apr. 22.
« 19. — « Somorja. — « {közepe / Mitte}
« 16. — « Gács. — « 12.
« 26. — « Tavarna. —

Felső-Lövő érkezési adata túlkéső, figyelembe nem jöhet.

Felső Lövö, als erſte Ankunft zu ſpät, kann nicht in Betracht gezogen werden.

I. { Az *első érkezés* formulája: / Formel der erſten Ankunft:

L. (F.) — Mart. 13. — (in) Székesfehérvár.
Lk. (Sp.) — Apr. 4. — « Fogaras.
J. (Sch.) = 23 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 24.

II. { Az *utolsó mutatkozás* formulája: / Formel des letzten Aufenthalts:

L. (F.) — Apr. 12. — (in) Gács.
Lk. (Sp.) — Mai 5. — « Horgos.
J. (Sch.) = 24 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 23—24.

22. ⟷ **Anthus trivialis,** L.

Apr. 24. — (in) Réa.
Mart. 25. — « Fogaras.
Apr. 18. — « Horgos.
« 13. — « Kőszeg.
« 2. — « Velencze.
Mart. 28. — « Diós-Jenő.
« 31. — « Somorja.
Apr. 8. — « Gács.
« 7. — « Ungvár.
« 20. — « Zuberecz.
« 21. — « Liptó-Ujvár.

Réa tarthatatlan késő, figyelembe nem jöhet. — *Fogaras* aránylag korai.

Réa unhaltbar ſpät, außer Acht gelaſſen. — Fogaras verhältnißmäßig früh.

L. (F.) — Mart. 25. — (in) Fogaras.
Lk. (Sp.) — Apr. 21. — « Liptó-Ujvár.
J. (Sch.) = 28 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 7—8.

23. ⟷ **Aquila nævia,** Gm.

Mart. 26. — (in) Fogaras.
Apr. 10. — « Horgos.
« 12. — « Nagy-Enyed.
« 13. — « Diós-Jenő.
« 18. — « Zuberecz.
« 18. — « Liptó-Ujvár.

Normális adatok.
Normale Daten.

L. (F.) — Mart. 26. — (in) Fogaras.
Lk. (Sp.) — Apr. 18. — « Zuberecz, Liptó-Ujvár.
J. (Sch.) = 24 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 6—7.

24. ⟷ **Archibuteo lagopus,** Gm.

Jan. 15. — (in) Réa.
{egész télen / Den ganzen Winter} « Horgos.
Decz. 22. (1894) Diós-Jenő. — Azóta nem látott. — Seitdem keinen geſehen.

25. ⟷ **Ardea alba,** L.

Apr. 16. — (in) Kupinovo.
« 6. — « Temes-Kubin.
Mart. 25. — « Béllye.
« 23. — « Keszthely.

Feltünő, hogy épen az északibb fekvésü állomások adatai a legkorábbiak, s dél felé fokozatosan késik.

Es iſt auffallend, daß eben die Daten der nördlicheren Stationen die früheſten ſind; und gegen Süden ſtufenweiſe ſpäter werden.

L. (F.) — Mart. 23. — (in) Keszthely.
Lk. (Sp.) — Apr. 16. — « Kupinovo.
J. (Sch.) = 25 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 4.

26. ⟷ **Ardea cinerea,** L.

Mart. 5. — (in) Kupinovo.
« 22. — « Temes-Kubin.
« 25. — « Morovič.
« 19. — « Doroszló.
Apr. 13. — « Réa.
Mart. 10. — « Fogaras.
Apr. 1. — « Deszk.

Mart. 23. — (in) Apátfalva.
« 26. — « Nagy-Enyed.
« 24. — « Keszthely.
« 29. — « Kis-Harta.
« 10. — « Kőszeg.
« 29. — « Székesfehérvár.
Apr. 1. — « Szilágy-Cseh.
« 2. — « Diós-Jenő.
{ *Jan. 10.* — « *Somorja.*
{ Mart. 20. — « Somorja.
« 20. — « Dombó.

Réa túlkéső: épen mint tavaly; talán valamely helyi ok játszik itt közre? — *Deszk* is késő aránylag; érdekes a megfigyelő (Lakatos) megjegyzése: «egyenkint nem érkeztek, hanem apr. 1-én estefelé a deszki gémfalut egyszerre megszállták». Talán ez a késés oka, hogy itt a *zöm* megérkezéséről van szó. — *Diós-Jenő* késését okadatolja a magasabb földirati és tengerszín feletti fekvés. — *Somorja* jan. 10-iki dátuma áttelelési adat, a mi a szürke gémnél nem épen ritka jelenség.

Réa zu spät; wie auch voriges Jahr: haben wir es vielleicht hier mit einer speciell lokalen, hindernden Ursache zu thun? — Deßk ist verhältnißmäßig ebenfalls spät; interessant ist die Bemerkung unseres Beobachters (v. Lakatos): «einzeln zeigten sie sich nicht, am 1. Apr. abends haben sie aber die Brutcolonie bei Deßk auf einmal besetzt». Liegt etwa die Ursache des Verspätens darin, daß hier von der Ankunft der Masse die Rede ist? — Diós-Jenö's Verspätung begründet durch die nördlichere geographische und höhere hypsometrische Lage. — Somorja's erstes Datum (Jan. 10.) ist eine Ueberwinterungs-Angabe, was beim grauen Reiher in Ungarn nicht besonders selten ist.

L. (F.) — Mart. 5. — (in) Kupinovo.
Lk. (Sp.) — Apr. 2. — « Diós-Jenő.
J. (Sch.) = 29 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 19.

27. ←→ **Ardea comata,** Pall.

Apr. 16. — (in) Kupinovo.
« 15. — « Temes-Kubin.
« 27. — « Horgos.
« 15. — « Keszthely.

L. (F.) — Apr. 15. — (in) F.-Kubin, Keszthely.
Lk. (Sp.) — « 27. — « Horgos.
J. (Sch.) = 13 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 21.

28. ←→ **Ardea garzetta,** L.

Apr. 16. — (in) Kupinovo.
« 23. — « Temes-Kubin.

29. ←→ **Ardea minuta,** L.

Apr. 25. — (in) Kupinovo.
Mai 1. — « Temes-Kubin.
« 2. — « Fogaras.
« 4. — « Horgos.
« 12. — « Keszthely.
Apr. 23. — « Sopron.
Mai 8. — « Diós-Jenő.
Apr. 29. — « Somorja.

Igen szép a Kupinovótól Keszthelyig tartó sorozat; Sopron, Somorja és Diós-Jenővel ismét egy külön sorozat s mintha más irányból kapnák madaraikat?

Schönes Nacheinander zeigen die Daten von Kupinovo bis Keßthely; Sopron mit Somorja und Diós-Jenö bilden eine separate Reihe, als ob die Vögel von einer anderen Richtung kommen würden.

L. (F.) — Apr. 23. — (in) Sopron.
Lk. (Sp.) — Mai 12. — « Keszthely.
J. (Sch.) = 20 nap (Tage).
K. (M.) = Mai 2—3.

30. ←→ **Ardea purpurea,** L.

Apr. 9. — (in) Temes-Kubin.
Mart. 30. — « Morovič.
Mai 11. — « *Réa.*
Apr. 8. — « Fogaras.
« 3. — « Horgas.
« 6. — « Keszthely.
« 9. — « Székesfehérvár.
« 6. — « Velencze.
« 1. — « Somorja.

Réa tarthatatlan késő.
Réa unhaltbar spät.

L. (F.) — Mart. 30. — (in) Morovic.
Lk. (Sp.) — Apr. 9. — « Székesfehérvár.
J. (Sch.) = 11 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 4.

31. ←×→ **Asio accipitrinus,** Pall.

{Áttelelt / Ueberwintert} — (in) Horgos.

32. ←→ **Aythia ferina,** L.

Mart. 31. — (in) Velencze.
Mai 4. — « *Diós-Jenő.*

Az utóbbi csak tartózkodási adat, maga a megfigyelő (Almássy) irja: «Május 4-én 2 ♂ és 1 ♀: egyetlen idei előfordulás».

Letzteres nur ein Aufenthalts-Datum, der Beobachter (v. Almássy) schreibt: «4. Mai 2 ♂ und 1 ♀; das einzige heurige Vorkommen».

33. ←→ **Botaurus stellaris,** L.

Apr. 1. — (in) Kupinovo.
Febr. 11. — « Temes-Kubin.
Mart. 13. — « Fogaras.
Apr. 7. — « Horgos.
Mart. 26. — « Nagy-Enyed.
Apr. 1. — « Keszthely.
« 3. — « Velencze.
« 29. — « Somorja.

Temes-Kubin nagyon is korai. — *Somorja* aligha érkezési dátum; aránylag késő. — *Horgos* szintén.

Temes-Kubin allzu früh. — Somorja's Datum bezeichnet kaum die Ankunft; verhältnißmäßig spät. — Horgos ebenfalls.

L. (F.) — Febr. 11. — (in) Temes-Kubin.
Lk. (Sp.) — Apr. 29. — « Somorja.
J. (Sch.) = 78 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 21—22.

34. ←×→ **Bucephala clangula,** L.

Febr. 20. — (in) Keszthely.
Apr. 22. — « Keszthely. — Az utolsók. — Die Letzten.
Mart. 17. — « Budapest.
« 29. — « Diós-Jenő. — 1 ♂, ♀.
Apr. 4. — « Diós-Jenő. — Ismét 3 db. — Wieder 3 St.
Febr. 8. — « Somorja.
Mart. 23. — « Somorja. — Még sok. — Noch viele.

Nálunk rendes téli vendég.
Regelmäßiger Wintergast bei uns.

35. ←⊙→ **Buteo vulgaris,** Bechst.

{Áttelelt / Ueberwintert} — (in) Horgos.
Jan. 5. — « *Sopron.*
Januárban. — « *Diós-Jenő.* — 1—1 darab.
Febr. 5. — « Diós-Jenő. — Sok vonul D→É felé. — Ziehen viele S →N.
Apr. 6. — « *Somorja.*
Mart. 29. — « Liptó-Ujvár.

Tulajdonképeni vonulási adat csak kettő van (febr. 5. és mart. 29.); a többi áttelelési vagy csupán előfordulási dátum. — A helyenkint áttelelő (←⊙→) csoportnál, kiváltképen szükséges a valódi vonulási dátumoknak az alkalmi, áttelelési stb. dátumoktól való különválasztása, máskép vonulási képük hamis lesz.

Es sind eigentlich nur zwei wirkliche Zugsdaten (Febr. 5. und März 29.) ausgewiesen: die übrigen sind lauter Ueberwinterungs- und Aufenthalts-Daten. — Bei der Gruppe der «stellenweise Ueberwinternden» (←⊙→) ist es besonders nothwendig die eigentlichen Zugsdaten von den übrigen genau zu separiren, sonst erhält man ein falsches Bild der Zugsgestaltung.

36. ←→ **Caprimulgus europæus,** L.

Apr. 27. — (in) Kupinovo.
« 20. — « Béllye.
« 26. — « Fogaras.
« 13. — « Horgos.
« 10. — « Nagy-Enyed.
« 2. — « Velencze.
Mai 1. — « *Zilah.*
Apr. 21. — « Sopron.
« 10. — « Diós-Jenő.
« 18. — « Somorja.
« 4. — « Selmeczbánya.
« 12. — « Gács.

A három legdélibb állomás feltünően késik a többihez képest. — *Zilah* dátuma nem vonulási adat.

Die drei südlichsten Stationen verspäten sich gegen die übrigen auffallend. — Zilah's Datum ist keine Zugs-Angabe.

L. (F.) — Apr. 2. — (in) Velencze.
Lk. (Sp.) — « 27. — « Kupinovo.
J. (Sch.) = 26 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 14—15.

37. ←⊙→ **Cerchneis tinnuncula**, L.

Mart. 4. — (in) Temes-Kubin.
« 18. — « Doroszló.
« 6. — « Fogaras.
Apr. 10. — « *Szeged.*
Mart. 27. — « Kis-Harta.
« 11. — « Székesfehérvár.
« 16. — « Pettend.
Apr. 7. — « Diós-Jenő.
Mart. 23. — « Somorja.
« 26. — « Zuberecz.
Apr. 12. — « Liptó-Ujvár.

Szeged túlkésö; megfigyelö nem maga észlelte, hanem csak «bemondott» adat; alkalmasint itt a hiba! — Aránylag *Doroszló* is késö. — *Diós-Jenő* késését indokolja az északibb s hegyi fekvés.

Szeged zu ſpät; der Beobachter hatte nicht ſelber beobachtet, ſondern nur von einem Anderen übernommen; ich glaube die Erklärung liegt in dieſem Umſtand. — Doroßló verhältnißmäßig ebenfalls ſpät. — Diós-Jenö's Verſpätung begründet die nördlichere und bergige Lage.

L. (F.) — Mart. 4. — (in) Temes-Kubin.
Lk. (Sp.) — Apr. 12. — « Liptó-Ujvár.
J. (Sch.) = 40 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 23—24.

38. ←→ **Cerchneis vespertina**, L.

Apr. 21. — (in) Temes-Kubin.
« 14. — « Réa.
« 10. — « Horgos.
« 10. — « Szeged.
« 20. — « Nagy-Enyed.
« 2. — « Keszthely.
« 27. — « Pettend.
Mai 10. — « *Somorja.*

Somorja túlkésö; csupán véletlen adat; megfigyelönk (Kunszt) irja: «május 10-én egy dbot löttem, sem azóta, sem azelött itt soha sem láttam».

Somorja zu ſpät, nur zufälliges Vorkommen; Beobachter (Kunßt) ſchreibt: «10. Mai ein Stück erlegt, habe den Vogel hier ſeitdem und auch früher nie geſehen».

L. (F.) — Apr. 2. — (in) Keszthely.
Lk. (Sp.) — « 27. — « Pettend.
J. (Sch.) = 26 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 14—15.

39. ←⊙→ **Charadrius apricarius**, L.

Mart. 15. — (in) Temes-Kubin.
« 23. — « Réa.
« 13. — « Sopron.

Normális adatok.
Normale Daten.

40. ←→ **Chaulelasmus streperus**, L.

Mart. 11. — (in) Velencze.

41. ←→ **Chelidon urbica**, L.

Apr. 9. — (in) Temes-Kubin.
« 15. — « Fogaras.
« 4. — « Kovászna.
Mart. 29. — « Nagy-Enyed.
Apr. 1. — « Szent-Gotthárd.
« 7. — « Keszthely.
« 1. — « Kis-Harta.
« 10. — « Kőszeg.
« 3. — « Székesfehérvár. — Extravillan.
« 4. — « Székesfehérvár. — Intravillan.
« 6. — « Sukoró.
« 3. — « *Velencze* (v. Kenessey).
« 1. — « Velencze (v. Chernel-Meszleny).
« 5. — « Pettend.
« 7. — « Zilah.
« 7. — « Sopron.
Mart. 27. — « *Diós-Jenő.* — 1 db. — 1 St. Intravillan.
Apr. 12. — « Diós-Jenő.
« 4. — « Somorja.
« 20. — « Selmeczbánya (von Gretzmacher).
« *21.* — « *Selmeczbánya* (v. Vadas).
« 7. — « Gács.
« 22. — « Ujhuta.
« 9. — « Zólyom.
« 20. — « Kis-Garam.
« 20. — « Tavarna.
« 8. — « Dubrinics.
« 8. — « Ungvár (v. Medreczky).
« 8. — « Ungvár (Erdőhatóságok; Forſtbehörden).

Mai 5. — (in) Zuberecz. — Extravillan.
« 12. — « Zuberecz. — Intravillan.
Apr. 19. — « Liptó-Ujvár.
« 23. — « Szepes-Béla.

Temes-Kubin aránylag késö: ok: megfigyelő apr. 9-röl egy «százas csapatot jelez, tehát az első szállásesinálók figyelmét kikerülhették. — *Fogarasnak a keleti hegyvidék* többi adataihoz viszonyitva aránylag késői dátumát igazolja a magas tengersz. feletti fekvés (430 m.). — *Kőszeg*-et — természetesen a *Dunántúl*-hoz viszonyitva — szintén (274 m.). — *Velencze* apr. 3-iki dátuma elesik. — *Diós-Jenő*-n mart. 27-én egy egyetlen darab jelent meg, mely ismét eltünt; ujólag csakis apr. 12-én jelentkeztek, a mi Diós-Jenő fekvésének meg is felel. — *Somorja* (130 m.), *Gács* (311 m.), *Zólyom* (295—500 m.), *Dubrinics* (169—400 m.) és *Ungvár*-nak (120—262 m.) az *északi hegyvidék* többi állomásaihoz képest korai dátumait okadatolja a jóval alacsonyabb tengerszin feletti fekvés; *Selmeczbánya* ugyanis 593—942 m., *Ujhuta* 582 m., *Kis-Garam* 492—800 m., *Liptó-Ujvár* 637—1200 m. és *Szepes-Béla* 631—800 m. — *Tavarna* tengerszin feletti magasságához (163—300 m.) képest túlkésö; csakhogy ott apr. 20-án már «csapatosan» jelent meg, tehát ugyanaz a viszony, mint *Temes-Kubin*-nál. — *Zuberecz* legkésőbbi dátuma megfelel legészakibb fekvésének s nagy tengerszin feletti magasságának (750 m.).

Temes-Kubin verhältnißmäßig ſpät; Urſache: Beobachter notiert vom 9. Apr. einen «Flug zu Hunderten»; die erſten «Quartiermacher» können ſich ſeiner Aufmerkſamkeit entzogen haben. — Fogaraſ's, gegen die übrigen der öſtlichen Erhebung angehörenden Stationen, verhältnißmäßig ſpätes Datum, wird durch die höhere hypſom. Lage (430 M.) begründet. — Jenes von Kőszeg — freilich im Verhältniſſe der Rayon jenſeits der Donau — ebenfalls (274 M.). — Velenczе's «Apr. 3.» Datum fällt weg. — Zu Diós-Jenö erſchien am 28. März ein einziges Stück, verſchwand aber wieder, und bis zum 12. Apr. zeigten ſich keine: das letztere Datum entſpricht vollkommen. — Die verhältnißmäßig frühen Daten von Somorja (130 M.), Gács (311 M.), Dubrinics (169—400 M.), Zólyom (295—500 M.) und Ungvár (120—262 M.) werden durch die — im Verhältniſſe zu dieſer Rayon — niedrige hypſometriſche Lage begründet; die ſpätere Daten aufweiſenden Stationen der nördlichen Erhebung liegen nämlich hypſometriſch alle bedeutend höher: Selmeczbánya 593—942 M., Ujhutta 582 M., Kis-Garam 492—800 M., Liptó-Ujvár 637—1200 M. und Szepes-Béla 631—800 M. — Tavarna iſt zu ſeiner hypſometr. Lage (163—300 M.) zu ſpät: dort erſchien aber die Hausſchwalbe am 20. Apr. ſchon flugweiſe, alſo gerade wie bei Temes-Kubin. — Zuberecz' ſpäteſtens Datum entſpricht vollkommen ſeinem geographiſch nördlichſten und hypſometriſch höchſten (750 M.) Lage.

L. (F.) — Mart. 29. — (in) Nagy-Enyed.
Lk. (Sp.) — Mai 5. — « Zuberecz.
J. (Sch.) = 38 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 16—17.

42. ↔ Chrysomitris spinus, L.

Az elsők: Die erſten:	Hol? Wo?	Az utolsók: Die letzten:
Mart. 27.	— (in) Doroszló.	— —
« 13.	— « Pettend.	— Apr. 11.
Febr. 26.	— « Sopron.	— —
Mart. 9.	— « Diós-Jenő.	— Mart. 15.

Az *első érkezés* formulája:
Formel der erſten Ankunft:

L. (F.) — Febr. 26. — (in) Sopron.
Lk. (Sp.) — Mart. 27. — « Doroszló.
J. (Sch.) = 30 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 12—13.

43. ↔ Ciconia alba, L.

I. zóna. — I. Zone.

(Zwischen N. B.) **44°30′—45°** (é. sz. között.)

Alföld. — Tiefebene.

Mart. 26. — (in) Kupinovo. — 78 m.
Apr. 1. — « Panesova. — 79 m.
Mart. 19. — « Temes-Kubin. — 82. m.
« 28. — « Deliblat. — 93 m.
Apr. 3. — « Fehértemplom. — 97—141 m.
Mart. 22. — « Berzászka. — 81 m.
« 21. — « Ogradina. — 58—249 m.

Az I. zóna formulája:
Formel der I. Zone:

L. (F.) — Mart. 19. — (in) Temes-Kubin.
Lk. (Sp.) — Apr. 3. — « Fehértemplom.
J. (Sch.) = 16 nap (Tage).
K. (M.) = *Mart. 26—27.*

II. zóna. — II. Zone.

(Zwischen N. B.) **45°—45°30′** (é. sz. között.)

Apr. 10. — (in) Lipovljani. — 143 m.

Alföld. — Tiefebene.

Ny. W. ←
Mart. 29. — (in) Jasenovác. — 94 m.
« 23. — « Županja. — 86 m.
« 23. — « Vinkovce. — 90 m.
« 15. — « Nemci. — 90 m.
« 20. — « Lipovác. — 83.
« 12. — « Morovič. — 85 m.
« 12. — « Adasevce. — 84 m.
« 27. — « Palánka. — 83 m.
« 17. — « Ujvidék. — 84 m.
« 30. — « Nagy-Becskerek. — 83 m.
« 26. — « Denta. — 93 m.
→ K. O.

Lipovljani daczára, hogy már a nyugati dombvidékhez tartozik (143 m.), mégis kissé későnek látszik. Egyelőre ne vegyük figyelembe.

Lipovljani ſcheint — trotzdem daß es ſchon der weſtlichen Hügelgegend angehört (143 M.) — doch etwas zu ſpät. Einſtweilen wollen wir es unberückſichtigt laſſen.

A II. zóna formulája:
Formel der II. Zone:

L. (F.) — Mart. 12. — (in) Morovič, Adasevce.
Lk. (Sp.) — « 30. — « Nagy-Becskerek.
J. (Sch.) = 19 nap (Tage).
K. (M.) = *Mart. 21.*

III. zóna. — III. Zone.

(Zwischen N. B.) **45°30′—46°** (é. sz. között.)

Alföld. — Tiefebene.

Ny. W. ←
Mart. 24. — (in) Béllye. — 87 m.
« 30. — « Apatin. — 86.
« 29. — « Doroszló. — 91 m.
« 10. — « Vadászerdő. — 85 m.
« 26. — « Temes-Rékás. — 106 m.
« 26. — « Kiszetó. — 110 m.
« 28. — « Bálinez. — 125 m.
→ K. O.

Keleti hegyvidék. — Oeſtliche Erhebung.

Ny. W. ←
Apr. 10. — (in) Padurány. — 161 m.
« 10. — « Poverzsina. — 168 m.
« 10. — « Facset. — 162 m.
« 6—9. — « Kossova. — 196 m.
« 6. — « Vajda-Hunyad. — 220—381 m.
« 2. — « Déva. — 184 m.
« 15. — « Réa. — 360.
« 29. — « *Szászváros.* — 224—340 m.
« 12. — « Felső-Porumbák. — 479 m.
Mart. 28. — « Kercisora. — 491 m.
« 20. — « Fogaras. —* 430 m.
« 28. — « *Fogaras.***
« 20. — « Hidvég. — 510 m.
« 22. — « Sepsi-Szt-György. — 542 m.
« 23. — « Nagy-Borosnyó. — 564 m.
« 27. — « Kovászna. — 560 m.
→ K. O.

Az *alföldi* állomások Baranya megyétől Temes megyéig csupa martiusi adatokat adnak. — A *keleti hegyvidék* nyugati felében Krassó-Szörénytől Szeben megyéig csupa áprilisi datum; a keleti felében pedig Fogaras megyétől az ország határáig ujból a martiusi dátumok lépnek fel. — Valjon Erdély keleti részei más irányból kapják gólyáikat, mint az Alföld és Erdély nyugati fele? A vonulás irányára nézve ebből a zónából csak egy feljegyzésünk van: Czynk irja, hogy Fogarason az érkező gólyák K →Ny ra tartottak. — *Szászváros* túlkéső, mi sem indokolja, figyelembe nem jöhet.

Die Stationen der Tiefebene von Com. Baranya bis incl. Com. Temes weiſen lauter Märzdaten auf. — Die öſtliche Erhebung theilt ſich in zwei auffallend verſchiedene Daten-Gruppen. — Ihr weſtlicher Theil (von Com. Krasſó-Szörény bis incluſ. Com. Szeben) giebt lauter April-Daten; ihr öſtlicher Theil dagegen (von Com. Fogaras bis zu der Oſt-Grenze des Landes) wieder März-Daten. Erhalten etwa die öſtlichen Theile Siebenbürgens ihre Störche aus einer anderen Richtung, als die Tiefebene, und Siebenbürgens weſtliche Hälfte? Was die Richtung des Zuges in dieſer Zone anbelangt, haben wir nur eine einzige Aufzeichnung aus Fogaras; v. Czynk ſchreibt, daß die Störche dort

* Czynk Ede megfigyelése.
Beobacht. von Czynk.
** Erdőhatóságok megfigyelése.
Beobacht. der Forſtbehörden.

O →W zogen. — Szászváros zu spät, durch nichts begründet, bleibt unberücksichtigt.

A III. zóna formulája:

Formel der III. Zone:

L. (F.) — Mart. 10. — (in) Vadászerdő.
Lk. (Sp.) — Apr. 15. — « Réa.
J. (Sch.) = 37 nap (Tage).
K. (M.) = *Mart. 28.*

IV. zóna. — IV. Zone.

(Zwischen N. B.) **46°—46°30′** (é. sz. között.)

Dunántúli dombvidék. — Hügelland jenseits der Donau.

Ny. W. ↑
Mart. 30. — (in) Nagy-Kanizsa. — 160 m.
Apr. 1. — « Nagy-Atád. — 130 m.

Alföld. — Tiefebene.

Mart. 13. — « Horgos. — 87 m.
« 26. — « Horgos. — Extravillan.
« 28. — « Horgos. — Intravillan.
Apr. 3. — « Apátfalva. — 89 m.
« 8. — « Paulis. — 125—322 m.
Mart. 25. — « Pankota. — 110 m.
« 27. — « Boros-Jenő. — 111 m.
« 23. — « Berzova. — 150—250 m.

Keleti hegyvidék. — Oestliche Erhebung.

Mart. 31. — « Sistarovecz. — 245 m.
Apr. 18. — « *Dorgos.* — 245.
Apr. 9. — « Tótvárad. — 189—270 m.
Mart. 24. — « Gurahoncz. — 177 m.
Apr. 8. — « Valyemare. — 283 m.
Mart. 29. — « Pojenár. — 267 m.
Apr. 12. — « Felső-Vidra. — 715 m.
« 12. — « Zalathna. — 440—630 m.
Mart. 28. — « Nagy-Enyed. — 270 m.
« 26—28. « Székely-Udvarhely. 508 m.
« 28. — « Csik-Szereda. — 670 m.
« 28. — « Csik-Szt-Márton. — 688 m.
« 20. — « Kézdi-Vásárhely. — 570 m.
K. O. ↓
Apr. 2. — « Bereczk. — 592.

Horgoson, mint megfigyelőnk (Lakatos) irja, mart. 13-án 1 db. repült át DNy →ÉK-re, aztán nem volt mart. 26-ig, akkor csapatban. — *Sistarovecz* és *Dorgos* földirati sorrendben Pankota és Boros-Jenő közé kerülnének ugyan, mégis tekintve, hogy az erdélyi hegyek egy benyuló ágán magasabban feküsznek, a keleti hegyvidék csoportjába kellett őket sorolni. — *Dorgos* különben túlkéső, nem jő számításba. Ebben a zónában is kiválnak Erdély keleti felének egyöntetü martinsi dátumai.

In Horgos zog — wie unser Beobachter (v. Lakatos) schreibt — am 13. März 1 St. von SW → NO; seitdem keine sichtbar bis zum 26. März, dann Flüge. — Sistarovecz und Dorgos sollten eigentlich nach ihrer geographischen Lage zwischen Pankota und Boros-Jenö fallen; da sie aber auf einem Vorsprunge der siebenbürgischen Karpaten u. z. hypsometr. höher liegen, mußte ich dieselben der Gruppe der östlichen Erhebung einverleiben. Dorgos hat übrigens ein unbedingt zu spätes Datum, kann nicht in Betracht gezogen werden. — Auch in dieser Zone separirt sich auffallend die östliche Hälfte Siebenbürgens mit compakt beisammen stehenden Märzdaten.

A IV. zóna formulája:

Formel der IV. Zone:

L. (F.) — Mart. 13. — (in) Szeged.
Lk. (Sp.) — Apr. 12. — « F.-Vidra, Zalathna.
J. (Sch.) = 31 nap (Tage).
K. (M.) = *Mart. 28.*

V. zóna. — V. Zone.

(Zwischen N. B.) **46°30′—47°** (é. sz. között.)

Dunántúli dombvidék. — Hügelland jenseits der Donau.

Ny. W. ↑
Mart. 12. — (in) Szt-Gotthárd. — 232 m.
« 10. — « Alsó-Lendva. 162—300 m.
Apr. 7. — « Zala-Egerszeg. — 156 m.

Alföld. — Tiefebene.

Mart. 28. — « Kis-Harta. — 98 m.

Keleti hegyvidék. — Oestliche Erhebung.

Apr. 12. — (in) Albák. — 716 m.
Mart. 28. — « Kolozsvár. — 349 m.
Apr. 3. — « Szászrégen. — 398 m.
K. O. ↓
Mart. 27. — « Görgény-Szt-Imre. — 421—700 m.

Ennek a zónának a legkésőbbi dátuma (apr. 12.) összeesik a legmagasabb tengerszín feletti fekvéssel (716 m.). — Különben az adatok száma kisebb, hogysem további következtetésekbe bemehetnénk.

Das späteste Datum (Apr. 12.) dieser Zone fällt mit der höchsten hypsom. Lage zusammen (716 M.) Für weitere Vergleichungen ist die Zahl der Daten nicht ausreichend.

Az V. zóna formulája:

Formel der V. Zone:

L. (F.) — Mart. 10. (in) Alsó-Lendva.
Lk. (Sp.) — Apr. 12. « Albák.
J. (Sch.) = 34 nap (Tage).
K. (M.) = *Mart. 26—27.*

VI. zóna. — VI. Zone.

(Zwischen N. B.) **47°—47°30′** (é. sz. között.)

Dunántúli dombvidék. — Hügelland jenseits der Donau.

Ny. W. → Apr. 13. — (in) Felső-Lövő. — 350—410 m.

Dunántúli síkság és az Alföld.
Ebene jenseits der Donau und die mg. Tiefebene.

Mart. 28. — (in) Körmend. — 193 m.
« 21. — « Magyar-Gencs. — 130.
« 30. — « Pápa. — 154.
Apr. 2. — « Székesfehérvár. — 111 m.
« 1. — « Agárd. — 120 m.
« 7. — « Kelenföld. — 110 m.
Mart. 30. — « Sziget-Szt-Miklós. — 102 m.

Keleti hegyvidék. — Oestliche Erhebung.

Apr. 12. — (in) Zilah. — 267 m.
Mart. 24. — « Deés. — 251 m.
« 24. — « Bethlen. — 250 m.
« 30. — « Makód. — 329—450 m.
« 30. — « Mititei. — 400 m.
« 31. — « Telcs. — 400 m.
« 30. — « Naszód. — 326—600 m.
« 27. — « Kis-Rebra. — 332 m.
« 27. — « Nagy-Rebra. — 376 m.
« 27. — « Neposz. — 361—600 m.
Apr. 7. — « Oláh-Szt-György. — 490—800 m.
« 7. — « Major. — 560—800 m.
« 12. — « Less. — 734—899 m.
« 12. — « Magura. — 550—600 m.
« 12. — « Nagy-Ilva. — 600—900 m.
« 10. — « Uj-Radna. — 600 m.

← K. O.

Nagyon érdekes dr. Wartha feljegyzése *Kelenföldről:* «apr. 7-én 500—600 db. egy csapatban, DK-ről jöttek s soká kóválygva, É-nak elvonultak». — Zilah dátuma vonulási dátumnak túlkésö, megmagyarázza a megfigyelő (Pungur) jelentése: «Zilah vidékén átvonulásuk ritkán észlelhető, annál feltünőbb, hogy apr. 12-én egy pár megjelent s az alsó gőzmalom kéményén megtelepedve apr. 13—20-ikáig épitették fészküket; azután eltüntek, s többé nem is voltak láthatók». Itt tehát csak egy alkalmi adatról lehet szó. Feltünő, hogy ebben a zónában a keleti hegyvidék területén, a martiusi adatok most már annak nyugati felére tolódnak át, s a keleti oldal adja az aprilisi dátumokat. Tehát az eddigi viszony megfordítottja.

Sehr interessant ist die Beobachtung von Kelenföld (Dr. Wartha): «am 7. Apr. kam von SO. ein Flug von 500—600 Stück, kreiste lange, dann zog derselbe gegen →N ab». Zilah zu spät, erklärt durch die Aufzeichnung des Beobachters (Pungur): «Ihr Durchzug bei Zilah nur selten beobachtet, desto auffallender war es, daß am 12. Apr. ein Paar ankam, welches sich auf den Schornstein der unteren Dampfmühle niederlassend, vom 13—20. sein Nest baute, dann aber plötzlich verschwand und nicht wiederkam». Diese Angabe kann demnach nur als Gelegenheits-Datum betrachtet werden. — Es ist auffallend, dass in der Region der östlichen Erhebung dieser Zone, die März-Daten jetzt schon auf die westliche Hälfte des Territoriums sich verschieben, und die östliche Hälfte die April-Daten liefert. Das bisher constatirte Verhältniß ändert sich demnach gänzlich ins Entgegengesetzte.

A VI. zóna formulája:

Formel der VI. Zone:

L. (F.) — Mart. 21. — (in) Magyar-Gencs.
Lk. (Sp.) — Apr. 13. — « Felső-Lövő.
J. (Sch.) = 24 nap (Tage).
K. (M.) = *Apr. 1—2.*

VII. zóna. — VII. Zone.

(Zwischen N. B.) **47°30′—48°** (é. sz. között.)

Ny. W. → Apr. 8. — (in) Sopron. — 212 m.
« 3. — « Diós-Jenő. — 261 m.
Mart. 18. — « Isaszegh. — 301 m.
« 28. — « Rónaszék. — 362—600 m.
Apr. 8. — « Vissó. — Ca. 700—1000 m.

← K. O.

Behatóbb összehasonlitásra nem elég adat.

Zur eingehenden Vergleichung zu wenig Daten.

A VII. zóna formulája:

Formel der VII. Zone:

L. (F.) — Mart. 18. — (in) Isaszegh.
Lk. (Sp.) — Apr. 8. — « Sopron, Vissó.
J. (Sch.) = 22 nap (Tage).
K. (M.) = *Mart. 28—29.*

L. (F.) — Mart. 24. — (in) Selmeczbánya.
Lk. (Sp.) — Apr. 13. — « Balassa-Gyarmat.
J. (Sch.) = 21 nap (Tage).
K. (M.) = *Apr. 3.*

A VIII. zóna. — VIII. Zone.

(Zwischen N. B.) **48°—48°—30′** (é. sz. között.)

Kis magyar Alföld. — Kleine ung. Ebene.

ÉNy. W. ↑ ↓ K. O.

Mart. 30. — (in) Somorja. — 130 m.

Északi hegyvidék. — Nördliche Erhebung.

Apr. 2. — (in) Uj-Bars. — 171 m.
Mart. 24. — « Selmeczbánya. — 593—942 m.
Apr. 13. — « Balassa-Gyarmat. — 148 m.
« 7. — « Gács. — 311.
« 12. — « Gömör-Ráhó. — 273 m.
« 4. — « Rimaszombat. — 208.

Alföld. — Tiefebene.

Mart. 30. — (in) Sátoralja-Ujhely. — 117 m.

Északi hegyvidék. — Nördliche Erhebung.

Mart. 30. — (in) Visk. — 200 m.
Apr. 10. — « Dombó. — 383—900 m.

A vonulás irányára nézve csak *Gács*-ról van adatunk (Kosztka), —>ÉNy-i irányban vonultak át. — *Gömör-Ráhó*-n, a jelentés szerint, (erdőhivatal) «nagy csoportok»-ban mutatkozott, a mi indokolja az aránylag késő dátumot. — A mi ennek a zónának helyrajzi beosztását illeti, az meglehetősen változó; gyors egymásutánban váltakoznak egymással síkság és hegyvidék, sőt a 39°—41° k. h. között a nagy magyar Alföld mélyen bevág az északi hegyvidék regiójába.

Was die Richtung des Zuges anbelangt, haben wir aus dieſer Zone eine einzige Angabe, aus Gács (v. Koßtka), wo die Störche —>NW zogen. — In Gömör-Ráhó zeigten ſie ſich — laut Bericht — «in großen Flügen», wodurch das verhältnißmäßig ſpäte Datum einigermaßen erklärt werden kann. — Die orographiſche Geſtaltung dieſer Zone iſt ſehr abwechſelnd, mithin auch die Eintheilung ſchwer; Ebene und Bergland wechſeln bunt ab, zwiſchen den 39°—41° ö. L. ſchneidet ſogar die große ungariſche Tiefebene tief in die Region der nördlichen Erhebung hinein.

A VIII. zóna formulája:
Formel der VIII. Zone:

A IX. zóna. — IX. Zone.

(Zwischen N. B.) **48°30′—49°** (é. sz. között.)

Északi hegyvidék. — Nördliche Erhebung.

ÉNy. W. ↑ ↓ K. O.

Apr. 1. — (in) Geletnek. — 239—500 m.
Mart. 30. — « Badin. — 373—600 m.
Apr. 1. — « Beszterczebánya. — 362—600 m.
« 1. — « Oszáda. — 587—1000 m.
« 1. — « Zólyom-Lipcse. — 375—600 m.
« 1. — « Szent-András. — 424—800 m.
« 2. — « Péteri. — 461—900 m.
Mart. 30. — « Rezsőpart. — 490—900 m.
Apr. 3. — « Breznóbánya. 498—900 m.
Mart. 28. — « Rozsnyó. — 314—797 m.
Apr. 2. — « Kakasfalu. — 375—700 m.

Alföld. — Tiefebene.

Mart. 28. — (in) Varannó. — Extravillan. — 132—250 m.
« 30. — « Varannó. — Intravillan.
Apr. 10. — « *Szinna. — 216—400 m.*
Mart. 20. — « Ungvár. {Erdőhat. / Forſtbeh.} 120—262 m.
Apr. 7. — « *Ungvár* (v. Medreczky).
Mart. 25. — « Radvánez. — 136—200 m.

Északi hegyvidék. — Nördliche Erhebung.

Apr. 4. — « Dubrinics. — 169—400 m.
« 11. — « Csornoholova. 240—600 m.

Szinna adata túlkésö, ha csak magasabb s *hegyes* fekvésének nem tudjuk be. — *Ungvár* apr. 7-iki dátuma elesik, az erdészek ott már mart. 20-án látták. — Az *északi hegyvidék* adatai ebben a zónában meglehetősen összevágnak, csakis annak legkeletibb két állomása mutat fel a többi adatokhoz képest jelentékenyebb késést; érdekes, hogy ezt a két állomást a nagy magyar Alföldnek Ungvárnál benyuló ága a többi hegyvidéki állomásoktól elválasztja. Ki kell emelnünk azt, hogy majdnem az összes hegyvidéki állomások egybehangzó jelentése szerint abban a régióban csakis ↔ madár.

Szinna zu spät, wenn wir seine höhere geograph. und bergige Lage nicht betrachten. — Ungvár's «Apr. 7.» Datum fällt weg, die Forstbehörden haben dort den Storch schon am 20. März gesehen. — Die Daten der nördlichen Erhebung stimmen in dieser Zone auffallend überein, nur die östlichsten zwei Stationen weisen eine verhältnißmäßig größere Verspätung auf, es ist interessant, daß diese zwei Stationen durch den einschneidenden Theil der großen ung. Tiefebene von den übrigen getrennt werden. Wir müssen noch hervorheben, daß laut einstimmigem Berichte beinahe sämmtlicher Stationen der Erhebung, der Storch in jener Region nur ein Durchzugsvogel (↔) ist.

A IX. zóna formulája:

Formel der IX. Zone:

L. (F.) — Mart. 20. — (in) Ungvár.
Lk. (Sp.) — Apr. 11. — « Csornoholova.
J. (Sch.) = 23 nap (Tage).
K. (M.) = *Mart. 31.*

A X. zóna. — X. Zone.

(Zwischen N. B.) **49°—49° 30′** (é. sz. között.)

Északi hegyvidék. — Nördliche Erhebung.

↑ N. W.	Apr.	8.	— (in) Budatin.	— 400—600 m.
	«	1.	— « Fenyőháza.	500—1000 m.
	Mart.	28.	— « Alsó-Kubin.	—468—700 m.
	Apr.	1.	— « Rózsahegy.	— 496—900 m.
	«	1.	— « Turdossin.	— 569—800 m.
↓ K. O.	Mart.	30.	— « Szepes-Ófalu.	500—900 m.
	Apr.	22.	— « Szepes-Béla.	631—800 m.

Budatin-ban apr. 8-án ezrekre menő csapatban vonult. — *Alsó-Kubin*-ban →É felé vonult át. — *Szepes Bélán*, megfigyelőnk (Greisiger) szerint soha sem költ; az idén először apr. 22-én vonult át egy 20 dbból álló csapat →É felé.

In Budatin zogen Tausende am 8. April. — In Alsó-Kubin nur auf dem Durchzuge →N. — In Szepes-Béla nistet der Storch, laut unserem Beobachter (Greisiger) nie: heuer die ersten 20 Stücke am 22. Apr. →N durchgezogen.

A X. zóna formulája:

Formel der X. Zone:

L. (F.) — Mart. 28. — (in) Alsó-Kubin.
Lk. (Sp.) — Apr. 22. — « Szepes-Béla.
J. (Sch.) = 26 nap (Tage).
K. (M.) = *Apr. 9—10.*

Összegezve már most mind a 10 zóna eredményét, a következő összeállitást kapjuk:

Das Resultat aller 10 Zonen zusammenfassend, erhalten wir die folgende Zusammenstellung:

Zóna Zone	Legkor. Früh.	Legkés. Spät.	Ingad. Schw.	Közép Mittel
I.	Mart. 19.	Apr. 3.	16.	Mart. 26—27.
II.	« 12.	Mart. 30.	19.	« 21.
III.	« 10.	Apr. 15.	37.	« 28.
IV.	« 13.	« 12.	31.	« 28.
V.	« 10.	« 12.	34.	« 26—27.
VI.	« 21.	« 13.	24.	Apr. 1—2.
VII.	« 18.	« 8.	22.	Mart. 28—29.
VIII.	« 24.	« 13.	21.	Apr. 3.
IX.	« 20.	« 11.	23.	Mart. 31.
X.	« 28.	« 22.	26.	Apr. 9—10.

A *legkorábbi* nap mind a 10 zónában márcziusra esett: a *legkésőbbi* egy esetben (II. zóna) márczinsra, 9 esetben pedig áprilisre. — Az *ingadozások* zónánkint különbözők, legnagyobbak a III—V. zónában, oka lehet ama zónák hegyrajzi alakulásának nagy ellentéte. — A középszámok zónáról-zónára kifejezett fokozatos késést nem mutatnak fel, de annyi mégis szembeötlik, hogy az első öt zóna középszámainál a suly határozottan márczius végére, a VI—X. zónában pedig inkább április első napjaira esik. — **Tehát a késés észak felé feltétlenül bebizonyul.**

Der früheste Tag fiel in sämmtlichen Zonen auf März; der späteste dagegen auf April eine einzige Zone (II.) ausgenommen mit «März 30.» — Die Schwankungen sind nach Zonen verschieden, die größten fallen jedoch auf die III—V. Zone; Ursache können die großen orographischen Gegensätze jener Zonen sein. — Die Mittel weisen je nach den einzelnen Zonen keine ausgeprägte stufenweise Verspätung auf; so viel prägt sich aber auf den ersten Blick aus, daß das Gewicht der Mittel der ersten fünf Zonen auf Ende März fällt, jenes dagegen der VI—X. Zonen schon auf Anfang April. — **Mithin ist eine Verspätung gegen Norden entschieden nachgewiesen.**

Ha már most adatainkat a szerint a beosztás szerint csoportosítjuk, a melyet *Herman Ottó* felállitott a «*Madárvonulás elemei*»* cz. munkájában, akkor a következő eredményt kapjuk.

Wenn wir nun unsere Daten nach jener Eintlei-

* Budapest, 1895.

lung gruppiren, welche Otto Herman in seinem Werke «Elemente des Vogelzuges»* aufgestellt hat, so erhalten wir folgendes Resultat:

I.

Dunántúli dombvidék. — Hügelland jenseits der Donau.

L. (F.) — Mart. 10.
Lk. (Sp.) — Apr. 13.
J. (Sch.) = 35 nap (Tage).
K. (M.) = *Mart. 27.*

II.

Nagy magyar Alföld. — Große ung. Tiefebene.

L. (F.) — Mart. 10.
Lk. (Sp.) — Apr. 8.
J. (Sch.) = 30 nap (Tage).
K. (M.) = *Mart. 24—25.*

III.

Keleti hegyvidék. — Oestliche Erhebung.

L. (F.) — Mart. 20.
Lk. (Sp.) — Apr. 15.
J. (Sch.) = 27 nap (Tage).
K. (M.) = *Apr. 2.*

IV.

Északi hegyvidék. — Nördliche Erhebung.

L. (F.) — Mart. 18.
Lk. (Sp.) — Apr. 22.
J. (Sch.) = 35 nap (Tage).
K. (M.) = *Apr. 5.*

Legkorábbi az Alföld, ezt követi a dombvidék, ezt a keleti hegyek középszáma, s legutolsó az északi hegyvidéké. A sorrend teljesen megfelel a területek tengersz. feletti magasságaik szerinti viszonyának, a mi által **viszont az a hatás nyer pregnans kifejezést, a melyet a különböző tengersz. f. fekvés gyakorolt a gólya korábbi vagy későbbi érkezésére** — az idén. — A hatás állandóságát csakis további évek kutatásai lehetnek hivatva eldönteni.

Das früheste Mittel ist jenes der Tiefebene, diesem folgen der Reihe nach das westliche Hügelland, dann die östliche und zuletzt die nördliche Erhebung. Das Nacheinander entspricht vollkommen den hypsometrischen Verhältnissen jener Landestheile, wodurch **dann jene Wirkung einen ausgeprägten Ausdruck findet, welche die verschiedenen hyplom. Lagen — heuer — auf das frühere oder spätere Erscheinen des Storches ausübten.** Die Beständigkeit dieser Wirkung nachzuweisen, können nur die Forschungen folgender Jahre berufen sein.

Mielőtt most még az idei országos formula megállapitására áttérnénk, kisértsük meg azoknak az adatoknak összegezését, a melyek az idén esetleges «tömeges vonulásról» és a «vonulás irányáról» érkeztek be. — Tömeges vonulást az ország nyugati felében Kelenföldről (500—600 db.), Gácsról, Gömör-Rákóról és Budatinból (ezerek) jeleznek; az ország északkeleti részén pedig két egymáshoz közel fekvő helyről, Ungvár és Varannóról; Ungvárt eleinte csak egyesek érkeztek s később több izben tömegesen vonult át (erdőhat. megfigyelése). — A mi a vonulás irányát illeti, az *Alföldön:* Moravičon DNy-ról érkeztek, Horgoson a vonulás iránya DNy →É, Kelenföldön DK →É volt. Az ország *délkeleti részéből* csak egy adatunk van Fogarasról, a hol →Ny-nak tartottak: az *északi hegyvidéken* pedig: Gácson →ÉNy felé, Alsó-Kubinban →É és Szepes-Bélán szintén →É felé vonultak. — Sokkal kevesebb adat, semhogy az összefüggés megállapitásába belemehetnénk, de szükségesnek tartottam külön kiemelni őket annak dokumentálására, hogy *mennyire fontos lenne, ha t. megfigyelőink minden állomáson feljegyeznék ugy az esetleges «tömeges vonulást», mint a vonuló gólyák «irányát» is.* — Nem hagyhatom még megemlités nélkül azt, hogy derék erdészeti apparátusunk Trenesén megyétől Árva, Liptó, Szepes, Zemplén és Ung megyéken át egész Mármarosig, tehát a Kárpát hegység egész láncolatán észlelte a gólyát, még pedig a legtöbb állomáson mint *átvonuló* madarat, s e szerint **az idei magyarországi megfigyelések világosan ellene mondanak annak, az ellenérvek daczára többször felállitott tételnek, mintha a vonuló madarak a magas hegyeket megkerülni lennének kénytelenek.** Általánositani minden fajra ma még nem akarjuk tapasztalatunkat, mert ezzel mi is az általánositó, spekulativ eljárás hibájába esnénk, de annyit igenis megczáfolhatatlan tényként kell kijelentenünk, hogy a gólya — legalább Magyarországon — az egész Kárpáthegységen, még pedig sok ponton nehézség nélkül vonul át, s azt egyáltalán nem kerüli meg.

Bevor wir nun an die Aufstellung der heurigen Landes-Formel schreiten, versuchen wir vorerst die Zusammenfassung jener Angaben, welche über eventuelle «Massenzüge» und über die «Richtung des

* Budapest, 1895.

Zuges» zu uns eingelaufen sind. — Massenzüge hat man uns aus Kelenföld (500—600 St.), Gács, Gömör-Rákó und aus Budatin (Tausende) gemeldet: alle drei Stationen gehören der westlichen Hälfte des Landes an. Außerdem noch aus zwei im nordöstlichen Theile des Landes — einander nahe liegenden — Stationen: nämlich aus Ungvár und Varannó: in Ungvár kamen anfangs nur einzelne an, später zogen aber mehrmals Massen durch (Beob. d. Forstbehörden). — Was nun die Richtung anbelangt, hat man in der Tiefebene folgendes notiert: nach Morovič kamen sie von SW, in Horgos von SW →N, und in Kelenföld von SO →N; aus dem ganzen östlichen Theile des Landes haben wir nur eine einzige Angabe, und zwar aus dem südöstlichen Theile Siebenbürgens, aus Fogaras nämlich, wo sie gegen →W zogen; in der nördlichen Erhebung endlich zogen sie bei Gács gegen →NW, bei Alsó-Kubin →N, und bei Szepes-Béla ebenfalls →N. — Viel zu wenige Angaben, um in die Abhandlung eines eventuellen Zusammenhanges reell eingehen zu können, ich habe es dennoch nothwendig gehalten sie zu geben, um zu documentiren, wie wichtig es wäre, die eventuellen «Massen-Züge» sammt den «Zugsrichtungen» auf einer jeden Station ebenfalls zu notieren. — Ich kann auch jenes nicht ohne Erwähnung lassen, daß unser tüchtiger forstlicher Apparat vom Com. Trencsén angefangen, über Árva, Liptó, Szepes, Zemplén und Ung, bis zum Com. Máramaros, also längs der ganzen Kette der Karpathen, den Storch heuer beobachtet hatte, und zwar auf den Mehrzahl der Stationen als «Durchzugsvogel», demnach **widersprechen die heurigen ungarischen Beobachtungen auffallend jener, trotz der Gegen-Argumente, oftmals aufgestellten Thesis: als ob etwa die ziehenden Vögel die hohen Bergketten zu umgehen genöthigt wären.** — Wir wollen unsere Erfahrung heute noch nicht über sämmtliche Arten verallgemeinen, dadurch würden auch wir den Fehler eines deductiv-spekulativen Verfahrens begehen; so viel müssen wir aber nunmehr unbedingt für eine unanfechtbare Thatsache erklären, daß der Storch — in Ungarn wenigstens — die ganze Karpaten-Kette mit Leichtigkeit — und zwar auf vielen Punkten — durchsetzt, von einer Abwendung, also das ist: von einem Umgehen derselben, seinerseits gar keine Rede sein kann.

S most még csak az idei országos formula felállításával tartozunk, mely a következő lesz:

Wir wären nun noch mit der Bestimmung der heurigen Landesformels schuldig, sie gestaltet sich wie folgt:

Országos formula. — Landesformel.

L. (F.) — Mart. 10. — (in) Vadászerdő, Alsó-Lendva.
Lk. (Sp.) — Apr. 22. — « Szepes-Béla.
J. (Sch.) = 44 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 31.—Apr. 1.

14. ←→ **Ciconia nigra**, L.

Apr. 26. — (in) Kupinovo.
« 3. — « Temes-Kubin.
« 9. — « Morovič.
« 23. — « Réa.
« 10. — « Fogaras.
« 10. — « Horgos.
Jul.—Aug. « *Keszthely.*

Kupinovo túlkéső, figyelembe nem jöhet. — Érdekes *Horgos*-ról Lakatos feljegyzése: «apr. 10-én csapat; 26-án nagy csapat (100—150); 28-án még nagyobb». — *Keszthely* pusztán alkalmi adat, megfigyelő szerint (Lovassy) «a szürke és vörös gémek között tartózkodott egy példány.»

Kupinovo zu spät, außer Acht gelassen. — Horgos weist drei Daten auf: «10. Apr. ein Flug: am 26. großer Flug (100—150 St.); den 28. noch größer» (v. Lakatos). — Keßthely's Datum nur Gelegenheits-Angabe, laut Beobachter (v. Lovassy) «hielt sich ein Stück zwischen die Fisch- und Purpur-Reiher auf».

L. (F.) — Apr. 3. — (in) Temes-Kubin.
Lk. (Sp.) — « 23. — « Réa.
J. (Sch.) = 21 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 13.

15. ←→ **Circætus gallicus**, L.

Apr. 15. — (in) Réa.
Mart. {végén / Ende} « Nagy-Enyed.
Apr. 9. — « Diós-Jenő.

16. ←→ **Circus æruginosus**, L.

Mart. 22. — (in) Kupinovo.
« 22. — « Temes-Kubin.
« 21. — « Béllye.
Apr. 16. — « Réa.

Mart. 23. — (in) Fogaras.
« 29. — « Horgos.
« 27. — « Nagy-Enyed.
Apr. 8. — « Keszthely.
« 3. — « Sopron.
« 10. — « Somorja.

Réa fekvéséhez képest túlkésö, figyelembe nem jöhet.

Réa gegen die übrigen nahen Stationen zu spät, bleibt unberücksichtigt.

L. (F.) — Mart. 21. — (in) Béllye.
Lk. (Sp.) — Apr. 10. — « Somorja.
J. (Sch.) = 21 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 31.

47. ←○→ **Circus cyaneus**, L.

Apr. 6. — (in) Keszthely.
« 17. — « Felsö-Lövö.
Febr. 8. — « Somorja.

Somorja áttelelési adat. — A másik két állomás, tekintve, hogy e faj nálunk rendesen áttelel, túlkésö.

Somorja, ein Ueberwinterungs-Datum. — Die anderen zwei Stationen zu spät, wenn wir bedenken, daß diese Art bei uns jährlich überwintert.

48. ←→ **Circus macrourus**, Gm.

Apr. 2. — (in) Horgos.
« 24. — « Diós-Jenö.

49. ←→ **Circus pygargus**, L.

Apr. 4. — (in) Kupinovo.
Mart. 28. — « Horgos.
Apr. 1. — « Pettend.
« *26. — « Somorja.*

Somorja túlkésö, figyelembe nem jön.

Somorja zu spät, kann nicht berücksichtigt werden.

50. ←○→ **Columba œnas**, L.

Febr. 27. — (in) Kupinovo.
Jan. 18. — « Temes-Kubin.
Mart. 2. — « Temes-Kubin.
« 18. — « Doroszló.
Mart. 7. — (in) Réa.
Jan. 23. — « Fogaras.
Febr. 16. — « Fogaras.
Mart. 19. — « Sistarovecz.
« 14. — « Dorgos.
« 13. — « Nagy-Enyed.
« 9. — « Szent-Gotthárd.
« 8. — « Alsó-Lendva.
« 23. — « Kőszeg.
« 5. — « Pettend.
« 15. — « Zilah.
Febr. 23. — « Sopron.
Mart. 3. — « Hegykö.
« 12. — « Diós-Jenö.
« 13. — « Mácsa.
« 3. — « Ghymes.
« 12. — « Gács.
« 11. — « Dombó.
« 18. — « Keczer-Peklén.
« 10. — « Tavarna.
« 13. — « Ungvár.

Temes-Kubin és *Fogaras* első dátuma, áttelelési adat.

Temes-Kubin's und Fogaras' erstes Datum, Ueberwinterungs-Angaben.

L. (F.) — Febr. 16. — (in) Fogaras.
Lk. (Sp.) — Mart. 23. — « Kőszeg.
J. (Sch.) = 36 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 5—6.

51. ←→ **Columba palumbus**, L.

Mart. 12. — (in) Kupinovo.
« 15. — « Béllye.
« 24. — « Doroszló.
Apr. 1. — « Kis-Harta.
Mart. 26. — « Kőszeg.
« 13. — « Magyar-Gencs.
« 18. — « Moór.
« 13. — « Pettend.
Febr. 25. — « Sopron.
Mart. 3. — « Hegykö.
« 15. — « Diós-Jenö.
« 4. — « Somorja.
« 21. — « Ghymes.
« 30. — « Selmeczbánya.
« 26. — « Zuberecz.
Apr. 2. — « Liptó-Ujvár.
Mart. 17. — « Szepes-Béla.

Sopron túlkorainak látszik, de miután a közeli Hegykő és Somorja szintén korai dátumokat adnak, el kell fogadnunk. — *Kis-Harta* ellenben későnek látszik.

Sopron ſcheint zu früh, da es aber durch die ebenfalls frühen Daten der benachbarten Hegykö und Somorja unterſtützt wird, müſſen wir acceptiren. — Kis-Harta ſcheint dagegen ſpät zu ſein.

L. (F.) — Febr. 25. — (in) Sopron.
Lk. (Sp.) — Apr. 2. — « Liptó-Ujvár.
J. (Sch.) = 37 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 15.

52. ⟷ Colymbus septentrionalis, L.

Mart. 23. — (in) Somorja.

53. ⟷ Coracias garrula, L.

Apr. 29. — (in) Kupinovo.
« {végén / Ende} « Temes-Kubin.
« 30. — « Béllye.
« 21. — « Doroszló.
Mai 3. — « Réa.
« 10. — « Fogaras.
Apr. 21. — « Horgos.
Mai 2. — « Nagy-Enyed.
Apr. 25. — « Lelle.
Jun. 12. — « *Bojár.*
Apr. 21. — « Magyar-Gencs.
Mai 4. — « Székesfehérvár.
Apr. 27. — « Pettend.
Mai 5. — « Nyirsid.
Apr. 22. — « Sopron.
Mai 9. — « Böös.
« 3. — « Diós-Jenö.
« *19.* — « *Somorja.*
« 7. — « Gács.
« 7. — « Tavarna.
« 25. — « Szepes-Béla.

Bojár tarthatatlan késö. — *Somorja* szintén késö, nem vonulási adat. — A siksági állomások korai dátumaikkal élesen kiválnak.

Bojár unhaltbar ſpät. — Somorja ebenfalls ſpät, kein Zugs-Datum. — Die Stationen der Ebene ſepariren ſich ſichtlich durch frühere Ankunfts-Daten.

L. (F.) — Apr. 21. — (in) Doroszló, Horgos, M.-Gencs.
Lk. (Sp.) — Mai 25. — « Szepes-Béla.
J. (Sch.) = 35 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 8.

54. ⟷ Cotile riparia, L.

Apr. 21. — (in) Kupinovo.
« 24. — « Temes-Kubin.
Mart. {végén / Ende} « Ujvidék.
« 29. — « Doroszló.
Mai 9. — « Réa.
Apr. 28. — « Fogaras.
« 14. — « Horgos.
« 1. — « Agárd.
« 22. — « Diós-Jenö.
« 7. — « Somorja.
« 5. — « Dombó.
« 10. — « Királymezö.

Az idén is nagy ingadozást mutat.
Zeigt auch heuer eine große Schwankung.

L. (F.) — Mart. 29. — (in) Doroszló.
Lk. (Sp.) — Mai 9. — « Réa.
J. (Sch.) = 42 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 18—19.

55. ⟷ Coturnix dactylisonans, Mey.

Apr. 22. — (in) Kupinovo.
« 23. — « Temes-Kubin.
« 15. — « Béllye.
Mai 1. — « Réa.
« 2. — « Fogaras.
« 6. — « Nagy-Enyed.
Apr. 16. — « Kis-Harta.
Mai 5. — « Kőszeg.
Apr. 30. — « Magyar-Gencs.
« 24. — « Székesfehérvár.
« 30. — « Pettend.
Mai 5. — « Zilah.
« 4. — « Sopron.
Apr. 29. — « Somorja.
Mai 5. — « Ghymes.
« 6. — « Gács.
« 14. — « Zólyom.
« 10. — « Tavarna.
Apr. 20. — « Ungvár.
Mai 26. — « Liptó-Ujvár.

A hegyi fekvésü állomások első tekintetre kiválnak májusi adataikkal.

Die bergig gelegenen Stationen separiren sich auffallend durch Mai-Daten.

L. (F.) — Apr. 15. — (in) Béllye.
Lk. (Sp.) — Mai 26. — « Liptó-Ujvár.
J. (Seh.) = 42 nap (Tage).
K. (M.) = Mai 5 – 6.

56. ←→ **Cuculus canorus**, L.

I.	Apr.	1.	— (in)	Kupinovo.
	«	7.	— «	Temes-Kubin.
III.	«	5.	— «	Béllye.
	«	10.	— «	Doroszló.
	«	17.	— «	Réa.
	«	10.	— «	Vajda-Réese.
	«	23.	— «	Fogaras.
IV.	«	17.	— «	Horgos.
	«	1.	— «	Sistarovecz.
	Mart.	30.	— «	Dorgos.
	Apr.	11.	— «	Tótvárad.
	«	6.	— «	Topánfalva.
	«	5.	— «	Nagy-Enyed.
V.	«	9.	— «	Keszthely.
	«	25.	— «	Kis-Harta.
VI.	«	11.	— «	Felső-Lövő.
	«	16.	— «	Kőszeg.
	«	21.	— «	Székesfehérvár.
	«	9.	— «	Veleneze.
	«	25.	— «	Pettend.
	«	28.	— «	Zilah.
VII.	«	9.	— «	Sopron.
	Apr.	*30.*	— «	*Miklósfalu.*
	«	5.	— «	Nagy-Maros.
	«	2.	— «	Diós-Jenő.
VIII.	«	14.	— «	Somorja.
	«	20.	— «	Ghymes.
	«	23.	— «	*Selmeczbánya* (v. Gretzmacher).
	«	16.	— «	Selmeczbánya (v. Vadas).
	«	7.	— «	Gács.
	«	19.	— «	Kabolya-Polyána.
IX.	«	10.	— «	Zólyom.
	«	6.	— «	Tavarna.
	«	10.	— «	Ungvár. — {Erdőhat. / Forjtsch.}
	«	12.	— «	*Ungvár* (v. Medreczky).
	«	6.	— «	Radváncz.
X.	«	24.	—	Zuberecz.
	Mai	2.	—	Liptó-Ujvár.
	«	5.	—	Szepes-Béla.

Temes-Kubin-ra nézve megfigyelőnk (Menestorfer) azt jegyzi meg, hogy valószinüleg nem az *első*. — *Réa*-ról azt irja megfigyelőnk, hogy ott az első csak 17-én érkezett meg, daczára, hogy a szomszédos havasi községekben már egy héttel előbb megjöttek, s ebből azt következteti, hogy a havasokból terjeszkedtek lefelé. Majdnem szóról-szóra ugyanezt irja *Fogaras*-ról Czynk Ede: «Apr. 10-én a *récsei* erdőkben, *Fogaras*-on pedig csak apr. 23-án. Sajátságos, hogy a kakuk, daczára a hegyekben fekvő nagy hónak, ott sokkal előbb mutatkozott, mint a már hómentes síkságon. Az igaz, hogy a hegység tövében enyhébb volt az idő, mint nálunk, csakhogy én a kakukot a bükkrégión felül láttam. Ugy látszik, hogy vonulási utja nem az Olt (folyó) mentén, hanem a hegység töve hosszában halad». — *Horgos*, *Kis-Harta*, *Székesfehérvár*, *Pettend* aránylag késő, a két utóbbi állomás már azért is, mert a közöttük fekvő *Veleneze* korai dátumot mutat. — *Miklósfalu* szintén késő, megfigyelő meg is jegyzi, hogy első érkezés bizonytalan. — *Selmeczbánya* apr. 23-iki adata elesik, Vadas ugyanott már 16-án észlelte. — *Ungvár* apr. 12-iki adata szintén.

Bei Temes-Kubin bemerkt unser Beobachter (Menestorfer), daß wahrscheinlich schon früher angekommen. — Aus Réa schreibt man (v. Buda) uns, daß dort der Erste nur am 17-ten ankam, trotzdem, daß in den benachbarten subalpinen Oerter schon eine Woche früher sichtbar waren; daraus schließt er, daß sie sich von dem Gebirge aus verbreitet hatten. — Aus Fogaras berichtet Herr v. Czynk beinahe wörtlich dasselbe: «In den Récseer Waldungen am 10. April, bei Fogaras dagegen erst am 23-ten. Es ist eigenthümlich, daß der Kukuk, trotz dem vielen Schnee, im Gebirge daselbst viel früher erschien, als in der schneelosen Ebene. Wohl waren am Fuße des Gebirges mildere Tage, als bei uns, doch fand ich den Vogel über der Buchen-Region. In diesem Fall sehen wir, daß der Zug nicht längs dem Olt-Fluß, sondern am Fuße des Gebirges stattfindet». — Horgos, Kis-Harta, Székesfehérvár und Pettend verhältnißmäßig zu spät; die beiden letzteren Stationen umsomehr, weil das zwischen ihnen sehr nahe liegende Veleneze ein frühes Datum aufweist. — Miklósfalu ebenfalls spät, Beobachter (v. Bikfessy) bemerkt auch: «erste Ankunft unsicher». — Selmeczbánya's «Apr. 23.» Datum fällt auch weg, Herr Vadas beobachtete daselbst den Vogel schon am 16-ten. — Ungvár's «Apr. 12.» Datum bleibt aus demselben Grunde ebenfalls unberücksichtigt.

L. (F.) — Mart. 30. — (in) Dorgos.
Lk. (Sp.) — Mai 5. — « Szepes-Béla.
J. (Sch.) = 37 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 17.

57. ←→ **Cypselus apus**, L.

Mai 4. — (in) Réa.
Apr. 29. — « Fogaras.
Mai 4. — « Zilah.
Apr. 19. — « Diós-Jenő.
Mai 6. — « Pozsony.
Apr. 25. — « Selmeczbánya(v.Gretzmacher).
« *26.* — « *Selmeczbánya* (v. Vadas).
Mai 2. — « Gács.
Apr. 12. — « Ungvár.
« 12. — « Kosztrina.
« 12. — « Sztavna.
Mai 12. — « Liptó-Ujvár.
Apr. 28. — « Szepes-Béla.

Az idén is igen tarka adatsorozatot ad; kiemelendő, hogy a legkorábbi — még pedig teljesen megegyező — adatot, három ungmegyei állomás adja, a melyek földiratilag az ország legészakibb részéből valók, de domborzati viszonyaikat illetőleg a nagy magyar Alföldhöz tartoznak. — Érdekes, hogy *Somorján*, a hol különben rendesen költ, mint megfigyelőnk irja, az idén egyáltalán nem jelent meg. — *Fogaras*ról megfigyelőnk (Czynk) azt irja: «1 db.; első eset, hogy e madár nálunk már ily korán jelentkezett, azontúl május 6-áig nem is láttam, akkor 6 db. vonult át →K felé». — *Diós-Jenőn* apr. 19. és 29-én volt egy-egy darab látható, előbbi DNy → ÉK, utóbbi → DK irányban vonult el. — *Pozsony*-ban egyszerre egy csapat érkezett, a melynek egy része másnap eltünt, másik része pedig fészkeléshez látott. — *Szepes-Bélán* apr. 28-án néhány érkezett, 29-én eltünt; május 5-én ismét jött 1 db., 9-én már sok.

Giebt auch heuer eine sehr bunte Datenreihe; es ist zu betonen, daß die frühesten — und zwar vollständig übereinstimmenden — drei Daten, von drei im Comitate Ung liegenden Stationen stammen, welche geographisch dem nördlichen Theile des Landes angehören, hypsometrisch aber zu der großen ung. Tiefebene hinzurechnen sind. Es ist ebenfalls interessant, daß die Mauersegler in Somorja, wo sie sonst jährlich nisten, wie unser Beobachter (Kunszt) schreibt, heuer gar nicht angekommen sind. — Aus Fogaras schreibt v. Czynk: «Apr. 29, 1 Stück; erster Fall, daß sich dieser Vogel bei uns so früh zeigte, seitdem sah ich auch bis zum 6. Mai keine, dann 6 St. → O ziehend. — In Diós-Jenő waren nur je ein Stück sichtbar, am 19. und am 29. April; ersterer zog SW →NO, letzterer →SO ab. — In Pozsony kam auf einmal ein Flug an, die eine Hälfte verschwand den anderen Tag, die andere Hälfte schritt zur Brut. — In Szepes-Béla erschienen am 28. Apr. einige, am 29. verschwanden sie; am 5. Mai erschien wieder eine, am 9. viele.

L. (F.) — Apr. 12. — (in) Ungvár.
Lk. (Sp.) — Mai 12. — « Liptó-Ujvár.
J. (Sch.) = 31 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 27.

58. ←→ **Dafila acuta**, L.

Mart. 2. — (in) Temes-Kubin.
« 29. — « Horgos.
Apr. 12. — « *Kis-Harta.*
Mart. 12. — « Sopron.

Kis-Harta tarthatatlan.
Kis-Harta unhaltbar.

59. ←⊙→ **Emberiza miliaria**, L.

{Den ganzen Winter / Egész télen} (in) *Horgos.*
Jan. 1. — « *Keszthely.*
{Áttelelt / Ueberwintert} — « *Peltend.*
Mart. 12. — « Kőszeg.
« 18. — « Zilah.
« 19. — « Diós-Jenő.
« 17. — « Budapest.
{Áttelelt / Ueberwintert} — « Somorja.

Kőszeg-en az idén, mint megfigyelőnk (Chernel) hangsulyozza, *nem* telelt át. — *Diós-Jenőn* 1 db áttelelt, de a vonulók csak mart. 19-én jöttek meg.

In Kőszeg hat heuer, wie v. Chernel ausdrücklich betont, nicht überwintert. — In Diós-Jenő überwinterte 1 Stück, die Zügler sind aber erst am 19. März angekommen.

L. (F.) — Mart. 12. — (in) Kőszeg.
Lk. (Sp.) — « 19. — « Diós-Jenő.
J. (Sch.) = 8 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 15—16.

60. ⟷ **Emberiza pithyornus,** Pall.

Egy Magyarországon még ma is kétes madár, melyről Lakatos Károly úr, horgosi megfigyelőnk, a következőket irja: «Haering Ede polgári iskolai tanártól kaptam egy szép élő példányt, melyet szegedi madarászok kerítettek. Junius közepéig tartottam kalitkában s ekkor vadászom vigyázatlansága miatt világgá ment».

Eine für die Ornis Ungarns noch immer zweifelhafte Vogelart, über welche unser Beobachter in Horgos, Herr von Lakatos, wie folgt berichtet: «Ich erhielt vom Herrn Bürgerschullehrer Eduard Haering, ein schönes, lebendes Exemplar, welches Szegediner Vogelfänger irgendwo gefangen haben. Ich hielt es bis Mitte Juni im Käfig, dann entfloh es aber in Folge Unvorsichtigkeit meines Jägers».

61. ⟷ **Emberiza schœniclus,** L.

{ Áttelelt / Ueberwintert } — (in) *Horgos.*
Febr. 6. — « *Sopron.*
Mart. 19. — « Diós-Jenő (az első; die Erste).
{ Áttelelt / Ueberwintert } — « *Somorja.*

62. ⟷ **Erismatura leucocephala,** L.

Apr. 10. — (in) Velencze.

Mindössze öt darab volt látható; egy darab el is ejtetett.

Im Ganzen 5 St. gesehen; ein Stück wurde auch erlegt.

63. ⟷ **Erithacus cyaneculus,** Wolf.

Mart. 26. — (in) Boesár.
Apr. 9. — « Horgos.
« 6. — « Keszthely.
« 2. — « Sopron.
« 6. — « Diós-Jenő.
« 6. — « Somorja.

Az idénre korai adatok.
Für heuer frühe Daten.

L. (F.) — Mart. 26. — (in) Boesár.
Lk. (Sp.) — Apr. 9. — « Horgos.
J. (Sch.) = 15 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 2.

64. ⟷ **Erithacus luscinia,** L.

Apr. 7. — (in) Temes-Kubin.
« 2. — « Béllye.
Apr. 10. — (in) Doroszló.
« 18. — « Réa.
Mai 3. — « Fogaras.
Apr. 11. — « Horgos.
« 14. — « Lelle.
« 8. — « Kőszeg.
« 11. — « Csepreg.
« 8. — « Magyar-Gencs.
« 10. — « Velencze.
« 11. — « Pettend.
« 10. — « Sopron.
« 15. — « Miklósfalu.
« 3. — « Diós-Jenő. — Extravillan.
« 17. — « Diós-Jenő. — Intravillan.
« 11. — « Somorja.
« 8. — « Ghymes.
« 9. — « Gáes.
« 17. — « Tavarna.
« 15. — « Ungvár.

Az összes állomások között *Fogaras* a legkésőbbi, oka lehet, hogy, megfigyelő szerint, ott csak «ritka jelenség». — *Lelle* viszonylag késő, ok: első érkezés bizonytalan. — Aránylag *Réa* is túlkéső, lehet azonban, hogy ott ugyanaz az ok hat, a mi a vele hasonló fekvésü Fogarason.

Unter allen Stationen Fogaras die späteste, mögliche Ursache: daß dort diese Art — laut Beobachter — nur «eine seltene Erscheinung ist». — Lelle verhältnißmäßig spät, Ursache: «erste Ankunft unsicher». — Réa verhältnißmäßig ebenfalls spät, möglich aus demselben Grunde, wie in Fogaras, welchem der Punkt sehr ähnlich situirt ist.

L. (F.) — Apr. 2. — (in) Béllye.
Lk. (Sp.) — Mai 3. — « Fogaras.
J. (Sch.) = 32 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 17—18.

65. ⟷ **Erithacus philomela,** L.

Apr. 26. — (in) Fogaras.
« 13. — « Horgos.
« 27. — « Nagy-Enyed.
« 28. — « Zilah.
« 20. — « Ungvár.

L. (F.) — Apr. 13. — (in) Horgos.
Lk. (Sp.) — « 28. — « Zilah.
J. (Sch.) = 16 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 20—21.

66. ←○→ **Erithacus rubecula**, L.

Mart. 20. — (in) Kupinovo.
« 16. — « Doroszló.
« 28. — « Réa.
« 14. — « Fogaras.
« 29. — « Nagy-Enyed.
« 22. — « Keszthely.
Apr. 2. — « *Kis-Harta.*
Mart. 21. — « Kőszeg.
« 21. — « Pettend.
Apr. 12. — « *Zilah.*
Mart. 12. — « Sopron.
« 23. — « Diós-Jenő.
Apr. 12. — « *Vissó.*
Mart. 23. — « Somorja.
« 30. — « Selmeczbánya.
« 28. — « Gács.
« 30. — « Tavarna.
« 30. — « Ungvár.
« 31. — « Zuberecz.
Apr. 20. — « *Liptó-Ujvár.*
« 2. — « Szepes-Béla.

Kis-Harta, *Zilah*, *Vissó*, szemben a többi, még a hegységekben is constans martiusi dátumokkal — tarthatatlanok. — *Liptó-Ujvár*, daczára fekvésének, szintén túlkéső — szemben Zuberecz és Sz.-Béla korai dátumaival.

Kis-Harta, Zilah, Vissó sind gegen die übrigen, sogar im Gebirge constanten Märzdaten, unhaltbar. — Liptó-Ujvár ist trotz seiner Lage Zuberecz und Sz.-Béla gegenüber ebenfalls zu spät.

L. (F.) — Mart. 12. — (in) Sopron.
Lk. (Sp.) — Apr. 2. — « Szepes-Béla.
J. (Sch.) = 22 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 22—23.

67. ←✳→ **Falco regulus**, Pall.

{Egész télen / Den ganzen Winter} (in) Horgos.
Jan. 11. — « Székesfehérvár.
Febr. {elejétől / vom Anfang}—23. (in) Pettend.
Mart. 23. — (in) Kőszeg.
Febr. 17. — « Tata.
Nov. 7.—Decz. 15. (1894) (in) Diós-Jenő. — Azóta nincs; seitdem keine.

68. ←→ **Falco subbuteo**, L.

Mart. 10. — (in) Temes-Kubin.
Apr. 13. — « Fogaras.
Mart. 23. — (in) Horgos.
« 21. — « Pettend.
« 14. — « Sopron.
Apr. 13. — « Diós-Jenő.
« 20. — « *Somorja.*
« 26. — « Gács.

A síksági állomások, *Somorját* kivéve, csupa martiusi dátumot adnak: ez azonban «lövési» dátum, tehát az első érkezést nem szabja meg.

Die Stationen der Ebene geben — Somorja ausgenommen — lauter Märzdaten; jenes ist aber ein «Abschuß»-Datum, fixirt demnach nicht die erste Ankunft.

L. (F.) — Mart. 10. — (in) Temes-Kubin.
Lk. (Sp.) — Apr. 26. — « Gács.
J. (Sch.) = 48 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 2—3.

69. ←→ **Ficedula rufa**, Bechst.

Mart. 20. — (in) Béllye.
Apr. 13. — « *Réa.*
Mart. 14. — « Fogaras.
« 25. — « Nagy-Enyed.
« 22. — « Keszthely.
« 26. — « Kőszeg.
« 30. — « Velencze.
« 13. — « Sopron.
« 28. — « Diós-Jenő.
« 29. — « Somorja.
« 31. — « Gács.
« 23. — « Ungvár.
Apr. 3. — « Zuberecz.
« 1. — « Liptó-Ujvár.
« 13. — « Szepes-Béla.

Réa tarthatatlan késő; megfigyelő irja is, hogy akkor már «csapatban» látta. Az első érkezők tehát alkalmasint kikerülték figyelmét.

Réa unhaltbar spät; Beobachter schreibt auch, daß er sie «Flugweise» sah. Die ersten Angekommenen haben sich wahrscheinlich seiner Aufmerksamkeit entzogen.

L. (F.) — Mart. 13. — (in) Sopron.
Lk. (Sp.) — Apr. 13. — « Szepes-Béla.
J. (Sch.) = 32 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 28—29.

70. ←→ **Ficedula sibilatrix,** Bechst.

Apr. 11. — (in) Réa.
« 21. — « Fogaras.
Mai 9. — « *Nagy-Enyed.*
Apr. 19. — « Kőszeg.
« 13. — « Veleneze.
« 23. — « Sopron.
« 13. — « Diós-Jenő.
« 23. — « Somorja.
« 17. — « Gács.
« 19. — « Zólyom.
« 29. — « Liptó-Ujvár.

Nagy-Enyed túlkésö, s tényleg «lövetési» dátum.

Nagy-Enyed zu spät und factisch nur «Abschuß»-Datum.

L. (F.) — Apr. 11. — (in) Réa.
Lk. (Sp.) — « 29. — « Liptó-Ujvár.
J. (Sch.) = 19 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 20.

71. ←→ **Ficedula trochilus,** L.

Mart. 29. — (in) Réa.
Apr. 13. — « Fogaras.
« 14. — « Horgos.
« 10. — « Keszthely.
« 13. — « Kőszeg.
« 2. — « Veleneze.
« 8. — « Sopron.
« 7. — « Diós-Jenő.
« 6. — « Somorja.
« *24.* — « *Gács.*
« 9. — « Zuberecz.
« 7. — « Szepes-Béla.

Gács aránylag túlkésö, megfigyelő szerint ott «ritka» madár.

Gács gegen die übrigen Stationen zu spät; laut Beobachter dort «selten».

L. (F.) — Mart. 29. — (in) Réa.
Lk. (Sp.) — Apr. 14. — « Horgos.
J. (Sch.) = 17 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 6.

72. ←○→ **Fringilla cœlebs,** L.

Febr. —. — (in) Horgos. {Ueberwintert / Áttelelt}
Mart. 1. — « Nagy-Enyed.
{Áttelelt / Ueberwintert} — (in) *Kőszeg.*
Mart. 23. — « Kőszeg.
Febr. 22. — « Pettend.
Mart. 27. — « Magyar-Óvár.
{Áttelelt / Ueberwintert} — « *Diós-Jenő.*
Mart. 9. — « Diós-Jenő.
« 23. — « Somorja.
« 1. — « Selmeczbánya.
« 19. — « Ungvár.
« 26. — « Zuberecz.
« 26. — « Liptó-Ujvár.
Apr. 5. — « Szepes-Béla.

Kőszegen néhány áttelelt; a tulajdonképeni vonulók azonban — még pedig nagy csapatban — mart. 23-án köszöntöttek be. — *Diós-Jenőn* februárban 3 ♂ az egyik majorban; mart. 1—3 néhány ♀ is; 9-én nagyobb csapat a majorban; 28-án mindenfelé nagyobb csapatok. — *Somorján* mart. 23-án már mindenfelé szól az erdőben. — *Szepes-Bélán* apr. 5-én sok nagyon erős csapat érkezett.

In Kőßeg haben einige überwintert; die eigentlichen Zügler — und zwar in großem Flug — kamen aber erst am 23. März an. — In Diós-Jenö im Feber 3 ♂ im Maierhof; am 1—3. März auch einige ♀; am 9. größerer Flug im Maierhof: am 28. überall größere Flüge. — In Somorja singt am 23. März schon überall im Wald. — Bei Szepes-Béla kamen am 5. Apr. mehrere sehr starke Flüge.

L. (F.) — Febr. 22. — (in) Pettend.
Lk. (Sp.) — Apr. 5. — « Szepes-Béla.
J. (Sch.) = 43 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 15.

73. ←→ **Fringilla montifringilla,** L.

Az elsök: Die ersten:		*Hol?* Wo?	*Az utolsók:* Die letzten:	
Jan.	15.	— (in) Réa.	—	—
Mart.	8.	— « Nagy-Enyed.	—	—
Jan.	1.	— « Kőszeg.	— Mart.	3—5.
«	14.	— « Pettend.	— «	24.
Mart.	20.	— « Sopron.	—	—
Jan.	26.	— « Diós-Jenő.	— «	8.
«	3.	— « Somorja.	— «	5.
Okt.	13.	(1894) — (in) Ungvár.	— «	16.

Kőszegen jan. 1-től febr. 10-ig naponta látható volt, azután eltünt: mart. 3—5-ig ismét

néhány darab. — *Sopron*-ban, noha ott «gyakori s rendes téli madár, a mult télen nem volt látható, csak mart. 20. és a következő napokon nagy csapatokban». — *Somorján* csak elszórva itt-ott mutatkozott.

In Kőszeg vom 1. Januar bis zum 10. Februar täglich sichtbar, dann verschwunden; 3—5. März wieder einige. — In Sopron «waren sie im heurigen Winter nicht zu sehen, trotzdem daß der Bergfink sonst ein regelmäßiger und gar nicht seltener Wintergast zu sein pflegt. Erst nur am 20. März und den folgenden Tagen kamen große Flüge». — In Somorja nur einzeln hie und da zu sehen.

74. ←→ **Fulica atra**, L.

Mart. 3. — (in) Kupinovo.
« 7. — « Temes-Kubin.
« 8. — « Béllye.
« 26. — « Fogaras.
« 28. — « *Szeged*.
« 12. — « Benedek.
« 14. — « Keszthely.
« 22. — « Székesfehérvár.
Febr. 28. — « Velencze.
Mart. 11. — « Velencze.
« 12. — « Sopron.
Apr. 10. — « Diós-Jenő.
« 16. — « Somorja.

Fogarason ma már, mint megfigyelőnk (Czynk), irja, csak ←→, valószinüleg innen a késő dátum. — A *szegedi* dátum túlkéső, de nem is vonulási dátum; megfigyelőnk (Lakatos) ezt irja: «mart. 28-án láthatatlan magasból hullott alá egy példány (holtan) egy szegedi ház udvarára. Különben e faj vonulásáról hű képet nem adhatok». — *Velenczén*, mint megfigyelőnk (Meszleny) irja: «hiteles állitás szerint» már febr. 28-án megjött 1 darab. Ő mart. 11-én már 24 dbot látott, s azóta naponkint érkezik. Legtöbb mart. végén s apr. elején volt a tavon. — *Sopron*-ban mart. 12-én már számosan volt a Fertőn. — *Diós-Jenő* és *Somorja* az első példányt jegyezték.

Bei Fogaras ist heute diese Art nunmehr nur ←→, wahrscheinlich daher das späte Datum. — Szeged zu spät, aber auch kein Zugsdatum, unser Beobachter (v. Lakatos) schreibt: «Am 28. März fiel von unabsehbarer Höhe ein Stück todt auf einen Szegediner Hof herunter. Ich kann heuer von dem Zuge dieser Art nichts berichten». — Bei Velencze war, wie v. Meßleny schreibt, ein Stück «nach glaubwürdiger Aussage» schon am 28. Februar angekommen. Er sah am 11. März 24 Stück, seitdem täglich. Die Meisten auf dem See von Ende März bis Anfang April. — In Sopron am 12. März schon viele auf dem Fertö-See. — Diós-Jenö und Somorja notierten die ersten «Stücke».

L. (F.) — Febr. 28. — (in) Velencze.
Lk. (Sp.) — Apr. 16. — « Somorja.
J. (Sch.) = 48 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 23—24.

75. ←•→ **Fulix cristata**, L.

Apr. 7. — (in) Somorja.

«Egy csapat. Néhány év óta itt rendes téli vendég», irja Kunszt.

«Ein Flug, seit einigen Jahren regelmäßiger Wintergast bei uns», schreibt Kunßt.

76. ←→ **Fulix marila**, L.

Apr. 7. — (in) Somorja. — 1 ♂.

77. ←→ **Gallinago gallinula**, L.

Az elsők: Die ersten:		*Hol?* Wo?	*Az utolsók:* Die letzten:	
Mart.	7. —	(in) Temes-Kubin.	—	—
«	8. —	« Béllye.	—	—
Apr.	15. —	« Horgos.	—	Mai 6.
Jan.	*11.* —	« *Pápa.*	—	—
Apr.	1. —	« Székesfehérvár.	—	Apr. 21.
Mart.	26. —	« Sopron.	—	« 11.
«	29. —	« Diós-Jenő.	—	« 20.
Apr.	11. —	« Somorja.	—	—

Horgos aránylag késő, de megfigyelőnk határozottan az «elsők»-ről szól; legtöbb volt ott apr. 21—29-éig. — *Pápa* adata tarthatatlan, nekem úgy tetszik, hogy csakis a Gallinago scolopacinára vonatkozhatik.

Horgos verhältnißmäßig spät, unser Beobachter (v. Lakatos) schreibt aber entschieden von den «ersten»; die Meisten waren dort vom 21—29. Apr. zu sehen. — Pápa unhaltbar, mir scheint, diese Angabe kann sich nur auf Gallinago scolopacina beziehen.

I. { Az *első érkezés* formulája:
Formel der ersten Ankunft:

L. (F.) — Mart. 7. — (in) Temes-Kubin.
Lk. (Sp.) — Apr. 15. — « Horgos.
J. (Sch.) = 40 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 26—27.

II. { Az *utolsó mutatkozás* formulája:
Formel des letzten Aufenthalts:

L. (F.) — Apr. 11. (in) Sopron.
Lk. (Sp.) — Mai 6. « Horgos.
J. (Sch.) = 26 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 23—24.

78. ←→ **Gallinago major,** Gm.

Az elsők: Die ersten:	*Hol?* Wo?	*Az utolsók:* Die letzten:
Mart. 14.	— (in) Temes-Kubin.	— Mai 25.
Apr. 21.	— « Horgos.	— « 21.
« 23.	— « Sopron.	— —
« 11.	— « Somorja.	— —

I. { Az *első érkezés* formulája:
Formel der ersten Ankunft:

L. (F.) — Mart. 14. — (in) Temes-Kubin.
Lk. (Sp.) — Apr. 23. — « Sopron.
J. (Sch.) = 41 nap (Tage).
K. (M). = Apr. 3.

79. ←○→ **Gallinago scolopacina,** Br.

Mart. 9. — (in) Kupinovo.
« 8. — « Temes-Kubin.
« 20. — « Doroszló.
Jan. 15. — « *Réa.*
Febr. 23. — « *Réa.*
Jan. 27. — « *Fogaras.*
Mart. 10. — « Fogaras.
« 29. — « Horgos.
« 25. — « Székesfehérvár.
« 26. — « Sopron.
Febr. 19. — « *Diós-Jenő.*
Mart. 23. — « Diós-Jenő.
Apr. 11. — « *Somorja.*

Réa mindkét adata, *Fogaras* és *Diós-Jenő* első adata áttelelési dátumok. — *Somorja* csupán alkalmi adat, figyelembe nem jön.

Réa's beide Daten, Fogaras' und Diós-Jenö's erstes Datum: Ueberwinterungs-Angaben. Somorja blos Gelegenheits-Datum, fällt weg.

L. (F.) — Mart. 8. — (in) Temes-Kubin.
Lk. (Sp.) — « 29. — « Horgos.
J. (Sch.) — 22 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 18—19.

80. ←→ **Gallinula chloropus,** L.

Mart. 16. — (in) Kupinovo.
Apr. 14. — « Fogaras.
« 22. — « *Keszthely.*
« 3. — « Velence.
« 3. — « Sziget-Szt-Miklós.
« 23. — « Diós-Jenő.
« 16. — « Somorja.

Keszthely elesik, megfigyelőnk (Lovassy) szerint: «első érkezés bizonytalan».

Keßthely fällt weg, laut unserem Beobachter (v. Lovassy): «erste Ankunft unsicher».

L. (F.) — Mart. 16. (in) Kupinovo.
Lk. (Sp.) — Apr. 23. « Diós-Jenő.
J. (Sch.) = 39 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 4.

81. ←→ **Glareola pratincola,** L.

Apr. 29. — (in) Réa.
« 24. — « Horgos.

82. ←→ **Graculus carbo,** L.

Mart. 30. — (in) Keszthely.
« 24. — « Somorja.

83. ←→ **Graculus pygmæus,** Pall.

Apr. 6. — (in) Kupinovo.

84. ←→ **Grus cinerea,** L.

Mart. 10. — (in) Kupinovo.
« 4. — « Temes-Kubin.
Apr. 6. — « Nagy-Borosnyó.
Mart. 27. — « Kovászna.
« 27. — « Horgos.
Apr. 1. — « Kézdi-Vásárhely.
« 5. — « *Ungvár* (v. Medreczky).

Mart. 20—31.
Apr. 4—16. (in) Ungvár. {Erdőhat. / Forstbeh.}
Mart. 20. — (in) Ó-Kemence.
Apr. 1. — « Dubrinics.

Ungvárt az erdőhatóságok két izben: mart. 20—31. és apr. 4—16. között látták seregesen átvonulni; tehát a mart. 20-iki dátum az első érkezés. — Ez a faj hazánkban régebben fészkelt, egy idő óta azonban semmi adat sem érkezik esetleges költéséről, sőt inkább összes állomásaink csakis mint «átvonulót» említik; azt hiszszük, nincs messze az idő, a mikor ezt az érdekes madárfajt a honunkban fészkelők sorából törülnünk — s eddigi biologiai jegyét (⟷) megváltozott biologiájához képest átvonulóra (⟿) kell változtatnunk. — *Megfigyelőinknek* **fokozott figyelmét** *hívjuk fel e fajra, kérve, hogy* **vonulásának egész képét a vonulás irányával** *egyetemben legyenek szívesek feltűndetni!*

Bei Ungvár haben die kön. ung. Forstbehörden zweimal: zwischen den 20—31. März und 4—16. April Flüge durchziehend gesehen, als erste Ankunft gilt demnach «März 20». — Diese Art hat früher in Ungarn genistet, seit einer Zeit erhalten wir aber gar keine Kunde von einem eventuell nistenden Paare, im Gegentheil, bezeichnen sie beinahe die sämmtlichen Beobachtungs-Stationen als Durchzugsvögel. Es ist die Zeit wohl nicht mehr weit, wo wir diese interessante Vogelart aus der Reihe der bei uns nistenden Vögel streichen — und ihr bisheriges biologisches Zeichen (⟷) ihrer veränderten Biologie gemäß in ein ⟿ verwandeln müssen. — Wir bitten unsere Beobachter, dieser Vogelart eine gesteigerte Aufmerksamkeit widmen zu wollen, und den **ganzen Ablauf des Zuges sammt der Richtung** gütigst zu notieren.

L. (F.) — Mart. 4. — (in) Temes-Kubin.
Lk. (Sp.) — Apr. 6. — « Nagy-Borosnyó.
J. (Sch.) = 34 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 20—21.

85. ⟷ **Hierofalco sacer,** Gm.

Mart. 1. — (in) Kécsa.

86. ⟷ **Himantopus autumnalis,** Haas.

Apr. 27. — (in) Temes-Kubin.
« 27. — « Horgos.
Mart. 25. — « Keszthely.

87. ⟷ **Hirundo rustica,** L.

I. zóna. — I. Zone.

(Zwischen N. B.) **44°30′—45°** (é. sz. között.)

Alföld. — Tiefebene.

Mart. 24. — (in) Kupinovo. — Extrav. — 78 m.
Apr. 5. — « Kupinovo. — Intravillan.
« 4. — « Panesova. — 79 m.
Mart. 22. — « Temes-Kubin. — 82 m.
Apr. 2. — « Deliblát. — 93 m.
« 11. — « Fehértemplom. — 97—141 m.

Keleti hegyvidék. — Oestliche Erhebung.

Mart. 27. — (in) Berzászka. — 81 m.
Apr. 6. — « Dalbosecz. — 254 m.
Mart. 25. — « Ogradina. — 58—249 m.
Apr. 7. — « Herkulesfürdő. 153—600 m.

Az I. zóna formulája:
Formel der I. Zone:

L. (F.) — Mart. 22. — (in) Temes-Kubin.
Lk. (Sp.) — Apr. 11. — « Fehértemplom.
J. (Sch.) = 21 nap (Tage).
K. (M.) = *Apr. 1.*

II. zóna. — II. Zone.

(Zwischen N. B.) **45°—45°30′** (é. sz. között.)

Tengermellék. — Ung. Seeküste.

Apr. 29. — (in) *Ogulin.* — 323 m.

Alföld. — Tiefebene.

« 5. — (in) Lipovljani. — 143 m.
Mart. 25. — « Jasenovác. — 94 m.
Apr. {elején / Anfang} « Uj-Gradiska. — 129 m.
« 5. — « Zupanja. — 86 m.
Mart. 25. — « Vinkovce. — 90 m.
Apr. 1. — « Nemci. — 90 m.
Mart. 30. — « Morovič. — 85 m.
« 25. — « Palánka. — 83 m.
« {végén / Ende} — « Ujvidék. — 84 m.
Apr. 4. — « Nagy-Becskerek. — 83 m.
Mart. 29. — « Denta. — 93 m.

Keleti hegyvidék. — Oestliche Erhebung.

Apr. 9. — « Temes-Szlatina. — 315 m.

Ogulin a többi adattal szemben túlkéső, a zóna középszámának megállapításánál figyelembe nem jöhet. Lehet ugyan, hogy a tenger-

mellék egész *más* vonulási viszonyokkal bir, mint az ország többi részei, de adatok hiján ezt ma még megállapitani nem vagyunk képesek; a kutatás ebben az irányban még a jövő kérdése, s ottani megfigyelők kezébe van letéve.

Ogulin gegen die übrigen Stationen zu spät, bei Aufstellung der Formel für diese Zone unbrauchbar. Es ist zwar möglich, daß die ung. Seeküste andere Zugsverhältnisse hat, als die übrigen Gegenden des Landes, wir können dies aber wegen Mangel an Daten heute noch nicht constatiren; eine Untersuchung in dieser Richtung ist noch eine Frage der Zukunft, und liegt in den Händen der dortigen Beobachter.

A II. zóna formulája:
Formel der II. Zone:

L. (F.) — Mart. 25. — (in) Jasenovác, etc.
Lk. (Sp.) — Apr. 9. — « Temes-Szlatina.
J. (Sch.) = 16 nap (Tage).
K. (M.) — *Apr. 1.*

III. zóna. — III. Zone.

(Zwischen N. B.) **45°30'—46°** (é. sz. között.)

Alföld. — Tiefebene.

Mart. 25. — (in) Brlog. — 220—293 m.
Apr. 2. — « Raič. — 118 m.
Mart. 25. — « Béllye. — 87 m.
« 19. — « Bezdán. — 91 m.
Apr. 7. — « *Apatin.* — 86 m.
Mart. 29. — « Doroszló. — 91 m.
« 31. — « Csákova. — 83 m.
Apr. 1. — « Liget. — 88 m.
Mart. 24. — « Vadászerdő. — 97 m.
Apr. 5. — « Unip. — 91 m.
Mart. 25. — « Temes-Rékás. — 106 m.
Apr. 3. — « Buziás. — 128 m.
« 7. — « Izgár. — 131 m.
« 7. — « Jerszeg. — 131 m.
« 7. — « Vermes. — 152.
Mart. 30. — « Kiszeló. — 110 m.
Apr. 15. — « Bálincz. — 125 m.

Keleti hegyvidék. — Oestliche Erhebung.

« 7. — « Dobrest. — 350 m.
« 16. — « Szudriás. — 147 m.
« 1. — « Padurány. — 161 m.
« 1. — « Poverzsina. — 168 m.
« 12. — « Furdia. — 214 m.
« 1. — « Facset. — 162 m,
Apr. 1. — (in) Kossova. — 196 m.
« 4. — « Oláhba-Bisztra. — 271 m.
« 2. — « Vajda-Hunyad.—220—381 m.
« 12. — « Déva. — 184 m.
« 2. — « Réa. — Extrav. — 360 m.
« 7. — « Réa. — Intrav.
« 17. — « Szászváros. — 224—340 m.
« 18. — « Ansel. — Ca. 700—800 m.
« 12. — « Oasa. — Ca. 700—800 m.
« 10. — « Gileság. — Ca. 700—800 m.
Mai 2. — « Magura. — (Com. Hunyad.) Ca. 1300 m.
Apr. 30. — « Prigona. — 1513 m.
« 28. — « Kudzsir. — 322—670 m.
« 4. — « Szászsebes. — 263 m.
« 16. — « Sugág. — 461 m.
« 15. — « Bisztra. — (Com. Szeben). 1321 m.
« 12. — « Felső-Porumbák. — 479 m.
Mart. 30. — « Kerezisóra. — 491 m.
Apr. 7. — « Alsó-Vist. — 426 m.
« 8. — « *Fogaras.* — {Erdőhat. / Forstbch.} 430 m.
« 1. — « Fogaras (v. Czynk).
« 7. — « Sárkány. — Ca. 470 m.
« 15. — « Hidvég. — 510 m.
« 12. — « Sepsi-Szt-György. — 542 m.
« 8. — « Nagy-Borosnyó. — 564 m.

Brlog, mely pedig Ogulintól (lásd II. zóna) nem messze s majdnem ugyanolyan tengerszin feletti magasságban fekszik, már sokkal korábbi dátumot ad, a mi Ogulin késői dátumának értékét lerontja; Ogulin alkalmasint megfigyelési hiba. — *Apatin* dátuma későnek látszik, semmivel sem indokolt. — *A legkésőbbi dátumok összesnek a legnagyobb tengerszín feletti magasságokkal.*

Brlog, welcher Ort zu Ogulin (Vide II. Zone) nahe und hypsometrisch beinahe gleich liegt, giebt ein viel früheres Datum; der Werth der späten Angabe Ogulins wird dadurch noch mehr vermindert; bei Ogulin haben wir es aller Wahrscheinlichkeit nach mit einem Beobachtungs-Fehler zu thun. — Apatin scheint zu spät, wird durch nichts begründet. — Uebrigens fallen die spätesten Daten mit den höchsten hypsometrischen Lagen auffallend zusammen.

A III. zóna formulája:
Formel der III. Zone:

L. (F.) — Mart. 19. — (in) Bezdán.
Lk. (Sp.) — Mai 2. — « Magura.

J. (Sch.) = 45 nap (Tage).
K. (M.) = *Apr. 10.*

IV. zóna. — IV. Zone.

(Zwischen N. B.) **46°—46°30′** (é. sz. között.)

Dunántúli dombvidék. — Hügelland jenseits der Donau.

Mart. 28. — (in) Nagy-Kanizsa. — 160 m.
Apr. 2. — « Nagy-Atád. — 130 m.
« 12. — « Kaposvár. — 142 m.
« 3. — « Pécsvárad. 259 m.

Alföld. — Tiefebene.

« 3. — « Szegszárd. — 110 m.
Mart. 23. — « Horgos. — 87 m.
Apr. 3. — « Szeged. — 84 m.
Mart. 31. — « Apátfalva. — 89 m.
Apr. 11. — « *Pécska.* — 102 m.
« 5. — « Csáta. — 105 m.
Mart. 26. — « Paulis. — 125—322 m.
Apr. 10. — « Radna. — 124—153 m.
Mart. 29. — « Bokszeg. — 126 m.
Apr. 3. — « Buttyin. — 146 m.

Keleti hegyvidék. — Oestliche Erhebung.

« 1. — « Lippa. — 208 m.
Mart. 19. — « Sistarovecz. — 245 m.
Apr. 13. — « Dorgos. — 245 m.
« 3. — « Berzova. — 150—250 m.
« 22. — « *Tótvárad.* — 189—270 m.
« 11. — « Mermesd. — 310 m.
« 1. — « Felső-Vidra. — 715 m.
« 6. — « Csertés. — 1002 m.
« 6. — « Topánfalva. — 540—900 m.
« 6. — « Abrudbánya. — 600 m.
« 6. — « Bisztra (Com. Torda-Aranyos). 563—900 m.
« 12. — « Zalatna. — 440—630 m.
« 9. — « Offenbánya. — 471—800 m.
« 17. — « Rakató. — Ca. 1000 m.
Mart. 29. — « Nagy-Enyed. — 270 m.
Apr. 2—4. — « Székely-Udvarhely. — 508 m.
« 7. — « Csik-Szereda. — 670 m.
« 7. — « Csik-Szt-Márton. — 688 m.
« 8. — « Kézdi-Vásárhely. — 570 m.
« 4. — « Bereczk. — 592 m.

Pécska, Tótvárad a körülötte fekvő állomásokhoz képest túlkéső.

Pécska, Tótvárad gegen die übrigen Stationen zu spät.

A IV. zóna formulája:
Formel der IV. Zone:

L. (F.) — Mart. 19. — (in) Sistarovecz.
Lk. (Sp.) — Apr. 17. — « Reketó.
J. (Sch.) = 30 nap (Tage).
K. (M.) = *Apr. 2.*

V. zóna. — V. Zone.

(Zwischen N. B.) **46°30′—47°** (é. sz. között.)

Dunántúli dombvidék. — Hügelland jenseits der Donau.

Apr. 1. — (in) Szent-Gotthárd. — 232 m.
Mart. 24. — « Alsó-Lendva. — 162—300 m.
Apr. 3. — « Zala-Egerszeg. — 156 m.
« 6. — « Keszthely. — Extrav. 132 m.
« 10. — « Keszthely. — Intrav.
Mart. 28. — « Tapolcza. — 126 m.
Apr. 7. — « Igal. — 176 m.

Alföld. — Tiefebene.

Mart. 22. — « Kalocsa. — Extrav. — 97 m.
« 26. — « Kalocsa. — Intrav.
« 27. — « Szarvas. — 85 m.

Keleti hegyvidék. — Oestliche Erhebung.

Apr. 7. — « Albák. — 716 m.
Mai 1. — « Béles. — 932 m.
Apr. 24. — « Dobrus. — 1110 m.
« 21. — « Marisel. — 1199 m.
« 12. — « Magura. — Ca. 1300 m.
« 3. — « Gyalu. — 413—600 m.
« 1. — « Kolozsvár. — 349 m.
« 6. — « Torda. — 391 m.
« 2. — « Monor. — 479 m.
« 6. — « Szászrégen. — 398 m.
« 1. — « Görgény-Szt-Imre. 421—700 m.
« 1. — « Üvegesür. — 544—800 m.
« 1. — « Iszticsó. — Ca. 1000 m.
« 10. — « Alsó-Fancsal. — 606 m.
« 8. — « Palota-Ilva. — Ca. 800 m.
« 4. — « Felső-Fancsal. — 1200 m.
« 8. — « Gödemesterháza. — 950 m.

Az V. zóna formulája:
Formel der V. Zone:

L. (F.) — Mart. 22. — (in) Kalocsa.
Lk. (Sp.) — Mai 1. — « Béles.
J. (Sch.) = 39 nap (Tage).
K. (M.) = *Apr. 12.*

VI. zóna. — VI. Zone.

(Zwischen N. B.) **47°—47° 30′** (é. sz. között.)

Dunántúli dombvidék. — Hügelland jenseits der Donau.

Mart. 24. — (in) Felső-Lövő. — 350—410 m.
« 25. — « Kőszeg. — 274 m.
Apr. 4. — « Körmend. — 193 m.
« 7. — « Szombathely. — 221 m.
« 6. — « Csepreg. — 180 m.
« 10. — « Zala-Erdőd. — 152 m.
Mart. 28. — « Magyar-Gencs. — 130 m.
« 30. — « Pápa. — 154 m.

Alföld. — Tiefebene.

« 28. — (in) Székesfehérvár. — 111 m.
« 29. — « Velencze. — 114 m.
Apr. 7. — « *Pettend.* — 120 m.
Mart. 28. — « Sziget-Szt-Miklós. — 102 m.
Apr. 8. — « Turkeve. — 88 m.

Keleti hegyvidék. — Oestliche Erhebung.

« 12. — (in) Zilah. — 267 m.
« 5. — « Deés. — 251 m.
« 2. — « Bethlen. — Ca. 250 m.
Mart. 30. — « Makód. — 329—450 m.
« 30. — « Mititei. — Ca. 400 m.
Apr. 2. — « Telcs. — Ca. 400 m.
Mart. 30. — « Naszód. — 326—600 m.
« 30. — « Kis-Rebra. — 332 m.
« 30. — « Nagy-Rebra. — 376 m.
« 30. — « Neposz. — 361—600 m.
Apr. 2. — « Román-Budak. — 530 m.
« 7. — « Oláh-Szt-György. 490—800 m.
« 8. — « Borgó-Prund. — 462 m.
« 7. — « Majer. — 560—800 m.
« 2. — « Les. — 734—899.
« 2. — « Magura. — 550—600 m.
« 15. — « Maros-Borgó. — 600—700 m.
« 2. — « Nagy-Ilva. — 600—900 m.
« 7. — « Uj-Radna. — Ca. 600 m.

Pettend a tőszomszéd Velenczével szemben túlkéső, figyelembe nem jő. — *Különben ez a zóna feltünik aránylag korai dátumaival.*

Pettend gegen das benachbarte Velencze zu spät, muß außer Acht gelassen werden. — Uebrigens fällt diese Zone mit ihren im Allgemeinen frühen Daten auf.

A VI. zóna formulája:
Formel der VI. Zone:

L. (F.) — Mart. 24. — (in) Felső-Lövő.
Lk. (Sp.) — Apr. 15. — « Maros-Borgó.
J. (Sch.) = 23 nap (Tage).
K. (M.) = *Apr. 4.*

VII. zóna. — VII. Zone.

(Zwischen N. B.) **47°30′—48°** (é. sz. között.)

Dunántúli dombvidék. — Hügelland jenseits der Donau.

Apr. 6. — (in) Szarokő. — 269 m.
Mart. 27. — « Sopron. — 212 m.
Apr. 13. — « *Miklósfalu.* — 123 m.
« 4. — « Telki. — 247 m.
« 10. — « Budakesz. — 231 m.
« 3. — « Nagy-Maros. — 368 m.
« 2. — « Visegrád. — 346 m.
« 2. — « Diós-Jenő. — 261 m.

Alföld. — Tiefebene.

Mart. 30. — (in) Budapest. — 108 m.
« 26. — « Vácz. — 111 m.
Apr. 3. — « Mácsa. — 150 m.
« 6. — « Isaszegh. — 301 m.
« 7. — « Valkó. — 148—188 m.

Keleti hegyvidék. — Oestliche Erhebung.

« 8. — (in) Márnaros-Sziget. 274—600 m.
« 1. — « Rónaszék. — 362—600 m.
« 15. — « Trebusa. — 367—1000 m.
« 8. — « Vissó. — 480—1000 m.
« 8. — « Fajna-Vissó. Ca. 700—1200 m.

Miklósfalu túlkéső, tarthatatlan. *Diós-Jenő* és *Isaszegh* tulajdonkép már az északi hegyvidékhez tartoznak.

Miklósfalu zu spät, unhaltbar. — Diós-Jenö und Isaßegh gehören eigentlich schon der nördlichen Erhebung an.

A VII. zóna formulája:
Formel der VII. Zone:

L. (F.) — Mart. 26. — (in) Vácz.
Lk. (Sp.) — Apr. 15. — « Trebusa.
J. (Sch.) = 21 nap (Tage).
K. (M.) = *Apr. 5.*

VIII. zóna. — VIII. Zone.

(Zwischen N. B.) **48°—48°30′** (é. sz. között.)

Dunántúli dombvidék. — Hügelland jenseits der Donau.

Mart. 30. — (in) Somorja. — 130 m.
Apr. 3. — « Vág-Sellye. — 121 m.

Északi hegyvidék. — Nördliche Erhebung.

« 2. — (in) Ghymes. — 192 m.
« 3. — « Máriacsalád. — 282 m.
« 2. — « Uj-Bars. — 171 m.
« 4. — « Kis-Ülés. — 597 m.
« 1. — « Rudnó. — 207 m.
« 10. — « Felső-Hámor. — 269 m.
« 1. — « Garamrév. — 211—700 m.
« 1. — « Zsarnócza. — 230 m.
« 1. — « Alsó-Hámor. — 300—400 m.
« 14. — « Szélakna. — 863 m.
« 7. — « Selmeczbánya. — 593—942 m.
« 1. — « Lenge. — Ca. 600 m.
« 12. — « Bélabánya. — 484 m.
« 12. — « Tópatak. — 594 m.
« 3. — « Balassa-Gyarmat. — 148 m.
« 7. — « Gács. — 311 m.
« 7. — « Rimaszombat. — 208 m.
« 3. — « Mocsolyás. — 334—422 m.
« 5. — « Parasznya. — 183—300 m.
« 8. — « Diós-Győr. — 183 m.

Alföld. — Tiefebene.

« 4. — « Sátoralja-Ujhely. — 117 m.
« 3. — « Boeskó. — 141 m.

Északi hegyvidék. — Nördliche Erhebung.

Mart. 30. — (in) Huszt. — 168 m.
« 27. — « Visk. — 200 m.
« 27. — « Bustyaháza. — 209.
Apr. 5. — « Técső. — 216 m.
« 11. — « Német-Mokra. — Ca. 700 m.
« 5. — « Dombó. — 383—900 m.
« 10. — « Királymező. — 528—1400 m.
« 11. — « Brusztura. — 602—1400 m.
Mart. 29. — « Kabolya-Polyána. — 410—1000 m.
Apr. 10. — « Tiszcsora. — 1200 m.
« 5. — « Rahó. — 443 m.
« 18. — « Szvidovecz. — Ca. 700 m.
« 3. — « Bogdán-Rahó. — 548 m.
« 10. — « Lazescsina. — 721 m.
« 26. — « Bogdán-Luhi. — 613—1000 m.

A VIII. zóna formulája:
Formel der VIII. Zone:

L. (F.) — Mart. 27. — (in) Visk, Bustyaháza.
Lk. (Sp.) — Apr. 26. — « Bogdán-Luhi.
J. (Sch.) = 31 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 11.

IX. zóna. — IX. Zone.

(Zwischen N. B.) **48°30′—49°** (é. sz. között.)

Északi hegyvidék. — Nördliche Erhebung.

Apr. 6. — (in) Trencsén. — 211 m.
« 3. — « Nyitra-Kolos. — Ca. 250 m.
« 10. — « Dóczy-fürész. — 384 m.
« 10. — « Erdősurány. — 400—500 m.
« 10. — « Gyertyánfa. — 300—400 m.
« 10. — « Élesmart. — 623 m.
« 3. — « Geletnek. — 239—500 m.
Mart. 30. — « Znióváralja. — 510 m.
Mai 2. — « *Körmöczbánya.* 554—1000 m.
Apr. 6. — « Mocsár. — 615 m.
« 11. — « Jallna. — 268—600 m.
« 7. — « Kecskés. — Ca. 400 m.
« 9. — « Dobó. — 447 m.
Mart. 29. — « Liborcsa. — 228 m.
Apr. 5. — « Óhegy. — 470—1000 m.
« 4. — « Badin. — 373—600 m.
« 4. — « Zólyom. {Erdőhat. / Forstbeh.} 295—500 m.
« 10. — « Zólyom (v. Boroskay).
Mart. 31. — « Beszterczebánya. 362—600 m.
Apr. 10. — « Oszáda. — 587—1000 m.
« 6. — « Zólyom-Lipcse. 375—600 m.
« 6. — « Szent-András. — 424—800 m.
« 10. — « Jeczenye. — 507—1100 m.
« 7. — « Péteri. — 461—900 m.
« 8. — « Rezsőpart. — 490—900 m.
« 9. — « Kis-Garam. — 492—800 m.
« 8. — « Karám. — 544—900 m.
« 9. — « Breznóbánya. — 498—900 m.
« 12. — « Szikla. — 947 m.
« 8. — « Dobrócs. — 576—800 m.
« 10. — « Benesháza. — 549—1100 m.
« 18. — « Maluzsina. — 733—1400 m.
« 9. — « Mihálytelek. — 620—900 m.
« 11. — « Vaczok. — 629—1000 m.
« 24. — « Teplicska. — 919—1200 m.
« 4. — « Rozsnyó. — 314—797 m.
« 5. — « Óviz. — 825—1100 m.
« 25. — « Szomolnok. — 561—900 m.
« 8. — « Gölniczbánya. — 372—700 m.

Apr. 23. — (in) Aranyidka. — 659—1000 m.
Mart. 30. — « Kakasfalu. — 375—700 m.
Apr. 14. — « Keczer-Peklén. — 328 m.
« 7. — « Varannó. — 132—250 m.
« 4. — « Tavarna. — 163—300 m.
« 18. — « Homonna. — 156—350 m.
« 10. — « Szinna. — 216—400 m.

Alföld. — Tiefebene.

« 2. — « Ungvár (v. Medreczky). 120—262 m.
« 3. — « Ungvár. {Erdőhat. / Forstbch.}
« 5. — « Radváncz. — 136—200 m.

Északi hegyvidék. — Nördliche Erhebung.

Mart. 27. — (in) Ó-Kemenecze. — 149—400 m.
Apr. 8. — « Dubrinics. — 169—400 m.
« 18. — « Kosztrina. — 298—600 m.
« 12. — « Turja-Remete. — 180—400 m.
« 21. — « Csornoholova. — 240—600 m.
« 20. — « Sztavna. — 379—700 m.
« 12. — « Szinevér-Polyána. — 791—1400 m.

Körmöczbánya túlkéső, tarthatatlan, a körülötte levő állomások egy sem későbbi apr. közepénél, sőt nem messze tőle van három márczíusi adatunk.

Körmöczbánya entschieden unhaltbar spät, die rings herum liegenden und zwar vielen Stationen haben kein späteres Datum, als Mitte April, drei nicht weit liegende Stationen weisen sogar März-Daten auf.

A IX. zóna formulája:
Formel der IX. Zone:

L. (F.) — Mart. 27. — (in) Ó-Kemenecze.
Lk. (Sp.) — Apr. 25. — « Szomolnok.
J. (Sch.) = 30 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 10—11.

X. zóna. — X. Zone.

(Zwischen N. B.) **49°—49°30′** (é. sz. között.)

Északi hegyvidék. — Nördliche Erhebung.

Apr. 26. — (in) Illava. — Ca. 250 m.
« 16. — « Nagy-Bittse. — 308—600 m.
« 8. — « Budatin. — 400—600 m.
« 8. — « Kisucza-Ujhely. 358—688 m.
« 7. — « Fenyőháza. — 500—1000 m.
« 15. — « Alsó-Kubin. — 468—700 m.
Apr. 8. — (in) Rózsahegy. — 496—900 m.
« 20. — « Turdossin. — 569—800 m.
« 8. — « Zubereez. — 750—1300 m.
« 10. — « Liptó-Ujvár. — 637—1200 m.
« 25. — « Szvarin. — 684—1100 m.
« 15. — « Vihodna. — 775—900 m.
« 14. — « Feketevág. — 750—1100 m.
« 24. — « Szepes-Szombat. — 683 m.
« 15. — « Szepes-Ófalu. — 500—900 m.
« 14. — « Szepes-Béla. — 631—800 m.
« 22. — « Podolin. — 570—800 m.

Illava a többi állomásokhoz képest túlkéső; csupa korábbi dátumok környezik.

Illava gegen die übrigen Stationen zu spät; wird durch lauter frühere Daten umgeben.

A X. zóna formulája:
Formel der X. Zone:

L. (F.) — Apr. 7. — (in) Fenyőháza.
Lk. (Sp.) — « 25. — « Szvarin.
J. (Sch.) = 19 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 16.

Összegezve már most mind a tiz zóna eredményét, a következő összeállitást kapjuk:

Das Resultat aller 10 Zonen zusammenfassend, erhalten wir die folgende Tabelle:

Zóna Zone	Legkor. Früh.	Legkés. Spät.	Ingad. Schw.	Közép Mittel
I.	Mart. 22.	Apr. 11.	21.	Apr. 1.
II.	« 25.	« 9.	16.	« 1.
III.	« 19.	Mai 2.	45.	« 10.
IV.	« 19.	Apr. 17.	30.	« 2.
V.	« 22.	Mai 1.	39.	« 12.
VI.	« 24.	Apr. 15.	23.	« 4.
VII.	« 26.	« 15.	21.	« 5.
VIII.	« 27.	« 26.	31.	« 11.
IX.	« 27.	« 25.	30.	« 10—11.
X.	Apr. 7.	« 25.	19.	« 16.

A *legkorábbi* nap csak a legészakibb (X.) zónában esett áprilisra, különben minden esetben márcziusra. — A *legkésőbbi* két esetben (III. és V. zóna) május elejére, a többi esetben április második felére esett. — Az *ingadozások* zónánkint különbözők, legnagyobbak a III. és V. zónában, tehát csaknem ugyanaz a jelenség, a mit a gólyánál tapasztaltunk (p. 73). — A *középszámokban* csakis a III. és V. zóna alkot nagy

ugrást, oka néhány rendkívül magas havasi állomás késői adata Erdélyből, *a többi zónáknál a fokozatos késés észak felé igen szépen tünik szembe.*

Der früheſte Tag fiel nur in der nördlichſten (X.) Zone auf April, ſonſt immer auf März. — Der ſpäteſte Tag in zwei Fällen (III. und V. Zone) auf Anfang Mai, ſonſt auf die zweite Hälfte Aprils. Die Schwankungen ſind verſchieden, die größten jedoch in der III. und V. Zone, alſo beinahe dieſelbe Erſcheinung, welche wir bei dem Storch erfahren haben (p. 73). Was die Mittel anbelangt, bei dieſen bilden nur die III. und V. Zone einen größeren Sprung (Urſache der ſpäten Daten: einige ſehr hoch alpin liegende Stationen aus Siebenbürgen), ſonſt veranſchaulichen die übrigen Zonen ſehr ſchön eine gradatim fortſchreitende Verſpätung gegen Norden zu.

Ha már most a Hirundónál is alkalmazzuk a Herman-féle területi beosztást, úgy a következő eredményt kapjuk:

Wenn wir nun die Herman'ſche Eintheilung auch bei der Rauchſchwalbe anwenden wollen, ſo erhalten wir das folgende Reſultat:

I.

Dunántúli dombvidék. — Hügelland jenſeits der Donau.

L. (F.) — Mart. 24.
Lk. (Sp.) — Apr. 12.
J. (Sch.) = 20 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 2—3.

II.

Alföld. — Tiefebene.

L. (F.) — Mart. 19.
Lk. (Sp.) — Apr. 15.
J. (Sch.) = 28 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 1—2.

III.

Keleti hegyvidék. — Oeſtliche Erhebung.

L. (F.) — Mart. 19.
Lk. (Sp.) — Mai 2.
J. (Sch.) = 45 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 10.

IV.

Északi hegyvidék. — Nördliche Erhebung.

L. (F.) — Mart. 27.
Lk. (Sp.) — Apr. 26.
J. (Sch.) = 31 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 11.

Mindenben támogatja a gólya vonulásának vizsgálatánál elért eredményt, legfeljebb annyiban különbözik attól, hogy az I. és II. és viszont a III. és IV. számú területeknek egymás között mutatkozó késése kisebb, tehát nem annyira kifejezett, ellenben a síkság és dombvidék (I/II) — s a keleti és északi hegyvidék (III/IV) közötti különbség viszonylag nagyobb mint amott.

Durch dieſe Zuſammenſtellung werden die Reſultate der Unterſuchung des Ciconia alba-Zuges in Allem unterſtützt, man könnte höchſtens ſo viel Unterſchied conſtatiren, daß hier das Verhältniß der Mittelzahlen von je zwei Regionen, und zwar der I. zur II. und der III. zur IV., reſpective der Unterſchied zwiſchen denſelben nicht ſo ſcharf ausgeprägt iſt, wie bei dem Storche, wenn wir dagegen die I. und II. Region zur III. und IV. vergleichen, ſo iſt die Verſpätung der letzteren verhältnißmäßig größer.

S most még csak az országos formula megállapitása van hátra.

Nun bleibt nur noch die Aufſtellung des Landesformels übrig.

Országos formula. — Landesformel.

L. (F.) — Mart. 19. — (in) Bezdán, Sistarovecz.
Lk. (Sp.) — Mai 2. — « Magura (Com. Hunyad).
J. (Sch.) = 45 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 10.

88. ⟷ **Hydrochelidon fissipes,** L.

Apr. 30. — (in) Temes-Kubin.
« 18. — « Fogaras.
« 18. — « Keszthely.
« 8. — « Velencze.
« 25. — « Diós-Jenő.

L. (F.) — Apr. 8. — (in) Velencze.
Lk. (Sp.) — « 30. — « Temes-Kubin.
J. (Sch.) = 23 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 19.

89. ⟷ **Hydrochelidon hybrida,** Pall.

Mai 15. — (in) Temes-Kubin).
« 25. — « Velencze.

90. ⟷ **Hydrochelidon leucoptera,** Meisn.

Mai 13. — (in) Temes-Kubin.
« 12. — « Keszthely.
« 7. — « Velencze.

91. ←→ **Hypolais icterina,** Vieill.

Mai 3. — (in) Fogaras.
« 8. — « Somorja.
« 21. — « Gács.

92. ←△→ **Ibis falcinellus,** L.

Apr. 12. — (in) Kupinovo.
« 26. — « Temes-Kubin.
Mai 2. — « Keszthely.

93. ←→ **Lanius collurio,** L.

Apr. 30. — (in) Béllye.
Mai 12. — « Réa.
« 3. — « Fogaras.
Apr. 16. — « Horgos.
Mai 6. — « Nagy-Enyed.
« 12. — « *Keszthely.*
Apr. 21. — « Felső-Lövő.
« 24. — « Kőszeg.
Mai 5. — « Velencze.
Apr. 26. — « Pettend.
Mai 5. — « Zilah.
Apr. 27. — « Sopron.
« 26. — « Somorja.
Mai 1. — « Selmeczbánya.
« 6. — « Gács.
« 7. — « Zólyom.
« 4. — « Ungvár.
« 15. — « Liptó-Ujvár.
« 14. — « Szepes-Béla.

Keszthely elesik, ok: «első érkezés bizonytalan».

Keßthely fällt weg; Urſache: «erſte Ankunft unſicher».

L. (F.) — Apr. 16. — (in) Horgos.
Lk. (Sp.) — Mai 15. — « Liptó-Ujvár.
J. (Sch.) = 30 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 30.—Mai 1.

94. ←→ **Lanius minor,** Gm.

Mai 4. — (in) Béllye.
Apr. 28. — « Réa.
« 28. — « Fogaras.
« 11. — « Horgos.
« 26. — « Nagy-Enyed.
« 30. — « Kőszeg.
Mai 2. — (in) Székesfehérvár.
Apr. 27. — « Sopron.
Mai 5. — « Somorja.
Apr. 29. — « Gács.
Mai 7. — « Zólyom.
« 8. — « Tavarna.

Béllye aránylag késö.
Béllye verhältnißmäßig ſpät.

L. (F.) — Apr. 11. — (in) Horgos.
Lk. (Sp.) — Mai 8. — « Tavarna.
J. (Sch.) = 28 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 24—25.

95. ←→ **Lanius senator,** L.

Apr. 17. — (in) Gács.

Megfigyelő (Kosztka) ugyanazon a helyen észlelte, a hol mult évben (1894); több adat e fajról nem is érkezett.

Beobachter (v. Koßtka) ſah den Vogel auf demſelben Orte, wo auch voriges Jahr (1894); ſonſt keine andere Angabe über dieſe Art eingelaufen.

96. ←→ **Larus canus,** L.

Az elsök: Die erſten:	*Hol?* Wo?	*Az utolsók:* Die letzten:
Apr. 1. —	(in) Pákozd.	—
« 1. —	« Velencze.	— Apr. 11.

97. ←→ **Larus minutus,** Pall.

Az elsök: Die erſten:	*Hol?* Wo?	*Az utolsók:* Die letzten:
Mai 1. —	(in) Velencze.	— Mai 10.

«Mai 1—10-éig voltak itt: egy 70—80 dbból álló csapat köszöntött be, az itt megfordultak számát 300—400 drbra tehetem», irja Meszleny.

«Am 1. Mai kamen 70—80 St.; waren bis 10. ſichtbar; die Geſammtzahl der hier Durchgezogenen ſchätze ich auf 300—400 Stücke», ſchreibt v. Meßleny.

98. ←⊙→ **Larus ridibundus,** L.

Mart. 18. — (in) Keszthely.
« 19. — « Kőszeg.
« 26. — « *Velencze* (v. Chern.-Meszleny).
« 9. — « Velencze (v. Kenessey).
« 27. — « Diós-Jenő.
« 27. — « Somorja.

Veleneczén Kenessey már 9-én látott kettőt a melegvíznél.

Zu Velencze ſah v. Keneſſey ſchon am 9. zwei Stück bei der Therme.

L. (F.) — Mart. 9. — (in) Veleneze.
Lk. (Sp.) — « 27. — « Diós-Jenő,Somorja.
J. (Sch.) = 19 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 18.

99. ⟷ **Ligurinus chloris,** L.

Apr.2—4. — (in) Diós-Jenö.
« 1. — « Liptó-Ujvár.

100. V **Limicola pygmæa,** Koch.

Mai 17. — (in) Valla.

Rendkivül ritka vendégként jelentkezik nálunk, mindössze néhány példány ismeretes az egész országból.

Eine der ſeltenſten Gäſte bei uns, ſind überhaupt nur einige Stücke aus Ungarn bekannt.

101. ⟷ **Limosa ægocephala,** L.

Apr. 5.—Mai 10. — (in) Horgos.

«Az idén le sem szállt, csak a magasban vonult át«, irja Lakatos.

«Heuer gar nicht eingeflogen, zog nur in der Höhe durch», ſchreibt v. Lakatos.

102. ⟷ **Locustella fluviatilis,** Wolf.

Mai 13. — (in) Fogaras.
« 3. — « Velencze.
« 1. — « Somorja.

103. ⟷ **Locustella luscinioides,** Savi.

Apr. 13. — (in) Nagy-Enyed.
« 16. — « Keszthely.
Mai 1. — « Somorja.

104. ⟷ **Locustella nævia** Bodd.

Mai 6. — (in) Fogaras.
« 1. — « Somorja.

105. ⟷ **Lusciniola melanopogon,** Temm.

Mart. 22. — (in) Temes-Kubin.
Apr. 8. — « Keszthely.
« 6. — « Velencze.

106. ⟷ **Mareca penelope,** L.

Mart. 4. — (in) Temes-Kubin. — Sok. — Viele.
« 28. — « Horgos. — Csapat. — Flug.
Apr. 10. — « Keszthely.

107. ⟷ **Mergus albellus,** L.

Mart. 15. — (in) Temes-Kubin.
« 12. — « Ujvidék.
« 6—8. — « Drávafok.
Febr. 8.—Mart. 30. — (in) Somorja.

108. ⟷ **Mergus Merganser,** L.

Jan. {elején / Anfang} (in) Temes-Kubin.
Mart. 18. — « Nagy-Atád.
Febr. 8.—Mart. 30. — (in) Somorja.
Mart. 13. — (in) Galgócz.

109. ⟷ **Merops apiaster,** L.

Mai 3. — (in) Kupinovo.
Apr. 22. — « Temes-Kubin.
Mai 12. — « Béllye.
« 15. — « Somorja.

Somorján az idén a magas vízállás miatt nem állapodtak meg, máskor költöttek ott.

Zu Somorja waren ſie heuer wegen hohem Waſſerſtand nicht angeſiedelt, ſonſt niſten ſie dort.

L. (F.) — Apr. 22. — (in) Temes-Kubin.
Lk. (Sp.) — Mai 15. — « Somorja.
J. (Sch.) = 24 nap (Tage).
K. (M.) = Mai 3—4.

110. ⟷ **Milvus ictinus,** Sav.

Apr. 3. — (in) Temes-Kubin.
Mart. 19. — « Fogaras.
« 11. — « Nagy-Enyed.
Apr. 4. — « Diós-Jenő.

Temes-Kubin aránylag késő.

Temeš-Kubin verhältnißmäßig ſpät.

L. (F.) — Mart. 11. — (in) Nagy-Enyed.
Lk. (Sp.) — Apr. 4. — « Diós-Jenő,
J. (Sch.) = 25 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 23.

111. ←→ **Milvus Korschun**, Gm.

Mart. 28. — (in) Kupinovo.
« 22. — « Nagy-Enyed.
Apr. 7. — « Diós-Jenő.
« 11. — « Somorja.

L. (F.) — Mart. 22. — (in) Nagy-Enyed.
Lk. (Sp.) — Apr. 11. — « Somorja.
J. (Sch.) = 21 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 1.

112. ←→ **Monticola saxatilis**, L.

Apr. 25. — (in) Diós-Jenő.
« 15. — « Selmeczbánya.

113. ←→ **Motacilla alba**, L.

I. Mart. 5. — (in) Kupinovo.
Febr. 27. — « Temes-Kubin.

III. Mart. 7. — « Béllye.
« 9. — « Doroszló.
« 11. — « Réa.
« 10. — « Fogaras.

IV. « 8. — « Horgos.
« 15. — « Dorgos.
« 27. — « Tótvárad.
« 15. — « Nagy-Enyed.
« 20. — « Csik-Szereda.
« 20. — « Csik-Szt-Márton.

V. « 14. — « Alsó-Lendva.
« 5. — « Keszthely.

VI. « 2. — « Kőszeg.
« 20. — « Magyar-Gencs.
« 13. — « Székesfehérvár.
« 4. — « Velencze.
« 2. — « Pettend.
« 15. — « Zilah.
« 18. — « Szilágy-Cseh.

VII. « 1. — « Sopron.
Febr. 16—19. « *Diós-Jenő.*
Mart. 14. — « Diós-Jenő.
« *19.* — « *Aquincum.*
« 16. — « Mácsa.
« 22. — « Rónaszék.

VIII. « 11. — « Somorja.
« 18. — « Ghymes.
« 15. — « Selmeczbánya.
« 16. — « Gács.
« 14. — « Német-Mokra.
« 12. — « Dombó.
« 26. — « Kabolya-Polyána.

IX. Mart. 24. — (in) Geletnek.
« 27. — « Keczer-Peklén.
« 12. — « Tavarna.
« *15.* — « *Ungvár* (v. Medreczky).
« 11. — « Ungvár. [Erdőhat. / Forstbch.]
« 6. — « Kosztrina.
« 8. — « Sztavna.

X. « 24. — « Zuberecz.
« 25. — « Liptó-Ujvár.
« 24. — « Feketevág.
« 29. — « Szepes-Ófalu.
« 13. — « Szepes-Béla.

Temes-Kubin-ban febr. 27-én mutatkozott egy pár, attól fogva nincs egészen mart. 20-ig, akkor sok vonul →Ny-nak. — *Horgos*-on az elsők mart. 8-án érkeztek, a fővonulás pedig 13—17-éig tartott. — *Keszthely*-en mart. 5-én mutatkoztak az elöhirnökök Hévizen, mindenütt vastag hó: 14-én csapatosan érkezik: 22-én «a fővonulás tetőpontja; épületek, útmenti fák tele vannak velük». — *Velenczén* (Meszleny) mart. 4-én 2 db. repül D →É felé, 1 db. pedig a melegforrásnál. Azután nincs egész 15-éig, attól fogva rendesen. — *Diós-Jenő* első dátuma telelési adat, egy darab volt akkor látható a melegforrásnál. Attól fogva nincs egész mart. 14-éig, mikor 5—6 db. egyenkint érkezik D →É felé. Legtöbb volt (100-as csapat) mart. 20-án. — Aquincum dátuma nem biztos első érkezés, megfigyelő azt irja: «ott volt». — *Ungvárt* az erdőhatóságok már 11-én látták, a későbbi dátum tehát elesik. — Ki kell emelnünk, hogy a legtöbb állomás jelentése megegyezik abban, hogy az első érkezők akkor köszöntöttek be, a mikor még mindent vastag hó takart.

In Temes-Kubin ließ sich am 27. Februar ein Paar sehen, seitdem keine bis zum 20. März, dann ziehen viele →W. — Bei Horgos kamen die Ersten am 8. März an, der Hauptzug dauerte 13—17. März. — In Keßthely sind die Vorposten bei der Therme (Héviz) am 5. März eingetroffen, überall großer Schnee; «am 14. kommen sie flugweise, der Hauptzug culminirt am 22-ten. Gebäude und Bäume längs der Landstraße sind voll mit ihnen». — In Velencze sah v. Meßleny den 4. März 2 St. S →N ziehen und 1 St. traf er bei der Therme; seitdem keine bis zum 15., dann regelmäßig. — Diós-Jenö's erstes Datum ist eine Gelegenheits-Winter-Angabe, es wurde 1 St. an der Therme angetroffen. Seitdem keine bis zum 14. März, wo 5—6 St. einzeln ankommen von

S →N. Die Meisten am 20. März (Flug zu 100 St.). — Aquincum's Angabe kein sicheres erstes Ankunftsdatum, Beobachter schreibt: «war dort». — Bei Ungvár haben die Forstbehörden die Art schon am 11. März beobachtet, das spätere Datum fällt demnach fort. — Wir müssen betonen, daß die Berichte der meisten Stationen darin gleichlauten, daß die ersten Ankömmlinge in einer Zeit eingetroffen sind, wo alles noch mit tiefem Schnee bedeckt war.

L. (F.) — Febr. 27. — (in) Temes-Kubin.
Lk. (Sp.) — Mart. 29. — « Szepes-Ófalu.
J. (Sch.) = 31 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 14.

114. ←○→ Motacilla boarula, L.

Apr. 25. — *(in) Kupinovo.*
Jan. 28. — « *Kőszeg.*
Febr. 9. — « *Sopron.*
Mart. 28. — « Diós-Jenő.
« 25. — « Zubereez.
« 25. — « Liptó-Ujvár.
« 30. — « Feketevág.
« 30. — « Szepes-Béla.

Kupinovo határozottan késő, meg nem állhat. — *Kőszeg* telelési adat, megfigyelő (Chernel) szerint: «télen, ha a patakoknak nyilt helyei vannak, rendesen minden évben itt». — *Sopron*ban Fászl szerint: «csak a téli hónapokban és csak ritkán».

Kupinovo entschieden zu spät, als Ankunftsdatum unhaltbar. — Kőszeg eine Ueberwinterungs-Angabe, laut Beobachter (v. Chernel): «wenn die Bäche eisfreie Stellen haben, überwintert die Art regelmäßig jährlich». — In Sopron laut Fáßl: «nur in den Wintermonaten, auch dann nur selten».

L. (F.) — Mart. 25. — (in) Zubereez, Liptó-Ujvár.
Lk. (Sp.) — « 30. — « Feketevág, Szepes-Béla.
J. (Sch.) = 6 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 27—28.

115. ←→ Motacilla flava, L.

Apr. 9. — (in) Temes-Kubin.
« 4. — « Réa.
« 18. — « Fogaras.
Apr. 11. — (in) Horgos.
« 1. — « Velencze.
Mart. 28. — « Pettend.
Apr. 6. — « Zilah.
« 3. — « Sopron.
Mart. 28. — « Diós-Jenő.
« 19. — « Aquincum.
« 25. — « Somorja.
« 25. — « Gács.
« 26. — « Kabolya-Polyána.
Apr. 16. — « Tavarna.

Az ingadozás az idén is nagy.
Die Schwankung auch heuer bedeutend.

L. (F.) — Mart. 19. — (in) Aquincum.
Lk. (Sp.) — Apr. 18. — « Fogaras.
J. (Sch.) = 31 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 3.

116. V Montifringilla nivalis, L.

Jan. 15. — (in) Szepes-Béla.

Nálunk ritka téli vendég: megfigyelőnk (dr. Greisiger) irja: «jan. 15-én lőttem egyet Podszpadi mellett és átadtam a «Kárpáti Muzeum» őrének».

Ein seltener Wintergast in Ungarn; Beobachter (Dr. Greisiger) berichtet: «am 15. Januar habe ich ein Stück erlegt und dem Custos des «Kárpát-Museums» übergeben».

117. ←→ Muscicapa atricapilla, L.

Apr. 23. — (in) Kőszeg.
« 18. — « Pettend.
« 12. — « Sopron.
« 5. — « Budapest (Museum-Garten).
« 21. — « Diós-Jenő.
« 15. — « Somorja.
« 8. — « Gács.
Mai 1. — « Ungvár.

L. (F.) — Apr. 5. — (in) Budapest.
Lk. (Sp.) — Mai 1. — « Ungvár.
J. (Sch.) = 27 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 18.

118. ←→ Muscicapa collaris, Becust.

Mart. 29. — (in) Kupinovo.
Apr. 29. — « Kupinovo.

Apr. 26. — (in) Réa.
Mai 2. — « Fogaras.
Apr. 24. — « Kőszeg.
« 16. — « Pettend.
« 22. — « Sopron.
« 19. — « Diós-Jenő.
« 14. — « Somorja.
« 8. — « Gács.

Kupinovo-ról megfigyelőnk azt irja, hogy: «mart. 29-én az első pár, apr. 29-én több pár». Idáig az összes ezen fajról birtokunkban levő magyar adatok között ez a második martiusi dátum (a tavalyi volt az első Tavarnáról); tekintve mégis az állomás nagyon déli fekvését s azt, hogy a dátum martius *végéről* való, figyelembe kell vennünk.

Aus Kupinovo ſchreibt unſer Beobachter wie folgt: «am 29. März ein Paar, am 29. Apr. mehrere Paare». — Bis heute iſt dieſe Angabe unter ſämmtlichen aus Ungarn ſtammenden Daten unſer zweites März-Datum; die ſüdliche Lage der Station und jenen Umſtand in Betracht gezogen, daß das Datum einen Tag von Ende März bezeichnet, müſſen wir es acceptiren.

L. (F.) — Mart. 29. — (in) Kupinovo.
Lk. (Sp.) — Mai 2. — « Fogaras.
J. (Sch.) = 35 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 15.

119. ←→ **Muscicapa grisola**, L.

Apr. 22. — (in) Fogaras.
« 18. — « Felső-Lövő.
Mai 3. — « Kőszeg.
Apr. 5. — « Pettend.
Mai 4. — « Sopron.
Apr. 9. — « Diós-Jenő.
Mai 5. — « Somorja.
« 4. — « Gács.
« 5. — « Zólyom.
« 4. — « Ungvár.
« 4. — « Liptó-Ujvár.

Az idén nagy az ingadozás.
Heuer eine große Schwankung.

L. (F.) — Apr. 5. — (in) Pettend.
Lk. (Sp.) — Mai 5. — « Somorja.
J. (Sch.) = 31 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 20.

120. ←→ **Muscicapa parva**, Bechst.

Mai 14. — (in) Temes-Kubin.
« 19. — « Velencze.
« 20. — « Pettend.
« 16. — « Zuberecz.
« 4. — « Liptó-Ujvár.

L. (F.) — Mai 4. — (in) Liptó-Ujvár.
Lk. (Sp.) — « 20. — « Pettend.
J. (Sch.) = 17 nap (Tage).
K. (M.) = Mai 12.

121. ←→ **Nisætus pennatus**, Gm.

Mai 9. — (in) Béltye.

122. ←→ **Numenius arquatus**, L.

Az elsők: Die erſten:		*Hol?* Wo?	*Az utolsók* Die letzten:	
Apr. 11.	—	*(in) Kupinovo.*	—	—
Mart. 7.	—	« Temes-Kubin.	— Mai	18.
« 20.	—	« Doroszló.	—	—
« 10.	—	« Fogaras.	—	—
« 3.	—	« Horgos.	— «	6.
Febr. 28.	—	« Szeged.	—	—
Mart. 25.	—	« Keszthely.	— «	24.
« 16.	—	« Kis-Harta.	—	—
Apr. 4.	—	« Somorja.	—	—

Kupinovo tarthatatlan késő. — *Temes-Kubin*-ban a vonulás tetőpontja mart. 22-re esett, mikor nagy csapatokban vonult →Ny felé. — *Fogaras*-on mart. 10-én 2 db. →D felé vonult. — *Horgos*-on a fővonulás mart. 17-étől egész apr. 27-ére esett.

I. { Az *első érkezés* formulája:
{ Formel der erſten Ankunft:

L. (F.) — Febr. 28. — (in) Szeged.
Lk. (Sp.) — Apr. 4. — « Somorja.
J. (Sch.) = 36 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 17—18.

123. ←→ **Numenius phæopus**, L.

Az elsők: Die erſten:		*Hol?* Wo?	*Az utolsók:* Die letzten:	
Mart. 29.	—	(in) Horgos.	— Mai	14.
« 16.	—	« Kis-Harta.	—	—

124. ←→ **Numenius tenuirostris,** Vieill.

Mart. 30. — (in) Szenna.

Gróf Török József lőtt egy szép ♀ példányt a *szennai* tavon (Ung m.), melyet meghatározásra dr. Lendl a Magy. Orn. Központba küldött. Jelenleg az ungvári kir. főgymnasium gyüjteményében van.

Graf Josef Török erlegte ein schönes ♀ auf dem Szennaer See (Com. Ung), welches Dr. Ad. Lendl behufs Determinirung in die Ung. Orn. Centrale sandte. Dasselbe befindet sich in der Sammlung des Obergymnasiums zu Ungvár.

125. ←→ **Nyctiardea nycticorax,** L.

Apr. 1. — (in) Kupinovo.
Mart. 21. — « Temes-Kubin.
Apr. 7. — « Kastélyos-Dombó.
Mart. 25. — « Béllye.
Apr. 21. — « Fogaras.
« 18. — « Horgos.
« 25. — « Nagy-Enyed.
« 19. — « Keszthely.
« 12. — « Felső-Lövő.

Horgos-on a fővonulás apr. 26-tól egész május 6-ig tartott: «sűrű, rohamos érkezés, többnyire fiatalok».

In Horgos dauerte der Hauptzug vom 26. Apr. bis 6. Mai: «eilige, rasch aufeinanderfolgende Ankunft, meistens junge Thiere».

L. (F.) — Mart. 21. — (in) Temes-Kubin.
Lk. (Sp.) — Apr. 25. — « Nagy-Enyed.
J. (Sch.) = 36 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 7—8.

126. ←→ **Nyroca leucophthalmos,** Bechst.

Mart. 8. — (in) Temes-Kubin.
« 13. — « Fogaras.

127. ←→ **Oedicnemus crepitans,** Temm.

Apr. 13. — (in) Horgos.
« 3. — « Somorja.

128. ←→ **Oriolus galbula,** L.

Apr. 28. — (in) Kupinovo.
« 30. — « Béllye.
Apr. 17. — (in) Doroszló.
« 30. — « Réa.
« 27. — « Fogaras.
« 24. — « Horgos.
« 21. — « Dorgos.
Mai 3. — « Tótvárad.
« 5. — « Nagy-Enyed.
« 3. — « Keszthely.
« 3. — « Kőszeg.
« 2. — « Székesfehérvár.
« 4. — « Velencze.
Apr. 27. — « Pettend.
« 28. — « Zilah.
« 27. — « Sopron.
Mai 3. — « Magyar-Óvár.
Apr. 30. — « Diós-Jenő. — Extravillan.
Mai 0. — « *Diós-Jenő.* — Intravillan.
Apr. 25. — « Somorja.
« 28. — « Ghymes.
Mai 1. — « Gács.
« 5. — « Zólyom.
« 6. — « Tavarna.
« *6.* — « *Ungvár.* {Erdőhat.} {Forstbeh.}
« 5. — « Ungvár (v. Medreczky).

Ungvár-ról az erdőhatóságok jelentésében «IV/6»-ot irnak, ez azonban csakis tollhiba lehet V/6 helyett. Különben ugyanott, másik megfigyelőnk (Medreczky) szerint, május 5-ikén érkezett meg.

Aus Ungvár schreiben uns die ung. Forstbehörden: «IV/6», augenscheinlich ein Schreibfehler anstatt: V/6; dies bestätigt auch v. Medreczky's Beobachtung, nämlich, daß dort der Pirol am 5. Mai ankam.

L. (F.) — Apr. 17. — (in) Doroszló.
Lk. (Sp.) — Mai 6. — « Tavarna.
J. (Sch.) = 20 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 26—27.

129. ←→ **Ortigometra crex,** L.

Apr. 30. — (in) Kupinovo.
Mai 4. — « Fogaras.
Apr. 25. — « Madarász-tó.
Mai 4. — « Kőszeg.
Apr. 24. — « Székesfehérvár.
Mai 5. — « Zilah.
« 1. — « Diós-Jenő.
« 5. — « Somorja.
« 5. — « Ghymes.

Mai 6. — (in) Gács.
« 11. — « Zólyom.
« 12. — « Tavarna.

Az ország déli felében áprilisi és májusi dátumok sürün váltakoznak, az északi állomások azonban kiválnak egyöntetü májusi sorozatukkal.

In der südlichen Hälfte des Landes wechseln April- und Mai-Daten bunt durcheinander, die nördliche Hälfte unterscheidet sich aber scharf mit ihrer compakten Mai-Daten-Reihe.

L. (F.) — Apr. 24. — (in) Székesfehérvár.
Lk. (Sp.) — Mai 12. — « Tavarna.
J. (Sch.) = 17 nap (Tage).
K. (M.) = Mai 4.

130. ←→ **Ortigometra minuta,** Pall.

Apr. 10. — (in) Keszthely.
« 3. — « Velencze.
« 3. — « Somorja.

131. ←→ **Ortigometra porzana,** L.

Apr. 20. — (in) Kupinovo.
Mart. 24. — « Ujvidék.
« 23. — « Fogaras.
« 29. — « Orosháza.
Apr. 1. — « Székesfehérvár.
« 1. — « Agárd.
« 2. — « Sopron.
« 10. — « Diós-Jenö.
« 16. — « Somorja.
Mai 3. — « Zólyom.

Kupinovo fekvéséhez viszonyítva túlkésö, tarthatatlan. — A többi állomások egyikét adják a legszebb sorozatoknak az észak felé mutatkozó fokozatos késés feltüntetése szempontjából. — *Általában az Ortigometrák vonulásának pontosabb s részletesebb megfigyelése igen fontos lenne, mert feltehetö, hogy az egyes állomások közölt levö kapcsolatra, s ezzel az esetleges útirányok megállapítására ezek a bujkáló természetü s részben* «**gyalog**» *vonuló madarak minden valószinüség szerint alkalmasabb anyagot szolgáltathatnak, mint a gyorsan haladó* «**repülve**» *vonuló fajok.*

Kupinovo im Verhältnisse zu seiner Lage entschieden zu spät, unhaltbar. — Die übrigen Stationen liefern eine, man könnte sagen «ideale», Reihe zur Demonstrirung der stufenweisen Verspätung gegen Norden zu. — Wir sollten übrigens den Zug der Ortigometra-Arten unbedingt einer pünktlicheren und ausführlicheren Beobachtung unterwerfen, denn es liegt auf der Hand, daß zur Bestimmung des Zusammenhanges der einzelnen Stationen, mithin einer eventuellen Zugsrichtung — diese schlüpfende und zum Theil auch «**zu Fuß**» ziehende Familie, aller Wahrscheinlichkeit nach ein viel entsprechenderes Materiale abgeben kann, als die rapid fortrückenden, «**fliegend**» ziehenden Vogelarten.

L. (F.) — Mart. 23. — (in) Fogaras.
Lk. (Sp.) — Mai 3. — « Zólyom.
J. (Sch.) = 42 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 12—13.

132. ←→ **Ortigometra pygmæa,** Naum.

Apr. 28. — (in) Fogaras.

133. † **Otocoris alpestris,** L.

Jan. 16. — (in) Temes-Kubin.
Febr. —. — « Horgos.

Temes-Kubin-ban Menestorfer jan. 16-án észlelt 6 dbot. — *Horgos*-on Lakatos szerint: «a tél folytán, kivált februárban többször elökerült kis csapatokban. Kalitkában is tartottam a madarászoktól fogottak közül néhányat, a melyek azonban junius elejéig valami sorvasztó betegségben elpusztultak».

In Temes-Kubin sah unser Beobachter (Menetriesorfer) am 16. Januar 1 St. — In Horgos, laut v. Lakatos: «traf man sie während des Winters, besonders im Februar, in kleineren Flügen mehrmals. Ich hielt einige Gefangene im Käfig, sie sind aber bis Anfang Juni einer verzehrenden Krankheit erlegen».

134. ←→ **Pandion haliætus,** L.

Apr. 14. — (in) Fogaras.
« 22. — « Réa.
« 22. — « Keszthely.
« 12. — « Lovasberény.

L. (F.) — Apr. 12. — (in) Lovasberény.
Lk. (Sp.) — « 22. — « Réa, Fogaras.
J. (Sch.) = 11 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 17.

135. † **Pastor roseus**, L.

Mai 25. — (in) Hrtkovci.
Jun. 2. — « Perjámos.
« 8. — « Kunhegyes.
Mart. ? — « Almai puszta.

136. ←→ **Pernis apivorus**, L.

Apr. 26. — (in) Horgos.
« 13. — « Diós-Jenő.

137. ←→ **Philomachus pugnax**, L.

Jan. 23. — (in) Temes-Kubin.
Mart. 4. — « Temes-Kubin.
« 12. — « Ujvidék.
Apr. 9. — « Réa.
Mart. 27. — « Fogaras.
Febr. 28. — « Szeged.
Apr. 18. — « Kis-Harta.
Febr. 24. — « Seregélyes.
Apr. 14. — « Fülöpszállás.

Temes-Kubin-ból megfigyelőnk azt irja, hogy *nem* telelt át, de jan. 23-án olvadásnát feltünt 2 db.; azután nem volt egész mart. 24-éig, akkor 15 darab vonult K →Ny felé; 6-án igen sok K →Ny felé, 8-án szintén, s 14., 22., 27-én igen nagy mennyiségben K →Ny. — *Réán* apr. 9-én csapatban jelent meg; *Kis-Hartán* s *Fülöpszállás*-on hasonlókép. — *Fogaras*-on mart. 27-én «átvonult».

Aus Temes-Kubin ſchreibt man uns (Menetſorfer), daß dieſe Art dort nicht überwintert hat, am 23. Januar aber bei Thauwetter 2 St. erſchienen ſind; ſeitdem keine geſehen bis zum 4. März, dann 15. St. von O →W; am 6. ſehr viele O →W; am 8. wieder; und am 14., 22. und 27. beſonders eine große Anzahl O →W. — In Réa erſchien am 9. Apr. ein Flug, in Kis-Harta und Fülöpßállás gleichfalls. — Bei Fogaras am 27. März blos «durchgezogen».

L. (F.) — Febr. 24. — (in) Seregélyes.
Lk. (Sp.) — Apr. 18. — (in) Kis-Harta.
J. (Sch.) = 54 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 22—23.

138. ←→ **Platalea leucorodia**, L.

Apr. 11. — (in) Kupinovo.
Mart. 28. — « Keszthely.

139. ←→ **Plectrophanes nivalis**, L.

Jan. 7. — (in) Béllye.
Febr. 5. — « Béllye.
« 18. — « Réa.
« 5. — « Fogaras.
« 25. — « Zöldes.
Mart. 15. — « Nagy-Enyed.
Febr. 18. — « Eszterháza.
Jan. 6. — « Somorja. — ♂, ♀.
« 8. — « Somorja. — ♂, ♀.
« 14. — « Somorja. — ♂, ♀.
Febr. 20. — « Somorja. — ♀.
Mart. 4. — « Somorja.
Jan. 1. — « Gács.
Dec.* 19. — « Tavarna. — (6—8 darab. — 6—8 St.)
Febr. 8. — « Tavarna. — (25—30 db. — 25—30 St.)
« 21. — « Ungvár.
« 4. — « Szepes-Béla. — (5 db. — 5 St.

Érdekes, hogy úgy Fogarason, mint Somorján kenderikék társaságában volt. — *Somorján*, mint megfigyelőnk irja: «mart. 4-én, a házakba is bemegy, a casinóban fogtak egyet».

Es iſt intereſſant, daß die Art ſowohl in Fogaras, als auch in Somorja in Geſellſchaft der Hänflinge gefunden wurde. — In Somorja, wie unſer Beobachter (Kunßt) ſchreibt: «4. März; geht der Vogel ſogar in die Häuſer, im Caſino hat man einen gefangen».

140. ←→ **Podiceps cristatus**, L.

Mart. 20. — (in) Kupinovo.
Apr. 9. — « Temes-Kubin.
« 9. — « Réa.
Mart. 26. — « Fogaras.
« 25. — « Keszthely.
« 29. — « Vetence.
Apr. 3. — « Diós-Jenő.

Temes-Kubin aránylag késő.
Temes-Kubin verhältnißmäßig ſpät.

L. (F.) — Mart. 20. — (in) Kupinovo.
Lk. (Sp.) — Apr. 9. — « Réa.
J. (Sch.) = 21 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 30.

* 1894.

141. ←→ **Podiceps griseigena**, Bodd.

Apr. 9. — (in) Réa.
Mart. 29. — « Fogaras.
Apr. 1. — « Velenicze.

142. ←○→ **Podiceps minor**, Gm.

Apr. 15. — (in) Réa.
Jan. 1. — « *Keszthely.*
Mart. 22. — « Somorja.

Keszthely-en a Hévizen 1 pár kitelelt.

Zu Keßthely überwinterte ein Paar bei der Therme (Héviz).

143. ←→ **Podiceps nigricollis**, Sund.

Apr. 9. — (in) Réa.
Mart. 30. — « Fogaras.
« 29. — « Velenicze.
Apr. 16—17. « Diós-Jenő.

L. (F.) — Mart. 29. — (in) Velencze.
Lk. (Sp.) — Apr. 16. — « Diós-Jenő.
J. (Sch.) = 19 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 7.

144. ←→ **Pratincola rubetra**, L.

Mart. 25. — (in) Fogaras.
Apr. 17. — « Nagy-Enyed.
« 22. — « *Keszthely.*
Mart. 23. — « Felső-Lövő.
Apr. 5. — « Pettend.
« 12. — « Diós-Jenő.
« 7. — « Somorja.
Mai 4. — « Gács.
Mart. 18. — « Tavarna.
« 30. — « Ungvár.
Apr. 20. — « Zuberecz.
Mai 5. — « Liptó-Ujvár.
Apr. 29. — « Szepes Béla.

Keszthely nem érkezési dátum: «első érkezés bizonytalan». — Aránylag túlkéső *Gács.* — Viszont túlkorai az idén fekvéséhez képest *Tavarna.*

Keßthely ist keine Ankunftsangabe: «erſte Ankunft unſicher». — Verhältnißmäßig zu ſpät Gács. — Im Gegentheil: für heuer und für ſeine geogr. Lage zu früh Tavarna.

L. (F.) — Mart. 18. — (in) Tavarna.
Lk. (Sp.) — Mai 5. — « Liptó-Ujvár.
J. (Sch.) = 49 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 11.

145. ←→ **Pratincola rubicola**, L.

Mart. 29. — (in) Béllye.
« 9. — « Kécsa.
Apr. 24. — « *Réa.*
Mart. 16. — « Fogaras.
« 13. — « Nagy-Enyed.
« 25. — « Kőszeg.
Apr. 13. — « *Pettend.*
Mart. 19. — « Sopron.
« 25. — « Diós-Jenő.
« 16. — « Somorja.
« 23. — « Gács.

Réa és *Pettend* a többi állomásokhoz viszonyitva túlkésö, tarthatatlan.

Réa und Pettend gegen die übrigen Stationen zu ſpät, beide unhaltbar.

L. (F.) — Mart. 9. — (in) Kécsa.
Lk. (Sp.) — « 29. — « Réa.
J. (Sch.) = 21 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 19.

146. ←→ **Querquedula circia**, L.

Mart. 4. — (in) Temes-Kubin.
Apr. 3. — « Fogaras.
{ Áttelelt / Ueberwintert } — « Horgos. — 1 db. — 1 St.
Mart. 30. — « Nagy-Enyed.
Apr. 10. — « *Keszthely.*
Mart. 12. — « Sopron.
« 30. — « Diós-Jenő.
« 31. — « Somorja.

Keszthely túlkésö, tarthatatlan.

Keßthely zu ſpät, unhaltbar.

L. (F.) — Mart. 4. — (in) Temes-Kubin.
Lk. (Sp.) — Apr. 3. — « Fogaras.
J. (Sch.) = 31 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 19.

147. ←→ **Querquedula crecca**, L.

Mart. 4. — (in) Temes-Kubin.
« 19. — « Kőszeg.

Mart. 12. — (in) Sopron.
Apr. 9. — « Diós-Jenő.

L. (F.) — Mart. 4. — (in) Temes-Kubin.
Lk. (Sp.) — Apr. 9. — « Diós-Jenő.
J. (Sch.) = 37 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 22.

148. ←⊖→ **Rallus aquaticus**, L.

Apr. 3. — (in) Fogaras.
Mai 8. — « Szepes-Béla.

Szepes-Bélá-ról megfigyelőnk (dr. Greisiger) ezt irja: «a megfigyelési területen ritkán átvonuló; május 8-án a mezőn átvonult egy csapat —→É».

Aus Szepes-Béla schreibt unser Beobachter (Dr. Greisiger): «auf dem Beobachtungsterrain nur seltener Durchzügler; am 8. Mai auf der Wiese ein Flug —→N».

149. ←→ **Recurvirostra avocetta**, L.

Mart. 23. — (in) Kis-Harta.

150. ←→ **Ruticilla phœnicura**, L.

Mart. 10. — (in) Temes-Kubin.
« 21. — « Béllye.
Apr. 4. — « Réa.
« 11. — « Fogaras.
Mart. 28. — « Horgos.
Apr. 8. — « Nagy-Enyed.
« 12. — « Bojár.
Mart. 23. — « Felső-Lövő.
Apr. 8. — « Kőszeg.
« 1. — « Székesfehérvár.
« 2. — « Velencze.
« 11. — « Pettend.
« 12. — « Zilah.
« 7. — « Sopron.
« 10. — « Diós-Jenő.
« 3. — « Somorja.
« 17. — « Selmeczbánya.
« 7. — « Gács.
« 4. — « Tavarna.
« 7. — « Ungvár.
« 10. — « Liptó-Ujvár.

L. (F.) — Mart. 10. — (in) Temes-Kubin.
Lk. (Sp.) — Apr. 17. — « Selmeczbánya.
J. (Sch.) = 39 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 29.

151. ←→ **Ruticilla tithys**, Scop.

Mart. 22. — (in) Temes-Kubin.
Mai 4. — « *Réa*.
Mart. 25. — « Fogaras.
« 23. — « Felső-Lövő.
« 24. — « Kőszeg.
« 27. — « Sopron.
« 28. — « Diós-Jenő.
« 19. — « Somorja.
« 29. — « Selmeczbánya (v. Gretzmacher).
Apr. 4. — « *Selmeczbánya* (v. Vadas).
Mart. 26. — « Gács.
« 23. — « Ungvár.
« 28. — « Zuberecz.
Apr. 1. — « Liptó-Ujvár.
Mart. 28. — « Szepes-Béla.

Réa tarthatatlan késő. — Elesik *Selmeczbánya* apr. 4-iki dátuma is.

Réa zu spät, unhaltbar. — Selmeczbánya's «Apr. 4.» Datum fällt ebenfalls weg.

L. (F.) — Mart. 19. — (in) Somorja.
Lk. (Sp.) — Apr. 1. — « Liptó-Ujvár.
J. (Sch.) = 14 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 25—26.

152. ←→ **Saxicola œnanthe**, L.

Mart. 29. — (in) Béllye.
« 30. — « Réa.
Apr. 16. — « Fogaras.
Mart. 25. — « Nagy-Enyed.
Apr. 12. — « Bojár.
« 16. — « Felső-Lövő.
« 11. — « Kőszeg.
« 1. — « Székesfehérvár.
« 14. — « Pettend.
Mart. 28. — « Diós-Jenő.
« 27. — « Somorja.
Apr. 17. — « Zólyom.
« 8. — « Gács.
Mart. 31. — « Tavarna.
« 30. — « Ungvár.
Apr. 3. — « Zuberecz.
« 11. — « Liptó-Ujvár.
« 4. — « Szepes-Béla.

Az idei évhez viszonyítva feltünően *korai* adatok.

Für heuer auffallend frühe Daten.

L. (F.) — Mart. 25. (in) Nagy-Enyed.
Lk. (Sp.) — Apr. 17. — « Zólyom.
J. (Sch.) = 24 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 5—6.

153. ←○→ **Scolopax rusticola**, L.

I. Mart. 12. — (in) Kupinovo.
« 18. — « Temes-Kubin.

II. « 12. — « Morovič.

III. « 18. — « Béllye.
« 24. — « Doroszló.
« 28. — « Réa.
« 16. — « Felmér.

IV. « 26. — « Nagy-Kanizsa.
« 14. — « Büsü.
Apr. 1. — « Sistarovecz.
Mart. 16. — « Dorgos.
« 31. — « Tótvárad.
« 27. — « Nagy-Enyed.
Apr. 1. — « Székely-Udvarhely.
« 7. — « Csik-Szereda.
« 7. — « Csik-Szt-Márton.
Mart. 25. — « Kézdi-Vásárhely.

V. « 19. — « Szent-Gotthárd.
« 24. — « Alsó-Lendva.
« 24. — « Keszthely.

VI. « 24. — « Kőszeg.
« 21. — « Haraszti.
« 31. — « Lovasberény.*
« 28. — « Nadap.
« 25. — « Sziget-Szt-Miklós.
« 24. — « Zilah.
« 20. — « Szilágy-Cseh.

VII. « 26. — « Sopron.
« 25. — « Diós-Jenő.

VIII. Apr. 3. — « Somorja.
Mart. 22. — « Ghymes.
Apr. 7. — « Selmeczbánya.
Mart. 26. — « Gács.
« 15. — « Dombó.
« 30. — « Kabolya-Polyána.

IX. Apr. 7. — « Szomolnok.
Mart. 27. — « Keczer-Peklén.
« 25. — « Varannó.
« 14. — « Tavarna.
« 24. — « *Ungvár* (v. Medreczky).
« 20. — « Ungvár. [Erdőhat.] [Forstbeh.]
« 17. — « Radvánez.
Apr. 1. — « Csornoholova.

X. Apr. 9. — (in) Zuberecz.
« 6. — « Liptó-Ujvár.
« 14. — « Feketevág.
« 12. — « Szepes-Ófalu.
« 4. — « Szepes-Béla.

Az idén sehol sem telelt át. Különben ez a madárfaj hazánk legnagyobb részén átvonuló (←→), bár helyenkint, teszem a Szepességen, évente nagy mennyiségben költ is. — Az *utolsó mulatkozásról* a következő adatokat kaptuk:

Ueberwinterte heuer nirgends. Uebrigens ist diese Art im größten Theile Ungarns ein Durchzugsvogel (←→), obzwar stellenweise — so in der Zips — jährlich in großer Anzahl brütet. Vom letzten Aufenthalt erhielten wir folgende Angaben:

Apr. 11. — (in) Morovič.
« 8. — « Nagy-Enyed.
« 21. — « Szent-Gotthárd.
« 11. — « Diós-Jenő.
« 24. — « Gács.
« 10. — « Keczer-Peklén.
« 13. — « Ungvár.
« 24. — « Zuberecz.

Formuláink már most így alakulnak:
Unsere Formeln gestalten sich nun wie folgt:

I. Az *első érkezés* formulája:
Formel der ersten Ankunft:

L. (F.) — Mart. 12. — (in) Kupinovo.
Lk. (Sp.) — Apr. 14. — « Feketevág.
J. (Sch.) = 34 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 28—29.

II. Az *utolsó mulatkozás* formulája:
Formel des letzten Aufenthalts:

L. (F.) — Apr. 8. — (in) Nagy-Enyed.
Lk. (Sp.) — « 24. — « Gács, Zuberecz.
J. (Sch.) = 17 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 16.

154. ←○→ * **Serinus hortulanus**, Koch.

Mart. 25. — (in) Kőszeg.
Apr. 11. — « Velencze.

* Az első pár nap előtt. — Vor einigen Tagen den ersten gesehen.

* A tavalyi (1894.) évi jelentésben (Aqu. II. 1895. p. 58) hibásan volt ←→-nak irva. — Im ersten (1894) Jahresberichte (Aquila. II. 1895. p. 58) aus Versehen «←→» geschrieben.

Apr. 10. — (in) Diós-Jenő.
« 11. — « Somorja.
« 6. — « Gács.
Febr. 23. — « *Ungvár.*
Apr. 13. — « Ungvár.
« 20. — « Zuberecz.
« 10. — « Liptó-Ujvár.
« 19. — « Szepes-Béla.

Ungvár első dátuma ←○→ adat.
Ungvár's erſtes Datum eine ←○→ Angabe.

L. (F.) — Mart. 25. — (in) Kőszeg.
Lk. (Sp.) — Apr. 20. — « Zuberecz.
J. (Sch.) = 27 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 7.

155. ←→ **Spatula clypeata,** L.

Mai 1. — (in) Temes-Kubin.
Apr. 10. — « Keszthely.
« 3. — « Velencze.

156. ←→ **Sterna fluviatilis,** Naum.

Mart. 14. — (in) Temes-Kubin.
Apr. 27. — « Fogaras.
« 10. — « Keszthely.
Mart. 21. — « Kis-Harta.
Apr. 29. — « Velencze.
« 11. — « Somorja.
Jan. 13. — « *Ungvár.*

Ungvár nem vonulási, hanem csak alkalmi adat.
Ungvár kein Zugs-, ſondern nur Gelegenheits-Datum.

L. (F.) — Mart. 14. — (in) Temes-Kubin.
Lk. (Sp.) — Apr. 29. — « Velencze.
J. (Sch.) = 47 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 6.

157. ←→ **Sterna minuta,** L.

Apr. 26. — (in) Somorja.

158. ←→ **Sturnus vulgaris,** L.

I. Febr. 27. — (in) Kupinovo.
« 27. — « Temes-Kubin.
III. Mart. 5. — (in) Béllye.
« 12. — « Doroszló.
Apr. 4. — « *Réa.*
Jan. 30. — « *Fogaras.*
Febr. 27. — « Fogaras.
IV. Mart. 11. — « Pécs.
Febr. 27. — « Szeged.
Mart. 23. — « Sistarovecz.
« 12. — « Dorgos.
« 13. — « Nagy-Enyed.
V. « 1. — « Keszthely.
VI. Febr. 22. — « Kőszeg.
Jan. 9. — « *Pápa.*
Febr. 24. — « Székesfehérvár.
Mart. 14. — « Pettend.
« 1. — « Sziget-Szt-Miklós.
« 15. — « Zilah.
« 2. — « Szilágy-Cseh.
VII. Febr. 26. — « Sopron.
Mart. 22. — « Diós-Jenő.
« 19. — « Aquincum.
« 19. — « Budapest.
VIII. « 3. — « Pozsony.
« 16. — « Somorja.
« 3. — « Diószeg.
« 18. — « Ghymes.
« 12. — « Gács.
IX. « 14. — « Tavarna.
« 13. — « Ungvár.
X. « 31. — « Zuberecz.
« 23. — « Szepes-Béla.

Temes-Kubin-ban febr. 27-én 3 db.; mart. 2-án 14 db.; 4-én 8 db.; 9-én pedig ezeres csapatok voltak láthatók. — *Réa* aránylag túlkéső. — *Fogaras* első dátuma csakis véletlen adatnak vehető, megfigyelő irja: «jan. 30-án az erős hideg és nagy hó daczára látható 1 db; a normális érkezés azonban febr. 27-én következett be. — *Pápa* szintén csak véletlen adat, elesik.

In Temes-Kubin erſchienen am 27. Februar 3 St.; am 2. März 14 St.; am 4. 8 St.; am 9. Flüge zu Tauſenden. — Réa gegen die übrigen Stationen zu ſpät. — Fogaras' erſtes Datum kann nur für ein zufälliges Erſcheinen gehalten werden, Beobachter (v. Czynk) ſchreibt: «Am 30. Januar, trotz grimmiger Kälte und immenſen Schnee, einen Staar bei der Schlachtbrücke bemerkt. Normales Erſcheinen fand am 27. Februar ſtatt». — Pápa ebenfalls ein zufälliges Datum, fällt weg.

L. (F.) — Febr. 22. — (in) Kőszeg.
Lk. (Sp.) — Mart. 31. — « Zuberecz.
J. (Sch.) = 38 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 12—13.

159. ⟷ **Sylvia atricapilla,** L.

Apr. 9. — (in) Temes-Kubin.
« 30. — « Réa.
« 29. — « Fogaras.
« 14. — « Lelle.
« 16. — « Kőszeg.
Mai 4. — « *Velencze.*
Apr. 8. — « Sopron.
« 15. — « Somorja.
Mai 2. — « Zólyom.
Apr. 24. — « Ungvár.
Mai 9. — « Zuberecz.

Velencze fekvéséhez képest késő, megfigyelő irja is, hogy állitólag már előbb megérkezett.

Velencze für ſeine Lage zu ſpät, Beobachter ſchreibt auch, daß man den Vogel angeblich ſchon früher geſehen hätte.

L. (F.) — Apr. 8. — (in) Sopron.
Lk. (Sp.) — Mai 9. — « Zuberecz.
J. (Sch.) = 32 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 23—24.

160. ⟷ **Sylvia cinerea,** Becnst.

Apr. 11. — (in) Réa.
« 22. — « Fogaras.
« 15. — « Kőszeg.
« 13. — « Pettend.
« 10. — « Diós-Jenő.
« 20. — « Somorja.
« 25. — « Gács.
Mai 9. — « Zuberecz.
« 18. — « Liptó-Ujvár.

L. (F.) — Apr. 10. — (in) Diós-Jenő.
Lk. (Sp.) — Mai 18. — « Liptó-Ujvár.
J. (Sch.) = 39 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 29.

161. ⟷ **Sylvia curruca,** L.

Apr. 5. — (in) Réa.
« 2. — « Fogaras.
« 8. — « Nagy-Enyed.
Apr. 12. — (in) Bojár.
« 19. — « Kőszeg.
« 24. — « *Velencze.*
« 11. — « Pettend.
« 9. — « Sopron.
« 16. — « Diós-Jenő.
« 7. — « Somorja.
« 15. — « Gács.
« 8. — « Ungvár.

Velencze túlkéső.
Velencze zu ſpät.

L. (F.) — Apr. 2. — (in) Fogaras.
Lk. (Sp.) — « 19. — « Kőszeg.
J. (Sch.) = 18 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 10—11.

162. ⟷ **Sylvia hortensis,** Bechst.

Apr. 30. — (in) Réa.
« 27. — « Fogaras.
« 16. — « Nagy-Enyed.
Mai 6. — « Kőszeg.
Apr. 17. — « Pettend.
Mai 4. — « Sopron.
Apr. 26. — « Somorja.
Mai 15. — « Liptó-Ujvár.

L. (F.) — Apr. 16. — (in) Nagy-Enyed.
Lk. (Sp.) — Mai 15. — « Liptó-Ujvár.
J. (Sch.) = 30 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 30.—Mai 1.

163. ⟷ **Sylvia nisoria,** Bechst.

Apr. 26. — (in) Nagy-Enyed.
Mai 5. — « Kőszeg.
Apr. 24. — « Velencze.
Mai 7. — « Sopron.
« 4. — « Somorja.
« 4. — « Ungvár.

L. (F.) — Apr. 24. — (in) Velencze.
Lk. (Sp.) — Mai 7. — « Sopron.
J. (Sch.) = 14 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 30.—Mai 1.

164. V **Syrnium uralense,** Pall.

Febr. 17. — (in) Sajó-Gömör.
« 20. — « Ungvár.
Mart. 10—12. « «Magyarország.» — Ungarn.

165. ←○→ **Totanus calidris**, L.

Apr. 23. — *(in) Réa.*
« 21. — « *Madarásztó.*
« 22. — « *Keszthely.*
Mart. 29. — « Székesfehérvár.
« 28. — « Diós-Jenő.

A három első állomás határozottan késő; dr. Lovassy *Keszthely*-ről irja is, hogy az első érkezés bizonytalan.

Die drei erſten Stationen entſchieden ſpät; Dr. Lovaſſy ſchreibt auch aus Keßthely, daß die erſte Ankunft unſicher iſt.

166. ←→ **Totanus fuscus**, L.

Apr. 9. — (in) Horgos.

167. ←→ **Totanus glareola**, L.

Apr. 15. — (in) Réa.
« 13. — « Fogaras.
« 20. — « Horgos.

168. ←→ **Totanus glottis**, L.

Apr. 23. — (in) Réa.
« 3. — « Horgos.

169. ←○→ **Totanus ochropus**, L.

Mart. 2. — (in) Kupinovo.
Febr. 23. — « Réa.
« 12. — « Fogaras.
Apr. 12. — « Nagy-Enyed.
Mart. 19. — « Sopron.
Apr. 30. — « Diós-Jenő.
Mart. 18. — « Somorja.

Túlnagy ingadozás, de ennél a fajnál nem példátlan.

Uebergroße Schwankung, bei dieſer Art jedoch nicht beiſpiellos.

L. (F.) — Febr. 12. — (in) Fogaras.
Lk. (Sp.) — Apr. 30. — « Diós-Jenő.
J. (Sch.) = 78 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 22—23.

170. ←→ **Totanus stagnatilis**, Bechst.

Apr. 9. — (in) Réa.
Mai 3. — « Horgos.
Apr. 7. — « Liptó-Ujvár.

171. ←→ **Tringa alpina**, L.

Apr. 21—23. — (in) Fogaras.
« 8—{végéig / Ende} « Horgos.

172. ←→ **Tringa minuta**, Leisl.

Apr. 17—21. — (in) Fogaras.
Mart. 23. — « Kis-Harta.

173. ←→ **Tringa subarquata**, Gould.

Apr. 27.—Mai 20. — (in) Horgos.

A Tringák is egyike legérdekesebb **átvonuló** *madárcsaládainknak, s már csak a tavaszi vonulás gyors lefolyása miatt is* **szélesebb körü,** *s a vonulás egész tartamát jelző megfigyeléseket érdemelne meg.*

Die Tringa-Arten bilden auch eine der intereſſanteſten Familien der **Durchzügler,** und ſie würden ſchon wegen des rapiden Verlaufs des Frühjahrszuges eine **ausgedehntere** und das ganze Zugsbild darſtellende Beobachtung verdienen.

174. ←→ **Tringoides hypoleucus**, L.

Apr. 11. — (in) Réa.
« 18. — « Fogaras.
« 18. — « Madarasi tó (Horgos).
Mai 3. — « Nagy-Enyed.
Apr. 22. — « Keszthely.
Mart. 26. — « Velencze.
Apr. 29. — « Diós-Jenő.
Mart. 31. — « Somorja.
« 31. — « Ungvár.

L. (F.) — Mart. 26. — (in) Velencze.
Lk. (Sp.) — Mai 3. — « Nagy-Enyed.
J. (Sch.) = 39 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 14.

175. ←→ **Turdus iliacus**, L.

Az elsők: Die erſten:	*Hol?* Wo?	*Az utolsók:* Die letzten:
Mart. 12. —	(in) Kőszeg.	— Mart. 25.
« 27. —	« Pettend.	— « 30.
« {vége / Ende} —	« Diós-Jenő.	— Apr. 11.
« 19. —	« Somorja.	— « 3.

I. { *Az első érkezés* formulája:
Formel der ersten Ankunft:

L. (F.) — Mart. 12. — (in) Kőszeg.
Lk. (Sp.) — « 27. — « Pettend.
J. (Sch.) = 16 nap (Tage).
K. (M.) — Mart. 19—20.

II. { Az *utolsó mutatkozás* formulája:
Formel des letzten Aufenthalts:

L. (F.) — Mart. 25. — (in) Kőszeg.
Lk. (Sp.) — Apr. 11. — « Diós-Jenő.
J. (Sch.) = 18 nap (Tage).
K. (M.) — Apr. 2—3.

176. ←○→ **Turdus merula**, L.

Mart. 10. — (in) Temes-Kubin.
Jan. 18. — « *Réa.*
Mart. 20. — « Nagy-Enyed.
« 22. — « Kis-Harta.
Apr. 9. — « Pettend.
{ Áttelelt | Ueberwintert } — « *Diós-Jenő.*
Febr. 20. — « *Somorja.*
Mart. 15. — « Selmeczbánya.

Réán, Diós-Jenőn és *Somorján* áttelelt. — Különben ez a faj nálunk rendesen áttelel.

In Réa, Diós-Jenö und Somorja überwintert. — Uebrigens überwintert diese Art in Ungarn jedes Jahr.

L. (F.) — Mart. 10. — (in) Temes-Kubin.
Lk. (Sp.) — Apr. 9. — « Pettend.
J. (Sch.) — 31 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 25.

177. ←→ **Turdus musicus**, L.

Mart. 10. — (in) Fogaras.
« 16. — « Nagy-Enyed.
« 24. — « Kőszeg.
« 30. — « Velenicze.
« 14. — « Sopron.
« 26—27. « Diós-Jenő.
« 19. — « Somorja.
« 19. — « Selmeczbánya.
« 24. — « Gács.
« 26. — « Ungvár.
« 26. — « Zuberecz.
« 27. — « Liptó-Ujvár.
« 19. — « Szepes-Béla.
L. (F.) — Mart. 10. — (in) Fogaras.
Lk. (Sp.) — « 30. — « Velenicze.
J. (Sch.) — 21 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 20.

178. ←•→ **Turdus pilaris**, L.

Jan. 3. — (in) Temes-Kubin. — Kis csapatok. Kleinere Flüge).
Mart. 15. — « Temes-Kubin. — 200 db. (St.) →É. (N).
« 26. — « Temes-Kubin. — Sok száz →É. — Viele Hunderte →N.
Jan. 15. — « Réa. — 20—30 db. (St.).
{ Áttelelt | Ueberwintert } — « Horgos.
Mart. 25. — « Nagy-Enyed.
« 22. — « Keszthely. — (Szól. — Singt).
« 25. — « Kis-Harta.
« 23. — « Kőszeg. — Csapat. — Flug.
Nov. { II. fele | III. Hälfte }* « Diós-Jenő. — Nem sok. — Nicht viel.
Febr. 15. — « Diós-Jenő. — 1 db. — 1 St.
Apr. 4. — « Diós-Jenő. — Csapat. — Flug.
« 6. — « Diós-Jenő. — 50—60 db., St.
« 9. — « Diós Jenő. — Nagy csapatok. Große Flüge.
« 15. — « Diós-Jenő. — Óta nincs. — Seitdem keine.
« 14. — « Somorja. — Csapat. — Flug.
Mart. 25. — « Gács. — Csapat. — Flug.
Decz. 1.*—Mart. 19. — (in) Ungvár.
Mart. 26—28. — (in) Zuberecz. — Csapatok →K. — Flüge →O.

Nem egyöntetü adatok, a vonulásnak sem kezdetét, sem végét nem fixirozzák, további combinatióra nem alkalmasak.

Nicht gleichmäßige Angaben; fixiren weder den Anfang, noch das Ende des Zuges, demnach für weitere Combination nicht geeignet.

179. ←→ **Turtur auritus**, Gray.

Apr. 23. — (in) Kupinovo.
« 30. — « Temes-Kubin.
« 16. — « Béllye.
« 19. — « Doroszló.
Mai 3. — « Réa.
« 2. — « Fogaras.
Apr. 24. — « Horgos.

* 1894.

Apr. 25. — (in) Nagy-Enyed.
« 25. — « Kőszeg.
« 21. — « Velencze.
« 11. — « Pettend.
« 28. — « Zilah.
« 22. — « Sopron.
« 30. — « Miklósfalu.
« 21. — « Diós-Jenő.
« 20. — « Somorja.
« 21. — « Ghymes.
« 24. — « Gács.
Mart. 23. — « *Geletnek.*
Mai 4. — « Tavarna.
Apr. 10. — « Ungvár.

Geletnek az időre túlkorai, tarthatatlan; vagy elnézés, vagy pedig tollhibáról lehet csak szó.

Geletnek für heuer viel zu früh, es kann hier ſich nur entweder um ein Verſehen, oder um einen Lapsus Calami handeln.

L. (F.) — Apr. 10. — (in) Ungvár.
Lk. (Sp.) — Mai 4. — « Tavarna.
J. (Sch.) = 25 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 22.

180. ←→ Upupa epops, L.

Mart. 31. — (in) Kupinovo.
« 25. — « Temes-Kubin.
Apr. 8. — « Ujvidék.
Mart. 21. — « Béllye.
« 27. — « Doroszló.
Apr. 4. — « Réa.
Mart. 24. — « Fogaras.
Apr. 4. — « Horgos.
« 10. — « Nagy-Enyed.
« 4. — « Kis-Harta.
« 9. — « Felső-Lövő.
« 11. — « Székesfehérvár.
« 4. — « Velencze.
« 15. — « *Pettend.*
« 1. — « Sziget-Sz.-Miklós.
« 28. — « Zilah.
Mart. 19. — « Sopron.
Apr. 4. — « Diós-Jenő.
Mart. 31. — « Alsó-Petény.
« 31. — « Somorja.
Apr. 4. — « Ghymes.
« 7. — « Gács.
« 8. — « Tavarna.
Apr. 7. — (in) Ungvár.
« 20. — « Szepes-Béla.

Pettend a szomszédos állomásokhoz viszonyítva késő. — *Sopron*-ban mart. 19-én 1 db. mutatkozott, ettől fogva azonban nem volt egészen apr. 4-ig.

Pettend im Verhältniß zu den benachbarten Stationen zu ſpät. — In Sopron war am 19. März nur ein Stück, und ſeitdem bis 4. April kein Vogel zu ſehen.

L. (F.) — Mart. 19. — (in) Sopron.
Lk. (Sp.) — Apr. 20. — « Szepes-Béla.
J. (Sch.) = 33 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 4.

181. ←→ Vanellus cristatus, L.

Jan. 19. — (in) Kupinovo.
Febr. 12. — « Kupinovo.
« 11. — « Temes-Kubin.
Mart. 9. — « Béllye.
« 11. — « Doroszló.
« 23. — « Kécsa.
« 23. — « Réa.
Febr. 28. — « Fogaras.
Apr. 8. — « Horgos.
Mart. 23. — « Nagy-Enyed.
« 20. — « Csik-Szereda.
« 20. — « Csik-Sz.-Márton.
« 2. — « Keszthely.
« 14. — « Kis-Harta.
« 14. — « Kőszeg.
« 15. — « Magyar-Gencs.
« 4. — « Velencze.
« 7. — « Sopron.
« 25. — « Tata.
« 19. — « Diós-Jenő.
« 17. — « Aquincum.
« 16. — « Somorja.
« 18. — « Ghymes.
« 15. — « Gács.
« 25. — « Bogdán-Luhi.
« 25. — « Tavarna.

Kupinovo-n jan. 19-én 1 db. volt látható, ez csak alkalmi adat; febr. 12-én egyesek; 27-én csapatokban. — *Horgos* késő, de megfigyelő határozottan *első* érkezésről beszél.

Bei Kupinovo war am 19. Januar 1 St. zu ſehen, dies iſt nur eine Gelegenheits-Angabe: am

12. Februar einzeln erſchienen: am 27. in Flügen. Horgos zu ſpät, Beobachter ſpricht aber entſchieden von einer erſten Ankunft.

L. (F.) — Febr. 11. — (in) Temes-Kubin.
Lk. (Sp.) — Apr. 8. — « Horgos.
J. (Seh.) — 57 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 11.

182. ←→ **Yunx torquilla**, L.

Mart. 29. — (in) Béllye.
« 24. — « Doroszló.
Apr. 4. — « Réa.
« 20. — « Fogaras.
« 19. — « Horgos.
« 15. — « Nagy-Enyed.
« 6. — « Felső-Lövő.
« 8. — « Kőszeg.
« 10. — « Jánosháza.
« 11. — « Székesfehérvár.
Mart. 28. — « Pettend.
Apr. 12. — « Pettend.
Mai 5. — « Zilah.
Apr. 9. — « Sopron.
« 9. — « Diós-Jenő.
« 11. — « Somorja.
« 12. — « Selmeczbánya.
Apr. 8. — (in) Gács.
« 13. — « Tavarna.
« 12. — « Ungvár.
Mai 20. — « *Zuberecz.*
Apr. 21. — « Liptó-Ujvár.

Pettend első dátuma túlkorainak látszik, megfigyelő adatát következő megjegyzéssel kiséri: «mart. 28-án 1 db. egy sövényen üldögél, lelőttem: tekintettel arra, hogy e madár apr. közepe táján szokott megjelenni, a korai megjelenés mindenesetre rendkivüli». Azután apr. 12-éig nem is látott többet, akkor 2 dbot. — *Zuberecz* túlkésö.

Pettend's erſtes Datum ſcheint für heuer zu früh, Beobachter (v. Keneſſey) begleitet ſeine Angabe mit folgender Bemerkung: «am 28. März ſitzt einer auf einen Zaun, ich erlegte ihn: mit Bezug auf jenen Umſtand, daß der Wendehals Mitte April zu erſcheinen pflegt, das frühe Erſcheinen unbedingt außerordentlich». Seitdem ſah er auch bis zum 12. April keinen, dann 2 Stück. — Zuberecz zu ſpät.

L. (F.) — Mart. 24. — (in) Doroszló.
Lk. (Sp.) — Mai 5. — « Zilah.
J. (Seh.) = 43 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 14.

Mire tanított az 1895. év?

Hogy mindenben a tavalyi sorrendet kövessük, vegyük elő először is az idei vonulás *helyi* jelenségeit.

Fogaras az idén is a tavalyihoz hasonló tüneteket mutat, bár késése az idén még sem annyira praegnans, mint tavaly volt. A fogarasi állandó késés lehető okait megfigyelönk (Czynk Ede úr) idei jelentésének bevezetésében részletesen tárgyalja, úgy a mint azt a következőkben adni el nem mulasztjuk:

«A mint az az Aquilában (II. 1895. p. 65.) igen helyesen volt hangsúlyozva, egy *szorosan helyi ok* hat gátlólag a madárvonulásra a fogarasi megfigyelési területen. Mindenek előtt azt kell kiemelnem, hogy abból az elvből indultam ki mindig: *inkább kevesel, de jól megfigyelni*, s azért megfigyeléseimmel csakis a várost körülövező Olt-völgyre szoritkoztam. Kezdetben az hittem vonulóink az Olt patak hosszában halad-

Worüber uns das Jahr 1895 belehrt hat?

Um in allem unſerem vorjährigen Verfahren zu folgen, nehmen wir zuerſt die locale n Erſcheinungen des heurigen Zuges vor.

Fogaras zeigt auch heuer ein dem vorjährigen ähnliches Verhalten, obzwar das Verſpäten heuer nicht ſo ausgeprägt erſcheint, wie im Vorjahre. Den möglichen Urſachen der alljährigen Verſpätung widmet unſer Beobachter (Herr Eduard v. Czynk) eine genauere Auseinanderſetzung, welche wir im ganzen Umfange, wie folgt, zu geben für nothwendig halten:

«Wie in «Aquila» (Jahrg. II. 1895. p. 65.) ganz richtig hervorgehoben wurde, iſt es ein ſtreng locale r Umſtand, welcher auf die Geſtaltung des Zuges im Fogaraser Beobachtungsgebiet ſtörend und hemmend wirkt.»

«Vor allem will ich bemerken, daß ich meine Beobachtungen — von dem Grundſatz ausgehend: lieber wenig, aber gründlich — auf das die Umgebung der Stadt Fogaras bildende Alt-

nak. De nem igy van. A fövonulás nem az Oltvölgy mentében, hanem a hegység lábánál, a Kárpátok, az u. n. fogarasi havasok hosszában halad. Az Olt völgye, az én megfigyelési területem, nem igen nagy vonzerőt gyakorol a vonuló madárság zömére. Nincsenek erdőségei, vagy legalább összefüggő kisebb pagonyai, sem csenderesei kellő mennyiségben, nincsenek hegyei, sem előhegységei, nem csoda hát ha a madárság inkább a hegyvidéket keresi fel, a mely összes szükségleteiket bőven kielégíti táplálék dolgában is, de még az időjárás viszontagságai ellen is bőséges védelmet nyujt. Ismeretes tény, hogy a hegység aljában sokkal szelidebb, enyhébb a klima, mint az alig egy órányira fekvő Olt-völgyben.

Tizenhárom évi megfigyeléseim azt a tanuságot szolgáltatják, hogy a hegység lábánál a vonuló madarak nem sokkal később érkeznek meg, mint bárhol máshol Erdélyben, ellenben az én szükebb megfigyelési körömön belül feltünően későn. Az általam észlelt eltérések arra engednek következtetni, hogy a vonulók zöme a hegységben normális időben jelenik meg, a Fogaras közvetlen közelében mutatkozó vonuló madarak pedig vagy csak a síkságon lassanként terjeszkedő maradék, vagy pedig épen csakis a vonuló sereg utócsapata. Hogy feltevésem nem egészen alap nélküli, azt bizonyítja — hogy példáért messze ne menjek — az a tény, hogy az idén a kakukot a nagy hó daczára már apr. 10-én mindenütt hallottam szólni, pedig Fogaras körül abban az időben még csak nem is láttam. Hasonlókép a Muscicapa collarist is már apr. 16-án láttam a hegy lábánál, pedig Fogarason csak máj. 2-ikán mutatkozott. Ha ennélfogva az én adataim eltérnek más erdélyi adatoktól, úgy ez annak a körülménynek tudandó be, hogy — a mint már megjegyeztem — a vonulás a Kárpátok hosszában megy végbe, a megfigyelési területen ellenben sok madár csakis később mutatkozik, s ezzel arra a feltevésre visz, mintha a vonulás Fogaras megyében abnormis lenne.»

Szeged-ről nem kaptunk a tavalyi jelensé-

Thal beschränkt habe. Anfangs war ich der Meinung, daß unsere Wanderer längs der Aluta kommen und gehen. Dies ist indessen nicht der Fall. Der Hauptzug findet nicht längs dem, das Thal durchschneidenden Flusse, sondern am Fuße und längs den Karpathen, den sogenannten Fogarascher Alpen statt.»

«Das Alt-Thal — also mein engeres und weiteres Beobachtungsgebiet — bietet, da es weder Waldungen, noch größere Baumgruppen in Verbindungen mit solchen, noch Busch- und Strauchwerk in genügender Menge bietet, auch keine Berge und Vorberge hat, wenig Verlockendes für das Groß der Vogelwelt und ist es daher kein Wunder wenn dieselbe längs dem alle Lebensbedingungen erfüllenden gegen rauhe Winde und Kälte schutzbietenden Gebirge hinzieht. Es ist eine bekannte Thatsache, daß am Fuße des Gebirges ein milderes, windstilleres Clima herrscht, als in dem nur einige Stunden von demselben um Fogaras liegenden Alt-Thale.»

«Nach meinen bisherigen — nunmehr 13-jährigen — Beobachtungen erscheinen die Zugvögel am Fuße des Gebirges nicht viel später, als anderswo in Siebenbürgen, dagegen in meinem engeren Beobachtungsgebiet auffallend spät. Die von mir beobachteten Abweichungen lassen mich vermuthen, daß das Groß der Durchzügler längs dem Gebirge in normaler Durchzugszeit erscheint, die bei Fogaras indessen sich zeigenden Wanderer, entweder nur der allmählich sich über die Ebene verbreitende Rest derselben oder Nachzügler sind.»

«Daß meine Annahme nicht so ganz unbegründet oder aus der Luft gegriffen ist, beweist auch der Umstand, daß ich — gehen wir nicht zu weit zurück – z. B. den Kukuk heuer trotz dem vielen, hohen Schnee, auf dem Gebirge, bereits am 10-ten April allenthalben rufen hörte, während ich um diese Zeit in Fogaras ihn noch nicht einmal gesehen hatte. Ebenso bemerkte ich den Halsband-Fliegenfänger (Muscicapa collaris Bechtl) am Fuße des Gebirges am 16-ten April, während sich derselbe um Fogaras erst am 2-ten zeigte.»

«Wenn daher meine Daten von anderen siebenbürgischen abweichen, so ist dies, wie bereits bemerkt, dem Umstande zuzuschreiben, daß der Vogelzug wohl längs der Karpathen normal stattfindet, im Beobachtungsgebiete aber manche Vogelart sich erst später zeigt, und daher zur Annahme verleitet, als würde der Zug im Fogaraser Comitat ein abnormer sein.»

Aus Szeged erhielt die Centrale über die

gekre nézve felvilágosítást: csakis annyit jegyez meg megfigyelőnk, hogy az idén egyes fajok «nem szenzációskodtak» túlkorai megjelenésükkel: s tényleg az idén Szeged, illetve Horgos elég normális sőt több esetben aránylag kései adatokat küldött.

Nagyon feltünő az idén *Réa* aránytalan nagy késése, majdnem az összes fajoknál. Több esetben oly abnormis késő volt, hogy nem is lehetett a középszám megállapításánál figyelembe venni. Ok gyanánt megfigyelőnk röviden csak «rendkivüli időjárást» emlit.

*

A mi már most a vonulás menetére nézve levonható tanuságot illeti táblázatokban adjuk, hogy az idén hány faj *telelt át* és hány érkezett

előbb,
megfelőleg és
később,

mint az országos közép: eltérés a tavalyi eljárástól csupán abban lesz, hogy az *országos középszámot* az összes, bezárólag egészen 1894-ig gyüjtött adatok bevonásával állapitottam meg, és hogy az eltérést — miután kész középszámokra támaszkodhattam — nem csak «hetek»-ben, mint tavaly, hanem egészen napra feltüntethettem.

A táblázatokban *dült* betükkel irtam azokat a fajokat, a melyekről csak 2—3 adat érkezett az idén s igy középszámuk 1895-re csak kevés, jobban mondva elégtelen adatok alapján, s csakis az összehasonlító táblázatok számára állapittatott meg. — Elejteni teljesen nem akartam őket, mert mint már tavaly is megjegyeztem, ha nem is nyujtanak annyira megbizható bázist az összehasonlitásra, mint a nagy sorozatokra támaszkodó középszámok, a vonulás általános képéhez mégis ők is szolgáltathatnak néhány karakterisztikus vonást.

Adjuk azután még a *megszállási időt* feltüntető táblázatot, s legvégül Magyarország tavaszi vonulási naptárát — a tavalyi minta szerint — az 1895. évre.

De térjünk át most magukra a táblázatokra:

vorjährigen Erscheinungen gar keine Auskunft; unser Beobachter bemerkt nur so viel, daß einzelne Arten heuer (1895) «keine Sensation» mit ihrer zu frühen Ankunft machten; und factisch gab heuer Szeged, respective Horgos genug normale, in manchen Fällen sogar verhältnißmäßig späte Daten ab.

Besonders auffallend ist das heurige große Verspäten Réa's, u. z. beinahe sämmtlicher Arten; in manchen Fällen so groß, daß wir beim Feststellen des heurigen Mittels die Daten sogar außer Acht lassen mußten. Als Ursache stellt der Beobachter im Allgemeinen eine «außerordentliche Witterung» hin.

Was nun den Verlauf des heurigen Zuges anbelangt, so geben wir Tabellarisch, wie viel Arten heuer ü b e r w i n t e r t, und wie viele Arten

f r ü h e r
e n t s p r e c h e n d und
s p ä t e r

erschienen sind, als das Landesmittel. Eine Abweichung findet von unserem vorjährigen Verfahren nur insoweit statt, als ich die Landesmittel auf Grund sämmtlicher bis inclusive 1894 gesammelter Zugsdaten ausgerechnet habe, ferner daß ich die Unterschiede — da ich mich heuer schon auf pünktliche Landesmittel habe stützen können — nicht nur aproximativ: «i n W o c h e n» — wie im vorigen Jahre — sondern ganz pünktlich, auf den «T a g» habe feststellen können.

In den Tabellen habe ich jene Arten, über welche wir heuer nur 2—3 Daten erhalten haben, deren Jahresmittel pro 1895 demnach nur auf ungenügender Basis ruht, und blos für die folgenden Vergleichungs-Tabellen ausgerechnet und benützt wurde — mit c u r s i v e r S c h r i f t drucken lassen. Gänzlich ignoriren konnte ich auch jene Arten nicht, wenn auch dieselben für das vergleichende Verfahren nicht so entsprechend sind, als die Mittel aus langen Datenreihen; dennoch können aber dieselben — wie ich auch voriges Jahr schon bemerkt habe — zum allgemeinen Bilde des heurigen Verlaufes des Zuges einige characteristische Merkmale liefern.

Außerdem geben wir heuer noch eine Tabelle zur Veranschaulichung der heurigen B e s i e d t u n g s-Z e i t, und endlich Ungarns Zugs-Kalender über den Frühlingszug i. J. 1895.

Nun mögen aber die Tabellen selbst folgen:

Az 1895. év folyamán átteleltek:

Im Jahre 1895 haben überwintert:

←→ *Accentor modularis*, L. — (in) Ungvár.
←⊙→ *Alauda arvensis*, L. — (in) Somorja.
←⊙→ *Anas boschas*, L. — (in) Héviz.
←→ *Ardea cinerea*, L. — (in) Somorja.
←⊙→ *Buteo vulgaris*, Becust. — (in) Diós-Jenő, Sopron és (und) Horgos.
←⊙→ *Circus cyaneus*, L. — (in) Somorja.
←⊙→ *Columba oenas*, L. — (in) Temes-Kubin, és (und) Fogaras.
←⊙→ *Emberiza miliaria*, L. — (in) Horgos, Keszthely, Pettend, Somorja.
←⊙→ *Emberiza schoeniclus*, L. — (in) Horgos, Sopron, Somorja.
←⊙→ *Fringilla coelebs*, L. — (in) Horgos, Kőszeg, Diós-Jenő.
←⊙→ *Gallinago scolopacina*, Bp. — (in) Réa, Fogaras, Diós-Jenő.
←→ *Motacilla alba*, L. — (in) Diós-Jenő.
←⊙→ *Motacilla boarula*, L. — (in) Kőszeg, Sopron.
←→ *Philomachus pugnax*, L. (in) Temes-Kubin.
←⊙→ *Podiceps minor*, Gm. — (in) Keszthely.
←→ *Querquedula circia*, L. — (in) Horgos.
←⊙→ *Serinus hortulanus*, Koch. — (in) Ungvár.
←→ *Sturnus vulgaris*, L. — (in) Fogaras, Pápa.
←⊙→ *Turdus merula*, L. — (in) Réa, Diós-Jenő, Somorja.
←→ *Vanellus cristatus*, L. — (in) Kupinovo.

Összesen **20** faj.
Zusammen **20** Arten.

Az 1894-ig bezárólag megállapított országos középszámnál korábban érkeztek az idén
Früher als das Landesmittel (einschließlich bis 1894 ausgerechnet) sind heuer angekommen.

Hány nappal Mit wieviel Tagen	A következő fajok Die folgenden Arten	Hány nappal Mit wieviel Tagen	A következő fajok Die folgenden Arten
27	←⊙→ *Charadrius apricarius*	4	←→ Erithacus cyaneculus
16	←→ Coracias garrula	4	←→ Falco rubbuteo
14	←→ Milvus korschun	4	←→ Muscicapa grisola
14	←→ *Monticola saxatilis*	4	←→ Turdus iliacus
11	←→ Caprimulgus europaeus	3	←⊙→ Alauda arvensis
11	←→ Cypselus apus	3	←→ Ardea comata
10	←→ Anthus campestris	3	←→ Cerchneis vespertina
9	←→ Merops apiaster	3	←→ Ficedula trochilus
7	←→ Acrocephalus turdoides	3	←→ Pratincola rubicola
7	←→ Anthus pratensis	2	←→ *Acrocephalus palustris*
6	←→ *Lusciniola melanopogon*	2	←→ *Graculus carbo*
6	←→ *Ortigometra minuta*	2	←→ Ruticilla phoenicura
6	←→ Sterna fluviatilis	1	←→ Cuculus canorus
5	←→ *Acrocephalus arundinaceus*	1	←⊙→ Gallinago scolopacina
5	←→ Acrocephalus phragmitis	1	←→ Oriolus galbula
5	←→ Ardea purpurea	1	←→ *Platalea leucorodia*
5	←→ Botaurus stellaris	1	←→ Podiceps cristatus
5	←→ Milvus ictinus	1	←→ Ruticilla tithys
5	←→ Muscicapa collaris	1	←→ Sylvia nisoria
5	←→ Saxicola oenanthe		Összesen 39 faj. — Zusammen 39 Arten.

Az 1894-ig bezárólag megállapított országos középszámnak megfelelőleg érkeztek az idén:
Entsprechend dem Landesmittel (bis inclusive 1894 ausgerechnet) sind heuer angekommen:

←→ *Himantopus autumnalis*
←⊖→ Erithacus rubecula
←→ Lanius minor
←→ Muscicapa atricapilla
←→ Nyctiardea nycticorax
←→ Sylvia curruca
←⊖→ Turdus merula
←→ Philomachus pugnax
←→ Anthus trivialis
←→ Ardea cinerea
←→ Ficedula rufa
←→ Gallinula chloropus
←→ Upupa epops.

Összesen **13** faj. — Insgesammt **13** Arten.

Az 1894-ig bezárólag megállapított országos középszámnál későbben érkeztek az idén.
Später als das Landesmittel (einschließlich bis 1894 ausgerechnet) sind heuer angekommen.

Hány nappal Mit wieviel Tagen	A következő fajok Die folgenden Arten	Hány nappal Mit wieviel Tagen	A következő fajok Die folgenden Arten
1	←→ *Ardea garzetta*	7	←→ *Circus pygargus*
1	←→ Chelidon urbica	7	←⊖→ Columba oenas
1	←→ Columba palumbus	7	←→ *Glareola pratincola*
1	←→ Cotile riparia	7	←→ Hirundo rustica
1	←→ Erithacus luscinia	7	←→ Hydrochelidon fissipes
1	←→ Erithacus philomela	7	←→ Ortigometra porzana
1	←⋰→ Gallinago major	7	←→ Tringoides hypoleucus
1	←→ Grus cinerea	8	←⊖→ Emberiza miliaria
2	←→ Anser cinereus	8	←⊖→ Larus ridibundus
2	←→ Ardea alba	8	←→ Querquedula circia
2	←⊖→ *Buteo vulgaris*	9	←→ Aegialitis fluviatilis
2	←→ Circus aeruginosus	9	←⊖→ Cerchneis tinnuncula
2	←→ *Locustella fluviatilis*	9	←⋰→ Gallinago gallinula
2	←→ *Nyroca leucophthalmus*	9	←→ Pandion haliaetus
2	←⊖→ Serinus hortulanus	9	←→ *Podiceps griseigena*
2	←→ Yunx torquilla	9	←⊖→ Scolopax rusticola
3	←→ Alauda arborea	10	←→ Coturnix dactylisonans
3	←⋰→ Anser segetum	10	←△→ *Ibis falcinellus*
3	←→ Lanius collurio	10	←→ Muscicapa parva
3	←→ Ortigometra crex	10	←→ Querquedula crecca
3	←⊖→ Totanus ochropus	11	←⊖→ Fringilla coelebs
4	←→ Fulica atra	12	←→ *Totanus glareola*
4	←⋰→ *Mareca penelope*	12	←→ Turdus musicus
4	←→ Motacilla alba	12	←→ Turtur auritus
4	←→ Sylvia atricapilla	13	←→ *Hydrochelidon leucoptera*
5	←→ Aquila naevia	14	←→ Ciconia nigra
5	←→ Ardea minuta	14	←→ *Circus macrourus*
5	←→ Ciconia alba	14	←⊖→ *Podiceps minor*
5	←→ Ficedula sibilatrix	15	←→ Sturnus vulgaris
5	←→ *Locustella naevia*	15	←→ *Totanus glottis*
5	←→ Podiceps nigricollis	16	←⋰→ Chrisomitris spinus
5	←→ Sylvia cinerea	17	←⊖→ *Ligurinus chloris*
5	←→ Vanellus cristatus	17	←⊖→ Motacilla boarula
6	←⊖→ Accentor modularis	19	←⊖→ Anas boschas
6	←→ *Locustella luscinioides*	21	←→ *Hypolais icterina*
6	←→ Motacilla flava	21	←→ *Spatula clypeata*
6	←⋰→ Numenius arquatus	27	←⊖→ *Rallus aquaticus*
6	←→ Pratincola rubetra	28	←⊖→ *Circus cyaneus*
6	←→ Sylvia hortensis		Összesen 78 faj
6	←⊖→ *Totanus calidris*		Zusammen 78 Arten

Ha már most táblázataink eredményét összefoglaljuk, kitünik, hogy az idén:

állelelt ... ... 20 faj
az országos középnél *korábban* jött: 39 «
« « « nek *megfelelőleg* « 13 «
« « « nél *későbben* « 78 «

Az 1895. évi tavaszi vonulás általános jellege tehát Magyarországon határozottan kései, *a mi a vonulási időszak általános meteorologiai jellegének — hosszú és erős tél — mindenben megfelel.* — Lásd a meteor. jelentést p. 117—123.

Ha pedig vizsgálódásunkat arra is kiterjesztjük, hogy a *korábbi, megfelelő* és *későbbi* érkezés miként oszlott meg az egyes rendek (Ordo) szerint, a következő eredményre jutunk:

Wenn wir nun die Resultate unserer Tabellen zusammenfassen, ergiebt es sich klar, daß heuer:

20 Arten überwintert haben
39 « früher —
13 « entsprechend — und
78 « später —

eingetroffen sind, als dies unsere allgemeine Landes-Mittelzahlen gestatten würden.

Der Charakter des 1895-er Frühjahrszuges ist demnach entschieden: **spät**, was dem allgemeinen meteorologischen Charakter des Zugszeitraumes — langer und strenger Winter — auch im allem entspricht. (Siehe unseren meteor. Bericht p. 117—123.)

Wollen wir nun unsere Untersuchung auch noch auf jene Frage ausdehnen: wie sich das frühere, entsprechende oder spätere Eintreffen unter den einzelnen Ordnungen (Ordo) vertheilt hatte, so erhalten wir folgendes Resultat:

Ordo	Korábban Früher	Megfelelőleg Entsprechend	Későbben Später
	Species		
I. Accipitres	4	—	8
II. Passeriformes	24	8	28
III. Scansores	1	—	1
IV. Columbae	—	—	3
V. Gallinae	—	—	1
VI. Grallae	7	5	23
VII. Natatores	3	—	14
Összesen—Zusammen:	39	13	78

S most adjuk a megszállási időket feltüntető táblázatot azzal a megjegyzéssel, hogy az idén csakis a ↔ fajokat hagytuk ki, ellenben az ↔ fajokat most felvettem a táblázatba. Tavalyi megjegyzésem *hibás* (Aquila II. 1894. p. 72), csakis a ↔ re nézve állhat meg, a helyeknél a megszállási idő tényleg nem constatálható; ellenben az ↔ -óknál, első érkezési dátumaik két szélsősége mégis pontosan jelzi azt az időt, a mely alatt utjokat hazánk területén át megtették. Sőt ez utóbbiaknál — talán már nincs is messze az idő — a mikor nem csak «*megszállási*» hanem «*elhagyási*» időkről is beszélhetünk, mely utóbbinak nagyságát az «utolsó mutatkozás» ingadozásai szabják meg; nem utolsó dolog lesz e két momentum egymáshoz való, mindenesetre rendkivül érdekes viszonyának kutatása

Und jetzt geben wir die Tabelle der Besiedelungs-Zeiten, jedoch mit der Bemerkung, daß ich heuer nur die ↔ Arten ausgelassen, die Durchzügler (↔) aber aufgenommen habe. Meine vorjährige Bemerkung («Aquila» II. 1894. p. 72.) ist nicht richtig, und kann nur bezüglich der ↔ gelten, bei welchem die Besetzungszeit factisch nicht zu constatiren ist; bei den ↔ aber die zwei Extreme pünktlich jenen Zeitraum bezeichnen, welchen gewisse Arten zum Durchfliegen Ungarns nothwendig gehabt haben. Ich muß sogar jener Hoffnung einen Ausdruck geben, das jene Zeit vielleicht gar nicht mehr weit sei, wo wir bei den Durchzüglern nicht nur Besetzung — sondern auch «Zeiten des letzten Aufenthalts» genau unterscheiden werden können, welch' letzterer Moment durch die Schwankung der Daten über den letzten Aufenthalt,

sem; mindez persze majd csak akkor, ha az átvonulók (←→) vonulási jelenségeit úgy fogjuk kezelhetni a mint azt ezen jelentés 61. lapján az *Anser segetum*-nál volt szerencsém röviden jelezni. Egyelőre még csak a «megszállási» időnél maradunk.

— ausgedrückt wird. Es muß nicht besonders betont werden, in welchem Maße die Vergleichung jener beiden Momente und ihrem Verhältnisse zu Einander, für die Forschung interessant werden können, — alles dies freilich erst dann, wenn wir die Zugserscheinungen der Durchzügler (←→) so handhaben können werden, wie ich dies auf p. 61 dieses Berichtes bei Anser segetum, wenn auch nur in großen Zügen, zu demonstriren versucht habe.

Wir bleiben heute einstweilen nur bei den «Besetzungszeiten».

Magyarország területét az 1895. évi tavaszi vonulás alatt megszállták.
Ungarns Territorium haben während des Frühjahrszuges i. J. 1895 besiedelt.

A következő fajok Die folgenden Arten	Nap alatt Binnen Tagen	A következő fajok Die folgenden Arten	Nap alatt Binnen Tagen	A következő fajok Die folgende Arten	Nap alatt Binnen Tagen
Botaurus stellaris	78	Numenius arquatus (←→)	36	Saxicola oenanthe	24
Totanus ochropus	78	Nyctiardea nycticorax	36	Anthus pratensis (←→)	23
Alauda arvensis	72	Coracias garrula	35	Hydrochelidon fissipes	23
Anser segetum (←→)	58	Muscicapa collaris	35	Erithacus rubecula	22
Anthus campestris	58	Aegialitis fluviatilis	34	Gallinago scolopacina	22
Vanellus cristatus	57	Grus cinerea	34	Ciconia nigra	21
Philomachus pugnax	54	Scolopax rusticola	34	Circus aeruginosus	21
Anser cinereus	53	Upupa epops	33	Milvus korschun	21
Pratincola rubetra	49	Ficedula rufa	32	Podiceps cristatus	21
Falco subbuteo	48	Erithacus luscinia	32	Pratincola rubicola	21
Fulica atra	48	Sylvia atricapilla	32	Turdus musicus	21
Sterna fluviatilis	47	Cypselus apus	31	Acrocephalus phragmitis	20
Hirundo rustica	45	Motacilla alba	31	Ardea minuta	20
Ciconia alba	44	Motacilla flava	31	Oriolus galbula	20
Fringilla coelebs	43	Muscicapa grisola	31	Anas boschas	19
Yunx torquilla	43	Querquedula circia	31	Ficedula sibilatrix	19
Coturnix dactylisonans	42	Turdus merula	31	Larus ridibundus	19
Cotile riparia	42	Chrysomitris spinus (←→)	30	Podiceps nigricollis	19
Ortigometra porzana	42	Lanius collurio	30	Alauda arborea	18
Gallinago major (←→)	41	Sylvia hortensis	30	Sylvia curruca	18
Cerchneis tinnuncula	40	Ardea cinerea	29	Ficedula trochilus	17
Gallinago gallinula (←→)	40	Anthus trivialis	28	Muscicapa parva	17
Gallinula chloropus	39	Lanius minor	28	Ortigometra crex	17
Ruticilla phoenicura	39	Muscicapa atricapilla	27	Erithacus philomela	16
Sylvia cinerea	39	Serinus hortulanus	27	Turdus iliacus (←→)	16
Tringoides hypoleucus	39	Acrocephalus turdoides	26	Erithacus cyanecula	15
Accentor modularis	38	Caprimulgus europaeus	26	Ruticilla tithys	14
Chelidon urbica	38	Cerchneis vespertina	26	Sylvia nisoria	14
Sturnus vulgaris	38	Ardea alba	25	Ardea comata	13
Columba palumbus	37	Milvus ictinus	25	Ardea purpurea	11
Cuculus canorus	37	Turtur auritus	25	Pandion haliaetus	11
Querquedula crecca	37	Aquila naevia	24	Motacilla boarula	6
Columba venas	36	Merops apiaster	24		

S most még csak egy táblázatunk van hátra, az idei középszámok alapján összeállított érkezési naptár 1895-re.

Wir wären nur noch mit einer einzigen Tabelle im Rückstande; mit der Zusammenstellung unseres Zugskalenders für dieses Jahr, u. z.: auf Grund der heuer erhaltenen Mittelzahlen:

Magyarország vonulási naptára 1895-re.
Ungarns Zugs-Kalender für d. J. 1895.

Az érkezési dátumokból levont országos középszám 1895 Jahresmittel der Ankunftstage		Madárfaj Der folg. Vogelart	Az érkezési dátumokból levont országos középszám 1895 Jahresmittel der Ankunftstage		Madárfaj Der folg. Vogelart
Februar	23 24	←⊙→ Alauda arvensis	Aprilis	1	←→ Milvus korschun
«	28—Mart. 1.	←⁄→ Anser segetum	«	2	←→ Erithacus cyaneculus
Martius	5—6	←⊙→ Columba venas	«	2—3	←→ Falco subbuteo
«	9	←→ Anser cinereus	«	3	←⁄→ Gallinago major
«	11	←→ Vanellus cristatus	«	3	←→ Motacilla flava
«	12—13	←⁄→ Chrysomitris spinus	«	4	←→ Ardea alba
«	12—13	←→ Sturnus vulgaris	«	4	←→ Ardea purpurea
«	13	←⊙→ Anas boschas	«	4	←→ Gallinula chloropus
«	14	←→ Motacilla alba	«	4	←→ Upupa epops
«	15	←→ Columba palumbus	«	4—5	←⊙→ Accentor modularis
«	15	←⊙→ Fringilla coelebs	«	5—6	←→ Anthus campestris
«	15—16	←⊙→ Emberiza miliaria	«	5—6	←→ Saxicola venanthe
«	17—18	←⁄→ Numenius arquatus	«	6	←→ Ficedula trochilus
«	18	←⊙→ Larus ridibundus	«	6	←→ Sterna fluviatilis
«	18—19	←⊙→ Gallinago scolopacina	«	6—7	←→ Aquila naevia
«	19	←→ Ardea cinerea	«	7	←→ Podiceps nigricollis
«	19	←→ Pratincola rubicola	«	7	←⊙→ Serinus hortulanus
«	19	←→ Querquedula circia	«	7—8	←→ Anthus trivialis
«	19—20	←⁄→ Turdus iliacus	«	7 8	←→ Nyctiardea nycticorax
«	20	←→ Turdus musicus	«	8	←→ Coracias garrula
«	20—21	←→ Alauda arborea	«	10	←→ Hirundo rustica
«	20—21	←→ Grus cinerea	«	10—11	←→ Sylvia curruca
«	21—22	←→ Botaurus stellaris	«	11	←→ Pratincola rubetra
«	22	←→ Querquedula crecca	«	12 13	←→ Aegialitis fluviatilis
«	22—23	←⊙→ Erithacus rubecula	«	12—13	←→ Ortigometra porzana
«	22—23	←→ Philomachus pugnax	«	13	←→ Ciconia nigra
«	22 23	←⊙→ Totanus ochropus	«	14	←→ Tringoides hypoleucus
«	23	←→ Milvus ictinus	«	14	←→ Yunx torquilla
«	23—24	←⊙→ Cerchneis tinnunculus	«	14—15	←→ Caprimulgus europaeus
«	23—24	←→ Fulica atra	«	14—15	←→ Cerchneis vespertina
«	24	←⁄→ Anthus pratensis	«	15	←→ Muscicapa collaris
«	25	←⊙→ Turdus merula	«	16—17	←→ Acrocephalus phragmitis
«	25—26	←→ Ruticilla tithys	«	16—17	←→ Chelidon urbica
«	26—27	←⁄→ Gallinago gallinula	«	17	←→ Cuculus canorus
«	27—28	←⊙→ Motacilla boarula	«	17	←→ Pandion haliaetus
«	28—29	←→ Ficedula rufa	«	17—18	←→ Acrocephalus turdoides
«	28—29	←⊙→ Scolopax rusticola	«	17—18	←→ Erithacus luscinia
«	29	←→ Ruticilla phoenicura	«	18	←→ Muscicapa atricapilla
«	30	←→ Podiceps cristatus	«	18—19	←→ Cotile riparia
«	31	←→ Circus aeruginosus	«	19	←→ Hydrochelidon fissipes
«	31—Apr. 1	←→ Ciconia alba	«	20	←→ Ficedula sibilatrix

Az érkezési dátumokból levont országos középszám 1895 Jahresmittel der Antunftstage		Madárfaj Der folg. Vogelart
Aprilis	20	⟷ Muscicapa grisola
«	20—21	⟷ Erithacus philomela
«	21	⟷ Ardea comata
«	22	⟷ Turtur auritus
«	23—24	⟷ Sylvia atricapilla
«	24—25	⟷ Lanius minor
«	26—27	⟷ Oriolus galbula
«	27	⟷ Cypselus apus
«	29	⟷ Sylvia cinerea
Aprilis	30—Mai 1	⟷ Lanius collurio
«	«	⟷ Sylvia hortensis
«	«	⟷ Sylvia nisoria
Mai	2—3	⟷ Ardea minuta
«	3—4	⟷ Merops apiaster
«	4	⟷ Ortigometra crex
«	5—6	⟷ Coturnix dactylisonans
«	12	⟷ Muscicapa parva

Ezzel 1895. évi tavaszi vonulási jelentésünknek végére értünk, az év eredményeit — hogy ismétlésekbe ne essem — recapitulálni nem akarom, egyszerüen utalok a részletes tárgyalás alatt, a Ciconia alba s a Hirundo rustica adatainak összehasonlításánál mondottakra. Valamint nem mulaszthatom el azt sem, hogy az átvonulók (⟷) megfigyeléséről — az Anser segetumnál — elmondottakra a figyelmet még egyszer fel ne hivjam.

Végül köszönetet mondunk megfigyelőinknek azért a készségért, a melylyel a Magyar Ornith. Központot az idén is támogatni szivesek voltak, egyúttal kérve őket, hogy azt tőlünk s törekvéseinktől a jövőben se vonják meg.

Budapest, 1896 január.

Nun sind wir an das Ende unseres Jahresberichtes für das Jahr 1895 — gelangt. Um Wiederholungen zu vermeiden, will ich die Resultate des Jahres nicht recapituliren, ich verweise einfach auf den ausführlichen Theil, besonders auf jenen der Abhandlung über die Arten: Ciconia alba und Hirundo rustica; ebenso auf das, was ich über die Beobachtung der Durchzügler (⟷) — bei Anser segetum — der Aufmerksamkeit empfohlen habe.

Wir können aber uns der angenehmen Pflicht nicht entziehen, unseren P. T. Beobachtern für die freundliche Unterstützung unseres Institutes nochmals öffentlich Dank zu sagen, und sie wieder zu bitten, dieselbe uns, respective unseren wissenschaftlichen Bestrebungen auch in der Zukunft nicht entziehen zu wollen.

Meteorologiai adatok az 1895. évi tavaszi madárvonulási jelentéshez.

Hegyfoky Kabos-tól.

Az idő járása az 1894 és 1895. évi február, március és április hónapokban.

Az idő járása első sorban a légnyomás miként való eloszlásától függ. Épen azért vegyük mindenek előtt e tényezőt szemügyre.

Az 1894-ik évi **februáriusban** Európa déli részén magas, északi részén pedig alacsony légnyomás terült el; 1895-ben ellenkezőleg alakult a helyzet. Az előbbi évben tehát meleg déli légáramlatok az uralkodók, az utóbbiban pedig északiak. Ehhez képest az 1895-ik évi február jóval alacsonyabb hőmérsékletet tüntet fel, mint az 1894-ik évi.

Az 1894-ik évi **márcziusban** a légnyomás eloszlása némileg hasonlít a februáriuséhoz, csak hogy északnyugaton a barometer nem áll oly mélyen, mint februáriusban állott. 1895-ben Európa közepén magas, északnyugaton és délkeleten pedig alacsony a levegő nyomása. Ehhez képest elsimulnak némileg az ellentétek s az 1895-ik évi márczius már nem oly alacsony hőmérsékletet mutat fel az 1894-ik évihez képest, mint a február.

Az 1895-ik évi **áprilisban** hasonló légnyomási helyzettel találkozunk, mint márczius- és februáriusban; a Földközi tenger környékén kisebb a légnyomás, mint Közép-Európában. 1894-ben megfordítva egyenletes magas nyomás terül el Magyarországon, Angolország körül legalacsonyabban áll a barometer. 1895-ben tehát északi áramlatok mellett megint hüvösebb idő jár, mint az 1894-ik évi áprilisban.

Az 1895-ik évi február, márczius és április hónapok alatt általában Európa déli részén, jelesen a Földközi tengeren és környékén uralkodó alacsony légnyomás okozza, hogy Magyarországon bő havazás és eső mellett északi szelek fúnak és a levegő hőmérséklete alacsony fokon áll.

Hogy az általános jellemzésen kivül némileg számadatokkal is megismerkedhessünk, vegyük szemügyre a következő két táblázatot:

Meteorologische Angaben zum II-ten Jahresberichte über den Frühjahrszug der Vögel im Jahre 1895.

Von Jakob Hegyfoky.

Die Witterung der Jahre 1894 und 1895 in den Monaten Feber, März und April.

Die Witterung ist in erster Reihe von der Vertheilung des Luftdruckes abhängig. Untersuchen wir demnach vor Allem diesen Factor.

Im Februar des Jahres 1894 herrschte im Süden Europas ein hoher, im Norden dagegen ein geringer Luftdruck. Im Jahre 1895 dagegen gestaltete sich das Verhältniß umgekehrt. Im Jahre 1894 herrschten demzufolge warme, südliche Luftströmungen, im Jahre 1895 aber nördliche. Demgemäß ist denn auch die Temperatur im Jahre 1895 beträchtlich niederer, als im Jahre 1894.

Im März des Jahres 1894 ist die Vertheilung des Luftdruckes jener des Monates Februar ähnlich, ein Unterschied zeigt sich blos darin, daß im Nordwesten das Barometer nicht so tief stand, als im Monat Februar. Im Jahre 1895 ist der Luftdruck im mittleren Europa hoch, im Nordwesten und Südosten dagegen gering. Demzufolge applanieren sich die Gegensätze, und der März des Jahres 1895 zeigt schon — gegenüber jenem des Jahres 1894 — keine so niedere Temperatur, als der Februar.

Im April des Jahres 1895 ist die Vertheilung des Luftdruckes ähnlich wie in den Monaten Februar und März; der Luftdruck ist in den Gegenden des Mittelländischen Meeres geringer, als in Mitteleuropa. Im Jahre 1894 umgekehrt: über Ungarn vertheilt sich ein gleichmäßig hoher Luftdruck, und um England steht das Barometer am niedrigsten. — Die Temperatur des Monats April ist demnach im Jahre 1895 wieder kälter, als im Jahre 1894.

Die Ursache dessen, daß in den Monaten Februar, März und April des Jahres 1895 in Ungarn bei vielem Schnee und Regen Nordwinde wehten und die Temperatur eine niedere blieb, ist jener Umstand, daß in den genannten Monaten, in dem südlichen Theile Europas, besonders über dem Mittelländischen Meere und dessen Umgebung ein geringerer Luftdruck herrschte.

Um uns außer der allgemeinen Charakterisierung einigermaßen auch auf Zahlenangaben stützen zu können, betrachten wir die folgenden zwei Tabellen:

I. Táblázat. — I. Tabelle.

Öt napi hőmérséklet reggel 7 órakor C°.

Temperatur (C°) der Pentaden um 7 Uhr i. d. Früh.

	Év Jahr	Jan. 31— Febr. 4	5—9	10—14	15—19	20—24	25— Mart. 1	2—6	7—11	12—16	17—21	22—26	27—31	Apr. 1—5	6—10	11—15	16—20	21—25	26—30
1. Fiume	1894	3·4	4·9	7·6	— 0·2	— 0·5	4·3	5·7	6·0	9·5	6·7	7·5	7·4	10·2	13·1	12·1	13·1	12·5	13·6
	1895	—1·4	— 0·8	3·0	— 5·2	— 1·0	4·2	3·3	2·0	6·4	4·5	8·7	5·3	9·4	9·4	9·1	10·5	12·3	12·1
2. Csáktornya	1894	—0·6	0·7	4·4	— 3·7	— 8·4	1·6	—0·4	2·0	4·6	1·6	1·7	1·5	3·6	·	7·1	9·1	10·8	12·6
	1895	—4·8	— 7·6	—5·2	—13·6	—13·5	— 6·3	—3·0	—5·3	1·1	—0·7	3·4	·	5·9	6·2	5·8	7·5	10·7	9·9
3. Keszthely	1894	1·0	2·1	4·4	— 1·5	— 4·8	2·7	3·2	4·4	7·2	3·0	3·5	5·7	8·1	11·3	11·6	·	13·0	14·9
	1895	—4·9	— 8·4	—4·1	— 9·5	— 6·4	— 2·6	—2·9	—3·0	2·2	1·3	4·2	6·1	7·0	7·4	7·3	8·6	11·2	11·2
4. Sopron	1894	1·4	2·0	5·0	— 4·0	— 8·8	4·9	0·6	2·6	4·9	1·9	2·3	3·6	2·9	8·2	7·1	11·5	10·9	10·0
	1895	—4·9	— 9·2	—7·0	— 9·0	— 2·3	— 3·0	—3·0	—6·3	1·2	2·1	4·8	5·2	4·8	4·7	6·3	6·9	·	9·1
5. Budapest	1894	2·3	2·7	5·3	— 5·1	— 9·6	1·9	1·0	1·7	5·1	3·3	2·3	2·4	5·8	8·7	9·0	9·6	11·1	13·0
	1895	—3·6	— 8·1	—5·1	—12·1	— 7·3	— 5·4	—3·4	—4·1	0·7	0·6	4·7	5·3	5·7	6·5	6·7	7·8	9·6	10·0
6. Selmeczbánya	1894	—0·5	0·7	2·8	— 8·4	—10·5	0·6	0·3	1·0	3·7	1·0	1·3	4·3	4·2	8·2	7·9	8·6	9·9	11·8
	1895	—3·8	— 9·5	—7·0	—13·4	— 6·1	— 6·3	—4·7	—2·4	—0·4	—0·9	1·8	2·8	2·5	3·5	4·9	4·5	7·8	7·9
7. Késmárk	1894	—2·6	— 0·4	2·0	— 7·3	—14·0	— 0·6	1·0	1·1	4·8	1·5	1·5	1·5	·	3·8	2·8	8·4	9·1	9·8
	1895	—6·9	—12·3	—7·2	—13·3	—11·9	—10·7	—3·5	—7·3	—0·9	—1·6	—0·2	2·4	2·6	3·1	3·7	5·5	8·6	9·3
8. Ungvár	1894	1·0	0·6	3·5	— 7·0	—11·0	— 1·6	1·0	2·1	6·7	3·6	1·0	2·1	4·0	7·1	6·9	9·6	11·7	11·9
	1895	—2·6	— 5·3	—2·4	—12·4	— 8·1	— 6·2	—1·5	—4·0	—1·0	—0·3	1·1	5·0	5·8	·	5·2	5·3	9·4	11·0
9. Eger	1894	1·4	0·7	4·9	— 6·5	·	·	1·7	2·6	5·1	4·1	3·1	2·0	6·3	8·9	10·0	11·6	12·3	13·0
	1895	—2·5	·	—2·8	—11·2	— 9·2	— 7·5	—1·4	—1·8	0·5	— 0·1	3·4	5·6	5·8	5·2	5·9	7·2	10·3	11·2
10. Turkeve	1894	0·5	— 1·4	2·4	— 8·0	—12·2	— 2·3	1·5	0·9	5·2	2·2	0·2	0·9	5·4	7·1	6·5	9·8	11·6	12·9
	1895	—5·4	— 8·0	—4·0	—13·8	— 9·8	— 6·9	—2·6	—4·4	—0·6	—0·5	3·5	5·1	6·4	6·5	7·0	7·0	10·4	11·1
11. Nagy-Várad	1894	1·7	0·4	4·7	— 6·8	—11·8	— 0·3	3·1	3·8	8·3	3·0	1·8	3·3	7·7	9·6	10·1	12·8	13·4	13·6
	1895	—2·5	— 5·9	1·6	13·1	— 7·5	— 3·2	0·8	—1·9	2·9	1·2	3·6	7·4	7·7	7·3	7·6	8·7	11·2	12·5
12. Zsombolya	1894	0·1	— 0·2	2·6	— 5·0	— 9·6	— 1·9	1·3	1·8	6·9	2·8	0·4	3·3	7·1	10·2	9·2	12·6	12·8	14·1
	1895	—4·3	·	— 2·6	·	—10·8	— 4·2	—0·4	—5·2	1·2	1·1	5·1	·	7·6	7·3	7·9	7·5	10·1	10·8
13. Orsova	1894	·	·	·	·	— 9·1	— 2·4	·	1·4	5·6	4·4	2·0	1·2	5·4	9·4	·	·	13·2	12·8
	1895	·	— 4·2	—2·1	— 7·4	—10·5	·	·	·	·	·	·	·	9·1	7·2	9·9	7·3	9·0	10·1
14. Nagy-Szeben	1894	—0·2	— 0·2	2·0	— 9·5	—23·0	— 6·2	0·6	0·3	4·9	3·1	1·6	0·0	·	6·4	7·4	7·4	11·3	12·0
	1895	—2·4	— 6·8	—1·8	—10·7	—12·6	— 4·8	—1·2	—6·5	—0·1	— 0·5	1·9	6·0	6·6	3·7	5·7	5·4	8·1	8·5
15. Kolozsvár	1894	—0·6	— 1·7	3·0	— 6·2	—12·7	— 1·9	1·2	0·4	4·2	1·8	0·3	1·1	3·8	5·4	·	·	11·1	11·7
	1895	—6·5	·	·	—13·9	—12·9	— 6·3	—4·3	—5·8	—1·7	—2·6	·	4·1	5·6	2·8	5·5	4·5	8·1	·

Az 1894-ik évhez hasonlitva az 1895-ik melegebb (+), vagy hidegebb (—) volt a reggel 7 órai megfigyelés szerint.

Mit dem Jahre 1894 verglichen, war das Jahr 1895 — laut Beobachtung um 7 Uhr in der Früh — wärmer (+) oder fälter (—) um C°.

	Jan. 31— Febr. 4	5—9	10—14	15—19	20—24	25— Mart. 1	2—6	7—11	12—16	17—21	22—26	27—31	Apr. 1—5	6—10	11—15	16—20	21—25	26—30	A 18 pentád átlaga Mittel d. 18 Pentaden
1. Fiume	—4·8	—5·7	—4·6	—5·0	—0·5	—0·1	—2·4	—4·0	—3·1	—2·2	+1·2	—2·1	—0·8	—3·7	—3·0	—2·6	—0·2	—1·5	—2·5
2. Csáktornya	—4·2	—8·3	—9·6	—9·9	—5·1	—8·2	—2·6	—7·3	—3·5	—2·3	+1·7	(+4·0)	+2·3	(+1·9)	—1·3	—1·6	—0·1	—2·7	—3·4
3. Keszthely	—5·9	—10·5	—8·5	—8·0	—1·6	—5·3	—6·1	—7·4	—5·0	—1·7	+0·7	+0·4	—1·1	—3·9	—4·3	(—3·6)	—1·8	—3·7	—4·3
4. Sopron	—6·3	—11·2	—12·0	—5·0	—6·5	—7·9	—3·6	—8·9	—3·7	+0·2	+2·5	+1·6	+1·9	—3·5	—0·8	—4·6	(—0·5)	—0·9	—3·8
5. Budapest	—5·9	—10·8	—10·4	—7·0	+2·3	—7·3	—4·4	—5·8	—4·4	—2·7	+2·4	+2·9	—0·1	—2·2	—2·3	—1·8	—1·5	—3·0	—3·4
6. Selmeczbánya	—3·3	—10·2	—9·8	—5·4	+4·4	—6·9	—5·0	—3·4	—4·1	—1·9	+0·5	—1·5	—1·7	—4·7	—3·0	—4·1	—2·1	—3·9	—3·7
7. Késmárk	—4·3	—11·9	—9·2	—6·0	+2·1	—10·1	—4·5	—8·4	—5·7	—3·1	—1·7	+0·9	(+1·3)	—0·7	+0·9	—2·9	—0·5	—0·5	—3·6
8. Ungvár	—3·6	—5·9	—5·9	—5·4	+2·9	—4·6	—2·5	—6·1	7·7	—3·9	+0·1	+2·9	+1·8	(—3·3)	—1·7	4·3	2·3	—0·9	—2·8
9. Eger	—3·9	(—6·6)	—7·7	—4·7	(+1·0)	(—6·8)	—3·1	—4·4	—4·6	—4·2	+0·3	+3·6	—0·5	—3·7	—4·1	—4·4	—2·0	—1·8	—3·2
10. Turkeve	—5·9	—6·6	—6·4	—5·8	+2·4	—4·6	—4·1	—5·3	—5·8	—2·7	+3·3	+4·2	+1·0	—0·6	+0·5	—2·8	—1·2	—1·8	—2·3
11. Nagy-Várad	—4·2	—6·3	—6·3	—6·3	+4·3	—2·9	—2·3	—5·7	—5·4	—1·8	+1·8	+4·1	0·0	—2·3	—2·5	—4·1	—2·2	—1·1	—2·4
12. Zsombolya	—4·4	(—4·2)	—5·2	(—7·8)	—1·2	—2·3	—1·7	—7·0	—5·7	—1·7	+4·7	(+3·7)	+0·5	—2·9	—1·3	—5·1	—2·7	3·3	—2·6
13. Orsova	·	·	·	(—0·3)	—1·4	(—0·8)	·	·	·	·	·	(+5·3)	+3·7	—2·2	(—1·3)	(—3·1)	—4·2	—2·7	·
14. Nagy-Szeben	—2·2	—6·6	—3·8	—1·2	+10·4	+1·4	—1·8	—6·8	—5·0	—3·6	+0·3	+6·0	(+2·4)	—2·7	—1·7	—2·0	—3·2	—4·5	—1·4
15. Kolozsvár	—5·9	(—4·6)	(—3·3)	—7·7	—0·2	—4·4	—5·5	—6·2	5·9	4·4	(+2·4)	+3·0	+1·8	—2·6	(—2·2)	(—3·1)	—3·0	(—2·3)	—3·0
A 15 állomás együtt Mittel der 15 Stationen	—4·6	—7·8	—7·3	—5·7	+0·9	—4·7	—3·5	—6·2	—5·0	—2·6	+1·4	+2·5	+0·8	—2·5	—1·9	—3·3	—1·8	—2·3	—3·0

Jegyzet: A zárjel között levő számok csak 4 vagy 3 nap differenciáit tüntetik fel.

Anmerk.: Die eingeklammerten Zahlen weisen nur die Differenz von 3—4 Tagen auf.

Az I. táblázaton fel van tüntetve pentadonkint a hőmérséklet a reggel 7 órai megfigyelés alapján, mind az 1894, mind az 1895-ik évre vonatkozólag. Ha valamely állomás sürgönyjelentése csak egy napról is hiányzik, a csonka pentadértéket be nem mutattam, helyét üresen hagytam.

A II-ik táblázat feltünteti a különbséget a két év egyidejü napjai között. Itt már a csonka pentad átlagait is bemutatom, ha legalább 3, vagy 4 napról megvannak a feljegyzések: ezeket azonban zárjel közé teszem.

Mit tanusít tehát két táblás kimutatásunk?

Azt, hogy 1895-ben január 31-ikétől április 30-ig terjedő 18 pentad alatt mind a 15 állomásunkon általában véve 3 fokkal hüvösebb idő járt reggel 7 órakor, mint 1894-ben. A 18 pendat között csak 4 fordul elő, midőn 1895-ben valamivel melegebb idő uralkodott, mint ugyanazon pentadokban 1894-ben.

Hogy a reggeli megfigyeléseket hasonlitom össze, és nem a nap átlagos $\left(\frac{7+2+9}{3}\text{ órai}\right)$ hőmérsékletét, ennek egyebeken kivül az az oka, hogy ezen eljárásunk mellett könnyen kiterjeszkedhetünk Európa mindazon állomásainak hőmérsékleti viszonyaira is, melyekről Meteorologiai Intézetünkhöz napi sürgönyjelentések érkeznek. Universalis jellemü tanulmány csak a synoptikus térképek alapján ejthető meg.

Hogy azonban mégis némileg az iránt is tájékozódhassunk, mekkora a különbség a reggel 7 órai hőmérsékleti följegyzések és a nap átlagos $\left(\frac{7+2+9}{3}\text{ órai}\right)$ hőfoka között, feltüntetem e differenciát Fiumét, Budapestet és Turkevét illetőleg.

A reggel 7 órai hőfok a napi átlagnál $\left(\frac{7+2+9}{3}\right)$ *kisebb* vol:

In der I. Tabelle iſt die Temperatur beider Jahre (1894 und 1895) nach Pentaden — und zwar auf Grund der Beobachtungen um 7 Uhr in der Früh — angegeben. Wenn von einer Station auch nur ein einziger telegraphiſcher Bericht ausblieb, habe ich den unvollſtändigen Pentaden-Werth nicht angegeben, reſp. ſeinen Platz leer gelaſſen.

Die II. Tabelle zeigt die Unterſchiede der entſprechenden Tage der beiden Jahre. Hier gebe ich ſchon auch die unvollſtändigen Pentaden-Werthe, wenn dieſelben wenigſtens von 3—4 Tagen gerechnet ſind; dieſe habe ich aber mit Klammern bezeichnet.

Worüber belehren uns dieſe zwei Tabellen?

Es erhellt daraus, daß im Jahre 1895 während der 18 Pentaden, auf ſämmtlichen 15 Stationen im Durchſchnitt genommen 3° C. kältere Witterung — 7 Uhr in der Früh — herrſchte, als im Jahre 1894.

Wir finden blos 4 Pentaden, wo die Witterung im Jahre 1895 etwas wärmer war, als im Jahre 1894.

Die Urſache, daß ich nur die Morgen-Beobachtungen vergleiche und nicht die Durchſchnittstemperatur $\left(\frac{7+2+9}{3}\text{ Uhr}\right)$ des Tages, liegt — außer Anderen — darin, daß wir bei dieſem Verfahren auch jene Stationen Europas, woher unſere Meteorologiſche Centralanſtalt täglich Telegramm-Berichte erhält, ſehr leicht in Vergleich ziehen können. Ein univerſales Studium kann nur auf Grund der ſynoptiſchen Karten vollführt werden.

Damit wir aber auch darüber einigermaßen orientiert werden, wie groß der Unterſchied der um 7 Uhr in der Früh und jener um $\left(\frac{7+2+9}{3}\text{ Uhr}\right)$ notierten durchſchnittlichen Temperatur iſt, gebe ich dieſe Differenz von den folgenden drei Stationen.

Die Temperatur um 7 Uhr in der Früh war geringer, als das Tages-$\left(\frac{7+2+9}{3}\text{ Uhr}\right)$ Mittel:

		(in) 1894(-ben)	(in) 1895(-ben)	
Fiume.	(im) Febr.	2·8	1·8	C°
	« Mart.	2·4	2·1	«
	« Apr.	2·1	1·8	«
Budapest.	« Febr.	2·5	2·0	«
	« Mart.	3·6	2·2	«
	« Apr.	3·7	2·6	«
Túrkeve.	« Febr.	3·7	2·1	«
	« Mart.	4·0	2·3	«
	« Apr.	4·1	2·5	«

Melegebb időben nagyobb a differenczia a reggeli 7 órai és az átlagos napi hőmérséklet között, mint hüvösebb időben. Ebből tehát következik, hogy a különbség pentadonkint még nagyobb lenne az 1894. és 1895-ik év február—április hónapjai között, ha a reggel 7 órai hőfok helyett a napi átlagot $\left(\frac{7+2+9}{3}\right)$ összemérnők, s így 1895 még hüvösebbnek mutatkoznék az 1894-ik évhez képest, mint minőnek a II. táblázat feltünteti.

Igy például Turkevén 1895-ben alacsonyabb volt a hőmérséklet, mint 1894-ben:

Bei wärmerer Witterung ist nämlich die Differenz zwischen der Temperatur um 7 Uhr und dem Tagesmittel immer grösser, als bei tälterer Witterung. Daraus folgt, daß der Unterschied zwischen den Monaten Februar bis April der beiden Jahre nach Pentaden noch grösser würde, wenn wir anstatt der Temperatur um 7 Uhr das Tagesmittel $\left(\frac{7+2+9}{3}\right.$ Uhr$\left.\right)$ vergleichen würden; demnach würde sich das Jahr 1895 gegenüber dem Jahre 1894 noch kühler zeigen, als dies unsere II. Tabelle ergeibt.

In Turkeve war z. B. im Jahre 1895 die Temperatur niedriger als im Jahre 1894:

	Reggel 7 órakor / In d. Früh u. 7 Uhr	Reggel és este 9 órakor / In d. Früh u. Nachm. 2 und Abends 9 Uhr
(Jm)Febr.	4·3 C°	5·9 C°
« Mart.	1·9 «	3·6 «
« Apr.	0·9 «	2·5 «

Hogy 1895-ben nem csak alant, a föld szinén, hanem a légkör felsőbb régióiban is hüvösebb idő járt, az a svájczi *Säntis-en*, 2504 méter magasságban történt feljegyzésekből is kitünik, hol a hőmérséklet a következő volt: *

Daß im Jahre 1895 nicht nur unten, auf der Erdoberfläche, sondern auch in den höheren Regionen eine kältere Witterung herrschte, dies erhellt aus den Notierungen* der hoch (2504 m.) gelegenen Station Säntis (in der Schweiz), wie folgt:

	Jan.	Febr.	Mart.	Apr.	Mai
(Jn) 1894-(ben)	— 8·8	— 8·4	—6·8	—1·9	—0·8 C°
« 1895 «	—14·2	—13·5	—8·6	—3·3	+1·0 «
Diff.	— 5·4	— 5·1	—1·8	—1·4	+1·8 «

Megjegyzendő, hogy 1882—1895 alatt nem volt oly hideg januáriusban és februáriusban e magas csúcson, mint 1895-ben.

Es ist noch hervorzuheben, daß am Säntis vom Jahre 1882 bis 1895 im Jänner und Februar die kälteste Witterung im Jahre 1895 war.

Az 1894 és 1895. évi májusi időjárás.

A légnyomás eloszlása sokban hasonlit a 2 évi májusban. 1894-ben Európa északkeleti és nyugati részén magas nyomás terül el, s a kontinens közepén északtól délre alacsony nyomás csatornája vonul, mely délen mindinkább szélesedő területet foglal el. 1895-ben a légnyomás maximuma Európa északkeleti részén mutatkozik, minimuma pedig a Földközi tenger vidékén mintegy némi folytatásaként a jan.—április havi helyzetnek; a mellett gyengébb,

Die Witterung im Mai während der Jahre 1894 und 1895.

Die Vertheilung des Luftdruckes im Monat Mai ist in beiden Jahren vielfach ähnlich. Im Jahre 1894 herrscht im nordwestlichen und westlichen Europa ein hoher Luftdruck, in der Mitte des Continents zieht ein Streifen niedrigen Luftdruckes, welcher sich gegen Süden immer mehr ausbreitend, dort eine grössere Fläche einnimmt. Im Jahre 1895 zeigt sich das Maximum des Luftdruckes im nordwestlichen Europa, das Minimum dagegen in der Gegend des Mittelländischen Meeres — sozusagen

* Meteor. Zeitsch. 1895. p. 471.

kevésbbe mély minimum északon is jelentkezik.

Ehhez képest a hőmérsékleti viszonyoknál feltünőbb eltéréseket nem tapasztalunk. 1895-ben csak kevéssel alacsonyabb a hőmérséklet mint az 1894-ik évi májusban. Fiuméban 1895-ben 0·6, Budapesten 0·5, Turkevén 0·7 C. fokkal alacsonyabb a reggel 7 órai hőmérséklet az 1895-ik évi május 6 pentadjában, mint 1894-ben. Feltünőbb különbség csak május 4-ik pentadjában (máj. 16—20) mutatkozik, mikor is 1895-ben mintegy 5 fokkal kisebb a meleg, mint volt 1894-ben ugyane pentadban. Az 1894-ik évhez mérve 1895-ben melegebb (+), vagy hidegebb (—) volt reggel 7 órakor C. fokkal:

eine Fortsetzung der Lage der Monate Jänner bis April. Es zeigt sich noch dabei ein schwächeres, nicht so tiefes Minimum auch im Norden.

Wir treffen demnach keine besondere Abweichungen der Temperatur an. Im Mai 1895 ist die Temperatur nur wenig kälter, als im Mai des Jahres 1894. Die 7 Uhr-Temperatur der 6 Pentaden im Monat Mai des Jahres 1895 ist bei Fiume um 0·6, bei Budapest um 0·5 und bei Túrkeve um 0·7° C. geringer als im Jahre 1894. — Ein auffallender Unterschied zeigt sich blos in der 4. Pentade (16. bis 20. Mai), wo im Jahre 1895 die Temperatur um 5° C. kälter war, als in derselben Pentade des Jahres 1894. — Mit dem Jahre 1894 verglichen, war die Temperatur im Jahre 1895, 7 Uhr in der Früh wärmer (+) oder kälter (—) um folgende C°:

	Mai 1—5	6—10	11—15	16—20	21—25	26—30	A 6 pentád átlaga Mittel d. 6 Pentaden
Túrkeve	2·5	+2·7	0·4	4·3	0·3	+0·4	0·7
Budapest	0·8	+2·2	—0·4	—6·7	+0·7	+2·0	0·5
Fiume	+1·6	+1·7	0·5	5·7	0·9	+0·1	—0·6

Az 1894 és 1895. évi február—május hónapok hőmérsékleti eltérése a hosszabb időszak viszonyaitól.

Ha oly részletesen akarnók a hőmérséklet eltérését 1894 és 1895 febr.—máj. hónapokra vonatkozólag feltüntetni, miként ezt a két év összehasonlításánál tettük, külön önálló munkát kellene előbb irnunk 15 állomásunk normális hőmérsékletéről. Ez egyelőre részint adataink hiányos volta, részint országos meteorologiai hálózatunk csak 25 éves fennállása miatt lehetetlen. Sem a hónapok, annál kevésbbé a pentadok átlagainak normális értékét 25 évi megfigyelés alapján meg nem állapithatjuk. Elégedjünk meg tehát egyelőre avval, ha a fővárosi megfigyelések alapján megismerkedhetünk az 1894. és 1895-ik évi eltéréssel a 25 évi átlagos hőfoktól.

Az átlagos hőmérséklet alatt e helyütt azon hőfokot értem, melyet a reggel 7, délután 2 és este 9 órakor történt följegyzések összege 3-mal elosztva ad. Az egyes pentadok átlagos hőmérséklete eltért az 1894. és 1895-ik évben az 1871—1895. évi átlagtól Budapesten a következő C. fokokkal:

Die Abweichungen der Temperatur der Monate Feber — bis Mai der J. 1894 und 1895, von der Temperatur der längeren Periode.

Wollten wir die Abweichung der Temperatur so ausführlich veranschaulichen, wie wir es bei der Vergleichung der zwei Jahre (1894 und 1895) gethan haben, so müßten wir vorher eine selbstständige Arbeit über die normale Temperatur der 15 angeführten Stationen schreiben. Das ist jedoch einstweilen unmöglich, und zwar nicht nur wegen der Mangelhaftigkeit unserer meteorologischen Angaben, sondern auch aus jenem Grunde, weil unser meteorologisches Netz erst seit 25 Jahren fungiert. Wir können auf Grund 25-jähriger Beobachtungen nicht einmal die normalen Mittelwerthe der Monate bestimmen, desto weniger diejenigen der Pentaden. Begnügen wir uns also einstweilen damit, daß wir die Abweichungen der Jahre 1894 und 1895 von dem 25jährigen Mittel blos auf Grund der Budapester Aufzeichnungen bestimmen.

Ich verstehe hier unter dem Namen: Mittel, jene Temperatur, welche die Aufzeichnungen der Stunden $\frac{7+2+9}{3}$ ergeben.

Die Temperatur der Pentaden in den Jahren 1894 und 1895 zeigte gegen das Mittel der Jahre 1871 bis 1895 folgende Abweichung:

	Jan. 31—Febr. 4	5—9	10—14	15—19	20—24	25—Mart. 1	A 6 pentád átlaga Mittel d. 6 Pentaden
(Jn) 1894-(ben)	+4·7	+6·4	+8·0	—2·3	—5·3	+2·5	+2·3
« 1895 «	—1·3	—5·3	—2·8	—9·5	—4·2	—4·4	—4·6
	Mart. 2—6	7—11	12—16	17—21	22—26	27—31	A 6 pentád átlaga Mittel d. 6 Pentaden
(Jn) 1894-(ben)	+2·8	+3·2	+5·8	—0·5	—0·3	—0·9	+1·7
« 1895 «	—2·6	—5·0	—1·3	—2·0	+0·7	—0·8	—1·8
	Apr. 1—5	6—10	11—15	16—20	21—25	26—30	A 6 pentád átlaga Mittel d. 6 Pentaden
(Jn) 1894-(ben)	+1·1	+3·4	+2·3	+2·3	+0·9	+3·1	+2·2
« 1895 «	—1·7	+0·6	—0·1	—1·3	—0·3	—1·4	—0·7
	Mai 1—5	6—10	11—15	16—20	21—25	26—30	A 6 pentád átlaga Mittel d. 6 Pentaden
(Jn) 1894-(ben)	—0·6	0·4	+2·5	+1·8	+0·3	2·8	+0·1
« 1895 «	+1·6	+0·8	+2·1	—5·4	—0·1	—1·1	—0·3

Ime a 24 pentad átlagos hőmérséklete 1894-ben csak 8 izben bizonyul kisebbnek (— jelünek), ellenkezőleg 1895-ben 19 izben alacsonyabbnak, mint a 25 évi átlag. A május általában véve mindkét évben alig különbözik az 1871—1895. évi átlagtól; csak a 4-ik pentad feltünő alacsony hőfoku 1895-ben.

Nem lehet eléggé hangsúlyoznom, hogy az ornithologiai adatoknak a meteorologiaiakkal való összehasonlitása mindig csak egyidejü évfolyamok alapján történjék, mivel tapasztalati tény, hogy a meteorologiai átlagok lényegesen különböznek, kivált a téli és tavaszi hónapoknál, ha rövidebb vagy hosszabb időszakokat veszünk számitásba. Ugyanannak a nyomára fogunk akadni az ornithologiai megfigyeléseknél is, ha alkalmunk leend rövidebb és hosszabb periodusoknál átlagokat számitanunk. Mig ilyen anyaggal nem rendelkezünk, legczélszerübb lesz csak két-két egymásra következő évet összemérnünk.

Wir sehen, daß im Jahre 1894 die durchschnittlichen Pentadenwerthe unter 24 Pentaden nur achtmal sich kleiner (—) zeigen, als das Temperaturmittel von 25 Jahren, im Jahre 1895 dagegen 19-mal. — Monat Mai unterscheidet sich von der Temperatur der Periode 1871—1895 in beiden Jahren kaum merklich: nur die 4. Pentade des Jahres 1895 ist beträchtlich kälter.

Ich kann nicht genügend betonen, daß es angezeigt ist, die ornithologischen Angaben mit den meteorologischen nur auf Grund der entsprechenden Jahrgänge zu vergleichen, weil es eine Erfahrungsthatsache ist, daß die meteorologischen Durchschnittswerthe — besonders in den Winter- und Frühjahrs-Monaten — wesentlich verschieden sind, sobald wir einen kürzeren oder längeren Zeitraum in Betracht ziehen. Wir werden dasselbe Verhältniß wahrscheinlich auch bei der Ornithologie constatieren können, wenn wir in der Lage sein werden Mittel aus kürzeren oder längeren Perioden abzuleiten. So lange wir ein solches Material nicht besitzen, ist es angezeigt, nur je zwei nacheinander folgende Jahre unter einander zu vergleichen.

Tavaszi megfigyelések a frohburgi tavakon.

Dr. Helm F.-től.

Szászország gazdag madárvilágú vizei között első sorban nevezetesek Frohburg tavai, melyek közül a három legnagyobb a «Strassenteich» (kb. 6 ha.), a «Ziegelteich» (14 ha.) és a «Grosser Teich» (kb. 44 ha. terjedelmü), a város közelében főleg rétek és földek között fekszik. Az utóbbi tóval határos még a «Kl. Eschefeld» major és a «Gross Eschefeld» falu is.

A vonulás ideje alatt a többek között különféle *Totanus-* *Tringa-* és *Charadrius*-fajokat is figyeltem itt meg. Ezeknek a Szászországban csak ritkán előforduló madárfajoknak megjeleneséről majd csak a további adatgyüjtés folyamán akarok részletesebb tudósitást adni; most csak az itteni tavakon fészkelő uszók megérkezéséről közlök néhány feljegyzést. E tavakon költ a *Spatula clypeata*, L.* *Anas boschas*, L., *Chaulelasmus streperus*, L., *Querquedula circia*, L., *Querquedula crecca*, L., *Aythyja ferina*, L., elvétve minden valószinüség szerint a *Fulix cristata*, L. is; továbbá a *Podiceps cristatus*, L., *Podiceps griseigena*, Bodd., *Podiceps nigricollis*, Sund., a *Podiceps minor*, L. és végre a *Larus ridibundus*, L.

Az idei korai tavaszszal ezek a madarak, valamint több más fajta is, nagyon korán szállták meg fészkelési területeiket, mert a márczius 15. és 22. napjain e tavakhoz intézett kirándulásaim alkalmával már ott találtam a következő fajokat.

Márczius 15.

A frohburgi kertekben mindenütt énekel a *Sturnus vulgaris*, L., *Fringilla coelebs*, L., *Emberiza citrinella*, L., a földeken *Alauda arvensis*, L., a réteken elvétve szól az *Anthus pratensis*, L., és az *Emberiza schoeniclus*, L., mig a tavakat körülvevő réteken a *Sturnus vulgaris*, L. és a *Vanellus cristatus*, L. csapatai kergetik egymást.

A vizeken nagy számban volt jelen az *Anas boschas*, L., közülük kb. 50 db a viztől távol, egy

* A nomenclatura az «Aves Hungariæ» alapján van adva. *Szerk.*

Frühjahrsbeobachtungen an den Teichen von Frohburg.

Von Dr. F. Helm.

Zu denjenigen Gewässern im Königreich Sachsen, welche eine sehr reiche Ornis aufweisen, gehören in erster Linie die Teiche von Frohburg. Die 3 größten unter denselben, der Straßenteich (c. 6 ha. groß), der Ziegelteich (14 ha. groß) und der Große-Teich (c. 44 ha. umfassend), liegen in der Nähe der Stadt Frohburg und sind hauptsächlich von Wiesen, z. T. auch von Feldern umgeben; an den Großen-Teich grenzt außerdem das Vorwerk Kl. Eschefeld und das Dorf Groß Eschefeld.

Während der Zugzeit beobachtete ich dort unter anderem verschiedene Totanus-, Tringa- und Charadrius-Arten. Ueber das Erscheinen dieser in Sachsen sonst seltenen Vogelarten will ich jedoch erst nach Sammlung weiterer Daten ausführlicher berichten; heute sollen nur einige Notizen über die Ankunftszeit der auf den Teichen nistenden Schwimmvögel gegeben werden. Es brütet dort: Spatula clypeata, L.,* Anas boschas, L., Chaulelasmus streperus, L., Querquedula circia, L., Querquedula crecca, L., Aythya ferina, L., vereinzelt höchst wahrscheinlich auch Fulix cristata, L., ferner Podiceps cristatus, L., Podiceps griseigena, Bodd., Podiceps nigricollis, Sund., und Podiceps minor L., und endlich Larus ridibundus L.

In dem diesjährigen zeitigen Frühjahre haben sich nun diese Vögel, wie viele andere, sehr bald an ihren Brutplätzen eingestellt, denn ich traf bei meiner am 15. und 22. März dorthin ausgeführten Excursion schon im Folgenden angeführte Arten an.

15. März.

Ueberall sangen in den Gärten von Frohburg Sturnus vulgaris, L., Fringilla cœlebs, L., Emberiza citrinella, L., auf den Feldern Alauda arvensis, L., auf den Wiesen rief vereinzelt Anthus pratensis, L., und Emberiza schœniclus, L., während Schaaren von Sturnus vulgaris, L., und Vanellus cristatus, L., auf den, die Teiche angrenzenden Fluren sich herumtrieben.

Anas boschas, L., war auf den Gewässern in großer Anzahl vorhanden, c. 50 derselben saßen

* Die Nomenclatur ist nach «Aves Hungariæ» gegeben. Red.

nagy területű őszi rozsvetés közepén szállt meg. *Querquedula crecca*, L. szintén sok volt látható; nagy részük a tavak szélein pihent, mások a viz sekélyebb helyein táplálékot keresgéltek, vagy hivó hangot adva, egyik csapattól a másikhoz húztak.

Közeledésem a «Strassenteich»-ról egy pár *Querquedula circiát*, L. riasztott fel, mely röptében «klerb» hangot adott.

A «Ziegelteich»vizén néhány szárcsa uszkált ide s tova, közel hozzájuk kb. 2 tucat *Aythya ferina*, L. ♂ és ♀ bukdácsolt, úgyszintén a *Fulix cristata*, L. 10 ♂ s néhány ♀ példánya. Tőlük valamivel távolabb 3 *Bucephala clangula*, L. merült a viz alá, míg a nyilt vizen egy *Podiceps cristatus* L. tartózkodott.

A «Grosser Teich» vizén a *Fulica atra*, L. mellett ott találtam az *Anas boschas*, L., az *Aythya ferina*, L. fajokat, 1 párt a *Chaulelasmus streperus*, L. és 2 párt a *Fulix cristata*, L. fajból. Egy *Larus ridibundus*, L. egyik tó vizétől a másikához röpdösött.

Márczius 22.

A *rulicilla tithys*, L. Frohburgban mindenütt énekel. *Anas boschas*, L., *Querquedula crecca* L. a tavakon mindenhol sűrün fordul elő, a Fulicák is megsokasodtak, élénken sikongatnak s vigan űzik-kergetik egymást. *Larus ridibundus* L. is elég mutatkozott, noha a telep még épen nem volt teljes. A sirályok többnyire a kacsavadászatokhoz készített állványokon telepedtek meg, vagy sírva keringtek a levegőben. Az *Emberiza schoeniclus*, L. mindenütt énekel és gyakorta száll 4—5 m. magas cseresznyefák tetejére. A *Podiceps cristatus*, L. mindhárom tavon uszkál s a «Ziegelteich» vizén egy párnak egyik tagja már a párzási hangon szólal meg.

Több helyen figyeltem meg a *Podiceps griseigená-t* is. A «Grosser Teich» tükrén egy 8 tagból álló *Podiceps nigricollis*, Sund. csapat, köztük néhány ♀, kergetődzik, közelükben 3 pár *Fulix cristata*, L. eleség után keresgél, a mit a «Ziegelteich» vizén néhány pár *Chaulelasmus streperus*, L. követ.

A *Spatula clypeata*, L. márczius 22-én még egyáltalán nem volt látható, valamint a *Totanus* fajok is teljesen hiányoztak.

entfernt vom Wasser mitten auf einer großen Winterroggenbreite.

Querquedula crecca, L. war ebenfalls schon zahlreich anzutreffen, viele ruhten an den Rändern der Teiche, oder suchten an seichten Stellen derselben Nahrung, oder strichen unter Rufen von einem zum anderen.

Vom Straßenteich erhob sich bei meiner Annäherung auch ein Paar von Querquedula circia, L., unter Klerb-Rufen.

Auf dem Ziegelteiche schwammen vereinzelt Fulica atra, L. herum, in ihrer Nähe tauchten ca. 2 Dutzend Aythya ferina, L. ♂ u. ♀, und 10 ♂, sowie einige ♀ von Fulix cristata, L. etwas entfernt davon thaten dies 3 Bucephala clangula, L. während auf dem freien Wasser ein einzelner Podiceps cristatus, L. sich aufhielt.

Auf dem großen Teiche traf ich neben Fulica atra, L., Anas boschas, L., Aythya ferina, L., 1 Paar Chaulelasmus streperus, L. und 2 Paar Fulix cristata, L. an. 1 Larus ridibundus, L. flog von einem Teich zum andern.

22. März.

Ruticilla tithys, L. ließ in Frohburg überall seinen Gesang hören. Anas boschas, L. und Querquedula crecca, L. war auf den Teichen überall zahlreich vorhanden, auch die Zahl von Fulica hat sich vergrößert. Diese Vögel riefen sehr lebhaft und jagten sich gar nicht selten umher. Larus ridibundus, L. war zwar in ziemlicher Anzahl da, die Colonie bei weitem aber noch nicht vollzählig. Die Möven saßen vielfach auf den für die Entenjagden angebrachten Ständen, oder kreisten unter Rufen in der Luft.

Emberiza schœniclus, L. sang überall und setzte sich dabei durchaus nicht selten auf die Spitzen 4—5 M. hoher Kirschbäume. Auf allen 3 Teichen schwammen Exemplare von Podiceps cristatus, L. herum, auf dem Ziegelteiche ließ der eine eines Paares auch schon den Paarungsruf hören.

Auch Podiceps griseigena, Bodd. kam an verschiedenen Stellen zur Beobachtung. Auf dem Großen-Teiche trieb sich eine Gesellschaft von 8 Podiceps nigricollis, Sund., darunter einige ♀, umher, in ihrer Nähe suchten 3 Paar Fulix cristata, L. Nahrung, während auf dem Ziegelteiche dies einige Paare von Chaulelasmus streperus, L. thaten.

Von Spatula clypeata, L. war auch am 22. März noch kein Exemplar zu sehen, ebenso fehlten noch gänzlich die Totanus-Arten.

A költözködő madarak tavaszi megjelenése Kőszegen.

Összeállította: Chernel István.

Die Frühjahrs-Ankunft der Zugvögel in Kőszeg (Güns).

Zusammengestellt von: Stefan Chernel von Chernelháza.

Kőszegen (Vasm.), melynek földrajzi fekvése:

47°23'30" ész. szél.
34°13'5" kel. hossz.

a költözködő madarak tavaszi érkezését az 1884., 1886., 1887, 1889., 1892., 1893., 1894. években figyeltem meg.

E hét évben szerzett adatok, összevetve atyám adataival, 42 költöző madárfaj érkezésének évek szerint való ingadozását mutatják s így közép napja kiszámítását meglehetős pontossággal lehetővé teszik.

A közép napok kimutatására alkalmas sorozatokon kívül felveszem itt — későbbi általános feldolgozások tekintetéből — az egyes adatokat is, nevezetesen 11 madárfajról.

A füstös fecskénél (Hirundo rustica) pedig felhasználom Kaysrahl Károly* nyug. erdőmester 1874—1894-ig — tehát 20 éven át — jegyzett észleléseit, melyek így mintegy párhuzamos adatsort alkotva atyám és a saját megfigyeléseimmel, egymást kölcsönösen ellenőrizik és kijavítják.

* Ugyan ő vezette ez idő jó részén át a kőszegi meteorologiai megfigyeléseket is. Adataiért e helyen is hálás köszönetemet rovom le.

In Kőßeg (Güns, Eiſenburger Com.), deſſen geographiſche Lage durch

47°23'30" nördl. Br.
34°13'5" öſtl. L.

gegeben iſt, beobachtete ich die Frühjahrs-Ankunft der Zugvögel in den folgenden Jahren: 1884, 1886, 1887, 1889, 1892, 1893, 1894.

Dieſe in 7 Jahren notierten Daten, mit jenen meines Vaters vereint, bezeigen bei 42 Zugvogel-Arten die nach Jahren vorhandene Schwankung im Erſcheinen und ermöglichen ſomit die ziemliche Pünktlichkeit in der Berechnung eines Mittels.

Außer den zur Bezeigung eines Mittels dienenden Serien will ich aber hier auch jene einzelnen auf 11 Vogelarten bezüglichen Daten nicht außer Acht laſſen, die bei einer univerſellen Aufarbeitung des Gegenſtandes berückſichtigt werden können.

Bei der Rauchſchwalbe (Hirundo rustica) aber bediene ich mich auch der Daten des Herrn Forſtmeiſters i. P. Karl Kaysral,* die eine Beobachtungsdauer von 1874—1894, alſo 20 Jahre, umfaſſen, und welche ſo eine paralelle Datenreihe zu meinen und meines Vaters Beobachtungen bildend, ſich gegenſeitig controllieren und ausbeſſern.

* Er leitete auch während dieſer Zeit die meteorologiſche Station von Kőßeg. Für die freundliche Ueberlaſſung ſeiner Daten ſei auch an dieſer Stelle mein beſter Dank ausgeſprochen.

Accentor modularis, L.

1881—1892.

Mart. 21.	1892.
« 26.	1884.
« 29.	1881.

K. (M.) = Mart. 25.

Ebből a három adatból is látható, hogy márcziusi madár. Lehet, hogy későbbi megfigyelések középnapját valamivel későbbre viszik.

Schon aus diesen drei Daten ersichtlich März-Vogel. Möglicherweise werden spätere Beobachtungen ein noch späteres Mittel ergeben.

Alauda arvensis, L.

1863—1894.

Évi adat: 12 Jahresdaten.

Febr. elején (anfangs)	1863.
« 10.	1884.
« 14.	1883.
« 16.	1881.
« 18.	1885.
« 20.	1880.
« 20.	1894.
« 21.	1882.
« 26.	1892.
« 27.	1887.
Mart. 2.	1889.
« 6.	1886.

L. (F.) — Febr. 10. 1884.
Lk. (Sp.) — Mart. 6. 1886.
J. (Schw.) = 25.
K. (M.) = Febr. 22.

A közép határozottan kidomborodik.
Das Mittel genau ausgeprägt.

Alauda arborea, L.

1884—1886.

Mart. 24.	1885.
« 26.	1884.
« 27.	1886.

K. (M.) = Mart. 26.

Ezek után márcziusi madár.
Nach diesen ein März-Vogel.

Anthus trivialis, L.

1886—1889.

Mart. 30.	1889.
Apr. 1.	1886.
« 13.	1887.

K. (M.) = Apr. 6.

Az utolsó évi adat márcziusból való ugyan, de áprilisi madárnak látszik.

Das letzte Jahres-Datum ist zwar von März, scheint aber April-Vogel zu sein.

Chelidon urbica, L.

1885—1894.

Évi adat: 7 Jahresdaten.

Apr. 9.	1894.
« 12.	1889.
« 20.	1893.
« 22.	1886.
« 23.	1887.
« 24.	1892.
« 25.	1885.

L. (F.) — Apr. 9. 1894.
Lk. (Sp.) — « 25. 1885.
J. (Schw.) = 17.
K. (M.) = Apr. 17.

Igen érdekes az 1894. évi adat, mely feltünő korai, de a régibb adatok tisztán április második felére teszik e faj érkezését.

Sehr interessant das Datum v. Jahr 1894, welche auffallend früh ist; die älteren Daten bestimmen aber genau die Ankunft dieser Art auf die zweite Hälfte Aprils.

Columba palumbus, L.

1883—1886.

Évi adat: 4 Jahresdaten.

Febr. 11.	1885.
« 20.	1883.
Mart. 10.	1884.
« 24.	1886.

L. (F.) — Febr. 11. 1885.
Lk. (Sp.) — Mart. 24. 1886.
J. (Schw.) = 42.
K. (M.) = Mart. 3—4.

A febr. 11-iki adat korainak, a mart. 24-iki későinek látszik ugyan, de ha ezektől eltekintünk is, a közép mégis márcziusra esik.

Das Datum von 11. Febr. ſcheint zu früh, das vom 24. März dagegen zu ſpät; abgeſehen von dieſen, fällt das Mittel trotzdem ſchon auf März.

Columba oenas, L.

1863—1894.

Évi adat: 7 Jahresdaten.

Febr. elején (anfangs)	1863.
« 10.	1885.
« 13.	1883.
« 23.	1884.
Mart. 1.	1887.
« 4.	1886.
« 6.	1894.

L. (F.) — Febr. 10.
Lk. (Sp.) — Mart. 6.
J. (Schw.) = 25.
K. (M.) = Febr. 22.

Tehát februáriusi madár.
Alſo Feber-Vogel.

Coracias garrula, L.

1881—1889.

Évi adat: 5 Jahresdaten.

Apr. 22.	1886.
« 24.	1884.
« 26.	1889.
« 27.	1881.
« 28.	1887.

L. (F.) — Apr. 22. 1886.
Lk. (Sp.) — « 28. 1887.
J. (Schw.) = 7.
K. (M.) = Apr. 25.

Feltünő madár, azért a csekély ingadozás.
Ein auffallender Vogel, daher die geringe Schwankung.

Coturnix dactylisonans, Meyer.

1880—1894.

Évi adat: 7 Jahresdaten.

Apr. 24.	1885.
« 26.	1880.
Apr. 27.	1882.
« 27.	1886.
Maj. 5.	1883.
« 7.	1892.
« 7.	1894.

L. (F.) — Apr. 24.
Lk. (Sp.) — Maj. 7.
J. (Schw.) = 14.
K. (M.) = Apr. 30. Maj. 1.

Későbbi megfigyelések nyomán dül el vajjon áprilisi vagy májusi madár?
Spätere Beobachtungen werden beweiſen, ob April oder Mai-Vogel?

Cuculus canorus, L.

1876—1894.

Évi adat: 8 Jahresdaten.

Apr. 9.	1889.
« 10.	1885.
« 12.	1886.
« 14.	1881.
« 17.	1876.
« 17.	1894.
« 22.	1892.
« 23.	1883.

L. (F.) — Apr. 9. 1889.
Lk. (Sp.) — « 23. 1883.
J. (Schw.) = 15.
K. (M.) = Apr. 16.

Hangja által feltünő s igy elég pontosan észlelhető.
Durch ſeine Stimme auffallend, iſt er ziemlich genau zu beobachten.

Cypselus apus, L.

1886—1893.

Évi adat: 4 Jahresdaten.

Apr. 29.	1886.
Maj. 15.	1892.
« 18.	1889.
« 20.	1893.

L. (F.) — Apr. 29.
Lk. (Sp.) — Maj. 20.
J. (Schw.) = 22.
K. (M.) = Maj. 9—10.

Nálunk csak néha költ, akkor is csak egy-két párban.

Brütet selten hier, dann auch nur in einzelnen Paare.

Erithacus luscinia, L.

1876—1894.

Évi adat: 12 Jahresdaten.

Apr.	5.	1886.
«	5.	1888.
«	10.	1884.
«	10.	1885.
«	10.	1889.
«	16.	1876.
«	16.	1878.
«	16.	1887.
«	17.	1894.
«	18.	1882.
«	20.	1883.

L. (F.) — Apr. 5. 1886.
Lk. (Sp.) — « 20. 1883.
J. (Schw.) = 16.
K. (M.) = Apr. 12—13.

Háromszor jött apr. 10-én és apr. 16-án, s ezek az adatok is pontosan kiadnák a középet.

Kam dreimal am 10=ten und 16=ten April und würden schon diese Daten das richtige Mittel ergeben.

Erithacus rubeculus, L.

1881—1889.

Évi adat: 3 Jahresdaten.

Mart.	4.	1887.
«	6.	1881.
«	10.	1889.
		1886/7. Áttelel. Überwintert.

L. (F.) — Mart. 4. 1887.
Lk. (Sp.) — « 10. 1889.
J. (Schw.) = 7.
K. (M.) = Mart. 7.

Látható, hogy át is telel.

Wie ersichtlich, überwinternd.

Ficedula rufa, Bechst.

1886—1892.

Évi adat: 5 Jahresdaten.

Mart.	20.	1892.
«	26.	1886.
«	27.	1888.
«	28.	1889.
«	31.	1887.

L. (F.) — Mart. 20. 1892.
Lk. (Sp.) — « 31. 1887.
J. (Schw.) = 12.
K. (M.) = Mart. 25—26.

Ficedula trochilus, L.

1884—1889.

Évi adat: 4 Jahresdaten.

Apr.	2.	1887.
«	5.	1889.
«	9.	1884.
«	11.	1886.

L. (F.) — Apr. 2. 1887.
Lk. (Sp.) — « 11. 1886.
J. (Schw.) = 10.
K. (M.) = Apr. 6—7.

A Fic. rufa tehát határozottan két héttel előbb jön, mit a Fic. trochilus; az tisztán márcziusi, ez ellenben áprilisi madár.

Fic. rufa kommt also entschieden um zwei Wochen früher als Fic. trochilus; jener ist reiner März-Vogel, dieser dagegen April-Vogel.

Gallinago scolopacina, Bp.

1880—1889.

Évi adat: 7 Jahresdaten.

Mart.	12.	1882.
«	17.	1887.
«	21.	1883.
«	25.	1880.
Apr.	2.	1889.
«	13.	1881.
«	15.	1884.

L. (F.) — Mart. 12.
Lk. (Sp.) — Apr. 15.
J. (Schw.) = 35.
K. (M.) = Mart. 29.

Átvonuló faj, melynek megjelenése mindig rétjeink száraz vagy vizenyős voltától függ.

Durchzugsvogel, deſſen Erſcheinen immer von der Trockenheit oder Näſſe unſerer Wieſen bedingt iſt.

Hirundo rustica, L.

Ennél a legismertebb madárnál érdekes párhuzamos észleleteket nyujthatok.

Bei dieſem am meiſten bekannten Vogel, kann ich intereſſante Paralell-Beobachtungen geben.

Atyám adatai és az én adataim.

Daten meines Vaters und von mir.

1865—1894.

Évi adat: 19 Jahresdaten.

Mart.	30.	1881.
«	31.	1878.
Apr.	1.	1886.
«	1.	1892.
«	2.	1884.
«	2.	1885.
«	2.	1888.
«	3.	1883.
«	3.	1887.
«	4.	1865.
«	4.	1877.
«	4.	1880.
«	6.	1882.
«	6.	1889.
«	6.	1894.
«	10.	1891.
«	16.	1893.
«	20.	1876.
Maj.	4.	1875.

L. (F.) — Mart. 30.
Lk. (Sp.) — Maj. 4.
J. (Schw.) = 36.
K. (M.) = Apr. 16.

Kaysrahl K. adatai.

Daten von C. Kaysrahl.

1874—1894.

Évi adat: 19 Jahresdaten.

Mart.	27.	1885.
«	28.	1886.
«	30.	1884.
Mart.	30.	1890.
«	31.	1879.
Apr.	2.	1888.
«	3.	1880.
«	3.	1883.
«	4.	1877.
«	5.	1878.
«	6.	1887.
«	6.	1892.
«	6.	1881.
«	8.	1893.
«	11.	1894.
«	13.	1874.
«	16.	1891.
«	23.	1876.
«	24.	1889.

L. (F.) — Mart. 27.
Lk. (Sp.) — Apr. 24.
J. (Schw.) = 29.
K. (M.) = Apr. 10.

A különbség tehát e két adatsor között 7 nap. A május 4-iki datum feltünő késői, azonban atyám hozzáteszi, hogy az nap a *házunkban költő fecskék* érkeztek meg. Már pedig tudnivaló, hogy — a mi meginkisül jegyzeteimből — ezek rendesen 8—10 nappal a faj első megjelenése után mutatkoznak; 1875-ben tehát az első érkezés ápr. 23—24. körül lehetett. Hogy ebben az évben határozottan mutatkozott valami rendellenesség, az különben Kaysrahl észleleteiből is kitünik, mert 20 évi sorozatából éppen az 1875-iki adat hiányzik. A meteorologiai viszonyok 1875 április havában középszámokban következők voltak: Légnyomás: 7·37: hömérséklet: 8·67° C. (áprilisra a 100 éves közép 9·64°), minimum —3° (15-én), maximum +19° (12-én), 56% jutott É szélre, 9 nap volt eső 21·55 mm. magasságban, az időjárás általános jellege tehát: száraz hideg É szelekkel.

Der Unterſchied zwiſchen dieſen beiden Daten-Reihen iſt alſo 7 Tage. Mein Vater bemerkt aber zum Datum vom 4-ten Mai, daß an jenem Tage die in unſerem Hauſe niſtenden Schwalben angekommen ſind. Nun muß man wiſſen — was wieder aus meinen Notizen erſichtlich wird — daß ſich dieſe in der Regel 8—10 Tage nach dem erſten Erſcheinen der Art zeigen; im Jahre 1875 kann alſo als erſte Ankunft der 23—24 April gelten. Daß in jenem Jahre gewiſſe Abnorme Verhältniſſe waren, zeigt ſich auch in den Beobachtungen Kays-

rahl's, den aus seiner 20jährigen Datenreihe fehlt gerade das Datum von 1875. Die meteorologischen Verhältnisse waren 1875 im April im Durchschnitt wie folgt: Luftdruck 7·37; Temperatur 8·67° C. (100jähriges Mittel für April 9·64°), Minimum —3° (am 15-ten), Maximum +19° (am 12-ten); 56% N Wind, 9 Tage Regen mit 21·55 mm. Regenhöhe, der allgemeine Charakter der Witterung: trockene Kälte mit N Wind.

Az adatok egyeztetéséből kitünik, hogy négy évben az első megérkezés mindkét sorozatban egyforma, t. i.:

Das Vergleichen der Daten ergiebt, daß die erste Ankunft in beiden Serien in den folgenden 4 Jahren gleich ist:

1888.	Apr. 2.	1893.	Apr. 3.
1877.	« 4.	1893.	« 6.

Egyesitjük a két adatsort, akkor az igy alakul:

Wenn wir die beiden Datenreihen zusammenfassen, so bekommen wir folgende Serie:

1865—1894.

Évi adat: 22 Jahresdaten.

Mart. 27.	1885.
« 28.	1886.
« 30.	1881.
« 30.	1884.
« 30.	1890.
« 31.	1878.
« 31.	1879.
Apr. 2.	1888.
« 3.	1880.
« 3.	1883.
« 3.	1887.
« 4.	1865.
« 4.	1877.
« 6.	1892.
« 6.	1894.
« 6.	1889.
« 6.	1882.
« 8.	1893.
« 10.	1891.
« 13.	1874.
« 20.	1876.
Maj. 4.	1875.

L. (F.) — Mart. 27.
Lk. (Sp.) — Maj. 4.
J. (Schw.) = 39.
K. (M.) = Apr. 14—15.

Ha a május 4-iki adattól eltekintünk, a közép szám:

Wenn wir das Datum vom 4. Mai weglassen, ist das Mittel:

Apr. 7—8.

ha pedig — mint fentebb érintettem — május 4-ikét április 23-ára javitjuk:
wenn wir aber — wie oben schon erwähnt — statt 4. Mai 23. April annehmen:

Apr. 9—10.

Lanius collurio, L.

1883—1894.

Évi adat: 5 Jahresdaten.

Apr. 25.	1883.
« 30.	1889.
Maj. 2.	1894. (♀ ♀ Maj. 7.)
« 4.	1892. (♀ ♀ « 10.)
« 10.	1887.

L. (F.) — Apr. 25.
Lk. (Sp.) — Maj. 10.
J. (Schw.) = 16.
K. (M.) = Maj. 2—3.

Érdekes feljegyzés atyámtól, hogy 1858-ban kimaradt. Két évi észlelet nyomán a ♀ ♀ 5—6 nappal a ♂ ♂ után jöttek.

Eine interessante Notiz meines Vaters, daß er 1858 gänzlich ausgeblieben ist. Nach zweijähriger Beobachtung kamen die ♀ ♀ 5—6 Tage nach den ♂ ♂ an.

Motacilla alba, L.

1884—1894.

Évi adat: 7 Jahresdaten.

Febr. 20.	1885.
Mart. 2.	1894.
« 5.	1887.
« 13.	1889.
« 14.	1884.
« 16.	1886.

L. (F.) — Febr. 20. 1885.
Lk. (Sp.) — Mart. 16. 1886.
J. (Schw.) = 25.
K. (M.) = Mart. 4.

Motacilla flava, L.

Apr. 8. 1884.
« 14. 1887.
« 20. 1889.

K. (M.) = Apr. 14.

Vidékünkön ritka madár.
Seltener Vogel in unserer Gegend.

Muscicapa atricapilla, L.

1880—1892.

Évi adat: 5 Jahresdaten.

Apr. 7. 1886.
« 21. 1892.
« 23. 1887.
« 25. 1884.
« 26. 1880.

L. (F.) — Apr. 7. 1886.
Lk. (Sp.) — « 26. 1880.
J. (Schw.) = 20.
K. (M.) = Apr. 16—17.

Feltünő korai adat az apr. 7. a négy másik ellenében, melyek mind 20-ika utánról valók.

7. Apr. auffallend früh gegenüber den vier anderen Daten, welche alle nach 20-ten Apr. hinweisen.

Muscicapa collaris, Bechst.

1876—1887.

Évi adat: 4 Jahresdaten.

Apr. 11. 1886.
« 14. 1876.
« 24. 1887.
« végén (Ende) 1885.

L. (F.) — Apr. 11. 1886.
Lk. (Sp.) — « 24. 1887.
J. (Schw.) = 14.
K. (M.) = Apr. 17—18.

Több évi adat nyomán a középnap valószinüleg kissé későbbre fog esni.

Nach mehrjärigen Daten wird das Mittel wahrscheinlich später fallen.

Muscicapa grisola, L.

1880—1889.

Évi adat: 6 Jahresdaten.

Apr. 22. 1886.
« 27. 1881.
Apr. 27. 1889.
« 28. 1887.
« 30. 1884.
Maj. 2. 1880.

L. (F.) — Apr. 22. 1886.
Lk. (Sp.) — Maj. 2. 1880.
J. (Schw.) = 11.
K. (M.) = Apr. 27.

Két évben a középnapon érkezett. A megfigyelés azért is pontos, mert a madár kertünkben sok éven át költött.

Kam in zwei Jahren am Mittel-Tage an. Die Beobachtung ist umsomehr genau, weil der Vogel lange Jahre hindurch in unserem Garten gebrütet hat.

Oriolus galbula, L.

1878—1894.

Évi adat: 10 Jahresdaten.

Apr. 25. 1885.
« 25. 1878.
« 26. 1886.
« 27. 1881.
« 27. 1882.
« 28. 1887.
« 28. 1883.
« 29. 1889.
Maj. 1. 1892.
« 3. 1894.

L. (F.) — Apr. 25. 1885.
Lk. (Sp.) — Maj. 3. 1894.
J. (Schw.) = 9.
K. (M.) = Apr. 29.

Meglehetős pontosan érkező áprilisi madár.

Ziemlich pünktlich ankommender April-Vogel.

Orligometra crex, L.

1877—1885.

Évi adat: 4 Jahresdaten.

Apr. 25. 1885.
« 30. 1877.
Maj. 1. 1881.
« 15. 1883.

L. (F.) — Apr. 25. 1885.
Lk. (Sp.) — Maj. 15. 1883.
J. (Schw.) = 21.
K. (M.) = Maj. 5.

Némely évben hiányzik, máskor meg igen gyakori.

In manchen Jahren fehlend, ist er wieder manchmal sehr häufig.

Pratincola rubetra, L.

Apr. 2.	1884.
« 6.	1881.
« 9.	1880.

K. (M.) = Apr. 5—6.

Nálunk ritka madár; inkább őszi vonuláson látható.

Seltener Vogel bei uns; kommt während des Herbstzuges häufiger.

Ruticilla phoenicura, L.

1876—1892.

Évi adat: 6 Jahresdaten.

Apr. 3.	1881.
« 5.	1878.
« 6.	1876.
« 7.	1880.
« 9.	1892.
« 10.	1887.

L. (F.) — Apr. 3. 1881.
Lk. (Sp.) — « 10. 1887.
J. (Schw.) = 8.
K. (M.) = Apr. 6—7.

Házi kertünkben költ, tehát pontosan figyelhető.

Brütet im Hausgarten, ist daher genau zu beobachten.

Ruticilla lithys, Scop.

1884—1889.

Évi adat: 4 Jahresdaten.

Mart. 21.	1889.
« 28.	1886.
« 29.	1884.
Apr. 9.	1885.
	1886/7. Áttelel. Überwintert

L. (F.) — Mart. 21. 1889.
Lk. (Sp.) — Apr. 9. 1885.
J. (Schw.) = 20.
K. (M.) = Mart. 30—31.

Egy-egy öreg ♂ néha áttelel.

Einzelne alte ♂ ♂ überwintern.

Upupa epops, L.

1884—1889.

Évi adat: 5 Jahresdaten.

Apr. 2.	1884.
« 3.	1889.
« 5.	1886.
« 6.	1887.
« 8.	1885.

L. (F.) — Apr. 2. 1884.
Lk. (Sp.) — « 8. 1885.
J. (Schw.) = 7.
K. (M.) = Apr. 5.

A madár feltünő voltánál fogva kevés az ingadozás.

Bei Auffälligkeit des Vogels ist die Schwankung gering.

Saxicola oenanthe, L.

1877—1880.

Évi adat: 4 Jahresdaten.

Mart. 25.	1877.
« 26.	1880.
Apr. 10.	1886.
« 12.	1894.

L. (F.) — Mart. 25. 1877.
Lk. (Sp.) — Apr. 12. 1894.
J. (Schw.) = 19.
K. (M.) = Apr. 3.

A f. évi apr. 12. adathoz megjegyzem, hogy a madár java vonulásban volt már.

Zum Datum von 12. Apr. l. Jahres habe ich hinzuzufügen, daß der Vogel bereits im Hauptzuge war.

Scolopax rusticula, L.

1841—1894.

Évi adat: 24 Jahresdaten.

Febr. 16.	1884.
« 20.	1857.
« végén	1873.
« «	1876.
« «	1877.
« «	1880.

Mart.	3.	1864.
«	5.	1894.
«	6.	1867.
«	7.	1868.
«	8.	1863.
«	8.	1885.
«	9.	1882.
«	10.	1883.
«	11.	1841.
«	13.	1846.
«	13.	1870.
«	13.	1887.
«	14.	1881.
«	14.	1893.
«	15.	1889.
«	18.	1865.
«	21.	1892.
«	26.	1886.

L. (F.) — Febr. 16. 1884.
Lk. (Sp.) — Mart. 26. 1886.
J. (Schw.) = 39.
K. (M.) = Mart. 7.

Az 1886. márcz. 26-ki adatott megokolja az illető évben járt rendkivül hosszú tél, melyhez sokban hasonlított az 1892. évi márczius közepéig uralkodó időjárás is.

Das Datum von 26. März 1886 wird durch den langen Winter betreffenden Jahres begründet; eine ähnliche Witterung herrschte auch 1892 bis Mitte März.

Serinus hortulanus, Koch.

1877—1892.

Évi adat: 5 Jahresdaten.

Apr.	2.	1884.
«	4.	1877.
«	5.	1880.
«	10.	1887.
«	10.	1892.

L. (F.) — Apr. 2. 1884.
Lk. (Sp.) — « 10. 1892.
J. (Schw.) = 9.
K. (M.) = Apr. 6.

Határozottan költözködő s mint ilyen áprilisi madár.

Sicherer Zugvogel und als solcher April-Vogel.

Sturnus vulgaris, L.

1884—1894.

Évi adat: 5 Jahresdaten.

Febr.	16.	1894.
«	21.	1889.
Mart.	15.	1884.
«	18.	1892.
«	20.	1886.

L. (F.) — Febr. 16. 1894.
Lk. (Sp.) — Mart. 20. 1886.
J. (Schw.) = 33.
K. (M.) = Mart. 4.

Az 1892. és 1886-iki késő adatok itt is meg vannak okolva az illető években márczius közepéig uralkodó szigorú tél által.

Die späten Daten von 1892 und 1886 finden auch hier ihre Begründung, da in den betreffenden Jahren bis Mitte März ein strenger Winter herrschte.

Sylvia atricapilla, L.

1877—1894.

Évi adat: 6 Jahresdaten.

Apr.	6.	1877.
«	8.	1886.
«	9.	1885.
«	10.	1887.
«	17.	1894.
«	24.	1892.

L. (F.) — Apr. 6. 1877.
Lk. (Sp.) — « 24. 1892.
J. (Schw.) = 19.
K. (M.) = Apr. 15.

Sylvia cinerea, Bechst.

Apr.	7.	1886.
«	12.	1889.
«	15.	1894.

K. (M.) = Apr. 11.

Sylvia curruca, L.

1876—1894.

Évi adat: 7 Jahresdaten.

Apr.	4.	1876.
«	5.	1883.

Apr. 6. 1877.
« 7. 1879.
« 10. 1889.
« 12. 1886.
« 15. 1894.

L. (F.) — Apr. 4. 1876.
Lk. (Sp.) — « 15. 1894.
J. (Schw.) = 12.
K. (M.) = Apr. 9—10.

Sylvia nisoria, Bechst.

1883—1892.

Évi adat: 4 Jahresdaten.

Apr. 18. 1885.
« 21. 1883.
« 26. 1889.
Maj. 4. 1892.

L. (F.) — Apr. 18. 1885.
Lk. (Sp.) — Maj. 4. 1892.
J. (Schw.) = 17.
K. (M.) = Apr. 26.

Ezekből az adatokból látszik, hogy mindegyik poszátafaj más időben érkezik.

Aus diesen Daten sehen wir den Beweis, daß eine jede Grasmücken-Art verschiedene Ankunftszeiten hat.

Turdus iliacus, L.

1880—1889.

Évi adat: 5 Jahresdaten.

Mart. 3. 1880.
« 5. 1884.
« 10. 1881.
« 12. 1883.
« 17. 1889.

L. (F.) — Mart. 3. 1880.
Lk. (Sp.) — « 17. 1889.
J. (Schw.) = 15.
K. (M.) = Mart. 8.

Turdus musicus, L.

1877—1894.

Mart. 3. 1877.
« 3. 1885.
« 4. 1884.
« 10. 1882.
Mart. 11. 1894.
« 16. 1889.
« 20. 1887.
« 23. 1886.

L. (F.) — Mart. 3. 1877. 1885.
Lk. (Sp.) — « 23. 1886.
J. (Schw.) = 21.
K. (M.) = Mart. 13.

Az 1886. évi késői adat meteorologiailag megokolt.

Das späte Datum von 1886 meteorologisch begründet.

Turtur auritus, Gray.

1877—1892.

Évi adat: 5 Jahresdaten.

Apr. 24. 1877.
« 25. 1884.
« 27. 1881.
« 27. 1886.
« 28. 1892.

L. (F.) — Apr. 24. 1877.
Lk. (Sp.) — « 28. 1892.
J. (Schw.) = 5.
K. (M.) = Apr. 26.

Vanellus cristatus, L.

1880—1894.

Évi adat: 7 Jahresdaten.

Febr. 22. 1884.
« 24. 1882.
Mart. 4. 1894.
« 8. 1883.
« 12. 1889.
« 16. 1880.
« 20. 1892.

L. (F.) — Febr. 22.
Lk. (Sp.) — Mart. 20.
J. (Schw.) = 27.
K. (M.) = Mart. 7.

Ritkán költ nálunk, inkább csak átvonul. Az 1892. évi adat meteorologiailag megokolt.

Brütet selten bei uns, vielmehr Durchzügler. Das Datum von 1892 ist meteorologisch begründet.

Yunx torquilla, L.

1877—1894.

Évi adat: 8 Jahresdaten.

Apr.	4.	1886.
«	4.	1878.
«	5.	1885.
«	9.	1877.
«	9.	1892.
«	9.	1894.
«	10.	1887.
«	16.	1889.

L. (F.) — Apr. 4. 1886.
Lk. (Sp.) — « 16. 1889.
J. (Schw.) = 13. ·
K. (M.) = Apr. 10.

Hangjával, e nálunk igen közönséges madár, annyira feltünő, hogy pontosan megfigyelhető, mint az adatok mutatják.

Durch seine Stimme auffallend, ist der bei uns sehr gewöhnliche Vogel, wie auch die Daten beweisen, mit großer Genauigkeit zu beobachten.

*

Végezetül közölni kivánom azon fajok érkezési adatait, melyek megjelenési középnapját, éppen a megfigyelési sorozatok hiánya miatt, csak jövő megfigyelések fogják eldönteni:

Schließlich führe ich die Ankunftsdaten jener Arten an, deren mittlerer Ankunftstag, in Ermangelung von Beobachtungs-Serien, nur in der Zukunft ermittelt werden kann:

Anthus pratensis, L. Mart. 20. 1892.

Corvus monedula, L. Febr. 25. 1894.

Ciconia alba, L. Mart. 26. 1892. Nem költ itt s ritka átvonuló. — Brütet nicht hier: seltener Durchzügler.

Ficedula sibilatrix, Bechst. Apr. 20. 1894.

Hypolais icterina, Vieill. Maj. 8. 1894.

Locustella fluviatilis, Wolf. Maj. 8. 1894. Először láttam vidékünkön. — Das erstemal in unserer Gegend gesehen.

Monticola saxatilis, L. Apr. 20. 1885. Két éven át költött kertünkben, sem az előtt, sem azután többé nem láttam vidékünkön. — Brütete in zwei Jahren in unseren Garten, vordem und seither sah ich ihn niemals in der hiesigen Gegend.

Muscicapa parva, Bechst. Maj. 10. 1893. Költ nálunk. — Hier Brutvogel.

Pratincola rubicola, L. Mart. 10. 1894. Oly feltünő korai adat, hogy kellő bizonyíték hijján fel sem venném; de a megfigyelt példány lövötten kezeim közt volt. — Ein so auffallend frühes Datum, daß ich es ohne ein Beleg nicht aufnehmen würde; das beobachtete Exemplar war jedoch erlegt in meinen Händen.

Regulus cristatus, Koch. Mart. 7. 1894.

Sylvia hortensis, Bechst. Apr. 9. 1885.

KISEBB KÖZLÉSEK. — KLEINERE MITTHEILUNGEN.

A távolból.

Ns. Middendorff Ernő Herman Ottó-hoz.

Kedves barátom!

Már régóta akartam Neked irni. Az elmult télen sok volt a dolgom, sok a gondom a marhatartással. Végre influenzám volt, mely február és márcziusban háromszor tett munkaképtelenné. Utoljára egy kellemes meglepetés ért, mely azonban messze kiterjedő előkészületekre kényszerített úgy, hogy ismét minden dolgomat félben kellett hagynom. Már vagy egy hét óta Libauban vagyok, hogy innen 2 præparator kiséretében, kitünő felszereléssel egy ornithologiai kirándulást kezdjek meg. A szentpétervári tudományos akadémia felhivott, hogy a 3 keleti

Aus der Ferne.

E. von Middendorff an Otto Herman.

Liban (Curland) 19. April / 1. Mai 1896.

Lieber Freund!

Längst wollte ich Dir schreiben. Der vorige Winter brachte mir viel Arbeit, Fahrten in Viehzucht-Sachen, endlich Influenza, der ich im Laufe des Februar und März, 3 Mal meinen Tribut durch Arbeitsunfähigsein, zahlen mußte. Zuletzt kam eine angenehme Ueberraschung, welche mich jedoch zu umfangreichen Vorbereitungen zwang, so daß ich abermals alles Uebrige liegen lassen mußte.

Seit circa einer Woche befinde ich mich hier in Liban, um von hier aus mit 2 Präparatoren und vor-

tengeri kormányzóság egész nyugati partvonalát, az ehhez tartozó szigeteket is beleértve, lassan észak felé vonulva kutassam át, s közben főleg pelyhes fiókákat gyüjtsek. Képzelheted, mily örömmel teljesitém e felhivást. Magamnak is sok hasznot hoz ez alkalom s azonkivül pótolni fogja magángyüjteményem némely hiányát. Épen ezért hoztam magammal saját præparatoromat is. Különösen örülök a fészektelepek tanulmányozásának, melyek, bár még számosak, mindeddig mondhatni semmi figyelemben nem részesültek, illetőleg még senki le nem irta azokat. Leginkább szárazföldön fogok utazni, a tengerpart mentén s csak ritkán használom fel a valamennyi vámgőzösre szóló nyilt rendeletet. A kezdet elég szomorú volt. Mindjárt az első kirándulás alkalmával újra influenzát kaptam s le kellett feküdnöm; a baj mégis elég szerencsésen végződött. Mert nem csak hogy legidősebb nővéremben, ki egy itteni orvos neje, a legjobb ápolóra találtam, hanem sikerült rábirni, egy jó barátom s tanitványomat, ki nagy madárismerő, hogy felszerelésemmel az expeditio élére állva embereimet foglalkoztassa. Ma, vagy holnapra várom őt vissza s akkor újra magam állok helyt, mert sógorom reméli, hogy legfelebb 2—3 nap mulva egészségesen indulhatok útnak, Haza csak juliusban megyek s akkor újra utaznom kell marhatenyésztési dolgokban úgy, hogy télig ismét nem lesz nyugtom.

Mellékelve küldök Néked nehány adatot, mely az előbb küldöttek folytatását képezi. Hazulról hoztam magammal abban a reményben, hogy útközben veled levélileg közölhetem. Köszönet az Aquiláért, melyet teljesen megkaptam.

Liban (Curlandban) 1896. $\frac{\text{april}}{\text{május}}$ $\frac{19\text{-én}}{1\text{-én}}$

Szivből üdvözöl
hű barátod

ns. Middendorf E.

trefflicher Ausrüstung eine ornithologische Excursion zu beginnen. Im Auftrage der Akademie der Wissenschaften zu St. Petersburg soll ich die ganze Westküste der 3 Ostsee-Gouvernements, mit Einschluß der vorliegenden Inseln, allmälig gegen Norden vorrückend durchforschen und dabei hauptsächlich Dunenjunge sammeln. Du kannst Dir denken, daß ich der an mich ergangenen Aufforderung mit der größten Freude Folge leistete. Auch für mich wird bei dieser Gelegenheit recht viel abfallen und so manche Lücke meiner Privatsammlung gefüllt werden. Zu diesem Zwecke habe ich auch meinen eigenen Präparator mitgenommen. Besonders freue ich mich auf das Studium der Colonien, welche, obgleich noch recht zahlreich vorhanden, bisher so gut wie gar nicht berücksichtigt, resp. verzeichnet worden sind. Ich werde hauptsächlich längs der Küste zu Lande reisen, nur in wenigen Fällen meine offene Ordre für alle Zoll-Kventjer-Dampfer benutzend. — Der Anfang ist allerdings recht traurig ausgefallen. Gleich auf dem ersten kleinen Ausflug holte ich mir abermals einen Influenza-Rückfall und mußte mich hinlegen. Doch lief die Sache verhältnißmäßig gut ab. Nicht nur fand ich bei meiner hier an einen Arzt verheiratheten ältesten Schwester die beste Pflege, sondern es gelang mir auch einen guten Freund und Schüler, sehr guten Vogelkenner zu veranlassen, während ich Krank bin, mit meiner Ausrüstung versehen, an die Spitze der Expedition zu treten und meine Leute zu beschäftigen. Heute oder morgen erwarte ich ihn zurück und dann kann ich wieder selbst eintreten, da mich mein Schwager in höchstens 2 bis 3 Tagen als gesund zu entlassen hofft. Nach Hause werde ich wohl erst im Juli kommen und dann gleich wieder eine Reise in Viehzucht-Sachen unternehmen müssen, so daß ich wieder vor dem Winter nicht zu Ruhe kommen kann.

Beifolgend übersende Dir einige Daten, welche die Fortsetzung zu den früher gelieferten bilden. Ich nahm sie von Hause mit in der Hoffnung während der Reise Zeit zu einem Brief an Dich zu finden. Besten Dank für Zusendung der «Aquila», welche ich vollständig erhielt.

Mit herzlichem Gruß
dein dir treu ergebener
E. v. Middendorf.

Hellenorm.

	1893.	1894.	1895.
Alauda arvensis.	Mart. 18.	Mart. 13.	Mart. 27.
Chelidon urbica.	Mai 10.	Mai 9.	Mai 11.
Coracias garrula.	Mai 11.	Mai 13.	Mai 9.
Cuculus canorus.	Mai 7.	Mai 2.	Apr. 29.
Cypselus apus.	Mai 22.	Mai 21.	Mai 22.
Hirundo rustica.	Mai 6.	Apr. 28.	Mai 2.
Lanius collurio.	Mai 22.	Mai 25.	Mai 18.
Motacilla alba.	Apr. 5.	Apr. 3.	Apr. 6.
Oriolus galbula.	Apr. 24.	Mai 13.	Mai 18.
Ortygometra crex.	Mai 25.	Mai 12.	Mai 16.
Scolopax rusticola.	Apr. 9.	Apr. 6.	Apr. 20.
Sturnus vulgaris.	Mart. 13.	Mart. 13.	Mart. 26.
Vanellus cristatus.	Apr. 2.	Mart. 27.	Mart. 29.

Ez ujabb adatsorozatok az Aquila első füzetének 31—36-ik lapján, a központ főnöke által az akkor közölt adatokból levont hellenormi középszámokat csak egy fajnál, az Oriolus galbulánál változtatják meg.

Az említett helyen ugyanis formulánk ez volt:

Diese neueren Daten alteriren die Mittelzahlen jener Reihen, welche der Chef der Centrale in B. I. p. 31—36 der «Aquila» für Hellenorm bestimmte, nur hinsichtlich einer Art, u. z. bei Oriolus galbula L. für welche die frühere Formel wie folgt lautet:

L. (F.) — Mai 4.—1883.
Lk. (Sp.) — Mai 28.—1871.
J. (Sch) = 34.
K. (M.) = Mai 20—21.

Ellenben az itt közölt ujabb adatokat is felhasználva, következőleg alakul:

Die hier mitgetheilten Daten benützend, lautet die neue Formel:

L. (F.) — Apr. 24.—1893.
Lk. (Sp.) — Apr. 28.—1871.
J. (Sch.) = 35.
K. (M.) = Mai 11.

Telelő fürjek a Fertő déli partján.

1895 decz. 28-án kis társaság indult a nagyczenki erdőből a befagyott Fertő nádasai közt tartandó fáczán- és nyúlvadászatra.

Alig értük el a tó partján fekvő Boz község szőleit, midőn a gazos keritésből egy fürj csapott ki s rögtön meg is került. Öreg kakas volt.

Jellemző ez esetre, hogy az egész határt hó födte; a hőmérséklet nappal is — 10° C körül s a nagyon csekély vizü tó mondhatni fenékig fagyva volt. Egyedül a falú alatt található meleg forrás ritt ki messzire zöldelő növényzetével, ellepve a nádi sármány (Emberiza schoeniclus) s a vizi pipiske (Anthus spinoletta) csapataitól. E forrástól egy kilométernyire befelé haladva, tehát már a jégsikok között, ujra fürj rebbent, fel, de elmenekült.

Überwinternde Wachteln am südlichen Ufer des Neusiedler-Sees.

Am 28-ten Dec. 1895 brach eine kleine Jagdgesellschaft vom Groß-Zinkendorfer Walde auf, um zwischen den Rohrwänden des erstarrten Neusiedlersees eine Fasanen- und Hasenjagd abzuhalten.

Kaum erreichten wir die Weingärten des am südlichen Seeufer liegenden Dorfes Holling, als aus dem buschigen Zaune eine Wachtel aufstand und auch sofort zur Beute fiel. Ein alter Hahn.

Erwähnt soll es hier werden, daß die ganze Gegend unter Schnee lag, die Temperatur auch bei Tag um —10° C. schwankte und der seichte See fast bis zum Grunde gefroren war. Nur die warme Quelle unter dem Dorfe grünte mit ihren Gewächsen weit sichtbar, bedeckt von Schaaren der Rohrammer (Emberiza schœniclus) und des Wasserpiepers (Anthus spinoletta). Von dieser Quelle einen Kilometer weit einwärts, also schon auf den Eisfeldern, stand eine zweite Wachtel auf, entkam aber.

1896 jan. 2-án — 15°C hőmérséklet mellett ugyancsak a Fertő jegén — vagy 3 kilométernyire a parttól — ujra fürj került a tarisznyára, ezuttal jéreze. A talált fürjek száma aránylag nagyobb, sem hogy azt hihetnők, hogy valamennyit őszi sebesülés tartotta vissza vidékünkön. Itt tehát csak igazi telelésről lehet szó, mi a fertőparti vadászok állitása szerint nem is megy ritkaság számba.*

Fölemlítem még, hogy ugyanesak jan. 2-án két mezei pacsirtát (Alauda arvensis L.) is láttam. Az egyiket vagy negyedfél kilométernyire a tómederben, a másikat a meleg forrás közelében.**

Uhlig Titusz.

Am 2-ten Jän. 1896 bei —15° C. Kälte ebenfalls auf dem Eise des Neusiedler-Sees, 3 Kilometer vom Ufer entfernt, stand abermals eine Wachtel auf und fiel, diesmal war es eine Henne.

Die Zahl der gefundenen Wachteln erlaubt es uns nicht annehmen zu können, daß sämmtliche durch frühere Verwundung gezwungen würden, in unseren Gegenden zu verweilen. Es handelt sich hier also um ein wirtliches Ueberwintern, umso mehr, da nach Angabe hiesiger Jäger ähnliche Fälle keineswegs selten sind.*

Ich bemerke noch, ebenfalls am 2-ten Jän. auch zwei Feldlerchen (Alauda arvensis L.) erblickt zu haben. Die Eine etwa vierthalb Kilometer einwärts im Seebecken, die Zweite unweit der warmen Quelle.** Titus Uhlig.

Korai adatok a Vanellus cristatus L. tavaszi vonulásában.

Folyó évi febr. 2-ával kemény fagy s erős szélviharok után 4—5 napig tartó ragyogó tisztaságu, enyhe, tavaszias idő vette kezdetét az egész Balatonvidéken. Ez a hirtelen időváltozás élénk madárvonulással járt együtt. Egész napon többször hallatszott az *Anser segetum* Gm. csapatainak gágogása, melyek hosszú távollét után tömegesen lepték el a hótól megtisztult őszi vetéstáblákat; a hegyoldal borókafenyőbokrai közül (a hol 5—6 db. *Turdus merula* L. húzta ki az egész telet) a *Turdus pilaris* L. egy 10 db.-ból álló csapatát verte föl a kutya s e napon vonult el a szőlőhegyben tartózkodó nehány *Acanthis Linaria* L. is.

Még a délelőtt folyamán megjártam a fonyódi berket, hol még minden erősen télies szint viselt: élettelen, kihalt a táj, arasznyi volt a jég s a nádtorzsák közt fehérlő hepehupás hó még keményen daczolt a nap melegével. A hőmérő odahaza árnyékban + 9°C.-t mutatott, künn a hatalmas jégmező hátán érezhetően hüvös volt a levegő. Már hazamenőben, kb. 180 m. magasságban a berekszélen egy magánosan É. Ny.-ról

* A fürj teleléséről megemlékszik Frivaldszky «Aves Hungariae» czimü müvében. Szerinte az 184⁵/₆-ik enyhe télen Pestmegyében, 184⁶/₇-ik évben Szent-Tornyán (Csongrádm.) telelt a fürj.

** Magyarországra nézve a mezei pacsirta jegye már a ←○→ = helyenkint áttelelő.

Frühe Daten im Frühlingszuge des Vanellus cristatus L.

Am 2. Febr. l. Jahres folgte nach starkem Froste und gewaltigen Stürmen 4—5 Tage lang ein glänzend klares, mildes Frühlingswetter in der Plattenseegegend. Dieser plötzlichen Wetterveränderung erfolgte ein lebhafter Vogelzug. Man vernahm den ganzen Tag das Schnattern der Schaaren von Anser segetum Gm., welche die schneefreien Herbst-Saatfelder schaarenweise bedeckten; von den Wacholderbüschen der Berglehne (wo 5—6 Stücke der Turdus merula L. sich den ganzen Winter hindurch aufhielten) stieß der Hund eine etwa 10 Köpfe zählende Schaar der Turdus pilaris L. heraus und am selben Tage zogen auch die wenigen Acanthis linaria L., die das Weingebiege bewohnten, ab.

Ich durchging noch im Laufe des Vormittags den Fonyóder Sumpf, wo noch alles ein echtes Winterbild zeigte; die Gegend war leblos, ausgestorben, das Eis von Dicke einer Spanne und der Schnee, der aus den Rohrwänden hervorglänzte, trotzte noch der Sonnenwärme. Das Thermometer zeigte zu Hause im Schatten +9° C., im Freien über den mächtigen Eisspiegel war die Temperatur empfindlich kälter. Schon im nach Hause gehen erblickte ich

* Das stellenweise Ueberwintern der Wachtel bestätigt Frivaldßky in seinem «Aves Hungariæ». Nach seiner Angabe überwinterte die Wachtel im gelinden Winter 184⁵/₆-er Jahre im Comitate Pest, im Jahre 184⁶/₇ bei Szent-Tornya (Com. Csongrád).

** Der Feldlerche wird mit Bezug auf Ungarn schon die biologische Bezeichnung ←○→= stellenweise überwinternd, beigefügt.

D. K felé visszavonuló madarat vettem észre. Fehér tollazatu hasáról, szárnyszinezetéről s repüléséről rögtön felismertem benne a *Vanellus cristatus* L. egy példányát s bármennyire hihetetlenek lászott is a dolog, a messzelátó igazat adott s minden tévedést kizárt. A madár hangtalanul vonult, nem ereszkedett semmit s az emlitett irányt nyilegyenesen tartotta. Az adatot feljegyeztem, a következő napokon ujra bejártam a berket s 2 napra rá, febr. 4-én a már olvadó jégről a zsombékok közül láttam fölröpülni az első *Anas boschas* L.-párt. Febr. 12-ig aztán sem az egyik, sem a másik faj nem mutatkozott többé.

Tekintve, hogy *Fonyódon* elég szigoru volt az idei tél, az utóbbi adat is *korainak* mondható, az első pedig határozottan rendkivül *korai*. Azt hittem egyesegyedül leszek febr. 2-i adatommal s tényleg a 60 adatból levont országos középszám a bibiczre nézve *márcz. 21*, az 1894. évben *márcz. 1*, s a legkorábbi adat ez évből a szegedi *febr. 23*. Tehát már 1894-ben az érkezés az országos középszámnál mindenütt 17—23 nappal korábbi s mégis ez év legkorábbi adata is az enyémhez képest *21 nappal késett*. Az 1895. évi tavaszi megfigyelések közt azonban már korábbi adatot is találtam, még a febr. 2-ánál is 23 nappal korábbit s ez a *kupinovoi jan. 19*-ről szóló, melyet a hires *Obedszka-Bara* mocsara mellett *Havlicek József* észlelt. Ennél aligha akad korábbi adatunk, különösen ha tekintetbe veszszük, hogy a megfigyelés az 1894/5-i rendkivül szigoru s hosszú ideig tartó tél után történt. Jellemző, hogy mindakét esetben csak *egy* madár mutatkozott.

Kérdés, hogy az idei korai tavaszszal milyen adatokat mutatnak majd fel a megfigyelések a bibiczre nézve. Saját megfigyelésemet s azt a körülményt tekintve, hogy márcz. 27-én már szedték e madár tojásait, tulnyomó részben korai adatokat merek jósolni, feltevésemre majd csak az idei tavaszi megfigyelések adhatják meg a döntő feleletet.

Szalay Lajos Elemér
a M. O. K. gyakornoka.

am Rande des Sumpfes einen einzelnen Vogel, der in einer Höhe von etwa 180 M. von N. W. gegen S. O. zusteuerte. Nach dem Flugbilde erkannte ich sofort ein Exemplar des Vanellus cristatus L. und so sehr mir die Sache unglaublich erschien, bestätigte dieselbe das Fernrohr, eine jede Täuschung ausschließend. Der Vogel zog lautlos hin, senkte sich nicht und hielt die angegebene Richtung schnurgerade ein. Ich notirte das Datum, beging am folgenden Tage den Sumpf aufs neue und 2 Tage darauf, am 4. Febr. erblickte ich das erste, von dem schon schmelzenden Eise aus dem Rohr sich erhebende Paar der Anas boschas L. Bis zum 12. Febr. zeigte sich keine der benannten Arten mehr.

Bedeutend, daß der heurige Winter in Fonyód ziemlich streng gewesen, kann auch das letztere Datum als ein frühes bezeichnet werden, das erstere ist aber unstreitig ein außerordentlich frühes. Ich glaubte mit dem Datum vom 2. Febr. allein zu stehen und thatsächlich ist das aus 60 Daten deducirte Landesmittel bezüglich des Kiebitz' der 21. März, für das Jahr 1894 der 1. März und das früheste Datum dieses Jahres der 23. Febr. u. z. aus Szegedin. Obwohl die Ankunft im Jahre 1894 überall mit 17—23 Tage vorausgeht, ist doch das früheste Datum im Vergleich zu meinem um 21 Tage verspätet. Unter den Beobachtungen vom Frühjahre 1895 fand ich aber ein noch früheres Datum, welches auch dem vom 2. Febr. um 23 Tage voraneilt: es ist vom 19. Jänner, aus Kupinowo, beobachtet von Joseph Havlicek am berühmten Obedszka-Bara Sumpf. Ein noch früheres Datum finden wir schwerlich, besonders wenn wir es berücksichtigen, daß die Beobachtung nach dem außerordentlich strengen und langdauernden Winter des Jahres 1894/5 geschah. Interessant ist dabei, daß sich in beiden Fällen nur ein einziger Vogel zeigte.

Es ist die Frage, welche Daten uns das heurige zeitige Frühjahr bezüglich des Kiebitz' aufweisen wird. Aus eigener Beobachtung und aus dem Umstande, daß schon am 27. März die Eier desselben Vogels gefunden wurden, folgere ich auf ein überwiegend frühes Erscheinen, was aber erst die Beobachtungen bestätigen werden.

Ludwig Elemér v. Szalay,
Praktikant der U. O. C.

INTÉZETI ÜGYEK. — INSTITUTS-ANGELEGENHEITEN.

Az ezredév. Magyarország épen most éri el fennállásának ezredik évfordulóját. Hazafias köteleségünknek tartjuk erről az ünnepről itt, ezen a helyen is, egyszerű, de mély érzésből fakadó szavakban megemlékezni. E nagy időköznek csak egy töredéke jutott az oly gyakori és sulyos megpróbáltatásoknak kitett nép és ország békességes nemzeti fejlődésének: és az ezer évnek csak utolsó századának utolsó felében volt lehető, hogy művelődési intézetek jöjjenek létre, a melyek hivatva vannak a kulturalis előhaladást, modern, de mégis nemzeti alapon föllendíteni és ápolni. A nemzedék, mely e ritka ünnepet megérte, határozottsággal, erős akarattal és legjobb reményekkel eltelve lépte át a második ezredév küszöbét. Mindnyájunk jelszava: tisztelet minden téren az alkotó munkának!

Das Jahrtausend. Ungarn begeht soeben die tausendste Jahreswende seines Bestandes. Wir erachten es als unsere patriotische Pflicht dieser Feier auch hier an dieser Stelle in einfachen, aber tiefgefühlten Worten zu gedenken. Nur ein Bruchtheil des großen Zeitraumes gehörte der friedlichen, nationalen Entwickelung des so oft und so schwer geprüften Volkes und Landes; und erst die letzte Hälfte des letzten Jahrhunderts gestattete es, das culturelle Institute entstanden, welche berufen sind den culturellen Fortschritt auf modernen und doch auch nationalen Bahnen zu fördern und zu pflegen. Die Generation, welche dieses so seltene Fest erlebte, überschritt entschlossen, von starkem Willen und bester Hoffnung beseelt, die Schwelle des zweiten Jahrtausendes, das Losungswort ist für uns Alle: Ehre sei der schaffenden Arbeit auf allen Gebieten!

Személyváltozás. A magyar ornithologiai központ személyzete mélyreható változáson ment keresztül. Az intézet első assistense, Jablonovszky József, ki az adminisztratiot mintaszerűleg rendezte be és vezette, a m. kir. rovartani állomás vezetőjévé lőn kinevezve, a hova őt legjobb kívánságaink kisérik. Első önkéntesünket Gyulay Gaal Gasztont családi viszonyok kényszeríték Budapestet elhagyni, a mit mi mélyen sajnálunk. Hogy Gaal úr mije volt a mi intézetünknek, azt eléggé tanusítják az «Aquilá»-nak eddig megjelent kötetei és az intézet adatgyüjteménye; de ez az eltávozás nem jelenti egyszersmind az intézettől való elszakadást is, mivel Gaal úr a távolban is belmunkatársunk marad. Az intézet személyállományának végleges szervezéséig a vallás- és közoktatásügyi ministerium Pungur Gyula tanár urat osztotta be intézetünkhöz, mig Uhlig Titusz egyetemi bölcsészettanhallgató és gyakornok úr az assistensi teendőket végzi Szalay Lajos orvostanhallgató és gyakornok úr pedig a Registraturát látja el.

Personalveränderung. Das Personale der Ungarischen Ornithologischen Centrale erlitt eine tiefgreifende Veränderung. Der erste Assistent der Anstalt, Josef Jablonovszky der die Administration musterhaft einrichtete und führte, wurde zum Leiter der kön. ung. entomologischen Station ernannt, wohin ihn unsere besten Wünsche begleiten. Unseren ersten Volontair, Gaston Gaal de Gyula, zwangen Familien-Verhältnisse Budapest zu verlassen, was wir tiefstens bedauern. Was Herr von Gaal für die Anstalt gewesen, das besagen die bis jetzt erschienenen Bände der «Aquila» und der Datenschatz der Anstalt; dieses Scheiden bedeutet aber nicht die Trennung von der Anstalt, da Herr von Gaal, auch in der Ferne unser interer Mitarbeiter verbleiben wird. Bis zur definitiven Organisation des Personalstatus der Anstalt wurde Professor Julius Pungur von Seite des kön. ung. Ministeriums für Cultus und Unterricht der Anstalt zugetheilt, indeß Stud. der Philosophie, ord. Praktikant Titus Uhlig die Agenden des Assistenten versieht; die Registratur dagegen vom Stud. d. Med. u. ord. Praktikanten Ludvig v. Szalay besorgt wird.

Okleveleink. A M. O. központ rendes megfigyelőinek, a mint már a mult évi utolsó füzetben említők, február 16-ikán szétküldtük az okleveleket, s gondos megfigyelőink nagy része már értesítette is intézetünket arról, hogy kézhez vették.

Unsere Diplome wurden den ständigen Beobachtern der Ung. Orn. Centrale am 16ten Febr., wie wir es schon im letzten Hefte des vergangenen Jahres andeuteten, versendet, und die meisten Beobachter haben uns auch benachrichtigt, daß sie es schon erhalten haben.

Elismerés. Intézetünknek, valamint a II. nemzetközi Ornithologiai kongressusnak kiadványait f. márczius hó első napján megküldtük a vallás- és közoktatásügyi m. kir. ministeriumba, a Ngs Szmrecsányi Miklós osztálytanácsos úr vezetése alatt álló osztály kézi könyvtárának. Szmrecsányi oszt. tanácsos úr a kiadványok átvételét igazoló becses levelében, intézetünk működéséről való elismerésének következő szavakban ad kifejezést: «Ez érdekes müveknek megküldése nekem s ügyosztályomnak az Ornith. Központ eddigi irodalmi tevékenységéről közvetlen és tanulságos tájékoztatást fog nyujtani s én csak hálás köszönetemnek adhatok kifejezést, hogy kézi könyvtárunkban a magyar tudományos munkásságnak e valóban örvendetes eredményét szives készségéből meg fogjuk őrizhetni.

A hasznos és káros madarakról szóló munka a M. O. K. ajánlata értelmében el fog készülni. A tervet dr. Darányi földmivelésügyi minister úr ő nagyméltósága elfogadván, intézetünk már a legközelebbi jövőben azon helyzetben lesz, hogy a feladat megoldásához kezdhet. Ugy Chernelházi Chernel István, mint Nécsey István már derekasan dolgoznak is. A munka vázlatát az Aquilának legközelebbi füzetében bemutatjuk.

Anerkennung. Wir hatten am erſten März die Druckſachen unſeres Inſtitutes und die des II. internationalen ornithol. Congreſſes für die Handbibliothek der unter der Führung des Herrn Sectionsrath Nic. v. Szmrecsányi ſtehenden Section im kön. Ung. Miniſterium für Cultus und Unterricht eingeſendet. Der Herr Sectionsrat v. Szmrecsányi gibt in einem, die Uebernahme der Druckſachen beſtätigenden Briefe, mit folgenden Worten ſeiner Anerkennung über die Thätigkeit unſeres Inſtitutes Ausdruck: «Die Einſendung dieſer intereſſanten Werke wird mir und meiner Section eine directe und lehrreiche Orientirung bieten, und ich kann nur meinen beſten Dank ausſprechen, daß wir dieſes in der That erfreuliche Reſultat ungariſcher wiſſenſchaftlicher Thätigkeit und Ihrer liebenswürdigen Bereitwilligkeit aufbewahren können.»

Das Werk über nützliche und ſchädliche Vögel wird im Sinne des Vorſchlages der II. O. C. zu Stande kommen. Der Plan wurde von Sr. Excellenz den Herrn Miniſter für Landwirthſchaft Dr. Darányi genehmigt und dürfte die Anſtalt ſchon in nächſter Zukunft in die Lage kommen, an die Löſung der Aufgabe zu ſchreiten. Sowohl Stefan Chernel v. Chernelháza, als auch Stefan von Nécsey arbeiten bereits rüſtig. Wir werden eine Skizze des Werkes im nächſten Hefte der «Aquila» geben.

PERSONALIA.

Miniszteri kinevezések:

Dr. Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi m. kir. Miniszter úr ő Nagyméltósága folyó évi márczius 21-én kelt 14,735. számú leiratával következő kinevezéseket foganatosította.

I. A *Magyar Ornithologiai központ* **tiszteleti tagjaivá** kineveztettek:

1. Gróf Festetics Andor volt földmivelésügyi m. kir. Miniszter ő Nagyméltósága, ki a hasznos és káros madarakról szóló s úgy a hazai tudományos, mint a gazdászati igények érdekében irandó munka előkészítését elrendelte és támogatta.

2. Dr. Claus Károly, az állattan és összehasonlító boncztan nyilv. rendes tanára Bécsben, udv. tanácsos, ki a II. nemzetközi Ornith. Congressuson az első szakosztály elnöke volt, s nemcsak az ornithologiában, hanem a zoologiában általán elsőrendű tekintély.

II. **Levelező tagokul** részint a megfigyelésben kifejtett buzgóságért és pontosságért, részint a tudományos téren kifejtett derekas irodalmi munkásságért:

1. Dr. Almásy György, földbirtokos, Diós-Jenőn.
2. Főt. és tud. Fászl István, szent-benedekrendi nyug. tanár Sopronban.
3. Koczyán Antal, kir. főerdész, Árva-Zubereczen.
4. Pfennigberger József, Frigyes kir. herczeg ő Fensége erd. mestere; Béllyén, (Baranya-m.).
5. Kunszt Károly, tanító, Cs.-Somorján.
6. Gyulai Gaal Gaszton, az intézet volt önkéntese, s a magyarföldi megfigyelések mintaszerű feldolgozója.

*

Seine Excellenz der kön. ung. Minister für Cultus und Unterricht, Dr. Julius von Wlassics hat mit einem Rescripte von 21. März l. J. Z. 14,735 folgende Ernennungen vollzogen.

I. Zu **Ehrenmitgliedern** der *Ungarischen Ornithologischen Centrale* wurden ernannt:

1. Se. Excellenz Graf Andreas Festetics, gewes. kön. ung. Minister für Agricultur, der die Vorbereitung des Werkes über die nützlichen und schädlichen Vögel ordnete und unterstützte.

2. Dr. Carl v. Claus, ö. o. Professor der Zoologie und vergleich. Anatomie an der Universität zu Wien, k. k. Hofrath, Präsident der ersten Section des II. internationalen Ornith. Congresses; eine Autorität ersten Ranges nicht nur auf dem Gebiete der Zoologie, sondern auch überhaupt der Zoologie.

II. Zu **correspondierenden Mitgliedern** wurden, theilweise wegen ihres in den Beobachtungen erwiesenen Eifers, theilweise wegen der Thätigkeit die sie auf dem Gebiete der wissenschaftlichen Literatur erwiesen, ernannt:

1. Dr. Georg von Almásy, Gutsbesitzer in Diós-Jenő.
2. Stephan v. Fassl, hochwürd. und gel. pensionirter Professor des Benedictiner-Ordens zu Sopron.
3. Anton Koczyan, k. Oberförster zu Árva-Zuberecz.
4. Josef Pfennigberger, Forstmeister bei Sr. Hoheit des kön. ung. Prinzen Friedrich in Béllye.
5. Karl Kunszt, Lehrer zu Cs.-Somorja.
6. Gaston von Gaal von Gyula, gewesener Volontär unseres Institutes und musterhafter Bearbeiter der vaterländischen Beobachtungen.

Az **állandó megfigyelők** közé felvétetett:

Földes János úr, Nagy-Palánka.

Szilvássy László úr, Puszta-Vacs.

*

In die Reihe der **ständigen Beobachter** wurden aufgenommen:

Herr Johann Földes, in Nagy-Palánka.

Herr Ladislaus v. Szilvássy, in Puszta-Vacs.

NECROLOGUS.

AEBLY ADOLF.

Aebly Adolf, nagykereskedő, Budapest székes főváros köztiszteletben álló polgára, ki ifjabb éveiben hű munkatársa volt Petényi S. Jánosnak s a magyar Nemzeti Muzeum ornithologiai gyűjteményét igen tetemesen gazdagította, f. é. április 18-án 74 éves korában mindnyájunk nagy bánatára hirtelen halállal múlt ki. Az elhúnyt levelező tagja volt intézetünknek s valóban örömtől sugárzó arczczal vett részt a II-dik nemzetközi ornithologiai Congressus munkálataiban: az volt az öröme, hogy a kedves szak föllendülését megérhette.

Áldott legyen emléke!

ADOLF AEBLY.

Adolf Aebly, Grosshändler, allgemein geachteter Bürger unserer Haupt- und Residenzstadt, in seiner Jugend treuer Mitarbeiter S. J. v. Petényi's, der auch die ornithologische Sammlung des ungarischen National-Museums bedeutend bereicherte, starb zu unser aller grösstem Leidwesen am 18-ten April l. J. im 74-ten Jahre seines Lebens eines plötzlichen Todes. Der Verblichene war correspondierendes Mitglied unserer Anstalt und nahm wahrhaft freudestrahlend an den Arbeiten des II-ten internat. ornithologischen Congresses Theil: er war voll Freude, dass er das Erblühen des geliebten Wissenszweiges erlebte.

Gesegnet sei sein Andenken!

A Magyar Ornithologiai Központhoz érkezett nyomtatványok jegyzéke.

An die Ungarische Ornithologische Centrale eingelangte Schriften.

Ajándékok. — Geschenke.

1. Abafi Aigner Lajos: *Lepidopterologiai megfigyelések.* Budapest. 1895. Szerző ajándéka.
2. « « « *Observationes Orthopterologicae.* Budapest. 1895. Szerző ajándéka.
3. « « « *A Saturnia hybrida major és minor-ról. — Die Saturnia hybrida major und minor.* Budapest. 1895. Szerző ajándéka.
4. Bendire, Charles: *Instructions for Collecting, Preparing, and Preserving Birds' Eggs and Nests.* Washington. 1891. Szerző ajándéka.
5. Dr. R. Blasius: *Das neue Japanische und Russische Jagdgesetz, vom Standpunkte des Vogelschützers aus betrachtet.* Merseburg. 1893.
6. « « « *Beiträge zur Ornithologie Japan's.* Mit zwei Tafeln. Merseburg. 1889.
7. « « « *Der europäische Eisvogel (Alcedo ispida, Linné).* Monographische Studie.
8. « « « *Die Vogelwarte auf Helgoland.* Vortrag, gehalten am 28. Juni 1890 zu Halberstadt.
9. « « « *Die Steppenweihe (Circus pallidus, Sykes) in Deutschland.* Mit einem Buntbild. Merseburg. 1891.
10. « « « *Das Vogelleben an den Deutschen Leuchtthürmen.* Wien. 1891.
11. « « « *IV. Bericht über das permanente internationale ornithologische Comité und ähnliche Einrichtungen in einzelnen Ländern.* Wien. 1891.
12. « « « *Naturhistorische Studien und Reiseskizzen aus der Mark und Pommern.* Merseburg. 1884.
13. « « « *Naturhistorische Studien und Reiseskizzen aus Schweden und Norwegen im Frühjahre 1884.* Wien. 1884.
14. « « « *Mergus anatarius, Eimbeck, ein Bastard zwischen Mergus albellus, Linné und Glaucion clangula Linné.* Monographische Studie. Mit Abbildungen. Halle. 1887.
15. « « « *Neue Knochenfunde in den Höhlen bei Rübeland.* Braunschweig. 1890.
16. « « « *Oeffentliche Anstalten für Naturgeschichte und Alterthumskunde in Holland etc.* Reiseskizze. Braunschweig. 1880.
17. « « « *Die Vogelwelt der Stadt Braunschweig und ihrer nächsten Umgebung.* Braunschweig. 1887.
18. « « « *Erzherzog Rudolf, Kronprinz von Oesterreich-Ungarn.* Wien. 1889.

19. Dr. Heink. Bolau: *Beitrag zur Kenntniss der ostsibirischen Vogelwelt.* Naumburg.
20. S. Brusina: *Sastanak ornitologa i Izložba Ptica u Beču.* Zagreb. 1884.
21. « « *Ornitološke Bilješke za Hrvatsku Faunu.* Svezanj prvi. Zagreb. 1888.
22. « « *Motrivcem Ptičjega Svijeta.* Naputak i popis domaćih ptica. Zagreb. 1890.
23. « « *Nove ornitološke Bilješke.* Zagreb. 1889.
24. « « *Kraljevic Rudolf.* Zagreb. 1889.
25. « « *Beitrag zur Ornis von Cattaro und Montenegro.* Wien.
26. « « *K. Ornitologiji Kotora i Crne Gore.* Zagreb. 1891.
27. *Flugblatt des deutschen Bundes zur Bekämpfung des Vogelmassenmordes.* Wiesbaden.
28. *4. Jahres-Bericht des Deutschen Bundes zur Bekämpfung des Vogelmassenmordes für Modezwecke.* Wiesbaden. 1896.
29. Chernel István: *Bibliographia Ornithologica Hungarica.* Budapest. 1889.
30. Clark, Hue. Lym.: *The Pterylography of certain American Goatsuckers and Owes.* Washington. 1894. From the Smithsonian Institution.
31. Dr. Daday J.: *A kagylósrákok harántcsikos izomrostjainak finomabb szerkezete.* 2. rajzlappal. (Értekezések a Természettudományok köréből. Kiadja a Magy. Tud. Akad. XXXIII. köt. 8. szám. 1893). Budapest. 1894.
32. « « « *Ueber die feinere Structur der gestreiften Muskelfasern der Ostracoden.* Sep.-Abdr. aus der Math. und Naturw. Berichten aus Ungarn. Bd. XII. Budapest; Berlin. 1894.
33. A. Dubois, dr.: *Revue des derniers Systèmes Ornithologiques et Nouvelle Classification proposée pour les Oiseaux.* (Extrait des Mém. de la Soc. zoologique de France). Paris. 1891.
34. Sigm. Exner: *Negative Versuchergebnisse über das Orientirungsvermögen der Brieftauben.* Wien. 1893.
35. Dr. V. Fatio: *Rapport au Haut Conseil Fédéral Suisse du Délégué Suisse.* Genève et Bern. 1884.
36. « « « *Un nouveau Corregone Français — Coregonus Bezola — du Lac du Bourget.* Genève. 1888.
37. « « « *Le curieux Tétras de l'Entlebuch.* Berne. 1890.
38. « « « *Une variété de Bartavelle — Perdix saxatilis, var. Melanocephala* — Berne. 1890.
39. « « « *Passer rufipectus* Bp. *et Perdix saxatilis var. Melanocephala* Fatio. Paris. 1894.
40. « « « *Perdix saxatilis var. Melanocephala, curieux déplacements de couleurs.* Paris. 1894.
41. Dr. Fényes A.: *Der Winterkurort und Schwefelthermen in Helouan-Les-Bains bei Cairo (Egypten).* Alexandrien. 1894.
42. « « « *Helouan near Cairo Egypt.* Alexandria. 1894.
43. « « « *Helouan les Bains.* Alexandria. 1894.
44. Dr. O. Finsch (Delmenhorst): *Ueber Vertretung von Vogelschutz- und Fischerei-Interessen durch eine Centrale ökonomischer Ornithologie.* Stettin. 1895.
45. « « « « *Einiges über Südsee-Rollen.* Mit Tafel IV. Stettin. 1893.
46. « « « « *Charakteristik der Avifauna Neu-Seelands als zoo-geographische Provinz in ihren Veränderungen und deren Ursachen.* Braunschweig. 1896.
47. Alföldi Flatt Károly: *Herbarium C. de Flatt.* A gyüjtők névsora s a gyüjtemény áttekintése növénycsaládok és növényrendek szerint. Nagy-Várad. 1890.
48. « « « *A Jósika-fáról (Syringa Josikaea, Jack. Fil.)* Nagy-Várad. 1891.
49. « « « *A mi tündér-rózsáink.* Csevegés a «Nymphæa thermalis»-ról. Nagy-Várad. 1891.
50. « « « *Bibliotheca Botanica.* P. I. 1891. Székes-Fehérvár; P. II. (Nagy-Várad) 1892; P. III. (Nagy-Várad) 1892; P. IV. (N.-Várad) 1893; P. V. (N.-Várad) 1895.
51. « « « *A kerti Tulipán története.* Budapest. 1892.
52. « « « *Egy Linné-ereklye.* Budapest. 1894.
53. « « « *Veszelszki Antal múlt századbeli magyar botanikus* Budapest. 1894.
54. « « « *Ismerte-e Linné a kolumbácsi legyet?* Budapest. 1894.
55. « « « *Clusius «Pannoniá»-ja.* Budapest. 1894.

56. Alföldi Flatt Károly: *Frivaldszky Gergely és orvos-botanikai műve.* Budapest. 1894.
57. « « « *Agrostologiai megjegyzések Perlaky Gábor florisztikai közleményeire.* Budapest. 1895.
58. Dr. Kurt Floericke: *Die Gründung einer Ornithologischen Station in Rossiten.* Berlin.
59. « « « *Ornithologische Berichte von der Kurischen Nehrung. II.* Leipzig. 1896.
60. Dr. Enr. H. Giglioli: *Il primo Congresso Ornitologico Internationale tenuto a Vienna dal 7 Al 14 Aprile 1884.* Roma. 1885.
61. Dr. O. Grimm: *Die Nikolsky-Fischzucht-Anstalt im Nowgorodschen Gouvernement.* Dorpat. 1894.
62. Dr. Haller Béla: *Adalék a központi idegrendszer szövettani ismeretéhez.* Budapest. 1895.
63. J. C. L. T. d'Hamonville: *Catalogue des Oiseaux d'Europe.* Paris, London W. C. 1876.
64. Baron L. d'Hamonville: *Description des divers États de plumage du Canard sauvage et variétés de cette espèce.* Paris. 1886.
65. « « « *Nouveautés Ornitologiques.* Paris. 1886.
66. « « « *Note sur l'acclimatation ou la domestication de différents Gallinacés ou Palmipèdes.* Meulan. 1889.
67. « « « *Addition à une note sur quatre oeufs du Pinguin Brachyptère.* Paris. 1891.
68. « « « *Liste des Oiseaux recueillis par M. Emil Deschamps sur la Cote de Malabar.* Paris. 1891.
69. Dr. F. Helm: *Ueber das Vorkommen einiger seltener Vogelarten in Sachsen.* Gera. 1895.
70. « « « *Ornithologische Beobachtungen an den Teichen von Moritzburg.* Gera. 1893.
71. « « « *Der Rauhfusskauz (Nyctale Tengmalmi, Gm.) im Königreich Sachsen.* Gera. 1894.
72. « « « *Beobachtungen über Ankunft und Abzug des Mauerseglers (Cypselus Apus L.) im Königreich Sachsen.* Gera. 1894.
73. « « « *Einige Beobachtungen über das schwarze Wasserhuhn (Fulica atra L.).* Gera. 1895.
74. « « « *Kropf- und Mageninhalt einiger einheimischer Vogelarten.* Erlangen. 1895.
75. « « « *Einiges über das Vorkommen der Sager in Königreich Sachsen.* Gera. 1895.
76. C. R. Hennicke: *Etwas von dem Vogelleben auf dem Meere.* Beobachtungen an Bord eines Dampfschiffes auf der Reise nach Westafrika. Gera. 1893.
77. « « « *Vogelschutz durch Anpflanzungen.* Gera.
78. « « « *Ein Rackelhahn bei Jena.*
79. « « « *Ein Beitrag zur Fortpflanzungsgeschichte von Salamandra maculosa.* Gera. 1894.
80. « « « *Einiges über den Erfolg von Nistkasten.* Gera. 1896.
81. « « « *Ueber eine mehrfach an Bären im zoologischen Garten Sr. königl. Hoheit des Fürsten von Bulgarien beobachtete Augenerkrankung.* Sep.-Abdruck aus d. «Zoolog. Garten». Jahrg. XXXV. H. 4.
82. « « « *Einiges über den Vogelfang des dreissigjährigen Krieges und sein Verhältnis zum Krammetsvogelfang unserer Zeit.* Sep.-Abdruck aus d. «Zoolog. Garten». Jahrg. XXXVI. Heft 6. und 7.
83. Herman Otto: *A füsti fecske nagy útjáról.* Budapest. 1893.
84. Al. von Homeyer: *Ornithologischer Jahresbericht über Pommern und Rügen.* Stettin. 1894.
85. Dr. Istvánffi Gyula: *A Balaton mikroszkopikus növényzetéről.* Budapest. 1894.
86. « « « *A leydeni Clusius-Codex.* Budapest. 1894.
87. Kertész Kálmán: *Budapest és környékének Rotatoria-faunája.* 1 rajzlappal. Budapest. 1894.
88. Freih. Rich. König-Warthausen: *Ueber die Gestalt der Vogeleier und über deren Monstrositäten.* 1885.
89. « « « *Ueber das Verhalten verschiedener Nistvögel gegenüber dem Menschen.* 1884.
90. Dr. O. Koepert: *Der Staar (Sturnus vulgaris L.) in volkswirtschaftlicher und biologischer Beziehung.* Sonderabdr. aus: Mitteilungen aus d. Osterlande. Neue Folge 5. Band.
91. » « « *Die Bestrebungen des Hofrates Prof. Dr. Liebe für den Vogelschutz.* Gera. 1895.

92. Dr. O. Koepert: *Die Vogelwelt des Herzogtums Sachsen-Altenburg.* Abhandlung. Altenburg. C. S. A. 1896.
93. F. Koske: *Ornithologischer Jahresbericht über Pommern für 1894.* Stettin. 1895.
94. « « *Ornithologischer Jahresbericht über Pommern für 1895.* Stettin. 1896.
95. G. N. Lawrence: *Birds of Southwestern Mexico.* Collected by Francis E. Sumichrast for the Unit. States National Museum. Washington. 1876.
96. K. Th. Liebe: *Födoplatser för fåglar om vintern.* Leipzig. 1894.
97. « « « *Upplysningar angående Upphangandet af fagelbarn.* Leipzig. 1894.
98. Dr. L. Ritt. Lorenz von Liburnau: *Die Ornis von Oesterreich-Ungarn und den Occupationslandern etc.* Wien. 1892.
99. « « « « « « *Ueber einen vermuthlich neuen Dendrocolaptiden.* Wien. 1896.
100. Fr. A. Lucas: *Notes on the Anatomy and Affinities of the coerebidae and other Americain Birds.* Washington. 1894.
101. Mehely Lajos: *A magyarországi farkos kétéltüek álcái.* Budapest. 1895.
102. Max von zur Mühlen: *Lohnt der Besatz unserer kleineren Seen mit edleren Fischarten?* Dorpat. 1894.
103. Max Noska: *Das Kaukasische Birkhuhn (Tetrao mlokosiewiczi* Tacz.). Eine monographische Studie. Mit 1. Col. Tafel. Hallein. 1895.
104. « « *Das Kaukasische Königshuhn. (Tetraogallus caucasicus* Pall.). Eine monographische Studie. Hallein. 1896.
105. M. E. Oustalet: *Rapport sur le Congrès et l'exposition ornithologiques de Vienne.* Extrait des Archives des Missions scientifiques et lit. III. Sér. Paris. 1885.
106. « « « *Rapport sur le Congrès et l'exposition Ornithologiques de Vienne, en 1884.* Extrait du Bullet. de l'Agriculture. Paris. 1885.
107. A. Cretté de Palluel: *Mémoire sur les oiseaux acridophages ou Mangeurs de sauterelles.* Paris. 1868.
108. Pavesi Pietro: *Calendario Ornitologico Pavese 1890—93.* Pavia. 1893.
109. Richmond Ch. W. *Diagnosis of a new Genus of Tragons, based on hapaloderma vittatum of Schelley; with a description of the female of that species.*
110. Rob. Ridgway: *Descriptions of some new Birds from Aldabra, Assumption, and Gloria Islands, collected by dr. W. L. Abbott.*
111. « « *Descriptions of twenty-two new species of Birds from the Galapagos Islands.* Washington. 1894.
112. Schenkling-Prévot: *Die zoolog. Sammlung der kön. Museums f. Naturk. zu Berlin.* 1895.

Cserepéldányok. — Tausch-Exemplare.

1. *Die Schwalbe.* Mittheilg. d. Ornithol. Vereines in Wien. 1895. Nr. 12.; 1896. Nr. 1. (Jänner—März.)
2. *Erdély.* Honismertető lap. Kolozsvár. 1895. 8—12. sz.; 1896. 1—2. sz.
3. *Erdészeti Lapok.* Budapest. 1896. I—IV. füzet.
4. *Értesitö az Erdélyi Muzeum-egylet Orvos-természettud. szakosztályától.* Kolozsvár. 1895. III.
5. *Journal of the Asiatic Society of Bengal.* Calcutta. Vol. LXIV. P. II. Nr. 3.
6. *Leopoldina.* XXXI. Nr. 9—24.; XXXII. Nr. 1. (Jänner); 4. (April).
7. *Mittheilungen des Naturwissenschaftlichen Vereins in Troppau.* Nr. 1., 2., 3.
8. *Ornithologische Monatsberichte.* Berlin. Jahrg. III. Nr. 7—9., 11—12.; Jahrg. IV. Nr. 1—5.
9. *Ornithologische Monatsschrift des deutschen Vereins zum Schutze der Vogelwelt.* Gera. XX. Jahrg. (1895). Nr. 11—12.; Jahrg. XXI. (1896). Nr. 1—5.
10. *Ornithologisches Jahrbuch.* Jahrg. VII. (1896). Nr. 1—2.
11. *Természetrajzi Füzetek.* XIX. köt. (1896). 1. füzet.
12. *Természettudományi Közlöny.* XXVII. (1895). 316. füzet. XXVIII. (1896). 318—322. füzet.
13. *Zeitschrift für Ornithologie und praktische Geflügelzucht.* Jahrg. XIX. (1895). Nr. 12.; XX. (1896). Nr. 1—5. (Jänner—März).

Die Ungarische Ornithologische Centrale

offerirt gegen ornithologische Fachwerke, besonders welche über den Vogelzug handeln, — solange der Vorrath langt — folgende ***ornithologische Arbeiten:***

1. **Herman, O.,** Madarász, Dr. J. v., Chernel, St. v., Vastagh, G. v.: *J. S. von Petényi. Der Begründer der wissenschaftlichen Ornithologie in Ungarn. 1799—1855.* Ein Lebensbild. Budapest. 1891. (Mit einer lithographirten und einer Farbendrucktafel.) IV. 1—137 S.
2. **Frivaldszky, J.:** *Aves Hungariae.* Budapest. 1891. Illustrirt. VIII. 1—197 S.
3. **Madarász, Gy. dr.:** *Magyarázó* a második nemzetközi ornithologiai congressus alkalmával Budapesten rendezett *magyarországi madarak kiállításához.* Budapest. Illustrirt. VIII. p. 1—114 S.
4. **Madarász, Dr. J. v.:** *Erläuterungen zu der* aus Anlass des II. internat. ornithologischen Congresses zu Budapest veranstalteten *Ausstellung der Ungarischen Vogelfauna.* Budapest. Illustrirt. VIII. 1—124 S.
5. **Lovassy, S. dr.:** Az ornithologiai kiállítás magyarországi tojás- és fészekgyüjteményének katalogusa. — Catalog der ungarischen Eier- und Nestersammlung. Budapest. 1891. VIII. 1—56 S.
6. **Reiser, O.:** Die Vogelsammlung des bosnisch-hercegovinischen Landesmuseums in Sarajevo. Illustrirt. Budapest. 1891. 1—148 S.
7. **Sharpe, Bowdler R.:** A review of recent attempts to classify birds. VIII. Budapest. 1891. 1—90 S.
8. **Sclater. Philip Lutley:** The geographical distribution of birds. Budapest. 1891. VIII. 1—45 S.
9. **Newton, Alfred:** Fossil Birds from the forthcoming «Dictionary of Birds». Budapest. 1891. IV. p. 1—15.
10. **Fürbinger, M.:** Anatomie der Vögel. Budapest. IV. 1—48 S.
11. **Palmén, Prof. Dr. J. A.:** Referat über den Stand der Kentniss des Vogelzuges. Budapest. 1891. IV. 1—13 S.
12. **Herman, O.:** Ueber die ersten Ankunftszeiten der Zugvögel in Ungarn (Frühjahrs-Zug.) IV. 1—42 S.
13. **Liebe, Dr. Th., und J. v. Wangelin:** Referat über den Vogelschutz. Budapest. 1891. IV. 1—18 S.
14. **Máday, I.:** Referat über den internationalen Schutz der, für die Bodenkultur nützlichen Vögel. Budapest. 1891. IV. 1—17 S.
15. **Blasius, Dr. R.:** Bericht an das ungarische Comité für den II. internat. ornithologischen Congress in Budapest. Budapest, 1891. IV. 1—5 S.
16. **Reichenow, Dr. A.:** Entwurf von Regeln für die zoologische Nomenclatur. Budapest. 1891. IV. 1—14 S.
17. **Blasius, Dr. R.:** Entwurf der Statuten des permanenten internationalen ornithologischen Comités. Budapest. 1891. IV. 1—2 S.
18. **Meyer, A. B.:** Entwurf zu einem Organisationsplan des permanenten internat. ornith. Comités. Budapest. 1891. IV. 1—10 S.
19. **Blasius, Dr. R.:** Bericht über das permanente internationale ornithologische Comité und ähnliche Einrichtungen in einzelnen Ländern. Wien. 1891. (Sonderabdruck aus «Ornis» Jahrgang 1891.) VIII. 1—15 S.
20. **Főjelentés, Hauptbericht, Compte Rendu**
    I. Th. Budapest. 1892. IV. 1—227 S.
    II. Th. Budapest. 1892. IV. 1—238 S.
21. **Herman, O.:** A madárvonulás elemei Magyarországban 1891-ig. — Die Elemente des Vogelzuges in Ungarn bis 1891. Mit einer Uebersichtskarte, vier Detailkarten und vier Tabellen. Budapest. 1895. IV. 1—212 S.

AQUILA.

In excelso figit nidum
Regina avium....

A MAGYAR MADÁRTAN KÖZPONTI FOLYÓIRATA.

PERIODICAL OF ORNITHOLOGY. EDITED BY THE HUNGARIAN CENTRAL-BUREAU FOR ORNITHOLOGICAL OBSERVATIONS.

JOURNAL POUR L'ORNITHOLOGIE. PUBLIÉ PAR LE BUREAU CENTRAL POUR LES OBSERVATIONS ORNITHOLOGIQUES.

ZEITSCHRIFT FÜR ORNITHOLOGIE. ORGAN DES UNGARISCHEN CENTRALBUREAUS FÜR ORNITH. BEOBACHTUNGEN.

Nr. 3. 4. sz. — 1896. Dec. 15. Budapest, N.-Muzeum. Évfolyam III. Jahrgang

Petényi J. Salamon ornithologiai hagyatéka.

Bevezetés.

Irta: Herman Ottó.*

Negyvenegy év mult el azóta, hogy Petényi J. Salamon bevégezte földi pályáját, [1] a nélkül, hogy az egy emberöltőn át a legnagyobb odaadással gyűjtött állattani, különösen pedig madártani kutatásait formába öntve a tudomány javára kiadhatta volna.

Mindazok, a kik az elhunyt tudóshoz elég közel állottak, tudták, hogy kutatásai értékének úgyszólván fokmérőjét már az az egy körülmény is megalkotta, hogy korának legkitünőbb búváraival szoros összeköttetésben állott: sokakhoz pedig baráti viszony fűzte, melynek eredete mindég a tudomány terén való találkozásból indult. És — hogy egyébről sem legyen szó — igazán megható az a viszony, a mely Petényi és a hollandusok egyik legkiválóbb, ünnepelt természettudósa között fennállott! E tudós Schlegel H. volt, ki Petényihez intézett levelében [2] elismeri, hogy egész irányát éppen Petényinek köszöni!

Ha egyéb sem, már levelezéseinek futólagos

* Felolvasta a M. T. Akadémia III. osztályának ülésén, 1896 julius 15-én, dr. Horváth Géza, r. t.

[1] Született 1799-, meghalt 1855-ben.

[2] L. Herman Ottó «Petényi J. S.» stb. 1891., németül is. A Budapesten tartott II. nemzetközi ornith. congressus alkamából kiadva, p. 124.

J. Salamon v. Petényi's ornithologischer Nachlass.

Einleitung

von Otto Herman.*

Einundvierzig Jahre sind verflossen, seitdem J. Salamon Petényi seine irdische Laufbahn [1] beendete, ohne daß er seine während eines Menschenalters mit größter Hingebung gesammelten zoologischen, insbesondere seine ornithologischen Forschungen in geordneter Form zum Heile der Wissenschaft hätte herausgeben können.

Alle jene, die dem verstorbenen Gelehrten nahe gestanden, wußten, daß schon der eine Umstand sozusagen als Maßstab des Wertes seiner Forschungen dienen konnte, daß er in engster Beziehung zu den ausgezeichnetsten Forschern seines Zeitalters stand; an viele knüpfte ihn ein Freundschafts-Verhältniß, dessen Ursprung immer dem Begegnen auf wissenschaftlichem Gebiete entsproß. Und wirklich rührend ist — um von nichts anderen zu sprechen — das Verhältniß, welches zwischen Petényi und einem der ausgezeichnetsten, gefeierten holländischen Naturforscher bestand! Dieser Forscher war H. Schlegel, der in seinem an Petényi gerichteten Briefe [2] gestand, seine ganze Richtung eben Petényi zu verdanken.

Wenn nichts genügt hätte seinem litterarischen

* Vorgelesen vom ord. Mitgliede Dr. Géza Horváth in der Sitzung der III. Section der ung. Akademie der Wissenschaften am 15. Juni 1896.

[1] Geboren 1799, gestorben 1855.

[2] Otto Herman «Petényi J. S.» u. s. w. 1891, auch in deutscher Sprache. Herausgegeben bei Gelegenheit des in Budapest abgehaltenen II. internationalen ornithologischen Congresses. p. 124.

átnézete is elegendő volt volna arra, hogy fontosságot tulajdonítson irodalmi hagyatékának, buzdítson annak földolgozására. Mert eltekintve attól, hogy Németországnak akkoriban alig volt nevesebb ornithologusa, a kivel Petényi ne levelezett volna, voltak neki összeköttetései az ú. n. «*természetfilozófusok*» iskolájával is; még pedig egyfelől Oken Lőrinczczel (1779—1851) másfelől Geoffroy de Saint Hilairerel (1772—1844) Cuvier ellenfelével; és örökös kár, hogy a levelek, a melyek 1865-ben még megvoltak, azóta lappanganak — ha el nem vesztek.[1]

Már ezen a helyen is biztosan lehet azt a tételt fölállítani, hogy Petényi J. S. irodalmi hagyatékának azért maradt meg mind e mai napig a maga tudományos becse, mert a «*természetfilozófusok*» iskolájához tartozott; ugyanahhoz, a mely hosszú elnyomatás után Darwinnal életre kelt és ma uralkodóvá vált.

Legyen szabad, hogy lehető legrövidebben vázolhassam az alakulások menetét; és ha e közben ismert dolgokat is elő kell sorolnom, teszem azért, mert ezek nélkül az összefüggést kimutatni lehetetlen.

A kiindulás pontja Linné, ki az *eredetre* nézve dogmatikus álláspontot foglalt el, melyet nagy szabatossággal így fejezett ki: «Species tot sunt diversæ, quot diversas formas ab initio creavit infinitum ens».

Evvel elterelte iskolájának figyelmét az *eredet* kutatásától: de annál inkább reáterelte az alakiságra; annyival is inkább, minthogy meghatározó és rendszerező eljárása tökéletesen szabatosnak látszott; sőt megdönthetetlennek, mert hiszen sarokköve az alakok *állandóságára, változatlanságára* volt fektetve, ez az állandóság és változatlanság pedig tökéletesen egybevágott a teremtésről szóló dogma legbensőbb lényével.

A Linné-féle iránynak eredménye és hatása a dogmatikus sarkpont daczára mégis méltán óriásinak mondható: egyfelől azért, mert *historikus irányzatot* biztosított az ismeretek oly terén, mely csak *tapasztalati* úton öregbíthető és fejleszthető; másfelől azért, mert épen rideg szaNachlasse Wichtigkeit beizumessen und zu dessen Bearbeitung anzuregen, so wäre es schon der flüchtige Durchblick seines Briefwechsels gewesen. Denn abgesehen davon, daß Deutschland damals kaum einen hervorragenden Ornithologen besaß, mit dem Petényi nicht brieflich verkehrt hätte, besaß er auch Verbindungen mit der Schule der sogenannten «Naturphilosophen»; und zwar einerseits mit Lorenz Oken (1779—1851), andererseits mit Geoffroy de Saint Hilaire (1772—1744), dem Gegner Cuvier's: und ewig schade ist es, daß die Briefe, welche 1865 noch vorhanden waren, seitdem verschollen, wenn nicht verloren sind.[1]

Schon an dieser Stelle kann mit Bestimmtheit der Satz aufgestellt werden, daß dem litterarischen Nachlasse J. S. Petényi's sein wissenschaftlicher Wert bis zum heutigen Tage deshalb geblieben ist, weil er zur Schule der «Naturphilosophen» gehörte: zu ebenderselben, die mit Darwin zu neuem Leben erwacht, heute zur herrschenden wurde.

Es sei mir erlaubt den Verlauf der Gestaltungen so kurz als möglich zu schildern; und wenn ich hiebei auch bekannte Dinge mit aufzählen muß, thue ich es deshalb, weil es unmöglich ist, ohne dieselben den Zusammenhang nachzuweisen.

Der Ausgangspunkt ist Linné, der, den Ursprung betreffend, einen dogmatischen Standpunkt einnahm, den er mit großer Genauigkeit folgendermaßen ausdrückte: «Species tot sunt diversæ, quot diversas formas ab initio creavit infinitum ens.»

Damit lenkte er die Aufmerksamkeit seiner Schule von der Erforschung des Ursprungs ab, destomehr aber auf das Formale hin: umsomehr, als sein determinierendes und systematisierendes Verfahren vollkommen exact schien; sogar unumstößlich, beruhte ja dessen Grundstein auf der Voraussetzung der Beständigkeit und Unveränderlichkeit der Art; diese Beständigkeit und Unveränderlichkeit stimmte wieder vollkommen mit dem innersten Wesen des Dogma von der Erschaffung überein.

Der Erfolg und die Wirkung der Linné'schen Richtung müssen aber, trotz des dogmatischen Fundamentes, doch riesige genannt werden: einerseits deshalb, weil sie auf demjenigen Gebiete der Kenntnisse eine historische Richtung sicherten, welches nur auf inductivem Wege erweitert und entwickelt

[1] Ezek a levelek Kubinyi Ferencz kezeiben voltak: de nem kerültek elő azokkal, a melyeket báró Nyáry Jenő megmentett és nekem átadott.

[1] Diese Briefe befanden sich in den Händen Franz Kubinyi's; kamen aber nicht zum Vorschein mit denjenigen, die Baron Eugen Nyáry rettete und mir übergab.

bályszerűsége pattintotta ki azt az eszmét, hogy a dogmatikus alapon feltett változhatatlan forma mégsem az, mert vannak *változatai — varietates* — a miket Linné maga is elismert. Ebben a körülményben pedig csakugyan már benne volt a «*creatio*» tanával szemben álló «*evolutio*» tanának a csirája.

Linné eljárása kötött, rideg voltánál fogva «*exact*»-nak vétetett, noha ez a jelző csupán a mathematikára s ennek az alapján álló disciplinákra alkalmazható jogosan, a «természetfilozofusoké» ellenben «*speculativnek*» mondatott, noha tiszta és bizonyos, hogy nem az volt s nem az ma sem; mert legbensőbb lényének követelménye az *inductio*, a tapasztalás útja, tehát a *historiai menet és tanúság*, a mely egyenesen reávezet az eltérések és elváltozások számbavételére és mérlegelésére is.

Köztudomású, hogy a Linné-féle dogmatismussal szemben csakhamar erős áramlat keletkezett, egyfelől a franczia, másfelől a német tudományos körökben. A franczióknál már Buffon (1707—1788) és Bonnet (1720—1793) új irányokat jelölnek. És a magyarságra igen jellemző, hogy Bonnet kitünő magyar fordítóra talál,[1] mi egybevág a magyarság szemlélődési irányzatával, mely kiváló módon *a biologia felé hajlik*.

Egész éllel és szabatossággal azonban Lamarck J. (1744—1829) fejti ki az *eredet egységét* és a *fejlődést*, vagyis a «*creatio*» dogmájával szemben az «*evolutiót*».

Így csak idő kérdése volt annak az erőnek a jelentkezése, mely mindenekelőtt Linné rendszerező, teljesen mesterséges eljárását behatóbb módon vagy megokolja, vagy megdöntse, vagy mélyebbre nyuló alapokon módositsa.

Ez az erő Cuvier (1769—1832) hatalmas egyéniségében jelentkezett is, ki a tisztán orismologiai alapra fektetett Linné-féle módszer helyett, sokszorosan a mellett, az összehasonlító anatomiát alkalmazta s ezen az alapon állitotta

[1] A természet vizsgálása, irta Bonnet Károly, fordította, hozzáadásokkal megbővítette Tóth Pál, verőtzei ref. prédikátor, három kötet, 1818—1819.

werden kann; andererseits darum, weil gerade ihrer vorausgesetzten starren Gesetzmäßigkeit die Idee entsprang, daß die auf dogmatischem Grunde angenommene unveränderliche Form doch keine solche sei, da sie Abänderungen — varietates — die Linné selbst zugestand, besitzt. In diesem Umstande aber war wirklich schon der Keim der zur «Creations-Lehre» im Gegensatze stehenden «Evolutions-Lehre» vorhanden.

Linné's Verfahren wurde seines bündigen, starren Wesens wegen für «exact» gehalten, obwohl dieses Adjectiv von rechtswegen nur auf die Mathematik und die darauf beruhenden Disciplinen anwendbar ist; das der «Naturphilosophen» hingegen wurde «speculativ» genannt, obwohl es klar und gewiß ist, daß es dies nicht war und auch heute nicht ist, u. z. weil seines innersten Wesens Erforderniß ebenfalls die Induction ist, der Weg der Erfahrung, daher der historiiche Verlauf und die Zeugenschaft, welche direct hinweist auf die Berücksichtigung und die Erwägung der Abweichungen und Veränderungen.

Es ist allgemein bekannt, daß gegen den Linné'schen Dogmatismus alsbald eine heftige Strömung entstand, einerseits in den französischen, anderseits in den deutschen wissenschaftlichen Kreisen. Bei den Franzosen wiesen schon Buffon (1707—1788) und Bonnet (1720—1793) auf neue Richtungen hin. Und für die Ungarn ist es sehr charakteristisch, das Bonnet einen ausgezeichneten ungarischen Übersetzer fand,[1] was mit der typischen Tendenz der Ungarn übereinstimmt, die sich besonders der Biologie zuwendet.

Ganz scharf und präcis jedoch entwickelte J. Lamarck (1744—1829) die Einheit des Ursprungs und die Entwicklung, d. i. im Gegensatze zum Dogma der «Creation» die «Evolution».

Somit war die Entstehung der Kraft, welche Linné's systemisierendes, ganz künstliches Verfahren entweder begründen, oder umstoßen, oder auf tieferem Grunde modificieren sollte, nur eine Frage der Zeit.

Diese Kraft nun offenbarte sich auch in der gewaltigen Individualität Cuvier's (1769—1832), der anstatt der auf rein orismologischem Grunde beruhenden Linné'schen Methode, oftmal neben ihr, die vergleichende Anatomie anwandte und auf

[1] Die Naturforschung, geschrieben von Karl Bonnet, übersetzt und durch Zuthaten erweitert von Paul Tóth, Verötzeer ref. Prediger, drei Bände, 1818—1819.

föl a végső eredményt, mely lapidáris rövidséggel kifejezve a következő volt:

1. Minden szervezet egységes; egyes részei nem változhatnak a nélkül, hogy a többi rész ehhez képest ne változnék; ez a szervek *correlatiója*; vagyis, ebben gyökerezik a lét szükséges föltétele, a mely nélkül az adott állat nem élhet meg; «*principe des conditions d'existence ou causes finales*».

2. Fontosabb szervek alakilag is az állandóbbak, holott az alárendeltebbek sokszorosan módosulnak; ehhez képest a rendszerezésnél a döntő jegyek is egymásnak alárendelendők — «*principe de la subordination des caractéres*».

Ezekhez az alapelvekhez képest Cuvier négy osztályzatot — «*embranchement*» — különböztetett meg, a melybe az állatalakok sorolhatók, úgy mint:

a) gerinczesek,
b) molluskák,
c) izelt testüek,
d) radiáriák.

Minthogy azonban a Linné értelmében vett *egységes creatio* igy nem volt fentartható, Cuvier felállította a *Kataklizmák* elméletét, a melyek után mindég *új creatio* következett volna.

Az eredet kérdésére nézve bizonyos az, hogy Cuvier tana is csak dogmához vezetett: noha kétségtelen, hogy a vizsgálataiban követett módszer rendkivüli módon gyarapitotta és mélyitette az álattan tudományát.

Cuvier irányával leghatározottabban szembeszállott Geoffroy de Saint Hilaire, ki Lamarck nézetével találkozva, az eredet egységes voltát s a *creatio*-val szemben az *evolutiót*, a *fejlödést* vitatta. Németországban ugyanezt vitatta Goethe és Oken, a kivel Petényi J. Salamon összeköttetésben állott. Az bizonyos, hogy Oken igen különös formában vitatta igazait; de az is kétségtelen, hogy lehetetlenné tette a dogmatikus megnyugvást, tehát gondolkozásra késztette azokat, a kikben a haladás ösztöne, az egészséges skepsis megvolt.

A mint ezt az állattan irodalomtörténete bizonyitja, a Cuvier és Geoffroy de Saint Hilaire közötti vita a franczia Akadémia szine elé került és Cuvier javára dőlt el, hogy azután csak Dar-

diesem Fundamente das Endresultat aufstellte, welches in lapidarer Kürze folgendes war:

1. Jeder Organismus ist einheitlich; seine einzelnen Teile sind keiner Veränderung fähig, ohne daß dem entsprechend nicht auch seine übrigen Teile abändern würden; dies ist die Correlation der Organe; oder aber, in diesem wurzelt die nothwendige Bedingung des Daseins, ohne welches das vorhandene Tier nicht leben kann: «principe des conditions d'existence ou causes finales».

2. Die wichtigeren Organe sind auch der Form nach constanter, wohingegen die untergeordneteren vielfach abändern; dem entsprechend sind auch in der Systematik die entscheidenden Merkmale einander unterzuordnen — «principe de la subordination des charactéres».

Diesen Grundprincipien entsprechend unterschied Cuvier vier Abtheilungen — «embranchement» — in welche die Tierformen eingereiht werden können, u. z.:

a) Wirbeltiere,
b) Weichtiere,
c) Gliedertiere,
d) Radiärtiere.

Nachdem aber die im Sinne Linné's genommene einheitliche Creation auf diese Weise nicht aufrecht zu erhalten war, stellte Cuvier die Theorie der Kataklismen auf, nach welchen immer eine neue Creation erfolgt wäre.

Was die Frage über den Ursprung anbelangt, ist es gewiß, daß auch die Cuvier'sche Lehre schließlich zum Dogma führte, obzwar es außer Zweifel steht, daß die bei seinen Untersuchungen befolgte Methode die Wissenschaft der Zoologie ungemein förderte und vertiefte.

Der Richtung Cuvier's trat am entschiedensten Geoffroy de Saint Hilaire entgegen, der übereinstimmend mit der Ansicht Lamarck's, das Einheitliche des Ursprungs und die Evolution, die Entwicklung im Gegensatze zur Creation verfocht. Dasselbe behaupteten in Deutschland Goethe und Oken, mit dem J. Salamon Petényi in Verbindung stand. Daß Oken seine Ansichten oft in sehr eigener Form entwickelte, ist gewiß; aber auch das ist zweifellos, daß er das dogmatische Sichzufriedengeben unmöglich machte, daher diejenigen zum Denken zwang, bei denen der Trieb zum Fortschritte, die gesunde Skepsis vorhanden war.

Laut der zoologischen Litteraturgeschichte kam der Streit zwischen Cuvier und Geoffroy de Saint Hilaire vor das Forum der französischen Akademie, wo er zu Gunsten Cuvier's entschieden

WIX föllépésével veszítse el föltétlen uralkodását.

Én nem óhajtok annak vizsgálatába bocsátkozni, vajjon mily hatalom rejlett a franczia Akadémia érveiben, a melyek a döntésre befolyással voltak; bizonyos az, hogy az egész kérdés, legbensőbb lényege szerint, nem is volt alkalmas *döntésre: vitatásra igen*: és hogy mégis döntésre került a dolog, az szerintem abban a körülményben rejlett, hogy az a nagy szellemi lüktetés, mely a franczia forradalmat szülte s annak túlságaihoz is elvezetett, az ellenkezőbe csapott át s ez az ellenkező irányzat sokkal inkább kedvezett még akár a tiszta empirismusnak is, mint az eredet szabad, minden dogmát kizáró kutatásának.

Nagyban és egészben azonban a tudás LINNÉ nyomdokain folyton szélesedett, CUVIER nyomdokain pedig folyton mélyedett; különösen azáltal is, hogy az ásatag — fossil — állatalakok az élőkkel összehasonlíttattak. •

Így alakult a viszony a tudomány magaslatain; de sokszorosan másképen az epigónok nagy tömegében.

És itt értem el azt a pontot, a hol PETÉNYI J. SALAMONT a tömegtől el kell választanom, még pedig a következő megokolással.

A nagy reactio, mely a XIX. század elején bekövetkezett, nem kedvezett, mert nem is kedvezhetett a szellem szabad szárnyalásának, annak, a mely a franczia forradalmat előkészítette s a mely a szerves élet felfogásának terén, az eredetet kutatva, a *dogma* helyébe az *evolutiót* tette.

És hogy akkor, a mikor a szabad szellem megnyilatkozását egy hatalmas békó lehetetlenné teszi, a tevékenység közönséges ösztöne mégis tért keres és talál, az nagyon természetes; de hogy ez az irányzat azután nem fölfelé vezet, hanem határozottan hanyatló s ennélfogva lényege szerint nagy elfajulásokhoz vezető, az ép oly természetes, mint bizonyos is.

Az európai nagy reactiónak korszaka így — a leíró természethistoria és különösen az állattan terén — egy igazán csodaszámba menő elemet szült s azt — még régibb tudományos multtal bíró nemzeteknél is — uralkodóvá is tette.

Röviden jellemezve: bekövetkezett a gondoward, um dann erſt mit dem Auftreten Darwin's ſeine unumſchränkte Herrſchaft einzubüßen.

Ich wünſche mich nicht einzulaſſen in die Unterſuchung deſſen, welche Macht den entſcheidenden Argumenten der franzöſiſchen Akademie innewohnte; ſoviel jedoch ſteht feſt, daß die ganze Frage ihrem innerſten Weſen nach wohl zur Diskuſſion, nicht aber zum Beſchlußfaſſen geeignet war: und daß die Sache doch zur Entſcheidung kam, lag, meiner Anſicht nach, in dem Umſtande, daß jenes gewaltige, geiſtige Pulſieren, welches die franzöſiſche Revolution gebar, aber auch zu deren Extravaganzen führte, ins Entgegengeſetzte umſchlug, und dieſe entgegengeſetzte Tendenz war dem reinen Empirismus weit förderlicher, als der freien, jedes Dogma ausſchließenden Forſchung.

Im Großen und Ganzen jedoch verbreiterte ſich das Wiſſen in den Fußſtapfen Linné's immer mehr und mehr, wohingegen es ſich in jenen Cuvier's fortwährend vertiefte, beſonders dadurch, daß man auch die ausgegrabenen — foſſilen — Tierformen mit den lebenden verglich.

So geſtaltete ſich das Verhältniß auf den Höhen der Wiſſenſchaft: vielfach anders jedoch bei der großen Menge der Epigonen.

Und hier bin ich bei dem Punkte angelangt, wo ich J. Salamon Petényi von der Menge trennen muß, und zwar mit folgender Motivierung:

Die große Reaction, welche im XIX. Jahrhundert hereinbrach, begünſtigte nicht, weil ſie zu begünſtigen nicht im Stande war, den freien Flug des Geiſtes, desjenigen, welcher die franzöſiſche Revolution vorbereitet und der auf dem Gebiete der Auffaſſung des organiſchen Lebens, den Urſprung ſuchend, an Stelle des Dogma die Evolution geſetzt hatte.

Und daß ſchon der gewöhnliche Trieb nach Thätigkeit, dann, wenn die Äußerung des freien Geiſtes in mächtige Bande geſchlagen, unmöglich iſt, dennoch Raum ſucht und findet, iſt ſehr natürlich; daß aber dieſes Streben dann nicht nach Aufwärts führt, ſondern entſchieden ſinkt und demzufolge ſeinem Weſen nach zu großen Entartungen führt, iſt ebenſo natürlich, wie gewiß.

Das Zeitalter der großen europäiſchen Reaction brachte eben deßwegen — auf dem Gebiete der deſcriptiven Naturgeſchichte, und beſonders auch auf dem der Zoologie — ein wirklich ans Wunderbare ſtreifendes Element hervor und ſtellte es — ſelbſt bei Nationen mit älterer wiſſenſchaftlicher Vergangenheit — als herrſchend hin.

Kurz charakteriſiert: es erfolgte eine den Gedan-

latot, az eszmét merőben kizáró, a hatalom szempontjából véve tehát semmiképpen sem veszedelmes empirismus korszaka, melynek a forma minden, a lényeg semmi sem volt s a mely a személyre szóló dicsőséget az új speciesek teremtésében és sokszorosan abban a jövedelemben is kereste és meg is találta, a melyet a ritka vagy új species a boldog felfedezőnek kereskedelmi úton juttatott. Ezen a téren és ily irány mellett teljesen mellékes volt az, hogy valaki alapos zoologiai miveltséggel bir-e ? Döntött az, a mit a német «Haarspalterei» és «Spitzfindigkeit»-nak nevez.

A leíró állattan fönséges csarnoka igy egyszerre tele volt valódi kufárokkal, a kik «fölfedeztek» és kereskedtek, forrásaikat pedig gondosan titkolták, nehogy valami versenytárs elhalászsza a jövedelmet. Kénsavgyárosok, postamesterek, törvényszéki elnökök és assessorok, kereskedők és mérnökök, szóval a legkülönbözőbb hivatáskörökhöz tartozó elemek zoologiai auctoritásokká növekednek, elfoglalják a tért a tudomány csarnokában is; sőt meggazdagodnak.

De nem marad nyomuk, sem a tudás magaslatán, sem az adott nemzetek tudományosságában, vagy egyáltalában közmüvelődésében. Az első szabadabb áramlat elfujja hiröket és nyomdokaikat.

Ebbe a korszakba esett Petényi J. Salamon működésének javarésze, és ekkor nálunk is már hatalomra vergődtek azok az elemek, a melyeket csak az imént iparkodtam jellemezni.

Tudományos fejlődésének egész menete lehetetlenné tette reá nézve a tudomány örve alatt lábrakapott utilitarismus gyakorlását: másfelől már helyzeténél fogva sem birt és nem is birhatott avval a szellemi hatalommal, a mely egy korszak fölkapott áramlatát megtörhette volna. Az a szellem, mely a század elején lehetővé tette, hogy az egyszerü református prédikátor kiadhatta Bonnet müvének magyar fordítását, az megtört, elhanyatlott; a helyzet uraivá nálunk is azok lettek, a kik különösen a német empirikusok nyomdokaiba hágtak. Befolyásukat még az is növelte, hogy a magyar nyelvújítók hatalomra vergődött táborához szegődtek.

Közbevetem itt, hogy az a korszak, a melyet a külföldi befolyás alatt álló természetrajzi magyar empirikusok megteremtettek s a mely a fen, die Idee ganz ausschließende, vom Standpunkte der Macht genommen daher durchaus ungefährliche Epoche des Empirismus, dem die Form alles, das Wesen nichts war, und welcher den Ruhm der Person im Schaffen neuer Species, ja oftmals in dem Einkommen suchte und auch fand, welches die seltene, oder neue Species dem glücklichen Entdecker auf commerziellem Wege abwarf. Auf diesem Gebiete und bei dieser Richtung war es ganz nebensächlich, ob jemand gründliche zoologische Bildung besaß. Es entschied oft das, was der Deutsche «Haarspatterei» und «Spitzfindigkeit» nennt.

Somit war die hehre Halle der descriptiven Zootogie plötzlich mit wahrhaftigen Maklern voll, die «entdeckten» und Handel trieben, ihre Quellen aber geflissentlich verheimlichten, damit kein Concurrent die Einkünfte wegfische. Schwefelsäure-Fabrikanten, Postmeister, Gerichts-Präsidenten und Assessoren, Kaufleute und Ingenieure, mit einem Worte den heterogensten Berufskreisen angehörende Elemente wachsen zu zoologischen Autoritäten, nehmen in den Hallen der Wissenschaft Platz, erwerben sogar Reichtum.

Aber von ihnen blieb keine echte Spur zurück, weder auf den Höhen des Wissens, noch in der allgemeinen Cultur der betreffenden Nationen. Die erste freiere Strömung verweht ihre Kunde und ihre Spur.

In diese Periode fiel der Hauptteil des Wirkens J. Salamon Petényi's; damals erstarkten und herrschten auch bei uns schon jene Elemente, die zu charakterisieren ich soeben bemüht war.

Der ganze Gang seiner wissenschaftlichen Entwicklung machte ihm die Teilname an dem, unter dem Vorwande der Wissenschaft überhand genommenen Utilitarismus unmöglich: andererseits besaß er schon vermöge seiner Lebenslage nicht die geistige Macht, — ja konnte sie gar nicht besitzten, — welche im Stande gewesen wäre die herrschende Strömung eines Zeitalters zu bannen. Der Geist, der es im Anfange des Jahrhunderts ermöglichte, daß der einfache reformierte Prediger Bonnet's Werke in ungarischer Übersetzung herausgeben konnte, war gebrochen, in Verfall gekommen; Herren der Situation wurden auch bei uns diejenigen, die besonders in die Fußstapfen der deutschen Empiriker getreten waren. Ihr Einfluß wurde auch noch dadurch gesteigert, daß sie sich zum Lager der zur Macht gelangten Sprach-Neologen schlugen.

Hier bemerke ich, daß diejenige Epoche, welche von den durch das Ausland beeinflußten ungarischen naturhistorischen Empirikern geschaffen wurde und

magyar szabadságharczra bekövetkezett elnyomatás korában, az ú. n. «ötvenes években» tetőzött, a magyar nemzeti mivelődésre nézve teljesen meddő volt s maradt mind e mai napig is; valamiféle eredményének vagy vívmányának egyetlenegy nyomát sem találjuk, kivált az oktatás fokozatain, mely éppen ezért eszközeit maga is külföldi forrásokból merítette; de ezeknek hatását megtompította avval, hogy az átültetés teljes mértékben magyartalan volt; szellemben, nyelvben egyaránt.

Ugyanez érezhető volt a nyugot előrehaladott államaiban, kiváló módon pedig német földön is. Hogy tisztán az ornithologia terén maradjak, reámutatok arra, hogy Naumann 1822-ben kezdte meg Németország madarairól szóló nagy művének [1] kiadását; az öreg Brehm K. L. pedig 1823-ban adta ki Európa madarait tárgyaló két kötetes munkáját.[2] Ezek a művek még teljesen megfeleltek a kor komolyan vehető tudományos követelményének; sőt még ma is használhatók. De az öreg Brehm, ki 1787-ben születve, 1864-ben halt meg, élete derekával és végével az elnyomatás korába esett, és nem bírt ellentállani a felkapott empirikus áramlatnak; ezért egy másik művében [3] különösen az «*alticeps*» és «*platiceps*»-féle megkülönböztetés alapján, a képtelenségig aprózta el a fajokat, velök az egész rendszeres beosztást. Ennek az áramlatnak betetőzése pedig mindenesetre az a czikk, a melyben Homeyer E. F. komolyan azt indítványozta, hogy az ornithologusok egyezzenek meg abban, hogy az egy alaknak adott nevet *20 éven át nem változtatják meg*, a mi egyértelmű volt volna avval, hogy a természet*historiai fejlődést*, éppen *historiai*, tehát legfontosabb és leglényegesebb részében megakaszszák.[4]

A mi pedig legjellemzőbb, ez az, hogy ennek

[1] Naumann J. A. Naturgeschichte der Vögel Deutschlands etc. 1822—53.

[2] Brehm Ch. L. Lehrbuch der Naturgeschichte aller europäischen Vögel. Jena, 1823 et 1824.

[3] Handbuch der Naturgesch. aller Vögel Deutschlands etc. 1831.

[4] «Unsere wissenschaftliche Namengebung». Zeitschrift für die gesammte Ornithologie, herausgegeben von J. von Madarász. I. 1884. p. 3.

ihren Gipfelpunkt in der dem ungarischen Freiheitskampfe gefolgten Unterdrückungsperiode, den sogenannten «Fünfziger Jahren» erreichte, für die ungarische nationale Cultur gänzlich unfruchtbar war und es auch bis zum heutigen Tage blieb; keine Spur irgend eines Resultates, oder irgend einer Errungenschaft ist von ihr zu finden, besonders nicht auf dem Gebiete des Unterrichtes, welcher ebendeshalb seine Mittel aus ausländischen Quellen schöpfte, deren Wirkung aber dadurch abstumpfte, daß die Übertragung sowohl im Geiste, wie in der Sprache im höchsten Maße unmagyarisch war.

Dasselbe war auch in den vorgeschrittenen Staaten des Westens fühlbar, ganz besonders auch in Deutschland. Um rein auf dem Gebiete der Ornithologie zu bleiben, verweise ich darauf, daß Naumann die Herausgabe seines großen Werkes [1] über die Vögel Deutschlands im Jahre 1822 begann; der alte Ch. L. Brehm hingegen sein die Vögel Europa's behandelndes Werk [2] in zwei Bänden im Jahre 1823 herausgab. Diese Werke entsprachen noch vollkommen den ernstlich genommenen wissenschaftlichen Anforderungen der Zeit, sie sind sogar auch heute noch brauchbar. Aber der Alte Brehm, geboren 1787, gestorben 1864 gehörte vom besten Mannesalter an bis zu seinem Lebensende in die Unterdrückungsperiode und konnte der herrschenden empirischen Strömung nicht widerstehn; deshalb zerkleinerte er in seinem folgenden Werke,[3] besonders auf Grund der Unterscheidung in «alticeps» und «platiceps» die Species und mit ihnen die ganze systematische Einteilung bis zur Unmöglichkeit. Den Culminationspunkt dieser Strömung aber bildet gewiß der Artikel, in welchem E. F. Homeyer ganz ernst den Antrag stellt, die Ornithologen mögen darin übereinkommen, daß sie den einer Form gegebenen Namen 20 Jahre hindurch nicht verändern, was gleichbedeutend gewesen wäre damit, daß sie die historische Entwicklung der Naturkunde gerade in ihrem historischen, daher ihrem wichtigsten und wesentlichsten Teile hemmen [4] mögen.

Scharf charakteristisch ist aber das, daß die

[1] Naumann J. A. Naturgeschichte der Vögel Deutschlands ꝛc 1822—53.

[2] Brehm Ch. L. Lehrbuch der Naturgeschichte aller europäischen Vögel, Jena 1823 et 1824.

[1] Handbuch der Naturgesch. aller Vögel Deutschlands ꝛc 1831.

[2] «Unsere wissenschaftliche Namengebung.» Zeitsch. für die gesammte Ornithologie, herausgegeben von J. von Madaráß. I, 1884 p. 3.

a lehetetlenségnek inditványozása még 1881-ben is lehetséges volt!

Petényi J. Salamon még attól az áramlattól kapta inspiráczióját, a mely az eredet kérdését kutatva, érezte, hogy *mélységre kell törekednie* s éppen ezért *széles alapra* fektette a *fajnak, a faj fejlődési viszonyainak és rokonságának* meghatározását, igy a madártan tekintetében már akkor is valóságos «*ornithographiai*» alapokat rakott le, a mikor a felburjánzott empirizmus ezt föl sem érhette, a hol pedig mégis jelentkezett, ott — enyhe szóval élve — fölöslegesnek vallotta: és *ebben rejlik főoka annak, hogy Petényi hátrahagyott iratainak bírálói, kik közöll az empirikus irány magyar vezérférfiai foglaltak helyet, ellene voltak az iratok földolgozának és kiadásának.*

Ám Darwin föllépésével a varázslat megtört s a midőn a II-dik nemzetközi ornithologiai congressuson Palmén J. A. fölvetette a kérdést: milyen irányt kellene követni? megadta a feleletet is, hogy t. i. mintául kellene venni Pleske művét, melynek czime: «*Ornithographia rossica*».[1]

Az pedig, a mi Petényi hátrahagyott müveiben egészet alkot, *az még annál is több, a mennyit az ajánlott minta nyujt!*

És innen van az, hogy Petényi kutatásai még ma sem évültek el.

*

A feldolgozást illetőleg bizonyos az, hogy nehéz: nagy akaraterőt kivánó föladat, mert Petényi jegyzeteit sokszorosan alkalmilag és mindenféle papirdarabokra irogatta; s rendkivül sok rövidítést használt. Arra azonban nagy gondot forditott, hogy minden jegyzet élére az illető madár nevét irta, úgy, hogy a jegyzet hovátartozása sohasem kétséges. Igy a *pásztormadár*, Pastor roseus L. földolgozása közel három hónapi munkába került s valóban próbára tette a

[1] Palmén Dr. J. A. Referat über den Stand der Kentniss des Vogelzuges. 1891. Helsingfors. p. 13.

Beantragung dieser Unmöglichkeit auch noch im Jahre 1881 möglich war!

J. Salamon Petényi erhielt seine Richtung noch von jener Strömung, welche die Frage nach den Ursprung untersuchend, herausfühlte, daß sie nach der Tiefe streben müsse; er stellte ebendeshalb für die Definition der Species, ihrer Entwicklungs- und ihrer Verwandschafts-Verhältnisse eine breite Basis her, legte somit für die Vogelkunde schon zu einer Zeit einen wirklichen «ornithographischen» Grund, wo dies der emporwuchernde Empirismus noch gar nicht zu erfassen vermochte, wo sich aber dieses Streben dennoch zeigte, wurde dasselbe — gelinde ausgedrückt — für überflüssig erklärt.

Hierin liegt der Hauptgrund, daß die Censoren der hinterlassenen Schriften Petényi's, unter denen die leitenden ungarischen Männer der empirischen Richtung sich befanden, dagegen waren, daß die Schriften bearbeitet und herausgegeben werden mögen.

Freilich löste sich mit Darwin's Auftreten der Zauberbann und als auf dem II. internationalen ornithologischen Congresse J. A. Palmén die Frage aufwarf, welche Richtung einzuschlagen wäre? gab er auch die Antwort, nämlich, man solle Pleske's Wert zum Vorbild nehmen, dessen Titel: «Ornithographia rossica» ist.[1]

Das jedoch, was in Petényi's hinterlassenen Schriften ein Ganzes bildet, ist noch mehr, als jenes, welches im empfohlenen Muster geboten wird!

Und daher rührt es, das Petényi's Forschungen auch heute noch nicht verjährt sind.

*

Daß die Bearbeitung schwierig ist, das ist gewiß; sie erfordert eine große Willenskraft, weil Petényi seine Aufzeichnungen oftmal gelegentlich und auf allerlei Papierstücke schrieb, und sich ungemein vieler Abkürzungen bediente. Darauf aber verwendete er große Sorgfalt, daß am Anfange einer jeden Anmerkung der Name des betreffenden Vogels stehe, so daß über die Zugehörigkeit der Notiz nie ein Zweifel herrschen kann. So kostete die Bearbeitung des Hirtenvogels, Pastor roseus L. nahezu drei Monate Zeit und stellte die seltene Zähigkeit und

[1] Palmén Dr. J. A. Referat über den Stand der Kenntniß des Vogelzuges. 1891. Helsingfors, p. 13.

feldolgozó ritka szivósságat és akaraterejét: de sikerült. A többi már könnyebb lesz.[1]

A mi már most magát a feldolgozott *Pastor roseus* Lin. fajt a mai ismeretek alapján illeti, álljon itt a következő, azért, mert Petényi eljárásának helyességét és absolut értékét bizonyítja.

A *Pastor roseus* Linné, a rendszerben, a tudomány mai állásában, a következő elhelyezéssel bir: még pedig a «Catalogue of the Birds in the British Museum, Vol. XIII. London, 1890», R. Bowdler Sharpe kritikai összeállitása szerint:

Második rend: *Passeriformes.*
Első alrend: *Passeres.*
Osztály *C): Sturniformes.*
I. Család: Artamidae.
II. Család: *Sturnidae.* (III. Ploceidae, IV. Alaudidae.)

A második család két alcsaládra oszlik, ú. m.:
A) Sturninae.
B) Buphaginae.
A két alcsalád elválasztó jegye ez:
A hátsó ujj karma a középső ujjénál vaskosabb:
Sturninae — ide tartozik a Pastor.
A hátsó ujj karma nem oly erős, mint a középső ujjé:
Buphaginae.

A Pastor roseus, Linné a *Sturninae* alcsaládjába tartozik, melynek jegyei a következők:

«Az orrlyuk nyilása hosszúkás, hártyás szegője «bőrbékája» felül fejlett és duzzadt; a kinyujtott lábak — bőröknél — a farok végével egybevágnak. A szárny eléggé hosszú, hegyes; az összetett szárnyon az elsőrendű és másodrendű evedzőtollak hegye közötti távolság a tarsus — «csüd» — hosszánál nagyobb.»

A *Sturninae* alcsalád genusainak kulcsa 41 genust mutat ki: itt a *Pastor* Temminck, a *Dilophus* — Afrika — és a *Sturnia* — Keletázsia —

[1] A feldolgozást a «Magyar Ornithologiai Központban» részben a m. tud. Akadémia segélyével Csörgey Titusz r. gyakornok végezte.

Willenskraft des Bearbeiters wirklich auf die Probe: aber sie gelang. Das Übrige wird schon leichter sein.[1]

Was nun, vom Standpunkte der heutigen Kenntnisse betrachtet, die bearbeitete Species, Pastor roseus Lin. selbst betrifft, möge hier nachfolgendes bemerkt sein, weil es die Richtigkeit und den absoluten Wert der Richtung Petényi's beweist.

Pastor roseus Lin. gehört im System, vom heutigen Stande der Wissenschaft genommen, u. z. nach der kritischen Zusammenstellung R. Bowdler Sharpe's «Catalogue of the Birds in the British Museum, Vol. XIII., London 1890» an folgende Stelle:

Zweite Ordnung: Passeriformes.
Erste Unterordnung: Passeres.
Classe C): Sturniformes.
I. Familie: Artamidæ.
II. Familie: Sturnidæ. (III. Ploceidæ, IV. Alaudidæ.)

Die zweite Familie zerfällt in zwei Unterfamilien, u. z.:
A) Sturninæ.
B) Buphaginæ.
Das trennende Zeichen der zwei Unterfamilien ist:
Die Kralle der hinteren Zehe ist derber, als die der mittleren Zehe:
Sturninæ — hieher gehört Pastor.
Die Kralle der hinteren Zehe ist nicht so stark, als die der mittleren Zehe:
Buphaginæ.

Pastor roseus, Lin. gehört in die Unterfamilie der Sturninæ, deren Merkmale folgende sind:

«Die Öffnung des Nasenloches ist länglich, sein häutiger Nasenflügel oben entwickelt und aufgetrieben; die ausgestreckten Füße — an Bälgen — fallen mit dem Ende des Schwanzes zusammen. Die Fittiche sind ziemlich lang und spitzig; am zusammengelegten Flügel ist die Entfernung zwischen den Spitzen der Schwingen erster und zweiter Ordnung größer, als die Länge des Tarsus.

Der Schlüssel der Genera zur Unterfamilie Sturninæ weist 41 Genera auf; hier nimmt Pastor Temminck die Stelle zwischen dem Genus Dilo-

[1] Die Bearbeitung vollführte im «Ungarischen Ornithologischen Central-Bureau», teilweise mit Unterstützung der ung. Akademie der Wissenschaften, der ordentliche Praktikant Titus Csörgey.

geniusok között foglal helyet: jellemzése pedig ez:

«Tollforgója hatalmas, emek a fej bubján — occiput — álló tollai a farsusnál hosszabbak: csőre erős és íves: a felső káva, törén mérve, egymagára közel olyan széles, mint a milyen — tövön mérve — a felső és alsó káva együttes vastagsága. A felső káva, ormóján végigmérve, a farsusnál rövidebb.»

Külön is megjegyzendő, hogy a *Pastor roseus* L. mind e mai napig genus és species szerint *egyedül áll.*

A genericus dispositio, úgy a mint az idők során változott, a következő:

Pastor, Temminck — 1815 — ma is érvényes:
Psaroides, Vieillot — 1816;
Boscis, Brehm — 1828;
Thremmophilus, Macgillivray — 1837;
Nomadites, *Petényi*, *teste Bonaparte*, Cat. Method. des Ois. Europ. 1842.

A mint Petényi jegyzeteinek feldolgozásából tisztára meg lehet győződni, ő volt az, a ki a *Nomadites* nevet felállította, még pedig a következő etymologiával:

νομός = pascuum:
νομαιος = degens in pascuis (Petényi);
νομευς = pastor;
νέμος = pascuum;
νομαδικός = a legeléshez, pásztorélethez tartozó; de νομαδες vándor pásztor is.

De ez irodalmilag seholsem jutott érvényre, mert nem alapult kiadott, nyomtatott dolgozaton. Minthogy azonban Petényi — többek között — Bonaparte Lucian, caninói herczeggel is levelezésben állott, kivel 1847-ben a magyar orvosok és természetvizsgálók gyűlésén találkozott volt, a herczegnek közlést tett e név alkotásáról s a herczeg ezen az alapon be is vette a genus nevet idézett munkájába. És innen van az, hogy a British Museum katalogusa világosan megjegyzi: *«teste Bonaparte»* stb. tehát Bonaparte *tanusága* szerint.

Megtörtént azonban, hogy a nyomtatások és kiírások során az auctor nevébe sajtóhiba csúszott be, s Petényi helyett a brit katalogusban phus — Afrika — und dem Genus Sturnia — Oſtaſien — ein; ſeine Charakteriſierung iſt folgende:

«Die Holle iſt gewaltig, ihre am Hinterhaupt — Occiput — ſtehenden Federn ſind länger, als der Tarſus: ſein Schnabel iſt ſtark und gewölbt: der Oberſchnabel iſt am Grunde gemeſſen für ſich annähernd ſo breit, als — am Grunde gemeſſen — die Dicke des Ober- und Unterſchnabels zuſammengenommen. Der Oberſchnabel iſt, längs dem Firſte gemeſſen, kürzer, als der Tarſus.»

Beſonders iſt auch zu Bemerken, daß Pastor roseus, L. noch bis zum heutigen Tage als Genus und Species allein daſteht.

Die generiſche Dispoſition iſt, ſo wie ſie im Laufe der Zeit wechſelte, folgende:

Pastor, Temminck — 1815 — auch heute noch giltig.
Psaroides, Viellot — 1816;
Boscis, Brehm — 1828;
Thremmophilus, Macgillivray — 1837.
Nomadites, Petényi, teste Bonaparte, Cat. Method. des Ois. Europ. 1842.

Wie man ſich durch die Bearbeitung der Aufzeichnungen Petényi's überzeugen kann, war er derjenige, der den Namen Nomadites aufſtellte und zwar mit folgender Etymologie:

νομός = pascuum;
νομαιος = degens in pascuis (Petényi);
νομευς = pastor;
νέμος = pascuum;
νομαδικός = zum Weiden, zum Hirtenleben gehörig; aber νομαδες auch Wanderhirt.

Dieſe Benennung kam nirgends zur wahren Geltung, weil ſie auf keiner herausgegebenen, gedruckten Arbeit beruhte. Nachdem aber Petényi — unter anderen — auch mit Lucian Bonaparte, dem Herzoge von Canino, mit dem er im Jahre 1847 in der Verſammlung der ungariſchen Ärzte und Naturforſcher zuſammentraf, in brieflichem Verkehr ſtand, machte er dem Herzoge eine Mittheilung über die Bildung dieſes Namens; der Herzog nahm auch auf dieſem Grunde den Genus-Namen Nomadites in ſein citiertes Werk auf. Daher kommt es, daß der Katalog des «British Museum» deutlich bemerkt: «teste Bonaparte» u. ſ. w. daher kraft der Zeugenſchaft Bonaparte's.

Es geſchah jedoch, daß ſich im Druck und in der Schreibart Fehler einſchlichen und daß anſtatt Petény i ſchon im britiſchen Kataloge Peteniz ſteht;

is már Peteniz áll; a kiírások és sajtóhibák során azután maga a genusnév és az auctor neve is tovább torzul, úgy, hogy többek között Fritsch művében Naturgesch. der Vögel Europas, 1870. pag. 227. — már «*Nemotides Petaniz*» és Tremophilus (sic) *Petaniz* olvasható. Sőt Dresser nagy művében is a synonymák között ott áll *Bonaparte* auctoritására való hivatkozással: «Nomadites Petanir». Már az a körülmény is, hogy «Nemotides» Petényi felfogása szerint etymologice helytelen és Peteniz vagy *Petaniz* nevű ornithologiai auctor nem is létezik, tisztára bebizonyíthatja, hogy itt tulajdonképpen a «*Nomadites, Petényi*» forog fönn.[1]

A brit katalogus szerint még a következő nevek fordulnak elő:

1. Rose or Carnation coloured Ouzel, Edwards 1743.
2. Le Merle couleur de rose, Brisson 1775.
3. Turdus roseus, Linné 1766.
4. Sturnus roseus, Scopoli 1769.
5. Le Merle Couleur de rose de Bourgogne, Daubenton?
6. Turdus seleucis, Forskål 1775.
7. Sturnus asiaticus, Wirsing, teste Latham.
8. Le Roselin, Levaillant 1799.
9. Psarvides roseus, Vieillot 1816.
10. Merula rosea, Koch 1816.
11. Pastor roseus, Temminck 1820.
12. Acridotheres roseus, Ranzani, 1823.
13. Boscis rosea, Brehm 1828.
14. Gracula rosea, Cuvier 1829.
15. Pecuarius roseus, Temminck 1835.
16. Thremmophilus roseus Macgillivray 1837.
17. Nomadites Peteniz (sic) 1842. Bonaparte.
18. Rose coloured Pastor, Yarell 1843.
19. Boscis roseus, Brehm 1855.

Distributio ornithogeographica.

«Közép- és Nyugot-Európában időközönként (irregular) jelenik meg. Fészkel Közép-Ázsiában és a Középtenger partján elterülő keleti tartományokban. Egy fészkelési eset Olaszországból ismeretes. Telel Keletindia félszigetén.» Brit. Cat. 1890.

[1] Giebel «Thesaurus Ornithologiæ» czimű nagy művének II. kötetében 1875, pag. 722, helyesebben «*Nomadites, Peten*» alatt sorolja föl.

in der Folge der Übernahme und der Druckfehler wird dann der Genus- und Autoren-Name auch weiter noch entstellt, so zwar, daß unter anderen in Fritsch's Werke «Naturgeschichte der Vögel Europas, 1870. pag. 227» schon «Nemotides Petaniz und Tremophilus (sic) Petaniz» zu lesen ist. Im großen Werke Dresser's steht sogar unter den Synonymen mit Berufung auf Bonaparte's Autorität «Nomadites Petanir». Schon der Umstand, daß «Nemotides» nach der Auffassung Petényi's etymologisch unrichtig ist und ein ornithologischer Autor namens Peteniz, Petanir oder Petaniz gar nicht existirt, beweist deutlich, daß es sich hier eigentlich um «Nomadites, Petényi» handelt.[1]

Laut dem britischen Kataloge kommen in der Literatur noch folgende Namen vor:

1. Rose or Carnation coloured Ouzel, Edwards, 1743.
2. Le Merle couleur de rose, Brisson, 1775.
3. Turdus roseus, Linné 1766.
4. Sturnus roseus, Scopoli 1769.
5. Le Merle couleur de rose de Bourgogne, Daubenton?
6. Turdus seleucis, Forskål 1775.
7. Sturnus asiaticus Wirsing, teste Latham.
8. Le Roselin, Levailiant 1799.
9. Psaroides roseus, Vieillot 1816.
10. Merula rosea, Koch 1816.
11. Pastor roseus, Temminck 1820.
12. Acridotheres roseus, Ranzani 1823.
13. Boscis rosea, Brehm 1828.
14. Gracula rosea, Cuvier 1829.
15. Pecuarius roseus, Temminck 1835.
16. Thremmophilus roseus, Macgillivray 1837.
17. Nomadites Peteniz (sic) 1842. Bonaparte.
18. Rose coloured Pastor, Yarell 1843.
19. Boscis roseus, Brehm 1855.

Ornithogeographische Distribution.

«In Mittel- und West-Europa erscheint er zeitweise (irregulär). Er brütet in Mittel-Asien und in den östlichen Provinzen an den Küsten des Mittelländischen Meeres. Ein Fall von einer Brut ist aus Italien bekannt. Er überwintert auf der ostindischen Halbinsel.» Brit. Cat. 1890.

[1] Giebel führt ihn im II. Bande seines großen Werkes «Thesaurus Ornithologiæ» 1875. pag. 722 richtiger unter den Namen «Nomadites Peten» an.

Magyarországra vonatkozólag adják Petényi iratai.

*

Petényi teljesen, hogy úgy mondjam «lege artis» járt el, a midőn *az összehasonlító módszert* az akkoriban lehetséges legszélesebb alapon gyakorolta és megkülönböztetéseinél alapul vette. Eljárásának igazán szabatos voltát semmi sem emeli ki jobban, mint az, hogy oly *exoticus* madáralakokat is vont be összehasonlításainak körébe, a melyek *a tudomány mai állásában is a Pastor roseussal egyazon rendszercsoportba tartoznak és tekintetbe vendők.*

A mint a feldolgozás rendén ki is tünik, Petényi összehasonlításba vonta *legelső helyen* a *Graculidá*-kat; ezek közül különösen a: *Pastor griseus*, ma Acridotheres ginginianus fajt; *Pastor Jalla*, ma Sturnopastor Jalla fajt és a *Pastor tricolor*, ma Graculopica melanoptera fajt, melyek a brit katalogus szerint *ma is a Sturninae alcsaládjába tartoznak, exoticus alakok és a Pastor roseus jellemzése czéljából helyesen vannak az összehasonlításba bevonva.*

De Petényi körültekintését és gondosságát ezeken túl még az is jellemzi, hogy tekintetbe vette tüzetesen még a *Sturnidákat*, mint a melyek a nemi elhelyezés tekintetében a régibb auctoroknál nagy szerepet játszottak, a mint ezt a Pastor roseusra alkalmazott *Turdus*, *Sturnus*, *Merula* és *Merle* elnevezések világosan bebizonyítják.

Ezek után semmi kétség, hogy Petényi J. Salamon ornithologiai hagyatéka becses, annak igazi földolgozása és kiadása pedig a magyar tudományosság érdeke.

Legyen szabad, hogy e bevezető értekezést a következő szavakkal fejezhessem be. Magában az a meg sem támadható tétel, hogy a természet jelenségeinek fölismerése csupán csak induktiv eljárás mellett, tehát tapasztalati alapon lehetséges, és hogy a tapasztalás sorozatai, lényeg szerint historiai menetet alkotnak, a mely annál értékesebb, minél teljesebb, tehát minél inkább megszakítás nélkül való folyamat, mindez világosan arra utasít minket, hogy mindazt, *a mit az előd megállapított* — ha maga nem tehette: *az utód juttassa érvényre:* ebben rejlik a histo-

Ungarn betreffend geben Petényi's Schriften Aufschluß.

*

Petényi ging gänzlich — um mich so auszudrücken — «lege artis» vor, als er die vergleichende Methode auf der damals möglichst breitesten Grundlage anwendete und seinen Unterscheidungen zu Grunde legte. Die Präcision seines Vorgehens beweiset wirklich nichts besser, als daß er auch solche exotische Vogelformen in den Kreis seiner Vergleichungen zog, welche auch nach dem heutigen Stande der Wissenschaft mit dem Pastor roseus in ein und dieselbe System-Gruppe gehören und in Betracht gezogen werden müssen.

Wie in der Folge der Bearbeitung ersichtlich ist, zog Petényi in den Bereich seiner Vergleichungen an erster Stelle die Graculiden; unter diesen besonders den Pastor griseus, heute Acridotheres ginginianus: Pastor Jalla, heute Sturnopastor Jalla und den Pastor tricolor, Graculopica melanoptera, welche laut dem britischen Kataloge auch heute in die Unterfamilie Sturninae gehören: sie sind exotische Formen und ganz richtig zum Zwecke der Charakterisierung des Pastor roseus mit in die Vergleichung einbezogen.

Die Umsicht und Sorgfalt Petényi's aber charakterisiert überdies noch, daß er auch die Sturniden eingehend in Betracht zog, welche betreff der generischen Disposition bei den älteren Autoren eine große Rolle spielten, wie dies die auf den Pastor roseus angewendeten Benennungen Turdus, Sturnus, Merula und Merle deutlich beweisen.

Nach diesen unterliegt es keinem Zweifel, daß der ornithologische Nachlaß J. Salamon Petényi's wertvoll, dessen wahre Bearbeitung und Herausgabe aber das Interesse der ungarischen Wissenschaft ist.

Es sei mir gestattet, diese einleitende Abhandlung mit folgenden Worten beschließen zu dürfen. Der unantastbare Satz an und für sich, daß die Erkenntniß der Naturerscheinungen rein nur durch induktives Verfahren, also auf positivem Grunde möglich ist und daß die Reihenfolge der Erfahrungen dem Wesen nach einen historischen Fortgang bildet, der desto wertvoller, je vollständiger, mithin je mehr er ein Verlauf ohne Unterbrechung ist, alldies weist klar darauf hin, daß alles, was der Vorgänger erforschte ohne es zur Geltung bringen zu können: der Nachfolger zur Geltung zu bringen hat. Hierin ist die Grundbedingung des historischen

riai folyamatnak tehát — helyes irány mellett a haladásnak alapföltétele.

Legyen az bár korok áramlata, nemzedékek elfogultsága, testületek korlátoltsága vagy érdekcsoportok rosszhiszeműsége, mely a historiai menetet megszakítja, még pedig oly tények elfojtásával, a melyek értékesek, a historiai menetet fejlesztők: a megszakítás mindenkor azt jelenti, hogy a következő nemzedékek sisyphusi munkát kell, hogy kezdjenek. Hogy pedig ez a boldogtalan művelet nem áll sem a tudományos haladás, sem egy adott nemzet közművelődésének érdekében: azt bizonyítgatni fölösleges.

Ezeknek tiszta tudata serkentett arra a harczra, a melyet két évtizeden át Petényi J. Salamon iratainak érdekében folytattam. És valóban életem örömét találom abban, hogy az elhunyt tudós fáradozásának gyümölcsét letehettem annak a tudományos intézetnek az asztalára, a melynek ő oly buzgó tagja volt s a melynek iratait örökbe hagyta.

Fortganges, daher – bei richtigem Curs — die Grundbedingung des Fortschrittes enthalten.

Sei es gleich Strömung der Perioden, Vorurteil der Generationen Beschränktheit der Körperschaften, Uebelwollen der Zeitgenossen, was den historischen Gang unterbricht und zwar durch Erstickung solcher Thatsachen, welche für den historischen Gang wertvoll sind: die Unterbrechung bedeutet jedesmal so viel, daß die folgenden Generationen eine Sisyphus-Arbeit beginnen müssen. Daß aber dieses unglückselige Beginnen weder im Interesse des wissenschaftlichen Fortschrittes, noch in dem der allgemeinen Bildung irgend einer Nation stehe, bedarf keines Beweises.

Das klare Einsehen dieser Dinge munterte mich zu den Kampfe auf, den ich zwei Jahrzehnte hindurch im Interesse der Schriften J. Salamon Petényi's führte. Und ich finde wirklich meine Lebensfreude daran, daß ich die Früchte der Bemühungen des verstorbenen Gelehrten auf den Tisch derjenigen wissenschaftlichen Anstalt niederlegen konnte, der er ein so eifriges Mitglied gewesen und der er seine Schriften hinterlassen hat.

(Uebersetzt von Dr. Ferd. Krammer).

Pastor roseus Linn. Pásztormadár.

Petényi Salamon J. hagyatékából feldolgozta

Csörgey Titusz

a M. O. K. r. gyakornoka.

Pastor roseus L. Der Rosenstaar.

Aus dem handschriftlichen Nachlaße J. Salamon Petényi's.

Bearbeitet von Titus Csörgey.

ord. Practicanten der U. D. C.

Egy szines táblával. — Mit einer colorirten Tafel.

Fam.: STURNIDAE.

Gen.: PASTOR, Temm. (Nomadites, Petényi).

Pastor* roseus Linné.

Pásztormadár. M. O. K.

Nemi elnevezés.

Nomadites Petényi; *Merula*, Briss., Koch, Aldrov., Naum.; *Pastor*, Temminck (Manuel d'Orn.); *Gracula*, Cuv. (le Règne Animal T. premiér pag. 321); *Boscis*, Brehm (ebből: βόσκω = pasco és βόσκος = pastor); *Thremmaphilus*, Macgillivray (ebből: θρέμμα = marha és φίλος = barát); *Psaroides*, Vieill.; *Acridotheres*, Viellot.

Magyarul: *Csaeska*, *Csaeskamadár*.

* Petényi kéziratában nemi név gyanánt «Nomadites« áll. Lásd különben a bevezetést. H. O.

Fam.: STURNIDAE.

Gen.: PASTOR. TEMM. (Nomadites, Petényi).

Pastor* roseus, Linné.

Rosenstaar.

Geschlechtsnamen.

Nomadites, Petényi: Merula, Briss., Koch, Aldrov, Naumann, Pastor, Temm. (Manuel d'Orn.): Gracula, Cuv. (le Règne Animal, T. pag. 321); Boscis, Brehm (von βόσκω = pasco und βόσκος = pastor); Thremmaphilus, Macgillivray (von θρέμμα = Rind und φίλος = Freund); Psaroides, Vieil.; Acridotheres., Viellot.

In Ungarn: Csaeska; Csaeska-madár.

* Bei Petényi steht natürlich als Genusnamen «Nomadites».

Németül: *Staaramsel, Viehvogel, Atzel, Grillenfresser*, Voigt.

Lengyelül: *Gmarek, Drozd.*

Szlovén nyelven: *Drozgéla, Droseg.*

Tótul: *Skotnik.*

Hosszas megfigyelésekre támaszkodva adtam e madárnak a «*Nomadites*» nevet, származtatva ebből: νομάς = pascualis = in pascuis degens cum reliquo armento = nyájakkal, vagy mint nyájak állandó hely nélkül kóborló és νομαδικός = nyájhoz, pásztorélethez tartozó, mint barmok a legelőn kóborló. Két fő jellemvonását adja e név, mert csakugyan a barmokkal él együtt s mint azok, helyről-helyre vonul.

Linné épp oly hibásan sorolta a pásztormadarat a Turdus-félékhez (Gmel.: Linn. System. I. 2. pag. 819), mint Scopoli a Sturnushoz, melyek egyikéhez sem tartozik teljesen. Ez okból állította fel utóbb Koch (Baier. Zoolog. I. pag. 242) Aldrovandi nyomán a «Merula» nevet, de mely a Turdussal azonos, tehát nem találó. Temminck látszólag helyesebben nevezte «Pastor»-nak, s ez csak annyiban nem talál, hogy a pásztor hivatalból őrzi a nyájat, a madarat pedig saját haszna, a megkönnyített táplálkozási mód húzza a csordához.

Cuvier egyrészt a «Gracula»-félékhez sorozza, míg másrészt tudtán kívül ettől a legközelebbi rokon nemtől újra elválasztja, midőn a Graculához azt a jegyet fűzi, hogy «a szem környezete csupasz», mi pedig az említettre nézve éppen nem áll. Valamennyi Pastor-félének, miket a bécsi császári gyűjteményben s a Feldegg-gyűjteményben (Karlsbad) megvizsgáltam, csupasz bőrrel van a szeme körítve (így a Pastor griseus,[1] tricolor, Jalla), míg az igazi Nomadites-félék szemkörnyéke tollas, mint a Pastor pagodarumé[2] Bengaliában.

Viellot «Acridotheres»-sze (ebből: ἀκρίς = sáska és valószínűleg ebből: θηρίομαι = üzni) csak félig talál, Brehm «Boscis»-sza pedig csak ugyanaz, mi a Pastor.

[1] Pastor griseus a British Museum 1890-iki katalogusában az Acridotheres ginginianus néven található (pag. 85), a Pastor Jalla ugyanott = Sturnopastor Jalla (pag. 57), a Pastor tricolor = Graculopica melanoptera (pag. 78).

[2] Pastor pagodarum = Poliopsar malabaricus (pag. 48).

Deutsch: Staaramsel; Viehvogel; Atzel; Grillenfresser; Voigt.

Polnisch: Gmarek; Drozd.

Krainisch: Drozgéla; Droseg.

Durch längere Beobachtungen geführt, gab ich diesem Vogel den Namen «Nomadites». Und zwar: νομάς = pascualis = in pascuis degens cum reliquo armento = mit Viehheerden oder wie Viehheerden ohne festen Sitz umherschweifend; νομαδικός = zum Viehweiden oder Hirtenleben gehörig; wie Vieh auf der Weide herumstreifend. Gleichbedeutend mit νομαδίτης. Seine beiden Hauptcharaktere drückt dieser Name aus, da er größtentheils mit und um das weidende Vieh lebt und von Ort zu Ort, von Land zu Land herumzieht.

Linné rechnete diesen Vogel mit demselben Unrechte zu Turdus (Gmel. Lin. System I. 2. pag. 819), mit welchem ihn Scopoli (Ann. I. p. 138) zu Sturnus zählte, zu welchen beiden er durchaus nicht ganz gehört. Aus diesem Grunde stellte später Koch (Baier. Zoolog. I. p. 242) nach Aldrovandi den Namen «Merula» auf, der aber mit «Turdus» gleichbedeutend, daher unpraktisch ist. Temminck hat ihn mit mehr, wenn auch nur scheinbarem Rechte Pastor genannt, was er darum nicht ist, weil ein Hirte aus Pflicht sich bei der Heerde aufhält, während diesen Vogel der Eigennutz, der erleichtete Insektenfang an das Vieh sich anschließen läßt.

Cuvier zählt ihn einerseits zu «Gracula», trennt ihn aber anderseits unbewußt von diesem, ihm ähnlichsten Geschlechte durch die Charakterisierung der Gracula: «um das Auge eine nackte Stelle», was unser Vogel gar nicht hat. Zwar sind die Augen der sämmtlichen Pastor, die ich in der kaiserlichen Vogelsammlung zu Wien, sowie in der Feldegg'schen zu Karlsbad untersuchte, mit nackter Haut umgeben (so bei Pastor griseus[1] tricolor, Jalla), doch bei den echten Nomadites-Arten ist die Augenumgebung stets befiedert, wie z. B. bei Pastor pagodarum.[2]

Viellot's «Acridotheres» = Heuschreckenjäger (von ἀκρίς = Heuschrecke und vielleicht θηρίομαι = jagen) bezeichnet nur theilweise die Lebensart dieses Vogels, und Brehm's Benennung «Boscis» bedeutet dasselbe wie Pastor.

[1] Pastor griseus findet sich im Kataloge des «British Museum 1890» unter dem Namen Acridotheres ginginianus (pag. 85), Pastor Jalla daselbst = Sturnopastor Jalla (pag. 57), Pastor tricolor = Graculopica melanoptera (pag. 78).

[2] Pastor pagodarum = Poliopsar malabaricus (pag. 48).

Nemi jegyek.

Csőr: jó erős, hosszú és hegyes, orma tompitva éles; oldalt összenyomott, élein bevonva: a magas, gyengén elkerekített, a homlokba hegyes szögben nyuló felső káva tövétől kezdve gyengén hajlott, élezett csúcsa előtt kissé kivágva; a szájzug hullámszerüen előre s hátra hajló — mitöl az alsó káva tövén nagyon magasnak, a felső ellenben oly mértékben kivágottnak látszik — mélyen behasított s csak felülről szegve sürün álló, egyenlően rövid sörtékkel.

Az *orrnyilások* a mélyen benyuló homlok tövén kissé oldalt feküsznek s annak rövid, foszlott tollaitól fedvék, tojásdadok, egészben nyiltak s átlátszók, csak felülről szegve *duzzadt*, fülkagylószerüen kivágott *bőrbékával* (tehát nem, mint Naumann mondja, duzzadt bőrfedővel, sem, mint Brehm állítja, tollas bőrrel egészen vagy részben fedve!); belül kanálszerü likacsos lemezzel ellátva.

A *nyelv* porczogósan hártyás, gyengén lehajló, felül laposan csatornás, alól elkerekített, jól kiöltheto, hegyén erősen bevágva, oldalt rojtozott: *a garat* széle s a *szájpad hasítéka* erősen fogazott, az utóbbi elől három púpmirigygyel ellátva.

A *szem* középnagy, a fej közepe táján.

A *fül* nagy, lapos nyilású, ritkásan fedve rövid tollakkal.

A *fej* hosszúkás, előre keskenyedő, hegyes alkatú.

Nyak középhosszú, oldalt kevéssé laposra nyomott.

A *begy* kissé lecsüngő, mit a dús, foszlott tollazat hoz létre.

A *lábak* a seregélyéhez hasonlóan jó hosszúak, erős szerkezettel; a lábszár aránylagosan hosszú, a csűd rövidebb, oldalt erősen összenyomott, hátul éles, egészben nagy szaruvértekkel födve; a külső lábujj a középsővel — utóbbi karmával együtt oly hosszú, mint a csűd — hártyával egybekötve, alig hosszabb a belsőnél, mig a hátsó a legrövidebb, de legerősebb is. A belső s hátsó ujjnak közös a bütyke.

Igazi, futásra termett seregélylábak.

A *karom* erős, hajlott, élezett, hegyes; a hátsó ujjé a legnagyobb, ivben oly hosszú, mint az ujj.

Geſchlechtskennzeichen.

Schnabel: ziemlich ſtark, lang und ſpitz, am Rücken ſtumpfmeſſerförmig: an den Seiten zuſammengedrückt, Schneiden eingezogen; der hohe, ſchwach abgerundete, in einem ſpitzen Winkel in die Stirne hinaufgehende Oberkiefer von ſeiner Wurzel an ſanft gebogen, vor der ſcharfen Spitze ſchwach ausgeſchnitten; die Mundwinkel beinahe in einer Wellenlinie nach vorne und nach hinten gebogen — wodurch der Unterkiefer auf ſeinem Grunde ſehr erhöht, der Oberkiefer aber ausgeſchnitten wird — weit geſpalten und bloß von oben mit dichtſtehenden, gleich kurzen Borſtchen begrenzt.

Die Naſenlöcher an der tief herabreichenden Stirnwurzel etwas ſeitlich liegend und von dem kurzen, haarigen Gefieder derſelben oben eingefaßt: oval, ganz offen und durchſichtig — blos von oben durch eine gedunſene, etwas ohrförmig ausgeſchnittene Hautſchwiele übergrenzt (alſo weder, wie Naumann ſagt, durch einen aufgeblaſenen Hautdeckel, noch, wie es Brehm beſchreibt, durch eine mit Federn beſetzte Haut halb oder zum Theil bedeckt!); innerlich mit einem löffelförmigen Schwammblättchen verſehen.

Zunge, knorpelhäutig, ſeicht herabgebogen, oben flachrinnenförmig, unten abgerundet, ziemlich vorſchnellbar, vorne bedeutend eingeſchnitten, beiderſeits faſerig; die Schlundbegrenzung, als auch der Obergaumeneinſchnitt ſtark gezähnelt, Letzterer vorne mit drei Höckerdrüschen verſehen.

Auge mittelgroß, in der Kopfmitte liegend.

Die Ohren mit großen, flachen Öffnungen, ſchütter, bloß mit kurzen Federn überdeckt.

Kopf länglich, nach vorne ſich ſpitz verſchmälernd.

Hals mittellang, ſeitlich etwas flachgedrückt.

Der Kropf etwas herabhängend, hervorgebracht durch das reiche, etwas zerſchliſſene Gefieder.

Die Füße wie bei Staaren ziemlich lang, ſtark gebaut; Schienbein verhältnißmäßig lang; der Lauf etwas kürzer, ſeitlich ſtark zuſammengepreßt, hinten ſcharfkantig; im Ganzen ſchütter, aber ſtark getafelt; Außenzehe mit der Mittleren — welch' letztere ſammt Kralle mit dem Laufe gleich lang — durch ein Häutchen verbunden, kaum länger als die Innere, während die Hinterzehe die kürzeſte, aber auch die ſtärkſte iſt. Die innere und hintere Zehe ſtehen auf einem gemeinſchaftlichen Ballen.

Echte, zum Laufen eingerichtete, ſtaarartige Füße.

Die Krallen ſtark, gekrümmt, ſcharfſchneidig, ſpitzig; die der Hinterzehe am größten, im Bogen ſo lang, wie die Zehe ſelbſt.

Szárny a farok közepéig érő, keskenyen hegyesedő; áll 19 ruganyos evezőtollból, melyek elseje alig $^1/_7$-ét teszi a másodiknak, mely valamivel hosszabb a harmadiknál, e kettő alkotva a toll hegyét: az egymással egyenlő 16-ik és 17-ik evező az összecsukott szárnyon középen áll a 9-ik és 10-ik evező hossza között. A *farok* 12 tollas, középhosszú, kevéssé ívesen kivágott, a farkalja tollazatából $^2/_3$-ad részben fedve.

A *tollazat* kissé durva szálas, de tömött, szépen elsimuló, selymes tapintattal.

A *törzs* zömök, elkerekített kúpalakú.

A *tápláló csatorna* tágas; a gyomor erős izomfalú, vastagon mirigyes bőrrel bélelt; a végbélből 2 kicsiny, megnyúlva tojásdad vakbél nyílik; a máj igen nagy, úgy az agyvelő is.

Keyserling és Blasius e madárnemet az Éneklők (Oscines) rendjébe, annak 13-ik családjába s a Seregélyek (Sturnus) nemébe állitják, igy adva a jellemzést: «*Seregélyek*: a 2. és 3. evező alkotja a szárny hegyét s jóval hosszabb a többinél; a 2. evező leghosszabb (gyakran a 3-kal egyenlő Pet.); az orrnyilás tojásdad, felső s alsó széle a tollas saroktól keritve; a csőr gerincze az orrnyilások fölött nincs benyomva s mélyen benyúlik a homlokba; csűd elől táblás . . . stb.

«Merula-félék rendje: a csőr tollas sarka az egész orrnyilás fölött elnyuló; a csőr oldalt összenyomott, a felső káva magasabb, mint széles; a farkalja tollazata a fark $^2/_3$ részét fedi; a fej megnyúlt tollakból alakult tollforgóval. *Pásztormadár.*

Kiadott munkájukban a Sturnus és Troglodites neme közt található.

Die Flügel erreichen die Schwanzmitte, sind schmal und spitzig; bestehen aus 19 elastischen Schwungfedern, deren Erste kaum $^1/_7$ der Zweiten, welche etwas länger als die Dritte und mit dieser die Flügelspitze bildet; die 16=te und 17=te Schwingen sind gleichlang und erreichen am geschlossenen Flügel die Mitte zwischen der 9=ten und 10=ten.

Schwanz 12=fedrig, mittellang, ganz schwach ausgerändet, von Unten zu $^2/_3$ bedeckt.

Das Gefieder etwas derb, aber dicht und schön anliegend, von einem seidenartigen Gefühl.

Der Rumpf gedrungen, abgerundet konisch. Die Speiseröhre weit: der Magen sehr musculös, innerlich mit dicker Schwielhaut gefüttert. Vom Mastdarm beginnen zwei länglichovale, kleine Blinddärme; die Leber wie auch das Gehirn sehr groß.

Keyserling und Blasius stellen diese Gattung in die Ordnung der Sänger (Oscines), in deren 13-te Familie und in das Geschlecht der Staare (Sturnus), deren Charaktere sie folgendermaßen angeben: «die 2. und 3. Schwinge bilden die Flügelspitze und sind bedeutend größer als die Folgenden; die 2. am längsten (ich fand sie oft mit der 3=ten gleichlang!): das Nasenloch oval, dessen oberer und unterer Rand von der Schneppe umgeben, an der sich über dem Nasenloch eine vorgestreckte Spitze, unter demselben eine Ecke bildet; die Firste über den Nasenlöchern nicht eingedrückt, tief in die flache Stirn einspringend». — «Die Läufe vorn getafelt» ꝛc.

Charaktere der Merula: «Die Schneppe am Schnabel ragt über das ganze Nasenloch hin; der Schnabel seitlich zusammengedrückt, der Oberkiefer höher als breit; die unteren Schwanzdeckfedern bedecken $^2/_3$ des Schwanzes; Kopf mit einer Haube verlängerter Federn. — «Hirtenvogel» ꝛc.

Sie stellen den Vogel nach den Pyrrhocorax und Fregilus, zwischen Sturnus und Troglodytes.

A Pásztormadár összehasonlítása a Gracula-félékkel (Graculidæ), Seregélyekkel (Sturnidæ), Rigófélékkel (Turdidæ) és a Sárgarigóval (Oriolus galbula.)

Graculidæ:	Seregélyek: Sturnidæ:	Rigófélék: Turdidæ:	Sárgarigó: Oriolus galbula:
Csőr: mint egész alkata úgy csőre is leghasonlóbb a Pásztormadáréhoz, de ezé mégis nyúltabb, hegyesebb, erősebben hajlott s egészben aránylag gyengédebb szerkezetű.	Felülről s alulról lapozva nyomott, mint egy csipőfogó s csak elül van gyengén lehajtva, tövén egyenes; hegyén tompított s lapos, fogkimetszés nélkül; mindkét káva gyengén ives, elkerekített de igen éles hegygyel; a szájzug felül s alul erős sörtékkel körítve.	Sokkal egyenesebb, elül tompább, tövén aránylag keskenyebb; kevésbbé és tompább szögben nyúlik a homlokba; a hegy felé erősebben bevont élekkel, mely kevésbbé laposra nyomott.	Itt is hajlott, de tövén sokkal szélesebb s magasabb, hegyén tompább, orma nagyon tompa szögben lép a homlokba; szájzug alig hajlik befelé s jó hosszú de ritkás sörtékkel van körülvéve.
Orrlyukak: tökéletesen megegyezők a Pásztormadáréval.	Hátrább állók, kerekebb tojásdadok és jó kemény, íves bőrrel félig födöttek.	Csupasz, lágy bőrbéka által ívessé téve; ritkás sörtetollaktól környezett s részben azoktól fedve.	Visszásan tojásdadok, egészen nyitva; nagy nyilással, melyet csak kivülről szegnek vagy födnek gyér sörték.
Láb: mindkettőnél teljesen megegyez a Pásztormadáréval, de a Graculáé aránylagosan mégis erősebb.		Láb s lábujjak sokkal gyengébbek s karcsúbbak, inkább csak ugrálásra s ülésre valók, mint sebes futásra.	Sokkal gyengébb s rövidebb, az ujjak s a karmok is rövidebbek, az utóbbiak kevésbbé görbültek; egészben véve se ugrálásra, sem futásra, csakis ülésre való láb.
Szárny: rövidebb, a husz evező-toll közül a harmadik jóval hosszabb a másodiknál.	Csak tizennyolcz evezőből áll, köztük az első alig rövidebb a másodiknál, mely a szárny csúcsát alkotja.	Nem oly hegyes, az első evező többnyire $^1/_5$, néha $^1/_4$ vagy $^1/_7$ részt akkora mint a második.	Az első evező fele a másodiknak s ez is sokkal rövidebb a harmadiknál.
Farok: végén jobban elkerekített vagy épen legyező alakuan lépcsőzetes.	Rövidebb, szélesebb, jobban elkerekítve; jóval rövidebb farkalja s hosszabb farkfedő tollakkal.	Rendesen hosszabb, ívesen kivágva, majdnem egyenlő hosszú farkalja s farkfedő tollakkal.	Rövidebb, egyenesen elmetszve.
Tollazat: nagyon hasonló a Pásztormadáréhoz: olyan a tömöttsége, oly módon nyultak meg a nyak s fejtető tollai.	Durvább, de egészben szintén nagyon hasonló az említettéhez.	Hasonló tömöttségü s tapintatú.	Lágyabb, mint a Pásztormadáré.
	Törzs: laposabb, egyenletes szélességű.	Jóval zömökebb.	Sokkal zömökebb, mondhatni otrombább.

Der Rosenstaar mit den Gracula-Arten (Graculidæ), mit Staaren (Sturnidæ), Drosseln (Turdidæ) und mit dem Pirol (Oriolus galbula) verglichen.

Graculidæ:	Staare: Sturnidæ:	Drosseln: Turdidæ:	Pirol: Oriolus galbula:
Schnabel: wie die ganze Gestalt, ist auch der Schnabel dem des Rosenstaares am ähnlichsten, doch bei diesem mehr gestreckt, spitziger, mehr gebogen, überhaupt von einer feineren Bildung.	Von oben und unten wie eine Pinzette breitgedrückt, nur ganz vorne seicht herabgedrückt, hinten gerade, vorne abgestumpft und breit, ohne allen Spitzeneinschnitt; beide Kinnladen flach gewölbt, mit abgerundeten, aber sehr scharfen Spitzen. Die Mundwinkel von oben und unten von starken Borsten begrenzt.	Viel gerader, vorne mehr abgestumpft, am Grunde verhältnißmäßig schmäler, weniger und stumpfer in die Stirne hinaufgehend, die Schneiden vorne mehr eingezogen, Spitze mehr zusammengedrückt.	Auch weniger, kaum etwas gebogen, vorzüglich am Grunde viel breiter, höher, stumpfer; oben in einem sehr stumpfen Winkel in die Stirne tretend. Die Mundwinkel kaum etwas einwärts gebogen und mit ziemlich langen aber schütteren Haarborsten überdeckt.
Nasenlöcher: ganz wie bei dem Rosenstaar.	Sie stehen mehr in der Stirne zurück, sind abgerundeter oval und durch eine ziemlich harte, gewölbte Haut halb verschlossen.	Von oben zur Hälfte durch eine nackte, weiche Hautschwiele mehr-weniger überwölbt und mit schütteren Borsthaaren begrenzt oder bedeckt.	Verkehrt eiförmig, ganz frei, die großen Öffnungen bloß auf der Außenseite durch schüttere Haarborstchen begrenzt oder überdeckt.
Füße: beider Arten mit denen des Rosenstaares von ganz gleicher Struktur, nur sind bei Gracula verhältnißmäßig noch stärker.		Füße und Zehen viel schwächer und schlanker, mehr nur zum Hüpfen als zum schnellen Laufen geeignet.	Viel kürzer und schwächer, auch die Zehen und Krallen kürzer, die Letzteren weniger gekrümmt; im Ganzen weder zum Hüpfen, noch zum Laufen sondern bloß zum Festhalten geeignet.
Flügel: kürzer, zählt 20 Schwingen, darunter die dritte bedeutend länger als die zweite.	Besteht nur aus achtzehn Schwungfedern, wovon die erste kaum etwas kürzer, als die längste zweite ist.	Weniger spitzig, die erste kurze Schwinge meist $^1/_5$, selten $^1/_4$, höchst selten $^1/_7$ der zweiten.	Die erste Schwinge $^1/_2$ der zweiten und diese auch bedeutend kürzer als die dritte.
Schwanz: am Ende mehr abgerundet oder gar fächerförmig abgestuft.	Kürzer, breiter, mehr abgerundet, mit viel kürzeren Unter- und längeren Oberschwanzdecken.	Gewöhnlich länger, meist ausgeschnitten, mit beinah gleichlangen Ober- und Unterschwanzdecken.	Kürzer, vorne wie gerade abgeschnitten.
Gefieder: ebenso weich, wie bei dem Rosenstaare, auch die Scheitel- und Halsfedern in gleicher Weise verlängert.	Derber, abgerundeter.		Weicher als bei dem Rosenstaare.
	Rumpf: mehr gedrungen, flacher, mehr gleichbreit.	Bedeutend gedrungener.	Viel mehr gedrungen, man könnte sagen: plumper.

Általános jellemzés.

A pásztormadár-félék bár régebben majd a rigók, majd a seregélyek, majd a Gracula nemébe soroztattak, úgy külső, mint belső szervezetükkel, valamint életmódjukkal egy különálló nemet alkotnak. Az utóbbiban a seregélyekhez húznak, a mennyiben ezekéhez hasonló társas életet élnek, költés idején kívül nagy seregekben látogatják a legelőket, de kivált a marhától népes pusztákat, még a seregélyeknél is inkább ragaszkodva a nyájhoz s a baromtól felriasztott mindennemű bogársággal, nevezetesen tücskökkel és sáskafélékkel táplálkoznak. Nagyon falánk állatok, az említett bogárfajokat oly mértékben pusztítják, hogy egész tápláló csatornájuk szószerint tömve van feldarabolt, sőt egész bogarakkal, melyeket alig félig emésztve adnak ki magukból csak úgy, mint a csontmadár (Ampelis) a bogyókat.

Délkeleti hazájukból évenkint kivándorolva, május és junius havában kisebb-nagyobb, olykor megszámlálhatlan csapatokban keresik fel tájainkat, tehát az időben, midőn legkedvesebb táplálékuk itt is bővében van s ha — mi ritka eset — nálunk fészkelnek is, megvárva fiaik fejlődését, augusztus s szeptember haváig kóborolnak vidékünkön. Hazánkban rőzse- és téglarakások üregeibe építik 7—8, ritkán több tojást tartó fészküket s fiaikkal egy időben s egyszerre költöznek.

Nem vetik meg az apróbb fajta gyümölcsöt s bogyót sem s a cseresznyén, meggyen falánkságukkal s a gyümölcs leverésével nem éppen csekély, — bár a tömérdek kártékony bogár elpusztítása által hajtott haszonnal össze nem mérhető kárt okoznak.

Tollazatuk nem és kor szerint eltérő. Szelíd, bizalmas állatok; mindenütt gyakran hallatott énekük igénytelen, rekedt, itt-ott flótázó hangokkal elegy csicsergő csevegés.

Faji nevek.

Nomadites roseus, Petényi; *Merula rosea*, Aldrovandi, Briss., Koch, Naum.; *Pastor roseus*, Temm., Brehm, Mey. et Wolf; *Gracula rosea*, Cuvier; *Boscis rosea*, Brehm.

Rózsaszínű seregély; *Vándor serege*; *Tarka seregély*, *Apró piros szarka*, *Jöttmentmadár*; *Rózsarigó* (Erdélyben).

Németül: *Rosenfarbige Staaramsel*, Naum.;

Geſchlechtseigenthümlichkeiten.

Die Vögel dieſer Gattung bilden, obwohl ſie vormals bald zu den Droſſeln, bald zu den Staaren oder zur Gracula gerechnet wurden, ſowohl ihrem äußeren und inneren Baue, als auch ihren Eigenthümlichkeiten nach ein beſonderes Geſchlecht. In den Letzteren ähneln ſie meiſt den Staaren. Geſellſchaftlich wie jene, halten ſie ſich außer der Brutzeit in großen Schaaren auf den grasigen Plätzen, vorzüglich den von weidendem Vieh aller Art bewohnten Steppen auf, folgen dem Vieh noch hartnäckiger als jene, wobei ſie die vom Vieh aufgejagten Inſekten, vorzüglich die Grillen und Heuſchrecken abfangen, und zwar in einer Menge, daß ihre ganze Nahrungsröhre ſtets mit zerſtückelten oder ganzen Inſekten vollgepropft iſt, ſo daß ſie dieſelben kaum halbverdaut wieder von ſich geben — ähnlicher Fall bei den Seidenſchwänzen.

Aus ihrer ſüdöſtlicheren Heimat alljährliche Reiſen unternehmend, beſuchen ſie zur Zeit, wo bei uns die ihnen beliebteſten Inſekten am häufigſten ſind, alſo in den Monaten Mai und Juni, in kleineren-größeren, oft unzählbaren Schaaren unſere Gegenden und bleiben, falls ſie hier auch niſten, was jedoch ſehr ſelten, bis ihre Brut zur Fortreiſe fähig iſt, bis Auguſt und September umherſtreifend da. Sie niſteten in unſerem Vaterlande in Bürtelholzhaufen, in Ziegelhaufenlöchern, legten 7—8, ſelten mehr Eier und zogen dann mit ihrer Brut auf einmal fort.

Sie verſchmähen auch die kleineren Obſtarten und Beeren nicht und verurſachen auf Kirſch- und Weichſelbäumen durch ihre Gefräſſigkeit, als auch durch Herabſchlagen des Obſtes einen nicht geringen Schaden, was aber mit dem Nutzen, den ſie durch Vertilgen vieler ſchädlicher Inſekten bringen, nicht verglichen werden darf.

Ihr Gefieder iſt nach Geſchlecht und Alter verſchieden. Harmloſe, zutrauliche Thierchen: ihr überall häufig gehörter Geſang iſt ein anſpruchloſes, heiſeres, hie und da mit flötenden Tönen vermiſchtes Geſchwätz.

Artnamen.

Nomadites roseus, Petényi; Merula rosea, Aldrov., Briſſ., Koch, Naum.: Pastor roseus, Temm., Brehm, Mey. & Wolf: Gracula rosea, Cuv.: Boscis rosea, Brehm.

In Ungarn: Rózsaszínű seregély: *Vándor serege*; Tarka seregély; Apró piros szarka; Jöttmentmadár; Rózsarigó (in Siebenbürgen).

Roſenfarbige Staaramſel, Naum.; Ro-

Rosenfarbiger Viehvogel, Brehm, Mey. et Wolf; *Triftling*, Pet.: *Neumodi Vögel* (Pest körül 1837-ben).

Lengyelül: *Gmarek różowy*; *Drozd różowy* (lásd: Zawadzki: «Galizisch-bukovinische Fauna der Wirbelthiere». Stuttgart, 1840. pag. 54).

Szlovén nyelven: *Drozgéla rudézh kastá*; *Droseg roshasti* (lásd: Freyer: «Fauna der krainischen Wirbelthiere». Laibach, 1742. VI. pag. 13).

Faji jegyek.

A törzs felül s alól élénk vagy fakóbb rózsapiros; a fej s megnyúlt tollakból alakult hátracsüngő tollforgója, valamint a nyak, szárny, farok és lábszár, úgy a törzs oldalai feketék.

Fiatalok s tojók tollforgója rövidebb, fekete s rózsás színezetük fakóbb.

Brehm téved faji jellemzésében, midőn azt mondja: «a szárnyak s farok szine barna — vagy mint «Handbuch»-jában irja — barna vagy fekete». Ez csak a fiatalokéra áll, míg öregeké legalább is halvány, de inkább sötétfekete.

Keyserling és Blasius így jellemzi e fajt: «csőr és lábak szine húspiros; a tollazat (talán a törzs tollazata?!) rózsapiros; a fej, nyak, szárnyak és farok feketék, fiatalokon barnaszürkék, ez utóbbiaknak tollforgójuk nincs».

jenfarbiger Viehvogel, Brehm, Mey. & Wolf; Triftling, Pet.; Neumodi Vögel (um Peſt).

Polniſch: Gmarek różowy; Drózd różowy (ſiehe Zawadzki's «Galiziſch-bukoviniſche Fauna der Wirbelthiere», Stuttgart 1840. pap. 54).

Krainiſch: Drozgéla rudézh kastá; Droseg roshasti (ſiehe Freyer's «Fauna der krainiſchen Wirbelthiere». Laibach 1842. VI. pag. 13).

Artkennzeichen.

Der Rumpf oben und unten mehr-weniger lebhaft roſenroth: der Kopf ſammt feinem herabhängenden Federbuſch, ſo auch Hals, Flügel, Schwanz und Schienbein, dann die Leibſeiten ſchwarz.

Der Federbuſch der Jungen und Weibchen kürzer, das Schwarze und Roſenrothe blaſſer.

Irrig gibt Brehm als ſpecifiſchen Charakter die Flügel und den Schwanz als «braun», oder im Handbuch «braun oder ſchwarz» an, da ſelbe Theile wohl bei Jungen braun, bei Alten aber wenigſtens licht- oder noch mehr tiefſchwarz ſind.

Artkennzeichen nach Keyſerling und Blaſius: Schnabel und Füße fleiſchfarben; Gefieder (vielleicht Rumpfgefieder?!) roſenroth; Kopf, Gurgel, Schwingen und Schwanz ſchwarz; in der Jugend braungrau, ohne Haube. — Roſenamſel.

Mértéktáblázat — Maß-Tabelle. Millimeter.

Madár neme Geſchlecht	Teljes hossza Total-Länge	Szárnyak tárva Flugbreite	Farok hossza Schwanz-Länge	Bóbita hossza Länge des Feder-buſches	Csőr — Schnabel				Orrnyilások Naſenlöcher	
					hossza ivben Im Bogen lang	hossza szájzugtól mérve längs der Öffnung lang	magassága hoch	szélessége dick	hossza lang	magassága hoch
Him Männchen	217	388·5	70	24·2	19·7	28·5	7·5	6·5	2·2	1·6
	230	395	79	—	22	30·7	8·8	-	3·2	2·2
	237*	414·8	—	39·5	—	33	—	—	—	—
Tojó Weibchen	204	375·5	70	—	17·5	30·7	7·5	7·5	-	-
	215**	388·5	72	33	18·5	—	—	8·8	—	—

* Igen öreg. — Sehr alt. ** Igen öreg; négy évi fogság után — Sehr alt; nach vierjähriger Gefangenſchaft.

Madár neme Geschlecht	Hosszuság — Länge									
	Lábszár Schienbein	Csüd Lauf	Középső ujj Mittel-Zehe	Karma Kralle	Külső ujj Außen-Zehe	Karma Kralle	Belső ujj Innen-Zehe	Karma Kralle	Hátsó ujj Hinter-Zehe	Karma Kralle
Him Männchen	39·5	33	24·2	8·8	13·2	8·8	15·4	9·8	13·2	13·2
Tojó Weibchen	38·3	30·7	22	8·8	13·2	6·5	13·2	6·5	13·2	—

SZÍNEZET.

*Öreg hím nyáron.**

Csőr: az alsó káva töve az áll szögletéig, a felső káva töve csak a szájzug hátsó szélén, továbbá az orrlyukak kerülete s felső bőrbékája fekete, kékesbe játszó; a többi rész halvány rózsásszürke s a fehéres csőrhegy előtt barnafeketés; az alsó káva feketéje a rózsaszín felé ferdén rojtozott s gyakran két egyenlőtlen, egész 2 mm magasságú nyujtványban végződik; a toroknyilás s a nyelv kékesfekete, előbbi sárgásan szegve, a szájpad s a kávák belső oldala alig felényire fekete, elől halvány vörösszürke.

Szemcsillaga feketebarna, majdnem fekete.

Lába hússzínes szürke, reczézete, valamint a karmok háta s hegye feketebarnás.

Az egész fej és nyak csillogó kékesfekete, pompás aczélkék és biborviola fénynyel; a tollforgótól takart nyakszirt egyes szürkebarnás tollhegyekkel tarkítva. A vállak, a hát egész hosszában, a farcsik s a test egész alsó fele gyengéd rózsaszinű, asbestfénynyel a háti oldalon; a hát hosszában mindkét oldalon jó széles, majdnem tisztafekete szalag vonul a rózsaszintől nagyrészt elfödve; a has oldala részben, a lábszár, a végbél tája s a farkalja fényesfekete biboros-zöldesen csillogó, az utóbbi alig itt-ott finom fehéres tollhegyekkel.

A szárnyak, a farok s a leghosszabb — tőfelükön rózsásszürkén szegett — felső farkfedőtollak sötétfeketék erős aczéloszöld ragyogással,

* A színes tábla 1837-iki Petényi-féle typus után készült.

Färbung.

Altes Männchen im Sommerkleide.*

Schnabel: An der Unterkieferwurzel bis an den Kinnwinkel, auf dem Oberkiefergrunde aber bloß am Hinterrande des Mundwinkels, dann um das Nasenloch nebst der oberen Schwiele desselben, schwarz, etwas ins Bläuliche ziehend: übrigens lichtrosenrothgrau, vor der weißlichen Spitze braunschwärzlich; der Rand des Unterkieferschwarzes schief ausgerandet, oft in zwei über 2 mm langen, ungleichen Fortsätzen ausgezackt, vorspringend; Mund und Zunge bläulichschwarz, ersterer gelblich eingefaßt; Obergaumen und die inneren Kinnladenseiten kaum bis zur Hälfte schwarz, vorne blaßrothgraulich.

Augenstern schwarzbraun, vom Schwarz kaum zu unterscheiden.

Füße fleischrothgrau, auf ihren Tafel- und Schildereinschnitten, dann die Rücken und Spitzen der Krallen schwarz.

Der ganze Kopf und Hals glänzend bläulichschwarz mit schönem stahlbläulich-purpurvioletten Schimmer; der unter dem Federbusch versteckte Nacken zeigt vereinzelte graubräunliche Federspitzen.

Die Schultern, ganzer Rücken sammt Steiß, so auch der Unterleib zart rosenroth, die oberen Theile mit einem Asbestglanze. Über den Rücken geht ein ziemlich breiter, beinahe tiefschwarzer Streif, der aber vom Rosenrothe fast gänzlich überdeckt wird; After und zum Theil auch die Bauchseiten, Schienbein, sowie die Unterschwanzdecken purpurgrün, glänzend schwarz, die Letzteren kaum auf einigen Federn mit ganz geringen weißlichen Spitzenflecken.

Ganzer Flügel, Schwanz sammt den längsten, gewöhnlich auf ihrer inneren Grundfahnenhälfte rosengrau gesäumten oberen Decken tiefschwarz,

* Die Tafel wurde nach Petényi's Type von 1837 verfertigt.

az elöl említett csak felső peremén a szárny könyökléseig rózsás barnaszürkén, a legutóbbi csak a frissen vedlett tollakon kevéssé szürkésen szegve; a farok oldalról tekintve különösen alsó felén szembetünő hullámos keresztcsikozást mutat; a végbélnyilás tollkoszorúja szennyes rózsaszín.

A szárny belső felén feketésen szürkésbarnák az evezőtollak, köztük kivált a hátsó szárnyrészletbelieknek s a 2-ik evező keskeny külső zászlójának hegye fénytelen fekete, csak belső zászlójuk tőfele szennyes fehér szegésű. A belső szárnytollazat leghosszabbjai barnásfeketék, tőfelükön szennyes fehér szegéssel s fehér szárvégfoltokkal, a rövidebb tollak ugyanily színű, de szélesebb körszegéssel; a belső szárnyszéle fekete, finom fehér hullámzással.

Fiatal hím nyáron.

Egészben mint az előbbi, csak rózsaszine szennyesebb, barnás karminpirosba hajló: a nyakhátulja s a fej oldalai számos szürkésbarnás tollhegygyel tarkázva, még a tollforgón is akadnak egyes barnás tollhegyek; a torok szürkével futtatott. A vállak szine vörösesen szürkebarna, a rejtett vállszalag sötétszürkén s vörösesen kevert. A leghosszabb evezőtollak kivül szürkebarnásan, köztük a középsők hegyükön s mindkét zászlójuk végfelén szürkefehéresen szegve. Valamennyi farktoll finoman vörösszürkén beszegve; a farkalja tollai, úgy a hasi és alfeloldalak s a lábszártollak jó része szélos fehérszürke, a farkfedők ellenben vörösesszürke szegéssel.

Általában a tollazat egész feketéje — a tollforgó és dolmány kivételével — erősen barna s szürke színnel futtatott.

Öreg tojó nyáron.

A csőr tövének feketéje rövidebb (nem annyira előrenyúló), az alsó káváé ferdén, de sohasem fogasan végződő s halvány, erősen barnába hajló fekete; a csőr különben nagyon halvány rózsaszínű, fehéresszürke hegye mögött szürkebarnás.

A lábak vörösszürkék, erősen barnásba hajolva, a karmok is vörösszürkék, oldalt s hegyükön sötétbarnán színezve.

Az egész fej és nyaktollazat csillogó kékesfekete, kissé halvány, de elég erős bíborviola prächtig stahlgrün schillernd: Ersterer bloß auf seinem Oberrande rosenröthlich-braungrau, Letzterer bloß auf den neuen Federn schmal graulich gesäumt. Von der Seite betrachtet, zeigt der Schwanz auch gewisse wellenartige, besonders auf der Unterseite sichtbare Querstreifen. Afterfederchen schmutzig rosenroth.

Schwingen auf der Unterflügelseite schwärzlichgraubraun, ihre Spitzen, besonders die des Hinterflügels und der schmalen Außenfahne der 2-ten Schwinge, mattschwarz, blos am Grunde derselben sind trübweiße Innenfahnensaumstriche. Die längeren Unterflügeldecken bräunlichschwarz, mit weißen Endschaftsspitzen und sehr schmalen trübweißen Säumchen auf ihrer Grundhälfte, die Kürzeren aber beiderseits mit etwas breiteren solchfarbigen Einfassungen: innerer Flügelrand schwarz, sehr feinweiß gewölkt.

Junges Männchen im Sommerkleide.

Im Ganzen wie das Vorige, nur das Rosenrothe unreiner, in ein bräunliches Karminroth übergehend; Hinterhals und Kopfseiten mit vielen graubräunlichen Federspitzen gemischt; selbst der Federbusch hat hie und da bräunliche Spitzchen; die Kehle mit einem grauen Wellenanflug.

Die Schultern röthlichgraubraun, die versteckten Schulterstreifen schwarzgrauröthlich melirt. Die längsten Schwungfedern haben graubläuliche Kanten, die mittelsten auf der Endhälfte beider Fahnen grauweißliche Säume und solche Spitzenränder. Sämmtliche Schwanzfedern schmal rothgrau eingefaßt; die Unterschwanzdecken, die Bauch- und Afterseiten, dann das Meiste der Schienbeinbefiederung breit weißgrau, die Oberschwanzdecken aber röthlichgrau gesäumt.

Überhaupt sind die sämmtlichen schwarzen Theile, die Schopf- und Mantelfedern ausgenommen, stark braun und grau angeflogen.

Altes Weibchen im Sommerkleide.

Das Schwarze des Schnabelgrundes kürzer (nicht so weitvorspringend), das des Unterkiefers schief, aber nie zackig endend; es ist wie bräunlich überlaufen. Der Schnabel sonst ganz blaß rosenroth, vor dem weißlichgrauen Spitze graubräunlich.

Der Fuß rothgrau, stark ins Bräunliche ziehend, die Seiten und Spitzen der Krallen dunkelbraun.

Kopf- und Halsgefieder glänzend bläulichschwarz, mit zwar etwas mattem, aber doch schönem purpur-

fénynyel, mely a fej tetején s a torkon halványabb violába, a nyakhátulján jobban zöldesbe játszó, mint a hímnél; a nyakszirt fénytelen fekete szürkésbarna tollhegyekkel tarkítva; a törzs felül szemmyes rózsapiros, széles sárgabarna tollszegéssel s a hát közepén feketés foltokkal tarkítva; a szembetünő széles vállszalagtollai fénytelen korombarnák, fekete külső zászlófoltokkal s vörösbarnás szegésekkel; az alsó testtél halvány rózsaszinű, sárgásba és sárgabarnásba hajolva.

Az elsőrendű evezőtollak feketebarnák, a legszélső kevéssé, a rákövetkező kettő alig látható világosabb oldalszegéssel; a legnagyobb evezők fedői sötéten barnásfeketéek, gyenge aczélos biborkék fénynyel, a többi evezőtollak s azok fedői zöldesfeketék, előbbiek tőfelük külső zászlóján finoman szegve szarkazöld-aranyoszöldbe hajló zománczczal. A felső szárnyszél barnás fénytelenfekete, minden tolla szélesen vöröses sárgabarnán szegve; a szárnytőszéle vörösesfehéren és feketeszürkén pikkelyezve. A belső szárnyfél szürkebarna, feketebarna fedői szélesen fehér és vörösesfehérrel szegve; a szárnytól fedett testoldala feketés szürkebarna.

A farok felül barnásfekete gyenge zöldes fénynyel, leghosszabb fedői csillogóbb feketéek, vörösesszürkén szegve; a farok alól halványbarnásan fekete s — mint felül is — jól látható keresztbemenő hullámos csikozással.

A farkalja tollazata, a végbéltáj és has oldalai, úgy a lábszár barnásfeketéek, az utóbbi finom, az előbbiek széles, tollhegyfoltokat alkotó vöröses fehérszürke szegéssel.

Fiatal tojó nyáron.

A csőr halvány rózsapiros, fehéres hegyfele mögött erősen szürkebarnán színezve; a csőr tövének feketéje kevesebb, nem ér az orrlyukak elé s erősen barnával futtatott (tehát bágyadt barnafekete); az orrnyilás fölötti bőrbéka vöröses; a szájpad alig feketés, a nyelv vöröses szürkéskék.

A lábak húspirosak, a csűd belső felén s a pajzsok elválasztásában vörösszürkén vonalozva, a violetten Schimmer, der am Oberkopf und an der Kehle lichter violett, auf dem Hinterhals aber mehr grünlich spielt, als bei dem Männchen; der Nacken mattschwarz mit kaum merklichem Schiller, die Federspitzen hie und da graulichbraun: Oberleib schmutzig rosenroth, durch gelbbraune, oft sehr breite Federränder, am Mittelrücken auch durch schwärzliche Flecken wie gescheckt; die breiten, aus dem Rückenroth sehr sichtbaren Schulterflecke matt rußbraun mit schwarzen Außenfahnenflecken und rothbräunlichen Rändern: Unterleib blaßrosenroth, etwas ins Gelbliche und Gelbbräunliche ziehend.

Die Schwingen 1-ter Ordnung schwarzbraun, die äußerste mit einer etwas merklichen, die zwei darauffolgenden mit kaum merklichen, sehr feinen lichteren Seitenkanten; ihre Decken tiefbräunlichschwarz, ganz matt, stahlpurpurblau — die übrigen Schwingen sammt Decken grünschwarz, elstergrün, ins Goldgrüne schillernd: die Ersteren auf ihren Spitzen, wie auf der Grundhälfte der Außenfahnen fein weißgrau gesäumt. Oberflügelrand bräunlich mattschwarz, auf allen Federchen stark röthlichgelbbraun gesäumt; Vorderflügelrand röthlichweiß und schwarzgrau geschuppt.

Unterflügelseite graubraun, die schwarzbraunen Decken breit weiß und röthlichweiß gesäumt; die von den Flügeln bedeckten Leibseiten schwärzlich graubraun.

Oberschwanz bräunlichschwarz mit einem schwach grünlichen Schiller, seine längsten Decken lebhafter schillernd schwarz mit röthlichgrauem Säumchen: Schwanzunterseite mattbräunlichschwarz, wie die Oberschwanzseite mit ziemlich deutlichen Querwellenstreifen.

Unterschwanzdecken, After und Bauchseiten, sowie die Schienbeinbefiederung bräunlichschwarz, die Letztgenannte mit feinen, die Vorigen mit breiten, Spitzenflecke bildenden, röthlichweißgrauen Einfassungen.

Junges Weibchen im Sommerkleide.

Der Schnabel lichtrosenroth, hinter der weißlichen Spitzenhälfte stark graubraun gefärbt; das Schwarze des Schnabelgrundes weniger weit nach vorne reichend, noch nicht mit dem Vorderrande des Nasenloches gleichlaufend, matt braunschwarz von Farbe: die Schwielenhaut ober dem Nasenloche nicht schwarz, sondern röthlich: der Gaumen kaum schwärzlich, die Zunge stark rothgraublau.

Die Füße fleischroth, längst der inneren Laufseite und in den Schildereinschnitten rothgrau gestrichelt;

talpak és karmok vörösesszürkék, az utóbbiak hegyükön s oldalt szaruszín feketén futtatva.

A fejtető, a lesimuló tollforgó, úgy a nyak eleje s a hegy bíborpirosan fénylő fekete, de kissé szürkével futtatva; a fej oldalai szürkével bevont feketebarnák igen gyenge fénynyel, áll és torok majdnem egészen szürke, utóbbi feketés szárfoltokkal pettyezve.

A törzs felül halvány rózsaszín, inkább húspirosba hajló s különösen a hát közepén barnás és barnássárga színnel szennyezve; a széles, a hát rózsaszínéből jól kilátszó vállszalag korombarna, tollai barnavörösesen beszegve, feketebarna szárfoltjukkal csinos pettysorozatot alkotnak; a törzs alsó felén halvány, csaknem fehérrózsáspiros, erősen barnasárgásba hajló, a végbél táján már csak vörösesfehér.

A leghosszabb evezőtollak feketésbarnák, a többi evező s az összes fedőtollak barnásfeketék, keskeny vörösesszürke vagy fehérvöröses szegéssel, a két utóbb említett igen kevéssé zölden csillogó. A szárnytő széle szennyes barnán és vöröses szürkebarnán, a szárnycsukló széle többnyire vörösesfehéren és feketebarnán pikkelyezve; a szárny belső fele hegye táján barnásszürke, a feketebarna belső szárnytollazat oly széles barnás és vörösesfehér szegéssel, hogy csak sötét hosszanti csíkok maradnak meg; a szárnytól födött testoldala hamuszürke, sötétebb szárfoltokkal és világosabb vörösbe hajló szegéssel.

A farok felülről feketésbarna — alól valamivel világosabb — igen finom fehér szegésekkel, felül s alól nagyszámú széles, szürkés és barnafekete hullámszalaggal; a leghosszabb farkfedők feketebarnák, keresztben szürkén hullámosak s keskenyen vörösbarnással szegve; a farkalja tollazata, a végbéltáj s a has oldalai, úgy a lábszár barnásfeketék gyenge zöldes fénynyel, a legelső fehérszürkés, alig vöröses tollhegyfoltokkal, az utóbb említett keskeny vörösszürke szegésekkel; a végbéltollacskák halvány rózsaszínűek pirosabb szárfoltokkal.

A tojó megkülönböztetése a hímtől.

A tojó — bár magasabb korban eléggé hasonló a hímhez — első pillanatra fölismerhető. És pedig mivel: 1. egészben kisebb; 2. tollforgója

die Sohlen und Krallen röthlichgrau, die Letzteren auf ihren Spitzen und Seiten hornschwärzlich eingelaufen.

Der Oberkopf, der gattanliegende Schopf, sowie der Vorderhals und Kropf zwar purpurroth schillernd schwarz, aber wie etwas graulich überflogen; die Kopfseiten nur schwarzbraun, grau überflogen, kaum glänzend; Kinn und Kehle beinahe ganz grau; Letztere mit schwärzlichen Schaftpunkten gesprenkelt.

Der Rumpf oben blaßrosenroth, mehr ins Fleischrothe ziehend und besonders auf der Rückenmitte bräunlich und bräunlichgelb beschmutzt; die großen, stark aus dem Rückenroth sichtbaren Schulterflecke rußbraun, braunrötlich eingefaßt und mit schwarzbraunen Schaftflecken eine nicht üble Fleckenreihe darstellend; Unterleib blaß, beinahe weißrosenroth, stark ins braungelbliche ziehend, über dem After sogar nur röthlichweiß.

Die längsten Schwingen schwärzlichbraun, die übrigen, sowie die sämmtlichen Decken bräunlichschwarz, überall mit schmalen, röthlichgrauen oder weißröthlichen Federsäumen; die zwei letztgenannten ganz schwach grün schimmernd.

Oberflügelrand schmutzigbraun und röthlichbraun, Vorderflügelrand aber meist röthlichweiß und schwarzbraun geschuppt; Unterflügelseite auf der Spitzenhälfte bräunlichgrau; das Schwarzbraun der Unterflügeldecken so breit bräunlich und röthlichweiß gesäumt, daß es bloß Längeflecken bildet; die durch die Flügel bedeckten Leibseiten aschgrau mit dunkleren Schaftflecken und lichteren, ins Röthliche ziehenden Federrändern.

Der Schwanz oben schwärzlichbraun — unten wenig bleicher — mit ganz feinen, weißen Seitenstrichen; oben und unten mit zahlreichen, breiten Wellenbändern graulich und schwarzbraun in die Quere gestrichelt; die längsten Oberschwanzdecken schwarzbraun, in die Quere graulich gewellt, schmal rothbräunlich gesäumt; Unterschwanzdecken, After- und Bauchseiten, sowie Schienbeinbefiederung bräunlichschwarz mit schwachem grünlichen Schiller; Erstere mit breiten, weißgraulichen, kaum etwas röthlichen Spitzenflecken, Letztere mit schmäleren rothgrauen Rändern; Afterfederchen blaßrosaroth mit rötheren Schaftstrichen.

Unterschiede des Weibchens vom Männchen.

Das Weibchen unterscheidet sich — wenngleich es im hohen Alter ziemlich dem Männchen nahekommt — auffallend genug, um auf den ersten Blick er-

rövidebb, nem lecsüngő, hanem fejére simuló s csak ingerült állapotban felemelve látszik hátra hegyesedő búbnak; 3. tollazatának feketéje fénytelen, mintegy szürkén vagy barnán futtatott; 4. a fej feketéjének biborfénye halványabb viola, a dolmányé gyengén szarkazöldes; 5. az evező- és farktollak mindig világosan, többnyire vörösszürkén vagy vörösbarnásan vannak szegve; a szárny belső tollazata s a farkalja, úgy a végbéltáj és a test oldalai, valamint a lábszár tollai mindig szélesen vörösesfehér vagy vörösszürkebarna színnel szegve; 6. törzsének rózsás szine halványabb, szennyesebb, különösen a háti oldalon barnasárgással vegyítve; 7. a vállszalagot alkotó és a törzs oldalának foltjai csak fénytelen korombarnák, az előbbi *nincs földve a rózsás lollaktól* — mint a hímnél többnyire — hanem *mindig látható*; 8. a csőr tövének feketéje kevesebb, nem sötét, csak barnafekete; végre 9. a farok felső s alsó oldalán szembetünő a hullámosság, sőt a leghosszabb farkfedőkön is.

Minél idősebb a madár (nemi különbség nélkül),

annál: 1. nagyobb; 2. csillogóbb a tollazat feketéje; 3. tisztább, szebb a rózsaszín a tollakon, csőrön s lábakon; 4. nagyobb, előbbre nyuló a csőr tövének feketéje, annál feketébb az orrnyilások szegése s a száj belseje; 5. sötétebb a szem csillaga; 6. kevesebb a sötét tollazat világos szegése; 7. annál *keskenyebb, fekelébb s elrejtettebb a vállszalag*; 8. annál hosszabbak a nyaktollak s a tollforgó.

Minél fiatalabb a madár,

annál: 1. kisebb; 2. fénytelen barnásabb, szürkésebb a tollazat feketéje; 3. szennyesebb, hússzínesbe hajló a tollazat, csőr és lábak rózsaszíne; 4. annál kisebb s fénytelenebb a csőr tövének feketéje; világosabb, vörösesebb az orrnyilások szegése s a száj belseje; 5. világosabb barna a szem csillaga; 6. annál inkább tarkítva a sötét tollazat világos szegésekkel; 7. szélesebb, de

kannt zu werden. Und zwar: 1. durch die geringere Größe aller Theile; 2. durch den kürzeren, nicht überhängenden, sondern meist glattanliegenden Federbusch, der höchstens in aufgeregten Zustande die Form einer nach hinten zugespitzten Holle hat; 3. durch ein matteres, als graulich oder bräunlich überhauchtes Schwarz des Gefieders, das an manchen Stellen graulich oder bräunlich getüpfelt ist: 4. durch einen lichtvioletten Purpurschiller des Kopf- und einen schwach grünen Elsterschiller des Oberflügelschwarzes; 5. durch die stets vorhandenen lichteren, meist rothgrauen oder rostbräunlichen Seitenkanten der Schwung- und Schwanzfedern, dann durch die allemal breiteren, röthlichweißen oder rothgraubraunen Säume der Unterflügel- und Unterschwanzdecken, sowie der Leib- und Afterseiten und der Schienbeinfedern; 6. durch ein unreineres, bleicheres, braungelblich gemischtes Rosenroth am Unter- und vorzüglich am Oberleibe; 7. durch das matte Rußbraun der bedeutenderen Schulter- und Leibseitenflecken, welch' erstere nie unter dem Rosenroth — wie beim Männchen oft — ganz versteckt sondern stark sichtbar sind; 8. durch das weniger ausgedehnte, nicht Tief-, sondern nur Mattbraunschwarz am Schnabelgrunde; 9. durch das merkliche Wellenspiel an den Ober- und Unterschwanzseiten, ja selbst auf den längsten Oberschwanzdecken.

Je älter der Vogel überhaupt ist,

desto: 1. größer ist er, 2. glänzender das Schwarze des Gefieders; 3. reiner, schöner das Rosenroth des Gefieders, des Schnabels und der Füße, 4. desto größer, vorspringender das Schwarz am Schnabelgrunde; desto schwärzer die Einfassung der Nasenlöcher, dunkler der Mund und der Gaumen, 5. desto dunkler der Augenstern, 6. weniger die lichten Einfassungen der dunkel gefärbten Federn, 7. geringer, mehr schwarz, mehr versteckt der Schulterstreif, 8. desto länger die Halsfedern und der Federbusch.

Je jünger der Vogel,

desto: 1. geringer seine Größe, 2. matter, mehr bräunlich und graulich überhaucht das Schwarz seiner Körpertheile, 3. desto unreiner ins Fleichfarbene ziehender das Rosenroth des Gefieders, des Schnabels und der Füße, 4. geringer, matter das Schwarz am Schnabelgrunde, desto röther, lichter die Nasenlochbegrenzung, der Mund und der Gaumen, 5. desto lichterbraun der Augenstern, 6. häufiger breiter,

világosabb a vállszalag; 8. rövidebbek a nyak tollai s a tollforgó; 9. annál szembetünőbb a farok felső s alsó oldalának s a leghosszabb farkfedők hullámossága.

Téli ruházat színezete.

A tollazat feketéje fiataloknál mindenüttt, igen vén hímeknél csak a lábszáron, a has és törzs oldalán szélesfehéren szegve s még a fejen s a tollforgón is fehér foltok vannak a tollak hegyén. (Mindezen szegéseket és foltokat a koptatás s a levegő behatása öreg hímeknél teljesen, fiatal madaraknál nagyrészt eltünteti.) Még a rózsás szín is sokkal fakóbb, mint a nyári ruházaton.

A színezetre vonatkozó általános megjegyzések.

Egy hímnek feketeszürke volt a csőre hegye; ugyanennek nyelve hegye is vörössárgabarnás volt s még karmai is sokkal feketébbek, mint világos csőrű madaraknál.

Az öreg hímek rózsás tollainak szára majdnem egészen karminpiros foltot visel, mit azonban a többi tollak jórészt elfödnek.

A kopottas ruházat rózsaszín tollai megfakult fehéres szegésüek, mitől az egész színezet csinosan fehérrózsás hullámosságot nyer.

Naumann a legkülső farktollak finom fehér szegését nagyon is jellemzőnek tartja. Magam úgy találtam, hogy csak kissé kopottas ruhájú, igen vén hímeknél e szegés teljesen hiányzik, de igenis megvan frissen vedlett tollakon, még pedig ekkor a farok valamennyi tollán.

Brehm a lábakat «sárgásaknak» irja le valószinüleg rég kiszáradt madarak után, mert ezeknél csakugyan sárgabarnásszürkék azok. Téved abban is, hogy szerinte a mell felső része fekete: rózsaszinű az, csakhogy elfödve a lecsüngő fekete nyaktollaktól.

Elterjedése.

Még rövid idővel előbb — értve az 1837-ik évet — ezen szép és érdekes életmódú madár Európa ornithologusai előtt mondhatni ismeretmehr röthlich die Federsäume der dunkelgefärbten Theile, 7. desto breiter, aber lichter der Schulterstreif, 8. kürzer die Halsfedern und der Federbusch, 9. auffallender das Querwellenspiel an den Ober- und Unterschwanzseiten, ja selbst an den längsten Oberschwanzdecken.

Abfärbung im Winterkleide.

Im Winterkleide erscheint das Schwarz bei jüngeren Vögeln überall, bei sehr alten Männchen bloß an den Bauch- und Leibseiten, wie auf dem Schienbeine bedeutend weiß gesäumt, und sogar die Kopffedern besitzen weiße Spitzenflecke. (Alle diese Umsäumungen verlieren sich theils durch Abnützung, theils durch den Einfluß der Luft bei alten Männchen gänzlich, bei jüngeren Vögel größtentheils.) Auch das Rosenroth erscheint viel trüber als im Sommergefieder.

Allgemeine Bemerkungen über die Färbung.

Ein Männchen hatte eine schwarzgraue Schnabelspitze; auch die Zungenspitze desselben erschien rothgelbbräunlich, und sogar die Krallen färbten sich viel mehr schwarz als bei lichtschnäbligen Exemplaren.

Die Schäfte der rosigen Federn alter Männchen tragen einen fast ganz karminrothen Fleck, den aber die nächsten Federn größtentheils überdecken.

Am abgetragenen Gefieder sind die röthlichen Federn fahl weißlich gesäumt, wodurch die ganze Färburg hübsch weiß-rosenroth gewellt erscheint.

Naumann hält die feinen weißen Einfassungen der äußersten Schwanzfedern zu sehr für charakterisierend. Ich fand, daß bei sehr alten Männchen mit nur etwas abgetragenem Gefieder diese Einfassungen gänzlich fehlen und nur bei frisch gemauserten Federn, dann aber an den sämmtlichen des Schwanzes, vorhanden sind.

Brehm beschreibt die Füße als «gelblich», wahrscheinlich nach schon lange ausgetrockneten Exemplaren, da bei selben die Füße wirklich gelbbräunlichgrau sich färben. Irrig behauptet er auch, daß die Oberbrust schwarz sei. Rosenroth ist sie, doch von den herabhängenden schwarzen Halsfedern überdeckt.

Verbreitung.

Noch vor Kurzem — nämlich vor dem Jahre 1837 — machte dieser schöne, in seiner Lebensart sonderbare Vogel den Ornithologen Europas viel

len volt. El-ellátogatott ugyan azelőtt is hazánkba — igy talált 1814-ben Ócskay Ferencz bárónyitramegyei Ócskó birtokán kisebb csapatokat — de megfigyelők hijján a tudomány nem szerzett hasznot ily időnkinti megjelenésekből.

Pár év óta újra hallok egyes darabokról, mik Pest környékére vetődtek; és pedig 1830-ban kaptam az elsőket Földvári Miklós jóvoltából, 1835-ben Sándor úr fogott egy tojót, 1836 juniusában pedig dr. Frivaldszky Imre látott egy párt a Városliget táján, de lövésre nem kapta; s midőn utóbb magam is kérdezősködtem ugyanezen pár után, a pestvidéki pásztorok mind azt mondták, hogy nem mulik el év, hogy ne látnának néhány ily madarat a barmok közt. Ezek után folyton növekvő vágyakozással vártam a pásztormadár újból megjelenését s meg is értem 1837-ben azt az örömet, hogy ezernyi csapatokon végezhessem megfigyeléseimet és felderithessek sok mindent, mi ez érdekes madár sajátságaira s életmódjára vonatkozólag mindeddig homályban volt, s ebben ismerőseim s tanitványaim a legszivélyesebb módon támogattak.

A lőportorony körül látták az első érkezőket, mire napról-napra növekedő számmal a Dunántúlt, Duna-Tisza közét s a Tiszántúl pusztáit oly madárözön borította el, mintha vándorló rózsákkal lettek volna megrakva zöldelő mezőink.

A ki csak birta, puskát ragadott s annyit lőtt az új jövevényekből, hogy a pesti vendéglők étlapjáról nem hiányzott a pásztormadár pecsenyéje sem.

Hermaneczen át jöttek a csapatok, hol már áprilisban voltak láthatók, Zólyomon keresztül, hol Rokosz május havában lőtte őket s teljesült végre legforróbb kivánságunk: hazánkban fészkelve láthatni e madarat, megtudva végre, milyen a fészke, milyen a tojása?

Ugyanez időben Erdélyben is nagy számmal lépett fel, igy Déva s Nagy-Szeben körül s ugyanott látta őket Bielz 1842-ben is újra, de csak vonuláson.

Wallsteiner tanár szerint Palesztinában rendesen s nagy számban található. Jeruzsálemben a magas várfalak hasadékaiban, tornyokon, sőt a Jordán partjának lyukaiban is költ s mivel ott oly kiméletben részesül, akárcsak a fecske nálunk, nagyon szelid és bizalmas.

zu schaffen. Zwar besuchte er unser Vaterland schon früher — wie selben Bar. Fr. Ócskay im Jahre 1814 auf seinem Gute Ocskó im Neutraer Komitat in kleineren Gesellschaften beobachtete — doch vergieng die Erscheinung wegen Mangel an Beobachtern ohne der Wissenschaft etwaigen Nutzen gebracht zu haben.

Schon sein mehreren Jahren wurden einige Stücke in der Pester Umgebung bemerkt; so erhielt ich die ersten Stücke im Jahre 1830 aus Péteri durch die Güte des Herrn Nikolaus v. Földvári, so hatte Herr Sándor im Jahre 1835 ein Weibchen gefangen, so sah Dr. Frivaldßky im Juni 1836 ein Pärchen im Stadtwäldchen, ohne schießen zu können; und als ich nach diesen forschte, versicherten mich die Hirten überall, sie hätten alle Jahre einige Stücke auf den Weiden zwischen dem Vieh gesehen. Seitdem erwartete ich ihr nächstes Erscheinen mit wachsender Sehnsucht, bis mir im Jahre 1837 die Freude vergönnt wurde, an den zahlreichen Schaaren selbst Beobachtungen zu machen und viele Fragen über Eigenschaften und Lebensweise dieser interessanten Vogelgattung lösen zu können, wobei ich auf die liebevollste Weise von meinen Bekannten unterstützt wurde.

Am Pulverthurm, oberhalb des Stadtwäldchens, beobachtete man die ersten Stücke, worauf sie, sich täglich vermehrend, alle Niederungen der Donau und Theiß in solcher Menge überschwemmten, daß Alles, was nur ein Gewehr fassen konnte, dasselbe ergriff, die Vögel schoß, und daß man sie bei jedem Tracteur auf dem Speiszettel finden konnte.

Mit einem Wort unsere Umgebungen waren dazumals nicht anders, als «die grünen Weiden mit den Rosengruppen» zu nennen.

Sie kamen über Hermanecz, wo man sie schon im April bemerkte, über Neusohl, wo sie Rokoß im Mai erlegte, und es wurde endlich unser heißester Wunsch erfüllt, den Vogel in unserem Vaterlande nistend sehen zu können, zu erfahren: wie? wo? und welcher Art und Farbe Eier gelegt werden?

Auch in Siebenbürgen erschienen im selben Jahre größere Schaaren, so z. B. bei Déva und bei Hermannstadt, wo sie Michael Bielz im Jahre 1842 wieder auf dem Durchzuge bemerkte.

Nach Prof. Wallsteiner sollen sie in Palästina stets und häufig vorkommen. Sie brüten zu Jerusalem in den Mauerlöchern hoher Festungsmauern, auf Kirchthürmen, dann auch in Uferlöchern am Jordan. Sie werden daselbst überall wie bei uns die Hausschwalben geschont, sind daher sehr zutraulich.

Tartózkodási helyei hazánkban.

Kóborló vonulása közben szivesen telepszik meg a pásztormadár az országutak, de különösen a marhalegelők közelébe eső ligetekben, kertekben, gyümölcsfákkal vegyes szőlőkben, innen látogatva élelme után a marhajárásra. Ha azután kedvező helyre akad — értve tágas, gazdagon népesített, erdőcskékkel árnyas folyókkal vagy talán fasorokkal, befásított szőlőkkel körített marhalegelőket — s hozzá még alkalmas fészkelő hely is kinálkozik, ott továbbra is megmarad.

Annyira ragaszkodik a baromhoz s a legelőhöz, hogy a Pest körül megjelenőket mindig csorda között találtam. Példa erre a már emlitett 1837-ik év.

Alig pirkadt a hajnal s Pest tehenei még a jászol mellett várták a fejést, mikor a pásztormadarak már az árnyas határárok fáin gyülekeztek, várva a csordát. Ezrével ugráltak, röpködtek itt a sugár jegenyék s lombos ákáczfák körül hajszolódva — talán párosodtak is — nem törődve a lövésekkel s folytonos zaklatással, minek nap-nap után ki voltak téve. Más részük az árok körül ugrálva bogarászott, de valamennyi csicsergett s örvendő hangokkal köszönté a lassan előlépegető teheneket. Alig ért a csorda az árokig, máris megszólalt egy-egy, a levegőbe emelkedett sereg «svrrr» szava, jelt adva a felkerekedésre. S repült az egész csapat.

Egy rész a barmok elé, más rész mögéjük szállt, míg a távolabbról érkezők a csorda fölött keringtek, de csak addig, míg az meg nem állt s legelni kezdett, mire szétszóródva valamennyi letelepedett a hol csak kedvére ugrálhatott s futkározhatott.

Leszáll a pásztormadár a juhok s disznók közé is, de mivel az előbbiek nagyon összeszorulva legelnek, az utóbbiak meg turkálnak, a földet dobálják, marakodnak és röfögnek, mégis csak jobb szereti a szétoszolva legelő, lassan lépegető csendes barmok társaságát.

Megérkezésük első napjain félénken húzódtak az erdők lombjai mögé s a lehulló cserebogarak után a mély fűbe rejtőzve szaladgáltak s kijártak a Duna s Rákos partjaira is, oda, hova a viz sodra a belehullott bogarakat kivetette s ezek

Aufenthaltsplätze in Ungarn.

Auf ihrem Zuge und Striche fallen sie in alle, nahe an bebauten Landstraßen, vorzüglich aber an Viehweiden liegende Wäldchen, Gärten, mit Obstbäumen bepflanzte Weingärten, um von dort aus auf die kurzgrasigen Weideplätze ihrer Nahrung halber ausfliegen zu können. Wo ihnen aber der Ort behagt, das heißt, wo es breite, reich von Vieh bewohnte, an lichte Wäldchen oder reichlich mit Bäumen umsetzte Flüsse oder Wege, oder aber an baumreiche Weingärten stoßende Weideflächen giebt — zumal wenn dazu noch geeignete Brutplätze vorhanden sind — dort verweilen sie auch länger.

Ihre ungemeine Anhänglichkeit an Viehweiden und Vieh bewiesen sie alljährlich um Pest: so auch im Jahre 1837.

So lange noch die Pester Kühe in aller Früh zu Hause ausgemolken wurden, warteten die Rosenstaare, an den baumreichen Liniengraben versammelt, dieselben ab. Da sprangen und flatterten sie auf den hohen Pappeln und astigen Akazien, einander herumjagend, oder sich wahrscheinlich schon paarend — Tausende an Zahl — trotz der Schüsse und Verfolgungen, die sie hier täglich auszustehen hatten; andere hüpften Nahrung suchend um den Graben herum, aber alle zwitscherten und bewillkommneten die heranschreitenden Kühe mit lustigen Freudentönen. Kaum erreichten dieselben die Linie, da gab je ein sich in die Lüfte erhebender Schaarenzug durch sein «schwrrrr» das Zeichen zum Aufbruch. Und da flog die eine Schaar dicht vor den Köpfen des Viehes, die andere hinten nach, noch andere — von den entfernteren Plätzen angekommen — kreisten und schwenkten sich in Gesellschaft über dem Vieh umher; sobald aber die Csorda etwas stillstehend zu weiden angefangen, da zerstreuten und postierten sie sich zwischen und um die Heerde, wo es nur Platz zum Herumlaufen und Springen sich bot.

Sie setzen sich zwar auch zwischen die weidenden Schafe und Schweine, da jedoch die Ersteren gewöhnlich sehr gedrängt weiden, die Letzteren wühlen, sich beißen und dazu grunzen, haben sie beide nicht so gerne wie das zerstreute, stille, langsam vorschreitende Vieh.

Gleich nach ihrer Ankunft, als sie, noch scheu, sich mehr in den Gehölzen verborgen aufhielten, ließen sie sich nach den herabgefallenen Maikäfern auch in das tiefe Gras hinab, wo sie ganz ungesehen herum irrten; ja auch auf die sandigen und angeschwemmten Ufer der Donau und des Rákos, an Stellen, wo die Strömung des Wassers die hineingefallenen

meg az ott tanyázó parti czingolány (Cicindela litoralis) után keresgéltek.

Délelőttönkint a Gellérthegyet látogatták, annak közvetlen az emberi lakások fölött meredező szirtjein kúszva a sziklafalakból kihajtó bokrokra telepedtek. Nyugtalanul szállongtak egy szirtről a másra, bebújtak minden hasadékba, annyira elmélyedve a szorgoskodásba, talán a párzás és fészkelés ingerétől is kábítva, hogy a gyermekek puszta kézzel fogdosták őket. Erősen bizonyít e körülmény amellett — mit különben a költés idejének elérkezte, a duzzadt nemi szervek, de leginkább a másutt rögtön beállt fészkelés is erősít — hogy csakugyan szándékukban volt a Gellérthegy sziklaodúiban is fészket rakni, ha a folytonos üldözés őket el nem riasztja.

Éjjeli pihenőre Pest táján leginkább a Rákos sűrű lombozatú nyárfáira telepedtek, de számosan vonultak az Orczy-kertbe, valamint a Nádorkert fáira szóval mindenüvé, hol nyugalmukat nem zavarták.

Egy vadász, ki sokat járt a pásztormadarak után, hogy urának néhány darabot lőhessen, erősen bizonyítgatta, hogy látta e madarakat, midőn estére seregélyek módjára csapatosan bocsátkoznak a nádba, hol esős időben a napot is töltötték; de megjegyzem, hogy ezt sem magam nem láttam, sem másoktól többé nem hallottam.

Életmódja, tulajdonságai.

Mint a többi seregekben élő s együtt legelésző madár, a pásztormadár is beosztja napi végezni valóját.

Így Pest körül reggelenkint csapat csapat után repült a legelőkre, hogy délben a Gellérthegyen gyülekezhessék, mire a város háztengere fölött üzött légi játék után újra a legelő volt a czél, majd az itatóra s végül éjjeli pihenőre szálltak a seregek, oly pontosan betartva az időt, akár a húzódó vadlibák, kacsák s egyébb vízi szárnyas.

A marhajárásra érve, sokáig áll a pásztormadár a legelésző barom szája vagy lába előtt, felemelt testtel vigyázva annak lépdelése közben föllhajtotta bogárságra; s ha rebben a sáska, ha-

Käfer hintrieb, wo Cicindela litoralis wohnt, giengen sie Anfangs gerne und liefen den Käfern nach.

Auch besuchten sie alle Vormittage den Blocksberg. Da saßen und krochen sie auf den dicht über den menschlichen Wohnungen starrenden Felsenabsätzen herum, setzten sich auf das aus dessen Wänden herausgewachsene Gesträuch, flogen beständig von einer Felswand zur anderen, waren dabei ganz erregt, guckten fleißig in die Felsenritzen, dabei so in Emsigkeit vertieft und vom Reize des Nistens verblendet, daß sie sich von Knaben mit der Hand fangen ließen. Ein Beweis — was ihre Brütezeit, wie die aufgeschwollenen Geschlechtstheile beider Gatten, ja vorzüglich das bald erfolgte Brüten selbst bestätigt — daß sie wirklich gesonnen waren in den Felsenlöchern des Blocksberges zu brüten, falls man sie nicht verfolgt und abgeschreckt hätte.

Sie übernachteten bei Pest meist am Rákos in den dichtbelaubten Pappelbäumen, viele auch im Ludoviceum, so auch im Palatinalgarten unterhalb Ofens, überhaupt wo sie ruhige Plätze fanden.

Ein Jäger, der den Rosenstaaren viel nachgieng, um sie für seine Herrschaft zu schießen, versicherte mir, daß dieselben nach Art der Staare schaarenweise zur Nachtruhe sich ins Rohr gelassen und dort bei regnerischem Wetter auch bei Tag verweilt hätten; dies habe ich ab weder selbst bemerkt, noch von Anderen gehört.

Lebensart, Eigenschaften.

Wie andere in Schaaren weidende und lebende Vögel, so haben auch die Rosenstaare der Pester Umgebung die verschiedenen Verrichtungen in gewisse Abschnitte des Tages eingetheilt, so daß man sie, eine Schaar nach der anderen, in der Früh auf die Weide fliegen, gegen Mittag auf den Blocksberg sich versammeln, dann wieder andere Flugtouren, vielleicht Spiele, über der Stadt machen, dann wieder auf die Weide, von dort auf die Trinkplätze und endlich auf die Ruheplätze fliegen sah. Da zog ein Schwarm nach dem anderen in einem sehr schnellen Fluge eilend, bis endlich dies ein Ende nahm, und in umgekehrter Richtung wieder, wenn die Zeit dazu kam, so fortdauerte. Sie strichen also ganz nach Art der Wildgänse, Enten und anderen Wassergeflügels.

Auf der Weide angekommen, warten die Rosenstaare mit etwas aufgerichtetem Vorderkörper oft recht lange vor den Mäulern des weidenden Viehes, oder ganz dicht an dessen Füßen stehend-

talmas ugrásokkal s ügyes fordulatokkal iramodik utána, majd villámgyorsan szalad az egyik állva maradt baromtól a másik lépni készülőhöz, közbe a legyet fogdosó barázdabillegető módjára félig tárt szárnyával is verdesve úgy, hogy ritkán kerüli egy-egy sáska is végzetét.

Új csapat közelg a lakmározók felé, mire a már megtelepedtek javarészt vagy együttesen szállnak a jövevények elé s velük egyesülve ereszkednek a régi helyre. S tovább folyik az ideoda szaladgálás, ugrándozás a barmok lába alatt, közbe apróbb czivódások sem hiányozva az élesebbje között, mikor mindegyik a másik orra elől akarja elcsipni a falatot. Ezalatt persze folyton változtatják a helyüket, mert egyik a másikat akarva megelőzni a szökkenő sáska után jó darabot beugrálnak.

Ilyenkor mintha csomókban vándorló rózsák mozognának a zöld pázsiton, olyan e szép, elszóródva szaladgáló, pillanatonkint a legváltozatosabb alakulásokba álló madárcsapat, mely ha felrepül, rózsás felhőként tánczol a szemlélő előtt.

Ha már megszedték begyüket, a földre hasalva vagy oldalra dűlve pihengettek a barom körül.

Különös, hogy míg délelőtt mindig a nyáj előtt jár a csapat, délután javarészt a mögé telepszik.

Déltájban, mikor a csordát vízre hajtják, a pásztormadarak mint soha el nem váló társak azt megelőzve szálltak az itatónak s az esetleg közel álló fákra települve tartották folytonos csicsergéssel és énekkel kisért déli vigasságukat. Közbe le-leszálltak a vizet szörcsölő barmok közé s velük ittak a válúból, s mint a seregélyek, meg is fürödtek abban s a kút körüli tócsákban.

A Rákoson tartott ilyen déli vigasságuk közben állítólag annyi falevelet szakitottak s bocsájtottak le a lombok közül, hogy a levél eső módra hullott, befödve a földet s a tavat a fák tövén.

Gyakran voltam tanuja, mint húzódtak a

auf die durch die Bewegungen des Viehes aufzujagenden Insekten, vorzüglich aber auf die Heuschrecken. Fliegt nun eine Heuschrecke auf, so machen sie darnach gewaltige Sprungsätze, die schnellsten Wendungen, laufen dabei blitzschnell von einem Rinde, welches stehen geblieben, zu einem anderen, das sich zum Schreiten anschickt, wobei sie sich, in der Art von Bachstelzen auf der Fliegenjagd, ihrer halbgeöffneten, flatternden Flügel bedienen, so daß selten eine Heuschrecke ihnen entgeht.

Nähert sich nun ein neuer Zug der schon weidenden Versammlung, so fliegt diese gewiß den Ankömmlingen entgegen, um mit ihnen wieder am gefälligen Orte einzufallen. Und es geht das Hin- und Herlaufen, das Herumspringen unter den Füßen des Viehes von Neuem an, wobei es auch an kleinen Streitereien zwischen den Brodsüchtigen nicht fehlen darf, indem ein jeder das springende Insekt vor dem anderen wegzuschnappen trachtet. Hierbei verändern sie den Ort natürlich fortwärend, denn sie springen, um den anderen zuvorzukommen, der fliegenden Kerfe ganze Flugsätze nach.

Es war ein herrlicher Anblick, diese schönen Vogelschaaren auf den grünen Weideplätzen als zerstreute, herumlaufende und wieder jeden Augenblick in den mannigfaltigsten Umgestaltungen zusammenfließende, wandelbare Rosengruppen vor sich, und in ihren Flugbewegungen als tanzende Rosenwölkchen über sich zu sehen.

Ist endlich der Hunger gestillt, so legen sich die Vögel ganz dicht auf die Erde, entweder mit dem ganzen Unterleibe, oder mit der einen Leibseite, und ruhen auf diese Art vor oder neben dem Viehe aus.

Am auffallendsten ist es, daß sie Vormittags stets v o r, Nachmittags aber meist hinter dem weidenden Vieh stehen.

Gegen Mittag, wenn die Kuhheerde zu Wasser gieng, flogen die Nomadites als unzertrennliche Gesellschafter noch vor ihr den Tränkplätzen zu, setzten sich auf die zufällig in der Nähe stehenden Bäume und hielten ihre mit fortwährendem Zwitschern und Gesang begleiteten Mittagsunterhaltungen ab. Sie ließen sich dabei einzeln unter das trinkende Vieh herab, und tranken und badeten mitten unter denselben.

Bei solchen Mittagsunterhaltungen sollen sie am Rákos so viel Blätter von den Bäumen herabgezwickt und herabgelassen haben, daß es förmlich wie Blätter regnete, und der Boden und der Flußteich unter den Bäumen davon überdeckt waren.

Oft war ich Zeuge davon, wie sich die Rosenstaare

pásztormadarak a délutáni nap tüze elől a legelő barom árnyékába. A hol magasabb gyomféle, mint a boszorkánytövis s a kutyatej üti föl fejét, oda is beszaladnak szorgosan kutatva a nagyszámú bogárság, de különösen sáskák után, mik itt bújtak meg, hol a baromm nem szivesen legel.

Mikor aztán a leáldozó nappal a levegő is hűvösödni kezdett s a sáska sem ugrált, de félve húzódott meg a gyomban, a pásztormadár is nyugodni tért, ezernyi csapatokban szállva meg a Rákos jegenyéit és ákáczfáit a sötét éj beálltáig csicseregve, helyért küzdve fától-fára, ágról-ágra szállva, közbe az ezernyi torok szava valami kellemetlen zúgásba olvadt, mely még a seregélyek hangversenyénél is jóval erősebb. A mulatozást itt is a hulló falevelek zápora kisérte csakúgy, mint az itató körül.

Esős időben a csapatok a fákon s bokrokon gyültek meg folytonos röpködés, hajsza s játék közben — tehát egészen seregélyek módjára — oly szörnyű lármát csapva, hogy már messziről hangzott a zsivajgás.

Azt soha sem láttam, hogy a szaladgáló pásztormadarak csak egyike is — bár bizonyára képes volna rá — tollforgóját valaha felemelte volna. Ellenkezőleg valamennyie a nyakszirtén lógatja azt. A hím mégis messziről kilátszik a csapatból s a sokkal rövidebb tollforgójú tojóval össze nem téveszthető.

Álltában s ültében jó magasra emeli testet a pásztormadár, sőt futás közben sem tartja oly vízszintesen, mint a seregély. Különösen szép, emelt a tartása, mikor valami emberre vigyáz s e tartása táplálkozásával függ egybe, hisz' nem földről szedegeti élelmét, mint más madár, hanem ugortában, röptében csipi el a bogarat.

Egyesével, vagy kis számmal vonulva, kissé félénk s óvatos s csak lopva közelithető meg lövésre. Mig a hol tömegesen telepszik meg valami kedvező helyen s még hozzá a fészkelés is a szándékában, ott folytonos üldözés mellett is oly vigyázatlan és bizalmas, hogy a csordával tartó ember köztük járhat, ülhet, kurjanthat a marhára, sőt lőhet is a madárcsapatba a nélkül, hogy azt valami nagyon megriasztaná. A pásztortól épp oly kevéssé tart, mint a baromtól. Ha azonban a folytonos üldözésben végre is veszélyt lát,

vor der brennenden Nachmittagssonne in den Schatten des Viehes stellten. Auch wo höhere Krautarten, wie das Eryngium und die so häufige Euphorbia standen, eilten sie dahin und durchsuchten Alles fleißig: denn in diesen, dem Vieh unwillkommenen Pflanzen verbergen sich verschiedene Insekten, hauptsächlich aber die flüchtigen Heuschrecken, woraus sie solche hinaufjagten und wegfingen.

Wenn es dann gegen Abend etwas kühler ward, die Heuschrecken nicht mehr herumsprangen, sondern sich im Gebüsche verkrochen, da zogen die Vögel zu Tausenden auf ihre Schlafplätze, zumeist auf die Bäume nach Rákos hin, wo sie auf den hohen Pappeln und Akazien rasteten. Bis in die dunkle Nacht zwitscherten sie um die Plätze ringend, von Ast zu Ast, von Baum zu Baum springend und fliegend: wobei die Tausenden von Kehlen ein unangenehmes, staarenartiges Geschwirre anstimmten. Die Unterhaltung wurde auch hier von einem Blattregen begleitet, ganz so, wie bei den Tränkplätzen.

Bei regnerischem Wetter versammelte sich die Schaar auf den Bäumen und Gesträuchern und zwitscherten da so ungeheuer, durcheinander fliegend, sich jagend, spielend — also ganz nach Art der Staare — daß das Geschrei schon von Weitem vernommen wurde.

Ich habe es nie bemerkt, daß sie während des Laufens je den Schopf aufgerichtet oder gar in die Höhe gehoben hätten, obwohl ihre Fähigkeit dazu höchst wahrscheinlich ist. Jedoch ist der bedeutende Schopf der Männchen schon von Weitem von dem viel kleineren der Weibchen zu unterscheiden.

Die Rosenstaare stehen und sitzen mit einem ziemlich stark aufgerichteten Leibe, ja selbst im Laufe halten sie sich nie so wagerecht wie Staare. Besonders schön aufgerichtet ist ihre Stellung, wenn sie auf den Menschen passen; es hängt diese Stellung mit ihrer Ernährungsweise zusammen, da sie ihre Beute nicht wie andere Vögel vom Boden aufpicken, sondern stets die hüpfenden Käfer im Fluge erhaschen.

Einzeln oder in geringer Anzahl auf dem Zuge begriffen, sind sie etwas scheu und flüchtig, so daß man nur durch Hinterschleichen ihnen zukommen oder sie schießen kann. Wo sie aber in großer Menge sich schon gelagert haben, zumal wenn sie dort zu nisten entschlossen sind, benehmen sie sich trotz aller Verfolgungen so unvorsichtig und harmlos, daß man mit dem weidenden Vieh fortschreitend, unter sie gehen, sitzen, auf das Vieh lärmen, ja selbst oft schießen kann, ohne sie weit zu verscheuchen. Die Hirten fürchten sie so wenig, wie das Vieh. Haben

a szétszóródottak valamennyie gyorsan előre szaladva sorba áll magasra emelt figyelő tartásban s megadva az intő «svrrr»-szóval a jelt, egyszerre fölröppen, hogy biztosabb helyre szálljon.

A pesti pusztákon gyakran jártak pásztormadarak seregélyekkel egy időben, de csak akkor elegyedtek, ha az egyik fajból kevesen a másik faj nagyobb csapatával találkoztak, mert egyenlő számú seregek soha sem keverednek. Életmódjuk annyiban is elüt a seregélyekétől, hogy míg ezek csak már kiröppent fiaikkal szállnak a marhajárásra, addig a pásztormadarak *ott költenek, ott nevelik fiaikat*, örökké a csorda körül s vele vonulnak, igazi nomád életet élve.

Táplálléka.

Május havában sáska hijján a pásztormadár még javarészt az erdőre lévén utalva, gyomrában rendesen nagyobbféle bogárság, mint cserebogár, futóbogár, Pachygaster, Cleonus stb. található s begyében még a nagyja is egy darabban vagy alig feldarabolva. Találtam apró csigákat is közte, de kavicsszemeket soha, mert tápláléka úgyis puha s könnyen emészthető.

1837 (?) május 27-én Orczy báró egy hímet küldött, melynek egész tápláló csöve csupa keménygyürüs, a fali ászkához (Oniscus) hasonló, de még keményebb bogárfélével volt tömve. Ilyféle bogarakat erdők korhadt fadarabjai alatt találtam. A többi, ugyancsak májusban elejtett darab gyomortartalma cserebogárból került ki.

A junius 2-áról való madárban az erdei czingolány (Cicindela silvatica) mellett már egy csomó sáskát és tücsköt is találtam. Srettinay 1830 juniusának 20-án 5 darabot ejtett el Péteri mellett s gyomrukban nagyszámú fehéres hernyót látott, miket e madarak a légbogyó (Viscum album) vagy a Loranthus europeus zöldje közül keresgéltek elő.

Később, mikor már rendesen jár a pásztormadár legelőinkre, kizárólag a többé-kevésbbé fejlett sáskával táplálkozik, mitől egész belseje vörösre festődik.

sie aber durch fortgesetzte Verfolgungen eine Gefahr in ihrer Nähe wahrgenommen, dann laufen die zerstreuten Glieder alle geschwind in eine Linienreihe, stellen sich mit einem ganz aufgerichteten, Aufmerksamkeit verrathenden Leibe, zwitschern ihr «Schwrrr» — den gewöhnlichen Warnungston — erheben sich plötzlich und fliegen gesellschaftlich nach einen bequemeren Platz.

Auf den Pester Haiden hielten sich die Pastor oft mit den Staaren zu gleicher Zeit auf, doch sah ich sie nur dann gemischt, wenn einzelne von einer Art grössere Schaaren der anderen antrafen, doch große Schaaren mischen sich nie. In ihrer Lebensart sind sie auch dadurch von den Staaren verschieden, daß Letztere nur mit ihrer schon flüggen Brut auf die Hutweiden kommen, die Nomadites aber dort selbst nisten, dort erziehen, also ewig am allerliebsten um das Vieh und mit demselben wohnen, herumziehen, also ein echt nomadisches Leben führen.

Die Nahrung.

Im Mai, wo es noch wenig Heuschrecken giebt, daher diese Vögel mehr am Gehölze sich aufhielten, fand ich in ihrem Magen vorzüglich größere Coleopteren wie Mai- und Laufkäfer, Pachygaster, Cleonus u. a., wovon selbst Maikäfer oft in einem Stück oder doch kaum zerstückelt im Magen und Kropfe vorkamen. Auch kleinere Helices (Schnecken) fand ich mitunter, Kieselsteinchen aber nie, da ihr Futter ganz weich, also leicht zu zerkochen ist.

Ein Männchen — am 27. Mai (1837?) von Baron Orczy erhalten — hatte lauter ringelige, den Kellerasseln ähnliche, aber noch härtere Insekten aufgenommen (deren ähnliche ich unter faulem Holze in Wäldern antraf) und war der ganze Kropf, Magen und die Gedärme mit diesen gefüllt. Bei anderen, ebenfalls im Mai erlegten, machten den ganzen Mageninhalt Maikäfer aus.

Am 2. Juni kam schon nebst Cicindela silvatica eine Menge von Heuschrecken und Grillen im Magen dieser Vögel vor. Stettinay fand in 5 bei Péteri 1830 am 20. Juni erlegten Stücken viele weißliche, aus Viscum album oder Loranthus europeus fleißig hervorgesuchte Raupen.

Später, gegen Mitte Juni, wo diese Vögel auf die grasigen Weideplätze giengen, kröpften sie sich ausschließlich mit meist noch unvollkommen entwickelten Heuschrecken voll, wovon ihr ganzes Innere roth gefärbt erschien.

Repülése.

Egészben seregélyszerű: húzodása közben gyorsan verdes szárnyával teste felé, majd mozdulatlanul kitárt szárnynyal úszva lebeg, különösen leszállás előtt, de oly gyors fordulatokat soha sem végez, mint a tovasurranó seregélycsapat.

Repülése könnyedebb, kevésbbé surranó, közbe nem tárja ki szárnyát annyira, kevesebbet csapkod s ritkábban bukfenczezik mint a seregély.

Ha a napfénnyel szembe repül, úgy testének rózsás szine alig tünik fel fekete szárnya mellett: úszó lebegése közben már szebben mutat, de legszebben mikor *hátulról* éri a nap sugára: ilyenkor hátának rózsás aszbesztfénye pompás vörösesen aranyba csillogó.

Hivása, éneke.

Érdes, rekedtes, de sajátságos hivó hangját úgy röptében, mint ültében gyakran hallatja. Röptében rendesen «srrr-csorr-csorr-serr!»-hangon szól, a hátra maradtak erős «csr-ints! sörincs»-et kiáltanak; együttes lassú tovaszállásban «svorr-csorr», felrepülés közben «srrr-csrrr! decsrrr-csrrr-dzrrr?» járja gyors egymásutánban kiejtve, olykor erősebben s jobban hangzón «svöröty-söröty!»

A melyik erősen vágyik társa után vagy utána veti magát a fáról, így szól: «csrö-csövöly! csröcsevely!»

Dala igénytelen, halk. Sziszegő, rekedtes többnyire rosszul tagolt, kevéssé változatos hangokból áll, de gyakran s mindenütt hallik, különösen ha nagy csapat van együtt. A földön, a gyepen, a barom közt ülve vagy pillanatra megállva, fákon ugráltában s röpködtében, déli pihenőjén, fészke körül, sőt fészkének odvában ülve is szakadatlan csicsereg.

Bár együttes éneke egészében nagyon hasonlit a seregélyek zsivajgásához, mégis egészen sajátságos, ha e két faj hangversenyét egyszerre hallgatjuk. Nagyban hasonlit úgy a parti fecskék, (Cotyle siparia), mint a kölesi sármányok (Emberiza miliaria) társas zsivajához, de még ennél is halkabb csicsergés, mintegy:

Flug.

Ihr Flug iſt im Ganzen ſtaarenartig. Bald flattern Alle, die Flügel häufig und ſchnell gegen den Leib ſchlagend, bald ſegeln ſie eine kurze Strecke mit ausgebreiteten Flügen fortſchwebend, was beſonders vor dem Niederſetzen geſchieht. So ſchnelle Schwenkungen machen ſie nie, wie die Staare. Auch iſt ihr Flug leichter, weniger ſchwirrend, ſie breiten dabei ihre Flügel nicht ſo ſtark aus, flattern weniger und purzeln ſeltener als die Sturnus.

Von dem ſchönen Roſenroth des Leibes iſt im Fluge, falls ſie gegen das Sonnenlicht fortſchwirren, beinahe nichts zu ſehen, ſchon bei ihrem Schwebefluge nimmt es ſich ſchöner aus, am allerſchönſten aber, wenn ſie von hinten her der Sonnenſtrahl trifft: da glänzt das Roſaasbeſt des Rückens prächtig und wie in einem rothen Goldſchimmer.

Locken, Geſang.

Die rauhen, heiſeren, doch eigenthümlichen Locktöne werden ſowohl im Fluge, als im Sitzen häufig gehört. Gewöhnlich locken ſie im Fluge wie: «ſchrrr-tſchorr-tſchorr-ſcherr!» — die Zurückgebliebenen kräftig: «tſchr-intſch! ſchör-intſch!» — im ſtillen Fluge ungetrennt fortfliegend: «ſchworr-tſchorrr!» im Auffliegen: «ſchrrr-tſchrrr? detſchorrr-tſchrrr-dzrrr!» — ſchnell nacheinander ausſtoßend; manchmal auch beſſer und ſtärker wie «ſchwöröty-ſchöröty!»

Sehnt ſich einer dem anderen nach, oder wirft ſich vom Baume, ihm nachzukommen, herab, ſo ruft er: «tſchrö-tſchöwöly! tſchrö-tſchewely!»

Der Geſang iſt unbedeutend, leiſe: beſteht aus ziſchenden, rauhheiſerigen, meiſt ſchlecht modulirten, einförmigen Tönen, die ſehr fleißig und überall hervorgebracht werden, beſonders wenn größere Schaaren ſich verſammeln. Auf der Erde, am Raſen, zwiſchen dem Vieh, ſitzend oder auf Augenblicke ſtehen bleibend, auf Bäumen hüpfend und herumflatternd, bei der Mittagsruhe, auf ihren Brutplätzen, ja ſelbſt in Löchern, an den Neſtern ſitzend, zwitſchern ſie unaufhörlich.

Im Ganzen iſt der Geſang dem Schwirren der Staare ſehr ähnlich, doch, wenn man ihn im Concerte mit dem der Staare unweit einander anhört, ganz eigenthümlich; hat viele Ähnlichkeit mit dem gemeinſchaftlichen Schwirren der Uferſchwalben und der Grauammer (Emberiza miliaria), iſt aber ein noch leiſeres Geſchwatz, wie: «ſchicr-ſrrr-tſchörörö-ſiſr-ririri-crririri» — gemiſcht mit etwa «tſchröntſch-

«siczr-szrrr-csorörö-sziszr-ririri-czrrirri: kozbe: csröncs-csrincs és csröcsö-csöcsörr-szirie!»

Olykor a Lanius minor hivásához hasonló, erősebben csengő szó is kihallik, mint «slanzl-san-sl!»

Költése, fészke, tojása.

Minden madár a körülményekhez szabja életmódját. Kivált a fészkelésnél ötlik szembe ezen alkalmazkodás, hol a hely megválasztása, a fészek magassága s annak alakja sokszor erős változásoknak van alávetve.

De nem áll ez a pásztormadárra.

Mivel örökös vándor létére soha sem tudja előre, miféle körülmények közé veti a véletlen, cosmopolitává, világpolgárrá változott, ki minden előitéleten fölülemelkedve a legszerényebb körülményekkel is megelégszik.

Ez nála nem alkalmazkodás.

Mindenütt otthoniasan rendezkedik be, hol épületromok, kolostorok, sziklák állnak alkalmas hasadékokkal: rőzse- és téglarakásokban, a sűrű Lycium bokorban, mindenütt, hol *közös fészkelést* enged meg a hely.

Mint már említve volt, az 1837-iki tömeges megjelenésekor komoly szándékában volt a Gellérthegyen költeni, mint a sziklazugokba való be- és kibujkálás, a megvizsgált tojók petefészke és költési foltja, végül a hímek erősen duzzadt nemi részeiből biztosra következtettem. Tudva, hogy a költés ideje itt van, minden ismerősömet figyelésre szólitottam fel. S csakhamar értesültem, hogy a pásztormadár Baracson, Vacson, Kaskantyun s Adacson csakugyan fészkelt, mert nyugta volt, nem úgy, mint a Gellérthegyen, hol az örökös lődözés, utána mászás, hajigálás minden szándékát meghiusitotta.

Athoson (?) is, hol Wahlstein tanár szerint a legvadabb hegyvidékeken is költ, sziklarepedésekbe rakja fészkét. (lásd 1839 jan. 2-án kelt levelét).

Drechsler — Feldegg praeparátora Karlsbadban — azt állitá, hogy e madár Dalmátiában, hegységek sziklahasadékaiban, lakások szalmafödelén s régi farakásokban költ.

Nagyon is sebtében épitve fészkét, nincs a pásztormadárnak arra érkezése, hogy messziről válogassa össze a szükséges anyagot, megelégszik tehát mindennel, mit a közeli szomszédság

tschrintsch» und «tchrötschrö-tschötschörr-sirie», dazu manchmal einige dem Rufe des Lanius minor ähnliche, kräftiger klingende Laute, wie «schlanzl-schan-schl!»

Nisten, Nest, Eier.

Alle Vögel accommodiren sich in ihrer ganzen Lebensart dem Umständen. Dies fällt besonders beim Nestbau auf, wobei die Wahl des Ortes, der Höhe und der Nestform oft beträchtlichen Veränderungen unterworfen ist.

Nicht so ist es aber bei dem Nomadites.

Da er als ewiger Wanderer nie im Voraus weiß, welche Umstände ihm durch Zufall geboten werden, so hat ihn die Natur in einen Cosmopoliten verwandelt, der, über alle Vorurtheile erhaben, die bescheidensten Umstände benützt.

Bei ihm ist das keine Accommodation.

Er richtet sich überall heimisch ein, wo verfallende Gebäude, Klöster, Felsen mit passenden Ritzen da sind, in Holz- und Ziegelhaufen, im dichten Lyciumzaune, überall wo der Ort zum gemeinschaftlichen Nisten geeignet ist.

Wie schon erwähnt, machten die Rosenstaare bei jenem Massenzug im Jahre 1837 ernste Anstalten am Blocksberge zu brüten, worauf ich schon im Voraus nach ihrem Aus- und Einschlüpfen in den Felsenlöchern, nach den Eierstöcken und Brutflecken der untersuchten Weibchen, nach den sehr angeschwollenen Geschlechtstheilen der Männchen sicher folgerte. In Überzeugung der herannahenden Brutzeit, gab ich vielen meiner Bekannten Aufträge zum Beobachten derselben. Und bald darauf erfuhr ich, daß sie in Baracs, in Adacs, Vacs und Kaskantyú wirklich nisteten, da ihnen daselbst Ruhe vergönnt wurde, nicht so wie am Blocksberge, wo die fortwährenden Verfolgungen, das ewige Schießen, Nachklettern und Werfen alle ihre Absichten unmöglich machten.

Am Athos, wo sie, nach Wahlstein's Berichten, selbst in den wildesten Gebirgsgegenden nistend vorkommen, legen sie ihre Nester in Felslöcher hinein. (Siehe seinen Brief vom 2. Jänner 1839.)

Nach Drechsler's — Präparator bei Feldegg — mir in Karlsbad mitgetheilter Behauptung, brütet dieser Vogel in Dalmatien in Gebirgsfelsen, Klippenlöchern, wie Hausspatzen in Strohdachlöchern, dann in alten Holzlagen und dergleichen.

Der Rosenstaar baut viel zu eilends, kann also keine Zeit verlieren mit dem Herschaffen weitliegender Materialien, begnügt sich daher mit Allem, was ihm die nächste Umgebung bietet. Baumreiser und

nyújt. Rőzsét s falevelet, forgacsot, gyomszárakat, elszórt tollakat kapkod össze: a hol széna van, ott tisztán abból épít, de szükség esetén a tehénganéjjal is megelégszik.

Nagyon sokat tart az idő- s munkamegtakarításra, mert hisz' rövid az idő az ittmaradásra, a tojás lerakása közelget s nagyon is forró, ellenállhatatlan a szeretet, az aggódás a nevelésre váró s magukkal viendő fiókák iránt!

Blätter, Holzspäne, Unkrautstengel, herumliegende, Federn werden mit größter Hast zusammengeschleppt: wo es Heu gibt, baut er ausschließlich von diesem, begnügt sich aber oft mit dem Kuhmist.

Es wird auf Zeit- und Arbeitersparniß sehr viel gelegt, die Zeit des Hierbleibens ist kurz gemessen, das Eierlegen vor der Thür — und die Liebe und Sorge für die Vollendung der Erziehung ihrer mit sich zu nehmenden Jungen zu heiß, unwiderstehlich groß!

A tojások száma és leirása.

7—8, ritkán több tojásból áll a fészekalja.

Zahl und Beschreibung der Eier.

Das Gelege zählt 7—8, selten mehr Eier.

Nagyság. — Die Größe. Millimeter.

Tojás hossza Länge des Eies	27·4	27·8	27·8	27·9	28	28·2	28·4	28·5	28·7	28·7	29·4	30·6
Legnagyobb vastagsága Die größte Dicke	21·1	21·6	21·9	21·9	21·4	21·9	21·4	20·3	20·8	21	21·6	20·9

Az *alak* változatos: a középalak kissé zömöken rendes-tojásdad, de nem ritka az erősen gömbölyded alak, mely aránylag hegyesen végződik, míg ismét mások nagyon megnyúlva, a selyemhernyó gubójának alakját közelítik.

A tojás *héjja* fényes, rendkivül vékony, igen finoman szemesés, szabad szemmel látható sűrűn elszórt tűszurásszerű likacsokkal, nagyító alatt nézve finoman ripacsos.

Szine igen halványan kékesfehér, valamicskét kékeszöldbe játszó, a héjjon átsötétedő gyenge vizes erezettel.

Die Gestalt abwechslungsvoll: die Mittelgestalt mäßig gedrungen oval, doch sind auch sehr gedrungen rundliche Formen nicht selten, welch' letztere verhältnißmäßig spitzig enden, wogegen andere wieder sehr gestreckt an Form dem Gehäuse der Seidenraupe gleichkommen.

Die Schale glänzend, ungemein dünn, sehr feinkörnig, zeigt dem unbewaffneten Auge dicht zerstreute, Nadelstichen ähnliche Löchelchen; unter der Lupe erscheint sie fein genarbt.

Die Farbe sehr blaß bläulichweiß, etwas ins Bläulichgrüne spielend, mit durch die Schaale sichtbarer, schwacher, wässeriger Aderung.

Kirepült fiatalok ruházata.

A fej és nyak szennyes szürkefehér, feketés hosszanti sávokkal, a szárny és farok szürkefekete tollai széles fehérszürke szegésekkel; a farkalja tollai feketések, szélesen szürkefehéren foltozva; a törzs alja rózsásszürke, a lábak s a csőr szine vörösesbarna.

Mihelyt szárnyra keltek a Baracs körül kiköltött fiak, az öregek a gyümölcsösökkel gazdag közeli falvakba vezették őket, igy Győr faluba is, hol a szederfákat szállták meg, lecsipve azok gyümölcsét úgy a maguk, mint fiaik számára. Fiaikat nagyon sokáig etették.

Die Kleidung flügger Jungen.

Kopf und Hals schmutzig grauweiß mit schwärzlichen Längsstreifen, die grauschwarzen Flügel- und Schwanzfedern breit weißgrau eingefaßt: die Unterschwanzdecken schwärzlich, breit grauweiß gefleckt; der Rumpf unten rosiggrau, die Füße und der Schnabel röthlichbraun.

Sobald in Baracs die Jungen flügge geworden, führten sie die Alten in die obstbaumreichen nächsten Dörfer hinein, so nach Győr, wo sie alle Maulbeerbäume überdeckten, mit deren Obst sie ihre Jungen fütterten und das sie selbst fraßen. Sie fütterten daselbst ihre schon flüggen Jungen sehr lange.

A győri háztetőkön, tornyokon vagy azok repedéseiben senki sem látta őket.

Auf den Győrer Hausdächern, Thürmen oder in deren Löchern bemerkte man sie nie.

A vedlés ideje.

Mivel több frissen megérkezett madár farkában alig felenagy tollakat találtam, azt hiszem, hogy a vedlés ideje közvetlen a megérkezése elé tehát április hó végére vagy május elejére tehető.

Mauserzeit.

Da ich im Schwanze mehrerer neu angekommener Vögel kaum halbwüchsige Federn fand, glaube ich die Mauserzeit knapp vor die Ankunft, also auf Ende April oder den Anfang Mai setzen zu können.

Vándorlása.

Hazáját nem azért hagyja el évről-évre, mint a többi nyári vonuló madár, hogy nálunk költhessen, mert akkor ha ritkán is, de mégis csak rendesebben lehetne fészkét találni, kivált Magyarországon.

Talán a táplálék (hiánya) hajtja útjára?

Hisz' Afrika és Ázsia enyhe tájain, hol mondhatni örök a nyár, legfőbb tápláléka mindenkor bővében van! — S mégis ez utóbbi lesz az ok, mert csak ez magyarázza rendetlen megjelenését. Ugyanis a sáska épp akkor szokott nálunk tömegben fellépni, mikor Afrika- s Ázsiában sáskahíjja van.

A pásztormadarat falánksága kényszeriti a nomád életre. Ha már nem talál a környékben elég sáskát s gyümölcsfélét a maga és fiai számára, fölszedelődzik, hogy vándorczigány módjára kóboroljon országról-országra. Így jön hazánkba is Egyptomon, Török- és Görögországon keresztül, mindig a sáskacsapat nyomában vonulva.

Csodálatos, hogy e madár akkor jön vidékeinkre, mikor a mi belföldi madaraink már javában költenek, sőt már fiaikat nevelik. Világos tehát, hogy az ő költési ideje otthonában egészen más időre esik — mert különben nem érne rá hosszú utazásokat tenni — és hogy oly világtájakon van otthon, a hol a tavasz a mi telünkre s a mi nyarunk az ottani télre esik.

Így lőttek 1830 juniusának 4-én Péteri mellett egy nagy csapatból 5 darabot, miknek javarésze a Földváry-féle gyűjteményben található, s fogtak 1835-ben egy darabot, míg végre az emlékezetes 1837-ik év seregeknek özönét hozta hazánkba. Az elsőket május 24-én ejtették el a Garamparti réteken s ugyan e napon lőttek a Rákosnál is egy tojót.

Zug.

Der Rosenstaar nimmt seine alljährlichen Reisen aus seinem Vaterlande nicht, wie die Sommerzugvögel, um da zu nisten vor, denn sonst müßte man, wenn auch selten, doch regelmäßig seine Nester antreffen, besonders in Ungarn.

Sollte er der Nahrung halber verreisen? In seiner gelinden Heimat — Afrika und Asien — wo sozusagen ewig Sommer herrscht, müßte ja seine Lieblingsnahrung zu allen Jahreszeiten die Fülle sein! — Und dennoch wird dies Letztere die Ursache seines Ziehens sein, denn dies alleinig erklärt sein unregelmäßiges Erscheinen, da die Heuschrecken bei uns gewöhnlich in jenen Jahren in Überfluß auftreten, während welcher es an denselben in Asien und Afrika mangelt.

Die Gefräßigkeit zwingt den Rosenstaar zum nomadischen Leben. Bietet eine Gegend keine genügende Menge der Heuschrecken und Obstarten, um sich und seine Jungen zu ernähren, so bricht er auf und streift wie wandernde Zigeuner von Land zu Land. Auf diese Art gelangt er durch Egypten, die Türkei und Griechenland, auch nach Ungarn, immer dem Zug der Heuschrecken folgend.

Immerhin merkwürdig, daß der Vogel in dieser Zeit unsere Gegenden aufsucht, wo die einheimischen Vögel schon längst mit dem Brüten und Erziehen beschäftigt sind. Es folgt daraus, daß seine Brutzeit in seiner Heimath in eine ganz andere Zeit fallen muß — da er sonst keine Weile zu langen Streifzügen hätte — und daß er in solchen Welttheilen heimisch ist, wo das Frühjahr in unseren Winter und unser Sommer in den dortigen Winter fällt.

So wurden im Jahre 1830 am 5. Juni bei Péteri aus einer großen Schaar 5 Stücke erlegt, wovon die Meisten in der Földvári'schen Sammlung sich befinden, und ein Stück im Jahre 1835 bei Pest gefangen, bis endlich das Jahr 1837 eine wirkliche Überfluthung von Schaaren dieser Vögel herbrachte.

Május 25-én egy 60 főnyi csapatból egy fiatal hím esett áldozatul; 26-án az «Ördögmalom» körül egy fiatal, 27-én a Városligetnél egy igen vén hímet lőttek, végre julius 1-én 2 hím és egy tojó került fogságba.

Podmaniczky János báró 1842 áprilisának 18-án Keresztúrnál látott 3 pásztormadarat a «Merzse-mocsár» közelébe eső legelőn. Sógorom valószínűleg ugyan e 3 madarat rövid időre rá a «Hamzsabégi» szőlőhegyek szélén vette észre.

A pásztormadár fogságban.

Sokkal vigabb s nyugtalanabb, mint a seregély, folyton ugrál, röpköd s fejét a kalitka teteje felé forgatja; a hangyatojást nagy mohósággal nyeldesi; még a kézből is elveszi. Nagyon szelid. Szakadatlannl csevegi az ő «gzsbati-csrabati-gzsabati-csrabati»-ját, seregélymódra gyakran ismételve ezt: «bzsabzsa-bzsabzsa! gzsagzsagzsa-gzsati!»; egyhanguan: «brölti! bröliti! brölij-bröti-gröti-dröti-csröti!»; gyakran: «zsamzsl-mzsamzsl-mamzssl!» hasonlón a háziverébhez, csak sokkal erősebben.

Nagyon szorgalmas énekes: a vedlés idejét kivéve egész éven át dalol. A mint egy kissé jóllakott — evés közben, mint a seregély messze kitárja csőrét — rázendit a szive mélyéből fakadó egyszerű dalára, közbe testét s fejét jó magasra emeli, szárnyát leereszti, begyét erősen felfújja, csőrét messze kitárva szárnyával billeg. Hozzá még testét is úgy dobátja ide-oda, mint az éneklő Töklincz-pintyőke (Serinus hortulanus). Oly mulatságos az alakja ilyenkor, hogy a szemlélő egy táncztól és dalló vágytól megittasultat s jó magával tehetetlent vél maga előtt látni s nem állja meg nevetés nélkül.

Sokáig húzza énekét, kivált ha erre társai is buzdítják, s ha abba hagyta, újra meg újra elül kezdi.

Szelidsége mellett kitartó is. Sándor úrnál 4—6 évig elélt s csak egy betegségtől pusztult el, minek okozójául leginkább a romlott levegőt tartom. A bonczolás azt mutatta, hogy a májon,

Die ersten Stücke wurden am 24. Mai bei Neu soht auf einer an der Gran liegenden Wiese erlegt, so auch ein Weibchen am selben Tage bei Rákos. Am 25. Mai fiel ein junges Männchen aus einer Schaar von etwa 60 Köpfen zur Beute. Am 26. Mai schoß man bei der Teufelsmühle — unweit Pest — ein junges, am 27. beim Stadtwäldchen ein sehr altes Männchen, und schließlich wurden am 1. Juli 2 Männchen und ein Weibchen gefangen.

Baron Joh. Podmaniczky behauptete am 18. April 1842 bei Kereßtür, unweit des Merzse-Sumpfes an einem Weideplatze, 3 Stücke der Nomadites gesehen zu haben. Mein Schwager beobachtete wahrscheinlich dieselben drei Stücke kurze Zeit darauf am Rande der Hamzsabéger Weingärten.

Der Rosenstaar in Gefangenschaft.

Viel munterer und unruhiger als der Staar, springt und flattert er fortwährend und dreht den Kopf gegen das Käfigdach herum; er frißt die Ameiseneier ungemein gerne, selbst aus der hohlen Hand weg. Wird sehr zahm, ruft und schwätzt fortwährend sein ‚gžabaty-tschrabaty-gžabaty-tschrabaty' — wie die Staare, häufig wiederholt: «bžabza-bžabza-gžagžagža-gžaty!» Manchmal schreit er sehr stark, monoton: «brölty! brölyty! brölybröty-gröty-dröty-tschröty!»; oft: zamzl-mzamzl-mamschl!» — dem Haussperling nicht unähnlich, nur bedeutend stärker.

Als sehr fleißiger Sänger singt er, die Mauserzeit ausgenommen, fast das ganze Jahr, sobald er sich etwas gesättigt — beim Fressen wird der Schnabel, wie bei den Staaren, sehr weit gespreitzt — stimmt er sein, aus dem Grunde seiner Seele hervorsprießendes einfaches Liedchen an, läßt dabei die Flügel hängen, richtet den Leib ziemlich, den Kopf stark in die Höhe, mit weit aufgesperrtem Schnabel und dick aufgeblasener Kehle. Den Körper wirft er indessen wie ein singender Girlitz hin und her und ruckselt mit den Flügeln. Hiebei nimmt er sich so interessant komisch aus, daß man einen von Tanz- und Singlust Betrunkenen und mit sich selbst Unvermögenden vor sich zu haben glaubt und sich unmöglich des Lachens enthalten kann.

Hört er andere seinesgleichen singen, so verzieht sich sein Gesang oft sehr lange und wird das Unterbrochene oft wieder und wieder erneuert.

Nicht nur zutraulich, sondern auch ausdauernd. Bei Herrn von Sándor erlebten diese Vögel wohl 4 bis 6 Jahre und giengen an einer Seuche ein, die ich zumeist der verdorbenen Luft zuschreibe.

gyomron s a beleken zsíros fényű keményedések (Tuberculum) voltak s a lép teljesen ilyen zsíros kemény tömeggé változott. E betegség a madár kellemetlen szagú kipárolgásával kezdődött.

Vedlése közben, mely november s deczember havára esik, egyszerre elveszti legtöbb fej- és nyaktollát; ezeknek s a végbéltáj oldaliaknak helyébe fénytelen fekete tollak lépnek. Ezek télen át fehér hegyet viselnek, míg az tavasz felé el nem kopik, hogy a fekete szín tisztán tünjék elő.

Kár, hogy az elfogott madarakon a fekete szín csillogása s a rózsa gyengéd színe lassankint elvész s az utóbbi kormos foltokkal szennyezett fehéres rózsaszínbe válik.

Haszna, kára.

Úgy hasznos, mint káros voltát táplálékából ítélhetjük meg.

Minthogy gyomrában rendesen és nagy tömegben találtam a cserebogarat, gondolom, ki sem fog kétkedni e madár hasznosságában úgy a gyümölcsösre, mint az erdőre nézve.

Bernáth András úr — hevesi táblabíró — arról győződött meg, hogy a pásztormadár csapatai a tölgyesek szélén a bücsujáró hernyót (Cnetocampa processionea) irtották nagy buzgalommal, mely hernyók ezrei nemcsak a fákat rágták le, de a fűbe is lebocsátkoztak selyemszálakon. A nevezett úr belátva a madarak hajtotta hasznot, megvédte azokat minden üldözéstől. Mert a hol a hernyók fonásukkal a füvet bevonják, bűzös maró nedvükkel bemocskolják, ott a marha sem legel többé vagy ha igen, úgy megbetegszik ettől a fűtől. A hol tehát a pásztormadarak ezrei oly szorgosan pusztítják e káros férget, ott hasznuk úgy az erdőre, mint a legelőre rendkivül nagy.

Izletes hússal is szolgálnak, különösen a nagyon kövér tojók. A tojás s a fiak meg épen csemege számba mennek.

Káros voltukat illetőleg mondták ugyan a baracsiak, hogy a mint az árpa érni kezdett ezt hordták azok fiaiknak s így a vetésben csipkedéssel és tiprással csekély kárt tettek; mégis hajlandó vagyok azt hinni, hogy a pásztormadarak valószínüleg az Anisoplia-félék után járva szálltak a vetésbe.

Die Section ergab, daß die Leber, der Magen und die Eingeweide fettschimmerige Indurationen (Tuberkeln) hatten und die Milz gänzlich zu einer solchen fetten, harten Masse sich verwandelte. Die Krankheit begann mit einer abscheulichen Ausdünstung der Vögel.

Während der Mauser, die in die Monate November und December fällt, verlieren sich die meisten Kopf- und Halsfedern, an deren, sowie an die Stelle der an den Afterseiten stehenden mattschwarze Federn treten, die im Winterkleid weiße Spitzen tragen, bis sich die Letzteren gegen Frühjahr abreiben und das reine Schwarz hervortreten lassen. Leider verliert sich an den gefangenen Stücken das Schillern des Schwarzes, so auch das zarte Rosa allmählig, welch' Letzteres sich in ein mit rußigen Flecken beschmutztes Weißlichrosa verwandelt.

Nutzen — Schaden.

Sein Nutzen sowohl als Schaden wird meistens durch seine Ernährungsweise bestimmt. Nachdem ich im Magen der Nomadites vorzüglich Maikäfer in großer Menge fand, wird wohl Niemand daran zweifeln, daß diese Vögel für die Obstgärtner und Förster stets willkommene Gäste sein müssen.

Herr Andreas v. Bernáth — Tafelbeisitzer zu Heves — hat sich überzeugt, daß die Rosenstaare daselbst schaarenweise am Rande der Eichenwälder, die damals von Cnetocampa processionea abgefressen wurden, jene schädlichen Raupen fleißig aufsuchten und verzehrten. Dieser einsichtsvolle Mann sah sofort ihren Nutzen ein und vertheidigte die Vögel gegen alle Verfolgungen. Denn wo diese Raupen mit ihren Fäden das Gras überziehen und mit ihrem stinkenden und ätzenden Safte besudeln, dort frißt das Vieh nimmermehr, ja es wird davon krank. Wo demnach Tausende von Rosenstaaren so fleißig diese schädlichen Raupen sammeln und vertilgen, ist ihre Nutzbarkeit dem Walde und der Weide für Gegenwart und Zukunft außerordentlich groß.

Auch das Wildpret, zumeist der äußerst fetten Weibchen, ist sehr schmackhaft; die Eier und Jungen dienten aber gar zur Delikatesse.

Was die Schädlichkeit betrifft, behaupteten zwar Leute in Baracs, daß sie, sobald die Gerste zu reifen anfing, diese ihren zarten Jungen zutrugen und durch Abbeißen und Treten der Frucht einen unbedeutenden Schaden anrichteten; doch zweifle ich daran: sie werden wohl nach Anisoplienarten gesucht, und um diese sich in die Frucht niedergelassen haben.

PASTOR ROSEUS L. PÁSZTORMADÁR.

Ellenségei.

Eltekintve a tollazatába kapaszkodó nagy számú hosszú-lapos élősdi féregtől, a karvaly (Accipiter nisus) és a kaba (Falco subbuteo) bántotta nálunk a pásztormadarat. De bár sok más rabló állatnak is gyakran esik áldozatául, mégis csak legnagyobb ellenségét a természet korlátlan urában, az emberben találja, a ki feledve emberi méltóságát az üldözésben elég gyakran a rablóállat szinvonala alá süllyed.

Elhagyva e madár régi otthonát, hol mint elismert hasznos állatka mindenütt becsüléssel és kiméllettel találkozott, hozzánk is oly szelid bizalmassággal közeledik, mit sem sejtve a Nyugat lakójának ölési vágyáról.

S épp e szép tulajdonsága okozza gyakori vesztét.

Mert így van ez a hányszor csak seregestül látogat hozzánk. Ezrével lövik, százakat sebeznek meg, könyörület nélkül pusztítva.

Feinde.

Abgesehen von den in ihrem Gefieder haftenden zahlreichen Parasiten — schmalflachen Läuschen war der Sperber und der Baumfalke (Falco subbuteo) bei uns ihr Feind. Doch haben sie, obwohl auch vielem anderen Raubzeug oft zur Beute fallend, den allergrößten Feind im unbeschränkten Herrscher der Natur, im Menschen gefunden, der betreffs der Verfolgung oft unter seine Würde, ja unter die Würde der Raubthiere herabsinkt.

Ihre alte Heimat verlassend, wo sie als anerkannt nützliche Thierchen stets verehrt und verschont wurden, legen sie auch bei uns ihre harmlose Zutraulichkeit dar. Nichts ahnend von der Mordlust des Westens, finden sie eben durch diese schöne Eigenschaft ihr Verderben.

Denn so geschieht es, so oft sie uns in größeren Schaaren besuchen: Tausende werden ermordet, Hunderte verwundet: und alle werden ohne Rücksicht verfolgt!

Az Acrocephalus palustris horticolus Naum.-ról.

Dr. J. P. Pražák-tól.

Már magában a nádiposzáták is eléggé bizonyítják, mekkora még a homály Európa ornithologiájában. E madaraknak kritikai megrostálása háladatos föladat volna, a minek azonban a csupán bőrökkel dolgozó szobaornithologus nem felelhet meg, mert a meghatározáshoz sokszorosan a *nádiposzáták* biologiájának ismerete is szükséges. Alkalmazkodási képességüknél, helyszerint és földirati elterjedésükhöz képest változó szinezetük, szárnyalkotás, nagyság, hang és fészek szerint való különbségeknél; a *Sylviidá*-k között: bizonytalan állásuknál, a nemek szerint való beosztás ingadozó voltánál fogva, igazán leggyöngébb oldalát alkotják Európa ornithologiájának s ismeretük nem pontosabb annál, a mely Bechstein és Naumann előtt az *Anthus*-okra nézve fennállott.

Az *Acrocephalus palustris horticolus Naum.* is a kevésbbé ismert alakok közé tartozik. Ezért Chernel István czikke * köszönetünket érdemli, mert igen fontos adatokkal járult e talányszerű

* Aquila I. 123—129.

Ueber Acrocephalus palustris horticolus Naum.

Von Dr. J. P. Pražák.

Die Rohrsänger allein würden genügen als Beweis, wie viel noch des Dunkeln übrig bleibt in der Ornithologie Europas. Es wäre eine dankbare, aber sehr schwere Aufgabe diese Vögel einer kritischen Revue zu unterwerfen — wozu aber ein bloß mit den Bälgen arbeitender Museums-Ornithologe nicht genügend wäre, indem die Biologie der Rohrsänger oft zur Determinierung unumgänglich nothwendig ist. Die Rohrsänger bei ihrem großen Anpassungsvermögen, der großen localen und geographischen Variabilität in Färbung, Flügelbau, Größe, Stimme, Nestbau, bei der unsicheren Stellung innerhalb der Sylviiden, bei der schwankenden Auffassung und Eintheilung in die Genera — bilden den schwächsten Punkt der Ornithologie Europas und ihre Kenntniß steht auf keinem höheren Stadium als z. B. die der Pieper vor Bechstein und Naumann.

Acrocephalus palustris horticolus Naum. ist eine sehr wenig bekannte Form. Herr von Chernel in seinem dankeswerten Artikel * hat einen sehr wichtigen Beitrag zur weiteren Kenntnis dieses räthselhaften Vogels gegeben und hat vollkommen

* Aquila I. 123—129.

madár ismeretének bővítéséhez s neki abban teljesen igaza van, hogy e madár legbiztosabb ismertető jegye a biologiában keresendő. Azonban határozottan nem énekében, mert hisz a szomszédos madárfajok szerint utánozza a különböző hangokat. A kérdéses madarat én is évek óta nagy figyelemmel kisértem s a következőkben akarom vizsgálataim eredményét bemutatni. Szinte kétségbeejtő a zavar s mégis a titokzatosság annyira vonzó.

*

A *horticolus* jogosultságának kérdése előbb meg nem oldható, a meddig a *streperus* és *palustris* formaköréhez való tartozását nem tisztáztuk.

a) A *streperus* és *palustris* fajokat élesen szétválasztani nem lehet. Minden tekintetben átmenetek léteznek — ellenkezzék ez bár a classikus értelemben vett faji fogalom conservativ védőinek nézetével vagy nem — habár annak idejében két különböző nemhez tartoztak.

Acrocephalus streperus-t Vieill. (arundinaceus Gm. nec. L., quis turdoides) és *Acrocephalus palustris*-t Bechst. is, egyaránt a *horticolus* törzsfajainak tartották. E fölött azonban fölösleges vitatkozni.

Acrocephalus streperus typicus ♂. Főszine rozsdás olajbarna, a hát alsó része, fark föle és felső farkfedői vöröses-barnás árnyalattal; a szárnyfedők oly színűek, mint a hát, az első rendü evezők és fedőik barnák, olajszinbe hajló szegéssel és a végükön élesen ki nem vehető, finom, világosabb tollacskákkal: a fejtető *egyenlő* szinü a háttal, a fej oldalai sötétebb barnák, gyenge fehéres szemsávval: a pofák, torok és alsó részek fehérek, a mell és az oldalak táján rozsdás-sárgán árnyaltak, mely szin a hát felé mindinkább barnásba jatszik; az alsó farkfedők fehérek, a mell szinezetébe hajlók, de világosabbak, ép ilyenek az alsó szárnyfedők és a válltollak. A csőr felül feketés-barna, alul sárgás-barna, lábai vörös-barnák, a szem nem barna, hanem dióbarna. A szárny hossza (27 példánynál): 6·3 cm. Főleg Nyugot-Európában honos.

Acrocephalus palustris typicus ♂. Főszine zöldes-olajbarna a mell — főleg alsó fele — és az oldalak sárgásba hajlók; a has közepe tiszta fehér. Lábai szarubarnák. Különben egészen olyan, mint a *streperus*. Szárnyhossza (31 példánynál): 6·4 cm.

Recht, daß das sicherste Unterscheidungsmerkmal dieses Vogels in seiner Biologie zu suchen ist. Sein Gesang ist es aber entschieden nicht, denn er ahmt je nach dem, welche Arten seine Nachbarn sind, verschiedene Stimmen nach.

Auch ich widmete dem Gartenrohsänger, schon seit Jahren große Aufmerksamkeit und erlaube mir nun die Resultate meiner Untersuchungen vorzulegen. Man möchte verzweifeln über die Confusion und doch zieht das Geheimnißvolle so mächtig an.

*

Die Frage über die Berechtigung des horticolus kann nicht früher gelöst werden, solange über seine Angehörigkeit zu dem Formenkreise von streperus und palustris nicht volle Klarheit herrscht.

a) Die Speciesgrenze von streperus und palustris ist keine scharfe. Es existiren Uebergänge in jeder Hinsicht, — mögen sich die conservativen Vertheidiger der classischen Artauffassung dagegen wehren oder nicht, — obzwar sie seiner Zeit in zwei verschiedenen Gattungen standen.

Acrocephalus streperus Vieill. (= arundinaceus Gm. nec. L., quis turdoides) und Arcocephalus palustris Bechst. wurden beide für Stammarten von horticolus erklärt. Der Streit darüber erscheint von ganz untergeordneter Bedeutung.

Acrocephalus streperus typicus ♂. Grundfarbe rost olivenbraun, Hinterrücken, Bürzel und obere Schwanzdecken mit einem röthlich-bräunlichen Anfluge; Flügeldecken gleich wie Rücken, Primarien und ihre Deckfedern braun, mit mehr olivenfarbiger Nuance derselben Farbe gesäumt, mit undeutlichen, zarten, lichteren Federchen auf den Endspitzen: Kopf oben gleich gefärbt wie Rücken, Kopfseiten dunkler braun mit schwachem weißlichen Streifen durch's Auge: die Wangen, Gurgel und Unterseite weiß, an der Brust und Flanken rostgelblich angeflogen und zwar immer mehr ins Braune je höher dem Rücken zu: untere Schwanzdecken weiß angehaucht wie die Brust, aber lichter: ebenso die unteren Flügeldecken und Schulterfedern. Schnabel oben schwärzlich braun, unten gelbbraun, Füße rothbraun, Iris nicht braun, sondern nußbraun (noisette). Flügellänge im Durchschnitt (27 Ex.): 6·3 cm.

Ueberwiegend in West Europa.

Acrocephalus palustris typicus ♂. Grundfarbe grünlich olivenbraun, die Brust, besonders untere und die Flanken gelblich angehaucht: Mitte des Bauches rein weiß. Füße licht hornbraun. Sonst wie streperus. Flügellänge im Durchschnitt (31 Ex.): 6·4 cm.

Ezek volnának a színezet és a csupaszrészek különbségei. De megjegyzendőnek tartom, hogy az itt leírt példányokat 300 drbnál többet tevő sorozatból választottam ki.

Kiterítve, ez a sorozat a színezetnek összefolyó szakadatlan skáláját és kombinációit mutatja. Vannak közte egyes példányok, melyek határozottan rozsdás-barnák (tehát *streperus)* világos lábbal s fordítva, felül typikus színű *streperus*-ok *palustris*-szerű alsótesttel stb.

Ezért bizonyos esetekben igazán csak az érzés dolga a *streperus* és *palustris* meghatározása. A *színezet semmi esetre sem megkülönböztethetetlen ismertető jegy* s inkább csak azt mondhatjuk: a vöröses olaj-barna felsőtest és rozsdássárga árnyalatú alsótest a *streperus*ra, ellenkezőleg a zöldes olaj-barna felsőtest és az agyagsárga árnyalatú mell és oldalak a *palustris*ra illenek. Mindenki egyet fog velem érteni, hogy e két faj megkülönböztetése igen nehéz s első pillantásra legtöbbnyire lehetetlenség s meggyőződtem arról, hogy igen képzett és gyakorlott ornithologusok is a szó szoros értelmében gyakran tévednek.

b) Azt vélnők tehát, hogy tán valami más állandó ismertető jegyük kínálkozik. Talán termetük, csőrük hosszasága, a szinek eloszlása, szárnyalkat, az evezők viszonya, vagy még más? Sajnos, itt sem igazodhatunk el. Ha a szokásos meghatározó könyvekhez fordulunk, szintén csalódunk; csak néhányra akarok figyelmeztetni. A legtöbb helyen hangsulyozva találjuk — s igen helyesen — a hát olaj-barna szinének árnyalatát, mint főjegyet; sok helyen azonban a szárnyhosszára és az evezők viszonyára is suly esik.

a) (Szárnyhosszúság). Degland & Gerbe («Orn. eur.» I. 518.), F. de Schaeck (Mém. Soc. Zool. Fr. 1890. p. 484. resp. 488.), Friderich (Vög. Deutschl. 94.) és mások azt irják, hogy a *palustris* szárnya hosszabb, mint a *streperus*-é. A szélsőségekhez tartozó példányoknál így is van, de általános érvényű ez a jegy nem lehet. Méréseim ezt illetőleg a meghatározásnál használható középértékekre nem vezettek. Dr. R. B. Sharpe («Handb. Brit. Birds» I. 232.) azonban ellenkezőleg azt mondja: «we find that in the few undoubted specimens of the Marsh-Warbler in the British Museum the wing is decidelly longer in *A. palustris* than in *A. streperus*, and

Dies wären die Unterschiede in der Farbe des Gefieders und der Nacktttheile.

Es muß aber hervorgehoben werden, daß es ausgesuchte Stücke sind, die hier beschrieben wurden und zwar aus einem über 300 Exemplare zählenden Materiale. Nebeneinander gelegt, bildete diese Reihe eine ununterbrochene Farbenscala mit den verschiedensten Farbencombinationen. Man findet Individuen mit ausgesprochen röthlich brauner Färbung (also streperus) mit lichten Füßen und umgekehrt; oben «typisch» gefärbte streperus mit palustrisartiger Unterseite u. s. w. Es ist in manchen Fällen eine Sache des Gefühles sich bei Bestimmen für streperus oder palustris zu entscheiden. Die Färbung ist kein durchgreifendes Kennzeichen, sondern man kann nur sagen: wo röthlich olivenbraune Rückenfärbung und rostgelber Anflug an der Unterseite überwiegt, ist es streperus, — im conträren Falle — grünlich olivenbraune Oberseite und mehr ockergelber Anflug der Brust und Flanken — ist es palustris. Ein jeder wird mir beipflichten, daß die Bestimmung dieser beiden Species recht schwierig ist —; à vista zu bestimmen, ist in den allermeisten Fällen unmöglich und ich habe mich überzeugt, daß auch sehr gut geschulte, eingeübte Ornithologen im wahren Sinne des Wortes oft irren.

b) Man würde erwarten, daß ein anderes stichhaltiges Kennzeichen existirt. Das könnte nur die Größe, Schnabellänge, Vertheilung der Farben, Flügelbau, Schwingenverhältnisse und vielleicht noch anderes sein. Aber auch das ist leider nicht der Fall. Wenn wir die üblichsten Bestimmungsbücher aufschlagen, fühlen wir uns getäuscht, ich will nur einige durchgehen; die meisten betonen ganz richtig die Nuancirung der olivenbraunen Rückenfärbung als Hauptkennzeichen, viele aber auch die Flügellänge und Schwingenverhältnisse.

α) (Flügellänge). Degland und Gerbe («Orn. Eur.» I. 518), F. de Schaeck (Mém. Soc. Zool. Fr. 1890 p. 484, resp. 488.), Friderich (Naturg. Vög. Deutschl. 94.) und andere führen an, daß die Flügellänge von palustris länger ist als bei streperus. In extremen Exemplaren wohl, aber durchgreifend ist dieses Kennzeichen nicht. Meine Messungen führten zu keinem als Bestimmungsmittel anwendbaren Resultate. Dr. R. B. Sharpe («Handb. Brit. Birds» I. 232.) spricht sich aber dagegen aus und sagt: «We find that in the few undoubted specimens of the Marsh-Warbler in the British Museum the wing is decidelly longer in A. palustris than in A. strepe-

extends further down the tail». De ő is, ki mindenesetre nagy tekintély, megjegyzi, hogy ez sokban a bőrök kikészítésétől is függ. Chernel I. szintén a *palustris* szárnyát találta hosszabbnak s magam is hajlandó voltam ezt a tapasztalatot elfogadni. De nagy sorozatok megméréséből semmi positiv eredményre nem juthatunk s a tüzpróbát kiálló különbség nem található. Seebohm (Cat. Birds Brit. Mus. V. p. 101 resp. 102.) a *streperus* szárnyhosszát 2·35—2·7 a *palustris*et 2·45—2·8 inchessel adja; ez a valóságot már jobban megközeliti. Saját méréseimet összefoglalva pedig a következő eredményekre jutok:

I. a szárny hossza mindkét faj körében egyformán változik, de mégis a *streperus*nál a *palustris*hoz képest hosszabb volt a szárny 24%-nál, egyenlő 32%-nál, rövidebb 44%-nál. A legrövidebb *palustris* szárny 6·2, *streperus*nál szintén 6·2, míg a leghosszabb 6·9, illetőleg 7 cm.:

II. a szárny hossza és a színezet közt mindenféle kombinácziò előfordul. Typikus színezetű és rövid szárnyú *streperus* csak 2% volt;

III. a szárny hossza e két nádi poszátánál földrajzilag változik (a keletiek hosszabb szárnyúak).

β) (Az evezők viszonya.) Legtöbbnyire azt olvassuk, hogy a harmadik evező a leghosszabb, ez azonban nem mindig áll; de a második mindig hosszabb az ötödiknél, még pedig úgy *streperus*nál, mint *palustris*nál.

Dr. R. B. Sharpe egész helyesen jegyzi meg szép kézi könyvében (p. 233.): »The proportion of the quills are the same in both species, the bastard-primary not reaching beyond the primary coverts, and the second primary exceeding the fifth in the length». Én következőket tapasztaltam:

		streperus	palustris
3 a leghosszabb	2=4	56%	15%
3 « «	2>4	21%	67%
3 « «	2<4	6%	9%
	3=2>4	17%	19%

A jelleg tehát: *streperus*ra 3>2=4
*palustris*ra 3>2>4.

De mint a táblázatból kitünik, biztos meghatározásra ezeket a jegyeket sem használhatjuk. Találkoznak példányok, melyek *streperus* színezetűek és szárnyhosszuk szerint is azok, de az evezők viszonya a *palustris*éval talál, vagy pedig *palustris* színezetűek és szárnyhosszuk

rus, and extends further down the tail». Diese gewiß große Auctorität bemerkt aber, daß dies viel von der Anfertigung der Bälge abhängt. Herr von Chernel in seiner Abhandlung gibt auch die Flügellänge bei palustris größer an und auch ich war lange geneigt dieser Ansicht zu sein. Beim Durchmessen langer Reihen erzielt man aber nichts positives, man findet keinen Unterschied, der stichhaltig wäre. Seebohm («Cat. Brids Brit. Mus.» V. p. 101, resp. 102) gibt die Flügellänge für streperus 2·35—2·7 inches, für palustris 2·45—2·8: dies entspricht der Wirklichkeit schon mehr. Wenn ich meine Messungen resumire, komme ich zu folgenden Ergebnissen:

I. die Flügellänge variirt innerhalb beider Arten gleich und man findet streperus mit längeren Flügeln als palustris in 24%, mit gleichen bei 32%, mit kürzeren 44%. Der kürzeste Flügel bei palustris war 6·2, der kürzeste bei streperus auch 6·2: der längste 6·9, beziehungsweise 7 cm.:

II. man findet Combinationen aller Art in der Färbung und Flügellänge. Ganz typische streperus — mit angeführter Färbung und kurzem Flügel — waren nur 2%;

III. die Flügellänge varirt bei beiden Rohrsängern geographisch (östliche haben längeren Flügel).

β) (Schwingenverhältnisse.) Gewöhnlich liest man, daß die 3-te Schwinge die längste ist; dies ist aber nicht immer der Fall. Nur die 2-te ist stets länger als die 5-te und zwar wie bei streperus so bei palustris.

Dr. R. B. Sharpe bemerkt sehr richtig, in seinem schönen Handbuche (p. 233): «The proportions of the quills are the same in both species, the bastard-primary, not reaching beyond the primary coverts, and the second primary exceeding the fifth in the length.» Ich fand:

		streperus	palustris
3 die längste	2=4	56%	15%
3 « «	2>4	21%	67%
3 « «	2<4	6%	9%
	3=2>4	17%	19%

Somit ist die Norm für streperus 3>2=4
für palustris 3>2>4.

Als ein sicheres Bestimmungskennzeichen kann auch dies nicht verwendet werden, wie schon aus der Tabelle ersichtlich. Wir finden Exemplare mit streperus-Färbung, streperus-Flügellänge und palustris Schwingenformel oder palustris-Färbung, palustris-Flügellänge und streperus-Schwingen-

szerint is ehhez valók, melyeknél azonban az evezők viszonya a *streperus*ra illik, sőt a két faj jegyeinek mindenféle kombinációja is előfordul.

A 3>2>4 képletű *palustris*ok közt a *streperus*nál rövidebb szárnyút találtam 41%-ot, egyforma szárnyút 12·6%-ot s hosszabb szárnyút 46·4%-ot.

Tehát csupán csak a színezet marad némi eligazodásra, bárha nádi poszátáink nem élesen határolt fajok, mégis mint fajok fentartandók.

(Biologiai adalok.) «Az élő madarak megfigyelése s mindig csak megfigyelése, vezethet egyedül a helyes ismeretre», mondhatjuk e nádi poszátáinkról is E. F. Homeyer-rel (J. f. O. 1857., 203.)

Éneklésük nyomán e két madarat könnyen megkülönböztethetjük, de messze vezetne, ha itt e helyen annak leírásába bocsájtkoznám. A mocsári poszáta nagyobb művész, mint a nádi poszáta. Ezzel szemben azonban a fészkelésnél, a tartózkodási hely megválasztásánál és magatartásukban tulajdonképen nem találunk oly sajátságokat, melyek kizárólag e két faj egyikét illetnék. Mind a kettő alkalmazkodik környezetéhez, egyik sem ragaszkodik annyira bizonyos helyekhez, hogy biztonsággal mindig megmondhatnók: ez a madár *palustris*, mert itt, az meg *streperus*, mert ott tanyázik. A környezet azonban annyira hat külsejükre és szokásaikra, hogy a kettő közt nagy sorozatú közbeeső fokozatok támadnak. *Palustris* és *streperus* határozottan oly fajok, melyeket sablonszerű diagnózissal megállapítani nem lehet.

A tojásaik nagysága nem igen változó; s a mocsári poszátának tojásai könnyen felismerhetők, mert általában hosszabbak, de az átmérő mindkét faj tojásainál egyforma. A *streperus* tojások azonban kétféle typusban fordulnak elő, melyek közül a hosszabbak és világos vállfajoktól származók a *palustris* tojásokhoz nagyon hasonlítanak.

Ezen száraz fejtegetések után még szükséges lesz azon formákat is megvizsgálni, melyeket az öreg Brehm apó s mások leírtak.

*

«Az, hogy valamit nehezen lehet érteni és a mit sokan egyáltalán nem tudnak érteni, nem ok arra, hogy létezésében kételkedjünk.» (E. F. v. Homeyer u. i.)

Ch. L. Brehm legtöbb válfaját, nagy anyag

formel, sowie alle dazwischen stehende Combinationen der Merkmale beider Arten. Bei den palustris mit 3>2>4 fand ich 41% mit kürzerem Flügel als streperus, bei 12·6% gleichem und bei 46·4% längerem.

Es bleibt also nur die Farbe, die einige Anhaltspunkte bietet, fest begrenzte Arten sind unsere Rohrsänger aber nicht und doch müssen sie als Species aufrecht gehalten werden.

(Biologisches.) «Beobachtungen und immer wieder Beobachtungen der lebenden Vögel können allein zur richtigen Erkenntniß führen», können wir rufen über diese Rohrsänger mit E. F. Homeyer («J. f. Orn.» 1857. 203).

Was Gesang anbelangt, sind die beiden Vögel leicht zu unterscheiden, es würde aber zu weit führen hier eine Schilderung geben zu wollen. Der Sumpfrohrsänger steht als Künstler viel höher als der Teichrohrsänger. Dementgegen im Nesterbau, der Wahl des Wohnortes und Benehmen findet man eigentlich keine Eigenschaften, die ausschließlich nur einer der beiden Arten gehörten.

Beide verstehen sich so der Umgebung anzupassen, beide binden sich so wenig an gewisse Localitäten, daß man nie sagen kann: «dieser Vogel, weil er hier vorkommt, ist ein palustris und der, weil er dort, ein streperus». Die Umgebung wirkt aber so an das Aeußere und die Gewohnheiten beider Vögel, daß eine große Reihe von Zwischenstufen ersteht. Palustris und streperus sind entschieden keine solche Arten, die mit einer schablonenhaften Diagnose abgethan werden könnten.

Die Eier sind in der Größe wenig variabel; die des Sumpfrohrsängers sind aber leicht erkennbar. Die von palustris haben im Durchschnitt eine längere Are, Diameter ist aber bei beiden gleich. Die Eier des streperus kommen aber in zwei Typen vor, von welchen der länglichere, besonders bei lichten Varietäten an die von palustris erinnern.

Nach dieser trockenen Auseinandersetzung ist es nöthig, noch die Formen des alten Meisters Brehm und Anderer eine Revue passiren lassen.

*

«Daß eine Sache schwer oder für viele gar nicht zu erkennen ist, gibt keinen Grund an ihrem Dasein zu zweifeln.» (E. F. v. Homeyer l. c.) Die meisten Formen Chr. L. Brehms sind aber an der Hand eines größeren Materiales und bei einiger Uebung

alapjan s némi gyakorlattal felismerhetjük. Az ő «Handbuch»-jának és «Vogelfang»-jának nádi poszátái csak átmeneti mozzanatok. Nagy kár, hogy Ch. L. Brehm leirásait nagyonfrövidre fogta. A színezet és a termet módosulásait élesen felismerte, de az előfordulás helyére súlyt nem fektetett. A mi esetünkben azonban épen ez utóbbi főfontosságú, mert csakis ez magyarázhatja meg a fokozatosságokat. A Sylviidák családjában a különböző fajoknál a jellegek sajátságos konvergenciáját látjuk: igy pl. a Hypolaisnál, melynek válfajait szétválasztva majd a nádi poszátákhoz, majd meg a füzikékhez (Phylloscopus), sőt az igazi poszátákhoz csatolták. A *palustris* és *streperus* válfajai — mert az átmeneti, közbeeső alakok ilyenekül tekinthetők — alakra, színre, életmódra sok oly jelenséget mutatnak, melyeket a modern természetvizsgálat «a jellegek konvergenciája» fogalmával foglal össze.

A kérdés csak az: vajjon ezek a válfajok — legyenek bárminő eltérésüek — csupán az alkalmazkodásnak mozzanatai-e? vagy pedig koresok-e? Bárhogyan van, phylogenetikailag egyformán érdekesek, mert mindkét esetben csak egyet bizonyítanak, t. i.: hogy a fajok egymásba folynak. Nem mondhatjuk el *mindegyik* változatról, hogy ez egy keletkezendő válfaj, valamint mindegyik válfajról sem, hogy az egy keletkezendő faj. A változat tisztán helyi: a különböző *palustris* és *streperus* formák is a legtöbb esetben csak változatok. Én azon voltam, hogy az öreg Brehm formáit necsak újból felismerjem, hanem azok tartózkodási helyeit is kipuhatoljam.

Calamoherpe alnorum «Handb.» 443. (1831.) és *Calamoherpe pinetorum* «Vogelfang» 235. (1885.) bizonyosan nem ugyanazok. Brehm kimerítő leirása (Isis 1848.) *pinetorum*járól, illetve *orientalis*áról azonban szintén más. Brehm *pinetorum*ja oly alak, mely köré többi válfajai csoportosithatók, igy egyfelől a *crassirostris* («Vogelf.» 235.) s másfelől a *salicaria* («Handbuch» 444.)

Brehm *Calamoherpe ambigua* (Alt. deutsch. naturh. Zeit. 1857. 47.) *arbustorum*, («Handb.» 443.) *pinetorum* és *alnorum* alakjai oly csoportot alkotnak, melyek részint a *streperus*, részint a *palustris* formakörébe tartoznak. Az ő *salicaria*ja («Handb.» 444.), *philomela*ja (Vogelfang» 236), *hydrophilos*a (u. o. 235.) csak biologiai módosulások.

zu erkennen. Die Rohrfänger seines «Handbuches» und «Vogelfanges» sind nur Uebergangsstadien. Es ist zu bedauern, daß Chr. L. Brehm in seinen Beschreibungen so knapp war. Die Modificationen der Färbung und der Plastik hat er stets mit großem Gefühle erkannt, die Localität aber war für ihn nebensächlich. In unserem Falle ist diese aber von größter Wichtigkeit, denn sie allein kann die Abstufungen erklären. In der Familie der Sylviiden finden wir bei verschiedenen Arten eine merkwürdige Convergenz der Charaktere; so z. B. bei Hypolais, deren Formen auseinander gerissen, bald bei Rohrsängern und Laubvögeln (Phyll scopus), bald sogar bei den echten S y l v i e n stehen. Palustris und streperus in ihren Varietäten — und als solche müssen ja die Zwischenformen gelten — zeigen in der Form, Farbe und Biologie viele Phaenomena, welche die moderne Naturforschung unter dem Begriffe «Convergenz der Charaktere» zusammenfaßt. Es ist die Frage: sind diese Varietäten — seien sie in der oder jener Abänderung begründet — nur Anpassungsstadien, oder sind es Bastarde? Sei dem so oder so, phylogenetisch sind sie gleich wert, denn in beiden Fällen beweisen sie dasselbe: die Arten fließen zusammen. In j e d e r Varietät kann man nicht eine werdende Subspecies und in jeder Subspecies eine im Werden begriffene Art erblicken. Varietät ist rein local; die verschiedenen palustris- und streperus-Formen sind nur V a r i a t i o n e n in den meisten Fällen. Ich war bestrebt die Formen des alten Brehm nicht nur wieder zu erkennen, sondern auch ihre Wohnorte zu eruiren.

Calamoherpe alnorum «Handb.» 443 (1831) und Calamoherpe pinetorum «Vogelfang» 235 (1855) sind sicher nicht dasselbe. Brehms ausführliche Beschreibung in «Isis 1848 von seiner pinetorum, resp. orientalis ist aber wieder etwas anderes. Pinetorum Brehms ist eine Form, um welche sich seine anderen «Subspecies» gruppiren, zu der crassirostris auf einer Seite («Vogelf.» 235) und der salicaria auf der anderen Seite (Brehm «Handb.» 444). Calamoherpe ambigua Brehms (Allg. deutsche naturh. Zeit. 1857, 47.) arbustorum («Handb.») 443), pinetorum und alnorum bilden eine Gruppe, deren Glieder theilweise dem streperus-, theilweise dem palustris-Formenkreise angehören. Seine salicaria («Handb.» 444), philomela («Vogelf.» 236), hydrophilos (ibid. 235) sind nur biologische Modificationen.

Nigrifrons Bechst biztosan csak a *streperus* színváltozata.* *Obscurocapillus* Dubois határozottan azonos Naumann *horticola*-jával. Dubois előbb képét adta (Planches coloriées d. Oiseaux de la Belgique et leurs œufs» 1854. 79 b.) s 1857-ben kimerítő leirását is (Cab. J. f. Orn. 240—241).

Ha még a nádi poszáták e nemhez tartozó s Severzow-tól kissé elhamarkodva alkotott egyéb számos formákat is tekintetbe veszszük, akkor a nagy, typikus *palustris*tól egész az *agricoláig* s ennek szélső példányáig (*gracilis*, Sew.) az átmenetek szakadatlan láncolatát kapjuk. A változatok e nagy tömegében keresendő Naumann *horticolus*-a.

*

Chernel J. szép értekezésében az *Acrocephalus horticolus*-ra vonatkozó idegen adatokat jól összefoglalta. Tudjuk, hogy mint válfajt hol a *streperus*hoz, hol a *palustris*hoz vonták. De meggyőződhettünk arról is — s Chernel J. is figyelmeztet erre, — hogy a *palustris* és *streperus* a legkülönfélébb módosulások sorozatában találkozik. Az irodalom pontos összehasonlitása pedig arról győz meg, hogy a különböző irók *horticolus*a nem mindig egy és ugyanaz a madár. Legtöbbnyire azt a madarat s azok, a kik nagy sorozatokkal nem rendelkeznek, illetik a Naumann-féle névvel, melyre sem a *palustris*, sem a *streperus* leirása nem illik. A *horticolus* az öreg Brehm-féle formák fentebb emlitett csoportját foglalja magában s nem egységes typus, ebből magyarázhatók a különböző felfogások. Nem akarom a Brehm-féle formákat tútbecsülni, bizonyos fontosság azonban mégis jut nekik. *Obscurocapillus* Dubois és a Naumann-féle *horticolus* szükebb értelemben, kérdéses madarunknak két különböző typusa.

*

Az unalmas nevek féktelen zavarából térjünk át már most a kerti nádi poszáta ismertetésére. Az előbbiek nyomán láttuk, hogy nem más az,

* Bechstein leirása (Nat. Deutschl. IV. 675., Tab. 27. Fig. 1.) határozottan gyenge; részemről felteszem, hogy *nigrifrons* Gloger («Handb.» 566.) evvel ugyanegy.

Nigrifrons Bechst. iſt nur eine Farbenabänderung von streperus.* Obscurocapillus Dubois iſt ſicher mit horticolus Naumann's identiſch. Dubois publicirte zuerſt eine Abbildung «Planches coloriées des Oiseaux de la Belgique et de leurs œufs» 1854, 79. b.) und im J. 1857. eine ſehr ausführliche Beſchreibung (Cab. Journ. f. O. 240—241.).

Wenn wir noch die vielen, von Severzow etwas übereilt aufgeſtellten Formen der in dieſes Genus gehörenden Rohrſänger in Betracht ziehen, bekommen wir eine ununterbrochene Reihe vom großen typiſchen palustris bis zu agricola mit ſeinen extremen Stücken (gracilis Sev.). In dieſer Menge von Varietäten iſt horticulos Naumann's zu ſuchen.

*

Herr von Chernel hat in ſeinem ſchönen Eſſay die fremden Angaben über Acrocephalus horticolus gut reſumirt. Wir wiſſen, daß er bald als zu streperus, bald zu palustris als Subſpecies gezogen wurde; wir haben aber geſehen — und Herr von Chernel hat es auch angeführt — daß palustris und streperus eine ununterbrochene Reihe von den verſchiedenſten Modificationen bilden. Die ſorgfältige Vergleichung der Literaten über unſere obſcure Form führt zu dem Reſultate, daß horticolus verſchiedener Auctoren nicht derſelbe Vogel iſt. Gewöhnlich iſt es der Vogel, auf welchen weder die Beſchreibung von palustris, noch die von streperus paßt, und jene, welchen keine großen Suiten zur Verfügung ſtehen, nennen ſolche Vögel mit der Naumann'ſchen Bezeichnung. Horticolus iſt die Gruppe der Formen des alten Brehms, wie ſie oben angeführt wurde und kein einheitlicher Typus, wodurch ſich die Verſchiedenheit in der Auffaſſung erklären läßt. Ich will die Brehm'ſchen Formen nicht überſchätzen, gewiſſe Wichtigkeit kann man ihnen aber nicht abläugnen. Obscurocapillus Dubois' und horticolus Naumann's im engeren Sinne ſind nur zwei Typen des Gartenrohrſängers.

*

Aus dieſem wilden Wirrwarr der faden Namen können wir zur Schilderung des Gartenrohrſängers übergehen. Er iſt, nach dem oben geſagten, der Kreis

* Die Beſchreibung Bechſtein's (Nat. Deutſchl. IV. 675, tab. 27, fig. 1.) iſt allerdings ſchwach; ich nehme an, daß nigrifrons Glogers («Hand.» 566) ſich mit dem von Bechſtein deckt.

mint a *palustris* és *streperus* között létező átmenetek összesége, bizonyos — bár nem mindig azonos — biologiai sajátságokkal.

Ha arról van szó, hogy némileg tájékozódhassunk, akkor a Brehm-féle alakoktól el kell eltekintenünk.

(Színezet.) A színezet a példányok szerint különböző. De a háton mindig a *palustris* jelleg uralkodik s némely typikus darabnál, a felső részek színe csakugyan a két faj között középhelyet foglal el. Az alsó rész legtöbbnél olyan, mint az igazi *palustris*-nál. A fejtető azonban amazokénál valamivel sötétebb. Jellemző, hogy a felső részeken, valamint élénkebben a hasoldalokon is bizonyos szürkés árnyalat mutatkozik. A lábak, csőr, még a különben typikus színezetűeknél is változók, majd olyanok, mint a rendes *palustris*nál (73%), majd még mint a *streperus*nál.

(Szárnyhosszúság.) A szárny hosszúsága nála legjelentékenyebb, ép úgy, mint átlag csőre is hosszúnak mondható. 38 példányból álló sorozatban: a csőr minimuma 1·1, maximuma 1·35 vagyis közepesen 1·25 cm. volt.* A szárny minimuma pedig 6·3, maximuma 6·9, átlagban 6·75 cm. — mely hosszúságot sem a typikus *palustris*nál, sem *streperus*nál nem találtam.

(Az evezők viszonya.) Többféle kombinációt találtam, ú. m.:

2=3>4 legtöbbször,

2=3, 4>5,

2=5

2<5, 3=4=5, három európai példánynál.

Leggyakrabban a 2-ik és 3-ik evező teszik a szárny hegyét, a 3-ik, — 38 madár közt — csak két esetben volt a szárnynak leghosszabb tolla.

(Lábak.) A csüd legtöbb példánynál valamivel rövidebb mint a két fajnál, még pedig: min. 1·96, max. 2·2, átlag 2 cm.; míg *streperus*nál az átlag 2·4, *palustris*nál 2·25.

(Egy typikus ♂ horticolus leírása.) Kiválasztva egy hím *horticolus*t, azt következőleg jellemezhetem: felül szürkés-olaj-barna, minden rozsdavörös árnyalat nélkül, a felső farkfedők barnábbak, olajszínűbben árnyaltak, mint a hát; az evezők és farktollak szép sötét olajbarnák. A fejtető sötét szürkés-olajbarna, első

* A középértékek kiszámításánál követett formulámat illetőleg lásd: «Ornis bohemica» bevezetését.

der Uebergänge zwischen palustris und streperus mit gewissen biologischen Eigenthümlichkeiten, die aber keineswegs immer dieselben sind.

Wenn es sich darum handelt, die Uebersicht möglich zu machen, müssen wir die Formen Brehms unberücksichtigt lassen.

(Farbe.) Die Färbung ist bei verschiedenen Exemplaren ungleich. Immer herrscht aber in der Rückenfärbung der palustris-Character vor; in manchen, «typischen» Stücken ist die Färbung der Oberseite wirklich ein Mittelding zwischen beiden Arten. Die Unterseite ist bei den meisten Vögeln dieselbe wie bei echtem palustris. Die Scheitelplatte aber stets dunkler als bei den typischen Vögeln beider Arten. Charakteristisch ist das Auftreten mehr grauer Nuance in der Färbung der Oberseite und stets lebhafter angeflogener Bauchseiten. Die Füße und Schnabel sind auch bei der sonst typischen Farbe des Gefieders variabel, bald wie bei regelrechtem palustris (73%), bald wie bei streperus.

(Flügellänge.) In der Flügellänge ist dieser Vogel der bedeutendste, ebenso wie sein Schnabel im Durchschnitt als lang zu bezeichnen ist. Der Schnabel maß minimal 1·1 maximal, 1·35 in einer Reihe von 38 Vögeln, somit im Durchschnitt 1·25 cm.* Der Flügel minimal 6·3, maximal 6·9, im Durchschnitt 6.75 cm., eine Länge, die ich weder bei typischen palustris, noch bei streperus fand.

(Schwingenverhältnisse.) Ich fand mehrere Combinationen vor und zwar:

2=3, 3>4 . . . am öftesten

2=3, 4>6

2=5

2<5, 3=4=5 . . . bei 3 Exemplaren (Europa).

Die 2. und 3. Schwinge bilden die Flügelspitze am öftesten, die 3-te nur bei 2 Vögeln unter 38.

(Füße.) Die Tarsen in der Mehrzahl der Exemplare etwas kürzer als bei beiden Arten und zwar min. 1·96, mar. 2·2, Durchschnitt 2 cm. während bei streperus im Durchschnitt 2·4, bei palustris 2·25.

(Beschreibung eines typischen ♂ von horticolus). Ein ausgesuchtes männliches Exemplar des Gartenrohrsängers schaut folgendermaßen aus:

Oberseits grau-olivenbraun ohne irgendeiner Spur des roströthlichen Anfluges: die oberen Schwanzdecken mehr braun und starker olivenfarbiger Nuance als der Rücken, die Schwung- und Schwanzfedern schön dunkel olivenbraun, auf den

* Meine Formel für die Berechnung der Mittelwerte siehe in: «Ornis bohemica» Einleitung.

pillantásra sötétebbnek látszó, mint a hát; a szemsáv sárgásfehér. Alul rozsdás-sárga fehér — mint Chernel igen találóan mondja — a hasoldalak élénkebbek: torka fehér, szürkés-sárgába hajló. Lábai világos szarubarnák, a csőr felül fekete-barna, alul sárgás-barna s 1·35 cm. hosszú; a szem dióbarna. Szárnyhossza 6·9, a 2-ik evező egyenlő a 3-ikkal s ez hosszabb a 4-iknél; a 2-ik és 3-ik a szárny leghosszabb tolla. Csűdje erős, 2 cm. hosszú.

Arbustorum és *pinetorum* Brehm a Naumann-féle *horticolus*nak csupán kétféle typusa. *Acrocephalus obsoletus* Heugl. («Orn. N. O. Afrika» I. 291. Leir. 298.) sokban közel áll a *horticolus*hoz, de inkább *streperus* jellegű.* Általánosságban a *horticolus*t Chernel jól jellemezte. Igen helyes az A. és K. Müller «Thiere d. Heimath» II. 585. cz. munkában említett jegy is, hogy t. i. a mell felső részének árnyalata örvszerű; ez azonban nem mindig fordul elő. Az *obscurocapillus* és *horticola* oly példányok voltak, melyeket mint különösen feltűnőket, az illető szerzők kiválasztottak; ily typikus színűek azonban ritkán kerülnek.

Az *Acrocephalus* nemnek igen alapos, monografikus feldolgozására volna szükségünk, hogy a számos formákat csak némileg is biztosan felismerhessük.

(Tojások.) Erre vonatkozó anyagom nagyon is csekély, mert csak három biztos *horticolus* fészekaljat vizsgálhattam meg. S ezek is igen typikus, *palustris*-jellegű pároktól származván, annak tojásaihoz hasonlók. E mellett azonban láttam tojásokat, melyek typikusan *palustris* színűek, de hosszabb alakjukkal a *streperus* tojásokhoz is közelednek; az illető párt azonban nem kerithettem meg, de énekük, viselkedésük határozottan nem valtott *palustris*ra, sőt az előfordulási helyük *horticolus*nak való volt.

(Fészek.) A mocsári és nádi poszáta fészkeinek anyaga ugyanegy. A *horticolus*nál állati szőröket leggyakrabban találunk a fészekben. A fészkek azonban nem mindig egyformán épültek: hol igazán művészieseu — a *palustris*éihez nagyon hasonló — hol pedig lazábban, nem oly mélyen készülteket találhatunk, a mint a madár a helyiséghez alkalmazkodott

erſten Blick viel dunkler, als der Rücken. Der Augenſtreif gelblich weiß. Die Unterſeite roſtgelbweiß — wie ſehr zutreffend auch Herr von Chernel hervorhebt — mit lebhafter gefärbten Bauchſeiten, die Kehle weiß mit feinem Graugelb angehaucht. Füße licht hornbraun, Schnabel oben ſchwarzbraun, unten gelbbraun, 1·35 cm. lang. Iris nußbraun. Flügel 6·9 cm. lang, 2 Schwinge = 3, welche länger als 4-te; 2 und 3 bilden die Flügelſpitze. Tarſus 2 cm. ſtark.

Arbustorum und pinetorum Brehm's ſind nur zwei Typen des Naumann'ſchen horticolus. Acrocephalus obsoletus Heugl. («Orn. N. O. Afrikas» I, 291, Beſchr. 298) iſt dem horticolus in mancher Beziehung ſehr nahe, trägt aber einen streperus-Character.* Im allgemeinen iſt horticolus von Herrn v. Chernel gut charakteriſirt. Sehr richtig iſt die in A. u. K. Müller's «Thiere der Heimath» II. 585 gemachte Erwähnung die bindartige Anordnung des Anfluges an der Oberbruſt; dieſes Zeichen kommt aber nicht immer vor. Obscurocapillus und horticola waren nur von ihren Auctoren ausgeſuchte Stücke, reſp. am meiſten auffallende Exemplare, die in ihrer typiſchen Färbung nur ſelten vorkommen.

Es wird eine ſehr gründliche monographiſche Bearbeitung der Gattung Acrocephalus nöthig ſein, bevor wir werden zu einer gewiſſermaßen berechtigten Deutung der vielen Formen kommen können.

(Eier.) Mein diesbezügliches Materiale iſt zu gering, denn nur 3 Gelege, welche ſicher dem horticolus gehören, konnte ich unterſuchen. Dieſelben ſtammen auch von ſehr typiſchen Paaren mit palustris-Charakter, welchen auch die Eier tragen. Nebſtdem ſah ich aber Eier, die bei typiſcher Sumpfrohrſänger-Färbung die längliche Geſtalt der Eier vom Teichrohrſänger haben: das Paar konnte nicht geſammelt werden, ſein Geſang und Benehmen waren aber entſchieden nicht jene von palustris und ſchon der Aufenthalt ließ einen horticolus vermuthen.

(Neſt.) Die Materialien der Teichrohrſänger- und Sumpfrohrſängerneſter ſind dieſelben. Bei dem Gartenrohrſänger findet man die Thierhaare am öfteſten. Das Neſt ſelbſt iſt keineswegs immer von derſelben Bauart, wenigſtens nie von gleicher Qualität; bald finden wir wirklich kunſtvolle Neſter, die denen von palustris ſehr ähnlich ſind, bald lockere, viel leichtere Bauten — je nach der Localität, je nach dem, wie ſich der Vogel neuen Verhältniſſen angepaßt hat oder wahrſcheinlich umgekehrt, wie

* V. ö. Hartlaub & Finsch «Vög. Ost.-Afr.» 291.

* Vgl. auch Hartlaub und Finſch «Vög. Oſt-Afr.» 291.

vagy pedig a mi valószínűbb, a mennyire az társaitól elmaradott. A fészek rendesen magasabban van rakva; a fűzbokrokban 3 méternél alacsonyabban nem találtam. Ép úgy van megerősítve a hatal hajtásokon; fűben soha sem található. Nem annyira fedett, mint a *streperus* fészke, de alak szerint — még lazább voltánál is — olyan mint azé.

(Élete, szokásai.) Csendes parkok, kertek, sürűségeiben üti fel tanyáját. Korábban érkezik, mint rokonai a nádban és sásban. Kétszer költ s hat tojásnál többet nem tojik, míg a *palustris* sokszor hetet is. Első költés junius elején, a második julius közepén (Csehországban) s augusztus elején (Janów, Galiczában). Nem annyira vad, mint a mocsári és nádi poszáta. Gyakran a mezőkön is látható. Éneklés közben úgy viselkedik, mint a *palustris*, mozdulatai azonban nem oly élénkek.

(Ének.) Hivogató hangja határozottan *streperus*-szerű. A nádi poszáták azonban annyi sok idegen madárhangot utánoznak, hogy énekűket nehéz leirni. A *horticolus*nál ettől eleve is eltekintünk, mert még a *palustris*nál is több más jó énekest utánoz. Éneke nem nélkülözi a *palustris* csendülő hangját, strófái azonban rövidebbek.

Úgy magatartására, mint egész megjelenésére, énekére — már t. i. a mi az eltanult elemeket illeti — madarunk valóságos *Hypolais* a nádi poszáták közt; nádi poszáta, *Hypolais* jellemmel. Jobban nem fejezhetem ki magamat. Analog eset talán a *Parisoma* és az igazi czinkék.

*

E szerény adatok végezetéül még csak azt a nézetemet szabadjon nyilvánitani, hogy megfelelőbb volna talán, ha a *palustris*t és *streperus*t csak subspeciesnek tekintenők. Ámbár ez közönyös dolog, mert a régi, klasszikus faj-fogalommak akarva, nem akarva, már úgyis megástuk sirját, bárha sokan tagadják ezt, kik maguk is, talán tudtukon kivül e felfogásnak hódoltak. Ebben az esetben ezt a formakört a Linné-féle *salicaria* név illetné: Acrocephalus salicarius streperus (Vieill.), Acr. salicarius horticolus (Naum.), Acr. salicarius palustris (Bechst.).

weit er hinter seinen Genossen zurückgeblieben ist. Das Nest steht gewöhnlich höher: ich fand es nie unter 2 m. im Weiden-Gebüsch. Seine Befestigung ist aber nicht minder fest an den Trieben: man findet es nie im Grase. Das Nest ist stets weniger gedeckt, als das von streperus, deren Form es aber auch bei seiner lockeren Bauart beibehält.

(Gewohnheiten und Leben.) Wo Gebüsch in den stillen Gärten oder Parken vorkommt, kommt auch der Gartenrohrsänger vor. Er kommt regelmäßig zeitlicher als seine Brüder im Rohr und Schilf. Er brütet zweimal und legt nie mehr als 6 Eier, während palustris öfters 7 hat: die erste Brut Anfang Juni, die zweite Mitte Juli (Böhmen), Anfang August (Galizien, Janów). Er ist viel weniger scheu, als der Sumpf- und Teichrohrsänger. Man sieht ihn oft in den Feldern. Beim singen benimmt er sich wie palustris, ist aber weniger hurtig in seinen Bewegungen.

(Gesang.) Die Lockstimme des Gartenrohrsängers ist entschieden streperus-artig. Im Gesange der Rohrsänger kommen aber so viele Nachahmungen fremder Vogelstimmen vor, daß man sie nicht so leicht schildern kann. Von diesen muß man beim Gartenrohrsänger absehen, er ahmt noch mehrere gute Sänger nach, als der Sumpfrohrsänger. Er hat die klirrenden Töne des palustris, seine Strophen sind aber kurz. Wie im Benehmen, so in der ganzen Erscheinung und im Gesang — was fremde, angeeignete Elemente anbelangt — ist der Gartenrohrsänger eine Bastardnachtigall der Rohrsänger, ein Acrocephalus mit dem Hypolais-Charakter. Besser kann ich mich nicht ausdrücken. Analogischer Fall ist etwa Parisoma und die echten Meisen.

*

Am Schlusse dieses bescheidenen Beitrages erlaube ich mir noch die Ansicht auszusprechen, daß es vielleicht viel passender wäre, palustris und streperus nur als Subspecies aufzufassen. Dies ist aber ziemlich gleichgültig, denn den alten, classischen Species-Begriff haben wir nolens volens doch schon zu Grabe getragen, wenn es auch manche läugnen, die es selbst, ohne sich dessen bewußt zu sein, gemacht haben. In jenem Falle wäre der Formenkreis mit dem Linné'schen Namen salicaria zu bezeichnen: Acrocephalus salicarius streperus (Vieill.). A. salicarius horticolus Naum., Acrocephalus salicarius palustris (Bechst.).

A seregély (Sturnus vulgaris, L.) érkezési középszáma Morvaországra nézve.

Feldolgozta: Rzehák Emil.

Der mittlere Ankunftstag des Staares (Sturnus vulgaris, L.) für Mähren.

Bearbeitet von Emil Rzehak.

Jelen munkámat is ugyanazzal a módszerrel végeztem, mint nehány madárnak morvaországi tavaszi vonulásáról szóló, már előbb megjelent dolgozataimban tevém, és most van szerencsém ezen, a seregélynek morvaországi érkezési középszámairól tárgyaló szerény tanulmányomat a tisztelt olvasó elé tárni.

Forrásúl jelen dolgozatomhoz is a «Berichte der meteorologischen Commission des naturforsch. Vereines in Brünn» cz. folyóirat szolgált.

In derselben Weise, wie meine bereits schon früher erschienenen Arbeiten über den Frühlingszug einiger Vögel in Mähren, habe ich auch die vorliegende Arbeit erledigt und ich erlaube mir, diese bescheidene Studie über den mittleren Ankunftstag des Staares für Mähren, dem geneigten Leser im Nachfolgenden vorzulegen.

Als Quelle wurden ebenfalls die «Berichte der meteorologischen Commission des naturforschenden Vereines in Brünn» benützt.

A fent említett «Bericht»-ekben a phænologiai megfigyelések között talált történeti adatok Morvaországból.

Die in den «Berichten der meteorologischen Commission des naturforschenden Vereins in Brünn» unter «Phänologische Beobachtungen» ausgewiesenen historischen Tagesdaten für Mähren.

I. Jahresbericht 1881. p. 130.

Mart. 1. Raudenberg.
« 8. Unter-Shotta.
« 11. Dittersdorf.
Apr. 11. Ostrawitz.

II. Jahresbericht 1882. p. 147.

Febr. 24. Milowitz.
« 24. Ostrau.
« 28. Raudenberg.
Mart. 1. Dittersdorf.
« 5. Unter-Shotta.

III. Jahresbericht 1883. p. 149.

Febr. 19. Kremsier.
« 23. Mollenburg.
« 23. Raudenberg.
« 26. Dittersdorf.
Apr. 3. Drömsdorf.
« 13. Grünes Kreuz.

IV. Jahresbericht 1884. p. 170.

Febr. 10. Láze.
« 17. Drömsdorf.
Febr. 20. Raudenberg.
« 23. Mollenburg.
« 25. Ostrau.
« 28. Goldenstein.
Mart. 4. Dittersdorf.

V. Jahresbericht 1885. p. 163.

Febr. 17. Kremsier.
« 17. Dittersdorf.
« 20. Rohrbach.
« 21. Mollenburg.
« 22. Drömsdorf.
« 24. Grumvíř.
« 25. Láze.
« 25. Goldenstein.
Mart. 5. Schönwald bei Schildberg.
« 14. Niemetitz.

VI. Jahresbericht 1886. p. 163.

Febr. 25. Rohrbach.
Mart. 15. Mürau.
« 16. Mollenburg.
« 20. Ribnik.
« 21. Dittersdorf.

Mart. 22. Unter-Shotta.
« 23. Goldenstein.
« 24. Drömsdorf.
« 24. Buchhütte.
« 25. Láze.
« 27. Pohlitz.

VII. Jahresbericht 1887. p. 169.

Febr. 28. Drömsdorf.
« 28. Dittersdorf.
Mart. 1. Ratibořitz.
« 1. Goldenstein.
« 2. Goldhof.
« 3. Haslicht.
« 3. Mollenburg.
« 5. Niemetitz.
« 8. Hösting.

VIII. Jahresbericht 1888. p. 168.

Mart. 8. Heinzendorf.
« 8. Mürau.
« 9. Gr.-Wisternitz.
« 10. Goldenstein.
« 10. Dittersdorf.
« 11. Vierzighuben.
« 19. Hösting.
« 20. Podhranní-Shotta.
« 21. Podiwitz.
« 25. Láze.
« 30. Mollenburg.

IX. Jahresbericht 1889. p. 163.

Mart. 3. Raynochowitz.
« 7. Heinzendorf.
Mart. 8. Podhranní-Shotta.
« 12. Ratibořitz.
« 12. Vierzighuben.
« 19. Goldenstein.
« 22. Láze.

X. Jahresbericht 1890. p. 171.

Mart. 8. Ratibořitz.
« 9. Pohoř.
« 11. Podhranní-Shotta.
« 11. Goldenstein.
« 17. Láze.

XI. Jahresbericht 1891. p. 168.

Febr. 27. Ratibořitz.
Mart. 4. Goldenstein.
« 7. Podhranní-Shotta.
Apr. 1. Diwnitz.

XII. Jahresbericht 1892. p. 168.

Febr. 8. Ferdinandsruhe.
« 22. Niemetitz.
« 23. Mürau.
« 23. Haslicht.
« 24. Gr.-Wisternitz.
« 27. Podhranní-Shotta.
Mart. 1. Goldenstein.
« 8. Stepanau.
« 11. Welka.
« 12. Steinitz.
« 17. Diwnitz.

A megfigyelö állomások dél-északi sorrendben s azoknak tengerszín feletti magasságai.

Die Beobachtungspunkte in der Reihenfolge nach ihrer geographischen Lage von Süd nach Nord und ihre hypsometrischen Verhältnisse.

Welka	286	Meter	48° 53′	É. sz. (N. B.);		35° 11′	K. H. (Ö. L.)	
Grumvíř	197	«	48° 59′	«	«	34° 34·5′	«	«
Hösting	388	«	49° 1·5′	«	«	33° 34′	«	«
Rohrbach	188	«	49° 2′	«	«	34° 15·5′	«	«
Goldhof	195	«	49° 3·5′	«	«	34° 22′	«	«
Steinitz	228	«	49° 4′	«	«	34° 42′	«	«
Diwnitz	382	«	49° 5·5′	«	«	35° 34′	«	«
Ratibořitz	465	«	49° 8′	«	«	33° 35′	«	«
Milowitz	300	«	49° 13′	«	«	35° 2′	«	«
Kremsier	202	«	49° 17·1′	«	«	35° 3·7′	«	«
Ferdinandsruhe	490	«	49° 21′	«	«	34° 38′	«	«
Podiwitz	370	«	49° 22′	«	«	34° 11′	«	«

Unter-Shotta	285	Meter	49° 23′	É. sz.	(N. B.);	34° 17′	N. H.	(Ö. L.)
Láze	600	«	49° 25′	«	«	35° 32′	«	«
Podhranni-Shotta	440	«	49° 25′	«	«	35° 28′	«	«
Raynochowitz	411	«	49° 25′	«	«	35° 29′	«	«
Mollenburg	520	«	49° 26′	«	«	34° 26′	«	«
Pohlitz	430	«	49° 27·5′	«	«	35° 42′	«	«
Stěpenau	335	«	49° 30′	«	«	34° —	«	«
Niemetitz	308	«	49° 30′	«	«	35° 30′	«	«
Ostrawitz	420	«	49° 33′	«	«	36° 3′	«	«
Grünes Kreuz	595	«	49° 35′	«	«	35° 12′	«	«
Gr.-Wisternitz	255	«	49° 36′	«	«	35° 2′	«	«
Haslicht	601	«	49° 37·5′	«	«	35° 9′	«	«
Pohoř	550	«	49° 40·5′	«	«	35° 3′	«	«
Drömsdorf	524	«	49° 42′	«	«	35° 11′	«	«
Vierzighuben	418	«	49° 43′	«	«	34° 10′	«	«
Ribnik	242	«	49° 46′	«	«	34° 52′	«	«
Mürau	330	«	49° 48′	«	«	34° 31′	«	«
Dittersdorf	626	«	49° 50′	«	«	35° 35′	«	«
Buchhütte	600	«	49° 50′	«	«	35° 14′	«	«
Ostrau	219	«	49° 50′	«	«	35° 57′	«	«
Heinzendorf	540	«	49° 51′	«	«	34° 27′	«	«
Raudenberg	588	«	49° 54′	«	«	35° 11′	«	«
Schönwald b. Schildberg	600	«	49° 55′	«	«	34° 23′	«	«
Goldenstein	642	«	50° 9′	«	«	34° 11′	«	«

A vonulási adatok naptári sorrendben :

Uebersicht des Frühlingszuges nach den Tagesdaten geordnet.

Febr. 8. 1892. Ferdinandsruhe.
« 10. 1884. Láze.
« 17. 1884. Drömsdorf.
« 17. 1885. Kremsier.
« 17. 1885. Dittersdorf.
« 19. 1883. Kremsier.
« 20. 1884. Raudenberg.
« 20. 1885. Rohrbach.
« 21. 1885. Mollenburg.
« 22. 1885. Drömsdorf.
« 22. 1892. Niemetitz.
« 23. 1883. Mollenburg.
« 23. 1883. Raudenberg.
« 23. 1884. Mollenburg.
« 23. 1892. Mürau.
« 23. 1892. Haslicht.
« 24. 1882. Milowitz.
« 24. 1882. Ostrau.
« 24. 1885. Grumvíř.
« 24. 1892. Gr.-Wisternitz.
« 25. 1884. M.-Ostrau.
« 25. 1885. Láze.
« 25. 1885. Goldenstein.
Febr. 25. 1886. Rohrbach.
« 26. 1883. Dittersdorf.
« 27. 1801. Ratiboritz.
« 27. 1892. Podhranni-Shotta.
« 28. 1882. Raudenberg.
« 28. 1884. Goldenstein.
« 28. 1887. Drömsdorf.
« 28. 1887. Dittersdorf.
Mart. 1. 1881. Raudenberg.
« 1. 1882. Dittersdorf.
« 1. 1887. Ratiboritz.
« 1. 1887. Goldenstein.
« 1. 1882. Goldenstein.
« 2. 1887. Goldhof.
« 3. 1887. Haslicht.
« 3. 1887. Mollenburg.
« 3. 1889. Raynochowitz.
« 4. 1884. Dittersdorf.
« 4. 1891. Goldenstein.
« 5. 1882. Unter-Shotta.
« 5. 1885. Schönwald b. Schildberg.
« 5. 1887. Niemetitz.
« 7. 1889. Heinzendorf.

Mart. 7. 1891. Podhranni-Shotta.
« 8. 1881. Unter-Shotta.
« 8. 1887. Hösting.
« 8. 1888. Heinzendorf.
« 8. 1888. Mürau.
« 8. 1889. Podranni-Shotta.
« 8. 1890. Ratibořitz.
« 8. 1892. Stèpanau.
« 9. 1888. Gr.-Wisternitz.
« 9. 1890. Pohoř.
« 10. 1888. Goldenstein.
« 10. 1888. Dittersdorf.
« 11. 1881. Dittersdorf.
« 11. 1888. Vierzighuben.
« 11. 1890. Podhranní-Shotta.
« 11. 1890. Goldenstein.
« 11. 1892. Welka.
« 12. 1889. Ratibořitz.
« 12. 1889. Vierzighuben.
« 12. 1892. Steinitz.
« 14. 1885. Niemetitz.
« 15. 1886. Mürau.
Mart. 16. 1886. Mollenburg.
« 17. 1890. Láze.
« 17. 1892. Diwnitz.
« 19. 1888. Hösting.
« 19. 1889. Goldenstein.
« 20. 1886. Ribnik.
« 20. 1888. Podhranní-Shotta.
« 21. 1886. Dittersdorf.
« 21. 1888. Podiwitz.
« 22. 1886. Unter-Shota.
« 22. 1889. Láze.
« 23. 1886. Goldenstein.
« 24. 1886. Drömsdorf.
« 24. 1886. Buchhütte.
« 25. 1886. Láze.
« 25. 1888. Láze.
« 27. 1886. Pohlitz.
« 30. 1888. Mollenburg.
April 1. 1891. Diwnitz.
« 3. 1883. Drömsdorf.
« 11. 1881. Ostrawitz.
« 13. 1883. Grünes Kreuz.

Az adatok kritikai feldolgozása.

A fent adott 90 adat tanusága szerint megérkezett a seregély:

februárban 31-szer
márcziusban 55-ször és
áprilisban 4-szer

Formulánk pedig a következő lenne:

L. (F.) — Febr. 8. — 1892. (in) Ferdinandsruhe.
Lk. (Sp.) — Apr. 13. — 1883. (in) Grünes Kreuz.
I. (Sch.) = 65 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 12.

Ez a közép határozottan késő; oka, hogy az áprilisi adatok is figyelembe vétettek. Miután ezek igazi vonulási adatoknak nem tekinthetők, hagyjuk el őket; a márcziusi adatokat mint későieket szintén figyelmen kivül lehetne hagyni: azonban mégis ne mellőzzük őket; formulánk a következő lesz:

L. (F.) — Febr. 8. — 1892. (in) Ferdinandsruhe.
Lk. (Sp.) — Mart. 30. — 1886, 1888. (in) Láze.
I. (Sch.) = 51 nap (Tage)
K. (M.) = Mart. 5.

Kritische Bearbeitung der Tagesdaten:

Nach den oben ausgewiesenen 90 Tagesdaten erschien der Staar:

im Februar 31-mal,
im März 55-mal und
im April 4-mal;

und die Formel wäre:

Dieses Mittel ist ein entschieden zu spätes und kommt daher, weil hier auch die Aprildaten mit in Rechnung gebracht worden sind; sie sind aber keine richtigen Zugsdaten und müssen eben deshalb eliminirt werden; fast könnten auch die letzten Märzdaten als späte ganz außer Acht gelassen werden; sie sollen jedoch Berücksichtigung finden.

Nach Hinweglassung der eliminirten Daten würde sich die Formel folgendermaßen gestalten:

Feltünő a késés 1886-ban, majdnem az összes állomásokról. Oka csakis a kedvezőtlen meteorologiai viszonyokban gyökerezhetik, s a VI. Bericht-ben p. 155, az 1886. év általános meteorologiai jellemzésében tényleg a következő megjegyzésre találunk: «kiváltképen hideg volt február és márczius, hőveszteség 2·5°». Tehát épen azok a hónapok, a mikor a tavasz első hirnökei közé sorozható seregély meg szokott jönni. Mellesleg azt jegyzem meg, hogy az 1886. évből az Alauda arvensis is nagyon késő adatokat szolgáltat, mint azt a «Schwalbe. XIX. p. 97» megjelent czikkemben: «Der mittlere Ankunftstag der Feldlerche (Alauda arvensis, L.) für Mähren» kimutatni alkalmam volt.

Az ilyen késések tehát kivételek, a melyekkel azonban számolni kell.

Az egyes helyi formulák a következőkép alakulnak:

Auffallend sind die Verspätungen der für das Jahr 1886 von den meisten Beobachtungsstationen verzeichneten Daten. Die Ursachen dieser Verspätungen können nur in ungünstigen, meteorologischen Verhältnissen liegen und thatsächlich finden wir in der «Allgemeinen Uebersicht» für das Jahr 1886 im VI. Berichte, Seite 155, folgende Bemerkung: «Als besonders kalt sind namentlich Februar und März mit einem Deficit von 2·5° zu nennen.» Also gerade jene Monate, wo die ersten Frühlingsboten, unter welchen der Staar eben einer der ersten ist, bei uns ankommen. Nebenbei will ich hier bemerken, daß das Jahr 1886 ebenfalls die spätesten Märzdaten für die Feldlerche in Mähren aufzuweisen hat, wie aus meiner Arbeit «Der mittlere Ankunftstag der Feldlerche (Alauda arvensis L.) für Mähren» zu ersehen ist. (Vergl. «Die Schwalbe». XIX. Jahrg. Seite 97.)

Solche Verspätungen sind aber Extreme, mit welchen man eben rechnen muß.

Die einzelnen Lokalformeln gestalten sich folgendermaßen:

Welka.

286 Meter.

48° 53′ É. sz. — N. B.
35° 11′ K. h. — Ö. L.

Mart. 11. 1892.

Nem elégséges.
Als einzelnes Datum ungenügend.

Grumvir.

197 Meter.

48° 59′ É. sz. — N. B.
34° 34′ K. h. — Ö. L.

Febr. 24. 1885.

Nem elégséges.
Vergl. bei Welka.

Hösting.

388 Meter.

49° 1·5′ É. sz. — N. B.
33° 34′ K. h. — Ö. L.

Mart. 8. 1887.
« 19. 1888.

Két adat sem elégséges.
Auch zwei Daten sind ungenügend.

Rohrbach.

188 Meter.

49° 2′ É. sz. — N. B.
34° 15·5′ K. h. — Ö. L.

Febr. 20. 1885.
« 25. 1886.

Goldhof.

195 Meter.

49° 3·5′ É. sz. — N. B.
34° 22′ K. h. — Ö. L.

Mart. 2. 1887.

Steinitz.

228 Meter.

49° 4′ É. sz. — N. B.
34° 42′ K. h. — Ö. L.

Mart. 12. 1892.

Diwnitz.

382 Meter.

49° 5·5′ É. sz. — N. B.
35° 34′ K. h. — Ö. L.

Mart. 17. 1892.
April. 1. 1891.

«Apr. 1» nem vonulási adat.
Der 1. April iſt kein Zugsdatum.

Ratiboritz.

465 Meter.

49° 8′ É. sz. — N. B.
33 35′ K. h. — Ö. L.

Febr. 27. 1891.
Mart. 1. 1887.
« 8. 1890.
« 12. 1889.

L. (F.) — Febr. 27. 1891.
Lk. (Sp.) — Mart. 12. 1889.
I. (Sch.) = 14 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 5—6.

Rendes.
Normal.

Milowitz.

300 Meter.

49° 13′ É. sz. — N. B.
35° 2′ K. h. — Ö. L.

Febr. 24. 1882.

Kremsier.

202 Meter.

49° 17·1′ É. sz. — N. B.
35° 3·7′ K. h. — Ö. L.

Febr. 17. 1885.
« 19. 1883.

Ferdinandsruhe.

490 Meter.

49 21′ É. sz. — N. B.
34° 38′ K. h. — Ö. L.

Febr. 8. 1892.

Podiwitz.

370 Meter.

49 22′ É. sz. — N. B.
34 11′ K. h. — Ö. L.

Mart. 21. 1888.

Unter-Shotta.

285 Meter.

49° 23′ É. sz. — N. B.
34 17′ K. h. — Ö. L.

Mart. 5. 1882.
« 8. 1881.
« 22. 1886.

L. (F.) — Mart. 5. 1882.
Lk. (Sp.) — « 22. 1886.
I. (Sch.) = 18 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 13—14.

Láze.

600 Meter.

49° 25′ É. sz. — N. B.
35° 32′ K. h. — Ö. L.

Febr. 10. 1884.
« 25. 1885.
Mart. 17. 1890.
« 22. 1889.
« 25. 1886.
« 25. 1888.

L. (F.) — Febr. 10. 1884.
Lk. (Sp.) — Mart. 25. 1888.
I. (Sch.) = 44 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 3—4.

Az egy hónapra terjedő nagy ingadozás oka meteor. jelenségekben gyökerezik.

Der große Unterſchied von 1 Monat, zwiſchen dem 25. Februar und dem 25. März iſt in den meteorologiſchen Verhältniſſen bedingt.

Podbranni-Shotta.

440 Meter.

49° 25′ É. sz. — N. B.
35° 28′ K. h. — Ö. L.

Febr. 27. 1892.
Mart. 7. 1891.
« 8. 1889.
« 11. 1890.
« 20. 1888.

L. (F.) — Febr. 27. 1892.
Lk. (Sp.) — Mart. 20. 1888.
I. (Sch.) = 22 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 9—10.

Raynochowitz.

411 Meter.

49° 25′ É. sz. — N. B.
35° 29′ K. h. — Ö. L.

Mart. 3. 1889.

Mollenburg.

520 Meter.

49° 26′ É. sz. — N. B.
34° 26′ K. h. — Ö. L.

Febr. 21. 1885.
« 23. 1883.
« 23. 1884.
Mart. 3. 1887.
« 16. 1886.
« 30. 1888.

L. (F.) — Febr. 21. 1885.
Lk. (Sp.) — Mart. 30. 1888.
I. (Sch.) = 38 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 11.

Pohlitz.

430 Meter.

49° 27·5′ É. sz. — N. B.
35° 42′ K. h. — Ö. L.
Mart. 27. 1886.

Stěpanau.

335 Meter.

49° 30′ É. sz. — N. B.
34° — K. h. — Ö. L.

Mart. 8. 1892.

Niemcfitz.

308 Meter.

49° 30′ É. sz. — N. B.
35° 30′ K. h. — Ö. L.

Febr. 21. 1892.
Mart. 5. 1887.
« 14. 1885.

L. (F.) — Febr. 21. 1892.
Lk. (Sp.) — Mart. 14. 1885.
I. (Sch.) = 22 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 3.

Ostrawitz.

420 Meter.

49° 33′ É. sz. — N. B.
36° 3′ K. h. — Ö. L.

Apr. 11. 1881.

Túl késő, nem vonulási adat.
Ein viel zu spätes und überhaupt kein Zugsdatum.

Grünes Kreuz.

595 Meter.

49° 35′ É. sz. — N. B.
35° 12′ K. h. — Ö. L.

Apr. 13. 1883.

Ez sem vonulási adat, figyelembe nem jö.
Ebenso wie das vorhergehende, kann auch dieses als Zugsdatum keine Geltung haben.

Gr.-Wisternitz.

255 Meter.

49° 36′ É. sz. — N. B.
35° 2′ K. h. — Ö. L.

Febr. 24. 1892.
Mart. 9. 1888.

Hastlicht.

601 Meter.

49° 37·5′ É. sz. — N. B.
35° 9′ K. h. — Ö. L.

Febr. 23. 1892.
Mart. 3. 1887.

Pohoř.

550 Meter.

49° 40·5′ É. sz. — N. B.
35° 3′ K. h. — Ö. L.

Mart. 9. 1890.

Drömsdorf.

524 Meter.

49° 42′ É. sz. — N. B.
35° 11′ K. h. — Ö. L.

Febr. 17. 1884.
« 22. 1885.
« 28. 1887.
Mart. 24. 1886.
Apr. 3. 1883.

L. (F.) — Febr. 17. 1884.
Lk. (Sp.) — Mart. 24. 1886.
I. (Sch.) = 36 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 6—7.

Apr. 3-ika figyelembe nem vétetett.
Der 3. April wurde, als zu spät, eliminirt.

Vierzighuben.

418 Meter.

49°4·3′ É. sz. — N. B.
34° 10′ K. h. — Ö. L.

Mart. 11. 1888.
« 12. 1889.

Ribnik.

242 Meter.

49° 46′ É. sz. — N. B.
34° 52′ K. h. — Ö. L.

Mart. 20. 1886.

Müran.

330 Meter.

49° 48′ É. sz. — N. B.
34° 31′ K. h. — Ö. L.

Febr. 23. 1892.
Mart. 8. 1888.
« 15. 1886.

K. (M.) = Mart. 6.

Dittersdorf.

626 Meter.

49° 50′ É. sz. — N. B.
35° 35′ K. h. — Ö. L.

Febr. 17. 1885.
« 26. 1883.
« 28. 1887.
Mart. 1. 1882.
« 4. 1884.
« 10. 1888.
« 11. 1884.
« 21. 1886.

L. (F.) — Febr. 17. 1885.
Lk. (Sp.) — Mart. 21. 1886.
I. (Sch.) = 33 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 5.

Buchhütte.

600 Meter.

49° 50′ É. sz. — N. B.
35° 14′ K. h. — Ö. L.

Mart. 24. 1886.

Mähr.-Ostrau.

219 Meter.

49° 50′ É. sz. — N. B.
35° 57′ K. h. — Ö. L.

Febr. 24. 1882.
« 25. 1884.

Heinzendorf.

540 Meter.

49° 51′ É. sz. — N. B.
34° 27′ K. h. — Ö. L.

Mart. 7. 1889.
« 8. 1888.

Schönwald bei Schildberg.

600 Meter.

49° 55′ É. sz. — N. B.
34° 23′ K. h. — Ö. L.

Mart. 5. 1885.

Raudenberg.

588 Meter.

49° 54′ É. sz. — N. B.
35° 11′ K. h. — Ö. L.

Febr. 20. 1884.
« 23. 1883.
« 28. 1882.
Mart. 1. 1881.

I. (Sch.) = 10 nap (Tage).
K. (M.) = Febr. 24—25.

Goldenstein.

642 Meter.

50° 9′ É. sz. — N. B.
34° 11′ K. h. — Ö. L.

Febr. 25. 1885.
« 28. 1884.
Mart. 1. 1887.
« 1. 1892.
« 4. 1891.
« 10. 1888.
« 11. 1890.
« 19. 1889.
« 23. 1886.

L. (F.) — Febr. 25. 1885.
Lk. (Sp.) — mart. 23. 1886.
I. (Sch.) = 27 nap (Tage.)
K. (M.) = Mart. 9.

Ha már most a helyi formulákat összefoglalva, az országos formulát azok alapján számítjuk ki, a következő eredményt kapjuk:

Faſſen wir nun die aus den Lokalformeln ſich ergebenden Mittel zuſammen und bilden die Landesformel, ſo erhalten wir folgendes Reſultat:

Febr. 24—25. — (für) Randenberg.
Mart. 3. — « Niemetitz.
« 3—4. — « Láze.
« 5. — « Dittersdorf.
« 5—6. — « Ratiboritz.
« 6. — « Mürau.
« 6—7. — « Drönsdorf.
« 9. — « Goldenstein.
« 9—10. — « Padhranni-Shotta.
« 11. — « Mollenburg.
« 13—14. — « Unter-Shotta.

L. (F.) — Febr. 24. — (in) Randenberg.
Lk. (Sp.) — Mart. 14. — (in) Unter-Shotta.
I. (Sch.) = 19 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 5. —

Az így nyert közép teljesen megegyez az egyes adatokból nyert országos középszámmal.

Ha most a 4-ik lapon adott történeti dátumokat még egyszer átvizsgáljuk, fel kell tünnie annak, hogy sok délibb fekvésü állomás későbbi adatot ád, mint a nálánál északiabbak. Legkifejezettebb ez a különbség Welka — a legdélibb — és Goldenstein — a legészakibb — pont között; az előbbi állomáson a seregély 1892-ben mart. 1-én megérkezett, tehát 11 nappal korábban. Podhranni-Shotta és Unter-Shotta hasonlókép korábbi adatokat adnak, mint Goldenstein és Mollenburg. Egyes adatok — egy pontról — semmi esetre sem birhatnak döntő erővel, de ha sok fajról birunk adatokat — ha csak egyet is — úgy ezek az országos középszám megállapításához még is hozzájárulnak, s így ezek is értékesithetők.

Troppau, 1895. okt. 4.

Dieſes erhaltene Mittel deckt ſich genau auf den Tag mit jenem auf Seite 5 angeführten.

Laſſen wir noch einmal die auf Seite 4 verzeichneten Daten Revue paſſieren, ſo muß uns als auffallend erſcheinen, daß für manche ſüdlicher gelegene Beobachtungspunkte für ein und dasſelbe Jahr ein viel ſpäteres Zugsdatum angegeben iſt als für nördlichere; am deutlichſten zeigt ſich dieſer Unterſchied zwiſchen Welka, dem ſüdlichſten und Goldenſtein, dem nördlichſten Punkte; an erſterer Lokalität erſchien der Staar im Jahre 1892 am 11. März; in Goldenſtein iſt er ſchon am 1. März beobachtet worden, alſo um 11 Tage früher. Ebenſo weiſen Podhranni-Shotta und Unter-Shotta ſpätere Daten auf als Goldenſtein und Mollenburg. Allerdings hat ein einzelnes Datum für eine Lokalität gar keinen Werth, obwohl dasſelbe von mehreren Arten zur Beſtimmung des Landesmittels viel beitragen kann, und deshalb als ſolches auch mit in Rechnung gebracht werden muß.

Troppau, am 4. October 1895.

A Baldamus fürjről.

(Coturnix baldami Chr. L. Brehm.

Dr. Madarász Gyulá-tól.

(I. Tábla.)

Az ornithologiai irodalom ezen névvel nagyon keveset foglalkozik; de nem azért, mintha az valami nagy ritkaságra vonatkoznék, hanem azért, mivel az alatta rejlő alakot nem szokták a közönséges fürj: *Coturnix coturnix*-től mint fajt megkülönböztetni. Már pedig legyen ez az alak faj vagy alfaj — a typikus alaktól tényleg is lényegesen különbözik — ezért önálló névre tarthat számot. Az Afrika madárvilágának tanulmányozásával foglalkozók rendesen a közönséges fürj nevével illetik ezt a formát: habár nem kerüli ki figyelmüket, hogy eltérő, «sötétebb», színezete által különbözik a közönséges fürjtől.

Mint önálló fajt legelőször Brehm Chr. L. «Der Vollständige Vogelfang» czimű, 1855-ben megjelent munkájában irta le Olaszországból eredő példányokról. És noha Brehm a nevezett munkájában faját hiven jellegezte, az mindaddig figyelmen kívül maradt, míg végre a British Muzeum nagy catalogusába: (Catalogue of the Birds in the British Museum vol. XXII p. 234. 1893) «a *Coturnix coturnix* (Linn)» szinonimái közé került. De ez az irányadó mű azért mégis foglalkozik ezen alakkal — habár csak subspecies formájában is — *Coturnix capensis* néven.

Mikor keletkezett a *Coturnix capensis* elnevezés? Legelőször Gray-nál 1870-ben a «Hand-List of Genera and species of Birds»* czimű munkájában találkozunk vele, ki e nevet leirás nélkül a felsorolásban adja, még pedig a *Coturnix communis*, Bonnat. szinonimjai között. A név mellett, mint auctor Lichtenstein szerepel; de nincs oda téve, hogy a leirás hol közöltetett? Tudtommal Lichtenstein egyik munkájában sem emliti ezen nevet s igy valami leirás sohasem látott napvilágot. De föltéve, hogy a *Coturnix capensis* leirása a 70-es évek körül mégis

* Part. II. p. 268.

Die «Baldamus-Wachtel».

(Coturnix baldami Chr. L. Brehm.)

Von Dr. Julius v. Madarász.

(Tafel I.)

Die ornithologische Literatur beschäftigt sich mit diesem Namen sehr wenig, nicht deswegen, als ob er sich auf eine bedeutende Rarität beziehen würde, sondern deshalb, weil man die darunter gemeinte Form nicht als eine selbständige, sonach von der gemeinen Wachtel — Coturnix coturnix — verschiedene Species zu betrachten pflegt. Und doch — sei die Form eine Species oder Subspecies — ist sie von der typischen Form in der That und wesentlich verschieden, und kann sie daher einen selbständigen Namen beanspruchen. Die mit der Vogelwelt Afrikas sich befassenden Ornithologen bezeichnen diese Form meist mit dem Namen der gemeinen Wachtel, obwohl es ihnen nicht entgeht, daß selbe mit ihrer «dunkleren» Färbung von der gemeinen Wachtel abweicht.

Sie wurde als selbständige Art zuerst von Chr. L. Brehm, im Werke: «Der vollständige Vogelfang» (1855), nach aus Italien stammenden Exemplaren beschrieben. — Und obschon Brehm diese Art, in seinem bereits erwähnten Werke, treffend charakterisirte, blieb sie dennoch so lange unbeachtet, bis sie endlich im Jahre 1893 unter die Synonyme von «Coturnix coturnix (Linn)», in den großen Katalog vom British Museum (Catalogue of the Birds in the British Museum Vol. XXII. p. 234) eingereiht wurde. Und ebenso wird diese Form in diesem maßgebenden Werke, wenn auch nur als eine Subspecies, unter dem Namen Coturnix capensis aufgeführt.

Wann mag die Benennung: Coturnix capensis, entstanden sein? Wir treffen sie zuerst im J. 1870, bei Gray in seiner «Hand-List of Genera and Species of Birds»* an, wo dieser Name ohne Beschreibung unter den Synonymen von Coturnix communis, Bonnat. aufgezählt wird. Als Autor dazu wird — ohne weitere Angabe der Stelle, wo die Diagnose mitgetheilt wurde, — Lichtenstein bezeichnet. Lichtenstein erwähnt diesen Namen — meines Wissens — in keiner seiner Publicationen, folglich ist auch irgend eine Beschreibung nie veröffentlicht worden. Vorausgesetzt aber, daß die Diagnose der Coturnix capensis in den 70-er Jahren

* Part. II. p. 268.

megjelent volna, az elnevezés ekkor sem állhatna meg, mivel ebben az esetben kizárólag Brehmet illeti meg a prioritás, ki a fajt jóval előbb — már 1855-ben — irta le.

Egy Brehm-féle példányt birunk, melyet 1860 május hó 20-án gyüjtött Madridban. Ezt a másod-tipust rajzolta le a mellékelt 1-ső táblán Keulemans művészi keze. Még Brehm eredeti, sajátkezüleg irt czédulája is megmaradt; hü másolatát itt mutatjuk be:

doch erſchienen ſein ſollte, fällt doch die Priorität ausſchließlich Ch. L. Brehm zu, da er dieſe Art viel früher — ſchon im Jahre 1855 — beſchrieb.

Wir beſitzen ein von Brehm ſtammendes Exemplar, welches er am 20. Mai 1860 in Madrid ſammelte. Dieſen zweiten Typus ſtellt die Meiſterhand von Keulemans auf der I-ten colorirten Tafel dar. Außerdem iſt auch das Original, der von Brehm eigenhändig geſchriebenen Zettel noch vorhanden, deſſen Facſimile hier folgt:

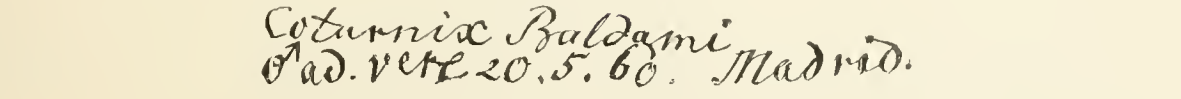

Brehm másod-typusa Gróf Lázár Kálmán ismert magyar ornithologus és iró hagyatéka révén került a Magyar Nemzeti Muzeumba. A gróf Brehm-mel bensőbb barátságban élvén, más typusaihoz is hozzá jutott.

Ch. L. Brehm's zweite Type iſt mit dem Nachlaſſe des Grafen Kolomon Lázár — bekannter ungariſcher Ornithologe und Schriftſteller — in den Beſitz des ungariſchen National-Muſeums gekommen. Der Graf, da ihm eine innigere Freundſchaft an Brehm band, dürfte auch zu anderen Typen gelangt ſein.

A Baldamus fürjnek synonymikáját — a British Catalogus ellenében — az irodalomból a következőképen vélem összegezhetni:

Die Synonymik der Baldamus-Wachtel kann ich dem Britiſh-Katalog gegenüber, aus der Literatur in Folgendem zuſammenſtellen.

Coturnix baldami.

Chr. L. Brehm, Der Vollständ. Vogelfang. p. 274. (*1855.*)

Coturnix capensis, Lichts. teste Gray Hand. L. B. II. p. 268. *(1870.)* — Descript. nulla.
Coturnix vulgaris β. baldami, Severz. Turkestan.
Javotnie p. 68. *(1873.)* — Enumerat. descr. nulla.
Ortygion coturnix β. baldami, Severz.
J. f. o. *1875.* p. 181. — Enum. descr. nulla.
Coturnix coturnix, Sharpe's ed. Layard's
B. S. Afr. p. 603. *(1884.)* Partim.
Coturnix coturnix subspec. *capensis*, W. R. Ogilvie-Grant,
Cat. B. B. Mus. Vol. XXII. p. 237 *(1893.)*
Coturnix communis L. Irby, The Ornith. Str.
of Gibraltar p. 240 *(1895.)* — Partim.

A lex prioritatis alapján tehát a forma csak C. baldami Ch. L. Brehm *(1855)* lehet.

Gemäß der Grundſätze der Lex prioritatis darf es alſo die Form nur Cot. baldami Ch. L. Brehm (1855) ſein.

Leirása. Egészben véve hasonlit a közönséges fürjhöz, csakhogy kisebb, lábai azonban nagyobbak és erősebbek; a *vén hím* feje pedig — a fejtetőt kivéve — egyszinü rozsdabarna. *Jérczéje* szinézetére nézve teljesen megfelel a közönséges fürj jérczéjének; de méreteire nézve ugyan

Beſchreibung. Im Ganzen ähnelt ſie der gemeinen Wachtel, nur iſt ſie kleiner, jedoch mit ſtärkeren und dickeren Füßen; der Kopf des alten Männchens iſt — den Scheitel ausgenommen — einfärbig roſtroth. Das Weibchen entſpricht, der Färbung nach, vollkommen jener der gemeinen

azon arány áll fenn köztök, mint a két faj hímjei között.

Földrajzi elterjedését a britisch Catalogus a következőképen adja: «Dél-Afrika, délre a déli szélesség 15 -tól, Maritius, Madagaskar, Comoro-, Cap-Verdi-, Canari-, Madeira- és Azoviszigetek» s hozzáteszem még, hogy a Középtengert környező tartományok; sőt Magyarország is.

Habár irodalmunk nem említi, nálunk mégsem tartozik a ritkaságok közé; sőt mondhatnám közönségesebb madarunk. A vadászok régóta megkülönböztetik a közönséges fajtól s *czigány fürj*-nek nevezik.

A *baldamus fürj* typikus alakja magyar nemzeti Muzeumunkban több magyar példánynyal van képviselve. Buda Ádám gyüjteményében láttam egy vén hímet, mely 1863 julius hó 17-én Alsó-Fehérmegyében Kutyfalván lövetett, Csató János gyüjteményében is van egy typikus vén hím példány, mely ugyancsak 1863-ban augusztus 1-én Kelneken lövetett.

Ujabb időben az ország különböző pontjain gyüjtettem fürjeket, mi azt eredményezte, hogy a beküldött példányoknak mintegy 20 % nem a közönséges *Coturnix coturnix* (L.), hanem részint a tipikus C. *baldami*, részint pedig egy közbeneső alak volt, mely minden valószinűség szerint a C. *coturnix* és C. *baldami* keresztezéséből keletkezett. Ezen közbeneső alakokon teljesen felismerhetők a C. *baldami*nak jellegei; de magukon viselik egyszersmind a C. *coturnix* jellegeit is, a mennyiben arczuk táján egyes fehér tollak, azonkivül a fekete torok-rajznak nyomai is láthatók. Ilyen közbeeső alak néhány példánya a M. N. Muzeum útján a British Muzeum gyüjteményébe is került Erdélyből. (l. C. B. Br. Mus. vol. XXII p. 239.) Ezen közbeneső alak megjelölésére *Coturnix coturnix baldami* nevet ajánlom.

Kelt Budapesten, 1896. október 16.

Wachtel; die Dimensionen betreffend finden wir zwischen ihnen das nämliche Verhältniß, wie zwischen den Männchen beider Arten.

Die geographische Verbreitung betreffend ist im British-Kataloge Folgendes angegeben: «Süd-Afrika, südlich von 15° südlicher Breite, Mauritius, Madagascar, Comoren, Madeira, Cap-Verdische-, Kanarische- und Azorische-Inseln»; ich kann noch die Länder des Mittelländischen Meeres und überdies auch Ungarn beifügen.

Bei uns gehört sie, obwohl unsere Literatur keine Erwähnung von ihr macht, durchaus nicht zu den Seltenheiten: im Gegentheile, ich könnte sagen, sie ist eine unserer gemeinen Vögel. Die Jäger unterscheiden sie seit längerer Zeit von der gemeinen Wachtel und nennen sie «Zigeuner-Wachtel».

Die typische Form der Baldamus-Wachtel finden wir im ungarischen National-Museum in manchen ungarischen Exemplaren repräsentirt. In der Sammlung Adam v. Buda's sah ich ein altes Männchen, welches am 17. Juli 1863 beim Dorfe Kutyfalva — Comitat Alsó-Fehér — geschossen wurde; auch in der Sammlung Joh. v. Csató's ist ein altes, typisches Männchen aufgestellt, welches ebenfalls im J. 1863 — am 1. August — in Kelnek erlegt wurde.

In neuerer Zeit ließ ich in verschiedenen Theilen des Landes Wachteln sammeln, wobei es sich herausstellte, daß circa 20% der eingesandten Exemplare nicht zu der gemeinen Coturnix coturnix (L.), sondern theils zu der Form Cot. baldami, theils zu einer Zwischenform gehört, welche nach aller Wahrscheinlichkeit aus der Kreuzung von Cot. coturnix und Cot. baldami entstand. An dieser Zwischenform sind die Kennzeichen der C. baldami völlig aufzufinden; sie hat aber zugleich auch die Charaktere der Cot. coturnix indem an ihrer Backengegend nicht nur einzelne weiße Federn, sondern auch Spuren der schwarzen Kehlzeichnung wahrzunehmen sind. Einige Exemplare von dieser Zwischenform sind aus Siebenbürgen durch das ung. National-Museum auch in die Sammlung des British-Museums gekommen (C. B. Brit. Mus. Vol. XXII. p. 339). Zur Bezeichnung dieser Zwischenform bringe ich die Benennung Coturnix coturnix baldami in Vorschlag.

Budapest, am 16. October 1896.

J.G. Keulemans del. et lith.

Mintern Bros. imp.

COTURNIX BALDAMI, Chr. L. Brehm

Néhány adat Magyarország ornisához.

Közli: Dr. Almásy György.

1. Alauda arborea Cherneli Pražák.

Egyik kirándulásunkon, a melyet a mult évben Chernel István barátommal a Deliblát (Temesmegye) futóhomokjára intéztünk, mindegyikünk egy erdei pacsirtát ejtett el, mely úgy nagyságra, mint szinezetre nézve e faj tipikus alakjától eltérőnek látszott.

Chernel úr az ő madarát több más madárbőrrel együtt elküldte dr. J. P. Pražák úrnak Hořinowesbe megtekintés végett, s ez csakhamar publikálta e madár leirását az «Ornithologische Monatsberichte» III. évfolyamának 9-ik számában a föntebbi néven, mint új subspeciest.

Ez év tavaszán hosszabb időt töltöttem ugyanazon a területen és sikerült a szóban forgó madárra vonatkozó vizsgálataimat elegendő anyag alapján annyira vinnem, hogy az eredménynyel a nyilvánosság elé léphessek.

Az uj subspeciesnek Chernel úr gyüjteményében levő typusa nyomán a dr. Pražák-féle leirás * igy hangzik:

«Ez az alak a tipikus erdei pacsirtától abban különbözik, hogy csőre hosszabb s valamivel magasabb, a mi igen ritka eset a németországi daraboknál (? «anthirostris» Landbeck), továbbá hogy a madárnak egész szinezete jóval világosabb, az alapszin nagyon háttérbe szorúl, a mi akkor is feltünik, ha Közép-Európából való nyáron elejtett ily tajta madarakkal hasonlitjuk össze. (Köztudomású dolog, hogy az erdei pacsirta rozsdaszine ősz felé erősbül.)»

«A felsőrész alapszine egyenletes, mig a ti-

* Nem hagyhatom el e helyen azt a megjegyzést, hogy egy új subspeciesnek egyetlen börre való alapitása, legalább is merész eljárás, kivévén oly esetet, a midőn ezt nyomós biológiai okok is támogatják. A szoba-zoologiának — hála istennek — már lejárt az ideje s elgondolva azt a tömérdek zavart, a mely annak nyomán felburjánzott, ez arra int, hogy alapjában véve helyes irányt, tudniillik az alakcsoportok megkülönböztetését, kellő alapossággal és ovatossággal míveljük.

Einige Addenda zur Ornis Ungarns.

V. Georg v. Almásy.

I. Alauda arborea Cherneli Pražák.

Während einer im verflossenen Jahre unternommenen Excursion in das Flugsandterrain von Deliblat (Temeser Comitat), sammelten Freund St. von Chernel und ich je ein Exemplar einer Baumlerche, welche uns sowohl in den Dimensionen, als auch in der Färbung von typischen Vögeln dieser Art abweichend zu sein schienen.

Herr von Chernel sandte sein Exemplar nebst einigen anderen Bälgen zur Ansicht an Herrn Dr. J. P. Pražák-Hořinowes ein, und bald darauf publicirte in der That genannter Herr in den Ornithologischen Monatsberichten III. Jahrg. (1895), Nr. 9, p. 143, die fragliche Form unter dem obenstehenden Namen als neue Subspecies.

Im Frühjahr letzten Jahres brachte ich längere Zeit wieder in dem genannten Gebiete zu, und so gelang es mir während derselben durch genügendes Material die Untersuchung über die in Rede stehende Baumlerche soweit abzuschließen, daß ich mit dem Resultate derselben vor die Öffentlichkeit treten kann.

Die Beschreibung der neuen Subspecies, welche Herr Dr. Pražák l. c., nach dem in der Collection v. Chernel's befindlichen Typus gab,* sei nachstehend in extenso wiederholt.

«Diese Form unterscheidet sich von der typischen Haidelerche durch längeren, etwas höheren Schnabel, wie er nur ganz selten bei den deutschen Exemplaren vorkommt (? «anthirostris» Landbeck) und bedeutend lichtere Gesammtfärbung, in welcher die Rostfarbe sehr zurückgedrängt wird, was auch dann sichtbar ist, wenn man sie mit den im Sommer erlegten Vögeln aus Mitteleuropa vergleicht. (Bekanntlich nimmt die Rostfarbe bei den Haidelerchen im Herbste etwas zu.)»

«Die Grundfarbe der Oberseite ist gleichmäßig,

* Ich kann die Bemerkung hier nicht unterdrücken, daß das Aufstellen neuer Subspecies auf Grund eines einzigen Balgexemplares mir zum Mindesten sehr gewagt erscheint, wenn nicht biologische Momente oder dergleichen ein solches Vorgehen rechtfertigen. Die Zeiten der reinen Cabinets-Zoologie sind Gottlob vorüber, und eingedenk der durch dieselbe verursachten zahllosen Confusionen, erscheint es doppelt geboten, bei dem an sich ganz richtigen Streben, einzelne Formenkreise zu detailliren, die größte Gründlichkeit und Reserve zu beobachten.

pikus alakoknál az elülső rész a hátulsó felénél valamivel sötétebb szokott lenni; a szárfoltok világosan csokoládébarnák, a hát valamennyi tolla gyengén rozsdásan lehelt világosszürkével szegett. Az evezőtollak egyenletesen világos szürkebarnák, az elsőrendüek külső zászlója (kivált a bekeskenyedésnél szélesen) tisztán fehérrel van szegve; a legnagyobb szárnyfedők fehér végfoltjától alkotott mező egészen tiszta. A farktollak fehér végfoltja tisztább s nagyobb, a tollak szinezete egészben világosabb. A szemen áthaladó csik tisztafehér, ugyanilyen az áll is. A szárfoltok mindenütt kekesnyebbek, de a torok táján sokkal élesebben látszanak, mint a közönséges erdei pacsirtánál, mivel az alapszin sokkal világosabb, az utóbb említett testrészen majdnem tisztafehér s a hason is csak igen gyengén futtatott rozsdasárgás szinnel.»

«Lgt. 153, ala 97, cauda 5, rostrum 14, tarsus 21 mm. Typus: ♂ ad deliblati homokpuszta, Magyarország, 1895. V. 29. Chernelházi Chernel István gyüjteményében.»

Ez az egészben találó leirás megfelel az új madáralak nagyon állandó karaktereinek, úgy a többi alakokénak is, a melyeket magam vizsgáltam meg.

Nézetem szerint legjobban jellemezhetni e madarat úgy is, ha szinezetére nézve a surgyé sármánynyal (Emberiza miliaria) hasonlítjuk össze, a mennyiben a foltok elhelyezése és elosztása, de kivált a foltok szinezete, továbbá a nagy tollak s a test aljának szine nagyban hasonlít az utóbbi madáréhoz.

während bei den typischen Vögeln der vordere Theil etwas dunkler zu sein pflegt, als der Hinterrücken; die Schaftstriche sind licht chocoladebraun, die Ränder auf allen Federn des Rückens lichtgrau mit schwachem rosträthlichen Anfluge. Die Schwungfedern gleichmäßig lichtgraubraun, die Außenfahne der Primarien (besonders bei der Einschnürung breit) reinweiß gesäumt; der durch die weißen Endflecke der oberen Flügeldecken erster Ordnung gebildete Spiegel ganz rein. Die weißen Endflecke der Steuerfedern reiner und größer, die Farbe im ganzen lichter. Der Strich durch's Auge reinweiß, ebenso das Kinn. Die Schaftstriche sind überall schmäler, treten aber auf der Kehle viel schärfer hervor, als bei der gewöhnlichen Haidelerche, weil die Grundfarbe viel lichter, auf dem letztgenannten Körpertheile fast ganz weiß, auf dem Bauche nur sehr schwach rostgelblich angeflogen ist.»

«Lt. 153, a. sm. 97, c. 5, r. 14, t. 21. Typus: ♂ Delibater-Sandwüste, Ungarn, 29. V. 1895. Collect. Stephan Chernel v. Chernelháza.»

Im Großen und Ganzen trifft diese Beschreibung — entsprechend dem sehr constanten Charakter der neuen Form — auch bei den übrigen Exemplaren, welche ich untersuchte, zu.

Am Besten kann man dieselbe meiner Ansicht nach damit charakterisieren, daß man sie betreffs des Farbentons mit unserer gemeinen Gerstenammer, Emberiza miliaria vergleicht, da die Anlage und Vertheilung der Fleckenzeichnung, vor Allem aber die Farbentöne derselben, sowie die Färbung des Großgefieders und der Unterseite überraschend ähnlich denen der letztgenannten Art sind.

Alauda arborea Cherneli. Praž., nova subsp.

Alaudæ arboreæ L. similis, sed colore supra pallidiore minus rufescente: ductu superciliari, mento, pectore et abdomine albo; primarum remigum margine exteriore, tectricium superiorum, alulæ, rectricium maculis apicalibus albis; rostro longiore, maxilla, producta mandibulam curva acumine excedente distinguenda.

Synopsis.

A közönséges erdei pacsirta felső részének többé-kevésbbé élénk rozsdabarnája az A. arborea Chernelinél fakó földesszürkével van helyettesítve s némi nyomát viseli a halvány izabellaszürkének. Az utóbbi alak első- s másodrendü evezői egyenletesen világos szürkebarnák, nincs meg rajtuk a tip. Alauda arborea

Synopsis.

Das mehr oder weniger lebhafte Rostbraun der Oberseite bei der gewöhnlichen Haidelerche ist bei arbor. Cherneli durch ein stumpfes Erdgrau, mit ganz wenig Spuren von blaß Isabellegrau, verdrängt.

Die Primarien und Secundarien der letzterwähnten Form sind gleichmäßig licht graubraun, ohne

tollainak széles rozsdavörös oldalszegése és szárfoltjai.

A test felső részének szárfoltjai a közönséges alakéinál mindig világosabban barnafeketék, de a szegések felé nem annyira elmosottak, mint emennél, mi által az alapszinből erősebben s élénkebben válnak ki.

A test egész alsó fele a farkalját is beleértve, a szemen áthaladó sáv s a nyak gyűrűfoltja az Al. arborea Chernelinél fehéres egész a tisztafehérig, míg a tip. Al. arborea ugyane részei mindig jól látható rozsdasárgába vagy cremszinbe hajolnak. Az áll, torok, mell s a nyak gyűrűjének szárfoltjai — bár elrendezésükre egyeznek az Al. arborea typ.-éival — keskenyebbek, kevésbbé elmosottak, s ez által — bár nem intenziv feketék, hanem csak fakó földesszürkék — továbbá a világosabb alapszin miatt, finomabban s határozottabban válnak ki.

Az elsőrendű evezők külső zászlója fehéren szegett — az Al. arborea typ.-nál sárgásan vagy rozsdavörösesen.

A szárnyhajlás, a hüvelykrész fedő tollai, valamint a fiókszárny fehér tollhegyeikkel három fehér foltot alkotnak az összecsukott szárnyon ; ezek a tollmezők a typ. Al. arboreánál rozsdasárgással elmosottan fehérek s nem oly tiszták. Az Al. arborea Cherneli farktollai mindegyikének szennyesfehér, de nem rozsdásba hajló a végfoltja s még a középső kettőn is rendesen megtaláljuk ennek nyomát, míg a typikus Al. arboreánál e foltok rozsdasárgásak s hiányzanak a középső két (gyakrabban *négy*) farktollan. Az új subspecies első elkorcsosult evezőtolla a szárny szomszédos belső tollaival egyenlő hosszaságú, míg a tipikus alaknak ugyane tolla azoknál jóval hosszabb. Végre az új subspecies csőre is (kivált ha a csőrhasíték mentén mérjük), jóval hosszabb, magasabb s általában erősebb alkotású a közönséges alakénál; *az új alak csőrének felső kávája mindig egy millimélerrel s még többel éri túl az alsó kávát s hegye lefelé hajlott.*

♂ *ad. tavaszi mezben.*

A fej s a hát földesszürke alapon egyenlőtlen barnafekete szárfoltokkal tarka és pedig sávodie breit vorſpringende, roſtrothe Rand- und Spitzenzeichnung von Al. alborea typica.

Die Schaftſtriche der Oberſeite ſind lichter braunſchwarz als bei der Haidelerche, aber gegen die Ränder zu nicht ſo verwaſchen wie bei dieſer, wodurch ſie gegen die Grundfarbe kräftiger und lebhafter hervortreten.

Die ganze Unterſeite, incluſ. der unteren Schwanzdecken, der Superciliarſtreifen und des Halsringes, zeigen bei Al. alborea Cherneli eine weißliche bis reinweiße Grundfarbe, während dieſe Theile bei arborea typ. ſtets in einen deutlich rothgelblichen oder crêmefarbigen Ton ſpielen.

Die Schaftſtriche an Kinn, Kehle, Bruſt, dem Halsring und den Hypochondrien ſind — bei gleicher Vertheilung wie bei Al. alborea typ. — ſchmäler, weniger verwaſchen, und heben ſich dadurch, trotzdem ſie nicht intenſiv ſchwarz, ſondern nur ſtumpf erdgrau ſind, ſowie durch die hellere Grundfarbe der betreffenden Konturfedern, präciſer und ausgeprägter von derſelben ab, wie bei jener.

Die Schwingen erſter Ordnung an der Außenfahne w e i ß geſäumt — bei Al. arb. typ. gelblich oder roſtröthlich.

Die Deckfedern am Flügelbug und am Daumen, ſowie der Afterflügel bilden durch ihre weißen Spitzen drei weiße Flecke am zuſammengelegten Flügel; dieſe Spiegelflecke ſind bei Al. albor. typ. verwaſchen, roſtgelblich weiß und nicht ſo rein.

Die Steuerfedern von Al. alborea Cherneli tragen alle einen trübweißen, aber nicht ins Rothfarbene ſpielenden Endfleck, auch das mittelſte Paar zeigt in der Regel wenigſtens eine Spur desſelben. Bei Al. arb. typ. iſt dieſer Fleck roſtgelblich und fehlt den beiden (häufiger den v i e r) mittelſten Steuerfedern.

Die Abortivſchwinge der neuen Subſpecies iſt gleich lang mit den untern Flügeldeckenfedern, während bei Arborea typ. ſie dieſelben um Weſentliches überragt.

Der Schnabel der neuen Supſpecies iſt endlich (beſonders von der Mundſpalte bis zur Spitze des Oberſchnabels gemeſſen) auffällig länger, höher und überhaupt kräftiger als bei der Haidelerche. D e r O b e r ſ c h n a b e l d e r e r ſ t e r e n ſ t e t s e t w a e i n e n M i l l i m e t e r u n d d a r ü b e r ü b e r d e n U n t e r ſ c h n a b e l v o r r a g e n d u n d m i t d e r S p i t z e n a c h a b w ä r t s g e z o g e n.

♂ ad. Frühjahrskleid.

Kopf und Rücken auf erdgrauem Grunde mit ungleichmäßigen braunſchwarzen Schaftſtrichen ge-

san a fejen, kevésse feltünően a nyakszirten, legerősebben a hát tetején, hol szélesebb fehéres és szürkénvöröses szegések élénkítik a rajzolatot. A farcsik s a farkfedők, mely utóbbiak két középsője a farok végéig ér, egyenletesen agyagszürkék. Az evezők egyenletesen világos szürkebarnák, az elsőrendűek külső zászlója (a bekeskenyedésnél legerősebben) fehéren szegett, s a másod- és harmadrendű evezőkön is megvan ennek nyoma.

A felkarfedők szine a hátéval egyezik. A többi szárnyfedő, úgy a fiókszárny is az evezőkkel azonos szinü, széles fehér tollhegy-szegéssel, mi a csukott szárnyon három szembeötlő fehér tollmezőt alkot: a szárnyhajlásban, a hüvelyki részen s a fiókszárny végén. A szélső farktoll világos agyagszürke, hegye felé fehér szárral a szomszédos három toll csokoládébarna, hegyén ékalakú fehér folttal, a középső kettő egyszinüen agyagszürke, a fehér végfolt nyomaival. Alsó oldalán a farktollak valahányan világosabban szürkék ugyanolyan rajzolattal.

Az áll, torok, has, farkalja s a szárny belső tollai tisztafehérek.

A hosszú fejtető-tollak rövid, fölemelhető bóbitát alkotnak.

A csőr tövétől a szem fölött egész a nyakszirtig tisztafehér sáv halad. A fül tollai az agyagszürkétől egész a fehéresszürkéig szinezve, a legfelsők keskenyen csokoládébarnával szegve, mi élesen elhatárolja azokat a fehér supercíliumtól.

A fejbúb s a nyakszirt tollainak egyik zászlója világosszürke egész a fehérig s ez létrehozza a fehéres nyakgyürüt. A szájzugtól a nyak, a mell felső része s a hypochondriák mentén keskeny, hosszúdad, barnafekete szárfoltok indulnak.

A csőr felső kávája szarúszürke, az alsó világosabb, az állkapocs szárainak egyesüléseig husszinű. A lábak s karmok szine husvöröses. A szem sötétbarna.

fleckt, und zwar streifenartig am Kopf, wenig ausgeprägt im Nacken, am stärksten am Oberrücken, wo breitere weißliche und grauröthliche Federränder die Zeichnung lebhafter machen. Bürzel und obere Schwanzdecken, von denen die beiden Mittelsten das Schwanzende erreichen, einfärbig lehmgrau.

Schwingen einfärbig licht graubraun, die erster Ordnung an der Außenfahne (besonders breit an der Einschnürung) weiß gesäumt, Spuren dieser Säumung auch an denen zweiter und dritter Ordnung.

Oberarmdecken von der Farbe des Rückengefieders. Die übrigen Flügeldecken und der Afterflügel von der Farbe der Schwingen, mit breiten, weißen Spitzensäumen, wodurch auf dem zusammengelegten Flügel drei weiße deutliche Spiegelflecke entstehen: am Flügelbuge, am Daumen und am Ende des Afterflügels.

Die äußerste Steuerfeder licht lehmgrau mit spitzewärts weißem Schaft, die nächsten drei chokoladebraun mit keilförmigem weißen Fleck an der Spitze, das mittelste Paar einförmig lehmgrau mit Spuren des weißen Spitzenfleckes. An der Unterseite alle Steuerfedern lichter grau, mit der gleichen Zeichnung.

Kinn, Kehle, Bauch, untere Schwanzdecken und untere Flügeldecken rein weiß.

Die verlängerten Scheitelfedern bilden eine kurze aufstellbare Holle.

Von der Schnabelwurzel über das Auge hin bis in die Nackenzeichnung ein reinweißer Streif. Die Ohrdecken lehm- bis weißlichgrau, die obersten schmal chokoladebraun gesäumt, wodurch sie scharf vom weißen Supercilium abgegrenzt sind.

Das Kleingefieder des Hinterkopfes und Nackens mit einseitig lichtgrauen bis weißen Fahnen, wodurch ein weißlicher Halsring entsteht. Von den Mundwinkeln beginnend, über Hals und Oberbrust und den Hypochondrien entlang schmale, längliche Schaftringe von braunschwarzer Farbe.

Oberschnabel horngrau, Unterschnabel lichter, bis an die Vereinigung der Kieeräste fleischfarben. Füße und Krallen fleischröthlich. Auge dunkelbraun.

Öreg ♂♂ átlagos nagysága. — Durchschnittsmasse alter ♂♂.

			l.	*a.*	*c.*	*t.*	*c.* *l.*	*c.* alt
			ctm.	ctm.	ctm.	ctm.	m/m.	m/m.
1	♂ad. Delibl.	1895 12/V	14·5	9·3½	5·6	2·2	13·5	5
2.	♂ad. Delibl.	1896 16/VI.	15·8	9·8	5·6	2·2	13	5

E két méretsorozat az általam megvizsgált darabok nagyságviszonyainak két határát jelöli. A teljes hosszúságban való ingadozás nem lehet valami nagy — az 1-el jelöltet bőr állapotában mértem — mert a frissen lövött darabok mind 153—154 mm. hosszúak voltak. A szárnyhosszúságok — az 1-ső számú kivételével — mindig 9·5 cm. fölött ingadoznak; igen állandó a farok 5·6 cm.-nyi hossza, csak egyetlen esetben érte el az 5·7 ctmétert. Az összes megmért darabok tarsusa 2·1—2·2 cm. A csőr hossza is állandóan 13—13·5 mm., mig magassága 5 mm.

Diese beiden Maaße bezeichnen die Grenze der Größen-Variation der von mir unterſuchten Exemplare. Die Schwenkung in der Totallänge — Nr. 1 iſt im Balg gemeſſen — dürfte nicht ſo bedeutend ſein, da im Fleiſch gemeſſene Exemplare ſämmtlich 153—154 mm Länge hatten.

Die Flügellängen bewegen ſich, außer bei Nr. 1, immer über 9·5 cm; ſehr conſtant iſt die Schwanzlänge mit 5·6 cm, bei einem einzigen Exemplar betrug dieſelbe 5·7 cm. Der Tarſus aller von mir gemeſſenen Stücke beträgt 2·1—2·2 cm. Die Schnabellänge iſt ebenſo conſtant 13—13·5, wie die Schnabelhöhe 5 mm.

♀ **ad. tavaszi mezben. — ♀ ad. Frühjahrskleid.**

Mari similis, dimensionibus cæterisque haud dispar, sed brevitudine alarum distinguenda.

A nőstények ruházatában nem találtam oly eltérést, mely azokat a vén hímektől megkülönböztetné, de a szárnyuk aránylagos rövidsége már feltünő s e körülménynek kritikailag különböztető jelentőséget tulajdonitok.

Im Kleide der von mir unterſuchten ♀ ♀ konnte ich keinen Unterſchied gegenüber dem Kleide der alten ♂♂ finden, wohl aber fällt bei erſteren die Kürze des Flügels bei ſonſt gleichen Dimenſionen auf, ein Umſtand, dem ich diakritiſche Bedeutung beilegen möchte.

Logt.	*a.*	*c.*	*tar*	*r.*	
				l.	*alt.*
15·1	8·8	5·3	2·0	13	5·0

Typus: ♀ ad. Deliblat. Sand, 12. V. 1896.
Collect.: Dr. Georg v. Almásy.
Typus: ♀ ad. deliblati homokpuszta, V. 12. 1996.
Dr. Almásy György gyűjteményében.

A fiatal madár első tavaszi mezében.

Mig a föntebbi synopsisban az öreg madár ruházatát úgy véltem legjobban jellemezhetni, hogy a *Miliaria europea* L.-vel hasonlitottam össze, addig ez új subspecies fiatal madarainál önkénytelenül tünik fel a *Pratincola rubetra* L. nőstényéhez vagy fiataljaihoz való még nagyobb hasonlatosság.

A foszlott, pelyhes tollazat, az egész felső rész világosbarna szine, a széles fehér supercilium s kivált a háti tollak széles, fehéres vagy agyagsárgás szegései s végfoltjai, beleértve az összes evezőtollakat is, mind élénken emlékeztetnek a Pratincola rubetra nőstényére.

Der junge Vogel im erſten Frühjahrskleid.

Wenn ich in der vorſtehenden Synopſis das Kleid der alten Vögel am beſten damit zu charakteriſiren verſuchte, daß ich es mit dem Kleide von Miliaria europaea L. verglich, ſo drängt ſich bei den jungen Vögeln dieſer Subſpecies eine noch größere Ähnlichkeit mit den ♀ oder jungen Vögeln von Pratincola rubetra L. von ſelbſt auf.

Das zerſchliſſene, flaumige Gefieder, die lichtbraune Farbe der ganzen Oberſeite, die breiten weißen Supercitiarſtreifen und beſonders die breiten, weißlichen oder lehmgelblichen Spitzenſäume und Umrandungen des Gefieders der ganzen Oberſeite, einſchließlich der Schwingen aller Ordnungen, erinnern täuſchend an Pratincola rubetra ♀.

Fiatal hím.

A fej s a hát tollai világos barnafeketék, mindannyi jó széles fehér tollhegyszegéssel és — a fejen itt-ott, a háton mindenütt — kétoldalt széles agyagsárga szalaggal, melyet a tollak foszlott sugarai hoznak létre. A hát alja s a farcsik igen foszlott, pelyhes agyagbarna tollakkal van födve, miknek hegye felé sötétebb sáv, legvégén pedig újra világosabb — barnásfehéres látható.

A szárnynak minden evező- és fedőtolla barnásszürke, a felkar evezőinek és fedőtollainak külső zászlója agyagbarnás. A csenevész első s a következő evezőnek külső zászlója fehér, a többi elsőrendű evező fehéresagyagsárgával, a második harmadrendűek telített agyagsárgával szegettek. Ez a szegés minden tollan átnyúlik a száron a belső zászló végeig s mindkét oldalon fehéres vagy fehér végfolttá terjed; a felkar evezőin ez az agyagsárga szegés a fehér végfolttól tovahaladva megnyúlik a belső zászló szegésének mentén és pedig úgy hosszában mint szélességben növekedőn, úgy hogy az utolsó 4 felkari evezőnek mindkét zászlója körül van szegve az agyagsárga színnel.

Valamennyi szárnyfedő egyenletes agyagsárga körszegést visel, mi a toll hegye felé többé-kevésbbé fehéres végfoltba szélesedik. A szárnyhajlásnak s a hókszárny tövének fedőtollacskái tiszta fehérek, ugyanilyen az igen széles s messze hátraérő supercilium s a nyakszirttollak fehér zászlója vagy hegye alkotta nyakgyűrű is.

Ezen rajzolat, mely a barnás alapszínből, fehér vagy fehérsárgás végfoltokból s agyagsárga szegésekből áll, a madár felső oldalát tarkán s elég csinosan színezi.

A fül fedőtollai világosbarnák, a supercilium alattiak fehér végfolttal. A test alja az álltól kezdve a farkaljáig selymesen csillogón tisztafehér. Az állkapcsokon s a torkon gyéren, a mell felső részén, kivált annak oldalain sűrűbben vannak a gömbölyded szívalakú feketésszürke szárfoltok. A mell oldalain, a vállak felé, a fehér alapszín sárgásba hajlik.

♂ juv.

Die Federn des Kopfes und Rückens lichtbraunschwarz, jede derselben mit einem ziemlich breiten weißen Spitzensaum und — am Kopf vereinzelt, am Rücken allgemein — beiderseits mit breiten, lehmgelben Bändern versehen, welche durch die zerschlissenen Strahlen und Fahnen gebildet werden.

Unterrücken und Bürzel sind mit sehr zerschlissenen, flaumigen Federn von lehmbrauner Farbe bedeckt, welche spitzenwärts einen dunkleren Streif, an der äußersten Spitze aber wiederum einen lichteren — bräunlich-weißlichen — solchen tragen.

Sämmtliche Schwung- und Deckfedern des Flügels bräunlichgrau, die Außenfahnen der Oberarmschwingen und -Decken lehmbräunlich. An der Außenfahne die Abortivschwinge und erste Handschwinge weiß, die übrigen Handschwingen weißlich-lehmgelb. Die Schwingen zweiter und dritter Ordnung satt lehmgelb gesäumt. An der Spitze jeder Feder greift dieser Saum über den Kiel auf das Ende der Innenfahne über, sich an beiden Fahnen als weißlicher oder weißer Spitzenfleck erbreiternd; an den Oberarmschwingen verlängert sich diese lehmgelbe Umrandung vom weißen Spitzenfleck fortschreitend an dem Saum der Innenfahnen entlang, und zwar in Länge und Breite zunehmend, wodurch die letzten 4 Oberarmschwingen an beiden Fahnen ringsum lehmgelb eingefaßt sind.

Sämmtliche Flügeldeckfedern besitzen die gleich umfassende lehmgelbe Säumung, welche sich an den Spitzen der Federn zu einem mehr-weniger weißlichen Spitzenfleck verbreitert. Die Deckfederchen am Flügelbuge und an der Wurzel des Afterflügels reinweiß, ebenso wie der sehr breite und weit zurückreichende Superciliarstreifen und — durch weiße Fahnen oder Spitzen der Nackenfedern gebildete — Halsring.

Durch diese Zeichnung: bräunliche Grundfarbe, weiße oder weißgelbliche Spitzenflecke und lehmgelbe Kantensäume, erhält die Oberseite des Vogels eine bunte und recht ansprechende Färbung.

Ohrdecken hellbraun, die obersten unter dem Supercilium dunkler, mit weißen Spitzenflecken.

Unterseite, vom Kinn angefangen bis zu den unteren Schwanzdecken reinweiß, seidenartig glänzend. Auf den Kiefern und der Kehle spärliche, auf der Oberbrust, besonders an den Seiten derselben dichtere, rundlich-herzförmige Schaftflecke von schwärzlichgrauer Farbe. An den Brustseiten, gegen die Schulter hin, das Weiß der Grundfarbe gelblich getönt.

A szárny belső oldala szürke, belső tollazata ezüstösfehér.

Az első (szélső) faroktoll szára felül külső harmadán fehér, különben barna; ugyane tollak külső zászlója majdnem egészen, a belső hegye felőli harmadán fehér: a tőfél szürkéje ívalakú sávban halad a fehér szegés mentén s a toll hegye előtt átnyúlik a külső zászlóba.

A többi faroktoll feketésbarna: a másodiknak külső zászlója fehéren szegett s valahánynak fehér nyilfoltja van a hegyén, mely a másodikon legnagyobb s befelé kisebbedik.

A farok oldala a szárny belső felével hasonlóan szines, csak fakóbb, szürkébb.

A csőr rövid, feketés, a csőrhasiték s az alsó káva szárai fakó husszinesek.

A lábak husszinesek. Az iris barna.

Unterseite der Flügel grau, untere Flügeldecken silberweiß.

Kiel der ersten Steuerfeder von oben bis zu einem Drittel weiß, abwärts zu braun: Außenfahne dieser Feder nahezu ganz, Innenfahne von der Spitze abwärts zu einem Drittel weiß; die graue Farbe der Wurzelseite läuft in einem bogenförmigen Striche dem (weißen) Saume entlang, unter der Spitze durch auf die Außenfahne.

Die übrigen Steuerfedern schwärzlichbraun, die zweite mit weißem Saum an der Außenfahne, alle mit weißem Keilfleck an der Spitze, der bei der zweiten am größten ist, und mittewärts abnimmt.

Unterseite der Steuerfedern ähnlich, nur matter — grauer — gefärbt.

Schnabel kurz, schwärzlich, Mundspalte und Unterkieferäste trübfleischfarben.

Füße fleischfarben, Iris braun.

L. 13·4 cm, al. 8·3 cm, caud. 5·3, tar. 2, rost.: l. 11 mm, alt. 4 mm.
Typus: ♂ inv. Deliblater Flugsand; 12. Mai 1896.
Collect. Almásy.
Typus: ♂ inv. Deliblati homokpuszta; 1896 máj. 12.
Almásy dr. gyüjteményében.

Ez új subspecies *biologiájáról* kevés a mondani valóm.

A delibláti futóhomok azon részén, a melyet magam bejártam, elég sürün találkozik s úgy látszik, minden párnak megvan a maga kiesiny, de jól megőrzött területe. Különösen azokat az alig járható boróka-bozótokat kedveli, melyek egyes apró csoportokba szétosztva a kopár vagy gyéren füves homoknezők egyhangúságát megszakítják.

Ilyen helyeken órák hosszán, szünet nélkül hangzik éneke, mit majd az egyik juniperus bokor ágai közül, majd igazi pacsirta módjára a szabad levegőbe magasra szállva hallat.

Én úgy találom, hogy ez az ének eltér a közönséges erdei pacsirta dalától, a mennyiben strófái egyhangúbbak, kevésbbé trillázók s azok a hangok, miktől a közönséges alak a «Lullula» arborea nevet kapta, igen ritkán, vagy épen nem hallatszanak. E helyett a nagyon lassú tempóban hallatott Tío-tío-tío-tío-tío, melynek o-ja chromatikus menetben vagy egy quinttel lejt — s mely strófa újra s újra ismétlődik az egyhangú énekben — e pacsirta zenei specifikumául tünik fel előttem.

Über die Biologie dieser Haidelerche erübrigt mir wenig zu sagen.

In dem von mir besuchten Theile des Deliblater Flugsand-Terrains trifft sich dieselbe ziemlich häufig, wobei jedes Pärchen ein kleines, aber wohl bewachtes Gebiet für sich zu beanspruchen scheint. Besonders bevorzugt sind jene nahezu undurchdringlichen Bestände von Wachholder, welche in kleinen Bosketts zerstreut die Monotonie der offenen oder mit mageren Grasarten spärlich bestandenen Sanddünen unterbrechen.

An solchen Stellen erschallt ihr Gesang stundenlang ununterbrochen, bald von den Zweigen eines Juniperusstrauches aus, bald — nach echter Lerchenart — hochschwebend in freier Luft vorgetragen.

Mir will es scheinen, das der Gesang dieser Lerche vom Lied der gewöhnlichen Haidelerche verschieden sei, die Strophen eintöniger, weniger trillernd (und daß die tullenden oder dudelnden Töne, denen die «Lullula» arborea, die «Dudellerche», ihren Namen verdankt, sehr sparsam eingewoben seien oder ganz fehlen). Dafür scheint mir ein in sehr langsamen Tempo vorgetragenes Tío-tío-tío-tío-tío, wobei das O in chromatischem Gang etwa um eine Quinte heruntersteigt, — welche Strophe immer wieder in das recht eintönige Geleier eingeflochten wird — eine musikalische Specialität dieser Lerche zu bilden.

Az egyes párok, úgy látszik nem igen férnek meg egymás közt. A hímeket gyakran láttam veszekedni, mit megszállt területük határáért való küzdelemnek tartok.

A hímeknél sokkal bajosabb a nőstényeket megszerezni vagy megtigyelni, mert mindig a bokrok sűrűjében tartózkodva ritkán kerülnek szem elé.

A fészek valószinüleg a boróka-bokrok tövének tüskés gomolya alatt épül, de sajnos, mindeddig nem akadtam rá.

Unter einander ſcheinen die Brutpärchen recht wenig verträglich zu ſein. Mehrfach beobachtete Kämpfe zwiſchen den ♂♂ ſind wohl auf Grenzſtreitigkeiten zurückzuführen.

Viel ſchwerer als die Männchen ſind die Weibchen zu erhalten oder zu beobachten, da ſie ſich immer im dichten Geſtrüppe herumtreiben, wo man ſie ſelten zu ſehen bekommt.

Das Neſt, das wohl unter dem Wuſt von ſtachlichten Äſten am Fuß der Juniperusgebüſche ſteht, konnte ich bisher leider nicht erlangen.

A madarak vonulása Manonville-ben.

1895. őszén és 1896. tavaszán.

Báró d'Hammonville-től.

Az 1892. év őszén tett észleleteim azt a sejtelmet költék bennem, hogy vidékemen, a már küszöbön álló tél nem lesz nagyon szigorú: sejtelmeim teljesültek. S valósággal bizonyos madarak, melyek minket csak nagyon sanyarú teleken szoktak elhagyni, mint a *közönséges vércse* (*Cerchneis tinnuncula* L.), a *csóka* (*Corvus monedula* L.) stb., itt maradtak kosztosainknak. Mások, a melyek északról jőnek hozzánk telelni, mint a *fenyő rigó* (*Turdus pilaris* L.), a *fenyő pinty* (*Fring. montifringilla* L.), ez alkalommal csak igen kis számmal jelentkeztek; míg a ruczafélèknek nagy csoportja, melyek rendesen csak az eltávozás s visszatérés alkalmával szokták átszelni az országot, mostletelepedtek tavainkra, hogy itt töltsék a kedvezőtlen évszakot.

Ezen tények különben kellő megvilágításba lesznek helyezve az alábbi észleletek által:

*

1. A *Halászsas* (*Pandion haliaetus* Linn * április 14-én mutatkozott a reine-i tavakon. E holnap végén, többször láttam egy párt, melyről sejtettem, hogy a közeli erdőben fog költeni; később a legbiztosabb módon szereztem tudomást arról, hogy feltevésem csakugyan beteljesült 1895-ben.

2. *Egerész ölyv.* (*Buteo vulgaris* Becust.) Egy pár márczius 19-ikén elkezdte fészkét építeni; s a ♀ a következő április 4-ikén már kotolt.

3. *Méhész ölyv* (*Pernis Apivorus* L.) vonul április 19-ikén.

* A tudományos neveket még most a Frivaldszky János «*Aves Hungariae*» cz. munkája szerint adjuk.

Passage des Oiseaux à Manonville.

Autómne 1895 et Printemps 1896.

Par M. le baron d'Hamonville.

Les observations faites à l'autômne 1895, m'avaient fait présumer que, dans ma région, l'hiver qui s'annonçait serait peu rigoureux: mes prévisions se sont réalisées. En effet certains oiseaux qui ne nous quittent que lors des gros hivers, comme la *Cresserelle*, (*Cerchneis tinnuncula* L.), le *Choucas* (*Corvus monedula* L.) etc. étaient restés nos commenseaux. D'autres qui nous viennent du Nord pour hiverner avec nous, comme les *Litornes* (*Turdus pilaris*), les *Pinsons d'Ardennes* (*Fringilla montifringilla* L.), ne se montraient cette fois qu'en fort petit nombre; tandis qu'un grand nombre d'Anatides qui d'habitude ne font que traverser le pays au départ et au retour, s'étaient installés sur nos étangs pour y passer la mauvaise saison.

Ces faits seront mis d'ailleurs en pleine lumière, par les observations notées ci-dessous.

*

1. *Balbusard fluviatile.* (*Pandion haliaetus* Linn).* S'est montré le 14. Avril, sur les étangs de la Reine. J'ai vu à la fin de ce mois, et à plusieurs reprises un couple qui a dû nicher dans cette forêt; j'ai appris d'une façon certaine que ce fait s'était réalisé en 1895.

2. *Buse vulgaire.* (*Buteo vulgaris* Bechst.) Un couple a commencé à bâtir son aire le 19 Mars, et le 4 Avril suivant la ♀ couvait.

3. *Bondrée apivore.* (*Pernis apivorus* L.) Passe le 19 Avril.

* Nous donnons les noms scientifiques encore cette fois selon l' *Aves Hungariae* écrit par J. Frivaldszky.

4. A *vörös kánya.* (*Milvus ictinus* Sav.) vonulását márczius 21. és 23-án észleltük.

5. A *fekete kánya.* (*Milvus korschun* Gmel.) Márczius 15-ikén kezd érkezni. Május 7-ikén egy párt — mely Szent-Pierremont-on fészket rendezett volt, s már tojásai is voltak benne — megtámadott két pár *fekete varjú.* Küzdelem közben emezek egyike a fészekbe csúszott, s összetörte a tojásokat.

6. *Közönséges vércse.*(*Cerchenis tinnuncula* L.) E madarak nem hagytak el minket a télen; itt maradtak páronként s gyakran párosodtak a fészkelési időszak előtt. Megjegyzendő, hogy azok, a melyek a kastélyban laknak, már márczius 3-ikán, tehát 10 nappal előbb kezdtek tojni, mint azok, a melyek az erdő fáin fészkelnek.

7. *Fehér rétihéja.* (*Circus cyaneus* L.) Január 8-án egy ♀ volt látható; vonulás április 4-ikén.

8. *Sárga gyöngybagoly.* (*Strix flammea* L.) A teljes hitelt érdemlő François Albert nevű őr márczius 15-ikén a boucq-i parkban, e fajból egy nőstényt látott, mely ismételten magára bocsátotta az *erdei bagoly*nak (*Syrnium aluco* L.) hímét, mely ugyanazon parkban lakott. Ennek a ♀-nek, mely csak sokkal később tojogatott le, májusban, a kastélyban hét tojása volt; a fiókákon azonban a hibridácziónak semmi jele sem mutatkozott; mindenben hasonlók voltak a többi fajokbeliekhez.

9. *Erdei fülesbagoly.* (*Asio otus* L.) E fajból január 2-ikán megtelepedett öt darab egy fenyőn, mely nekik szállóhelyül szolgált; öt nap múlva egy hatodik csatlakozott hozzájok. E madarak az egész télen, legalább nappal, ott tartózkodtak a párosodás pillanatáig, a mi márczius 12-én esett meg.

10. *Közép harkály* (*Picus medius* L.) Márczius 23-án jelentkezett egy hím, mely nőstényével enyelgett; ez a mi vidékünkön kevéssé közönséges faj itt állandó lakó.

11. *Kis harkály.* (*Picus minor* L.) vonulva az országút fáin márcz. 15, 16 és 17-ikén. Egy pár ápr. 14-én a reine-i erdőben meg vala telepedve.

12. *Zöld harkály.* (*Gecinus viridis* Linn.) Márczius 15-én a ♂ először hallatja szavát.

13. *Nyaktekercs.* (*Yunx torquilla* L.) Vonulás 24—30-ig; megérkezésétől kezdve hallható a hangja.

14. *Kakuk.* (*Cuculus canorus* L.) Április 4-ikén szólal meg először.

15. *Hamvas csuszka.* (*Sitta caesia* W.) Nagy vonulás április közepén.

4. *Milan royal.* (*Milvus ictinus* Sav.) Observé leur passage les 21 et 23 Mars.

5. *Milan noir.* (*Milvus korschun* Gm.) Ces oiseaux commencent à arriver le 15 Mars; le 7 Mai un couple qui avait établi son aire à St. Pierremont et y avait des oeufs, a été attaqué par deux couples de *Corneilles noires.* Pendant la bataille, l'une de celles-ci s'est glissée dans l'aire, et en a brisé les oeufs.

6. *Faucon cresserelle.* (*Cerchneis tinnuncula* L.) Ces oiseaux ne nous ont pas quitté en hiver, sont restés par couples, et se sont rapprochés bien des fois avant l'époque de la nidification. Ajoutons que celles qui habitent le Chateau, ont pondu dès le 3 Mars, 10 jours plustôt que celles qui nichent sur les arbres en fôret.

7. *Busard Saint Martin.* (*Circus cyaneus* L.) Vu une ♀ le 8 Janvier: passage le 4 Avril.

8. *Effraye commune.* (*Strix flammea* L.) Le 15 Mars le garde Albert François, qui mérite toute créance, a vu dans le parc de Boucq une ♀ de cette espèce, qui, à plusieurs reprises, s'est fait couvrir par un ♂ de *Hulotte* (*Syrnium aluco* L.), qui habitait le même parc. Cette ♀ qui n'a pondu que beaucoup plus tard, en Mai, dans le chateau a eu 7 oeufs; mai les petits n'ont présenté aucune apparence d'hybridation, et étaient de tous points semblables aux parents.

9. *Hibou moyen-duc.* (*Asio otus* L.) Le 2 Janvier 5 oiseaux de cette espèce étaient installés sur un pin qui leur servait de perchoir; cinq jours après, un sixième Hibou est venu s'installer près d'eux. Ces oiseaux y ont passé tout leur hiver, du moins le jour, jusqu'au moment de leur accouplement qui a eu lieu le 12 Mars suivant.

10. *Pic-mar.* (*Picus médius* L.) Le 23 Mars vu un ♂ cocquetant sa ♀; cette espèce peu commune dans notre région y est sédentaire.

11. *Pic épeichette.* (*Picus minor* L.) De passage sur les arbres de la route les 15, 16 et 17 Mars. Un couple était établi à la forêt de la Reine le 14 Avril.

12. *Gécine pivert.* (*Gecinus viridis* L.) Le 15 Mars 1-er chant du ♂.

13. *Torcol vulgaire.* (*Yunx torquilla* L.) Passage du 24 au 30 Avril, se fait entendre dès son arrivée.

14. *Coucou gris.* (*Cuculus canorus* L.) 1-er chant le 4 Avril.

15. *Sittelle torche-pot.* (*Sitta caesia* W.) Gros passage dans le milieu d'Avril.

16. *Bubos banka.* (*Upopa epops* L.) Vonulás április 25-től 29-éig.

17. *Vetési varjú.* (*Corvus frugilegus* L.) A télen kevés varjúcsapat volt látható, míg ellenben márczius 5-ikén egy, legalább 500 drbból álló sereg, néhány, közéje keveredett csókával együtt Manonville városa felett kavarogva húzódott el.

18. *Csóka.* (*Corvus monedula* L.) Az enyémek márczius 10-ike óta verődnek párokba; azonban csak a hónap végén fészkelnek.

19. *Szajkó.* (*Garrulus glandarius* L.) Hazánkban állandón letelepült madár. Ez évben, valamint a megelőzőkben is számos csapatocskákat láttam naponként elvonulni, még jóval azután is, hogy hazai testvéreik megkezdték fészkeléseiket.

20. *Veresfejű gébics.* (*Lanius senator* L.) Az idén nagyon ritka; érkezik május elsején.

21. *Tövisszúró gébics.* (*Lanius collurio* L.) Az előbbinél öt nappal később érkezik.

22. *Közönséges seregély.* (*Sturnus vulgaris* L.), sok közülök nem is költözött el, s február 11-ikén feles számmal hallottam őket kertemben csevegni.

23. *Fenyő pinty.* (*Fringilla montifringilla* L.) Elvonulásuk alkalmával láttam nehányat, de nem télen.

24. *Erdei pinty.* (*Fringilla coelebs* L.) Február 11 s következő napjain a ♀ ♀, 19-ikén a ♀ ♀ vonulása: 20-ikán az első éneklés.

25. *Zöldike.* (*Ligurinus chloris* L.) Érkezik márczius 22-ikétől, április 5-éig.

26. *Csíz.* (*Chrysomitris spinus* L.) Vonulás febr. 20-ikán.

27. *Girlicz pinty.* (*Serinus hortulanus* Koch.) Márczius 20-ikán kezd érkezni; 22-ikétől kezdve énekel.

28. *Sordély sármány.* (*Emberiza miliaria* L.) Márczius 17-ikén csoportos vonulás.

29. *Czitrom sármány.* (*Emberiza citrinella* L.) Febr. 20-ikán énekel.

30. *Kerti sármány.* (*Emberiza hortulana* L.) Május 4-ikén egy ♂ és egy ♀.

31. *Közönséges nádisármány.* (*Emberiza schoeniclus* L.) Márczius 14-ikén érkezik s 22-én megtelepedik a tavakon.

32. *Mezei pacsirta.* (*Alauda arvensis* L.) A telet számosan töltötték a kunyhókban; a csapatos vonulások azonban február 12-ikén vették kezdetüket. A megérkezéssel kezdődött az éneklés.

16. *Huppe vulgaire.* (*Upupa epops* L.) Passage du 25 au 29 Avril.

17. *Corbeau freux.* (*Corvus frugilegus* L.) Nous avons eu très peu de rassemblements de Corneilles en hiver; en revanche le 5 Mars, il y en avait une troupe d'au moins 500 qui, mélangées avec quelques *Choucas*, passaient en tournoyant au dessus du village de Manonville.

18. *Corbeau choucas.* (*Corvus monedula* L.) Les miens s'accouplent dès le 10 Mars, et ne font leur nid qu'à la fin du mois.

19. *Geai glandivore.* (*Garrulus glandarius* L.) cet oiseau est sédentaire dans notre pays. Cette année, comme les précédentes, jen ai vu de nombreuses bandes passant de jour, longtemps après que leurs congénaires du pays avaient commencé leur nidification.

20. *Pie-grièche rousse.* (*Lanius senator* L.) Très rare cette année, arrive le 1-er Mai.

21. *Pie-grièche écorcheur.* (*Lanius collurio* L.) Est arrivée 5 jours après la précédente.

22. *Elourneau commun.* (*Sturnus vulgaris* L.) Beaucoup d'oiseaux de cette espèce n'ont pas émigré et le 11 Février j'en ai entendu un grand nombre qui gazouillaient dans mon jardin.

23. *Pinson d'Ardennes.* (*Fringilla Montifringilla* L.) J'en ai vu quelques-uns au moment des passages mais pas en hiver.

24. *Pinson ordinaire.* (*Fringilla caelebs* L.) Le 11 Février el les jours suivants passage de ♀, 19 Février passage de ♂ et le 20 premier chant

25. *Verdier ordinaire.* (*Ligurinus chloris* L.) Arrive du 22 Mars au 5 Avril.

26. *Tarin ordinaire.* (*Chrysomitris spinus* L.) Un passage le 20 Février.

27. *Cini méridional.* (*Serinus hortulanus* Koch.) Commence à arriver le 20 Mars et chante dès le 22.

28. *Proyer d'Europe.* (*Emberiza miliaria* L. Le 17 Mars gros passage.

29. *Bruant jaune.* (*Emberiza citrinella* L.) Chante le 20 Février.

30. *Bruant ortolan.* (*Emberiza hortulana* L.) Vu un ♂ et une ♀ le 4 Mai.

31. *Bruant de roseaux.* (*Emberiza schoeniclus* L.) Cet oiseau arrive dès le 14 Mars, et installé sur les étangs le 22 du même mois.

32. *Alouette des champs.* (*Alauda arvensis* L.) Beaucoup ont passé l'hiver dans nos chaumes, mais les gros passages commencent le 12 Février. L'alouette chante dès son arrivée.

33. *Erdei pacsirta.* (*Alauda arborea* L.) Február 18-ikán egy darab.

34. *Parlagi pipis.* (*Anthus campestris* L.) Egy példány május 4-ikén. E madár minden évben közönséges a mi meszes dombjainkon augusztus végén és szeptember elején; szeptember 5-ikén reggel az én præparátorom, Lomont úr. két, násztollazatban levő darabot ejtett el.

35. *Erdei pipiske.* (*Anthus trivialis* L.) E madarak vonulása márczius 29-ikén kezdődik, s tart április 14-éig.

36. *Réti pipis.* (*Anthus praetensis* L.) E fajból sokan a martincourt-i réten tölték a telet; a vonulások pedig február 19-ikétől márczius 20-áig történtek meg.

37. *Vízi pipiske.* (*Anthus spinoletta* L.) Egyet sem láttam közülök a télen; február 19-ikén, a vonuláskor is csak kettőt.

38. *Sárga barázda-billegető.* (*Budytes flava* L.) Érkezik április 14-től 24-ikéig.

39. *Havasi billegény.* (*Motacilla boarula* Gm.) Márczius 14-ikén kettő már párba verődék s a malomban fészkeléshez látott.

40. *Fehér barázda-billegető.* (*Motacilla alba* L. Csapatos vonulás márczius 1-től 5-ikéig.

41. *Sárga rigó.* (*Oriolus galbula* L.) Első megérkezés és első éneklés április 14-ikén; a vonulás, szakadozva, tart a hónap végéig.

42. *Örvös rigó.* (*Turdus torquatus* L.) Egy ♀ mutatkozik márczius 24-ikén. Kis vonulások április 5-től 25-ikig.

43. *Fenyő rigó.* (*Turdus pilaris* L.) Egyet sem láttam a tél folyamán; csak visszatérésük alkalmával február 12-étől márczius 24-éig mutatták magukat.

44. *Léprigó.* (*Turdus viscivorus* L.) Márczius elsején megszólal.

45. *Boros rigó.* (*Turdus iliacus* L.) Csapatos vonulás az erdőben márczius 21-től 24-ig.

46. *Éneklő rigó.* (*Turdus musicus* L.) Ez évben a vonulások gyakoriak valának; február 6-ikán kezdődtek, s tartottak márczius végéig.

47. *Vörösbegy.* (*Erithacus rubecula* L.) Vonulás márczius 7-től 22-ig. E madarak közül azok, a melyek velünk maradtak, nagy próbát álltak ki a mult télen.

48. *Fülemile.* (*Erithacus luscinia* L.) Április 26-ikán első megérkezés és első ének; a vonulás május elsején ért véget.

49. *Fehér-csillagú kékbegy.* (*Erithacus cyaneculus* Wolff.) A vonulást márczius 19-ikén

33. *Alouette lulu.* (*Alauda arborea* L.) Vu une le 18 Février.

34. *Pipi Rousseline.* (*Anthus campestris* L.) Vu une le 4 Mai. Cet oiseau est commun chaque année sur nos coteaux calcaires à la fin d'Août et au commencement de Septembre: ce matin, 5 Septembre mon préparateur, Mr. Lomont, en a encore tué deux en plumages de noce.

35. *Pipi des arbres.* (*Anthus trivialis* L.) Le passage de ces oiseaux commence le 29 Mars, et continue jusqu' au 14 Avril.

36. *Pipi farlouse.* (*Anthus pratensis* L.) Beaucoup d'oiseaux de cette espèce ont passé l'hiver dans les près de Martincourt: mais les passages se sont effectués du 18 Fevrier au 20 Mars.

37. *Pipi spioncelle.* (*Anthus spinoletta* L.) Je n'en ai pas vu une seule en hiver; et seulement 2 de passage le 19 Février.

38. *Bergerette printanière.* (*Budytes flava* L.) Arrive du 14 au 24 Avril.

39. *Lavandière boarule.* (*Motacilla boarula* Gm.) Le 14 Mars 2 sont déjà accouplés, pour nicher au moulin.

40. *Lavandière grise.* (*Motacilla alba* L.) Gros passage du 1-er au 5 Mars.

41. *Loriot jaune.* (*Oriolus galbula* L.) Première arrivée et 1-er chant le 14 Avril; le passage dure isolément jusqu' à la fin du mois.

42. *Merle à plastron.* (*Turdus torquatus* L.) Vu une ♀ le 24 Mars; petits passages du 5 au 25 Avril.

43. *Merle litorne.* (*Turdus pilaris* L.) Je n'en ai pas vu en hiver, mais seulement a leur retour, du 12 Février au 24 Mars.

44. *Merle draine.* (*Turdus viscivorus* L.) Commence à chanter le 1-er Mars.

45. *Merle mauvis.* (*Turdus iliacus* L.) Gros passage en forêt du 21 au 24 Mars.

46. *Merle grive.* (*Turdus musicus* L.) Les passages ont été abondants cette année, et ont commencé le 6 Février, pour continuer jusqu' à la fin de Mars.

47. *Rouge gorge familier.* (*Erithacus rubecula* L.) Passage du 7 au 22 Mars. Ceux de ces oiseaux qui restent avec nous ont été très éprouvés l'hiver dernier.

48. *Rossignol ordinaire.* (*Erithacus luscinia* L.) 26 Avril 1-ére arrivée, et 1-er chant; le passage était terminé pour le premier Mai.

49. *Gorge bleue miroir blanc.* (*Erithacus cyaneculus* Wolff.) Le passage commence par

nyitják meg a ♂ ♂; a rossz idő hosszasan félbeszakította; április 14-ikén bezárták a ♀ ♀.

50. *Vörös-csillagú kékbegy.* (*Erithacus cyanecula* Pall.) Április 21-ikén látható volt egy darab.

51. *Kerti füstike.* (*Ruticilla phoenicura* L.) April 27-ikén látható egy. Csoportos vonulás a következő napokon.

52. *Heggi füstike.* (*Ruticilla titlys* Scop.) Márczius 16-ikán mutatkozik egy; 17-ikén megjelennek a miénkek; 22-én első éneklés; 20-ikától kezdve csapatos vonulás.

53. *Hantmadár.* (*Saxicola oenanthe* L.) April 6—21-ig szakadozott vonulás.

54. *Vöröstorkú csalánecsücs.* (*Pratincola rubetra* L.) Április 25-ikén érkezik és énekel; a vonulás néhány nap alatt befejeződik.

55. *Feketefejű csalánecsücs* (*Pratincola rubicola* L.) Márczius 17-ikén egy ♂ és egy ♀.

56. *Szürkebegy.* (*Accentor modularis* L.) Márczius 8-án kezd érkezni.

57. *Barát fülemile.* (*Sylvia atricapilla* L.) Érkeznek márczius 21-ikén; 22-ikén énekelnek. Költözés tart április 4-ig.

58. *Kerti poszáta.* (*Sylvia hortensis* Bechst.) April 29-étől kezdve mutatja magát; a megérkezés utáni napon énekel.

59. *Közönséges poszáta.* (*Sylvia curruca* L.) April. 29-ikén megszólal, s aztán hallatszik mindenfelől.

60. *Sylvia orphea Temm.* Május 22-én láttam a nagy kertben s hallottam első énekét.

61. *Szürke poszáta.* (*Sylvia cinerea* Brisson.) Márczius 17-ikén hallatja magát egy darab, de a csapatos vonulások csak április elején veszik kezdetüket, minthogy a zord idő feltartóztatta volt.

62. *Acrocephalus turdoides* Mey. Május 4-ikén mutatkozik egynehány az én tavaimon.

63. *Nádi rigó.* (*Acrocephalus arundinaceus* Gm.) Nehány az előbbivel a tavakon.

64. A *süska poszáta.* (*Locustella naevia* Bodd.) April 29-ikén láttunk nehányat a nagy kertben; másnap egy elejtve.

65. *Ökörszem.* (*Anorthura troglodytes* L.) Márczius 25-ikén egy pár az erdőcske melletti malomnál megkezdi a fészek-készitést.

66. *Filisz madár.* (*Ficedula trochilus* L.) April 7-ikén egy darab.

67. *Csilp-csalp.* *Ficedula rufa* Bechst.) Márczius 15-ikén csoportos költözési mozgalom.

les ♂, le 19 Mars; il est longuement interrompu par le mauvais temps, et il se termine par les ♀ le 14 Avril.

50. *Lusciole Orientale.* (*Erithacus cyaneculus* Pall.) Vu une le 21 Avril.

51. *Rouge queue de muraille.* (*Ruticilla phoenicura* L.) Le 27 Avril vu un. Gros passages les jours suivants.

52. *Rouge queue titlys.* (*Ruticilla titlys* Scop.) Le 16 Mars vu un, le 17 vu les nôtres, le 22 premier chant; gros passages depuis le 20.

53. *Traquet motteux.* (*Saxicola Oenanthe* L.) Passages isolés du 6 au 21 Avril.

54. *Pratincole Tarier.* (*Pratincola rubetra* L.) Arrivent et chantent le 25 Avril; le passage se fait en quelques jours.

55. *Tarier rubicole.* (*Pratincola rubicola* L.) Le 17 Mars vu un ♂ et une ♀.

56. *Mouchet chanteur.* (*Accentor modularis* L.) Commencent à arriver le 8 Mars.

57. *Fauvette à tête noire.* (*Sylvia atricapilla* L.) Arrivent le 21 Mars, chantent le 22. Leur migration continue jusqu' au 4 Avril.

58. *Fauvette des jardins.* (*Sylvia hortensis* Bechst.) Observées dès 29 April, chantent le lendemain de leur retour.

59. *Babillarde ordinaire.* (*Sylvia curruca* L.) Le 25 Avril entendu la première; on en entend de tous côtés.

60. *Babillarde orphée.* (*Sylvia orphea* Temm.) Le 22 Mai vu 3 au grand jardin, et entendu le 1-er chant.

61. *Babillarde grisette* (*Sylvia cinerea* Briss.) Le 17 Mars entendu une, mais les gros passages n'ont lieu qu'au commencement d'Avril, le mauvais temps les ayant arrêté.

62. *Rousserole turdoïde.* (*Acrocephalus turdoïdes* Mey.) Vu quelques-unes sur mes étangs, le 4 Mai.

63. *Rousserole effarvate.* (*Acrocephalus arundinaceus* Gm.) Vu sur les étangs avec la précédente.

64. *Locustelle tachetée.* (*Locustella naevia* Bodd.) Le 29 Avril vu quelques-unes au grand jardin; tué une le lendemain.

65. *Troglodyte mignon.* (*Anorthura troglodytes* L.) Le 25 Mars un couple commence son nid au moulin au bois.

66. *Pouillot fitis.* (*Ficedulae trochilus* L.) Le 7 Avril vu un.

67. *Pouillot véloce.* (*Fricedula rufa* Bechst.) Le 15 Mars gros mouvement d'émigration.

68. *Susogó füzike.* (*Ficedula sibilatrix* Bechst.) April 26-ikán hallatja énekét e faj.

69. *Hegyi füzike.* (*Ficedula Bonellii* Vieil.) April 22-ikén megjelenik s énekel.

70. *Bubos czinke.* (*Regulus cristatus* Koch.) Márczius 21-ikén vonulás a tülevelüek ültetvényében.

71. *Szén czinke.* (*Parus major* L.) Márczius 3-ikán hallom először; 14-ikén nagy csoport a st.-pierremont-i erdőben.

72. *Fenyves czinke.* (*Parus ater* L.) Több példányt láttam a rappe-i és st.-pierremont-i erdőcskékben.

73. *Hosszúfarkú czinke.* (*Orites caudatus* L.) Márczius 19-ikén egy Epiceá-ra, egy pár fészket épit.

74. *Feketefejű légykapó.* (*Muscicapa atricapillia* L.) April 30-ikán nagy számmal láttam a grenay-i és rappe-i erdőcskékben.

75. *Örvös légykapó.* (*Muscicapa collaris* Bechst.) Láttam egyet április 14-ikén a reine-i erdőben; ez a légykapó, mely ez erdőben bőven tenyészik, az idén nagyon késve érkezett meg.

76. *Szürke légykapó.* (*Muscicapa grisola* L.) Csak május elején kezd érkezni.

77. *Füsti fecske.* (*Hirundo rustica* L.) April 11-ikén megjelenik kettő, melyek egyike a mienk; 14-ikén sokan a mi tavainkon; 15-ikén érkeznek az enyémek; 20-ikán a községben fészkelők mindnyájan helyükön vannak.

78. *Házi fecske.* (*Chelidon urbica* L.) April 24-ikén csak a tavakon láttam nehányat, melyek menedékhelyeiket rendezték; 30-ikán a községbeliek mind el voltak helyezkedve. Egy teljesen rendes szinezetü pár ezen fajból megépité fészkét a domèvre-i papilakon. Négy tojásukból kikelt két rendes szinezetü, s két teljesen fehér fióka, mely utóbbiak egy pár nap múlva a fészekből való kiszállás után, elfogattak s most már gyüjteményemben vannak.

79. *Parti fecske.* (*Colyle riparia* L.) April 24-ikén nehány darab mutatkozott a tavakon.

80. *Sarlós fecske.* (*Cypselus apus* L.) Május 4-ikén közönségesek a tavakon; Manonville-be csak május 7-ikén délután érkeznek.

81. *Örvös galamb.* (*Columba palumbus* L.) Február 28-ikán 1 drb; márczius 8-tól 17-ig csapatos vonulás.

68. *Pouillot siffleur.* (*Ficedula sibilatrix* Bechst.) Le 23 Avril cette espèce fait entendre son 1-er chant.

69. *Pouillot Bonelli.* (*Ficedula Bonellii* Vieill.) Le 22 Avril vu et entendu cet oiseau.

70. *Roitelet huppé.* (*Regulus cristatus* Koch.) 21 Mars constaté un passage dans la plantation de Conifères.

71. *Mésange charbonnière.* (*Parus major* L.) Le 3 Mars entendu la 1-ère; le 14 grosse troupe dans la forêt de St. Pierremont.

72. *Mésange noire.* (*Parus ater* L.) Vu plusieurs aux bois de la Rappe et de St. Pierremont.

73. *Orite longicaude.* (*Orites caudatus* L.) Le 19 Mars un couple édifie son nid sur un Epicea.

74. *Gobe Mouche noir.* (*Musicapa atricapilla* L.) Le 30 Avril j'en vois bon nombre aux bois de Grenay et de la Rappe.

75. *Gobe mouche à collier.* (*Musicapa collaris* Bechst.) Vu un le 14 Avril, à la forêt de la Reine: ce Gobe mouche qui se reproduit abondamment dans cette forêt, y est arrivé très tardivement cette année.

76. *Butalis gris.* (*Muscicapa grisola* L.) Commencent seulement à arriver le 1-er Mai.

77. *Hirondelle de cheminée.* (*Hirundo rustica* L.) Le 11 Avril vu 2 dont une des nôtres. Le 14 il y en avait beaucoup sur nos étangs; le 15 retour des miennes, et le 20 toutes celles du village étaient à leur poste.

78. *Chélidon cul-blanc.* (*Chelidon urbica* L.) Le 24 Avril vu quelques-unes seulement aux étangs qui constituent leur étape d'arrivée: le 30 toutes celles du village y étaient installées. Un couple d'Hirondelles de cette espèce ayant des couleurs normales, a établi son nid au presbytère de Domèvre. Les 4 oeufs ont donné deux petits à couleur normale, et deux complètement blancs, qui ont été capturés quelques jours après leur sortie du nid; et font partie de ma collection.

79. *Colyle de rivage.* (*Colyle riparia* L.) Le 24 Avril on en voit quelques-unes sur les étangs.

80. *Martinet noir.* (*Cyselus apus* L.) Le 4 Mai ces oiseaux déjà communs sur les étangs, n'arrivent à Manonville que le 7 Mai dans l'après-midi.

81. *Colombe ramier.* (*Columba palumbus* L.) Le 28 Février vu 1. Les 8 et 17 Mars gros passage.

82. *Vadgalamb.* (*Columba oenas* L.) Márczius 22-ikén egy csapat az erdőcske melletti malomnál.

83. *Vadgerlicze.* (*Turtur auritus* Gray.) Érkeznek április 30-ikán.

84. *Közönséges fürj.* (*Coturnix dactylisonans* Mey.) Május 13-ikán szólal meg.

85. *Közönséges bíbicz.* (*Vanellus cristatus* Wolff et Mey.) Márczius 13., 18. és 23-ikán vonulás a Dampré-tónál.

86. *Erdei szalonka.* (*Scolopax rusticola* L.) Az első márczius elsején jelentkezik; a vonulás 13-tól 19-ikéig tart Manonville-ben, és 23-ikáig Boucq-ban.

87. *Sárszalonka.* (*Gallinago scolopacina* Br.) A Dampré-tavon márczius 22-ikén húsz darab.

88. *Gyepi szalonka.* (*Gallinago gallinula* L.) Nehányat az előbbivel együtt láttam.

89. *Zöldlábú szalonka.* (*Totanus ochropus* L.) Április 14-ikén egy kis vonulás.

90. *Pálaki szalonka.* (*Tringoides hypoleucus* L.) Egy darab május 15-ikén.

91. *Vízi guvat.* (*Rallus aquaticus* L.) A Bruneseau felé vezető országúton márczius 22-ikén felszáll egy darab.

92. *Szárcsa.* (*Fulica atra* L.) Márczius 23-ikán összes tavainkat megnépesíté e faj.

93. *Daru.* (*Grus cinerea* Bechst.) Márczius 10-ikén 10 darab heverész a nagy tó melletti réten: márczius 14-ikén láttam egy csapatot; 15-ikén egy másikat, mely 20 darabból állott; 16-ikán egy 30 darabos csapatot, s végül 17-ikén egy csapatot, melyben épen 165 drbot számítottunk meg.

94. *Vad ruczа.* (*Anas boschas* L.) Praeparátorom, Lomont úr, február 6-ikán egy 12—1500 közt változó számú egyénekből álló csapatban egy egészen fehér példányt látott, mely, véleménye szerint, e fajhoz tartozó vala.

95. *Fütyülő ruczа.* (*Mareca penelope* L.) Márczius 23-ikától április 16-ig vonulás a tavakon.

96. *Nyílfarkú ruczа.* (*Dafila acuta* L.) Márczius 23-ikán egy 20 egyénből álló társaságot láttam.

97. *Telelő ruczа.* (*Querquedula circia* L.) Márczius 22 és 24-ikén és április 24-ikén a tavakon 20, 15 és 30 tagú társaságokban jelentkezett.

98. *Fehérszemű ruczа.* (*Nyroca leucophthalmus* Becust.) Márczius 23-ikán érkeztek, s április 24-ikén párokba verődtek.

99. *Lármás ruczа.* (*Bucephala clangula* L.) Márczius 23-ikán egy pár.

82. *Colombe Colombin.* (*Columba oenas* L.) Le 22 Mars vu une bande au moulin au bois.

83. *Tourterelle vulgaire.* (*Turtur auritus* Gray.) Ces oiseaux arrivent à partir du 30 Avril.

84. *Caille commune.* (*Coturnix dactylisonans* Mey.) Le 13 Mai 1-er chant.

85. *Vanneau huppé.* (*Vanellus cristatus* Wolf et Mey.) Passage à Dampré les 13, 18 et 23 Mars.

86. *Bécasse ordinaire.* (*Scolopax rusticola* L.) Vu la première le 1-er Mars: le passage dure du 13 au 19 à Manonville et continue à Boucq jusqu' au 23.

87. *Bécassine ordinaire.* (*Gallinago scolopacina* Br.) Le 22 Mars il y en avait une vingtaine sur l'étang Dampré.

88. *Bécassine sourde.* (*Gallinago gallinula* L.) Vu quelques-unes avec les précédentes.

89. *Chevalier cul-blanc.* (*Totanus ochropus* L.) Vu un petit passage le 14 Avril.

90. *Chevalier guignette.* (*Tringoides hypoleucos* L.) Vu un le 15 Mai.

91. *Râle d'eau.* (*Rallus aquaticus* L.) Le 22 Mars levé un sur la chaussée de la Bruneseau.

92. *Foulque Macroule.* (*Fulica atra* L.) Le 23 Mars tous nos étangs, étaient peuplés de cette espece.

93. *Grue cendrée.* (*Grus cinerea* Bechst.) Le 10 Mars dix individus couchent dans la prairie du grand étang; le 14 Mars vu une bande, le 15 observé une bande de 20 individus, le 16 une de 30, et le 17 une de 165 exactement comptés.

94. *Canard sauvage.* (*Anas boschas* L.) Mon préparateur, Mr. Lomont, en a vu le 6 Février un entierement blanc, qu'il croit de cette espece, au milieu d'une bande de 12 à 1500 individus.

95. *Marêque siffleur.* (*Mareca penelope* L.) Passage sur les étangs du 23 Mars au 16 Avril.

96. *Pilet longue queue.* (*Dafila acuta* L.) Le 23 Mars vu une bande d'une vingtaine de sujets.

97. *Sacrelle d'été.* (*Querquedula circia* L.) Observé sur les étangs des bandes de 20, de 15 et de 30 individus. Les 22, 24 Mars, et 24 Avril.

98. *Fuligule nyroca.* (*Nyroca leucophthalmus* Becust.) Le 23 Mars sont arrivés, et le 24 Avril suivant sont tous accouplés.

99. *Garrot vulgaire.* (*Bucephala clangula* L.) Observé un couple le 23 Mars.

100. *Búbos vöcsök.* (*Podiceps cristatus* L.) Márczius 22-ikén megszállottak minden tavat, s április 24-ikén párokba verődtek.

101. *Kis vöcsök.* (*Podiceps minor* L.) Márczius 6-ikán láttam vonulásban egy darabot; márczius 22-én a tavakon mind énekelgettek, vagy sípoltak kedvök szerint.

Manonville, Meurthe-Moselle, 1896. szeptember 5.

100. *Grèbe huppé.* (*Podiceps cristatus* L.) Le 22 Mars étaient installés sur tous les étangs; et tous accouplés à la date du 24 Avril.

101. *Grèbe castagneux.* (*Podiceps minor* L.) Le 6 Mars vu un en passage sur le ruisseau; le 22 Mars il étaient tous cantonnés sur les étangs, où il sifflaient à l'envie.

Chateau de Manonville, Meurthe Moselle, 5 Septembre 1896.

KISEBB KÖZLÉSEK. — KLEINERE MITTEILUNGEN.

A nádi fülesbagoly (Asio accipitrinus) fészkeléséről Fogarasmegyében.

Czynk Edé-től.

Ha a mezők tarlókká váltak, a szőlő s a tengeri megérett, akkor jelenik meg nagyobb számban a magas füvel és száraz kórókkal fedett, vagy silány sással és náddal boritott, kiaszott réteken a középnagyságú, majd sötétebb, majd világosabb sárga alapon feketén csikozott bagoly. A nappalt félig csukott szempillákkal mozdulatlanúl üldögélve tölti s csak ha ellenség, vagy az esthomály közeledik, elevenedik meg, felnyitva ragyogó sárga szemeit.

Ez a *nádi fülesbagoly*, mely október havában érkezik hozzánk, s vagy rövid pihenőt tartva tovább vonul, vagy csekély számban gyakran január végeig hű marad kedvezően választott tanyájához.

Nyáron ritkán látható nálunk e szép bagoly s talán ez az oka, hogy a vélemények megoszlottak a fölött, vajjon csakugyan költött-e Erdélyben. Még Csató János úr is kétkedéssel fogadja «Über den Zug, das Wandern und die Lebensweise der Vögel, in den Comitaten Alsó-Fehér und Hunyad» czimű munkájában. Magam már évek előtt nyugodtan soroltam e madarat a nálunk fészkelők közé, mivel már többször találkoztam vele nyáron, még pedig fészekruhában. 1894-ben meggyőződésre jutottam ez ügyben, a mennyiben a Mundra melletti sással, magas füvel és dudvával benőtt zsombékos réten kutyám előtt felszálló *nádi baglyot* lőttem. Alig került kezembe, azonnal szemembe ötlött a mellén levő nagy költési folt. Mivel ez eset julius 7-ikén történt, jogosnak tartám a véleményt, hogy a madárnak vagy anyányi fiai van-

Die Sumpfohreule (Asio accipitrinus) als Brutvogel im Fogaraser Comitat.

Von Eduard Czynk.

Wenn die Felder und Fluren kahl geworden, wenn die Rebe und der Mais gereift, erscheinen meist über Nacht in größerer Anzahl, auf dem mit hohem Gras und trockenem Unkraut bedeckten, oder mit kurzem Schilf und magerem Röhricht bewachsenen, ausgedörrten Wiesen mittelgroße, bald heller, bald dunkler gelbe, mit schwarzen Schaftstrichen gezeichnete Eulen. Tagsüber sitzen sie mit halbgeschlossenen Lidern unbeweglich und nur wenn ein Feind, oder der Abend naht, kommt Leben in dieselben und öffnet sich das glänzende, lichtgelbe Auge. Es sind Sumpfeulen, welche im October erscheinen und entweder nach kurzer Rast weiter ziehen oder in minderer Anzahl oft bis Ende Jänner dem gewählten, passenden Standort treu bleiben.

Im Sommer zeigt sich diese schöne Eule selten bei uns und mag dieses der Grund gewesen sein, daß die Meinungen darüber, ob sie in Siebenbürgen brüte, auseinander giengen. Auch Herr Johann v. Csató bezweifelt dies in seinem Werke: «Über den Zug, das Wandern und die Lebensweise der Vögel, in den Comitaten Alsó-Fehér und Hunyad». Schon vor Jahren hatte ich sie unbedenklich zu unseren Brutvögeln gezählt, da ich sie bereits einigemale im Sommer, und zwar im Jugendkleide antraf. Im Jahre 1894 konnte ich mir in dieser Hinsicht Gewißheit verschaffen, indem ich auf dem mit Binsen, hohem Gras und Unkraut bedeckten, kuppigen Wiesen bei Mundra, vor dem Hunde eine auffliegende Sumpfeule schoß. Kaum hatte ich den Vogel in der Hand, als mir auch der große Brutfleck auffiel. Es war am 7. Juli und glaubte ich daher mit Recht annehmen zu können, daß der Vogel bereits flügge Junge, oder eine Nachbrut (zweite Brut nach Zer-

nak, vagy hogy első fészke elpusztulván, másodszor költött.

Bizonyiték okáért a baglyot bőrré praeparáltam, mert kitömött állapotban a csupasz mell nem lett volna látható.

Ezen eset tehát igazolja Lázár gr. azon állitását, hogy ezen bagolyfaj nálunk is fészkel. Ajánlatos volna másutt is figyelemmel kisérni e madarat a nyári hónapokban.

störung der ersten) haben mußte. Als Belegstück habe ich die Eule als Balg präparirt, da beim Ausstopfen der federlose Bauch nicht zur Geltung gekommen wäre.

Die Angabe Gr. Lázárs, wonach diese Eule bei uns brüten soll, ist somit vollkommen begründet und wäre es erwünscht, diesbezüglich auch anderwärts ein achtsames Auge auf dieselbe auch in den Sommermonaten zu haben.

Az Asio accipitrinus Pall. költő madár Magyarországon.

Cerva Frigyes-től.

Czynk Ede úr Fogaras környékén, 1894-ben, a kotlási időszak alatt a *náli fülesbagoly*nak egy nősténvét lőtte, melyen kotlási foltok valának. Ez a mi derék megfigyelönket, Czynk Ede urat, arra inditotta, hogy az *Asio accipitrinus* fajt Magyarországon költő madárnak tekintse. Ezen feltevésnek alapos helyességét megerősiti az én jelen évi tapasztalatom.

Midőn május elején a Szunyog és Ürbő pusztákon (Pestmegye) gyakran kirándulásokat tevék s figyelmemet különösen az általánosan kedvelt *Totanus stagnatilis* fajra irányitám, egyszer, egészen véletlenül, egy mocsárnak, úgynevezett «Turján»-nak, közelében, a puszta földön két darab teljesen fehér tojásra bukkantam, melyeknek alakja s külső ismertető jegyei azonnal elárulák, hogy bagolytojások. Minthogy nemteljes fészek-aljakat gyüjteni egészen elvem ellenére van, a tojásokat érintetlenül hagytam, de azzal a szándékkal, hogy legközelebbről, május folyamán, az emlitett vidéken hetenként két-háromszor teendő kirándulásaim egyikén, a teljes fészekaljat elhozom — és, ha lehet, magát a madarat is bizonyitékúl lelövöm. Még ugyanazon nap folyamán kisérőm, egy odavaló vadőrző (pagony-kerülő), viszont talált egy ilyen tojást, mely hasonlólag a puszta talajon feküdt. A bagoly épen akkor reppent fel róla s az én emberem már lövésre készült, de én még kellő időben eltéritém szándékától azon megokolással, hogy nekem a fészekalj kiegészitése különösen fontos. Nem mulasztám el az illető kerülőt, a kinek lakása ezen mocsár közelében van, utasitni, hogy a baglyok iránt kimélettel legyen s tojásaikat — a mennyire lehet — felügyelje, nehogy avatatlan kezeknek essenek áldozatúl.

Asio accipitrinus Patt. Brutvogel in Ungarn.

Von F. A. Cerva.

Herr E. Czynk hat im Jahre 1894 in der Umgebung von Fogaras während der Brutzeit ein Weibchen der Sumpfohreule geschossen, welches Brutflecke aufwies. Dies veranlaßte unseren tüchtigen Beobachter Herrn Czynk, den Asio accipitrinus als ungarischen Brutvogel zu bezeichnen. Diese Annahme soll durch meine diesjährige Beobachtung ihre volle Bestätigung finden.

Als ich Anfangs Mai auf den Pußten Szúnyog und Ürbö (Comitat Pest ꝛc.) häufig Excursionen unternahm und dabei mein Augenmerk besonders auf den allgemein beliebten Totanus stagnatilis lenkte, fand ich ganz zufällig im Moraste, an einem sogenannten «Turján», auf bloßer Erde zwei Stück ganz weiße Eier, deren Form und äußere Merkmale sofort Euleneier verriethen.

Da es ganz gegen mein Princip ist, unvollzählige Gelege zu sammeln, ließ ich die Eier unberührt, um bei meiner nächsten Excursion, welche ich im Laufe Mai wöchentlich auf 2—3 Tage in genannter Gegend zu unternehmen beabsichtigte, das volle Gelege zu holen, und, wenn möglich, den Vogel als Beleg zu schießen. Noch im Laufe desselben Tages fand mein Begleiter, ein dortiger Wildheger, wieder ein solches Ei, welches ebenfalls auf bloßer Erde lag. Schon wollte sich der Mann zum Schusse bereiten und die eben aufgeflogene Eule abschießen, als ich ihn noch zur rechten Zeit von seinem Vorsatze abwehrte, mit der Motivirung, daß mir an der Ergänzung des Geleges besonders gelegen ist. Ich unterließ es nicht dem betreffenden Wildheger, welcher in der Nähe dieses Moraste sein Wohnhaus inne hat, aufzutragen, den Eulen Schonung zu widmen, und, wo möglich, die gefundenen Eier zu überwachen, damit sie profanen Händen nicht zum Opfer fallen. Leider werden in dieser Gegend von

Fájdalom, ezen a vidéken, a közel fekvő Bugyi község lakói, főképen azonban a bibiczlojásgyűjtők részéről olyan pusztítások mennek véghez, hogy nekem csak kicsi reményem lehetett a tojásokat illető czélomnak eléréséhez. Ez a feltevésem, fájdalom, igazolva is lett; midőn a legközelebbi héten ismét oda jövék, a tojásoknak hire sem vala.

Mivelhogy a tojások megtalálását szóbelileg közöltem már barátommal, dr. Madarászszal s ő biztosnak vette, hogy az csak a nádi fülesbagoly lehet, feladatommá tettem, hogy a legközelebbi kiránduláson tüzetesebben kutassak e bagoly után, s ha lehet egy fészket találjak. Azonban a legszorgalmasabb keresés daczára is sem nekem, sem előbb említett kisérőmnek nem sikerült ezen bagolynak még legkisebb nyomára is ráakadnunk. A fűnek, s még inkább a cziprusfűtejnek *(Euphorbia Cyparissias)* — mely ott buján tenyészik s mely között a baglyak költenek — gyors felnövekedése a kutatást szerfelett nehézzé tette. Ehhez járult még a kiállhatatlan hőség is, mely minket öt óránál tovább tartó, eredménytelen keresgélés után, a munka félbeszakitására kényszeritett.

Így telt el május hava a nélkül, hogy e tekintetben sikeres eredményt értem volna el.

Május végén az ottani mocsári madarak kotlása nagyon előre lévén haladva, s ez által az oologiai zsákmányok kevés kecsegtetőt igérvén, másfelől pedig igen sokra is menvén azon költségek, melyeket szekérre és vezetőre a lakásomtól nagyon távol eső ezen kirándulások alkalmával áldoznom kelle, kénytelen voltam egy időre ama környéken gyüjtési tevékenységemet beszüntetni. A helyszinéről való eltávozásomkor megbiztam az illető kerülőt, hogy kövessen el mindent arra nézve, hogy a baglyot s illetve annak költési helyét felfedezze, s ha felfedezte, engem azonnal értesitsen.

Így telt el hét hét után a nélkül, hogy valami kedvezőt hallhattam volna. Végre julius 23-án veszem azt az örvendetes hirt, hogy emberemnek sikerült a fűnek lekaszálásakor találni egy fészket 3 fiókával és két tojással, mely utóbbiak később zápoknak bizonyúltak.

Még az nap útra kerekedtem s hajtattam az érdekes vidékre, a hol már nem egy ritka fészekaljat zsákmányoltam volt. Két órai szekerezés után a kotlási helyre érve, a félig fejlett fiókákat, melyek a kaszától megkimélt fűtej között, a puszta földön guggoltak s megérkezésünkkor

den Bewohnern des nahe liegenden Dorfes Bugyi, hauptsächlich aber von Kibitzeier-Sammlern große Devastationen ausgeführt, daß nur wenig Hoffnung vorhanden war, mein Ziel mit den Eiern zu erreichen. So hat sich auch meine Vermuthung leider bestätigt; als ich die nächste Woche wieder kam, war von den Eiern keine Spur.

Da ich schon früher das Auffinden der Eier meinem Freunde Dr. von Madarász mündlich mitteilte und er sicher voraussetzte, daß es nur die Sumpfohreule sein kann, habe ich es mir zur Aufgabe gemacht, die Eule bei meiner nächsten Excursion eifriger zu verfolgen, und, wenn möglich, ein frisches Nest zu finden.

Trotz fleißigen Suchens wollte es weder mir, noch meinem schon früher erwähnten Begleiter gelingen, auch nur die geringste Spur eines Vorhandenseins dieser Eule zu entdecken. Das Gras, und besonders die Cypressenwolfsmilch (Euphorbia cyparissias), welche dort stark wuchert und zwischen welcher die Eulen brüten, wuchs rasch empor, was das Suchen besonders erschwerte. Dazu gesellte sich noch eine solche unerträgliche Hitze, welche uns nach mehr als fünfstündigem resultatlosen Suchen zur Einstellung der Arbeit zwang.

So vergieng der Monat Mai, ohne daß ich diesbezüglich ein günstiges Resultat aufzuweisen vermochte.

Das zu Ende des Monates Mai das Brutgeschäft der dortigen Sumpfvögel zu weit vorgeschritten ist und dadurch die oologische Ausbeute weniger begünstigt, die Spesen aber, welche Wagen und Begleiter verursachen, und, ohne welche man die von meinem Wohnort weit entfernte Excursion nicht unternehmen kann, zu kostspielig sind, unterließ ich bis auf Weiteres meine Sammelthätigkeit in dortiger Gegend. Bei meinem Fortgehen beauftragte ich den betreffenden Wildheger, er möge sich alle Mühe geben, die Eule, resp. deren Brutplatz, — Horst kann ich es nicht nennen —, zu suchen und mich bei Auffindung eines solchen sofort zu verständigen.

So verflossen Wochen um Wochen, ohne daß ich etwas Günstiges erfahren konnte. Endlich den 23. Juli erhalte ich die freudenvolle Nachricht, daß es dem Manne gelungen ist, beim Abmähen des Grases ein Nest mit 3 Jungen nebst zwei Eiern, welche sich später als faul erwiesen, zu finden.

Denselben Tag machte ich mich noch reisefertig und fuhr nach der interessanten Gegend, in welcher ich so manches seltene Gelege erbeutete. Nach zweistündiger Fahrt am Brutplatz angelangt, wurden die drei halbwüchsigen Jungen, welche zwischen der verschont

bagoly modra furcsa arczfintorgatásokat csinaltak, a két záptojással együtt felszedtük. Az alatt, a míg mi ezen munkával valánk elfoglalva s mellesleg azt a gazdagon terített asztalt bámulók meg, mely hat, különböző emlös állatocskákból (*Sorex* és *Sminthus* fajok) állott, a két öreg felettünk és körülöttünk keringett. Két szerencsés lövéssel sikerült a kerülőnek birtokunkba keriteni mindkét madarat, melyeket én a fiókákkal együtt, mint hiteles bizonyítékokat, a mi Nemz. Muzeumunknak engedtem át. Később sikerült a kerülőnek ismét egy fészket 6 darab, jóformán felnőtt fiókával találni, melyek közül julius 5-ikén, a dr. Madarászszal azon a vidéken tett rövidke kirándulásunk alkalmával, egy példányt haza vittem, hogy ezt a Magyarországra nézve érdekes fajt fogságban megfigyelhessem.

A mennyiben nekem ezen eseteknél lehető vala a fészek helyzetéről meggyőződnöm, mondhatom, hogy a nádi fülesbagoly, legalább nálunk, sem idegen fészket nem használ, sem maga ilyet nem épit, hanem a puszta talajra rakja le tojásait s azokat ott is kotólja ki, s ott neveli fel kicsinyeit.

gebliebenen Wolfsmich auf bloßer Erde saßen und bei unserer Ankunft ihre, nach Eulenart, komischen Grimassen schnitten, nebst den zwei faulen Eiern aufgehoben. Während der Zeit, als wir mit dieser Arbeit beschäftigt waren und dabei den reich gedeckten Tisch, aus sechs Stück verschiedenen Säugethierchen (Sorex- und Sminthus-Arten) bestehend, bewunderten, kreisten die beiden Eltern ober und um uns herum. Durch zwei glückliche Schüsse gelang es dem Wildheger beider Vögel habhaft zu werden, welche ich sammt den Jungen unserem National-Museum als authentische Belegstücke überließ. Später gelang es dem Wildheger abermals ein Nest mit 6 Stück ziemlich ausgewachsenen Jungen zu finden, von welchen ich den 5. Juli, an welchem Tage ich mit Dr. v. Madarász eine kleine Excursion in dortiger Gegend unternommen hatte, ein Exemplar nachhause nahm, um diese, für Ungarn interessante Art in Gefangenschaft zu halten.

Soweit es mir bei diesen Fällen möglich war, mich über die Nestlage zu überzeugen, muß ich gestehen, daß die Sumpfohreule, wenigstens bei uns, weder ein fremdes Nest benützt, noch ein solches selbst verfertigt, sondern ihre Eier auf die bloße Erde legt, sie auch dort zeitigt und ihre Jungen großzieht.

A nagy fészekaljaknak gyakorisága 1896 tavaszán.

Cerva Frigyes-től.

Ritkán telik el gyüjtési periódus úgy, hogy az a tevékeny gyüjtőnek, ha nem is mindig újat, de valami érdekest ne adna. Az alábbiakban a jelen évi gyüjtéseimből néhány tojásfajt akarok felsorolni, melyek egyes fészekaljakban igen nagy darab-számukkal vonták különösen magukra figyelmemet.

A f. év április havában első kirándulásom alkalmával, melyet Reiser Ottmár kedves barátomnak és Zelebor úrnak társaságában tettem meg, az *erdei fülesbagoly*-nak egy fészekalját találtam, 8 db, már jóformán megkotólt tojással.

Egy hét mulva egy másik hasonlóra bukkantam, nem rég kikelt négy fiókával és a kikeléshez közel álló négy tojással.

A kotlási időszak alatt leltem továbbá:

Oriolus galbula fajnak 2 fészekalját 5—5 tojással;

Turtur auritus fajnak 1 fészekalját 3 tojással, mind a három megkotólva;

Auffallende Häufigkeit von grosszähligen Gelegen im Frühjahr 1896.

Von F. A. Cerva.

Es vergeht selten eine Sammelperiode, welche den thätigen Sammler, wenn auch nicht immer Neues, aber doch Interessantes bieten würde.

Im Nachstehenden will ich einige Eierarten meiner diesjährigen Ausbeute nennen, deren hohe Stückzahl in den Gelegen mir besonders auffiel:

Auf meiner ersten Excursion im Monat April l. J., welche ich im Vereine meines sehr werthen Freundes Othmar Reiser und Herrn Zelebor unternahm, fand ich ein Gelege der Waldohreule mit 8 Stück stark bebrüteten Eiern.

Eine Woche später ein solches mit 4 frisch ausgefallenen Jungen, nebst 4 Stück dem Ausfallen nahe stehenden Eiern.

Im Laufe der Brutsaison fand ich ferner:

Oriolus galbula 2 Gelege mit je 5 Stück Eiern.
Turtur auritus 1 « « « 3 « «
(alle drei bebrütet).

Acrocephalus turdoides-nek 1 fészekalját 6 tojással;

Cerchneis vespertina L. (= *rufipes* Bes.) 1 fészekalját 6 tojással;

Ardea minuta 1 fészekalját 8 tojással;

és végül két kettős fészekaljat, ezek közül egyik volt a *Totanus stagnatilis* fajé 7, a másik a *Sylvia hortensis* fajé 8 darab tojással. Mindkét fészekalj tojásai, szín és rajzolat után ítélve, két-két jérczétől eredtek.

Mindezek, bárha már hasonló esetek észleltettek is, figyelmet érdemelnek.

Acroceph. turdoides 1 Gelege mit je 6 Stück Eiern.

Cerchneis vespertina L. (= rufipes Besecke) 1 Gelege mit je 6 Stück Eiern.

Ardea minuta 1 Gelege mit je 8 Stück Eiern und schließlich zwei Doppelgelege: eines von Totanus stagnatilis mit 7 Stück, eines von Sylvia hortensis mit 9 Stück Eiern. Beide Gelege wurden, der Farbe und Zeichnung nach geurteilt, von zwei Weibchen producirt.

Obwohl ähnliche Fälle schon beobachtet wurden, verdienen sie dennoch Beachtung.

Kék kakuktojások.

Cerva Frigyes-től.

Az oologusok közül sokan, kik a kakuktojások iránt közelebbről érdeklődnek, gyüjteseik folyamán már bizonyára találtak olyan kék kakuktojásokat, melyek többnyire vastagabb sarkaik felől vöröses, apró pontokkal vagy olajfoltokkal valának pettyezve. Az ilyen előjövetelek, ha nem is túlságos gyakoriak, de — az en tapasztalataim szerint — még sem tartoznak a ritkaságok kategóriájába. A Csepel-szigeten ismerek egy területet, mely egy, a kis Duna-ágtól határolt erdőcskéből áll, a hol három év óta egy kakuk-jércze kizárólag kék tojásokat rak.

1894-ben, már előre haladott költési időszakban, találtam egy kék kakuktojást a *szürke poszáta (Sylvia cinerea)* fészkében. A mult évben a *kerti füstfark (Ruticilla phoenicura)* és a *szürke poszáta (Sylvia cinerea)* fészkében leltem egy-egy kék kakuktojást. Az idén pedig a fiam, valamint én egyik gyüjtőmmel együtt ugyanazon területen, május 5-étől kezdve junius 28-ikáig, különböző időközökben 8 darab kék kakuktojást kaptunk a következő fészkekben:

Ligurinus chloris fészkében egyszer,
Acanthis cannabina « kétszer,
Sylvia cinerea « egyszer,
Ruticilla phoenicura « kétszer,
Saxicola oenanthe « egyszer,

és egyszer egy frissen épült poszatafészekben, a nélkül, hogy más tojás lett volna mellette.

Ezeknek a tojásoknak tüzetes átvizsgálása és összehasonlítása arra az eredményre vezet, hogy mindnyájan ugyanezen egy kakukjérczétől származnak.

Ha már most vizsgálódásunkat arra a szín,

Blaue Kukukeier.

Von F. A. Cerva.

Viele Oologen, welche sich für Kukukeier interessiren, werden während ihrer Sammelthätigkeit blaue, meist dem dicken Pol zu mit röthlichen kleinen Punkten, oder Ölflecken gezeichnete Kukukeier gefunden haben.

Dieses Vorkommen, wenn auch nicht allzuhäufig, gehört meiner Erfahrung nach, auch nicht in die Categorie der «Seltenheiten». Ich kenne auf der Insel Csepel ein Gebiet, welches aus einem, an den kleinen Donauarm grenzenden, Wäldchen besteht, wo seit 3 Jahren ein Kukukweibchen ausschließlich blaue Eier legt.

Im Jahre 1894, schon bei vorgeschrittener Brutsaison, fand ich ein blaues Kukukei in dem Neste der grauen Grasmücke (Sylvia cinerea). Voriges Jahr in den Nestern des Gartenrothschwanzes (Rut. phoenicura) und der grauen Grasmücke (Sylvia cinerea) je ein blaues Kukukei. Heuer fand mein Sohn, sowie auch ich, nebst einer meiner Sammler in demselben Gebiet, vom 5. Mai angefangen bis 28. Juni in verschiedenen Intervallen 8 Stück blaue Kukukeier in folgenden Nestern:

Ligurinus chloris einmal.
Acanthis cannabina zweimal.
Sylvia cinerea einmal.
Ruticilla phœnicura zweimal.
Saxicola œnanthe einmal, und einmal ein solches in einem frisch gebauten Grasmückennest ohne Nesteiern.

Genaue Überprüfung und Vergleiche dieser Eier ergaben das Resultat, daß alle von einem und demselben Weibchen abstammen.

Betrachtet man nun die Contraste in der Farbe

és rajzolatbeli ellentétre irányítjuk, mely egyfelől a kék kakuktojások, másfelől a *Ligurinus chloris, Fringilla cannabina és Sylvia cinerea* fészektojásai között van, lehetetlen csatlakoznunk ahhoz az előbbi színezés-elmélethez, melyet némely ornithologusok állítottak fel, hogy t. i. a kakukjércze az ő szervezetének berendezésénél fogva birna azzal a képességgel, hogy a maga tojásainak színben és rajzolatban a dajkamadarak fészkében talált tojásokéhoz hasonló kinézést tudna adni. A legnagyobb valószínűség a mellett szól, — a mint ezt dr. Holtz gyanítja, — hogy erre a téves nézetre némely madárfajok túlfejlett tojásai szolgáltattak okot.

und Zeichnung, welche zwischen den blauen Kukukeiern und den Nesteiern von Ligurinus chloris, Fringilla cannabina und Sylvia cinerea bestehen, kann man sich unmöglich jener früheren Färbungstheorie anschließen, welche einige Ornithologen aufstellten, daß nämlich der Organismus eines Kukukweibchens so eingerichtet wäre, dem Vogel die Fähigkeit verleihen zu können, seine Eier, denen in dem Neste vorgefundenen Eiern der Pflegeeltern in Farbe und Zeichnung anzupassen. Die größte Wahrscheinlichkeit spricht dafür, wie Dr. Holtz vermuthet, daß Doppeleier gewisser Vogelarten die Veranlassung zu diesem Irrthum boten.

Lanius Senator, L.

Közli Szabó György főerdész.

F. é. augusztus 8-án Veszprém vármegyének, Doba községe határában fekvő, úgynevezett dobai uradalmi erdőben, a mely gróf Erdődy Ferencz tulajdona, a *vörösfejű gébicsnek* egy hím és egy nőstény példányát észleltem. A gébicseket egy ritkás, elvénült tölgyes erdőnek délnyugoti sarkában oly helyen találtam, a hol egyenkint és kisebb csoportokban öreg, száradó félben lévő agg tölgyek fordúlnak elő, az alapnövényzet pedig néhány kisebb galagonya-cserjéből *(Crataegus)* és gyér füből áll; egyszersmind e hely kavicsos homoktalajánál és emelkedettebb fekvésénél fogva az erdő legsülevényesebb, legszárazabb részét képezi. E helyen jártomban pillantottam meg az első ♂ példányát a *vörösfejű gébics*nek, állásomtól alig 30—35 lépésnyire, egy alacsony galagonyán ülve, a honnan az avarszerű fűbe többször le-leszállt, valószínűleg rovarok után.

A rövid távolság mellett jól kivehettem a gébicsnek rozsdavörös fejét, a mely szín a tarkóig, sőt valamivel azon alúl is lenyúlt, valamint a szárnyakat a háton keresztül összekötő fehérszalagot.

Fegyver nélkül lévén, sajnálatomra sem ezt, sem egy másik, később ugyanott észlelt példányt, a melyet fakóbb színű feje után tojónak tartottam, megszereznem nem sikerült. Másnap, jókor reggel fegyverrel ugyanerre a helyre jőve, ismét megtaláltam a gébicseket, ekkor azonban

Lanius senator, L.

Von Georg Szabó, Oberförster.

Am 8. August laufenden Jahres habe ich im Dobaer herrschaftlichen Walde, welcher zur Gemeinde Doba im Veßprémer Comitat gehört und Eigenthum des Franz Grafen Erdödy ist, ein ♂ und ein ♀ des rothköpfigen Würgers beobachtet. Ich fand diesen Würger in der südwestlichen Ecke des veralteten, schüttern Eichenwaldes an einer Stelle, wo die alten, halbwegs vertrockneten Eichen einzeln oder in kleineren Gruppen vorkamen und das Untergehölz aus einigen kleineren Weißdorn-Gebüschen (Crataegus) und schütterem Gras besteht: diese Stelle, wegen ihres schottrigen Sandbodens und ihrer erhöten Lage, bildet zugleich den dürresten, am meisten ausgetrockneten Teil des Waldes. Beim Begehen dieser Stelle erblickte ich auf kaum 30—35 Schritte von mir das erste ♂ des rothköpfigen Würgers, welches auf einem niedrigen Weißdorn saß, von wo es sich wahrscheinlich, der Insecten wegen, öfters in das haidenkrautartige Gras hinabließ.

Wegen der geringen Entfernung konnte ich ganz gut ausnehmen den rostrothen Kopf des Würgers, welche Farbe bis zum Genick oder gar etwas über dasselbe hinausreichte, ebenso das weiße Band, welches die Flügel am Rücken verbindet.

Da ich zu meinem Bedauern unbewaffnet war, gelang es mir weder dieses Stück, noch ein anderes, welches ich wegen der mehr fahlen Farbe des Kopfes für ein ♀ hielt und eben daselbst beobachtet habe, zu verschaffen. Tags darauf kam ich bewaffnet zu derselben Stelle und fand auch die Würger, doch es gelang mir nicht dieselben in den Schußbereich zu

öket lövésre kapnom nem sikerült s csakhamar azután úgy el is tüntek, hogy többé minden utánuk való keresés hiábavalónak bizonyúlt.

Vörösfejű gébics (Lanius senator, L.).

Chernel István-tól.

Ujabban e gébicsfaj honi előfordulására vonatkozólag Molnár Lajos következőket közölte velem: «1892-ben a hidas-hollósi erdőben (Vasmegye) a *Lanius senator* ♀ példányára akadtam, melynek fészkét is — egy zápon maradt tojással és kikelt fiókákkal — sikerült megtalálnom s az öreget elejtenem. 1894. jun. 9-én ugyancsak a hidas-hollósi erdőben nevezett madárfaj ♂ példányát lőttem le. Mind a két példány bőre Schlüter Vilmos-hoz Halléba került». Igy tehát e gébicsfajnak hazánkban előforduló költését Molnár Lajos bizonyitá be először.

bekommen. Bald darauf verschwanden sie gänzlich, so daß alles Suchen nach ihnen sich bald als erfolglos ewies.

Der rothköpfige Würger (Lanius senator, L.).

Von Steph. Chernel.

Neuerdings hat mir Herr Ludwig Molnár das heimatliche Vorkommen dieser Würgerart betreffend folgendes mitgetheilt: «Im Jahre 1892 stieß ich im Hidas-Hollóser Walde (Comitat Vas) auf ♀ des Lanius senator, dessen Gelege es mir sammt einem faul gebliebenen Ei und den ausgekrochenen Jungen gelang in den Besitz zu bekommen und die Alte zu erlegen. Am 9. Juni 1894 erlegte ich ebenfalls im Hidas-Hollóser Walde das ♂ des genannten Vogels. Die Bälge beider Exemplare erhielt Wilhelm Schlüter in Halle.» Somit hätte das erste Brüten dieser Würgerart in unserem Lande Herr Ludwig Molnár nachgewiesen.

Néhány vonuló madárról, mely nálunk kitelel.

Pfennigberger József-től.

A gróf Forgách úr gondos madárvonulási megfigyeléseinek kidolgozását olvasván, látom, hogy a szakornithologusok a *vadgalambot (Columba oenas)* határozottan vonuló madárnak tartják. Legyen szabad tehát nekem erre a galambfajra vonatkozólag közölnöm, hogy én azt a télen át már többször láttam itt nálunk, de mindig csak olyan helyeken, a hol a megtöltött tengerigórék mellett magas, vén fák állottak; ily helyen nem egyes példányokat, hanem nagyobb csapatokat láttam. Havazó időjárás esetén ezt a galambot gyakrabban láttam, a mint a Keskenyerdőben, a górék mellett, ehezve a kanadai nyárfák ágain üldögélt.

A *mezei pacsirtára* vonatkozólag közölhetem, hogy f. é. január hó 7-én ebből a madárfajból egy csapatot az Albrecht-gáton láttam. A *búbos-pacsirtával* való összetévesztés lehetősége ki van zárva. Ekkor tájban már meglehetősen sok (körülbelül 9″) havunk volt; ezt én pontosan onnan tudom, mert január hó 4-én egy jókora vadkant nyomoztam és fekvő helyén el is ejtettem. A gát koronáját azonban, valamint a gát koro-

Über einige überwinternde Zugvögel.

Von Jos. Pfennigberger.

Ich habe die Bearbeitung der sorgfältigen Vogelzugsbeobachtungen des Herrn Grafen Forgách gelesen und ersehe daraus, daß die Fachornithologen die Hohltaube (Columba œnas) als ausgesprochenen Zugvogel betrachten. Nun erlaube ich mir bezüglich dieser Taubenart die Mittheilung zu machen, daß ich dieselbe schon öfter den Winter über hier lebend gesehen habe, jedoch nur an solchen Orten, wo hohe, alte Bäume in der Nähe gefüllter Kukurutz-Csardaken sich befinden, und zwar nicht in einzelnen Exemplaren, sondern in größeren Flügen. Bei schneeiger Witterung habe ich diese Taube öfter hungernd auf den Ästen von kanadischen Pappeln in der Nähe der Csardaken in Keskenyerdő gesehen.

Bezüglich der Feldlerche theile ich mit, daß ich am 7. Jänner d. J. einen Flug dieser Vögel am Albrechtsdamme antraf. Verwechslung mit der Haubenlerche ist ausgeschlossen. Im allgemeinen hatten wir damals schon ziemlich viel Schnee (circa 9″); ich weiß dies genau, weil ich am 4. Jänner einen guten Keiler auf der Fährte verfolgte und im Lager erlegte. Am Damme hatte aber der Wind die Krone und die nördliche Kronenkante

nának északi elet, a hol e madarak szemmel látlatólag nagyon nyomorogva tartózkodtak, a szél megszabaditotta a hótól. Ugyanaz nap láttam, ugyancsak ottan, egy *hósármányt* is, melyet e hó 5-én kis gyüjteményünk részére lelőttem.

Enyhe és hóban szükölködő esztendőkben, a milyenek itten nem nemnek ritkaság számba, alkalmam volt gyakran megfigyelni kisebb csapatokban a *seregélyeket* is.

Erdei szalonkát már januar havában lőttünk, és pedig nemcsak egyes olyan példányokat, melyek a lövéstől megsérülve rekedtek itt, hanem ép és gyakran 5—6 drbot is.

Fürjet több izben láttam és lőttem decemberhavában; sőt egyet lőttem néhány évvel ezelőtt nagy hóban a bellyei parkban épenséggel január, vagy február havában.

Szürke gém, *kócsag*, *kanalasgém* és *bölömbika*, daczára a hónak és jégnek, megjelenik sokszor télen is nálunk, a mikor pl. a halak pipálnak és a jeget a széleken vagy egyébként kikezdik; ellenben *bíborgémet*, *vakarjút*, vagy a *kis kócsagot* itten soha sem láttam.

A *kis kárókatona* előfordúl gyakran télen és pedig legtöbbször nagyobb számban, kivált ha a magas vizállás után a Duna télen apad és a rétségben nyílt folyóvizerek támadnak, a melyeknek partja megnádasodik. A *nagy kárókatonát*, mely nyáron és őszszel itt van, télen soha sem észleltem itt.

Hasonlóképen megfigyeltem egyszer a *gólya* kitelelését, vagy helyesebben mondva, télen való előfordulását, és pedig Dárda községben. Körülbelől az 1879—1880-ik évi igen szigorú télen volt. Hogy e madár nappal mit mivelt, hol tartózkodott, nem tudom, de többször láttam, midőn az erdőből kocsin haza tértem, hogy miként vonúlt egy régi esűrön lévő gólyafészekhez, a melybe aztán kotló madár módjára beletelepedett; délután 4 órakor a madarat már rendesen a fészekben lehetett látni. Én mást nem tudok képzelni, mint hogy egy állatkedvelő, talán valamely koresmáros, vagy mészáros marhabelekkel, konyhahulladékkal, vagy effélével tartották, melylyel életét tovább tengethette, úgy hogy már inkább egy félig megszelidült madárnak kell tartanunk. Mert, hogy a gólya jegen állva a pipáló, azaz levegő után kapkodó halakra leskelődnék és ezért vizről-vizre szállongana, nekem igen valószinűtlennek tetszik.

Ezeket az adataimat azért hozom itt fel, mert

schneefrei gemacht, wo die Vögel augenscheinlich nothleidend sich aufhielten. An demselben Tage sah ich auch einen Schneeammer daselbst, den ich am 5 d. M. für unsere kleine Vogelsammlung erlegte.

In milden, schneearmen Wintern — und diese sind hier nicht so ganz selten — habe ich auch schon oft kleine Flüge Staare gesehen.

Waldschnepfen haben wir schon im Jänner erlegt, und nicht etwa nur vereinzelnte Exemplare, die vielleicht krank geschossen hier blieben, sondern öfter 5—6 Stück.

Wachteln habe ich zu öftern im December gesehen und geschossen. Eine erlegte ich sogar vor mehreren Jahren im Jänner oder Februar, bei tiefem Schnee in einer jungen Fichtengruppe des Bellyeer Parkes.

Graue Reiher, Edel- und Löffelreiher und Rohrdommeln erschienen öfter im Winter bei Eis und Schnee, wenn z. B. Fische auslugern und am Rande oder bei Stöcken das Eis aufwaschen, während ich den Purpurreiher, Nacht- oder kleinen Silberreiher da nie sah.

Der Zwergkormoran kommt öfter im Winter, und zwar oft in größerer Anzahl, besonders wenn nach höherem Wasserstande im Winter die Donau fällt und sich im Riede fließende offene Wasserläufe mit rohrigen Ufern bilden. Den großen Kormoran, der im Sommer und Herbst da ist, habe ich jedoch im Winter nie bemerkt.

Auch die Überwinterung, oder besser gesagt, das Vorkommen des Storches im Winter habe ich einmal beobachtet, und zwar in dem Marktflecken Dárda. Es dürfte im Jahre 1879 auf 1880 gewesen sein, es war ein strenger Winter. Was der Vogel bei Tage trieb, wo er sich aufhielt und von was er lebte, weiß ich nicht, aber ich sah ihn öfter, wenn ich aus dem Walde nach Hause fuhr zu einem, auf einer alten Scheune befindlichen Storchennester streichen, wo er sich nach Art brütender Störche hineinsetzte: um 4 Uhr Nachmittag konnte man den Storch schon regelmäßig im Neste sitzen sehen. Ich kann mir nichts anders denken, als daß ihm ein Thierfreund, vielleicht der Wirth oder Fleischhauer Rindseingeweide, Küchenabfälle oder dergleichen gab, womit er sein Leben fristen konnte, so daß er eigentlich mehr ein halbzahmer Vogel war. Denn daß der Storch am Eise stehend auslugernden Fischen, die nach Luft schnappen, auflauern und von Gewässer zu Gewässer suchend nachfliegen soll, scheint mir nicht recht wahrscheinlich.

Ich mache diese Mittheilung deswegen, weil ich

azt hiszem, hogy a madarak rendellenes kiteleléséről, vagy némely madárnak télen való előfordulásáról szóló közlemény eléggé érdekes.

Az ilyen áttelelések, vagy vonulási megkésések adhatnak valószínűleg sokszor okot a szokatlanul korai madármegérkezésekről szóló jelentésekhez, mi által a madárvonulási megfigyelések munkálatai megnehezíttetnek, megzavartatnak, ha ugyan az ilyen jelentések nem felületes észleleteken nyugszanak.

glaube, daß es genug interessant sei etwas über die abnormen Vogelüberwinterungen oder dem Auftreten gewisser Vögel in Winter zu hören.

Überwinterungen oder Abzugsverspätungen von Vögeln mögen wohl oft die Ursache von ungewöhnlich frühen Vogelankunftsmeldungen sein und erschweren und verwirren gewiß die Arbeiten über Vogelzugsbeobachtungen, oder werden derlei Meldungen als auf ungenauen Beobachtungen beruhend angesehen.

Muscicapa grisola.

Kosztka László-tól.

Ez a legyészfaj szomszédom házában, a füsti fecske fészkében költött és talán a késői költés folytán csak egy fiókát nevelt, mely aztán augusztus hó 2-án kirepült. Az idő akkor hűvös volt és az eső is szakadt, a mikor azt a szomszédom elfogta és kalitkába zárva egy fára tette, hol aztán az anyja hűségesen táplálta.

Az anyának ide-oda való repkedése és csettegése felköltötte figyelmemet és csakhamar megtudtam, hogy a madár szokatlan magaviseletének mi az oka: fiát kiszabaditottam és kertembe hoztam. S ettől az időtől fogva az elvonulásig mindig közelemben voltak, de a hímet sohasem láttam. Hogy az anya odaadó ápolását megkönnyitsem, hidegebb időben kikergettem, vagy összefogdosva kidobtam a konyhából néhány legyet, melyet az öreg a falról azonnal összeszedett, hogy megetesse vele a fiát. Ezt a vadászatot annyira megkedvelte az öreg, hogy abba később bele tanult a megerősödött fia is.

Az alatt az anyamadárnak valahogyan lába törött, hogy miként, azt nem vettem észre. Most ismét szomorúbb volt madaraim élete és talán ők voltak az utolsók, a melyek innen 1894. évi szeptember 19-én elköltöztek.

Gács (Nógrád vm.).

Muscicapa grisola.

Von Ladislaus Kosztka.

Dieser Fliegenfänger nistete im Hause meines Nachbars u. zw. im Neste der Rauchschwalbe und hatte, vielleicht zufolge des späten Brütens, nur ein Junges, welches am 2. August ausgeflogen ist. Das Wetter war damals kalt und es regnete auch, so daß der Vogel ganz durchnäßt war, als ihm mein Nachbar fieng und in einem Käfig eingesperrt, auf einen Baum ausgehängt hat, wo er dann von seiner Mutter getreulich ernährt wurde.

Das Hin- und Herflattern, sowie das Gezetter des Vogels erweckte meine Aufmerksamkeit, und bald erfuhr ich, was die Ursache dieses ungewöhnlichen Verhaltens des Vogels sei: ich befreite sein Junges und brachte es in meinen Garten. Von nun verblieben sie bis zum Abzug immer in meiner Nähe, jedoch das Männchen sah ich niemals. Um daß ich der Mutter die Pflege erleichtere, trieb ich, oder sammelte und warf ihr aus der Küche einige Fliegen, welche sie von der Wand sofort absammelte und ihr Junges damit abfütterte. An diese Fliegenjagd hatte sich die Alte so angewöhnt, daß später ihr erwachsenes Junges dieselbe sich auch aneignete.

Mittlerweile brach dem alten Vogel der Fuß, jedoch auf welche Weise, daß konnte ich nicht beobachten. Nun war das Leben meiner Vögel wieder traurig und vielleicht waren sie die letzten, welche von da am 19. September 1894 abgezogen sind.

Gács (Com. Nógrád).

Serinus hortulanus télen.

Medreczky István-tól.

F. é. február 23-án kirándulásomról hazamenőben az Ung mellett elterülő fűzesben ez évszakban szokatlan madárhívásra lettem figyelmessé, melyet egy, a fűzes hosszában gyorsan átsurranó kis szárnyas hallatott. Midőn ez ismeretes hang és a téli időszak összeférhetetlenségén tépelődtem, a dülő part alján kiszivárgó s így nagyobb melegénél fogva be nem fagyott források felé ereszkedtem, és íme egy bokor körül felrakódott hóbuczkából kitipeg a hang tulajdonosa, egy ♀ *Serinus hortulanus*, tőlem három lépésnyire, és megül a tiszta havon úgy, mintha várta volna, hogy jól megfigyeljem. Sokáig néztem és a mint fordulni akartam, elszállott röviden csiripelve. E jelenség annál feltünőbb, mert csak néhány nappal megelőzőleg 19° C-t olvastunk és hatalmas hóréteg takarta a mezőt.

Egyben felemlítem, hogy január 20-án *Cinclus melanogaster*-t löttek a városban, e példány intézetünkben (főgymnasiumban) van, és február 11-én 2 drb *Plectrophanes nivalis*-t ejtettek el.

Ungvár, 1895.

Serinus hortulanus im Winter.

Von Stephan Medreczky.

Am 23. Februar d. J. bei der Heimkehr von einem Ausfluge wurde meine Aufmerksamkeit in dem Weidengebüsch längs der Ung durch einen zu dieser Jahreszeit ungewöhnlichen Vogelruf rege gemacht, welchen ein, dem Weidengebüsch entlang schnell eilender Vogel vernehmen ließ. Während ich über die Ungereimtheit dieser bekannten Stimme mit der wintertichen Jahreszeit nachgegrübelt hatte, ließ ich mich langsam zu den am Abhange des Feldraines hervorsickernden, und zufolge des größeren Wärmegrades nicht eingefrorenen Quellen hinab. Und siehe! aus einer um einen Strauch gelagerten Schneeerhebung trippelt auf drei Schritte mir entgegen der Eigenthümer dieser Stimme, ein Serinus hortulanus ♀, und bleibt sitzen auf dem reinen Schnee, als ob er warten wollte, daß ich ihn gut beobachte. Lange betrachtete ich ihn und als ich mich wenden wollte, flog er zwitschernd ab. Diese Erscheinung ist umso auffallender, da wir einige Tage zuvor —19° C hatten, und das Gefielde von einer mächtigen Schneehülle bedeckt wurde.

Zugleich kann ich bemerken, daß ich am 20. Januar in der Stadt einen Cinclus melanogaster geschossen habe, welcher in unserem Obergymnasium aufbewahrt wird, ferner am 21. Februar zwei Stück Plectrophanes nivalis.

Ungvár, 1895.

A nyirfajd (Tetrao tetrix, L.) előfordulása Erdélyben.

Czynk Edé-től.

Az ember szinte azt hinné, hogy a hegyövezte, erdőkoszorúzta szép Transsylvaniában a *nyirfajd*nak, ama lantalakú farkkal biró fajdmadárnak, épúgy mint daliás rokonának, a *süketfajd*nak (*Tetrao urogallus*, L.) a megfelelő helyeken mindenütt elő kell fordulnia. Az pedig még sincs úgy, bár a jóságos anyatermészet forrón szeretett hazám koronájának ezt a gyönyörű gyöngyét pazar bőkezüséggel áldotta meg és elég olyan vidéket juttatott neki, a mely ennek a pompás erdei tyúkféle madárnak megfelelne és otthonául szolgálhatna.

Igaz, hogy itt-ott hallottam öregebb vadászoktól magam is annak említését, hogy ez vagy

Über das Vorkommen des Birkhuhnes (Tetrao tetrix L.) in Siebenbürgen.

Von Eduard Czynk.

Fast sollte man glauben, daß in dem schönen, bergumgürteten, waldbekränzten Transylvanien das Birkhuhn, dieser Tetraone mit dem lyraförmigen Stoß, gleich seinem reckenhaften Vetter, dem Auerhahn (Tetrao urogallus L.) allenthalben an geeigneten Plätzen vorkommen müßte. Und doch ist dem nicht so, trotzdem allgütige Mutter Natur diese schöne Perle der Krone meines heißgeliebten Vaterlandes mit verschwenderischer Freigiebigkeit ausgestattet hat und Örtlichkeiten, welche diesem herrlichen Waldhuhn entsprechen und zusagen würden, vollauf vorhanden wären.

Wohl hörte auch ich hier und da von alten Jägern erwähnen, daß Der oder Jener einen Hahn

amaz sarlóalakú tollakkal biró kakast látott, vagy lőtt, de semmi határozott vonás sem volt ezekben a közlésekben s igy tehát azokat oda soroltam, a hová valók, t. i. a képzelődés birodalmába.

Állitólag a fogarasi hegységben is elő kellene fordulnia; de én, jóllehet ezt a pompás hegyláncot teljes s összes hosszuságában s összes magaslatain bejártam is, s bár annak állatvilágát a legalaposabban tanulmányoztam is, a nyirfajdra sem magam rá nem akadhattam, sem előfordulását megdönthetlenül igazoló, más adatra szert tenni nem birtam, s ezért e tekintetben mind addig tamáskodom, mig ujjamat a sebbe nem teszem, vagyis mig vagy magam nem látom e madarat, vagy kezembe nem veszek egy elejtett friss példányt.

Hasonló kétkedő volt az én igen tisztelt és kedves Csató barátom, kir. tanácsos és alispán Nagyenyeden, az erdélyi ornithologiának nagyérdemü Nestora, ki addig, mig Erdélyből egy frissen lőtt, valóságos nyirfajdot nem kapott, egyáltalában nem hitte, hogy az szükebb értelemben vett hazánkban is előfordúl.

Igen nagy örömem volt tehát, mikor az «*Aquila*» múlt évi folyamában, «*Tetrao tetrix* és *Anser brachyrrhynchus Erdélyben*» czimü kis dolgozatában a *nyirfajd*nak előfordulását megdönthetetlen tényekkel megállapitotta.

Az ő közlése szerint, 1894. évi május hó elején dr. Filep Sándor csik-szt.-domokosi orvos úrtól egy nyirfajdkakast kapott, melyet április hó utolsó napjaiban a Gyergyó-Bélborhoz tartozó Mogyorós havason lőttek. A madarat, mely most tanúbizonyságot tesz a mellett, hogy a nyirfajd Erdélyben is otthonos, egy gyakorlott kezü præparator dolgozta ki.

Mindazonáltal mégis nagy ritkaság számba megy, mert különben előfordulásáról már jóval korábban is kétségbevonhatlan bizonyitékot kellett volna szereznünk. Magam is a vadász teljes szenvedélyességével és az ornithologus igazolható érdeklődésével igyekeztem, hogy erre a nálunk mondaszerü *Tetrao* fajra vonatkozó biztos adatot szerezzek, és nevezetes az, hogy magam is épen abban az esztendőben, a mikor az én igen tisztelt barátomnak a madár, mint *corpus delicti* kezébe került, kaptam e madárnak Erdélyben való előfordulására nézve az első megdönthetetlen adatot. E madarat múlt évi április hó elején a bélbori hegységben Balkay Árpád magy. kir. csendőrfőhadnagy lőtte. A most emlitett úr mit sichelförmigen Federn gesehen oder erlegt habe, doch etwas Bestimmtes war an diesen Aussagen nicht und so wurden dieselben dorthin gewiesen, wohin sie gehörten — in das Reich der Einbildung.

Auch im Fogarascr Gebirge sollte der Birkhahn vorgekommen sein, doch so viel ich jene herrliche Gebirgskette in ihrer ganzen Länge und Höhe durchstreifte, so gründlich ich die Tierfauna derselben studirte, das Birkhuhn konnte ich weder selbst finden, noch unumstößliche Beweise für das Vorhandensein desselben mir verschaffen und so bleibe ich denn in dieser Hinsicht ein Thomas, bis ich meinen Finger nicht in das Wundmal gelegt, d. h. bis ich entweder selbst den Vogel gesehen, oder ein frisch erlegtes Exemplar in Händen gehabt.

Ein ebensolcher Zweifler war auch mein hochverehrter lieber Freund, der um die siebenbürgische Ornithologie hochverdiente Nestor derselben, der Vicegespan und kgl. Rath Johann v. Csató in Nagy-Enyed, bis er nicht einen frischgeschossenen leibhaftigen Birkhahn aus Siebenbürgen erhielt, glaubte er überhaupt nicht an das Vorhandensein desselben in unserem engeren Vaterlande.

Hocherfreut war ich daher, als er im vorigen Jahrgang der «Aquila» in einem kleinen Aufsatz über «Tetrao tetrix L. und Anser brachyrrynchus in Siebenbürgen» das Vorhandensein des Birkhuhnes als unumstößliche Thatsache constatirte.

Nach seiner Angabe soll er Anfangs Mai 1894 von Herrn Dr. med. Alexander Filep zu Csik-Szt.-Domokos einen Birkhahn erhalten haben, welcher auf der zu Gergyó-Bélbor gehörigen Alpe Mogyorós in den letzten Tagen des Monates April erlegt wurde. Der Vogel wurde durch seine geübte und geschickte Hand präparirt und legt nun demonstrativ dafür Zeugniß ab, daß der Birkhahn auch in Siebenbürgen heimisch ist.

Doch muß er immerhin eine große Seltenheit sein, weil wir sonst viel früher sichere Beweise von seinem Vorkommen erhalten hätten. Auch ich habe mich mit der ganzen Leidenschaft des Jägers und dem gerechtfertigten Interesse des Ornithologen bemüht, «sichere» Daten über diesen bei uns sagenhaften Tetraonen zu sammeln und merkwürdig — gerade in jenem Jahr, wo es meinem hochverehrten Freunde gelang den Vogel als Corpus delicti zu erlangen, erhielt auch ich den ersten unumstößlichen Beweis für das Vorkommen des Birkhahnes in Siebenbürgen, u. zw. ebenfalls aus dem Csiker Comitat und aus dem Bélborer Gebirge. Der Vogel wurde von dem kgl. ung. Gendarmerie-Oberlieutenant Árpád v. Balkay Anfangs April vorigen Jahres (1894)

állitólag két kakast lött, melyeknek egyike kitömve az ő birtokában Kolozsvárott van és a melyet a szenvedélyes vadász Keresztély Lajos tanár úr ugyanott látott. A főhadnagy úr azonban — mint mondják — nemcsak *nyírfajd-kakasokat*, hanem *nyírfajd-tyúkokat* is látott, de a mely utóbbiakra magától értetődőleg nem lőtt.

Így tehát végre kétfelől is meg volna a bizonyítékunk, hogy nekünk Erdélyben az ú. n. nagy fajdkakason kivül még a kis fajdkakasunk is megvan és hogy hegyeinkben Gyergyó az ő kiválasztott és talán egyetlen tartózkodáshelye.

Meg vagyok győződve, hogy fáradhatatlan vizsgálódásunk révén nemsokára dülőre kerül, hogy vajjon a *nyírfajd* egyesegyedül Gyergyóban és pedig a bélbori hegységben, vagy Erdélynek más részeiben is található.

Egyelőre azonban elégedjünk meg azzal, hogy ez a még nem rég lebegő kérdés végleges és kielégitő megoldást nyert.

Fogaras, 1895.

um Bélborer Gebirge erlegt. Genannter Herr soll zwei Hähne geschossen haben, von welchen einer sich ausgestopft in seinem Besitz in Kolozsvár befindet und welchen Herr Professor Ludwig Keresztély (Kolozsvár), ein leidenschaftlicher Jäger, gesehen hat. Der Oberlieutenant soll indessen nicht nur Birkhähne, sondern auch Birkhennen gesehen haben, schoss jedoch selbstverständlich auf diese nicht.

So wäre denn endlich von zwei Seiten der Beweis erbracht, daß wir in Siebenbürgen neben dem sogenannten großen, auch den kleinen Hahn haben und das die Gyergyó sein auserkorener — vielleicht einziger — Aufenthaltsort in unseren Bergen ist.

Ich bin überzeugt, daß bei unseren rastlosen Forschungen in Bälde sichergestellt wird, ob das Birkhuhn nur in der Gyergyó, und zwar im Bélborer Gebirge, oder auch noch anderwärts in Siebenbürgen vorkommt.

Einstweilen begnügen wir uns damit, daß auch diese, noch vor Kurzem schwebende Frage endgiltig und zufriedenstellend gelöst ist.

Fogaras, 1895.

További adatok a Nyírfajdnak — Tetrao tetrix L. — Erdélyben való előjöveteléről.

Közli: Csató János.

Az «Aquila»-nak 1894. évfolyamában* közöltem volt, hogy a nyírfajdnak Erdélyben való előjövetele csak szóbeli közlemények után volt megállapitható s hogy az első példány, mely az előfordulást csakugyan igazolja, az a gyüjteményemben levő szép kakas, melyet dr. Filep Sándor azon évben a Gyergyó-Bélbor határán emelkedő Mogyorós nevü havasból küldött nekem.

Folyó év május hó 21-ikén Imre Dénes m. kir. erdőmester úr egy második szép kakassal, örvendeztetett meg, mely Gyergyó-Ditró határán, a Korhán nevü hegyen lövetett. Ez is az én gyüjteményemben van.

Ezen kellemes meglepetésem következtében felkértem az erdőmester urat, hogy engem értesiteni kegyeskedjék a nyírfajdnak azon vidéken való elterjedéséről, számarányáról, dürgési módjáról és helyeiről, valamint arról is, hogy a nagy kakassal — *Tetrao urogallus* L. — valahol vegyesen nem fordul-e elő?

* pg. 50.

Weitere Angaben über das Vorkommen des Birkhuhnes — Tetrao tetrix L. — in Siebenbürgen.

Mitgetheilt von Joh. v. Csató.

Im Jahrgange 1894 der «Aquila»* hatte ich mitgetheilt, daß das Vorkommen des Birkhuhnes in Siebenbürgen lange nur auf Hörensagen beruhte, und daß das erste Exemplar, welches das Vorkommen wirklich bestätigt, jener in meiner Sammlung aufgestellte Hahn ist, welchen mir in jenem Jahre von der zu Gyergyó-Bélbor gehörigen Alpe Mogyorós Dr. Alexander Filep sandte.

Am 21. Mai laufenden Jahres erfreute mich der Herr kön. ung. Forstmeister Dion. Imre mit einem zweiten schönen Hahn, welcher auf dem zur Gemeinde Gyergyó-Ditró gehörigen Berge Korhan erlegt wurde. Auch dieser befindet sich in meiner Sammlung.

Durch diese angenehme Überraschung angespornt, ersuchte ich den Herrn Forstmeister, mich über die Verbreitung des Birkhuhnes in jener Gegend, über das Zahlverhältniß, über den Ort und die Art des Balzens, sowie auch darüber benachrichtigen zu wollen, ob es mit dem Auerhahn — Tetrao urogallus L. — nicht irgendwo zusammen vorkommt.

* Pag. 50.

Kérésemnek kedvező sikere volt. A valasz, melyet ezen Erdélyben ritka s úgy madártani, mint vadászati szempontból érdekes madárra vonatkozólag kaptam, általánosabb érdekkel bír, mintsem el lehessen hallgatni. Épen azért, úgy a mint részletezve tett kérdéseimre Imre D. erdőmester úrtól vettem, szóról-szóra közlöm:

«1. A nyírfajd előfordul Csik vármegyének magán tulajdonát képező, úgynevezett *revindikáll* havasi erdőségeiben, melyek a czikkben érintett Bélbor községet körülfogják; továbbá Gyergyó-Szárhegy községnek Borszék és Bélbor között (Borszéktől északra, Bélbortól nyugotra) fekvő második határrészben levő erdőbirtokán; és ismét Ditró község határában, hol az általam küldött példány is lövetett.

Mintán a csikvármegyei és a szárhegyi II-ik részi erdőségek a keleti Kárpátoknak a Maros-Torda és Besztercze-Naszód vármegyék határán fekvő Kelemen havas név alatt ismeretes hegycsoportjával összefüggenek, ebből önként következik, hogy Czopelt azon állítása, hogy a Szász-Régentől keletre fekvő hegységekben előjön, igen is megáll, mert onnan ezek feküsznek északkeletre.

Előjön a nyírfajd még Gyergyó-Alfalu községnek a görgényi uradalommal határos Tatárka és Felleszilása nevű erdeiben is. Tehát a Hargita hegyláncban.

A három előbb említett birtok, t. i. a csikmegyei, szárhegyi és ditrói körülbelől 75,000 kat. holdat teszen, míg az utóbbinál, t. i. az alfalusinál 6—8000 kat. holdat számíthatunk olyan területnek, melyen a nyírfajd előfordul.

Természetesen a madár ezen területeknek valószinüleg csak a magasabb fekvésü részeiben tartózkodik.

Én, itt tartózkodásom ideje alatt (1885—1896) hét elejtett példányról tudok, mely számba a dr. Filep által küldött is bele van foglalva.

A Hollósarka, Dealulat, Korhán nevü helyeken, honnan az általam küldött példány került, egyik erdőőröm, ezelőtt három évvel, egy dürgésen tíz darab kakast észlelt. Ez évben is egyszerre négy darabot látott egy erdőőr. Kétségtelen tehát, hogy nem eltévedt példányokról van szó, hanem hogy e vidék ennek a madárnak tényleg tartózkodási helye.

2. Az előbbiekből folyólag, számukat hozzávetőleg 50—60 ra lehet tenni. Ugyanis a Mo-

Die Bitte war von günstigem Erfolge. Die Antwort, die ich über diesen in Siebenbürgen seltenen und für die Ornithologie wie für die Jagd wichtigen Vogel erhielt, ist von viel höherem Interesse, als daß ich sie verschweigen könnte. Eben deshalb theile ich sie mit, so wie sie mir auf meine specificirten Fragen vom Herrn Forstmeister gegeben wurde, wie folgt:

1. Das Birkhuhn kommt in dem zum Privat-Eigenthum des Csiker Comitates gehörigen, sogenannten «revidirten» Waldungen vor, welche die, in Ihrem Artikel erwähnte Gemeinde Bélbor umgeben; ferner in einem zwischen Borszék und Bélbor liegenden Waldcomplex (nördlich von Borszék und östlich von Bélbor); endlich in der Umgegend von der Gemeinde Ditró, wo auch das von mir gesandte Exemplar geschoßen wurde.

Da die bereits erwähnten Waldungen von dem Csiker Comitat und von der Gemeinde Szárhegy, mit jenem zu den Maros-Tordaer und Beßtercze-Naßóder Comitaten gehörigem Gebirge der Ost-Karpaten, welcher unter dem Namen Kelemen-Havas bekannt sind, im Zusammenhange stehen, kann die Behauptung von Czopelt, daß dieses Huhn in den, von Száß-Régen östlich liegenden Bergen vorkommt, bestehen, weil sich dort das Kelemen-Gebirge befindet.

Außerdem kommt das Birkhuhn noch in den Waldungen der Gemeinde Gyergyó-Alfalu — Tatárka und Felleßilása genannt — vor, welche an den herrschaftlichen Grundbesitz von Görgény grenzen.

Die drei ersten Waldungen, die dem Csiker-Comitat, den Gemeinden Szárhegy und Ditró gehören, machen ungefähr 75,000 kat. Joch aus, dagegen können wir bei der letzteren, nämlich bei der alfalu-Gemeinde 6—8000 kat. Joch auf das, von dem Birkhuhn bewohnten Gebiet rechnen.

Natürlich hält sich der Vogel wahrscheinlich nur in den höheren Regionen dieser Gebiete auf.

Ich habe, seit ich hier lebe (1885—1896), auch das von Herrn Dr. Filep gesandte Stück mitgerechnet, von 7 Exemplaren Nachricht.

Auf den Bergen Hollósarka, Dealulat, Korhan, woher der von mir gesandte Hahn herstammte, hatte einer meiner Forstwarte, vor 3 Jahren, bei einer Balzung zehn Hähne beobachtet. Auch heuer sind auf einmal 4 Stück von einem anderen Forstwart gesehen worden. Folglich können wir nicht von verirrten Exemplaren reden, sondern wir müssen positiv annehmen, daß diese Gegend ein Aufenthaltsort dieses Vogels ist.

2. Aus dem bereits Gesagten geht hervor, daß wir die Zahl auf 50—60 schätzen können.

gyorós havas, a honnan a dr. Filep-féle példány került, légvonalban is legalább tíz kilométernyire van a Hollósarkától s így nem valószinü, hogy mindkét helyen ugyanazon példányokat látták volna: az alfalusi határ pedig egészen más hegylánez.

3. Tartózkodási helyük a fenyves erdő.

Nálunk a henyefenyő-régio nincs is meg s az csakis a már érintett Kelemen havason kezdődik s a magassági viszony úgy áll, hogy a Mogyorós havas 1360—1450 m., a Hollósarka 1050—1150 méter, Tatárka Felleszilása 1600—1690 méter; holott a Kelemen havasi henyefenyő-régio 2000—2050 m. magasságban van.

Hogy a nyírfajd még ezen magasságban is előfordúl-e? arról ez ideig ninesen tudomásom.

4. A dürgést gyéren erdősült tisztásokon és határozottan a földön végzik.

5. A nyírfajd előfordúl a süketfajd lakta helyen is, s én úgy a Mogyorós havas közelében levő Stesiában, mint a Hollósarka szomszédságában levő Közrek havason lőttem süketfajdot.

Hogy a tartózkodási hely tekintetében mégis nem tartanak-e meg bizonyos határt, nem vagyok bizonyos benne. Úgy látszik azonban, hogy nem, mert a közép fajdnak — *Tetrao hybridus Lin* — a süket- és nyírfajdtól való különbözése az itteni székely vadászok előtt nem ismeretlen; azonban meglevő példánynyal, fájdalom, ezt nem lehet demonstrálni».

*

Miután ez az érdekes fajd Erdélyben állitólag más vidéken is előfordúl, kivánatos volna azon vidékekről is hasonló részletes és biztos felvilágositást nyerni.

Nagy-Enyed, 1896. augusztus 21.

Das Mogyoroser Gebirg, woher das Filep'sche Exemplar herstammt, ist in gerader Richtung wenigstens 10 Kilometer weit von dem Hollósarka entfernt, und so ist es nicht wahrscheinlich, daß man auf beiden Stellen die nämlichen Vögel gesehen hätte; das Alfalu'scher Gebiet liegt in einer ganz anderen Gebirgskette.

3. Ihr Aufenthaltsort ist der Nadelwald.

Bei uns ist keine Legföhrenregion; diese fängt nur auf dem Kelemen-Gebirge an. Die Höhenverhältnisse sind: das Mogyoróscher Gebirge steigt 1360—1450 Meter hoch, Hollósarka 1050—1150 Meter, Tatárka Felleßilása 1600—1690 Meter, wogegen die Legföhren-Region auf dem Kelemen-Havas sich in einer Höhe von 2000—2050 Meter befindet.

Daß das Birkwild auch in dieser Höhe vorkäme, ist mir bis jetzt nicht bekannt.

4. Das Balzen geht auf schütter bewaldeten Lichtungen und entschieden auf der Erde vor.

5. Das Birkhuhn lebt auch auf den von dem Auerhahn bewohnten Stellen, und ich erlegte schon Auerhähne auf dem Stesia, welcher dem Mogyorós-Gebirge naheliegt, wie auf dem Közrek-Gebirge in der Nachbarschaft von Hollósarka.

Ob sie sich aber, den Aufenthaltsort betreffend, nicht an gewisse Grenzen halten, darin bin ich nicht gewiß. Es scheint aber so, daß sie in dieser Hinsicht keine Grenzen kennen, weil bei den hiesigen Jägern der Unterschied zwischen dem Tetrao hybridus L. und den Arten Tetrao urogallus und tetrix wohl bekannt ist; man kann es aber, leider, bis jetzt mit keinem Belege demonstriren.»

Da dieses interessante Waldhuhn wahrscheinlich auch in anderen Gegenden von Siebenbürgen vorkommt, so wäre es wünschenswerth auch von dort gleich ausführliche Aufklärungen zu bekommen.

Nagy-Enyed, den 21. August 1896.

«Coturnix dactylisonans M. × Perdix cinerea L.» Így determinál Dr. Madarász Gyula «Magyarázó stb. a magyarországi madarak kiállításához» czímü, Budapesten 1891-ben megjelent munkájának 91. lapján egy Sárosmegyéből való madáralakot, melyet tehát a fürj és fogoly kereszteződéséből származtat. A kitömött madár bőre erősen ki van nyújtva s meglehetősen rongálódott. Tollazatának sötétebb szine és különösen a rajta levő világosabb rajzolatok leginkább a fogoly hátára emlékeztetnek, ellenben nagysága és egész termete a fürjével egyező. Suchetet

«Coturnix dactylisonans M. × Perdix cinerea L.» Unter dieser Benennung führt Dr. Julius v. Madaráß in seinen «Erläuterungen ꝛc. zur Ausstellung der ungarischen Vogelfauna ꝛc. Budapest (1891)» pag. 91 eine Form an, welche als Hybride von Wachtel und Rebhuhn bezeichnet ist und aus dem Comitate Sáros stammt. Der Balg ist sehr stark gedehnt, ziemlich defect, die Farbe des Gefieders von dunklem braunen Ton und erinnern besonders die lichteren Zeichnungen an jene des Rückens vom Rebhuhne, wo hingegen Größe und Habitus der Wachtel entsprechen. Durch Herrn

A., kit a madárra Tschusi v. Schmidhoffen tett figyelmessé, azzal a kéréssel fordult intézetünkhöz, hogy neki a bőr kiadása, vizsgálat czéljából kieszközöltessék. Ennek a kívánságnak azonban nem felelhettünk meg, minthogy a præparatum már rossz.

A madár azonban újabb vizsgálat alá került, mely alkalommal kitünt, hogy nem kereszteződés esete forog fenn, hanem a fürjnek egy sötétbarna példányáról van szó, melyet Verraux és Des-Murs «*Synoicus lodoisiae*» néven említenek, ellenben a British Museum katalogusa XXII. kötetében a *Coturnix* és csillag alatt így jellemez: «Is unquestionably merely a *dark form* of the *common Quail*». Ezt közöltük Suchetet úrral, ki köszönő levelében egyúttal azt is megemlíti, hogy a dr. Madarász úr által vele közölt *Anas boschas L.* × *Spatula clypeata L.* állítólagos kereszteződése sem vált be. Ezredéves kiállításunk számos más érdekes dolgain kivül, Torontálmegye csarnokában tekintélyes ornithologiai anyag is gyült össze, közötte a fürjnek egy halvány chlorochroismusa és egy fiatal, igen szép «Synoicus» példánya. Mindkét madár a kiállító dr. Mihálovits Ödön nagy-becskereki árvaszéki elnök úr szivességéből a Központ tulajdonába ment át, a «Synoicus» alakra pedig a következő tudósítást vettük tőle: «E fürjet 1895. szept. 11-én, vonulás idejében lőttem. Egy azon helyről egymásután 5—6 db. röppent fel, közülök két lövésre kettő esett. Az egyik egészen rendes színű, a másik azonban szokatlanul sötét volt. Minthogy a madarak fiatalok és egyazon helyről keltek, azt hiszem, hogy egy költésből is valók».

Ennek az állításnak mindenesetre megvan az alapja, s igazolhatja azt a véleményt, hogy a kérdéses sötét madár, a közönséges fürjnek csak színbeli eltérése.

Hirundo rustica L. novemberben. Tisztelt munkatársunk, Gyulai Gaál Gaszton úr, 1896 november hó 5-ikén arról értesít, hogy novemb. 4. és 5-ikén Kővágó-Örsnél, P.-Császtán, délután 2 és 3 óra között a szőlők fölött egy füsti fecskét látott elsuhogni. Ez a késői előjövetel a rendkivül tartós és szép őszi időjárásnak tulajdonitandó és újabb bizonyitéka a madárvonulás

Tschusi von Schmidhoffen aufmerksam gemacht, wandte sich Herr A. Suchetet an unser Institut, mit der Bitte, ihm den Balg behufs Untersuchung zu vermitteln, welchem Wunsche nicht entsprochen werden konnte, weil der Balg schlecht präpariert ist; derselbe wurde jedoch einer neueren Prüfung unterzogen, wobei es sich herausstellte, daß es sich hier nicht um eine Hybride, sondern um eine dunkle, braune Form der Wachtel handelt, welche Verreaux und Des-Murs als «Synoicus lodoisiae» anführen, der Katalog des British-Museums, Vol. XXII, dagegen sub Coturnix et stella wie folgt kennzeichnet: «Is unquestionably merely a dark form of the common Quail». Dieses Resultat wurde Herrn Suchetet mitgetheilt, welcher sodann in seinem Dankschreiben beifügt, daß sich auch die, von Dr. J. v. Madaráß als Anas boschas × Spatula clypeata ihm mitgetheilte angebliche Hybride, nicht bewährt. Außer anderen interessanteren Sachen, brachte nun unsere Millenniums-Ausstellung im Pavillon des Comitates Torontal ein ansehnliches ornithologisches Materiale, darunter einen blassen Clorochroismus und eine sehr schöne «Synoicus»-Form der Wachtel, u. zw. ein junges Exemplar. Der Aussteller war Herr Dr. Edmund von Mihálovits, Waisenstuhl-Präsident zu Groß-Becskerek, der so gütig war, beide Wachteln der Centrale zu überlassen, u. zw. hinsichtlich der «Synoicus»-Form mit folgender Bemerkung: «Ich schoß diese Wachtel am 11. September 1895, die Wachteln befanden sich schon auf dem Zuge. Von ein und demselben Punkte flogen nacheinander 5—6 Wachteln auf, wovon ich mit einem Doppelschuß zwei Stück erlegte. Das eine Exemplar war ganz normal, das andere war abnorm dunkel. Da die Wachteln Junge waren und von demselben Punkte aufflogen, glaube ich, daß dieselben ein und demselben Neste entstammten.» Diese Vermuthung hat jedenfalls viel für sich und ist geeiguet die Meinung, es sei diese dunkle Form bloß eine Farbenvarietät der gewöhnlichen Wachtel, zu bekräftigen. H. O. C.

Hirundo rustica im November. Unser verehrter Mitarbeiter, Herr Gaston Gaál de Gyula theilt uns unterm 5. November 1896 mit, daß er am 4. und 5. November auf P.-Csáßta, bei Kövágó-Örs, Nachmittags zwischen 2—3 Uhr, über die Weingärten eine Rauchschwalbe dahinstreifen sah. Dieses späte Vorkommen ist auf Rechnung des außergewöhnlich anhaltenden schönen

és időjaras kozti szerves összefüggesnek. A földirati pozicziö: é. sz. 46° 50′ 30″ a Balaton nyugoti partján, a mi körülbelül a keleti hosszúsági (Ferro) 35° 16′ 10″ alá esik.

Herbstwetters zu setzen und ist ein neuer Beweis für den organischen Zusammenhang zwischen Vogelzug und Witterung. Die geographische Position ist 46° 50′ 30″ n. B. am Westufer des Balaton, d. i. beiläufig 35° 16′ 10″ östlicher Länge von Ferro.

A délamerikai Myopsittacus monachus Bodd. Magyarországon.

Ertl Gusztáv m. kir. erdőmester úr folyó év márcziusában az említett nevű papagályt a következő levél kiséretében küldte be meghatározás végett a M. O. K. főnökének: «A mellékelt madarat Csanádmegyében Apátfalva és Nagylak közt, a Töviskési kincstári pusztán 1885. évi augusztus végével löttem ki egy három tagból álló csoportból, mely épen a Maroson akart átrepülni. A papagályt megmutattam az ott foglalatoskodó gulyásnak, a ki azután elmondta, hogy ilyen madarak már néhány hete tartózkodnak azon a tájon s a bogáncs magjával élnek, a mi tényleg be is bizonyult a præparálás alkalmával, mert a madár gyomrában lehámozott bogáncsmagon kívül más tápanyagot nem találtam».

Arra a kérdésre, hogy a madár miként kerülhetett hozzánk, a főnök felelete az, hogy a papagály alkalmasint valamelyik madárkereskedés küldeményéből szabadult el, mint pl. az ausztráliai fekete hattyú egy példánya, mely Barsmegyében tartózkodott, vagy mint az a kakadu, a mely Fertő nádasaiból került meg.

M. O. K.

Der südamerikanische Myopsittacus monachus Bodd. in Ungarn erlegt.

Herr Gustav Ertl, kön. Forstmeister, sandte den genannten Papagei im März d. J. mit Beifügung folgenden Briefes zur Determinirung dem Chef der U. O. Centrale ein: «Den Vogel erlegte ich aus einer drei Köpfe zählenden Schaar Ende August 1885 in der Töviskéser ärarischen Puszta, zwischen Apátfalva und Nagylak im Csanáder Comitate. Die Vögel waren eben im Begriffe den Marosfluß zu überfliegen. Als ich den Papagei dem daselbst angestellten Hirten vorwies, erzählte dieser, daß solche Vögel schon seit Wochen in der Gegend vorkommen und sich mit Distelsamen ernähren. Letzteres erwies sich beim Präparieren als wahr, da ich im Magen des Vogels außer geschälten Distelsamen nichts Anderes fand.»

Auf die Frage, wie der Vogel in unsere Gegend gelangte, antwortete der Chef, daß der Papagei wahrscheinlich aus der Sendung irgend eines Vogelhändlers entfloh, wie auch das eine Exempar des australischen schwarzen Schwanes, der sich im Barser Comitate aufhielt, oder jener Kakadu, der im Röhrichte des Neusiedler-Sees erlegt wurde.

U. O. C.

INTÉZETI ÜGYEK. — INSTITUTS-ANGELEGENHEITEN.

A hasznos és káros madarakról szóló munka, mint a hogy azt már az «Aquila» 1896-iki kiadásának I. és II. füzetében említettük volt, csakugyan meglesz s a kir. Földmivelésügyi Miniszterium e czélra 31,600 forintot irányoz elő. A magas Miniszterium a megbizást illetőleg a kir. m. Természettudományi Társulat eljárását tette magáévá. A körülbelül 40 nyomtatott ívre terjedő szöveg megirását chernelházi Chernel István úrra bizzák, ki ennek fejében 2000 frt megbizatási dijat nyer, azonfelül, ha a szöveg beválik, minden nyomtatott ív után 40 forint tiszteletdijat s a munkából 30 példányt. A mű illusztrálását Nécsey István festőművész

Das Werk über nützliche und schädliche Vögel kommt, wie schon im Heft I, II 1896 des «Aquila» angedeutet wurde, zu Stande und werden für dasselbe seitens des kgl. Ministeriums für Ackerbau 31,600 fl. präliminirt. Das hohe Ministerium hat hinsichtlich der Betrauung den Vorgang der königl. ung. Naturwissenschaftlichen Gesellschaft adoptirt. Sonach wird Herr Stefan Chernel v. Chernelháza mit dem Texte, welcher circa 40 Druckbogen stark sein soll, betraut und erhält ein Betrauungshonorar von 2000 fl.; falls der Text entspricht, per Druckbogen 40 fl. extra und 30 Exemplare des Werkes. Mit den Illustrationen wird Maler Herr Stefan v. Nécsey betraut. Es sind 36—40 Aquarell-

fogja végezni. Körülbelül 36—40 akvarelltábla, azonkivül megfelelő számú szövegrajz van tervbe véve. A művész évi tiszteletdíja 1600 frt, 400 frt lakáspénzzel és együttvéve 400 frt műterem-járulékkal: ha a színes táblák s a rajzok beválnak, ez esetben a művésznek minden tábláért 40 frt külön-honorárium jár, szövegrajzait pedig a kir. m. Természettudományi Társulatnál szokásos módon díjazzák. A megbizás 1897 januáriusának elsején történik s a kész művet 1898 decz. 31-én kell a Miniszteriumba benyújtani. A kiadásnak 10,000 darabból kell állnia. A főösszeg keretébe a nagy munkának egy legfeljebb 5 nyomtatott ivre terjedő illusztrált *kivonata* is bele van értve, mely mű a közgazdák, erdőőrök, mezőcsőszök stb. számára készül. Ennek elkészítése a Magy. Ornithologiai Központ dolga lesz. A Központtól fölülvizsgált tervezet a következő:

I. *Általános rész.*

1. A madarak hasznos és káros voltának fogalma.
2. A madárszervezet mint eszköz.
3. A madarak munkálkodásának jelentősége a természet háztartásában.
4. A madarak munkájának értéke az ember gazdaságában.
5. A hasznos és káros madarak csoportosítása;
6. A madarak védelme.

II. *Tüzetes rész.*

Magyarország madarainak leirása és életrajza rendszeres sorban.

Literatura.

Index.

E munkát az újabb törvényhozási s egyéb nemzetközi alkotások tették szükségessé; ezek a következők.

1. Vadászati törvény.
2. Mezőrendőri törvény.
3. Egyezség egyrészt Ausztria- és Magyarország, másrészt Olaszország között.
4. A párisi nemzetközi egyezség.

A munkának olyannak kell lennie, hogy egyrészt a tudomány mai álláspontjának megfeleljen, a művelt osztályt is kielégítse, másrészt

Tafeln und außerdem eine entsprechende Anzahl von Textzeichnungen und Figuren in Aussicht genommen. Der Künstler erhält jährlich ein Honorar von 1600 fl., 400 fl. Quartiergeld und im Ganzen 100 fl. Atelierpauschale; wenn die Tafeln und Zeichnungen entsprechen, erhält der Künstler per Tafel 40 fl. Extrahonorar, für die Zeichnungen eine Vergütung, wie dieselbe bei der königl. ung. Naturwissenschaftlichen Gesellschaft üblich ist. Die Betrauung erfolgt mit 1. Jänner 1897 und muß das Werk am 31. December 1898 dem Ministerium eingereicht werden. Die Auflage hat 10,000 Exemplare zu betragen. Im Rahmen der Hauptsumme ist auch ein Auszug des Hauptwerkes, höchstens 5 Druckbogen starkes Werkchen, illustrirt, mitinbegriffen, welches für kleine Landwirthe, Forstaufsichtspersonale, Feldhüter ꝛc. bestimmt ist. Mit der Executive wurde die Ungarische Ornithologische Centrale betraut. Die von der Centrale überprüfte Planskizze des Werkes enthält folgende Theile:

I. Allgemeiner Theil.

1. Der Begriff der Nützlichkeit und Schädlichkeit der Vögel.
2. Das Werkzeugmäßige in der Organisation.
3. Die Bedeutung der Arbeit der Vögel im Haushalte der Natur.
4. Der Werth der Vogelarbeit in der Wirthschaft des Menschen.
5. Gruppierung der nützlichen und schädlichen Vögel.
6. Schutz der Vögel.

II. Specieller Theil.

Descriptive und biologische Darstellung der Vögel in Ungarn, in systematischer Reihenfolge.

Literatur.

Index.

Die Nothwendigkeit für dieses Werk ergab sich aus den legislatorischen und sonstigen internat. Verfügungen, welche in neuerer Zeit entstanden sind, u. zw.

1. Jagdgesetz:
2. Gesetz über Feldpolizei;
3. Convention zwischen Österreich und Ungarn einerseits, und Italien andererseits:
4. Convention von Paris.

Das Werk soll so geschrieben sein, daß es dem gegenwärtigen Standpunkte der Wissenschaft entsprechend, den Anforderungen des gebildeten Standes gerecht wird, dabei geeignet ist, für tüchtige

meg az elemi iskolák szorgalmas tanulói, a gazdasági és erdészeti alkalmazottak számára is jutalmul szolgálhasson.

A legszerényebb «kongresszus». Az 1896-ik évet ünneplő Magyarország egyebek között a nemzeti és nemzetközi kongresszusok és konferenciák egész hosszú sorát üdvözölte és érte meg, melyeknek alfájául az interparlamentáris béke-konferenciát, omegájául pedig a magyar községi jegyzők kongresszusát vehetjük. A két végpont közé sorakoznak a művészet, a tudomány és minden képzelhető rétegeknek s foglalkozási köröknek kongresszusai és értekezletei. A magyar ornithologusok szerény cohorsa elvonta magát ezen fényes sorozattól és a millenniumot barátságos összejövetel alakjában ünnepelte központi intézetében, még pedig f. é. szeptember 15-ikén. Hogy azonban az összejövetel maradandó nyomot is hagyjon, tartottak egyetlen egy gyülést, melyen az M. O. K. főnöke elnökölt, Pungur Gyula pedig a jegyzőkönyvet vezette és a melyen a következők voltak jelen: dr. Almásy György, Chernel István, Ertl Gusztáv erdőmester, Kunszt Károly tanító, dr. Lovassy Sándor tanár, dr. Madarász Gy., Szikla Gábr. tanár, főtiszt. Hegyfoky Kabos, Hauer B., Cerva Frigy., Nécsey Istv., Csörgei-Uhlig Titusz, Szalay L. E.; az intézet többi tagjai és megfigyelői kimentő és üdvözlő iratokat küldtek. Ezen egyetlen gyülésnek határozata a következő: Magyarország ornitologusai egyesülnek egy ornitologai szótárnak kiadására, mely a népetimologiával együtt az összes népies elnevezéseket és a teljes terminologiát fogja egybefoglalni.

Elnök az ülés asztalára leteszi és felajánlja a magyar népies madárneveknek, népetimologiáknak, magyarázatoknak és alkalmazásoknak teljesen rendezett gyüjteményét, mint élete eddigi fáradozásainak egyik gyümölcsét, a jelenlevők kinyilvánítják, hogy az ügyet teljes erejükből támogatni fogják. További megbeszélés során megállapitották azon módozatokat, melyek egy megfelelő mozgalom megindítására s különösen az erdészek és nyelvészek érdeklődésének felköltésére alkalmas. Chernel István magára vállalta, hogy Magyarország madarainak nomenclator-át a «Lex prioritatis» elvének legszigorúbb alkalmazásával összeállitja, s azt népies, vagy más, nyelvi tekintetben kifogástalan jó magyar elnevezésekkel ellátja; teljesen

Schüler der Elementarschulen, des landwirthschaftlichen und Forstschutz-Personales als Prüfungspreis zu dienen.

Der bescheidenste «Congress». Das im Jahre 1896 feiernde Ungarn erlebte und begrüßte unter anderem eine lange Reihe von nationalen und internationalen Congressen und Conferenzen als deren Alpha etwa die interparlamentarische Friedensconferenz, und das Omega der Congreß der ungarischen Dorfnotäre genommen werden können: zwischen beide Endpunkte reihen sich Kunst, Wissenschaft und eine lange Reihe von Congressen aller nur denkbaren Schichten und Berufsclassen. Die bescheidene Cohorte der ungarischen Ornithologen entzog sich dieser glänzenden Reihe und feierte das Millennium in Gestalt einer freundschaftlichen Zusammenkunft in ihrem Central-Institute, u. zw. am 15. September l. J. — Damit aber diese Zusammenkunft doch auch eine bleibende Spur hinterlasse, wurde eine einzige Sitzung veranstaltet, welcher der Chef der Centrale präsidierte, deren Protokoll Prof. Jul. Pungur führte, und welcher folgende Mitglieder anwohnten: Dr. Georg von Almásy, Stefan v. Chernel, Forstmeister G. Ertl, Lehrer Karl Kunszt, Professor Dr. A. Lovassy, Dr. Jul. v. Madaráß, Prof. Gabriel Szikla, Jak. Hegyfoky Hochw., B. v. Hauer, Friedr. Cerva, Stef. v. Nécsey, Tit. Csörgey-Uhlig, L. E. v. Szalay; die übrigen Mitglieder und Observatoren der Anstalt sandten Entschuldigungs- und Begrüßungsschreiben. Der Beschluß dieser einzigen Sitzung ist der folgende: Die Ornithologen Ungarns vereinigen sich zur Herausgabe eines ornithologischen Wörterbuches, welches alle volksthümlichen Benennungen nebst Volksetymologien ꝛc. und die vollständige Terminologie zu enthalten hat. Vorsitzender legt auf den Tisch der Sitzung seine vollkommen geordnete Sammlung von Vogelnamen, Volksetymologien, Erklärungen und Anwendungen, als eine der Früchte seines Lebens nieder; die Anwesenden erklären, daß sie die Sache nach besten Kräften unterstützen werden. Es wurden noch jene Modalitäten besprochen und beschlossen, welche geeignet sind eine Bewegung hervorzurufen, namentlich das Forstwesen und die Philologen für die Sache zu interessieren. Herr v. Chernel übernahm es den Nomenclator der Vögel Ungarns auf Grund der strengsten Anwendung des «Lex prioritatis» zusammenzustellen und mit jenen ungarischen Benennungen zu versehen, welche volksthümlich sind oder sich als sprachlich richtig erweisen; ausgeschlossen

ki lesz zárva, a mennyiben a magyar nyelv szervezetével ellenkezik, a neologismus, mint pl. *ülyüded-sólyom = Falco subbuteo, kis-fülönez = Scops giu* stb. A nomenclator már készen is van. Ez az egyedüli mód, a melylyel el lehet érni, hogy azok a magyar nyelvi képtelenségek, melyek többek között a Homeyer-Tschusiféle jegyzékbe is belékerültek, végre kiküszöböltessenek. Chernel és Pungur is rendelkezésre bocsátották tekintélyes adatgyüjteményeiket.

Bőrgyüjtemény. Kosztka László gyógyszerész úr f. évi junius elején a M. O. Központnak 31 darab kikészített madárbőrt ajándékozott. S minthogy ezzel az intézet e nemü gyüjteményének alapja lőn megvetve, kedves kötelességünknek tartjuk érette Kosztka L. úrnak itt is kifejezni köszönetünket. A példát mások is követték, amennyiben bőröket avagy frissen lőtt madarakat küldtek be, mely utóbbiak kikészitéséből az intézet gondoskodott. Így e gyüjtemény darabszámja százra szaporodott. A beküldött darabokat a szives ajándékozók neve alatt a következő jegyzékbe foglalva tüntetjük fel.

sind alle Neologismen, welche gegen den Bau der ungarischen Sprache verstoßen, wie z. B. für Falco subbuteo: Ülyüded-sólyom, für Scops giu: Kis-fülönez ꝛc. Der Nomenclator ist bereits fertig, Dies ist das einzige Vorgehen, welches dahin führt, daß jene ungarischen sprachlichen Unmöglichkeiten, welche u. A. auch in das Verzeichniß Homeyer-Tschusi Eingang fanden, endlich ausgemärzt werden mögen. Herr v. Chernel und Prof. Pungur haben ihre sehr bedeutenden Sammlungen schon zur Verfügung gestellt.

Balgsammlung. Herr Ladisl. v. Koßtka schenkte dem U. D. C. 31 präparirte Vogelbälge. Und da damit der Grund zu einer Balgsammlung gelegt wurde, halten wir es für eine angenehme Pflicht Herrn v. Koßtka unsern Dank auch hier auszusprechen. Diesem Beispiele folgten auch Andere, insofern sie Bälge oder frisch erlegte Vögel einsandten, welch' Letztere dann hier im Institute präparirt wurden. So ist die Zahl der Exemplare der Sammlung schon auf hundert gestiegen. Wir führen die eingesendeten Stücke unter den Namen der Herren Einsender im folgenden Verzeichnisse an:

Madárbőrök jegyzéke. — Verzeichniss der Bälge.

Kosztka László urtól, (Gács).

Alauda arborea L.
« cristata, L. (2 drb)
Ampelis garrula, L.
Archibuteo lagopus, Gm.
Astur palumbarius, L.
Buteo vulgaris, Bechst.
Certhia familiaris, L.
Chrysomitris spinus L. (2 drb)
Coccothraustes vulgaris, Pall.
Corvus frugilegus, L.
Dryocopus martius, L.
Emberiza citrinella, L. (2 drb)
« miliaria, L. (2 drb)
Gecinus canus, Gm. (2 drb)
« viridis, L.
Hydrochelidon fissipes, L.
Lanius senator, L.
Limosa ægocephala, L.
Muscicapa atricapilla, L. (2 drb)
« collaris, Bechst.
Passer montanus, L. (2 drb)
Picus leuconotus, Bechst.
Picus major, L.
« medius, L. (2 drb)
« minor, L.
Ruticilla phœnicura, L.
Sitta caesia, W. et M.
Turdus merula, L. (2 drb)
« viscivorus, L.
Upupa epops, L.
Junx torquilla, L.

Hauer Béla úrtól, (Kis-Harta).

Ciconia nigra, L.

Gyulai Gaál Gasston úrtól, (Lelle).

Aegialites hiaticula, L.
Acrocephalus sp? (chlorochroismus).
Calidris arenaria, L. (2 drb)
Sterna fluviatilis, Naum. (2 drb)
Tringa alpina, L.
Tringa minuta, Leisl.

Chernelházi Chernel István úrtól.

Corvus corone, L.

Korber Imre úrtól, (Csik-Somlyó).

Circus macrourus, Gm. (3 drb).

Szűts Béla úrtól, (Tavarna).

Muscicapa collaris, Bechst.
Nucifraga caryocatactes, L. (2 drb).

Uhlig Károly úrtól, (Sopron).

Emberiza schœniclus, L.
Lanius senator, L.
Motacilla alba, L.
Parus ater, L.
« cœruleus, L.
Passer domesticus, L.
Serinus hortulanus, Koch.
Sitta cæsia, W. et M.
Sylvia curruca, L.

Csörgey-Uhlig Titusz úrtól.

Acrocephalus phragmitis, Bechst.
Alauda arvensis, L.
Alauda cristata, L.
Anthus trivialis, L.
Chelidon urbica, L.
Columba palumbus, L.
Emberiza citrinella, L.
Emberiza schœniclus, L.
Erithacus luscinia, L.
Fringilla coelebs, L.
Gallinago scolopacina, Bp.
Gallinula chloropus, L.
Himantopus autumnalis, Haas. (3 drb).
Ibis falcinellus, L.
Lanius senator, L.
Ligurinus chloris, L.
Lophophanes cristatus, L.
Motacilla flava, L.
Muscicapa atricapilla, L.
Numenius arquatus, L.
Nyctiardea nycticorax, L.
Nyroca leucophthalmos, Bechst.
Philomachus pugnax, L.
Poecile fruticeti, Wall.
Pratincola rubicola, L.
Querquedula circia, L.
Totanus calidris, L. (2 drb).
« fuscus, L. (2 drb).
« glottis, L.
Tringa atpina, L.

Midőn az összes ajándékozóknak ez alkalommal is hálás köszönetet mondunk, nem mulaszthatjuk el felemlíteni, hogy különös elismerést érdemelnek Csörgei-Uhlig Titusz-nak a Fertő és Balaton környékén beszerzett és szépen preparált bőrkészítményei. Nagyon szivesen veszszük, ha tisztelt megfigyelőink és más érdeklődők hasonló küldeményekkel gazdagítják e gyüjteményt. A nyers madarak küldésénél azonban, a minél gyorsabb expediálást kérjük. A küldemény mindig Herman Ottó intézeti főnök nevére a Magyar Nemzeti Múzeumba intézendő.

Indem wir die Gelegenheit ergreifen den Herren Einsendern unseren besten Dank zu äußern, müssen wir besonders hervorheben, daß die von Herrn Tit. Csörgey-Uhlig am Fertö- und Plattensee gesammelten und schön präparirten Bälge vollste Anerkennung verdienen. Es wird uns sehr angenehm sein, wenn unsere verehrten Beobachter diese Sammlung mit gleichen Sendungen bereichern werden. Bei der Sendung frisch erlegter Vögel bitten wir aber um rascheste Einsendung. Die Sendungen sind immer auf den Namen des Chefs des Institutes Herrn O. Herman in das National-Museum zu adressieren.

Dr. Madarász Gyula, mint azt már az Aquila II. évf. 3—4. füzetében jeleztük, 1895 decz. 31-én Ceylonba utazott s kutatásait 1896 április 17-én fejezte be. A gyűjtés madártani része 118 fajból — 298 példányban, egy csontváz- — és mellcsont-sorozatból áll, ehhez 7 fészek és tojások sorozata járul. Az anyag feldolgozása már megindúlt.

Dr. Julius von Madarász reiste, wie schon in Aquila II, Heft 3—4 gemeldet wurde, am 31. December 1895 nach Ceylon ab und beendete die Forschungstour am 17. April 1896. Das ornithologische Resultat beträgt 118 Species in 298 Exemplaren, einer Reihe von Skeletten, Brustbeinen; dazu kommen noch 7 Nester und eine Suite von Eiern. Die Bearbeitung des Materiales ist im Zuge begriffen.

Biró Lajostól, ki Fenichel Sámuel nyomdokain haladva, Uj-Guineába utazott, már két küldeményt kapott a M. Nemzeti Múzeum. A két küldemény madártani része dr. Madarász Gyula determinálása szerint 60 fajból áll, köztük 25 oly fajjal, melyet Fenichel nem gyüjtött.

Ludwig Biró, der sich, den Spuren Samuel Fenichel's folgend, nach Neu-Guinea begab, ließ schon zwei Sendungen an unser National-Museum gelangen, deren ornithologischer Inhalt, laut Bestimmungen des Herrn Dr. Julius v. Madaráß, 60 Species ausmacht, worunter 25 Arten, welche Fenichel nicht gesammelt hat.

Dr. Finsch Ottó, a M. Ornith. Központ tiszteletbeli tagja, látogatásával örvendeztette meg intézetünket. A nagyhirü kutató a magyar kormány meghivásából látogatta meg ezredéves kiállításunkat, mint a történelmi rész őskorszakbeli elemeinek birálója.

Dr. Otto Finsch, Ehrenmitglied der Ung. Ornith. Centrale, erfreute unsere Anstalt mit einem Besuche. Der berühmte Forscher besuchte die ungarische Millenniums-Ausstellung auf Einladung unserer Regierung als Juror für die urgeschichtlichen Elemente der historischen Abtheilung.

Liburnaui dr. Lorenz L., a bécsi császári Múzeum ornithologiai osztályának őre, oly czélból tisztelte meg látogatásával intézetünket, hogy annak szervezetét tanulmányozhassa, mivel az osztrák kormány újabban megadta a módot, hogy Ausztriában a madárvonulás megfigyelését folytathassák s az eredmény feldolgozását is megkezdhessék. Lorencz úr gondosan feljegyezte a vonulási adatgyüjteménynek az évi kimutatások és egyes megfigyelők szerint való elrendezését, a geografiai állomások gyüjteményét, a Magyarországra vonatkozó adatsorozatot, végre mindazt, mi az adminisztrácziót illeti. Reméljük, hogy a lajtántúli központtal nemsokára érintkezésbe jövünk, melynek területe nagy fontosságú, mert Dalmáczia, az Alpok és a Visztula síkja is oda tartoznak. Lorencz úr Budapestről Fiumébe s Sarajevóba utazott.

Dr. L. Lorenz von Liburnau, Custos der ornithologischen Abtheilung am kais. Hofmuseum in Wien, beehrte unsere Anstalt mit einem Besuche, u. zw. behufs Studiums der Einrichtungen derselben, da die Regierung Österreichs neuestens Mittel bewilligt hat, welche es ermöglichen werden, die Beobachtungen des Vogelzuges in Österreich fortzusetzen und auch an die Bearbeitung zu schreiten. Herr von Lorenz notierte genau die Einrichtung der Datensammlung nach Jahresberichten und Auctoren; die Sammlung der geographischen Positionen: jene der auf Ungarn bezüglichen Datenreihen; schließlich Alles, was auf die Administration Bezug hat. Wir hoffen mit dem transleithanischen Beobachtungs-Centrum recht bald in Contact zu kommen, dessen Gebiet, besonders wegen Dalmatien, der Alpen und der Weichselebene von so großer Wichtigkeit ist. Herr von Lorenz begab sich von Budapest nach Fiume und Sarajevo.

Dresser nagy műve. A Központ megszerezte Dresser 8 kötetes, «A History of the Birds of Europa» czimü nagy művét, még pedig oly szerencsével, hogy ugyanazt a példányt kapta meg, mely egykor Mr. Seebohmé, az oly hires angol ornitologusé volt. Különösen azért becses e példány, mert benne sok, a Seebohm kezétől eredő jegyzet. A mü megszerzése úgy volt lehetséges, hogy az intézet főnöké saját tiszteletdíját szánta ennek, és más ornitologiailag fontos munkáknak megvételére.

Dressers grosses Werk. Die Centrale hat Dresser's großes Werk «A History of the Birds of Europa» VIII. Vol. erworben und war so glücklich jenes Exemplar zu erhalten, welches im Besitze des so berühmten englischen Ornithologen Mr. Seebohm war. Einen besonderen Werth besitzt dieses Exemplar dadurch, daß in demselben eine Menge, von Seebohm's Hand stammender Anmerkungen enthalten sind. Die Erwerbung wurde dadurch ermöglicht, daß der Chef der Anstalt auf sein Ehrenhonorar verzichtete und dasselbe zur Anschaffung von wichtigen ornithologischen Werken widmete.

Personalia.

A nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi Miniszter megengedte, hogy Csörgey-Ullig Ti-

Personalia.

Se. Excellenz der Herr Minister für Cultus und Unterricht hat gestattet, daß der Hörer der Philo-

tisz bölcsészettanhallgató rendes fizetéses gyakornokká neveztessék ki s egyszersmind az asszistensi teendőket is végezhesse; Szalay L. Elemér orvostanhallgató is rendes fizetéses gyakornokká lépett elő s a registraturát végzi.

Gajzágó Tibor volontair úr állásától köszönettel fölmentetett.

sophie Titus Csörgey-Uhlig den Posten eines ord. besoldeten Praktikanten bekleide und zugleich die Agenden eines Assistenten versehe: Hörer der Medicin V. E. von Szalay, rückte zum ord. besoldeten Praktikanten vor und versieht die Stelle des Registrators.

Herr Volontär Tibor von Gajzágó wurde von dieser Stellung mit Dank entbunden.

A Magyar Ornithologiai Központhoz érkezett nyomtatványok jegyzéke.

An die Ungarische Ornithologische Centrale eingelangte Schriften.

Ajándékok. — Geschenke.

(Folytatás. — Fortsetzung).

113. Dr. R. Blasius: *V. Bericht über das permanente internationale Ornithol. Comitè f. die Jahre 1891—95.* Braunschweig. 1896. 8°.

114. Dr. R. Blasius und G. Hayek: *II. Bericht üb. d. perman. internat. Ornith. Com. und ähnliche Einrichtungen in einzelnen Ländern.* 1886.

115. Dr. W. Blasius: *Museum Homeyerianum.* Braunschweig. 1893. 8°.

116. A. Boucard: *The Humming Bird.* London. Vol. II. Nr. 6., 7., 8.

117. Dr. L. Brehm: *Einige Vögelarten, welche sich dadurch, dass ihre Männchen ein dem der Weibchen ähnliches Kleid tragen, von Verwandten unterscheiden.* Dresden. 1864. 4.°

118. Spir. Brusina: *Spomenyik.* Belgrad. 1888.

119. Chernel Istv.: *A költözködő madarak tavaszi megjelenése Kőszegen.* Budapest. 1896. 4°.

120. Coues et Prentiss: *Avifauna Columbiana.* Washington. 1883. 8°.

121. V. Fatio: *Premier Congrès Ornithologique Internat. à Vienne.* Rapport au haux Conseil fédéral Suisse. Genève ex Berne. 1884. 8°.

122. « « *Perdix saxatilis var. melanocephala curieux déplacements de couleurs.* Av. 2 pl. Paris. 1894. 8°.

123. L. S. Foster: *The published Writings of George Newbold Lawrence. 1844—1891.* Washington. 1892. 8°. Duplum.

124. M. Fürbringer: *Anatomie der Vögel.* Budapest. 1891. 4°.

125. Gaal Gaston: *A M. Ornith. Központ szervezete, eszközei és berendezései.* Budapest. 1894. 4°.

126. « « *A Madárvonulás Magyarországon az 1894. év tavaszán.* Budapest. 1895. 4°.

127. « « *A Madárvonulás Magyarországon az 1895. év tavaszán.* Budapest. 1896. 4°.

128. J. C. L. T. D'Hamonville: *Catalogue des Oiseaux d'Europe.* Paris. London. 1876. 8°.

129. « « « « « *A madarak vonulása Manonvilleben.* / *Passage des Oiseaux à Manonville.* | Budapest. 1895. 4°.

130. Hegyfoky Kabos: *A füsti fecske vonulásának és a levegő egyidejű hőfokának elméleti megállapítása.* Budapest. 1895. 4°.

131. « « *Meteorologiai adatok az 1895. évi madárvonulási jelentésekhez.* Budapest. 1896. 4°.

132. F. Helm: *Tavaszi megfigyelések a frohburgi tavakon.* Budapest. 1896. 4°.

133. O. Herman: *Ueber die ersten Ankunftszeiten der Zugvögel in Ungarn.* Budapest. 1891.

134. « « *Fennichel Sámuel emléke.* Budapest. 1895. 8°.

135. « « *A madarak megfigyeléséről.* Budapest. 8°.

136. « « *Éles határok és látszólagos megkésések, ezek jelentősége a madarak tavaszi vonulásában.* Budapest. 1896. 4°.

137. « « *A füsti fecske — Hirundo rustica* L. *tavaszi vonulása.* Budapest. 1896. 8°.

138. Herman, O.: *Ethnographische Elemente der Millenniums-Ausstellung Ungarns mit besonderer Berücksichtigung der Urbeschäftigungen.* Wien. 1896.
139. E. F. Homeyer: *Reise nach Helgoland.* Frankfurt a M. 1880. 8°.
140. « « « *Deutschlands Saugethiere und Vögel, ihr Nutzen u. Schaden.* Leipzig. 1877. 8°.
141. « « « *Ornithologische Beobachtungen.* Wien. 1886. 8°.
142. « « « *Muscicapa semitorquata Homeyer ♀ ♂. tabula colorata.* 8°.
143. « « « *Die Spechte und ihr Werth in forstlicher Beziehung.* Frankfurt a/M. 1879. 8°.
144. « « « *Ueber Schongesetzgebung.* Leipzig. 1888.
145. Horváth G.: *Az aranytermö szöläk meséje.* Budapest. 1895. 8°.
146. Ferd. Klug: *Beiträge zur Verdauung der Vögel, insbesondere der Hanse.* Budapest. 1891.
147. Knezourek und Pražak: *Ornithologische Beobachtungen aus der Umgebung von Caslau und dem Eisengebirge in Ostböhmen.*
148. Th. Liebe: *Referat über den Vogelschutz.* Budapest. 1891.
149. P. Lorenz: *Ueber die Nestor-Papageien.* Wien. 1896. 8°.
150. « « *Zwei, von A. B. Meyer neubeschriebene Paradiesvögel.* Wien. 1896. 8°.
151. « « *Referate über die «Aquila».* Wien. 1896.
152. « « *Die Ergebnisse der Sanitarischen Untersuchungen der Recruten des Kantons Graubünden in den Jahren 1875—79.* Bern.
153. « « *Ueber den Vogelzug.* Wien. 1896.
154. Martin Laj. dr.: *A madárrepülés általános elmélete.* Kolozsvár. 1892.
155. Dr. Giacinto Martorelli: *Nota ornitologica supra alcuni exemplari del Gen.* Limosa. 8°.
156. « « « *Le mute regressive degli Uccelli migranti e il loro scambio tra gli emisferi Nord e Sud.* 1892. 8°.
157. « « « *Notizie ornithologiche sopra osservazioni fatte nell' anno 1894 95* Milano. 1895.
158. « « « *Nota zoologica sopra i Gatti Selvatici e loro affinità, colle razze Domestiche.* Milano. 1895. 8°.
159. « « « *Osservazione sui Mammiferi ed Uccelli fatte in Sardegna.* Pistovia. 1884. 4°.
160. « « « *Monographia illustrata degli Uccelli di Rapina in Italia.* Milano. 1895. 4°.
161. Mojo Medić: *Ihtiološoke Bilješke.* U. Zagrebu. 1896. 8°.
162. Alf. Newton: *Fossil Birds from the forth coming «Dictionary of Birds».* 1891. 4°.
163. E. Oustalet: *Les Oiseaux voyageurs.* Paris. 1886. 8°.
164. « « *Description de nouvelles espèces des oiseaux du Tonkin du Laos et de la Cochinchina.* Paris. 1890.
165. « « *Notice sur la collection d'oiseaux recueillie par M. Dybowski dans le Sahara.* Paris. 1891.
166. L. Paolucci: *Sopra alcune specie rare di Uccelli nelle Marche.* Milano. 1881. 8°.
167. « « *Il canto degli Uccelli.* Milano. 1878. 8°.
168. « « *Nuovi contributi all' Avifauna Migratrice delle Marche raccolti nell' ultimo ventennio.*
169. J. P. Pražak: *Ornithologische Beobachtungen aus der Umgebung von Caslau u. dem Eisengebirge in Ostböhmen.* Wien. 1895. 8°.
170. « « « *Ornithologische Notizen.* Bernburg. 1895. 8°.
171. « « « *Beiträge zur Ornithologie Böhmens.* Wien. 1893.
172. « « « *Einiges über die sogenannten «Fremdkleider» unserer Vögel.* Gera-Untermhaus. 1896.
173. « « « *Einige Bemerkungen über die Tannenmeise und ihr nahestehenden Formen.* Wien. 1894.
174. « « « *Zur Ornis Nord-Ost-Böhmens.* Wien.
175. Dr. M. Rabé: *Observations sur les Oiseaux faites pendant l'année 1887.* Auxevre. 1889.
176. « « « *Observations sur le passage des Oiseaux dans le departement de l'Yonne pendant l'année 1888.* Auxerre. 1889.

177. J. Rabe: *Observations sur le passage des Oiseaux dans le departement de l'Yonne pendant l'année 1889.* Auxerre. 1890.
178. « « *Observations sur les passages des Oiseaux dans le departement de l'Yonne pendant l'année 1890.* Axerre. 1891.
179. « « *La protection des Oiseaux.* Auxerre. 1890.
180. P. Ramsay: *Psittaci in the Australian Museum at Sydney.* Sydney. 1891.
181. Dr. E. Rey: *Beobachtungen über den Kuckuck bei Leipzig aus d. Jahre 1893.*
182. « « « *Einige Worte der Erwiderung auf Herrn Walters Aufsatz: «Warum brutet der Kuckuck nicht».* 1894.
183. « « « *Verzeichniss der in nächster Umgebung von Halle a S. vorkommenden Vögel.*
184. « « « *Bienenwirtschaft und Vogelschutz.*
185. « « « *Das Abandern der Eier innerhalb eines Geleges ist Ausnahme, nicht Regel.* 1891.
186. « « « *Der Kuckuck als Brutparasit.* 1896.
187. Rob. Ridgway: *Nomenclature of North American Birds.* Washington. 1881. 8°.
188. « « *Direction for Collecting Birds.* Washington. 1891.
189. « « *Remarks on the avian genus Myarchus, with special reference to M. yucatanensis Lawr.* Washington. 1893.
190. « « *Description of soue new Birds from Aldabra, Assumption, and Gloriosa islands, Collected by W. L. Abbot.* Washington. 1895.
191. Walt. Rothschild: *On some new local races of Papilio Vollenhovii Feld. and Papilio Hipponous Feld.: - On a new Bastard from the Palaearctic region. — Remarks and corrections relating to the living giant tortoise on Mauritius etc.* 1894.
192. « « *Salvadorina Waiginensis.* Gen. nov. et. sp. n. 1894.
193. Em. Rzehak: *Der Dorndreher (Lanius collurio* L.*) als Jagdwild.* 1896.
194. « « *Plebejer aus der Vogelwelt.* Wien. 1894.
195. « « *Der Frühlings- und Herbstzug des grauen Kranichs in Oesterr.-Ungarn.* Wien. 1895.
196. « « *Der Frühlingszug von Ruticilla phoenicurus* L. *für Mähren und Turdus musicus* L. *in Mähren und Schlesien.* Brünn. 1896.
197. Tomm. Salvadori: *Elenco degli Uccelli Italiani.* Genova. 1887.
198. Herm. Schalow: *Ueber eine Vogelversammlung aus West-Grönland.* Berlin. 1895.
199. « « *Henry Seebohm.* Berlin. 1896.

(Folytatása következik. — Fortsetzung folgt.)

Cserepéldányok. — Tausch-Exemplare.

1. *Schwalbe.* 1896. XI. 6. Nr. 3.
2. *Journal of the Asiatic soc. of Bengal.* Vol. LXV. Pars II. Nr. 1. 1896. Nr. 2. (X. 26).
3. *Ornithologisches Jahrbuch.* 1896. 3., 4., 5.
4. *Ornis.* 1895. Heft. IV.
5. *Erdély.* 1896. 3. sz., 4. sz., 5. sz., 6. sz.
6. *Természettudományi Közlöny.* 323., 324., 325., 326., 327.; Pótf. 36., 37., 38.
7. *Természetrajzi Füzetek.* XIX. (1896.) 2., 3 4.
8. *Értesítő Erd. Múz. Egylet Orv. Term.-tud. szakosztályából.* 1896. III. Népsz. szak. 1 füzet.
9. *Leopoldina.* (1896.) XXXII. Nr. 2., 3., 5., 6., 7., 8.
10. *Ornithol. Monatsberichte.* (Reichenow). IV. (1896.) 6., 7., 8., 9., 10. (X. 3.)—(XI. 6.); 11.
11. *Zeitschrift f. Ornithol. u. prakt. Geflügelzucht.* XX. (1896.); 6., 7., 8., 9., 10., 11. (XI. 2).
12. *Societatum Litterae.* 1895. Jhrg. 10., 11., 12. X. Jhrg. (1895.) 1., 2., 3., 4—5., 6.
13. *Ornith. Monatsschrift.* (Gera) XXI. (1896.) Nr. 6., 7., 8., 9., 10.
14. *Helios.* XIII. (1895.) 7., 8., 9., 10., 11., (1896.) 12.
15. *Mittheilungen d. Naturw. Vereins in Troppau.* 1895. 3., 4., 1896.
16. *Mittheilungen der Naturw. Vereins f. Steiermark.* 1895. Jhrg. 1. köt.
17. *Jahrbuch des Siebenbürgischen Karpathen-Vereins.* XVI. Jahrg. 1896. 1. köt.

18. *Verhandlungen u. Mittheilungen d. Siebenb. Vereins f. Naturw.* Hermanstadt. Jahrg. XLV. 1896.
19. *Erdészeti Lapok.* XXXV. (1896.) 5., 7., 8., 9., 10., 11.
20. *Jahresbericht u. Abhandlungen d. Naturw. Vereins in Magdeburg.* 1894. II. Halbjähr. 1896.
21. *Atti della Società Toscana di Science Naturali.* Pro cessi Verbali. Vol. X. 1895. Novemb., 1896. genn., marz., magg.
22. *Proceeding of the Amer. Acad. of Arts a Sciences New.* Ser. Vol. XXI. and XXII. (1893—1895.) Boston.
23. *North. American Fauna.* Nr. 5. (1891.). Nr. 7. 1893., Nr. 8. 1895.

INDEX AVIUM ALPHABETICUS.

Acanthis cannabina 227
Acanthis linaria 30, 33, 58, 139
Accentor collaris 39
Accentor modularis 14, 16, 26, 27, 29, 33, 58, 111, 112, 114, 115, 127, 220
Accipiter nisus 8, 29, 30
Acrocephalus aquaticus 58
Acrocephalus arundinaceus 16, 29, 32, 58, 111, 220
Acrocephalus palustris 16, 29, 58, 111
Acrocephalus palustris typicus 188
Acrocephalus palustris horticolus 187—196
Acrocephalus phragmitis 14, 16, 29, 59, 111, 114, 115
Acrocephalus streperus typicus 188
Acrocephalus turdoides 10, 11, 15, 16, 29, 30, 31, 32, 35, 38, 59, 111, 114, 115, 220, 227
Aegialitis cantianus 31, 59
Aegialitis fluviatilis 10, 12, 15, 23, 29, 59, 112, 114, 115
Aegialitis hiaticula 31, 59
Alauda arborea 14, 15, 23, 28, 37, 59, 111, 114, 115, 219
Alauda arborea Cherneli 127, 209—216
Alauda arvensis 8, 9, 11, 13, 14, 15, 17, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 30, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 59, 111, 114, 115, 124, 127, 138, 218, 229
Alcedo ispida 61
Ampelis garrula 8, 15, 23, 25, 28, 29, 30, 32, 33, 37, 39, 40, 61
Anas boschas 9, 13, 26, 29, 32, 34, 62, 111, 112, 114, 115, 124, 125, 222
Anas boschas × Spatula clypeata 237
Anas sp.? 9
Anorthura troglodytes 220
Anser brachyrrhynchus 34, 62
Anser cinereus 23, 25, 26, 27, 32, 33, 35, 62, 112, 114, 115
Anser segetum 9, 10, 12, 14, 26, 29, 32, 34, 62, 112, 114, 115, 139
Anthus aquaticus 39
Anthus campestris 10, 13, 28, 30, 40, 63, 111, 114, 115, 219
Anthus cervinus 40, 63
Anthus pratensis 9, 10, 13, 14, 15, 23, 28, 29, 30, 31, 37, 38, 63, 111, 114, 115, 124, 136, 219
Anthus spinoletta 219
Anthus trivialis 9, 12, 13, 14, 15, 27, 28, 29, 30, 31, 33, 64, 114, 115, 127, 219
Aquila naevia 10, 15, 27, 30, 31, 64, 112, 114, 115
Archibuteo lagopus 11, 30, 64
Ardea alba 26, 32, 35, 36, 64, 112, 114, 115, 230
Ardea cinerea 9, 12, 13, 14, 15, 17, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 32, 34, 38, 40, 64, 111, 114, 115, 230
Ardea comata 26, 31, 32, 35, 65, 111, 114, 116
Ardea garzetta 26, 35, 65, 112
Ardea minuta 10, 16, 24, 26, 29, 30, 31, 33, 35, 65, 112, 114, 116, 227
Ardea purpurea 12, 14, 16, 17, 29, 30, 31, 32, 35, 38, 65, 111, 114, 115, 230
Asio accipitrinus 30, 66, 223, 224—226
Asio otus 12, 217, 226
Aythia ferina 10, 14, 66, 124, 125

Botaurus stellaris 14, 15, 26, 29, 30, 31, 32, 34, 66, 111, 114, 115, 230
Bucephala clangula 9, 10, 28, 29, 32, 40, 66, 124, 222
Buteo vulgaris 8, 10, 23, 29, 30, 66, 111, 112, 216

Caprimulgus europaeus 10, 14, 16, 24, 26, 28, 29, 30, 31, 36, 37, 38, 66, 111, 114, 115
Cerchneis tinnuncula 10, 15, 23, 25, 26, 27, 29, 30, 31, 34, 38, 67, 112, 114, 115, 217
Cerchneis vespertina 12, 15, 27, 30, 31, 32, 35, 67, 111, 114, 115, 227
Charadrius apricarius 11, 23, 34, 67, 111
Chaulelasmus streperus 14, 35, 67, 124, 125
Chelidon urbica 9, 11, 13, 14, 16, 17, 24, 25, 27, 28, 29, 32, 33, 35, 36, 37, 38, 67, 112, 114, 115, 127, 138, 221
Chrysomitris spinus 9, 23, 26, 68, 112, 114, 218
Ciconia alba 11, 12, 14—17, 24—30, 33, 34, 36, 37, 38, 39, 40, 68—75, 112, 114, 115, 136, 230
Ciconia nigra 12, 16, 17, 26, 30, 31, 35, 75, 112, 114, 115
Cinclus melanogaster 232
Circaetus gallicus 10, 12, 14, 75
Circus aeruginosus 12, 14, 15, 24, 26, 29, 30, 32, 34, 36, 75, 112, 114, 115
Circus cyaneus 28, 32, 37, 76, 111, 112, 217
Circus macrourus 10, 31, 76, 112
Circus pygargus 26, 27, 29, 30, 76
Columba oenas 9, 11, 13, 14, 15, 18, 23, 24, 26, 28, 33, 34, 36, 37, 39, 76, 111, 112, 114, 115, 128, 222, 229
Columba palumbus 9, 13, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 36, 38, 39, 76, 112, 114, 115, 127, 221
Colymbus septentrionalis 29, 77
Coracias garrula 10, 12, 15, 16, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 30, 31, 35, 36, 37, 38, 39, 77, 111, 114, 115, 128, 138
Corvus frugilegus 218
Corvus monedula 136, 218
Cotile riparia 10, 12, 14, 16, 18, 26, 27, 29, 30, 31, 35, 77, 112, 114, 115, 221
Coturnix baldami 206—208

Coturnix coturnix baldami 208
Coturnix dactylisonans 11, 12, 13, 15, 16, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 33, 35, 36, 37, 38, 39, 77, 112, 114, 116, 128, 222, 230
Coturnix dactylisonans × Perdix cinerea 236
Cuculus canorus 9, 11, 12, 13, 14, 16, 18, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 35, 36, 37, 38, 78, 111, 114, 115, 128, 138, 217, 227
Cypselus apus 10, 12, 16, 19, 24, 25, 27, 28, 33, 37, 38, 79, 111, 114, 116, 128, 138, 221

Dafila acuta 23, 25, 30, 34, 79, 222

Emberiza citrinella 124, 218
Emberiza hortulana 218
Emberiza miliaria 9, 13, 26, 28, 30, 32, 36, 40, 79, 111, 112, 115, 218
Emberiza pithyornis 30, 80
Emberiza schoeniclus 9, 23, 28, 30, 80, 111, 124, 125, 218
Erismatura leucocephala 14, 80
Erithacus cyaneculus 10, 23, 29, 31, 32, 39, 80, 111, 114, 115, 219
Erithacus cœruleculus 220
Erithacus luscinia 9, 11, 12, 13, 14, 16, 19, 24, 27, 28, 29, 30, 31, 33, 35, 36, 37, 39, 80, 112, 114, 115, 129, 219
Erithacus philomela 15, 16, 31, 33, 37, 80, 112, 114, 115
Erithacus rubecula 9, 12, 13, 14, 15, 19, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 32, 33, 36, 37, 81, 114, 115, 129, 219

Falco regulus 13, 26, 30, 38, 39, 81
Falco subbuteo 10, 16, 23, 26, 28, 29, 30, 34, 81, 111, 114, 115
Ficedula bonelli 221
Ficedula rufa 9, 12, 13, 14, 15, 23, 24, 27, 28, 29, 32, 33, 36, 81, 114, 115, 129, 220
Ficedula sibilatrix 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 23, 24, 28, 29, 82, 112, 114, 115, 136, 221
Ficedula trochilus 10, 12, 13, 14, 16, 24, 27, 28, 29, 31, 32, 40, 82, 111, 114, 115, 129, 220
Fringilla cœlebs 11, 13, 14, 24, 25, 26, 27, 29, 30, 33, 82, 111, 112, 114, 115, 124, 218
Fringilla montifringilla 8, 9, 11, 12, 13, 14, 23, 24, 26, 28, 33, 82, 218
Fulica atra 10, 14, 15, 23, 26, 29, 30, 32, 34, 35, 36, 38, 83, 112, 114, 115, 125, 222
Fulix cristata 29, 83, 124, 125
Fulix marila 29, 83

Gallinago gallinula 9, 10, 23, 29, 30, 31, 34, 36, 38, 40, 83, 114, 115, 222
Gallinago major 24, 29, 30, 31, 34, 35, 84, 112, 114, 115
Gallinago scolopacina 8, 11, 15, 23, 24, 26, 29, 30, 31, 34, 38, 84, 111, 112, 114, 115, 129, 222
Gallinula chloropus 10, 14, 16, 26, 29, 33, 39, 84, 114, 115
Garrulus glandarius 218
Gecinus viridis 217
Glareola pratincola 12, 31, 84, 112
Graculidæ 165, 166
Graculus carbo 29, 32, 84, 111, 230
Graculus pygmæus 26, 84, 230
Grus cinerea 19, 26, 33, 34, 84, 112, 114, 222

Hierofalco sacer 39, 85
Himantopus autumnalis 31, 32, 35, 85
Hirundo rustica 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 19, 23, 24, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 36, 37, 38, 39, 40, 85—91, 112, 114, 115, 130, 138
Hydrochelidon fissipes 10, 14, 16, 32, 35, 91, 112, 114, 115
Hydrochelidon hybrida 35, 36, 91
Hydrochelidon leucoptera 33, 35, 36, 91, 112
Hypolais icterina 16, 28, 30, 92, 112, 136

Ibis falcinellus 26, 33, 35, 92

Lanius collurio 11, 12, 13, 15, 16, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 33, 36, 37, 38, 92, 112, 114, 115, 131, 138, 218
Lanius minor 11, 12, 13, 15, 16, 24, 28, 30, 31, 36, 37, 38, 92, 114, 115
Lanius senator 28, 92, 218, 228, 229
Larus canus 14, 27, 92
Larus minutus 36, 92
Larus ridibundus 9, 13, 14, 26, 29, 33, 92, 112, 114, 115, 125
Ligurinus chloris 93, 112, 218, 227
Limicola pygmæa 40, 93
Limosa ægocephala 30, 31 93
Locustella fluviatilis 16, 29, 36, 93, 112, 136
Locustella luscinioides 15, 29, 32, 93, 112
Locustella nævia 16, 29, 93, 112, 220
Luscinola melanopogon 14, 32, 34, 93, 111

Mareca penelope 30, 32, 34, 93, 112, 222
Mergus albellus 28, 29, 34, 39, 93
Mergus merganser 28, 29, 34, 39, 93
Merops apiaster 26, 30, 35, 36, 93, 111, 114, 116
Milvus ictinus 10, 14, 15, 35, 93, 111, 114, 115, 217
Milvus Korschun 10, 14, 26, 29, 94, 111, 114, 115
Monticola saxatilis 10, 25, 94, 111
Motacilla alba 8, 9, 11, 13, 14, 15, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 111, 112, 114, 115, 131, 138, 219
Motacilla boarula 9, 12, 22, 23, 24, 26, 27, 95, 111, 112, 114, 115, 219
Motacilla flava 9, 12, 14, 16, 22, 24, 27, 28, 29, 30, 31, 35, 36, 37, 40, 95, 112, 114, 115, 132
Monticola saxatilis 136
Montifringilla nivalis 24, 95,
Muscicapa atricapilla 10, 13, 24, 27, 28, 33, 40, 95, 114, 115, 132, 221
Muscicapa collaris 10, 12 13, 16, 24, 26, 27, 29, 95, 111, 114, 115, 132, 221
Muscicapa grisola 10, 11, 13, 16, 23, 24, 27, 28, 29, 33, 37, 96, 111, 114, 116, 132, 221, 231
Muscicapa parva 23, 27, 35, 36, 96, 112, 114, 116, 136
Myopsittacus monachus 238

Nisætus pennatus 36, 96
Numenius arquatus 15, 23, 25, 26, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 96, 112, 114, 115

Numenius phæopus 25, 30, 31, 96
Numenius tenuirostris 39, 97
Nyctardea nycticorax 15, 16, 26, 31, 32, 34, 36, 37, 40, 97, 114, 115, 230
Nyroca leucophthalmos 15, 34, 97, 112, 222

Oedicnemus crepitans 29, 31, 97
Oidemia sp.? 29
Oriolus galbula 10, 11, 12, 13, 15, 16, 22, 24, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 33, 36, 37, 38, 97, 111, 114, 116, 132, 138, 165, 166, 219, 226
Orites caudatus 221
Ortigometra crex 10, 11, 13, 16, 24, 26, 28, 30, 31, 37, 38, 97, 112, 114, 116, 132, 138
Ortigometra minuta 14, 29, 32, 98, 111
Ortigometra porzana 10, 11, 14, 15, 23, 26, 29, 38, 39, 98, 112, 114, 115
Ortigometra pygmæa 16, 98
Otocoris alpestris 30, 34, 98

Pandion haliætus 12, 16, 33, 38, 98, 112, 114, 115, 216
Parus ater 221
Parus major 221
Pastor roseus 26, 30, 40, 99, 157, 159, 161, 167—187
Pernis apivorus 10, 31, 99, 216
Philomachus pugnax 12, 15, 25, 30, 34, 38, 39, 40, 99, 111, 114, 115
Picus medius 217
Picus minor 217
Platalea leucorodia 26, 32, 99, 111, 230
Plectrophanes nivalis 11, 14, 28, 33, 36, 37, 39, 40, 99, 230, 232
Podiceps cristatus 9, 12, 14, 15, 26, 32, 35, 99, 111, 114, 115, 124, 125, 223
Podiceps griseigena 12, 14, 15, 27, 100, 112, 124, 125
Podiceps minor 12, 29, 32, 100, 111, 112, 124, 223
Podiceps nigricollis, 10, 12, 14, 15, 100, 112, 114, 115, 124, 125
Pratincola rubetra 10, 15, 23, 24, 27, 28, 29, 32, 33, 37, 100, 112, 114, 115, 133, 220
Pratincola rubicola 9, 12, 13, 14, 15, 23, 27, 28, 29, 36, 39, 100, 111, 114, 115, 136, 220

Querquedula circia 9, 14, 15, 23, 29, 30, 32, 34, 100, 112, 115, 124, 125, 222
Querquedula crecca 10, 13, 23, 34, 100, 111, 112, 114, 115, 124, 125

Rallus aquaticus 15, 25, 101, 112, 222
Recurvirostra avocetta 25, 101
Regulus cristatus 136, 221
Ruticilla phœnicura 10, 12, 13, 14, 16, 24, 27, 28, 30, 33, 34, 36, 37, 38, 40, 101, 111, 114, 115, 133, 220, 227
Ruticilla tithys 9, 12, 13, 15, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 33, 34, 37, 38, 101, 111, 114, 115, 133, 220

Saxicola œnanthe 9, 11, 12, 13, 14, 16, 23, 24, 27, 28, 29, 33, 36, 37, 38, 40, 101, 111, 114, 115, 133, 220, 227
Scolopax rusticola 9, 12, 13, 14, 15, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 29, 32, 33, 34, 36, 37, 38, 39, 40, 101, 112, 114, 115, 133, 138, 222, 230
Serinus hortulanus 10, 13, 14, 23, 24, 27, 28, 29, 33, 102, 111, 112, 114, 115, 134, 218, 232
Sitta cæsia 217
Spatula clypeata 14, 32, 35, 103, 112, 124, 125
Sterna fluviatilis 16, 25, 29, 32, 33, 34, 36, 103, 111, 115, 116
Sterna minuta 29, 103
Strix flammea 217
Sturnidæ 165, 166
Sturnus vulgaris 9, 12, 14, 15, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 29, 30, 32, 33, 34, 36, 37, 38, 39, 40, 103, 111, 112, 114, 115, 124, 134, 138, 197—205, 218, 230
Sylvia atricapilla 11, 12, 13, 16, 24, 27, 29, 33, 35, 36, 39, 104, 112, 114, 116, 134, 220
Sylvia cinerea 10, 12, 13, 16, 23, 27, 28, 29, 104, 112, 114, 116, 134, 220, 227
Sylvia curruca 10, 12, 13, 14, 15, 24, 27, 28, 29, 33, 35, 40, 104, 114, 115, 134, 220
Sylvia hortensis 12, 13, 15, 16, 23, 24, 27, 29, 104, 112, 114, 116, 136, 220, 227
Sylvia nisoria 13, 15, 24, 29, 33, 35, 104, 111, 114, 116, 135
Sylvia orphea 220
Syrnium uralense 39, 104

Tetrao hybridus 236
Tetrao tetrix 232—236
Totanus calidris 9, 12, 31, 32, 38, 105, 112
Totanus fuscus 31, 105
Totanus glareola 12, 16, 31, 105, 112
Totanus glottis 12, 31, 105, 112
Totanus ochropus 10, 11, 15, 23, 26, 29, 105, 112, 114, 115, 222
Totanus stagnatilis 12, 23, 31, 105, 227
Tringa alpina 16, 31, 105
Tringa minuta 16, 25, 105
Tringa subarquata, 31, 105
Tringoides hypoleucus 10, 12, 14, 15, 16, 29, 31, 32, 33, 105, 112, 114, 115, 222
Turdidæ 165, 166
Turdus iliacus 9, 10, 13, 27, 29, 105, 111, 114, 115, 135, 219
Turdus merula 8, 11, 14, 25, 27, 28, 34, 106, 111, 114, 115, 139
Turdus musicus 9, 13, 14, 15, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 33, 106, 112, 114, 115, 135, 219
Turdus pilaris 8, 10, 11, 13, 14, 25, 27, 28, 29, 30, 32, 33, 34, 106, 139, 219
Turdus torquatus 219
Turdus viscivorus 219
Turtur auritus 10, 11, 12, 13, 15, 16, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 33, 35, 36, 37, 106—107, 112, 114, 116, 135, 222, 226

Upupa epops 10, 12, 14, 15, 16, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 31, 33 34, 36, 37, 38, 39, 107, 114, 115, 133, 218

Vanellus cristatus 9, 11, 13, 14, 15, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 31, 32, 34, 36, 37, 39, 40, 107, 111, 112, 114, 115, 124, 135, 138, 139, 140, 222

Yunx torquilla 10, 12, 13, 15, 16, 24, 25, 27, 28, 29, 31, 33, 36, 37, 38, 40, 108, 112, 114, 115, 136, 217

ERRATA.

Pg. 4 im deutschen Texte, Zeile 12. v. oben und auch nachher bis am Ende des Artikels } *Ixby* pro *Irby*.

Pg. 36 { a jobbfelöli alsó sorban / in der untersten Zeile, rechts } *Erithacus rubicola* pro *Erithacus rubecula*.

Pg. 80 No. *Emberiza pithyornus* pro *Emberiza pithyornis*.

Die Ungarische Ornithologische Centrale

offerirt gegen ornithologische Fachwerke, besonders welche über den Vogelzug handeln. — solange der Vorrath langt — folgende ***ornithologische Arbeiten:***

1. **Herman, O.,** Madarász, Dr. J. v., Chernel, St. v., Vastagh, G. v.: *A. S. von Petényi. Der Begründer der wissenschaftlichen Ornithologie in Ungarn. 1799—1855.* Ein Lebensbild. Budapest. 1891. (Mit einer lithographirten und einer Farbendruektafel.) IV. 1—137 S.
2. **Frivaldszky, J.:** *Aves Hungariae.* Budapest. 1891. Illustrirt. VIII. 1—197 S.
3. **Madarász, Gy. dr.:** *Magyarázó* a második nemzetközi ornithologiai congressus alkalmával Budapesten rendezett *magyarországi madarak kiállításához.* Budapest. Illustrirt. VIII. p. 1—114 S.
4. **Madarász, Dr. J. v.:** *Erläuterungen zu der* aus Anlass des II. internat. ornithologischen Congresses zu Budapest veranstalteten *Ausstellung der Ungarischen Vogelfauna.* Budapest. Illustrirt. VIII. 1—124 S.
5. **Lovassy, S. dr.:** Az ornithologiai kiállítás magyarországi tojás- és fészekgyüjteményének katalogusa. — Catalog der ungarischen Eier- und Nestersammlung. Budapest. 1891. VIII. 1—56 S.
6. **Reiser, O.:** Die Vogelsammlung des bosnisch-hercegovinischen Landesmuseums in Sarajevo. Illustrirt. Budapest. 1891. 1—148 S.
7. **Sharpe, Bowdler R.:** A review of recent attempts to classify birds. VIII. Budapest. 1891. 1—90 S.
8. **Sclater, Philip Lutley:** The geographical distribution of birds. Budapest. 1891. VIII. 1—45 S.
9. **Newton, Alfred:** Fossil Birds from the forthcoming «Dictionary of Birds». Budapest. 1891. IV. p. 1—15.
10. **Fürbinger, M.:** Anatomie der Vögel. Budapest. IV. 1—48 S.
11. **Palmén, Prof. Dr. J. A.:** Referat über den Stand der Kentniss des Vogelzuges. Budapest. 1891. IV. 1—13 S.
12. **Herman, O.:** Ueber die ersten Ankunftszeiten der Zugvögel in Ungarn (Frühjahrs-Zug.) IV. 1—42 S.
13. **Liebe, Dr. Th., und J. v. Wangelin:** Referat über den Vogelschutz. Budapest. 1891. IV. 1—18 S.
14. **Máday, I.:** Referat über den internationalen Schutz der, für die Bodenkultur nützlichen Vögel. Budapest. 1891. IV. 1—17 S.
15. **Blasius, Dr. R.:** Bericht an das ungarische Comité für den II. internat. ornithologischen Congress in Budapest. Budapest. 1891. IV. 1—5 S.
16. **Reichenow, Dr. A.:** Entwurf von Regeln für die zoologische Nomenclatur. Budapest. 1891. IV. 1—14 S.
17. **Blasius, Dr. R.:** Entwurf der Statuten des permanenten internationalen ornithologischen Comités. Budapest. 1891. IV. 1—2 S.
18. **Meyer, A. B.:** Entwurf zu einem Organisationsplan des permanenten internat. ornith. Comités. Budapest. 1891. IV. 1—10 S.
19. **Blasius, Dr. R.:** Bericht über das permanente internationale ornithologische Comité und ähnliche Einrichtungen in einzelnen Ländern. Wien. 1891. (Sonderabdruck aus «Ornis» Jahrgang 1891.) VIII. 1—15 S.
20. **Főjelentés, Hauptbericht, Compte Rendu.**
    I. Th. Budapest. 1892. IV. 1—227 S.
    II. Th. Budapest. 1892. IV. 1—238 S.
21. **Herman, O.:** A madárvonulás elemei Magyarországban 1891-ig. — Die Elemente des Vogelzuges in Ungarn bis 1891. Mit einer Uebersichtskarte, vier Detailkarten und vier Tabellen. Budapest. 1895. IV. 1—212 S.

AMNH LIBRARY
100099778